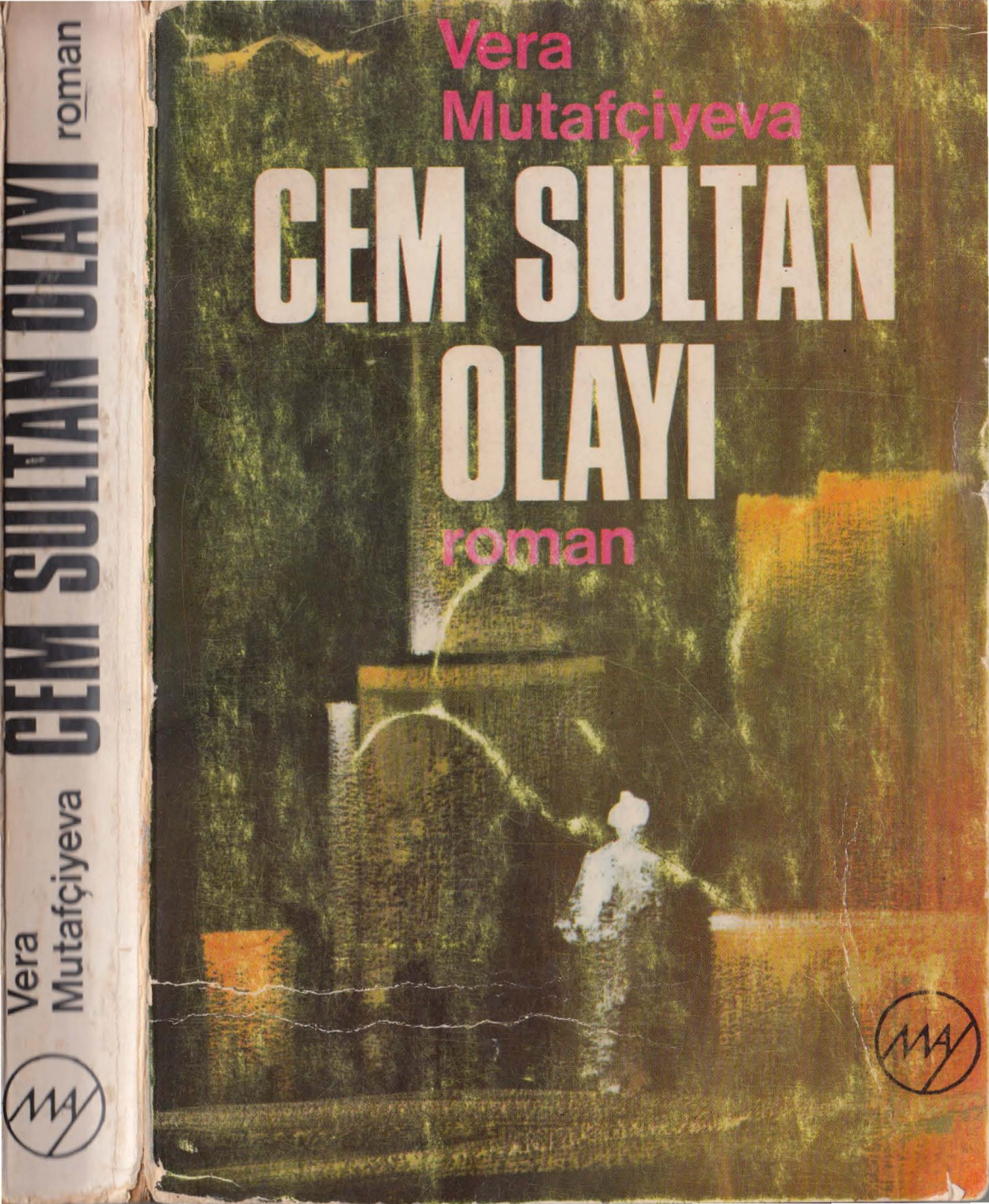
Vera Mutafçiyeva

CEM SULTAN OLAYI

roman

Vera Mutafçiyeva CEM SULTAN OLAYI roman

CEM SULTAN OLAYI

Telif hakkı: MAY YAYINLARI

Dizgi - Baskı: Osmanbey Matbaası,
İlk yayını: Ocak 1971.

VERA MUTAFÇİYEVA

CEM SULTAN OLAYI

"ROMAN„

Çeviren :

NAİME YILMAER

MAY YAYINLARI

Himayei Etfal Sok. Kredi
han kat 3 Cağaloğlu/İst

TÜRK OKUYUCUSUNA

Mesleğim olan Osmanlı tarihi üzerinde çalışmalar yaparken fazla ilgilenmeden Cem Sultan olayının yanından bir çok kez geçmiştim. O sıralarda daha çok Timar, Zeamet ve vakıflarla uğraşıyor ama bu tarihi olayların ardındaki insanları göremiyordum.

Bir süre sonra, fanatizmin baskısı altında ezilip ölen, ileri bir kişi olan Üçüncü Selim'in devri ilgimi çekti. Üçüncü Selim olmasaydı bilmem romancı olur muydum; onun devrini inceledim ve hakkında ilmi araştırmalar yazdım ama sürekli olarak o devrin benden bir araştırma değil roman istemekte olduğu duygusuna kapılıyordum.

Onu kendim için yazdım; çok iyi bilip tanıdığım bir havayı geçmiş ve unutulmuş insanları canlandırmak istiyordum. Bana çok sık Türkiye'yi bilip bilmediğimi soruyorlar: Bilmiyorum. Ama yaşantımın uzun yılları Türk tarihi ile doldu ve onun havası benim için bir gerçek oldu.

Üçüncü Selim'i yazarken Cem Sultan karşıma çıktı ve açıklı sonuyla sanki bana kendini kabul ettirdi. Bu öyle bir son ki her an bir sorun ortaya koyuyor: Vatanla onun yaratıcısı ve güzellikle gerçek arasındaki ilişki. Cem yeniden yeryüzüne çıkmak için diretiyordu. O doğdu ve insanlar onu kendilerinden biri saydılar. Bu roman üzerinde büyük bir içtenlikle çalıştım. Cem, bu güne kadar yaşadığım kişilerin en sevimli kahramanı. Onun için içten bir dileğim vardı: Bir mayıs ayı içinde 18 gün yönettiği vatanına dönmesi.

Şimdi önümde Cem'le ilgili bir yaşantı daha var: Onu, bir yabancı olarak, kendi ırkdaşlarına ne dereceye kadar yakın ve anlaşılır yapabildiğimi öğrenebilmek.

VERA MUTAFÇIYEVA

Sofya — Kasım. 1970

GİRİŞ

CEM adı, yüzyıllarca önce herkesin dilinde olduğu halde, çoktan unutuldu. O zamanlar - yüzyıllarca önce - Cem hakkında romanlar ve şiirler yazılıyordu. O günlerde gazeteler yayınlansa ve bu gazetelerin günlükleri olsaydı, belki günler ve günler yaşantısı yayınlanacaktı. Memleket memleket gezen âşıklar Cem için türküler söylüyorlardı. On yedinci yüzyılda, Batılıların Zizim adını verdikleri Cem Sultan'dan daha ilginç, daha heyecanlandırıcı konu bulunamazdı.

Yazarlar ve ozanlar için, çoğu zaman olduğu gibi, Cem ancak bir bahane idi. Üzerinde akıllarına esenleri işledikleri bir kanaviçe. On yedinci yüzyıl dünyası için Cem, talihsiz bir münzevi ve kendisi gibi münzevi ve can sıkıntısından bunalmış soylu bayanların acımasızca aldatılmış sevgilisi idi. Ve onlara göre Cem, saray oyunlarının bir kurbanı olmuş, insanlar tarafından aldatılmış billûr gibi temiz bir gençti.

Aslında bu, Cem Sultan değil, on yedinci yüzyılın kahramanıydı. Ona her hangi başka bir ad da verilebilirdi, fakat Zizim'in doğulu, giz dolu ve çok yaygın olmak gibi üstünlükleri vardı.

Romantik kurban Zizim'in ünü epey zaman dillere destan oldu ve sonra unutulup gitti. On sekizinci yüzyıl başka çeşit kahramanlarla geldi; daha da ayrıntılarla on dokuzuncu onu izledi.

Bizi bugün yeniden Cem'e doğru döndüren nedir?

Örneğin, Cem'in şimdiyedek açıklanmamış olmasıdır. Gerçi, ölü olduğunu ispatlamak için ölümünden dört yıl sonra mezarından çıkartılmıştır. Ama bizim için önemli olan ölümü değil, onun yaşantısı, hiç kimsenin tanımlamak istemediği gerçek yaşantısıdır.

Bakışlarımızı, yalnızca acınacak bir kurban olmadığı için de Cem'e doğru çeviriyoruz. Cem'in kaderi, bazı gerçeklerin yeni olmadığını, bunların yalnız bugün değer taşımadığını, tarihin durmadan gözönüne serdiği büyük ve sonsuz gerçeklerin var olduğunu gösteriyor. Bunlardan biri olarak, sözgelişi, kişi ile yurdu arasında hâlâ tam olarak saptanamayan bileşik bir bağımlılık vardır (Bazıları «Taş yerinde ağırdır» diyorlar, bazıları ise «Kimse öz yurdunda peygamber değildir» diye karşılık veriyorlar). Bu gerçek eskimez, vakti geçemez; kişiler ve yurtlar var oldukça, garibin ve sürgünün kaderi konu olacaktır.

Bakışlarımızı Cem'e doğru bugün üçüncü bir nedenle de çeviriyoruz. Cem olayında, on beş yıl boyunca - on beşinci yüzyılın tam sonunda - Doğu ile Batı'nın siyaseti apaçık biçimde ortaya çıktı. Sonraları bu olaya, belki de haklı olarak «Doğu sorununun başlangıcı» dediler.

«Doğu sorununun», Rusya'nın sıcak denizlere doğru ilerlemesi ve Batı'nın bu ilerleyişe engel olma çabalarıyla değil de, yine bu Batı'nın Avrupa doğusunu geri kalmışlığa iterek, hattâ yüzyıllar boyunca ezgiye tâbi tutarak gelişmesini durdurma çabalarıyla başladığını kabul edelim. Henüz esir edilmiş olan Balkanların kurtuluşu, hiçbir zaman Cem olayı zamanında olduğu kadar kolay gerçekleşebilir bir şey değildi. Batı'nın bu fırsatı rasgele kaçırdığı söylenemez. Bazıları bunu kötü hesaba bağlar. Ama doğru değildir. Hesap iyi yapılmıştı.

Bu hesap bize epey pahalıya maloldu. Her şeyden önce, gelişmemiz gecikti. Çekilen acıların sözünü etmiyoruz; zira tarihte duygusal görüşlere yer yoktur.

İşte, en çok bundan ötürü Cem olayına bakışlarımızı çeviriyoruz. Balkanlar'da geçen ve balkanlaşmayla (doğrudan doğruya hakaret niteliğinde değilse bile, en azından bağışlayan bir deyim) sona eren oluşmanın tarihsel kader sorunu olduğuna inanmamız için uzun zaman çaba harcadılar. Demek istedikleri şudur: «Ne yapalım, Balkanlar Doğu'ya açılan kapının eşiğindeyse ve bütün ezici barbar akınları onun sırtından geçiyorsa, suç kimde? Acınızı anlıyoruz - demek istiyorlar -, fakat coğrafya insan direnmesi dışında coğrafya olarak kalıyor.»

Ne de olsa, bizi anlıyorlar. Fakat bizim de bir şeyler anladığımızı neden söylemeyelim? Örneğin, Cem olayında (ve genellikle olayda) gerek tarihsel kader, gerekse coğrafya aramamız gereksizdir. İnsan isteği, «Doğu sorunu»nu daha başlangıcında yöneten birçok kişinin isteğe, gerçekten tarihsel kaderin ve coğrafyanın dışındaydı. Bu kişilerin coğrafyaya da, kadere de kucakları açıktı. İkisinden de ustaca yararlandılar.

Aslında, sorun okadar karmaşık değildir. Biz de, ötekiler de, tarihte duygusallık olmadığını iyi biliyoruz. İyi niyetli bir şekilde tarihsel kader adı verilen bütün o acılarla yükümlenmiş olduktan sonra, iyi niyeti kabul etmemiz yararsızdır. Bizim üzücü kazancımız, Cem olayı ile ilgili gerçeği açıklayabilmemizdir.

Bu olayın tanıkları çoktan ölmüşlerdir; fakat çağdaş yargılama usullerinde, büyük bir olay söz konuşu olduğu zaman ölülerin de konuşturulması güç bir şey değildir. Karşı koyacakları da pek düşünülemez. Hem onlarınki kolaydır. Sadece tarihin yargısını bekleyebilirler. Böyle bir yargı da kimseye zarar vermez, çünkü hem arkadandır, hem de bir takım nedenlere bağlıdır.

SADRIÂZAM NİŞANCI MEHMET PAŞA'NIN 3-5 MAYIS OLAYLARI İLE İLGİLİ ANLATIMI

TAN atarken belirsiz bir sesle uyandım. Bir korkuyla başımı yastıktan kaldırdım. Çünkü sadırâzam, olur olmaz şeyden ötürü uyandırılmazdı.

Artık yatağımda oturmuştum. Soluk soluğa girip seslenenin kim olduğunu seçmeye çalışıyordum. Alaca karanlıkta güçlükle tanıyabildim: Sultan'ın kapıkullarından biriydi.

«Ne var?» diye sordum.

Mehmet Han bizi hep böyle beklenmedik şeylere alıştırmıştı. Sanki kendisi hiç uyumazdı.

«Paşam» dedi kapıkulu: «Mehmet Han sizlere ömür, geceleyin Tanrının rahmetine kavuşmuş!»

Az kalsın kendimi kaybedecektim. Kaderin kendi yolunu izlediğini ve insana en az dilediklerini sunduğunu hepimiz biliyoruz, ama bu kadarı fazlaydı: Mehmet Han ölmek için bundan daha uygunsuz bir an seçemezdi.

O zaman beni şu veya bu eyleme - 3 ve 5 mayıs arasında yaptıklarıma - sürükleyen şey, bir karar olmadıktan baska, henüz kesin bir düşünde değildi. O zaman ancak, Mehmet Han'ın ölmemesi gerektiğini, ölümünün, yaşantımda, hepimizin, devletin ve dünyanın yaşantısında çok büyük değişikliklere neden olacağını seziyordum. O uykulu durumda işte bu gibi düşüncelerle kapıkuluna şu buyruğu verdim:

«Sus! Mezar gibi susacaksın! Kaç kişi biliyor bu başımıza geleni?»

Kapıkulu yarı ölü bir halde mırıldandı:

«Ben... ve Sultan'ın peşkirdarı...»

Bu sözlerinin her ikisini de ölüme götürdüğünü biliyordu.

Ona. «Burda kal» dedim. Peşkirdar için de hemen tedbir almak gerekiyordu.

Yunus'a, benim dilsiz Sudanlı'ya buyruk verdim. Arap hemen koştu. Ben giyinene kadar ötekisiyle döndü. Yakasından tutmuştu.

«Derhal burada, çadırın içinde ikisini de temizle! Halıyı bir yana çek, yalnız kan sıçramasın! Sonra benim minderin altına sokuver ikisini de, akşama gömersin!»

Sarığımı dolayıp silâhlık kemerimi kuşanıncaya kadar Yunus ikisinin de işini gördü ve söylediğim gibi minderin altına tıktı.

Beni izlemesi için «gel!» diye işaret ettim.

O anda artık neden gün doğmamış olduğuna hayret ettiğimi ansıyorum. Kapıkulunun haberi ile ölümü arasındaki kısacık zaman bana saatlermiş gibi geldi. Ordugâha bir göz gezdirdim. Uykudaydı. «İyi ki uyuyorlar» diye düşündüm. Çadırlar, göz alabildiği kadar uzaklara doğru ardarda oturtulmuştu. Sırbistan'dan İran'a kadar her yerden toplanmış, kimi mümin, kimi değil, istiyerek veya zorla yola çıkarılmış iki yüz bin kişi, seferden önce son uyku fırsatından yararlanıyordu. Evet, tam da o gün yola çıkacağımız söyleniyordu.

Nereye diye soracaksınız. Bilmiyorum. Herhalde siz de bilmiyorsunuz ve aradan geçen şu beş yüz yıl içinde, Fatih'in, kendisini canlı bulmayan o sabah ordularını tam nereye götürmek niyetinde olduğunu siz de öğrenememişsiniz. Bilginizde bu beyaz lekenin sizi rahatsız ettiğini görüyorum. Oysa biz alışmıştık. Bilinmezlik bize tasa vermiyordu, çünkü bilinmezlik içinde de olsa, önümüzden o ulu Han II. Mehmet, yani savaş

mutluğunun kendisine, hiçbir zaman oyun oynamadığı adam yürüyordu.

Yunus'a başımla «Gel!» diye yeniden işaret ettim ve çadırlar arasında yürümeğe başladık. Çadırlarda derin ve sakin uykuları içindeki askerlerin horladığını işitiyordum. Savaşlarda erkekleşen veya saçını ağartan bütün bu adamlar, gelecekleriniı seve seve Fatih'in ellerine bırakmışlardı. Ama o artık yoktu.

Ölümünün bizim için ne demek olduğunu açıklamaya kalkmıyorum. Fatih'in devri başka hiçbir döneme benzemiyordu ve sizler, Sultan devletini sanki tanıyanlar, o zamanın - çok az süzmüş olmasına karşıt - başka türlü olduğunu kanıtsıyamazsınız.

Kısacası, bizim zamanımızda ve bizim dünya yöremizde iki peygambere tapılıyordu: Muhammet ve İsa! Mehmet Han'ın ise kendi peygamberi vardı: Zafer! Ve zafer adına yapmayacağı yoktu. Osman ve Orhan gibi ulların, önünde diz çöktükleri kutsal kilise bile onu durduramadı. Fatih bir tek sözle onu bütün topraklarından yoksun etti ve eşi görülmemiş bir orduya sahip olmak için toprağı sipahi tımar'ına(*) çevirdi. İstediği orduyu kavuştu ama, ruhanilerin korkunç kinini de kazandı. Fakat Mehmet Han o kadar güçlüydü ki, böyle bir kine sırt çevirebilirdi. Sırtı bile - eni boyu eşitti - kişide saygı duygusu uyandırırdı.

Fatih için inançlı ve kâfir yoktu. Ona hizmet eden ve bu yetenekte olan herkes Stanbul'a ve Topkapı'ya kabul edilirdi. Mehmet Han - Rodos'u ele geçiremediği zaman tüm Eski Dünya'ya, bu şövalye adasını kuşatmada yararlanacağı başarılı bir plânı çizebilecek büyük bir usta aradığını ilân etti. Alman, İngiliz ve Frenk adaylar arasında (Topkapı'da, elerinde boru biçimi kâğıtlarıyle, bütün dünya dilleriyle ve yüksek sesle konuşarak, panayır alacası giysileri ve tüyleriyle nasıl itişip

(*) Yazarın kasdettiği İstanbul'daki Ayasofya kilisesidir (C.N.)

kakıştıklarını görmek gülünçtü), Georg adında Prusya'lı bir usta ödülü kazandı. Mehmet Han onun plânını altına hiç acımadan gerçekleştirdi ve soyadını hiç kimsenin öğrenemediği - gereksizdi - o Georg ustaya bir okadar da altın verdi.

Fatih, zaferin her şeyin üstünde olduğuna, ve kendini yasaklarla, korkuyla veya vicdanla sınırladığın takdirde zafere ulaşamayacağına bizleri inandırmayı başarabilmişti (yahut, hiç olmazsa karşı koymalarımızı yutkunmaya bizleri zorunlu tutmuştu). Mehmet Han'ın kör inançtan azat olduğu yargısına varacaksınız. O zamanlar kör inanca kapılmayanlar (sizin düşüncenizin aksine) çoktu, fakat onların hiçbiri bu niteliği Fatih kadar yetkinlikle doruğa ulaştıramadı. İşte, o sabah gün doğmadan önce de ordugâhımızda komşu ve hattâ aynı çadırlar içinde, yalnız Mehmet Han adının bir araya getirdiği bizimkilerle, kâfirler ve din yolundan sapmışlar mışıl mışıl uyuyorlardı.

Şaşkınlık içindeydim ve «Mehmet Han olmadan da zafere ulaşılabilir mi?» diye düşünüyordum. Ne yapacağımı hâlâ bilemiyordum, halbuki bilmeliydim.

Sultan çadırı önündeki iki baltacı, geçebilmem için birer adım gerilediler. Sultanı, beni çağırmadan da arayabilirdim.

Çadırın içi pek karanlık değildi. Belirsiz aydınlık biraz çadır bezinin kırmızısına çalıyordu. Ardında efendimizin döşeğinin bulunduğu perdeye kadar sekiz on adımı, âdeta hırsızlığa veya daha beter bir kötülüğe gider gibi parmaklarıma basa basa geçtim. Perdeyi de aynı gizlilik korkusuyla çektim.

Mehmet Han, kaplan postları üzerinde kımıltısız yatıyordu, fakat bu durgunluğun uyku olmadığı daha ilk bakışta belirleniyordu. Yüzünde gerilim, ezginlik ve endişe vardı. Sanki son anında bizi nekadar zamansız terkettiğini kendisi de duymuştu.

Üzerine eğildim.

Şimdi gösterdiğiniz resimlerdeki Mehmet Han aslına pek benzemiyor. Anlaşılan, ressamlar, Sultan'ın güzelliklerini yansıtarak sizleri hayrete düşüremeyecekleri için, hiç olmazsa size

onu ululuğunu ve çalımını göstermek istemişler. O ise, sözlerime inanın, bambaşkaydı.

Her şeyden önce, gülünç derecede ufak tefek adamdı. Söylentilere göre, işte tam da böyle, gülünç derecede çelimsiz erkekler büyük bir onur sahibi olurlarmış. Mehmet Han boyunun kısalığına üzülür dururdu. Kendisiyle her karşılaşmamda, dünyanın yarısına hükmeden ve öteki yarısını da etkiliyen bu kişinin, minderde nasıl dik ve şişinerek oturduğu, bir baş yukarda olmak için de danışmanlarını nasıl yere oturttuğu gözümden kaçmazdı.

Ufak tefek olsalar da, yapısı kusursuz kişiler vardır. Bunlara ufak tefeklik de bir gökçenlik olarak yakışır. Bizim sultan bunlardan değildi. O, Allah rahmet eylesin, bir garibeydi. Sanki büyük bir adam için gereken et hamurunu, Tanrı yukarıdan aşağı eze eze küçücük bir adam yapmıştı. Mehmet Han ellerini karnı üzerinde kavuşturamaz; ayakları hiçbir zaman yere değmezdi. Sık sık değişen kızgın ve sevinçli anlarında sallanır dururdu. Zaten bu adamda kızgınlık ve sevinç yerlerini birbirine okadar çabuk bırakıyordu ki, bazan, tıknaz vücudunda fazlasıyle kan olduğunu, bu kanın yetersiz kabında bir o yana bir bu yana çalkanıp durduğunu ve öngörülmesi olanaksız çırpınmalar meydana getirdiğini düşündüğüm oluyordu.

Eğer o müthiş kıvrak, keskin, derin zekâsıyla aydınlanmasaydı, Fatih efendimizin yüzü de ucube - tövbe yarabbi! - olabilirdi. Gerçekten ,akıllı insanın alabildiğine çirkin olması imkânsız bir şeydir. Söz aramızda, Tanrı, Sultanımıza, daha uzun olacağı yerde daha geniş bir yüz verdiği, bu yüzün altında onu doğrudan gövdeyle bağlayan okkalı gerdanı sarktığı, bu yüzde çok ince ve kemerli burnuyla üst dudağı görünmeyen ve alt dudağı da çok kalın küçücük ağzı arasında bir oransızlık olduğu, gözleri ise nişantahtası deliklerini andırdığı halde, Mehmet Han çirkin yüzlü değildi.

O sabah, kaplan postlarına uzanmış, pas renkli, tel gibi sert ve seyrek sakalının sivrildiği başı arkaya sarkmış durumuyla

Mehmet Han bana çok korkunç geldi. Bu hâlde artık sözünü ettiğim yüzünün belirtisinden olmalıydı.

Elini elime aldım. Başımıza gelene inanmak istemiyordum. Eli ağırdı, hiç bükülmeden kımıldadı. O zaman, çadırın içinde çok oyalandığımı düşünerek birden korktum. Düşüncelerimi güçlükle sıraladım, daha büyük bir güçlükle kafamdan kovaladım. Dışarıda ordugâhın yavaş yavaş nasıl uyanmağa başladığını dehşetli bir korkuyla sezerek, yeniden seslendim:

«Yunus! Mehmet Han'ın yükçülerini getir!»

Yükçüler çok geçmeden Sultanın altınla kaplanmış, süslü tahtıravanı ile geldiler. Mehmet Han'ın hastalığı hakkında anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak, tam ayaklarını sarkıtmak istediği sırada sancılarının nasıl birden üstelediğini filân söylerken, onları kendiliğinden çadıra girmeye zorunlu kıldım. İçeride, kendime açımasız bir duygusuzluk ve kararlılık vermeye çabalayarak, Mehmet Han'ı oturmuş şekilde yerleştirmelerini emrettiğim zaman benizleri attı.

Kolay iş değildi. Ceset iki kat daha ağırdı. Hoş, Mehmet Han böyle iki kat ağırlaşmadan da pek hafif sayılmazdı. Tahtıravanın küçük kapısından her nasılsa içeriye tıkabildik, ama ağırlığıyla bizim çabamıza karşı koyar gibiydi, artık soğumuştu. Onu uzunlamasına yasladık ve sırmalı kaftanını üzerine atarak perdeleri kapadık. Fakat büsbütün değil. Aralıktan Sultan'ın yüzünün bir kısmının ve bir elinin görünmesini istedim.

Eli, yükçülerin ilk adımlarında, ölçülü bir şekilde sallandı. Uzaktan bakılınca, Mehmet Han'ın askerlerini selâmladığı sanılıyordu.

0,3 mayıs sabahındaki durumuma hiç kimsenin düşmesini dilemem. Atımla tahtıravanın sol tarafından gidiyordum; arasıra. bir şeyler söylüyor veya emir alıyormuşum gibi kapısına doğru eğiliyordum; önde Sultan'ın baltacıları yürüyorlardı (gerçeği sezdiklerinden şüphelendiklerimin hepsini kasıtlı öne geçirmiştim), arkada da yeniçeriler vardı.

Ne de olsa, zorumuz ordugâhı geçesiye kadardı. Hükümda-

rın ölümünü öğrendikleri takdirde ayaklanabilecek olanlar burada toplanmıştı. Çadırlar arasından kor üzerinde yürür gibi geçtim. Binlerce çadır bitmeyecek, bu bezden kenti gerimizde bırakamayacağız diye korkuyordum. Önümüzde, bir saatlik uzaklıkta, Üsküdar'ın minareleri ağarıyor, onların arkasında da karşı kıyı tepelerinde sabah sisleri içinde Stambul beliriyordu.

«Tanrım, bugün sen bana yardımcı ol!» diye dua ettim. Korkudan sonra bitkinlikle eyere yığılmıştım. Kendimi dermansız hissediyordum. Ve birden titredim: Nasıl da geçmiş bir tehlikeden söz edebilmiştim, gerçek tehlike ancak şimdi başlıyordu!

Böyle bir günün - iki kudretin geçiştiği günün -, benim gibi birinci danışman ve devletin ikinci yöneticisi olan bir kişi için çok ağır olduğunu söylersem, belki karşı koyacaksınız. Ancak bir dereceye kadar haklısınız. Zira bu bizde daha başka ve çok daha güç iştir. Bizde ordu her Sultan'ın ölümünden sonra bir kural olarak ayaklanır; vezir kaftanı giymek emelindeki her kişi, varını - yoğunu dağıtarak yeniçerileri ve din adamlarını kazanmak üzere bu saltanat değişimi gününden yararlanmak ister.

Böyle bir günden sonra sağ kalabilen sadrıâzamımız parmakla sayılacak kadar azdır. Gönlüme nekadar yatsa da, bunlardan biri olacağıma inanmıyordum. Stambul'a doğru o anda beni başka bir şey itiyordu. Umut değildi bu. Yaşayabileceğim daha birkaç saat içinde, ben, Nişancı Mehmet Paşa, imparatorluğun geleceğini belirleme hakkına sahip olduğumu biliyordum. Daha doğrusu, büyük hükümdarımızın dâvasını korumak ve sürdürmek emelimdi.

Bu dâvayı korkulayan tehlikeyi sezen yalnız ben değildim; bunun farkında olanlar çoktu. Fakat, hemen hemen kaçınılmaz olana - Mehmet Han öncesi devre dönüşe - engel olabilmek için, başka birinin de (affınıza sığınarak, benden başkasının da) canını verebileceğine güvenemezdim.

Dediğim gibi, din adamlarımız Mehmet Han'ın yasalarından zarar görmüşlerdi. Ölümünden kesinlikle yararlanacaklardı.

Güvendikleri kişi de vardı. Tamamen yasasal yoldan gideceklerdi, hatta zora başvurmaları da gereksizdi. Onlar Şehzade Bayazıt'a dayanıyorlardı.

Tarihin, II. Bayazıt konusunda, önceden dile getirmeye cesaret edemediğim düşüncelerimi onaylamasına seviniyorum. Aslında Bayazıt'ı siz benden daha çok biliyorsunuz; ben onu hükümdar olarak görmedim. Fakat şehzadeyken bile biraz şaşırtılmış gibime geliyordu. Ona karşı neden biraz kinlendiğimi bilemiyordum. Şehzade Bayazıt bana da, devletin öleki büyüklerine de iyi davranıyordu. Yeteneklerinden çok söz ediliyor, ok atışlarında keskin nişancı olduğu, kimsenin onu geçemediği, kutsal bilimi ve yıldızlar bilimini iyi kavradığı söyleniyordu.

Şehzadenin yeteneklerinin açık, hattâ görünür olduğu, başka bir şeyin - kusurlarının - ise örtülü olduğu söyleniyordu. Fakat onda bir şeyin varlığını hiç kimse usundan bile geçirmiyordu. O zaman pek genç olan bu adam büyük bir niteliğe, duygularını gemleme niteiğine sahipti. Kızgınlığını veya çocuksu sevincini hiçbir zaman yabancı gözler önüne sermezdi, oysa babası bunu severek yapardı. Bayazıt neleri yeg tuttuğunu ve nelere sinirlendiğini hiç sezdirmezdi. İşte tam bu kaygan yetkinliği kendisinden tiksinmeme sebep olmuştu. Tarih nerdeyse yalnız beni Bayazıt'ın biricik düşmanı gösterse de, ondan soğuyan yalnız ben değildim.

Bayazıt'ın önünde dillerini yutan o yeniçeri ağalarını ve mollaları, bazı düşük veya kovulmuş vezirleri bilinçsiz kişiler buluyordum. Bence, böyle biri, öz annesini bile aldatabilirdi (yeri gelmişken şunu da ansımak isterim ki, annesi bugüne değin belirsizdir. Bayazıt hiçbir zaman ona saygı beslemedi, ana diye çağırmadı, Mehmet Han ise gençlik çılgınlıklarını unutmuştu). Din adamları, kutsal bilimleri benimseyen ve başı secdede inançlı bir kişinin, kendilerini Fatih'in düşürdüğü aşağılık ve yoksulluktan sıyırıp çıkaracağını umuyorlardı. İşte onların bu umutları, bana, sofuluğun da - Bayazıt'ta her şeyin olduğu gibi - nedensiz olmadığını düşündürüyordu.

Gelecek hükümdarımıza dair kanımı, bugün, yani tarihten sonra edinmiş değilim. Daha Mehmet Han oğullarını beylerbeyi olarak birini Amasya'ya, ötekini Konya'ya gönderdiği zaman ben bu kanıdaydım.

Bu olay çeşitli biçimde, ya oğulların hazırlayacakları umulur bir suikast ve kargaşalıktan korku olarak, veya genç şehzadelerin yönetim işini öğrenmelerini sağlama arzusu olarak yorumlandı. Ben, öyle sanıyorum ki, işi daha iyi anlıyordum. Mehmet Han, yaşamla, kazanımlarıyla ve yaşantısının bundan ötesinde almak istedikleriyle öylesine kaynaşmıştı ki, kendi belirgin sonunu, yani hükümdar olabilmek için babalarının ölümünü bekleyen oğullarını gözünün önünde tutmak istemiyordu. Ama bir ayrıntı - Memet Han'ın torunlarını rehin olarak Stambul'da alakoyduğu ayrıntısı - beni dolaşan söylentilere bir noktaya kadar inanmaya zorluyordu. Mehmet Han kendini olayların akışına bırakmıyor, kaderi her zaman kendisi yönetiyor ve - gücünün doruğunda bile - durumunu güven altına alma fırsatını kaçırmıyordu.

Taht'a çıkışı - ki bundan şüphem yoktu - bizi çok gerilere götürebilecek olan Bayazıt'a düşmanlığıma rağmen, ben artık ona acı haberi ulaştırmak ve gelip yönetimi ele alacağı ana kadar başkentte her ayaklanmayı önlemek zorundaydım.

Görünüşte durum çok basitti. Stambul'da bir ayaklanma patlak cerse bile, ben haklı çıkacaktım. Ayaklanma da kaçınılmazdı. O halde beni neyin üzdüğünü soracaksınız. Saklayamam. Yalnız bir gün sonra belirli olduğu gibi, ben Bayazıt'ın tahta çıkmasını istemiyordum.

Şimdi belki de Osmanlılara padişah seçmenin benim işim olmadığına değiniyorsunuz. Biliyorum. Fakat biz hepimiz Mehmet Han'ın uğraşıyla yeterinden çok ilgiliydik, en iyi yıllarımızı, kanımızı bunun uğruna vermiştik. Bana, o kadar çok değere çıkan bir şeyin işim olmadığına beni kim inandırabilir?

Ve sonra, itiraf ederim, 3 mayıs sabahı kadere hâlâ oyun oynayabilme çabasındaydım. Mehmet Han'ın ölümünü gizleyi-

şim, Şehzade Bayazıt'a boyun eğmeme olarak yorumlanmamalıydı. Tam aksine, yeniçeri ayaklanmasını tahta çıkışına kadar ertelediğimden ötürü Bayazıt bana teşekkür etmeliydi.

Boğaz'a, Üsküdar'a varmıştık. Yükçülerle baltacıların tahtıravanla birlikte sal'a yerleşmelerini kasten emrettim. Yeniçeriler birkaç büyük kayıkla ardımızdan geliyorlardı.

Sokaklar hemen hemen kimsesizdi. Ordu, Hünkâr Çayırı'nda konaklıyordu. Stambul henüz kalabalık değildi. Şehir uzun süren kuşatmalardan ve düşmeden sonra kendine gelememişti. Tek-tük rasladığımız kimseler tahtıravan önünde yerlere kadar eğiliyorlar; Fatih'in ağır eli selâm verir gibi sallanıyordu. Ben, bitkin bir halde atımı sürüyor ve bir an önce Topkapı'ya varmamız için dua ediyordum.

Saray önündeki bekçiler sağa sola koşuşarak kapıları açtılar. Bomboş üç avludan geçtik - saray birlikleri de Hünkâr Çayırı'nda idi - ve nihayet kendimi II. Mehmet'e ayrılmış bölümün önünde buldum.

Üçüncü avluda Yunus ve baltacılarla yine yalnızdık. Cesedi indirip Sultan döşeğine yatırmalarını emrettim. Haşmetli efendimizin yatak odasının anahtarını iki kere çevirince, omuzlarımdan dağ gibi bir yük indirmişçesine hafifledim.

Dışarıda yükçüler, baltacılar ve Yunus beni bekliyordu. Hiç ağzımı açmadan hazine mahzenini işaret ettim. İçerde bir şey olmadığını biliyordum; Mehmet Han hazinesini Yedikule'den buraya aktaramamıştı. Sultan'a son yolculuğunda eşlik edenlerin hepsi teker teker hazinenin karanlık geçidine girişlerdi. Hemen onu da kilitledim ve anahtarı kemerimdeki öteki anahtarın yanına soktum.

Tamam!

O zamanı ,iyi ansıyorum, elimin ayağımın titrediğini hissettim. Âdeta bir nöbet geçiriyordum. Bunca ugraşla ne mi kazanmıştım? Çok şey: Vakit. Kazancımı akıllıca kullanmalıydım.

Mektupları tek başıma divanhanede yazdım. Hiç de okadar uzun şey yazdığım yoktu. Bu işleri gören özel kâtiplerimiz vardı.

Aklımda kaldığına göre, birinci mektubu bitirdikten sonra, divanhanenin alaca karanlığında epeyce oyalandım. İkinci mektubu, kendi ölüm kararını yazmak için güç topluyordum. Sultan oğullarının ikisinden hangisi tahta çıkarsa çıksın, iki mektup birden yazdığımı, çifte oyun oynadığımı bağışlamıyacaktı.

Nerdeyse, yalnız birincisiyle - Bayazıt'a yazdığımla - yetinmeye karar verecektim. «Neden burada durmayayım?» diye düşünüyordum. Ama durmayacağımı da çok iyi biliyordum. Bayazıt'ın başarısı nasıl olsa bana ölüm getirecekti. Sipahilerdendim. Mehmet Han'ın kutsal kişileririmize karşı tedbirlerine katılmıştım! Demek istediğim, kararım pek o kadar çözümleyici değildi: ne olacağım belliydi.

Bu son düşünceyi benimseyince, rahatlayıverdim. İkinci mektubu çabucak çırpıştırdım. Kısacık, birkaç sözden ibaretti. Onu lâtamın altına sokuşturdum; dışarıya elimde yalnızca dürülü bir tek kâğıtla çıktım. Bana gerekli tatarı hemen buldum. Bu benim adamlarımdandı ve ağzından bir tek harf bile alınmazdı. Her menzilde at değiştirerek Amasya'ya gidecekti. «Her menzilde!» diye sıkıladım. Hesabıma göre on bir günlük bir yolu vardı.

İkincisini arayışım daha uzun sürdü. Hayatımı güvenle ellerine bırakabileceğim birini bulamıyordum. Nihayet, Yunus'un, benim dilsizin bu işi en iyi yapabileceği aklıma geldi. Hazineye gidip yalnız onu çıkardım, koynunu açtım ve siyah derisine mektubumu yapıştırıverdim.

— Diri veya ölü! - diye Yunus'un kulağına fısıldıyor, ama aynı zamanda bağırdığımı, bütün Stambul'un beni duyduğunu sanıyordum. - En iyisi Konya'ya diri ulaş! Yalnız menzillerde değil, her üç saatte bir at değiştir! İnsanlarla karşılaşmalardan kaçın, gizlenmek için sıçan deliğinden bile yararlan! Bir hafta sonra Konya'da olmalısın. İşte sana bol bol para, kime gerekirse dağıtırsın. Seni kimin gönderdiğini sakın bildirmeyesin, duy-

dun mu? Beni tanımıyorsun ve sen kimsenin adamı değilsin! Konya'da Cem'i arayacaksın.

Cem için, Mehmet Han'ın dâvası için Tanrının yardımına sığınmama karşıt, sabahtan beri bu adı (Cem!) herhalde düşüncelerimde bile anmak gözüpekliğinde bulunmamıştım. «Allahım, şu Arap dilsizi koru! Askerlerini koru- Yaladıkları kemiği kaybedeceklerinden korkan bir kaç yüz mollanın ve kadı'nın hoşnutsuzluğunun ne önemi var? Sana dua değil, inancın zaferi gerekir. Zaferi sana biz sunacağız!»

Yaşantım süresince herhalde hiçbir zaman o günkü kadar ateşli ve içten dua etmiş değilim. Ve derhal ekleyeyim ki, Tanrı duamı işitmedi. Belki Mehmet Han'ın ataklığı ve kutsallığın aşağılanması onu gerçekten çok hiddetlendirmişti.

Anlattıklarımı izleyen saatlerde ben artık yaşamıyordum; Sanki doğayla ilgisini kesmiş bir ağaçtım. İnsanlar arasında dolaşıyor, sorularına cevap veriyordum ama, ben yoktum. Aklım fikrim Yunus'taydı.

Dünya olaylarına karışamdan ötürü Tanrı herhalde beni cezalandırdı, fakat bir şeyden de kurtardı: Beklemekten! Daha ertesi günü, akşama doğru bekleyiş sona erdi.

Konağıma kapanmış (dışarılara çıkmamaya bakıyordum) uzaktan uzağa, belli - belirsiz bir velvele işittim. Buna karıncalı bir sessizlik de denebilirdi. Fakat ben bütün varlığımla kulak kesilmiştim ve aldanamazdım: Stambul sokaklarında ordu beliriyordu. Hangisiydi acaba? Yalnız Hünkâr Çayırı'ndaki olabilirdi, başka yoktu. Demek ki, orduğâhta Mehmet Han'ın ölümünü öğrenmişler, yağmayı ve yangını kaçırmamak acelesiyle başkente yürümüşlerdi. Böylelikle, Asya'yı Avrupa'dan ayıra çabalarım boşa gitmiş oluyordu. Oysa daha bir gün önce bir tek geminin bile Boğazı geçmemesini emretmiştim.

Ayaklanmanın ilk kurbanı olarak akşama kadar daha iyi bir dünyaya göçedeceğimi umuyordum. Fakat Tanrı uğradığım yanılmanın cezası olarak acılı bir gece daha geçirmemi istedi. Yahudi ve Rum mahallelerinden yükselen çığlıkları bütün gece işit-

tim; Boğazda yangınların göğe vuran pırıltısını bütün gece seyrettim. Kaçmak aklımdan bile geçmedi. Konağım yeniçerilerle çevriliydi. Onlar olmasaydı bile, inanın, kaçmayacaktım. Niçin kaçaydım? Bir hafta sonra yeni Sultan'ın emriyle öldürülmek için mi?

Size inanılmaz gelecek başka bir sebepten ötürü de kaçmaya kalkışmıyordum: Mademki olayların akışı bu yolu seçmişti, ben gerçekten gitmeli, burayı bırakmalıydım. Çünkü II. Mehmet zamanının bir parçasıydım ve başka düzenli bir Bayazıt devletinde bana yer olamazdı. Bana dayanamazlardı, ben de onlara dayanamazdım.

Ölümü - kesinlikle söyleyebilirim - durgunlukla karşıladım. Yalnız başarıya ulaşması için uğruna seve seve öleye hazır olduğum kişiyi de peşimden sürükleyebileceğim düşüncesi beni üzüyordu. Fatih askerlerinin umudu Cem'i aldattığımdan korkuyordum. Ona önündeki yola, davranışımın itmediğine beni inandırabilirseniz, yokluğa çağrıldığıma hayıflanmayacağım.

Fakat siz susuyorsunuz. Cem ayaklanışının asıl nedenini belki siz de açık-seçik bilmiyorsunuz. Ya da çoktan ölmüş eski bir askerin vicdan acısı sizi ilgilendirmiyor.

Sözlerime son veriyorum. 5 mayıs 1481'den sonra olup bitenlere tanıklık edemem. 5 mayıs akşamı beni öldürdüler.

İSMET OĞLU ETHEM'İN 8 - 22 MAYIS 1481 OLAYLARI İLE İLGİLİ ANLATIMI

Siyahî dilsizi 8 mayıs günü öğleye doğru yanıma getirdiler. Onu Anadolu Beylerbeyi efendimiz Sinan Paşa'nın baltacılarından Ahmet getirdi.

«Bunu yakalamak, üstelik yanıma getirmek nereden aklına esti?» diye sordum.

Ben baltacıbaşıydım ve olur olmaz şeyler için zamanımı almalarını sevmezdim.

Ahmet cevap verdi:

«Işi temiz değil. Bir yoklayıver, kendin de göreceksin!»

«Peki, neden balık gibi susuyor bu be?»

Ahmet bir - iki dürttü ve siyahî o zaman ağzını açıp kesik dilini gösterdi.

Ahmet üsteledi:

«Mademki dilsiz, mademki delicesine at sürüyor ve tam şehir ağzında ormana doğru saptı, sen ne düşünürsün benim yerime olsan?»

«Doğru.» dedi. - Bir şeyler sezmeye başlamıştım. - «Yalnız vezirlerin dilsizleri vardır... Kapat şunun ağzını, be!»

Öteki beni sinirlendirmeye başlamıştı, boyuna ağız açıyordu.

Arap dilsizi omuzlarından yakaladım ve iyice sarstım. Büzüldü, anlaşılan dayak bekliyordu. Ama kaskatı susuyordu. Eh, nasıl susmasın, dilsiz değil miydi?

«Ellerini çöz, eliyle göstersin! Nereye gidiyorsun, ha?»

Dilsizin başını eğmesinden ve yere saplanır gibi iki kat olmasından anladım ki, dolambaçlı konuşmaya aklı ermediğini biliyor ve dayağı kabul ediyor. Öyle ya, çekişmeler yeter!

Gözlerini örtemesin diye yumruğumla çenesini kaldırarak:

«Bana bak!» dedim. «Ben soracağım, sen cevap vereceksin. Seni Sultan mı gönderdi buraya? Sadırâzam mı?»

İstediğin kadar sor! Dilsiz, usunu yitirmiş gibi aval aval bakıyordu.

«Gömleğini çıkarıp ser! Kimin dilsizi olduğunu hemen hatırlayacak!»

Falakacıları getirmek için çıkıyordum ki, Ahmet arkamdan bağırdı:

«Baltacıbaşı, bir kâğıt düştü! Gömleğinin altından...»

Ooo, kâğıt! Neden dilsizle gönderiliyor, bu işi tatarlar görürken?

Demek ki, bu işi yapan mektup gönderdiğinin bilinmemesini istiyor. Ama Ahmet atik davranmış, Arap da kâğıdı yutmaya imkân bulamamış.

İkisini de koğuşta bırakarak, efendimizin kâhyasına koştum.

«Paşa hazretleri evdeler mi? Söyleyeceklerim var.»

Kâhya yol verdi:

«Evdedir, gir!»

Sinan Paşa'yı sorarsanız, Ulu bir adamdı. Bir zamanlar Rum olduğu söylenir. Yeniçeri ocağına adam devşirirken onu da almışlar. Sonra yetenekli çıkmış, ağa olmuş, ağa iken de Stambul'un fethi savaşlarında Mehmet Han'ın lutfunu kazanmış. Rum ya, kendi evindeymiş, dil biliyormuş, yol-yordam biliyormuş. Tek sözle, çok yardımı dokunmuş. O zaman, Mehmet

Han, nasıl söyleyim, kızını değil de, daha önce Mehmet Han'dan Bayazıt'ı doğuran kadının kızını vermiş. Sultan, sonraları, bu kadını büyüklerden birine bırakmış da, kızı da ondan peydahlamış. Uzatmayalım, Sultan kanından olmamakla beraber, bu kız Şehzade Bayazıt'ın kardeşiydi.

Düğünden sonra Sinan Ağa'nın işleri öyle tıkırında gitti ki, çok geçmeden paşalığa yükseldi ve birkaç sancak değiştirdikten sonra Anadolu Beylerbeyi oldu. İlgilendiğiniz zamanlarda Sinan Paşa artık herhalde elliyi doldurmuştu. Onun hakkında başka ne diyeyim? Kendisine hizmet etmek hiç de kolay değildi, çok titiz ve bir de, nur içinde yatsın, hasisti. İşte bunun için, kendisine önemli bir haber götürürsem, biraz gevşeyeceğini ümit ediyordum, değil mi ya?

Onu selâmlığında buldum. Uyukluyordu. Birkaç gün yörük toplamaktan yorulmuştu (sipahileri artık Hünkâr Çayırı'na göndermiştik), kendisini de yol bekliyordu, bir iki gün sonra sefere çıkacaktı.

«Paşam» dedim. «Bir haberci yakaladık. Dilsiz. Üzerinde kâğıt bulduk da sana getiriyorum.»

Sinan Paşa minderinden ok gibi fırladı ve mektubu elimden kaptığı gibi:

«Kâhyayı çağır!» diye emretti.

Çağırdım. Hemen uzattı mektubu ona:

«Okul!»

Bana çık dememişlerdi. Dinledim:

«Yüce hükümdarım! Bugün, 886 senesi 4 rebiyül evvelinde, nur-a âlem Sultan Mehmet Han Gazi vefat etti. Vefatı ordudan gizli tutulmuştur ,ordu ise Hünkâr Çayırı'ndadır. Yüce hükümdarımın emirlerine âmadeyim.»

«Kim bu hükümdar, be ?» diye bağıran Sinan Paşa kâğıdı yine çekip aldı ve güya okuyacakmış gibi göz gezdirmeye başladı. - «İsmi yok mu bunun? Kim yazmış, kime yazmış?»

«Yok!» dedi kâhya.

«Ne dedin?» - Sinan Paşa duyduğunun ancak şimdi far-

kına varıyordu. - «Mehmet Han ölmüş, öyle mi? Yanlışlık filân olmasın, ha?»

Kâhya mırıldandı:

«Doğru görünüyor. Mademki biri okadar acele bildirmek istemiş, üstelik gizli de.»

«Ben bu gizliliğin sebebini anlar gibi oluyorum. Bayazıt'a, kayınbiradere bildirmek isteselerdi, gizliliğe ne hacet vardı? Başkasına bildiriyorlar demek, ama kime, biliyor musun?»

Ben kâhyadan önce meseleyi kavradım. Cahil olmamıza bakmayın, askerler bu işlerden daha çok anlarlar. Aramızda, çoktandır, Mehmet Han'ın devleti kime bırakacağını kararlaştırmadığı ve iki oğlunu bunun için uzaklara gönderdiği konuşuluyordu. Çünkü ağalar ve mollalar Bayazıt'ı destekliyorlarmış, Cem ise büsbütün bizden, ordudan yanaymış. Mehmet Han işte bundan ötürü ikircimliymiş.

Sinan Paşa bağırıp çağırmaya başlayınca, ben içimden derhal «bu mektup Cem'edir!» dedim. Ama susuyordum. Artık Sinan Paşa olmadığı için söyleyebilirim. Mektubu kime olduğunu anlamasını istemiyordum, yoksa Cem'in başına gelecekler vardı. Ama paşanın aklı çok değilse de, dalkavukları çoktu.

Kâhya:

«O Stambul miskinleri herhalde Cem'i çağırıyorlar» dedi.

«Bak sen!», diye kükredi Sinan: «Nasıl da cesaret edebiliyorlar ,ateşle oynadıklarını biliyorlar mı? Bu devletin yasaları ve yasaları da koruyacak insanları var!»

«Eh» dedim içimden, «Cem'in kısmeti buymuş. Mektubu gelsin gelsin de, Anadolu paşaları içinde Şehzade Bayazıt'tan yana biricik paşa olan bizimkinin eline düşsün! Hem neden Bayazıt'tan yanadır, devleti çok sevdiğinden mi? Sultan damadı olacak da ondan... Sağlık olsun! Bu iş bize göre değil.»

Sinan Paşa ve kâhyası biraz daha ötede fısıldaşmaya başladılar. Ne plân kurduklarını pek anlayamadım, fakat efendimiz bir ara bana dönerek:

«Ethem» dedi: «Dilsizi hemen temizle! Boş yere hiçbir şey sorma, her şey aydınlandı. Öğleden sonra kâhya ile yanınıza onbeş-yirmi kişi alıp Amasya'ya yollanacaksınız. Şehzade Bayazıt'ı bulacak ve bu kâğıdı kendisine teslim edeceksiniz. Bense dört gün sonra Hünkâr Çayırı'nda olacağım... Bayazıt Han'a, benim kılıcıma her zaman güvenebileceğini söyle!

Dediği gibi de yaptık. Gün batmadan yola çıktık. Kâhya mektubu taşıyordu, bense başına bir şey gelmesin diye yol boyunca onun koruyucusuydum.

Sonraları, Bayazıt Han, Sultanımız olduğu zaman, o Amasya yolculuğumuz günlerini sık sık ansıyordum. Tahta çıkmasında Bayazıt'a ben de bir dereceye kadar yardım ettiğimi düşünüyordum. Kuşkuluydum ama, içimi bir şeyler kemiriyordu. Bayazıt'ın bize neler getireceğini gerçekten bilmiyor muydum? O halde neden ben ve bütün askerler bunu önlemek için bir şeyler yapmadık? Şehzadeye o önemli kâğıdı götüren adam günlerce önümden atını sürüyordu; kimsenin ruhu bile duymadan onu gebertebilir ve ipi kırıp kaybolabilirdim.

İşlerin gidişi ve yönü belli olduktan sonra, artık düşünmek kolaydır. Hem önemli bir adamın durumunu anlayın: O nasıl olur da kutsal yasaya karşı el kaldırabilir? Bayazıt Han yasalar yolundan geliyordu, hak ondan yanaydı. Ben, Sinan Paşa'nın baltacıbaşısı mı bu büyük işlere karışacaktım?

Kâhyanın ardısıra atımı sürüyor, onu koruyordum. Sağ - salim Amasya'ya vardık.

12 mayıs günü, öğle vaktiydi. Birkaç saat önce de Stambul'dan Şehzadeye yine aynı haberi ileten bir haberci gelmişti. Amasya sokaklarında insandan geçilmiyordu. Herkes Bayazıt'ın siyahlar içinde - âdet üzre - kentten nasıl geçeceğini görmeye çıkmıştı.

Öyle kalabalıktı ki, biz daha konağa varamadan, artık çıkmıştı. O zamana kadar yalnız ününü işittiğim Bayazıt'ı o gün ilk defa gördüm.

Sultanın oğlu, konağından yalınayak, yürüyerek çıktı. Bu-

nun töre gereği olmadığını söylerler, ama kendisi kederinin ne-kadar derin ve sade olduğunu kanıtsamak için bunu yapmıştı. Şehzade, süssüz, siyah, beli sicimli ve topuklarına kadar uzun bir lâta giymişti. Sarık bezi de siyahtı.

Biz kalabalığı yarıp öne çıkabildik ve Bayazıt'ın yüzünü görebildim. Doğrusu ya, bir zamanlar Mehmet Han'ı da görmüştüm; sefere hazırlanırken birliklerin önünden mutlaka geçerdi, bunun için de, bütün asker onu tanırdı. Ne var ki, Bayazıt Han babasına hiç benzemiyordu. Gerçi, o da babası gibi kısa boyluydu, ama şişman değildi, kuru, içine kapanık bir keşiş gibi kuruydu. Anlaşılan, bundan ötürü de, bütün erkek işlerinden ancak ok atmayı beceriyordu. Bu iş çok güç istemezdi, düşmandan uzakta olduğuna göre cesaret de gerektirmezdi.

Yas alayını seyrederken, şehzadenin çıplak ayaklarına gülesim geldi. Hiç yalınayak gezmediği belliydi, dikene basar gibi yürüyordu. İnce, sivri topuklu ve dar tabanlı ayakları kavala benziyordu. Kadın ayağı gibiydi bunlar. Elleri de böyleydi. Kemeri üzerinde kavuşturduğu bu elleriyle büsbütün dervişe benziyordu. Aslında Bayazıt'ın yüzü derviş veya bir molla kanısı verirdi. Soluk, düşünceli ve sözgün bir yüz. Çok akıldanmış bu, bütün gücü aklına gidiyormuş. Lâf, Mehmet Han ahmak mıydı yani, boğa gibi de boynu vardı!

Neyse, alayı seyrettik. O da, Amasya'nın başlıca mahallelerini dolaştıktan sonra yeniden konağına girdi. Biz de peşisıra...

Biz avluda, hizmetkârları arasında kâhyanın çıkmasını beklemeye koyulduk. Bayazıt'ın hizmetkârları az, atları daha da azdı. Ordu içinde ötedenberi şehzadenin pinti olduğu konuşuluyordu ve sanki yalan da değildi. Öyle olmasaydı, bir Sultan oğlu yirmiye yakın atla yetinir miydi?

Ne bizi doyurdular, ne de atlarımızı yemlediler. Amasya sarayında her şey yoksulluk kokuyordu. Kaldırımda aşağı yukarı dolaşıyor ve kâhyamızı bekliyorduk. Nedense, epeyce gecikti.

Nihayet, merdivenlerden inerken, gururdan iyice kabarmıştı. Galiba yeni Sultana nasıl tam zamanında hizmet ettiğini gösterdiğine seviniyordu. Yaklaştı ve aceleyle:

«Bana yalnız bir adam ver, Hünkâr Çayırı'nda Sinan Paşa'ya yetişeceğiz» dedi.

«Ya biz ne yapacağız?»

«Burada kalıyorsunuz. Bayazıt Han'la Stambul'a gideceksiniz.»

«Neden?»

Kâhya yöresine bakındı ve kulağıma eğilerek dedi ki:

«Anlayıver şunu, be? Bayazıt Han Sinan Paşa için sizi rehin tutuyor.»

«Bayazıt bizi kılıçtan geçirirse, Paşa'nın umurunda sanki! Sen neden bizimle kalmıyorsun?»

«Önemli bir işim var. Mektup götürüyorum. Mektupta ne yazılı biliyor musun? Dört kelime. Bayazıt Han beni elifbasız sanıyor da, önümde yazdı: «Cem'i boğmakta acele et!»

Kâhya gözlerini kısmış, bana bakıyordu. Askerdim ve asker oğluydum ya, belki çok heyecanlanacağımı ve Cem için yüreğimin sızlayacağını sanmıştı.

«Git işine bak, be!» dedim. Öyle ya, bana ne? Bayazıt Han işini bilir.

«Elbette. Ben de öyle diyorum» Diyerek uzaklaştı.

Bir saat sonra da Rahmanla birlikte yola çıktı.

Şehzade Bayazıt ise, Stambul'a doğru yola çıkmak için akşamı bekledi. Birliklerini savaşa gider gibi hazırladı; bu kez askerinin çok olduğunu gördüm. Mehmet Han'ın, oğlunun - pinti sanılan ve dindar oğlunun - nekadar asker tuttuğunu bildiğine inanmam. Bayazıt'ın askerleri hiç de kendi başlarına buyruk bırakılmışa benzemiyordu.

Bizi, Sinan Paşa'nın baltacılarını, da ötekilere kattılar. Stambul'a doğru gece gündüz - dokuz gün, dokuz gece - at sırtında yol aldığımı söylersem, pek inanmayacaksınız. Oysa böyleydi. Denirki eyer üzerinde uyuyorduk. Haydi biz neyse

ne. Ama Şehzade de geceleri böyle geçiriyordu. O zaman, Bayazıt'ın, ordu içinde anlatıldığı gibi olmadığını gözlerimle gördüm. O hiç de hışır değildi. Mehmet Han'ın bile - nur içinde yatsın - böyle bir sefere dayanabileceğini sanmıyorum. Ve bu dokuz gün boyunca, Bayazıt, bir kere bile yüzünün belirtisini değiştirmedi, içini hiç kimsenin okumasına olanak vermedi. Ne derseniz deyin, bu az şey değildir.

Onuncu gecenin sabahı Üsküdar önlerindeydik. Bayazıt, birkaç saatlik yerde olmasına aldırmadan, Hünkâr Çayırı'na uğramadı. Nedenini anladım: Tahta çıkmadan önce ordu ile iç'intiden kaçınıyordu.

Üsküdar yakasından Stambul sakin görünüyordu. Yalnız iki üç mahallesi yanmıştı. Şehzade Bayazıt'ın askerleri kıyı boyunca dağıldı. Herkes Stambul'un bize neler hazırladığını anlamak içtenliğindeydi. Bayazıt iki ağasına karşıya geçmelerini ve Saray'a yeni Sultanın başkent kapıları önünde olduğunu bildirmelerini emretti.

Seçtiği ağalar hoşnut değillerdi, korkuyorlardı. Ama gittiler. Dönüşlerini Şehzadenin nasıl beklediğini bilmiyorum, ama ben artık terlemeye başlamıştım.

Daha doğrusu, ağaların hareketinden önce karşıda bir dalgalanma belirdi. Millet, yeniçeriler iskeleye doğru akın ediyorlardı. Bu da neydi? Bizi temizlemeye mi geliyorlardı, yoksa karşılamaya mı? Çok geçmeden belli oldu: Topkapı tarafından alay göründü. İçimden: «İşler iyiye gidiyor» dedim.

İleri gelenler, yeniçeriler ve Stambul'dan pek çok kişi iskelede ne buldularsa - kayık, gemi, sal - bindiler. Bir an içinde Boğazı öyle kapladılar ki, su bile görünmez oldu. Nasıl görünebilirdi? En önde bazı vezirlerin kayıkları göze çarpıyordu. Bunun üzerine, Şehzade Bayazıt da adamlarına kayıklara binmelerini emretti.

İlk binenler arasındaydım. Bunun nasıl olduğunun farkına varamadım. Hep öyle atı üzerinde olan Bayazıt'ın salının arkasıdaydık. Kayıklarımız Boğazın tam ortasında karşıdan gelen-

lerle karşılaşınca, gürültü gökleri tuttu. Stambul.lular yeni Sultanları Şehzade Bayazıt'ı tüm sesleriyle haykırarak selâmlıyordu. Tek söze, çektiğimiz korku da, o zorlu yolculuk da yabana gitti; Stambul, Bayazıt'ı padişahımız ilân etmişti.

Oohh, hafifledim! Dediğim gibi, Bayazıt'ın bize pek yararı dokunacağını düşünmediğim halde, yine de yasa bunu gerektiriyordu. Biz insanlar neyiz ki? Tanrının ayakları altında kum tanecikleri. Tanrı, buyruntusunu bir kere bildirmiş, iyisi mi ona uyalım. Anladığıma göre, daha birçokları da böyle düşünerek Bayazıt'ı bize sultan seçmişler. Bize: Saltanat günleri uzun ve mutlu olsun, demek düşer.

Bundan sonra, Bayazıt Han, ishak Paşa'nın (hemen hemen on gün önce öldürülen Mehmet Paşa'dan sonra sadırâzam olmuştu) yardımıyle, yöresiden yükselen sevinç haykırışları arasında altın oymalarla süslenmiş bir sandala geçti.

Karşı kıyıda Sultanı gözden kaybettik. Çok ileriye geçti, bizse gerilerde kaldık. Topkapı'ya girmemize bile izin vermediler. Zaferden sonra boş kalan Rum kışlalarında geceleyeceğimizi söylediler. Çünkü Bayazıt Han, tahta çıkana kadar tek bir askerin bile Stambul'dan çıkmamasını emretmiş. Bu yüzden o günü başkentte geçirmem gerekti. Efendimizin yanına dönemedim. Büyük törenleri de bu olanakla gördüm.

Bayazıt Han, ilk iradesini babasının cenaze töreni için verdi. Söylentilere göre cesedi bozulmuştu. Mayıs ayında Stambul sıcaktı ve Mehmet Han'ın ölümünden bu yana üç hafta kadar geçmişti. Her ne hal ise, onu bir kurşun sandığa koymuşlar, sandığı da dışarıdan yaldızlamışlar, işte okadar...

Tabut en değerli halılarla örtülüydü. Vezirler omuzlarında taşıyordu. Aralarında da Şehzade Bayazıt. Yine siyah giysisiyle ve yalınayak. Ağalar, tepeden tırnağa ipek ve sırmalar içinde gözleri alırken, hükümdarları bir Anadolu dilencisine benziyordu. Halk ise bunda bir kutsallık seziyordu; önünde yerlere kapanan ve ayaklarını öpenler sayısızdı. Hattâ bazıları, iyiliklere ersinler diye hastalarını da evlerden yoluna çıkarıyorlardı.

Bayazıt Han, evliyalık taslıyordu, ama herkes gerçek evliya olmadığını biliyordu. Ne var ki, mollalar yöresini sarıyor, onu bir an olsun bırakmıyorlardı. Oysa, açıkça ansıyorum, Mehmet Han'ın yanında her zaman sipahi ve yeniçeri ağaları vardı. Sanki hep seferde gibiydi. Bayazıt Han'ın çevresi ise daha ilk günden medreseye benzedi; yöresini bir sürü din adamı, kâtipler ve türlü derviş süprüntüleri - tövbe yarabbi! - aldı.

Doğrusu ya, Mehmet Han'ın cenaze töreni pek parlak değildi. Bayazıt'ın acele ettiği anlaşılıyordu. Tabutu türbeye sokar sokmaz, birkaç kapıcı, millete on sepet kadar bozuk para serptiler. Bayazıt Han ise, rahmetli babasının yasını sürdürmek için Topkapı'ya çekildi.

Daha akşam olmadan, kutsal yasalar üç gün olarak kesinlikle belirttiği halde, bu yasın uzun sürmeyeceğini anladık. Bayazıt, daha ertesi sabah, törenle Sultan ilân edilmesini emretti. Artık dedim ya acele ediyordu; çünkü; Stambul'a Cem hakkında ilk söylentiler gelmeye başlamıştı.

Çok karışıktı bu söylentiler. Gerçeğe uygun bir yanı var mıydı, kimbilir! Cem'in, yasalara karşıt, ağabeyinin tahtı önüne baş koymayı reddettiği söyleniyordu. Bunlar Bayazıt Han'ı kaygılandırmış olacak ki, tahta çıkma törenini önceleştirdi.

Ertesi gün Müftü, ardında bir sürü din adamıyla Saray'a giderek Bayazıt'ı Sultanımız ilân etti. Bu kez Sultan karalara bürünmüş değildi. Gerektiği gibi giydirmişlerdi. Onun beyaz ve düşünceli yüzü, ince kaşları ve siyah sakalıyla güzel göründüğü bile söylenebilirdi.

Yeni padişahımızı biz de doyasıya seyrettik, o da bize birkaç sepet çil para serpilmesini emretti ve böylelikle iş bitti.

Bunda öteye pek anlatacak sey yok. Ben Stambul'da kaldım, çünkü Sultan, eniştesinin rehinlerini hemen özgürlüğe salmadı. Bayazıt Han, Cem'den basbayağı korkuyordu ve Anadolu paşalarına da güveni yoktu. Şunuda ekliyeyim ki, Ayas Paşa'nın yeniçerilerle nasıl Anadolu'ya doğru yola koyulduğunu da gördüm.

Başkentte, Cem'in, ağabeyinin ordularıyla çatışmaya kadar gidebileceğine inanılmıyordu. Neki Bayazıt uyumuyordu. Aslında öyledir. Kimi kısmetine güvenir ve her şeyi kendiliğinden yoluna girer; kimi de hep kuşkudadır, uyumaya bile cesaret edemez, her şeyi kendi eliyle hazırlayıp başarması gerekir. Bayazıt Han işte bunlardan, sonuncularandı; ona hiç bir şey ödül olarak verilmedi.

Anlatabileceklerim bunlar. Biliyorum, bunlar yetersiz. Bizler, ufak tefek kişilerdik, saltanat işlerinde parmağımız yoktu. Şimdi, o yüce Mehmet zamanının bizim gibilere dayandığını, Mehmet Han'ın bize ve iyiliğimize güvenerek dünyayı sarstığını söylüyorsunuz. Dediğiniz gibidir herhalde, siz kitap okuyorsunuz, siz bilirsiniz. Bizse bilmiyorduk. Bilmiş olsaydık, belki başka türlü davranacaktık.

CEM'İN DEFTERDARI ŞAİR SADİ'NİN İLK ANLATIMI

Bana ilkönce, benim gibi doğal yapısıyla ozan ve ozanlığı da kendine iş edinmiş bir kişinin nasıl olup da Cem'in yanında pek de uygunsuz bir görev olan defterdarlıkla uğraştığını soracaksınız. Sizi bu düşünceden hemen kurtarmak istiyorum: Cem'in yanında uygunsuz görev yoktu; Cem'in yanında ozanların veya âşıkların yapmadığı iş yoktu. Olumsuz görünse de, gerçek budur. Bana kalırsa, önce size Karaman'daki ilginç sarayı, Şehzade Cem'in sarayını kısaca anlatmalıyım.

Mehmet Han'ın Karaman'ı yönetmeye gönderdiği küçük oğlu Cem, o sıralarda ancak yirmi yaşındaydı. Bu, sizin için delikanlılık çağıdır, fakat Tanrının koruduğu imparatorlukta yirmi yaşındaki bir kişi babaydı, asker veya devlet adamıydı, tek sözle erkekti.

Cem efendimiz, için bunlar pek söylenemezdi ve geçerli değildi. Cem, biz akranlarından çok daha genç görünüyordu. Bizden çok fazla içtiği bazı akşam eğlencelerinde, genç olduğunu ve bundan öteye de genç görüneceğini, katıksız Türk olmadığı için hepimizden fazla yaşayacağını gülerek söylerdi. Gerçekten, Cem, yarı yarıya, ana tarafından Sırp'tı.

Öyle sanıyorum ki, Cem'de yabancı kan, bizimkisinden çok daha fazlaydı. Babasını, yüce Fatih'i, pek az andırıyordu. Olsa olsa, kartal gagası kemerli burnu ve çok kalın, ileri doğru çıkık alt dudağıyla benzerdi. Kalan her şeyi ayrıydı.

Cem uzun boyluydu. Aramızda böylesi seyrekti. Evet, Cem boylu boslu, omuzları geniş, beli ve kalçaları dar, sırım gibi, atik bir adamdı. Karaman'da geçirdiğimiz günler boyunca, Cem bana daima henüz eyer vurulmamış bir tayı düşündürürdü.

Yüz de bizim için yabancıydı; çok açık renkli, buğday benizliydi. Rahmetli sultanımızın yüzünü çevreleyen pas rengi kıvırcık kıllar Cem'de temiz altın sarısına dönüşmüştü. Her inançlı gibi efendimiz de başı örtülü geziyordu. Ancak ben - hemen hemen yirmi yıl boyunca en yakın adamı, onu sık sık başı açık da gördüm ve derhal kanıtlıyayım ki, uzun ipek saçları yüksek olmayan, fakat geniş, biraz da köşeli beyaz alnı, saçlarından daha koyuca ve nerdeyse çatık kaşlarının ince eğmeciyle Cem'in güzelliğinden başka hiç bir güzellik gözlerimi kamaştırmadı. Gözlerini uzun uzadıya belirtmiyeceğim. Yalnız şu kadarını söyliyeyim ki, sabah güneşinin coşkun sulara vurması gibi aydınlıktı Cem'in gözleri.

Anlıyorum, bir türlü açıklıyamıyorsunuz. Şiir ve şarkılarınızda, sanki yeryüzünün bütün güzelliği kadında toplanmış gibi süresiz kadın güzelliği belirginleniyor. Gözleriniz ne kadarda örtülmüş. Öngörüden yoksunlaşmışınız. Oysa erkekten, genç, henüz kabalaşmamış ve hantallaşmamış, her tüyü bir kiriş gibi tınlayan, her hareketi çalak ve yeryüzü sanki onun çevik adımları için yaratılmış olan erkekten daha sevindirici bir şey var mıdır?

Sizde bu hayranlık, şehvet anlamı kattığınız için incitici ve ayıp sayılır. Ama o zaman da ben sizi anlayamam. Ne de olsa, ayrı dünyaların insanlarıyız. Bizim dünyamızda kadın, çok kolay bir şekilde, seçim yapmadan, aramadan veya ayırmadan bağlanabileceğinin bir şeydi (kişi bile değildi). Biz kadınlarımızı, yüzlerini görmeden satın alıyorduk. Bazı kereler kısmetliydik, yüzüne bakılır biri çıkıyordu. Fakat çok kez kısmetimiz yoktu. Ama her iki halde de, müslüman ailesinin üstünlükleri biraz büyütülmesine karşıt, durumumuz, inanın,

acıklıydı. Her iki halde de, bize zorla kabul ettirilen, tanımadık ve istenmedik bir eşyanın yanında yaşar gibiydik. O durmadan çocuk üretiyor, ve bu sonuç, yanında kaybedilen geceleri bir dereceye kadar değerlendiriyordu. Kadın boyuna susuyor ve bu durum yabancılaşmayı çekilebilir bir şey haline getiriyordu. Ama yine de, koskoca, bomboş, giderilmez, içacısı ve tiksintiyle ağırlaşmış bir yabancılaşma vardı.

Birçoğumuz, verecek bir şeyleri olmayıp, hiçbir şeyde almak istemeyenler dayanıyordu. Sözün kısası, biz o zamanlar erler devletiydik. Onlar için ev düşüncesi yoktu. Oturup da sözünü edecek düşünce ve duygulara değil, zafer heyecanlarına sahiptiler ve bunu çadır komşulariyle en iyi şekilde paylaşıyorlardı. Savaştan, ciritten, avdan sonra, heyecan artıkları yoktu. Erlerle dervişlerden ibaret bir ordu Eski Dünya'yı kaplıyordu. Savaş arası kısa sürelerde bu ordu harama uçkur çözüyor, ancak Sultan'ın izniyle ordudan ayrılıp dolak çözdükten sonra evlenme söz konusu oluyordu. İşte o zaman ordu kendine kadınlar satın alıyordu.

Kesinlikle, kendimizden değil, sadece onlardan bahsettiğimi anlamışsınızdır. Biz - Cem'in çevresindekiler - onun ordu tarafından putlaştırılmış olmasına karşıt - asker değildik. Ozandık. Savaş sonralarının mutlu yorgunluğuna yabancıydık; buna karşılık heyecanların insanıydık, sevinçler ve acılar yaşıyorduk. Daha derin, daha zengin bir şekilde bize dönmeleri ve şiire dönüşmeleri için onları yansıtma ve başka birine aktarma yollarını arıyorduk.

Bu başka biri kadın olamazdı. Kadınlarımız bizi her zaman onaylıyordu. Usanç verici bir bağlanışları vardı. Bu usanç duygusu bizi başka yollara saptırıyor, kendimize doğru döndürüyordu. Sizce doğanın aksi bir şey. Fakat biz yaradılış karşıtı iki şeyden birini, yani erliğimizin tek başına kalmışlığını veya ruhumuzun yalnızlığını seçmeliydik. Halbuki ozandık ve ruhumuz yalnızlık içinde dolanabilirdi; onun için birincisini üstün tuttuk.

Sizi, sizler ve zamanınızla bağdasmaz bazı düsüncelerle oyaladığım için beni bağışlayın. Ama siz bana, yani Cem'in birinci, en yakın, ve en devamlı yoldaşına güveniyorsunuz, değil mi? Bu böyle olmasaydı, benim yerimi kahramanın karısı veya sevgilisi alabilirdi. İnsanı ancak aşk, başka birisinin duyularıyle sezmeye, kederiyle üzülmeye ve gizli düşünceleriyle düşünmeye götürür. Şimdi işiteceğiniz sizi şaşırtmasın: Cem'e karşı böyle bir aşk yalnız bende vardı. Bunun için de Cem'i, kendisinden de daha iyi tanıyordum.

Karaman'da bulunduğumuz zaman, Cem evliydi ve çocuk sahibiydi. Babasının cariyelerinden birini mutlu kılmıştı. Kadını tanımıyorum ve hakkında hiçbir şey söyleyemem. Cem de onu çok seyrek görüyordu. Cem'in Sırp prensesi annesiyle birlikte, Konya dışında bir köşkte oturuyor ve ikinci çocuğuna bakıyordu. İlk oğlunu Mehmet Han Stambul'da alakoymuştu.

Cem ve beraberindekiler ise, eski kentin ortasında, yakın geçmişte Fatih tarafından yenilen Karaman Beyi'nin sarayında oturuyordu. Karaman Beyi'nin ağaları, kılıçtan kurtulup sağ kalanlar, şanlı devletimize hizmeti sürdürüyorlardı.

Karamanlılar bizim dar saray çevremize girmezlerdi. Asker ve yönetici olarak, bölgede düzen ve güvenliği sağlamada Cem'e katkıda bulunuyorlardı. Bu arada biz - saray ileri gelenleri - örneğine az raslanır bir şekilde yaşıyorduk. Doğu'nun en üstün yapıtlarından alınan düşünceler, sözler ve güzelliklerle yoğruluyorduk.

Doğu'nun tüm ozan ve âşıkları, Cem tarafından dinlenilmek, yüksek begenimine ulaşmak veya armağanına erişebilmek için Konya'ya akın ediyordu. Cem ancak birkaçını (bu arada talih bana da gülümsedi) yanında alakoyuyordu. Mehmet Han oğullarını çok para ile şımartmadığı için, Cem bizlere ancak kâtip, gözetmen, danışman gibi sanlar dağıttı. Bunlar bizi gücendirmiyor, yalnızca sözünü ettiğim yaşantıyı sürdürmemize, Cem'in yanında olmamıza yol açıyordu.

Kaderin bana üvey ana gibi davrandığını söyleyemem. Gerçekten, Cem'in acısıyla ben de çok çektim, sonra otuz sekiz yaşımda boğularak öldürüldüm, ama öykümün sonunda sizin de inanacağınız gibi, bir inançlı kişi olarak alabildiğine renkli bir yaşantı sürdürdüm. Tüm, geçmişe baktığımda, en iyi bölümün orada, Şehzade Cem'in o ilginç küçük sarayında geçtiğini anlıyorum.

Yirmi kişiden çok değildik. Hepimiz gençtik. Çoğumuz şairdik. Bize uğrayan âşıklar daha çok, birkaç hafta Konya'da kalıp yollarına devam eden gezginlerdi.

Günlerimiz geç başlıyordu; bu konuda asker yaşantısından ayrıydık. Biz teker teker odalarımızdan çıkarak sarayın gölgeli avlusunda toplanmaya başladığımız zaman güneş epey yükselmiş oluyordu. Genellikle Cem'i orada bulurduk. O, öğünerek söylediği gibi, yatar yatmaz uyuyordu. Bu yanına her zaman özen duyuyordum. Bizim ise, uykusuz bir geceden sonra dermansızlıktan dizlerimiz kesilir, kafalarımız ağırlaşır, her hareketimizden yorgunluk akardı. Halbuki Cem, güneşle birlikte kalkar, Konya dışında bir iki saat at sürer, sonra dönüp bizi uyandırırdı.

Cem'in, devletin ünlü pehlivanlarından biri olduğunu söylemekle, size yeni bir şey bildirmiş olmam, bu herkesce bilinen bir gerçektir. Karaman'da yada dağ çobanlarının indikleri yada üç dört sancaktan askerlerin koşuştukları büyük panayırlarda Cem'in nasıl hiç dinlenmeden ardarda birkaç başarı kazandığına tanık olmuşumdur. Aramızdan biri, söz arasında, her babayiğitin Sultan oğlunun dizi altında kalabileceğini söylediği için, Cem güreşlere giysi değiştirerek ve alaysız - tantanasız gitmeye başladı. Başarılarının haklı ve gölgesiz olmasını istiyordu.

O panayırlarda yalnız iki kere yenildiğini gördüm. Her ikisinde de, sanki işi, şiir yazma veya devlet yönetme sanatı değil de, pehlivanlıkmış gibi, çok sıkıldı. O her zaman ve her şeyde birinci olmayı severdi. Onur, diyorlar. Ama onur Cem'e

sırmalı bir kaftandan daha fazla yakışıyordu; genç efendimiz sanki şan ve başarı için dünyaya gelmişti.

Evet, sabahleyin sarayın iç avlusunda Cem'i bulunca, sıradan bir günümüz başlardı. Aslında Konya'daki bütün günlerimiz birer bayram, ruhun büyük bayramıydı.

Çoğu kere okuyorduk. Bilseniz ne üstün okuyanlarımız vardı! Osmanlı şiiri o zamanlar henüz körpeydi, ilk adımlarını atıyordu ve onda çok az kişi besin bulabiliyordu. Biz Fars şiiriyle, bu sonsuz bilgelik ve özgür düşünce kaynağı, bu erişilmez incelik ve yetkinlik örneği sanatla yaşıyorduk.

Cem, şiiri bambaşka biçimde seviyordu. Ben, şiirle onun gibi duygulanana raslamadım. Cem için şiir, şarkıdan çok fazla ve danstan da alabildiğine üstün bir şey demekti. Bunun için sarayımıza dansözler çok seyrek gelirlerdi. Cem, dansın artık sanat olmadığını, güzelliğinin kolayca şehvete döndüğünü iddia ediyordu. Müziği de aynı şekilde iteliyor, bu sanatın çok geniş ve engin olduğunu kabul ediyor, ama insanı bilincinde yoğurmadan heyecanlandırdığını, en çok yüzeysel taraflarına dokunduğunu söylüyordu. Kaç kez dikkatimi çekti şarkı söylenmeye başlandı mı, Cem sese değil de, sözlere kulak veriyordu. Sözler! Cem: «İnsanoğlu için, sözlerden daha güç ve tam, daha dokunulmaz ve yalın, aynı zamanda en uzak ve en yakın sanat yoktur.» diyordu. Sözler onun aşkı, acısı ve armağanıydı.

Beni yanına almasından sonra kendisiyle ilk çalışmamızı hatırlıyorum. O zaman 24 yaşındaydım ve artık ünlüydüm. Demem o ki, ilk ortak çalışmamız bir Fars divanının çevirisiydi. Şehzade, Farçasına pek güvenemiyordu ve beraber çalışıyorduk. Fars dilinin zenginliğini verebilmek için yeni ve yetersiz Osmanlıcada uygun sözlükler ve deyimler ararken bütün dikkatini nasıl ortaya koyarak yoğunlaştırdığını hiçbir zaman unutmayacağım.

Çevirimizi, söz sanatının koruyucusu sayılan Mehmet Han'a adadık. Mehmet Han kendisi de şiir yazmıştı, amma -

Tanrı bağışlasın - Yaşantım boyunca daha zavallısını okumamıştım! Fakat Fatih, nelere muktedir olduğunu göstermediği bir alanın kalmış olmasına dayanamazdı. Şiirde de Avni takma adını kullandı. Diyeceğim, Mehmet Han, yapıtlarını bizlere sevecenlikle armağan etti. Ancak bunu asla içten bir gerek duyduğu için yapmadı. Bizde söz sanatına saygı göstermek, bir sultanın borcu sayılır.

Biricik kadın ozanımız Zeynep Hatun'un bizi ziyaret ettiği gün hâlâ belleğimdedir· İhtiyar kadıncağız ta Adana'da oturuyor, daha doğrusu yaşamının son günlerini geçiriyordu. Bu ailesiz, çocuksuz ve torunsuz kadın, bizim için tanrısal bir değer, onun bir sembolüydü. Dalgınlık ve derinliğiyle yüzü de sanki Tanrısaldı. Yüzünü, bütün kadınlarımızın yaptığı gibi, saklamıyordu. Sanki böylece her türlü çekicilik ve istek dışında bulunduğunu, kadın değil de tanrı elinde bir araç olduğunu söylemek istiyordu.

Zeynep, yalnız şairler sarayında birkaç gün geçirmek, Cem'i kutsamak için Adana'yı bırakmıştı. Sultanımız kendisine, tahtıravandan inmesine yardım ederken: «İlk şairimiz Celâlettin Rumî'nin damadı Osman'ın tahtına, başka bir şairin, Cem Sultan'ın çıkacağı günü Tanrı bana göstersin!» sözleriyle selâmladı.

O anda Cem'in yanındaydım. Bu çok atılgan sözleri duyunca, bütün kanının nasıl sütbeyaz tenine vurduğunu gördüm. Üç Sultan tarafından kutlanan, sayılan ve adı dillere destan olan ihtiyar kadın, eşine rastlanmadık bir özgürlükle duygusunu açıklıyor, Sultan daha yaşarken tahtına oğlunun, hem de dikkat edin, küçük oğlunun çıkmasını diliyordu. Cem'in renkten renge girmesine, dalgın ve üstenlik dolu gözlerini Zeynep Hatun'dan ayırmadan sanki erimesine, sonra da onu kuş gibi ellerinde taşımasına - ihtiyar kadını hafifçe tutarak yere indirivermişti - bütün bunlara bakarak, Zeynep Hatun'un Cem'in gönülden dilediği bir şeyi söylemiş olduğunu anladım.

O güne kadar ben, hem yalnız ben değil, Konya sarayın-

daki arkadaşlarım da, Cem'in geleceği ve genellikle tüm gelecek üzerinde düşünmemiştik. Mehmet Han hâlâ dinçti; zaferlerimizin dorugunda ölümsüz gibiydi. Ben, Konya'daki mutlu günlerimizin uzun sürmesi için, bilinçsizce, Fatih'e uzun ömür diliyordum. Sonunda nasıl olsa - bunu ancak o gün düşünebildim - o günlerin sonu gelecekti. Ya o zaman?

O zaman, Cem, taparcasına sevdiğimiz, gençlik çekicilik ve yeteneklik örneği edindiğimiz Cem, boğularak öldürülecekti. Bana yasalardan, tarihin buyruğundan söz açmayın! Hiçbir güç bana, Cem gibi, yaşamak, ışımak ve ışıtmak için yaratılmış bir varlığın sonunu - hem de zorlama sonunu - gönül dileğiyle boyun eğmek zorunluğunda bırakamaz. Uğruna, yirmi yaşında bir ozan sanki ışıl ışıl tunçtan dökülmüş bir pehlivan henüz yaşantısının baharında kurban edilirken, o yüce imparatorluğun hangi yüce çıkarından söz edilebilir?

Zeynep Hatun'un aramızda geçirdiği günler benim için bir düş gibiydi. Yepyeni kaygım beni bir an olsun bırakmıyordu. Hepimizin taptığı ihtiyar kadın sanki bir yazgı söylemiş ve sarayımızın saydam sakinliğini bozuvermişti.

Bu kaygı en az Cem'i etkilemişti. Sanırım bu onun için yeni bir şey de değildi. Cem, şiirlerini dinlemek için Zeynep Hatun'un yanında saatlerle duruyor, soylu şaire, Zeynep Hatun da içinde olmak üzere birçoklarının hâlâ kabul etmedikleri Hâfız'a hayranlığını belirtiyordu.

O günlerde ikisinin çok ilginç bir görünüşü vardı: Biri, ihtiyarlığında bile bilge ve üstün bir kadın, öteki altın saçlı yüce bir delikanlı! Onlar öğretmenle öğrenci olarak, hele ana-oğul olarak asla kabuledilemezdi. Söz sanatı alanında, aynı ateşin aydınlattığı iki arkadaştılar. Ana ile oğul hiçbir zaman onlar kadar yakın olamazdı. İçimi bir kıskançlığın kemirmeğe başladığını ansıyorum: Cem için Zeynep, benden değerliydi.

İhtiyar kadın çok geçmeden ayrılıp gitti. Sultan sofrasında uzun zaman ekmek yemek, onca yüceliğe yakışmaz bir şeydi. Zeynep, kendi yalnızlığına erişmek için çekilip gitti ve beni kaygımla başbaşa bıraktı.

Cem'e kaygımdan sözetmek için bir türlü yüreklenemiyordum. Sanırım, aynısı uzun zamandan beri Cem'in yüreğini de kemiriyordu ve o, büyük bir çabayla bulutsuz günlerimizden kaygıyı kovuyordu. Bense acı çekiyordum. Yüce kişilerin yaşantısından örnekler arıyordum. Cem için bir çıkar yol bulmak umuduyla bütün tarihi aktarmaya hazırdım.

Bir ara, bir çıkar ışığı sezer gibi oldum.

Söyliyeceğim şeye sakın gülmeyin. Bizi anlamaya çalışın. Biz eşkiya değildik, asker bile değildik. Hayata artık bir güzellik kattığımız düşüncesiyle yaşıyorduk. Haksızlık, baskı veya arsızlık anlamına gelen bir karar bize yetmiyordu. Sert yasaları bizim yaşama isteğimizle uyuşturma çabasındaydık. Kendimizi haklı bulmalıydık; olanakta şairi erkekten ayırdeden de budur.

Çoğu akşamlarımız gibi, bir akşam yine iç avludaydık. Yaz günüydü ve şadırvan etrafa ıslak bir serinlik yayıyordu. Yanan ateşin alevleri fışkıran sulara yansıyor, su şırıltıları sanki dinlenmek için yalvarıyordu. Oğlanlar kâselerimize Şiraz şarabı dolduruyor, etrafı misk ve lâvanta kokuları sarıyordu; bu kokuyu dağıtacak küçük bir esinti bile yoktu.

Şadırvanın çevresinde postlara ve yastıklara uzanmıştık. Biz dinliyorduk, Haydar okuyordu. Şarkı söylemiyor, ancak saza uydurarak okuyordu. Aranızdan hiç kimse şiirin ve sazın büyüsünü bilmez, tanımaz; bu büyü her şarkıdan fazla bir şeydir.

Cem' in yanındaydım. Sözlerin onu nasıl büsbütün büyüleyip sardığını, gözbebeklerinin nasıl donuklaştığını ve teninin sözleri daha kolay emebilmek için nasıl inceldiğini görüyordum. Her yudum şarabın, boynunun ipek beyazlığı altında nasıl geçip mısralarla birlikte bütün vücuduna yayıldığını duyuyordum.

Ve birden, Cem'in, aramızda kısa bir zaman için konuk olduğunu her zamankinden daha kesin olarak anladım. Bir esinti - Mehmet Han'ın ölümü - geldi mi, bu göz kamaştırıcı

ateş sönecek ve yeryüzünde bir zamanlar Cem'in bulunduğu yer büyük ve karanlık bir leke olarak kalacaktı.

Az kalsın «hayır!» diye haykıracaktım, çünkü gerçek, keskin bir sancı gibi saplanıvermişti içime. Kendime gelebilmek için biraz zaman geçmeliydi. Şimdi Haydar'ın sesini uzaktan duyuyordum.

Kâseyi öyle diktim ki, dibini gördüm. Haydar okumayı bitiriyordu. Artık ötekiler konuşmaya başladılar. Kimisi şairi övüyordu, kimisi memnun değildi; «Haydar daha başarılı olabilirdi» diyorlardı. Cem susuyordu. Şiir dünyasından her zaman ötekilerden daha geç dönerdi.

Kendim de farkına varmadan sordum.

«Bu akşam çok fazla şiir okunmadı mı?»

Cem uykudan uyanır gibi:

«Niçin?» diye sordu.

«Başka şeyler dinlemek istiyorum» dedim. «Güçlü ve uydurulmamış bir şey. Örneğin tarih.»

«Gene mi İskender?»

Cem'in alaca gözbebekleri gülüyordu; İskendernameye karşı tutkum garibine giderdi.

«Hayır.» dedim, «Bizans tarihinden bir şeyler. Konstantin Porfirogenet'in zaferlerine dair...»

(Bu Konstantin'in zaferle ün yapmadığını iyi biliyordum, fakat bana adı, yalnız adı gerekti.)

Cem gülümseyerek:

«Nasıl da söyleyebildin, dedi. Konstantin Por... nasıldı adı?»

İyice öğrendiğim adı hemen hece hece tekrarladım:

«Porfirogenet. Kaftan doğumlu demek.»

«Kaftan doğumlu da ne demek?»

Artık hepsi gülüyordu.

«Çok açık. Yunanlılarda, hem yalnız Yunanlılarda değil başka kâfirlerde de, şöyle bir yasa var: Taht'a en büyük oğul değil de, babasının tahta çıkışından sonra doğan, yani

kaftanda doğan ilk oğul çıkıyor. İşte anlamı bu...» - Sesimin yavaş yavaş yükseldiğini kavrıyordum: «— Sıradan kalımsızlardan doğanlar başbuğ olamaz. Böyle kişiyle, babası tahttayken doğan arasındaki ayrıntı yerden göğe kadardır. İki yönden de sana doğru daha ilk günlerden başlayıp başbuğ kanı akarken...»

Sürdüremedim. Cem bana, sanki kucaklayacak veya vuracakmış gibi bakıyordu. Ötekiler, günlük yaşantımızın durgun suyuna taş attığımdan dolayı olacak, şaşkınlık ve kaygıyla bakıyorlardı. Neden sonra Cem tekrar konuştu:

«E, ne var yani?» dedi. «Hıristiyan kanunu değil mi bu?»

Başımla «evet» dedim, boğazım kupkuruydu. Ve Cem'in hiçbir zaman «kâfirler» demediğini, hep «hıristiyanlar» dediğini düşünüyordum. Bu acaba yarı olanağıyla hıristiyan oluşunun gizli bilincinden ileri gelmiyor muydu?

Oğlanlar gene arada koşuşmaya, kâselere şarap doldurmaya başladılar. Haydar'la ötekiler bir şey tartışıyorlardı. Sonra aralarından biri yine okumaya başladı. Ben Cem'i seyrediyordum; o sanki aramızda değildi.

Konya'daki sayısız mutlu gecelerimiz gibi, o gece de sabaha karşı odalarımıza dağıldık. Uşaklar öksüleri topladılar ve avluya mavimsi bir alaca karanlık çöktü. Şaraptan, heyecandan ve iç ezgimden sarhoş bir halde ben de sundurmadan odama doğru yürüyordum ki, ardımdan bir gelen olduğunu anladım. Cem'di.

«Sadi», dedi, «Gel!»

Yeniden avluya döndük, şadırvanın taş çıkıntısına oturduk. Fıskiyelerde artık ateş değil, gümüşe çalar mavi parıltılar vardı.

«Sadi,» dedi Cem, «Seni şimdiye kadar nasıl benimsediğimi bilirsin...»

«Neden şimdiye kadar? Aman Cem, dostum, yakınlığından yoksun etme beni! Dayana...»

«Sus! Doğru söyle Sadi» - elini omuzuma koymuştu, sı-

caklığın her zamanki gibi beni sardığını duyuyordum.» - Söyle bana, neden öyle konuştun? Aramıza yabancı bir kulak girdiğini ve senin yardımınla beni izleyip ağzımı aradıklarını düşünmek istemem. Böyle bir şüpheye düşersem, her şeyinden yoksun edilmiş bir kimseye dönerim. O halde neden?»

Az kalsın «Senin için, iyiliğin için!» diyecektim. «Seni çıkmazından kurtarmaya çabaladığımı görmüyor musun? Yoksa seninle birlikte güneş de sönebilir...» Ama bunları söyleyemeden, şöyle cevap verdim:

«Fazla içkiden olacak, efendimiz. Sıtma geçirdiğimden beri kolay sarhoş oluyorum. Evet ,konuşmamalı, bu sözleri söylememeliydim... Fakat gerçek budur. Yerinde söylemedimse, beni affet. Ve kalbine şüphe girmesine asla izin verme. Ben yabancı kulak değil, seni kurtuluşa götürecek yolda basacağın taş olmak isterdim, dostum Cem...»

Ağlar gibiydim .Gerçekten de, bunda bir dereceye kadar şarabın etkisi vardı. Ama Cem sözlerimin sonunu duymadı sanki. Dalgın, dalgın konuştu:

«Gerçek budur, diyorsun... Ben hıristiyanlardan daima öğreneceklerimiz olduğunu düşünmüşümdür. Öyle ya, Sadi, neden onlarda adalet sezgisi bizden fazladır, neden dünyayı yönetecek bir tek güç kabul etmezler? Ölüm her hangi bir seyin çözümü olabi'ir mi? Ölüm düpedüz sondur. İyinin veya kötünün bir sonu, fakat yargı değil, çıkış yolu değildir...»

Cem genellikle ölümden söz ediyor, ancak kendi ölümünü düşünüyordu.

Cem'in o zaman - ve yalnız o zaman değil, sık sık - bir mümine yakışmayan düşüncelerle konuştuğuna şaşmayın. Korkarım, kutsal yasamızı az biliyordu. Bunu. bir dereceye kadar hıristiyan annesine, fakat daha çok Fars şiirlerine borcluydu. Acemlerin eretik oldukları, şarap içtikleri, yeryüzü sevinç ve kederlerine çok kapıldıkları biliniyor. Din adamlarımız Fars şiirlerini nedensiz kınamıyorlar. İnancımızı başka hiçbir şey bu şiirler kadar güçlü bir şekilde yıkmıyor.

Sesimi kısarak ve sanki kulak verenlerden sakınırcasına: «Evet,» dedim. «Ölüm bir çözüm değildir. İnsan yaşadıkça başka bir şey aramalıdır. Böyle bir arama, günah sayılamaz, değil mi, efendimiz?»

Cem cevap vermedi.

Nişancı Mehmet Paşa'nın sözlerinden anladığıma göre, tarih onu - öldürülen sadırâzamı - Cem ayaklanmasının ilk kışkırtıcısı sayıyormuş. Öyle olmasını çok isterdim, ama değil. Cem'in yüreğine uzlaşmazlık ve boyun eğmezlik tohumunu, onu, ondört yaşından beri görmeyen Nişancı Mehmet Paşa değil, ben ektim. Dört gözle beklediği itiş benden geldi.

Cem'in zorunlu ölümüne karşı usunda direndiğinin belli-belirsiz farkına vardım. Zeynep Hatun'un atılgan sözlerinden nasıl sarsıdığını da görmüştüm. Fakat bu sözler, henüz yasaya karşı başkaldırışı haklı gösteremezdi. Bu hakkı Cem'e ben fısıldadım; o kendini haklı bulmadan hiçbir şeye girişmezdi.

Beni bağışlayın, biraz soluk almalıyım. Buraya kadar söylediklerim, Konya'da geçirdiğimiz günlerin ve gecelerin anısı, çoktan ölmüş bulunan Zeynep ve Haydar hakkındaki anılar ve hele havuz başında Cem'le bir iki söz ettiğimiz o erken sabahın anısı, işte bunların hepsi benim için kurşun niteliğinde ağır ve değerli. Hattâ hepsini izleyen şeyden, çıplak acıdan da da fazla...

ŞAİR SADİ'NİN
21 MAYIS - 15 HAZİRAN 1481
OLAYLARINA AİT
İKİNCİ ANLATIMI

Artık öğrendiğiniz gibi, haberi Karaman'a dilsiz arap ulaştıramadı. Hünkâr Çayırı'nda toplananlardan bir sipahi, söylentiyi duyar duymaz ata binerek durmadan sürmüş ve soluğu bizim başkentte almış. Ama at değiştirmek için bir yere uğramaya yeltenemediği, geceleri de bir soluk alması gerektiği için çok vakit kaybetmişti. Böylelikle Cem, babasının ölümünü Bayazıt'tan sonra öğrendi. Bu, salt raslantının, dünya olaylarına yön verdiğini gösteren biricik örnek değildir.

Tanrı, Cem'in yaşantısının tüm önemli anlarında birlikte olmamızı istediği gibi, o anda da yanında olmama izin vermişti.

Günümüz, öteki günlerden ayrıntısız başlamıştı. Avluya indiğimiz zaman, atla o sabah yaptığı geziden henüz dönen Cem'i soluk soluğa bulmuştuk. Omuzuna yüz sürmek için ona yaklaştım ve yakınlığının ılık esintisini bir daha hissettim. Kendisiyle, kaçınılmaz ölümünden söz açtığımız o geceden beri, ben her saatimize seviniyordum. İçimden, «şükür Tanrım, Cem daha burada! Cem hâlâ sıcacık...» diyordum.

Oysa, kendisini efendimiz sayarak karşılamamın gereksizliğini hatırlatmak istercesine, sevgi dolu gözlerle bana bakıyordu. Ansızın:

«Sadi,» dedi. «Sen yeni divanından bir şey okumadın bana?»

«Sultanım! Seni bitmemiş eserimi dinleme zorunluğuna sokmaktan çekinen hizmetkârını bağışla.»

Cem'in şen ve dalgın bakışı Haydar'dan Nasuh'a ve ötelere kayıyordu.

«Dostlar!» dedi. «Akşama Sadi'nin yeni şiirlerini dinleyeceğiz. Buyruğumdur bu.»

Şadırvanın çevresine oturmuştuk. Konuşmuyorduk. Bir ara nöbetçilerden biri koşup geldi:

«Şehzadem!» dedi, «Haberci geldi. Seni arıyor.»

Birden ürperdim. İşte... Al bakalım! Beni aylardır bunaltan korkulu düşler gerçekleşmeye başlıyordu. Haberciyi görür görmez (kan ter içinde bitkin bir sipahiydi) işi anladım.

Cem'in de aynı şeyi sezdiğini farkettim. Buğday rengi birden ağarmıştı. Tek bir söz bile söylemedi .

Sessizliği bozan Haydar:

«Ne var?» diye sordu.

Sipahi, nefes nefese: «Aranızdan Cem Sultan kimdir?» deyince ,efendimize sultan diye söz etmesinden her şey apaçık anlaşılıverdi.

Cem başıyla «benim» dedi.

Nerdeyse, bayılacağımdan korktum.

Sipahi güçlükle diz çöktü. O korkunç bitkin ve kirli haliyle yüzünü döşemeden güneşe doğru kaldırır gibi Şehzadeye baktı. Ve heyecanla fısıldadı:

«Sultanım, efendimiz, yüreğinizi pek tutun, haber kötü! Eşref-i cihan Mehmet Han artık aramızda değil. Ordumuzun yönetimini eline al ve bizi babanın götüremediği yerlere kadar götür- Sipahiler, devletin birinci dayanağı, senindir, sultanım!»

Bu kısa söylevi önceden hazırladığı belliydi, zira pek de onun ağzına göre kaşık değildi. Ama içten içe, «Belki biri tarafından gönderilmiştir. Demek, sipahiler, Bayazıt'ın düşüncelerini sezerek, Cem'i destekliyorlar. İnşallah öyledir!» diye sevinmeye başladım.

Cem dualarını yarıda bıraktırdı.

«Yeter! Kalk bakalım!» - Bunları dogal olmayan bir ilgisizlikle söyledi. «Osmanlı tahtının vârisi var. Niçin Bayazıt'a baş eymiyorsunuz?»

«Ağabeyin devleti nereye yöneltecek? - Sipahi artık sakin konuşuyordu.» - «Molların yolunca!» - Ve bize dönerek devam etti: «Yüce Mehmet'e kadar ordunun nasıl ekmeksiz ve topraksız yaşadığını biliyorsunuz değil mi? Mollalara daha çok kalsın diye... Bizi yine ezmelerine izin verecek misin Cem Sultan? Osmanlılara şan-ü şeref kazandıran, kim, dünyayı kim alttetti? Biz, din-i islâm askerleri! Biz, seni sultan istiyoruz, Cem!»

«Kesinlikle biri tarafından gönderilmiştir bu!» - Kimseye sezdirmeden candan seviniyordum. - «Tanrı dualarımı kabul etti!»

Cem artık değişiyordu. Yüzündeki ölgün beyazlık yokoldu, gözleri toza bulanmış sipahinin üzerinde dolaşıyor, sanki onun sözleri ardında ne gizlendiğini öğrenmek istiyordu: Hayinlik, tuzak, bağlılık mıydı, neydi bu?

Biz donakalmış ,olduğumuz yerde duruyorduk. Ve birden kendi sesimi duydum:

«Efendimiz!» o günkü gibi bir tuhaftı sesim. «Ordunuza kulak vermek zorunluğundasınız! Sen kaftan doğumlu efendimiz, savaş şanımızı hadım dervişlerin ellerine bırakma! Ölümün nasıl olsa elde bir, kaybedecek bir şeyin yok! İmparatorluğu kurtar, Cem Sultan, hak senden yanadır!»

Evet, bu sözleri söyledim. Saklamıyorum.

«Hak...» diye tekrarladı Cem. - Ve artık haykırırcasına sordu: «Bunu yapmaya hakkım var mı?»

«Var! Sen yalnız kendi yaşantın için savaşmayacaksın, senden beklenen var, sultanım! Hem Bayazıt da kim? - Artık kendimi kaybederek eklemekten çekinmedim -: «Bir cariyenin oğlu pi...»

Cem tiksintiyle bağırdı:

«Beni yalnız bırakın!»

Biz ozanlar, büyük bir şaşkınlık içinde avluyu teker teker boşalttık. Cem'e artık biz değil asker lâzımdı.

Sundurmanın altında Haydar yetişti ardımdan:

«Sadi,» dedi, «Ne söyledin sen Sadi?»

Umutsuzluk içinde:

«Doğruyu. Yalnız doğruyu» dedim.

«Ama senin dediğin bu doğru, yasaya aykırı...»

«Yasayı kişiler yapar, yine kişiler değiştirebilirler. Sen Cem'in ölümünü kabul edebilir misin?

Duraksamadan:

«Hayır!» diye cevap verdi. «Fakat Cem kaçacak, gizlenecek. Sen onun yalnız yaşantısını savunmuyordun.»

«Kaçmaya razı olamaz bence. Cem gizlenmek için yaratılmış kişi değildir. Ama biz, en yakınları, ondan ayrılacak mıyız, Haydar?»

Haydar yine duraksamasız konuştu:

«Hayır! İnan, Ben Cem'in ilk askeri olacağım. Yasalara aykırı...»

Fazla konuşamadan kucaklaştık. Andiçmeye benziyordu bu kucaklaşma.

Cem ancak öğleye doğru ,toplanmamızı buyurdu. Avluda kalabalıktık: Karaman beyleri, Cem'in ordusundan ağalar. Bütün takım ve nişanlarıyle âdeta bayramlık giyinmişlerdi. Yüzleri ise bu gösterişe uygun değildi; her biri sert ve hemen hemen üzgündü. Aralarında Cem derhal göze çarpıyordu; yeni, tanımadık bir aydınlık içinde ve her zamankinden güzeldi. Sanki iktidarın esintisi bile onu büsbütün başka bir adam yapmıştı.

Bizi farkedince, «beri gelin!» diye işaret etti. Artık eski adımlarımızla yürümediğimizi duyuyorduk; dosta değil, hükümdara yaklaşmaktaydık.

«Cenk urbaları giyin!» diye buyurdu. «Koruculardan alın!

İlk defa asker giysisi taşıyorduk. Haydar kendisine dar gelen donlara zor sığabildi; epeyce ağır çeken hançer ve kılıç si-

lâhlık kemerini puflayarak kenetledi. Başka zaman olsaydı, şakayla takılabilirdim, ama bu sefer biz de ona bir an önce çekidüzen vermeye bakıyorduk. Nihayet «işte artık Haydar ağa oldum» diye kendisi şakalaştıysa da, kimse gülmedi.

Cem, avlu dışında Karamanlılarla konuşuyordu. Sözlerinin ancak son bölümünü işittim. (Ve hayret! Cem gerçekten bunu mu uydurabilmişti?)

«Haşmetli ağabeyimizi, Rumeli'den kesip aldığından yoksun edemeyiz. Çünkü kardeş kavgası istemiyoruz, mümin kanı akıtılmasına sebep olacak değiliz. Kaftan doğumlu olmasa da, Bayazıt imparatorluğun bir kısmını ele geçirmeyi başarmıştır ve ben onun bu hakkını tanımazlık edemem. Fakat burada, şanlı devletimizin beşiği ve Osmanlı yurdu olan Anadolu'da, ben Mehmet Han'ın davasını devam ettirecek, burada Bayazıt'ın hüküm sürmesine izin vermeyeceğim! İlk başkentimiz Bursa'yı yeniden kalkındıracak ve her sipahinin birer köy sahibi olması için onları yeni zaferlere götüreceğim! Varsın, Bayazıt, Rumeli'de toprağı cami ve imaretlere geri versin. Burada, Anadolu'da askerlerin imparatorluğu sürecektir!»

«A dostum, Cem Sultanım! Bilmiyorsun da neden sormuyorsun? İnsan her zaman hepsini istemeli ki, hiç olmazsa yarısını elde edebilsin. Hem bu ileri gelenlerin önünde devleti ikiye bölmeyi amaçladığını nasıl söyleyebildin? Askerler bu bayrak altında zafere götürülebilir mi? Bayazıt'ın kanı seni neden ürkütüyor, yoksa o senin kanından ürkecek mi?»

Haydar kulağıma fısıldadı:

«Hoşuma gitmiyor! Şu beylere bak!»

Baktım. E, evet, şaşkın şaşkın bakışıyorlardı. Asker üstünlüğünün yürürlükte kalması için, Cem'in yönetiminde yenik çıkabilecekleri umudundaydılar. Şimdi gözlerinde pek de temiz olmayan düşünceler okuyordum: «Anadolu Anadoluların olabildikten sonra, Karaman da Karamanlıların olamaz mıydı?»

Şu da var ki, eski askerler Cem'in uğraşına daha ilk andan iyice hazırlanmamış, bir delikanlı uğraşı gözüyle baktılar.

Bunun da Cem'in seçkin bir pehlivan ve yetenekli bir ozan olma şanından ileri geldiği sonucuna vardılar. Fakat artık pehlivanlık ve şiir söz konusu değildi. Sırası mıydı?

Bu anda Cem:

«Bursa'ya doğru!» diye sözlerini bitirdi.

Gözleri alev alevdi. Alımlı yüzü yanıyordu. İlerigelenler arasında sözlerinin ne yankılar uyandırdığına önem bile vermedi.

Haydar:

«Hoşuma gitmiyor!» diye yineledi. Bu işe başka yanından girişilmeliydi.

Burada bir ayraç açtığımdan ötürü özür dilerim, ama Haydar hakkında size bir şeyler söylemek istiyorum. Bir zamanlar ben, onun gibi bir kişinin nasıl da ozan, hem de iyi ozan olabildiğine şaşıyordum; zira heyecansız, düşünüş yönü çok sığ ve yalın bir insandı. Köyden olduğunu söylüyorlardı ve sanırım da gerçeği söylüyorlardı, zira tüm güçlü ve zayıf yönleri buna dayanıyordu. Haydar'ın, olayları ayık bir şekilde değerlendirmesi sinirime dokunuyordu, halbuki - istemeden - her zaman onun fikrine uyuyordum. Sonradan şöyle düşündüğüm oluyordu: Acaba, Cem beni değil de, Haydar'ı kendine sırdaş seçmiş olsaydı, olaylar başka türlü akmayacak mıydı? Fakat Cem, Haydar'ın bütününde yalnız şiirlerini seviyordu; ona hiç bir zaman açılamazdı.

Karaman ilerigelenleri hiçbir şey söylemeden çıktılar ve hazırlık buyruklarını vermeye, atları eyerlemeye gittiler. Avludan çıkar çıkmaz hemen aralarında konuşmaya başlayacaklarını biliyordum. Bir gözüyle onları izliyen Haydar, o daracık gülünç donlariyle birden hükümdarımız önünde durdu ve:

«Sultanım, bırak ben de onlarla çıkayım!» dedi.

Cem hâlâ alev alev yanan yüzünü ona çevirerek:

«Neden?» diye sordu.

«Neler ölçüp biçtiklerini bilmeliyiz. Herşeyimiz Onlara bağlı. Cem duraksamasız:

«Haydar,» dedi. «Bir şairin böyle bir öneride bulunmasına şaşıyorum. Benim, orduma ve kolağalarına güvenim var.»

Haydar sadece omuz silkti. Her zamanki gibi, bu sefer de onun haklı olmasından korkuyordum.

Karanlık basmadan yola çıktık. En önde Yakup ağanın sipahileri gidiyordu. Arkalarında yarı başıbozuk, yarı asker kılığında Karamanlılar. Onların kolbaşında da ilerigelenleri yürüyordu. Hep öyle düşünceli, ekşi suratlı ve düpedüz yılgındılar. Onların arkasında da Cem'in çevresi, bir çırpıda asker oluvermiş biz ozan ve aşıklar vardık. Düşmemek için eyerlere yapışmıştık. Ben sanki yirmi arşın yüksekten kıçımın üstüne düşmüşüm gibi çatalımda keskin bir sancı duyuyordum. Haydar ise, kalkanını bir silâhtara ciro etmiş ve artık ağırlığından kurtulmuş, tembel tembel sallanıyordu.

Bursa önlerine üç gün sonra vardık ve şehir kapılarını sımsıkı kilitli bulduk. Kuşatmanın sözü bile edilemezdi, zira dört bin kişiden çok değildik.

Bu ilk terslik Cem'in canını sıktı. Galiba bütün kentlerin, o an kapıların açacaklarına ve kendisini sevinçle karşılayarak hükümdar tanıyacaklarına inanıyordu. Beni yanına çağırdı ve:

«Sadi.» dedi. «Görüşmeyi deneyelim. Haydar ve Yakup ağayla birlikte gidip, Bursa valisine şehrin gene başkentimiz olacağını söyleyin. Bursa'da yatan Osman'ın ruhu, şehrin eski ünüyle canladığını görerek şad olacaktır.»

Yolda Haydar mırıldandı:

«Yahu! Cem bize daha ayrıntılı buyruk vermeliydi.»

Biraz sinirlenerek:

«Ben böyle de anladım» dedim.

Haydar:

«Anladın ama» dedi. «Vali Bursa'dan ne istediğimizi soracak. Öyle ya, asker mi, ekmek mi, et mi, ne istiyorsunuz? Ve ödeyecek miyiz? Bizse, Bursa başkent olacak diye cevap vereceğiz. Gevşek iş...»

Haydar'ın ince eleyip sık dokumasına sinirlenmiş olsam da,

ancak onun sayesinde büsbütün eliboş dönmedik. Gerçekten de vali - Mehmet Han tarafından beceriksizliğinden ötürü def-i belâ kabilinden buraya atılmış ihtiyar ve lâfazan bir paşa - bizi düşmanca karşıladı. «Bu sonraki iş,» deyip duruyordu, «Bursa'yı ne zaman başkent ilân etsen olur. Ama ilkönce Cem'i hükümdar görelim ve Cem'in devletine kavuşalım!» Paşa, bundan sonra, Bursa'nın, Yıldırım'ın oğulları arasındaki düşmanlıklardan çok çektiğini ve o duruma bir daha düşmek istemediğini söyledi. Varsın Mehmet'in oğulları kozlarını açık ovada, şehir önünde ve en iyisi ondan uzakta paylaşsınlarmış. O zaman Bursa da kimden yana olduğunu bildirirmiş.

Haydar olmasaydı, vali bizi bukadarla geri gönderecekti. Bereket Haydar söze karıştı:

«Haklısın, paşamız», dedi «Ama üç günden beri seferiyiz, sen de halden anla. Biz Bursa'ya dokunmayacağız, ama buna karşılık Bursa'da bizi gizlice besleyecek.»

Paşa biraz düşündü ve Haydar'ın sözlerindeki yararı anlamakta gecikmedi. Sonunda, karanlıkta ordugâha dönerken, uzun, yüklü bir kervan bizi izliyordu.

Başarısızlığımızı, bizden önce ordugâha gelen garip bir elçi - Fatih'in sevgili halası Selçuk Hatun - haber vermişti.

Onu Cem'in yanında bulduk. Selçuk Hatun çok ihtiyardı; Osmanlı ocağıyla yaşıt olduğu söylenebilirdi. Fakat sapsarı, buruşuk, ufalmış yüzünden genç bakışlı gözleri vardı.

Selçuk Hatun, Cem'in yakınlarda olduğunu işitince ordugâhımıza koşup gelmiş. İkinci şehzaneye karşı eğilimi biliniyordu; Cem her zaman Osmanlı soyunun şımarık evlâdıydı. Şimdi ihtiyar kadının yanında ,sevimliliğinden ötürü bağışlanacağını bilen bir çocuk gibi utangaç duruyordu.

Cem bize dönerek aldığı haberi özetleyiverdi :

«Halam, şehrin ötesinde; Ayas Paşanın, askerleriyle mevzilendiğini söyledi. Yarın kesin savaş var.»

Selçuk Hatun alayla:

«Kesin savaş!» diye yineledi. «Beşer bin kişilik iki or-

du arasındaki çatışmanın da kesin tarafı olur muymuş? Ha!»

Hatun'un hükümdar ocağından bir kadın gibi davranmadığını farkediyordum. Sözünü seçmeden konuşuyordu. Ancak eski bir asker böyle konuşabilirdi.

Bir de yeğenine akıl vermeye başladı:

«Bu yalnız başlangıçtır, bilmiş olasın! Yarın yenilgiye uğrarsa, ağabeyin on kere daha beşer bin asker gönderebilir. Gene kaybederse, yüz kere beşer bin asker bekle. Mademki karar verdin, artık bir an bile kaybetme, Anadolu'ya tellâllar gönder, daha Hünkâr Çayırı'na varmadan kendi bayraklarının altına tekmil orduyu topla! Ha!»

Selçuk Hatun'un Sözlerinin sonuna bir «hal!» eklemek geleneğiydi. Bu, soru anlamında da değildi bazan. Cem dikkat kesilmiş, onu dinliyordu. Önerileri üzerinde düşündüğü belliydi. Ama benim yönümden hiç beklenmedik bir cevap verdi Hatun'a:

«Hayır!» dedi. «Ben ordu toplamayacağım. Ordunun En iyisi artık Hünkâr Çayırı'ndadır; Bayazıt hazır orduya kondu. Ben bu orduya karşı tahtın kanunî vârisi olarak çıkacağım. Askerler, babamdan aldıkları dirliği ancak benim koruyup savunacağımı biliyor; ilk çatışmada benim tarafıma geçeceklerdir. Anla beni, Selçuk Hatun, ben kendimi hükümdar ilân etmek değil, hükümdar ilân ettirmek istiyorum!»

İhtiyar kadın boyuna başını sallıyor ve Cem'in çocukça, ama büsbütün çocukça sözler ettiğini belirtmek istiyordu. Sustu sustu ve sonunda kestirip attı:

«Eğer bunları bana başkası söyleseydi, ona halin duman, derdim. Ama başkası değil, Cem konuşuyor, alnında yıldızla yeryüzüne gelen Cem. İnan ki, gökyüzü - değil akıl veya gücün - yenilgiye uğramana izin vermeyecektir!»

İhtiyar kadın bizi ancak şimdi görürcesine dönerek şunları ekledi:

«Öyleleri var ki, yasalara karşıt üstün gelirler. Kısmetli kişilerdir onlar. Cem'de Osmanlıların büyük kısmetinden

bir şeyler var. Çılgınca şeyler konuşsa da, inşallah kısmeti onu yalnız bırakmaz.»

Cem bu kez incinerek ateşlendi. Ama bağırmasız ancak kesin sözleri bu sefer de dikkatimi çekti.

«Başka türlü olamam, hala, yoksa Bayazıt'a dönerim. Nedeni de ortada. Bayazıt artık yok. Bunu yenilemem gereksiz. Varsın ordu söylesin sözünü! Yenilen, onun buyruğunu kabul edecek. Kimseye ricada bulunmayacağım. Ben, ulu Fatih'in oğlu, hakkımı arıyorum.»

Selçuk Hatun'u aynı gece yolcu ettik. Sabahleyin de Ayas Paşa ile çarpışma başladı.

Çarpışmaları üstüngörü geçtiğim için affınızı dilerim; bu benim işim değil. Bizde, Doğu'da, savaş hikâyeleri anlatan ve savaş destanları okuyan özel kişiler vardır, ben onlardan değilim. Cem'in savaşlarına ben zoraki bir asker olarak katıldım ve sa istemiyorum. Sonra sizin için çarpışmalar değil, sonucu önemlidir sanıyorum. Bunun için yekten söyleyeceğim: Ayas Paşa'nın ordusuyla bu ilk çarpışma tam zaferimizle sona erdi.

Ve işte, Haydar yanıldı, zira yeneceğimizi ummuyordu. İhtiyar kadının çılgınca bulduğu Cem'in sözleri gerçekleşti: Ayas Paşa'nın komutasındaki sipahiler bizim tarafa geçtiler.

Bir saat sonra, Paşanın ormanlık tepelere doğru doludizgin kaçmaya başladığı sırada (peşinde 300 kadar yeniçeri vardı) Cem'i yakından gördüm. Hükümdarım mutluluğunu gizlemiyor, kahkahayla gülüyor, karşı taraftan bize geçenlerle hükümdarlık filân taslamadan şakalaşıyor, çuha kürkünü alaybeyinin omuzlarına atıp, her birimizi ayrı ayrı kucaklıyordu.

Ordunun - artık on bine yakındı - öğle yemeğine hazırlandığı sırada, şehir tarafından görünen bir kalabalık bize doğru yaklaşmaya başladı. En öndeki atlılar, şehrin ilerigelenleriydi. Bunlar yirmi kişi kadardı. Yaklaştıkları zaman, Bursa valisini de ayırdettik aralarında. Artık her şey sözsüz anlaşılıyordu: Bursa, yenene kapılarını açıyordu.

Galip. Bu söz Cem'i, Şiraz şarabından daha fazla mest

ediyordu. Cem hâlâ zırhlı elbisesi, incecik halkalardan örülü zırhlı gömleği, tozlu çizmeleriyle, beyleri - ağaları arasında, bizim aramızda dikiliyordu. Sanki o an esinlendiği bir soylulukla, ayağını öne doğru uzattı; öpmeye eğilen Bursa ilerigelenlerine de artık gülmeyen bir sesle kalkmalarını buyurdu.

Onu yakından tanıyordum ve şunu rahatça söyleyebilirim ki, Cem bu zaferi yalnızca güce dayanarak kazanmış olsaydı, o kadar yücelmiş ve sevinçli olmayacaktı. Cem, adıyla, olağanüstünlüğünü efsaneleştiren söylentilerle başarıya ulaşmak istiyordu.

Ertesi sabah Bursa'ya girdik. Cem, ordunun iyice dinlenip kendine bir çekidüzen vermesini buyurmuştu. Eski başkentimizin bütün yaralı gururunu uyandırmak ,ona yaraşır bir sultan ve ordu sunmak istiyordu.

Şimdi düşündükçe, Bursa günlerimizde gerçek-dışı çok şeyler olduğunu anlıyorum. Karşılanışımızda bile.

Bursa, kundaktaki bebeklerine ve hastalarına varıncaya dek bütün ahalisiyle sokaklara dökülmüştü. Her pencere, çardak ve duvarda, kilimler, işlemeli örtüler, hattâ ipek yorganlar. şal hırka veya peşkirler asılıydı; şehrin sayısız minareleri tepelerine kadar süslenmişti. Aylardan da mayıstı! Duvarlar üzerinden gür ceviz ve incir dalları taşıyor, asmaların parlak-yeşil körpe filizleri sarkıyordu. Serviler, yer yer ağır manolya çiçeklerinin ağardığı ve salkımların sarardığı bu esrik ve coşkun yeşillikte siyah lekeler örneği göze çarpıyordu. Ya leylâklar? Bursa'yı mayıs leylâklariyle nasıl görmediniz?

Yüzyılları - Bursa'nın taştan bozarıklığını - kaplayan bu bahar bayramı içinde bir de başka bayram geçiyordu. Çevresi henüz yirmi beşini aşmamış gençlerle sarılı efendimiz, sınırsız sevinciyle Bursa'yı aydınlatıyordu. Genç, güzel, yetenekli ve putlaştırılmış Cem, insan mutluluğunun doruğuna ulaşmıştı.

Evet, kader yalnız ona gülümsemiş değildi· Osmanlılardan Orhan, Murat, Yıldırım Bayazıt da zaferler kazanmışlar, Bursa'ya nice zincire vurulmuş esirler ve kervanlar dolusu zafer al-

gıları getirmişlerdi. Fakat yirmi iki yaşında hiç kimseye tanrı böyle bir mutluluk vermemiş, zaferle gençliği böylesine birleştirmemişti.

Eski Saray'a gittik. İçeri girerken bir ürperti duydum. Stambul olaganüstü bir şehirdir ve üstüne yoktur. Ama biz Osmanlılar için Bursa, ondan da fazla bir şey, kutsal bir yerdir. Burada ilk sultanlarımız yatmaktadır. Eski Saray, tarihimizin ilk sayfalarına, yarı yaban bir çoban kabilesinde, yeryüzünü titreten bir imparatorluğun nasıl doğduğuna tanık olmuştur.

Bursa sarayında nereye baksan, taş. Orayı bir de kişide korku ve saygı hisleri uyandıran koygun serinliğiyle hatırlıyorum. Sarayın leylâklara hiç değer vermeyen, her şeyi güç, kudret ve zaferle ölçen hükümdarlar tarafından yaptırıldığı belliydi. Cem, burada, koskoca granit bir kayada altın parıltılı bir akik gibi göz alıyordu.

O günlerde Cem yorulmak bilmeden çalışıyor, etrafa buyruklar yağdırıyordu. Çok dikkatli ve hep düşünceliydi. Yönetimi öğreniyordu. Öyle göz kamaştırıcı şölen ve eğlencelerden kaçınarak kendini sultan ilân ettikten sonra (o hafta içinde ikinci sultan) kendi tuğrasını taşıyan gümüş sikke kesilmesini ve camilerde selâmeti için her gün mevlût okunmasını buyurdu.

İşte hepsi bu kadardı. Bizim oralarda bukadarla hükümdar olunuyordu. Ve böylelikle de tarihe Cem Sultan adıyla geçti. Saltanatı bir şehir ve on sekiz günle sınırlı bir sultan...

O günlerde Bursa'ya doğru askerler akın ediyorlardı. Onları gördükçe, Cem bize bakışıyla «demedim mi?» diyordu. Bu askerlerin kendi kestirdiği ve bizim de arzu ettiğimiz kadar çok olmadığını bilmem gerçekten mi ayırdedemiyordu. Gelenler yirmişer - ellişer kişilik topluluklardı, yani başkaldırmanın odağı belledikleri şehre - başkentimize - doğru, karıları, çocukları ve sürüleriyle akın eden göçebe Türkmenler ve yörüklerdi. Böyle gelişigüzel bir kalabalıkla yönetimi ele geçirmek şöyle dursun, korumak söz konusu olamazdı.

On beş bine yakın kılıca varabildiğimiz zaman, yani hazi-

ran ortalarında, Bursa'ya bir haber geldi: II. Bayazıt, Hünkâr Çayırı'ndaki orduların başına geçmiş, Bursa'ya doğru ilerlemekteydi!

Haydar hemen yanaştı:

«Bunun ne demek olduğunu biliyor musun?» dedi. «İmparatorluğun en seçkin ordularının tümü! Tabii, onları yeni zaferler uğruna Fatih'in adı topladı, Bayazıt ise hazıra kondu.»

«Kimbilir!» diye karşı koydum. «Belki de yarısı, geleceğini Cem Sultan'ın yanında görecektir.»

Pek inanası gelmeyen Haydar:

«Askerlerin çok düşündüklerini mi sanıyorsun?» dedi. «Bir kere onları toplamışlar ve yönetiyorlar, işte o kadar!»

Ben zaten Haydar'ın bu sözlerini işitmeden de kaygı içindeydim. Yalnız Cem her kaygıdan uzaktı. Bütün gününü askerler arasında geçirdi; kumandanlarıyle görüşüyor, yarınki savaşların plânlarını tasarlıyordu. Gerçeği, ağabeyinin ordusunun sayı üstünlüğünü, paşalarının tecrübesini, Bayazıt'ın bu savaşı yürütme ve kazanma hakkının meşruluğunu unutma eğilimine gelince, bu bir çılgınlığa benziyordu. Cem - kaderin bu ışık saçan şımarığı - kendisi önünde gerçeğin gerilemeye ve erişilmez bir zaferi armağan etmeye zorunlu olduğuna kesinlikle inanıyordu.

Akşamüstü dağ yönüne gönderilen gözcüler, Bayazıt'ın Bursa'dan üç saatlik bir yerde ordugâh kurduğunu bildirdi. Bayazıt açık çarpışma istiyordu.

Cem bunu öğrendiği zaman, şehir duvarları dışındaydık. Şaşıp kaldığını gördüm. Zira Bayazıt'ın ordusunda bazı değişikliklere yol açabilecek ve ona bizim için uygun duygular getirebilecek kadar zaman kazandırması gerekli olan uzun bir kuşatmaya belbağlıyordu. Cem açık savaşa hazır değildi.

Eski Saraya giderken - artık dönüyorduk - Cem düşünceliydi, susuyordu. Artık kapıya vardığımız zaman bana dönerek:

«Rica ederim, Sadi» dedi, «Git bana Selçuk hatunu çağır!»

15-16 HAZİRAN 1481 GECESİ OLAYLARI HAKKINDA SELÇUK HATUN'UN ANLATIMI

Ben erken yatmayı sevmezdim. Doksanına yaklaşan bir kadın için yatak mezara benzer. Kaldı ki, o gece içim rahat değildi. Ertesi sabah ağabeyimin torunlarının orduları çarpışacaktı. Böyle bir sabahı beklerken nasıl uyuyabilirdim?

Sadi adında birinin beni aradığını bildirdikleri sırada, ben yeğenimin, kardeş kanına girmeyi ocağımızın yasası haline getirme aptallığı üzerinde düşünüyordum. Mehmet Han'ın, imparatorluğun iyiliğini gözettiğine inanıyordum, fakat soyumuzun iyiliği de benim için daha az önemli değildi. En deneysiz çoban bile, cinsin ancak her kuzulamadan en iyi hayvanı damızlık alakoymakla iyileştirildiğini bilir. İlk doğan evlâdın en iyi olduğu güveni de nereden çıkıyordu? Bütün yan dallarını budayarak Osmanlı soyunu enemek de nereden gelmişti Mehmet Han'ın aklına? Nesine lâzımdı?

O zamanki gibi, şimdi de «erkek işi bukadar olur» diye düşünüyorum. Kadın hiçbir zaman erkeklerin sınırlılık derecesine düşemez. Demek istediğim, ben Mehmet'in usuna esen ve kanun ilân edileni içten içe yeriyordum.

Evet, dediğim gibi, Sadi adında birinin beni aradığını söylediler. Kim olduğunu birtürlü hatırlayamıyordum. Galiba

Cem'in etrafını saran sapık oğlanlardan biriydi. Anlaşılan Mehmet'in, hepimiz, yani soyumuz gibi, küçük oğluna karşı haddinden fazla eğilimi vardı ve onu sadece hoşuna gittiği için böyle şüpheliler tayfası arasında yaşamaya bıraktı. Ben, kişisel olarak böyle bir durumun bir sultan oğluna yaraşmadığı ve onu kötü etkilediği kanısındaydım.

Sözü geçen Sadi'yi içeri almalarını söyledim. Getirdiler. Tam tasarladığım gibi çıktı: âdeta tam gelinlik çağında kız, erkek değil. Böylelerinden bir de tiksinirimki...

Neyse, eğilip etekledi ve böylerine hiç yaraşmayan basit sözlerle:

«Selçuk Hatun» dedi. «Cem Sultan, derhal kendisini ziyaret etmenizi rica ediyor.»

Oda hizmetçileri beni giydirirken, içimden «küçüğün acelesi var?» dedim. Yoksa Sadi'ye bir şey söylemedim, onunla konuşmak bana yakışmazdı.

Cem, beni Orhan Han'ın odasında bekliyordu. Yüzü bembeyazdı, titriyordu. Acıdım ve «Onun gibi toy delikanlıya göre mi bu iş?» diye düşündüm. Çocukluğunu hatırladım: saydam denecek kadar parlak ,bakıra çalan sarı saçlarıyla ,en ince oyma kalemi ve fırçayla işlenmiş bir yabancı diyar mücevherini andırırdı.

İçeri girdiğimde hemen koştu ve beni mindere götürdü. Her yanıma yastıklar koydu, ayaklarımı da sardı, zira gece serindi. Hemen söylemeliyim ki, Cem insana dikkatli davranmasını, gönlünü kazanmasını bilirdi. Bu çok az erkeğimizin başarabildiği bir şeydi.

Heyecanını gizlemeden:

«Selçuk Hatun, dedi, seni çok sorumlu, çözümleyici bir sorun için çağırdım. (İşte o oğlanlar Cem'e böyle kelimeler öğretmişlerdi!-. Sen soyumuzun canlı bilinci, Bayazıt ile aramızdaki kavgada yargıç olacaksın.

«Nasıl yargıç?» diye sözünü kestim. «Bir savaşın yargıcı ancak kuvvettir.»

«Bir de bak!» dedi kelimeye basa basa. «Selçuk Hatun, sen Osmanlıların en yaşlısısın, rica ederim, kardeşler arasında bir savaşın imparatorluk için nekadar ölümcül bir şey olduğuna Bayazıt'ı inandır. Zaten Yıldırım'ın oğulları arasındaki çatışmalardan hâlâ kendimize gelebilmiş değiliz. Bayazıt'a, ölümünü istemediğimi söyle. Rumeli mülkünde de gözüm yok. onun olsun! O da insandır, o da babamın oğludur. Kardeş gibi, Osmanlı devletinin iki büyük bölümünün eşit ve iyi geçimli hükümdarları olarak yaşayalım.»

Şüpheli dostlukların, yarı-erkek şairlerle yakınlığın insanı ne hale getirdiğini görüyor musunuz? Bakın, Cem, onun adına ne aptalca şeyler söylememi istiyordu-

«Cem,» dedim, «Bu söylediklerin gülünç, anla beni! Büyük bir imparatorluğun paylaşılmasına kim razı gelir ve bölündüğünde onun büyüklüğü kalır mı? Savaşacaksın! Kardeşin kardeşi öldürmesini hiç istemesem de, biricik çıkar yol budur!»

Cem heyecanla sözümü kesti:

«Kardeş kavgasına ben senden daha fazla karşıyım! Benim yerime Bayazıt'ın ölmesini teklif edersem, ondan neyimle daha iyi olurum ben? Selçuk Hatun, sen halamızsın, her iki yeğeninin de yaşamalarına imkân verecek kararı sen bulmalısın.»

«Bir deneyeceğim.» dedim.

«Söz vermedikçe Cem'in beni rahat bırakmayacağını anladım. Birçok erkek tanıyordum ki, hepsi de en basit şeylerle, evleri, karıları veya uşaklariyle başa çıkamazken, bu dünyaya düzen vermek için geldiklerini sanıyorlardı.

Daha sözümüz bitmeden, Cem iki elimi de kavrayıp göğsüne bastırmıştı. Bu delikanlının garip yanı buydu zaten; apaçık aptallıklar yapsa dahi insanın kalbini kazanıyordu, onun dayatmasına direnmek zordu.

O benim için esnek yaylı bir araba hazırlamalarını buyurur, bana eşlik edecekleri ve koruyucuları seçerken, ben her

an ödevimi düşünmekten kendimi alamıyordum. Biraz önce Cem'in sayıklamalarına gülesim geliyordu, şimdi ise söylediklerini benimsiyor, bunları uyarıcı bir dile çevirmeye çalışıyordum.

Arabaya binmemden önce Cem beni kucakladı ve:

«Selçuk Hatun.» dedi. «Düşüncemle hep seninle olacağım. Tanrı seni iyi haberle geri getirsin!»

Birkaç saatlik yolculuğumuzun nasıl geçtiğini bilemedim. Büsbütün düşüncelerime dalmıştım. Bizi Bayazıt'ın ordugâh nöbetçileri durdurdular. Ağası beni hemen tanıdı; devletimizin bütün ilerigelenlerinin, ileri gelen soylarının beni tanıyıp unutmayacakları kadar çok yaşamıştım. Beni hemen Bayazıt'ın yanına götürdüler.

On yıl vardı ki, Bayazıt'ı görmemiştim. Daha doğrusu, görmeyi istememiştim. Hiç değişmemişti: Biraz ağırlaşma vakti gelmiş olsa da, hep aynı çekirdekti.

Beni:

«Saygı değer Selçuk Hatun'un eşiğimden adım attığı şu an kutlu olsun!» sözleriyle karşıladı.

«Böyle geceyarısı seni neden aradığını herhalde anlıyorsun Bayazıt,» diyerek söze başladım. - Kasten Han demedim, ve bütün konuşmamız boyunca Cem'i de bu sanıyı kullanmadan andım. Aynı zamanda sultan olan her ikisinin de benim için sadece kardeş torunları olduklarını belirtmek istiyordum.

Bayazıt gözlerime sakin sakin bakarak:

«Hayır. Anlamıyorum, Selçuk Hatun» dedi.

Elbet böyle diyecekti. Aslı bu ya işte tüm bu tutumundan ötürü onu hiçbir zaman sevmedim, hattâ ona dayanamıyordum. Bayazıt konuşma ve tavırlarında çekilmez bir şekilde tam ve kusursuzdu; insan zayıf yerini bir türlü bulamazdı. Onda yerini bulmamış bir şey yoktu, aceleye kapılmaz ve iyice düşünmeden hiçbir şey yapmazdı. Şimdi de yüzüme baka baka beni aldatıyor, beni açıklamada bulunmaya zorunlu kılarken, kendisi bana giydireceği külâhı hazırlıyordu.

Öfkemi gizleyemedim ve dedim ki:

«Bulabilmen zor değil. Evlâtlarımız arasında bir cinayete engel olmak için, soyumuzun en yaşlı kişisi sanıyla geliyorum.»

«Öyle mi?» - Bayazıt çok şaştı. «Selçuk Hatun, Tanrı ömrünü arttırsın, sen her zaman canlı bilincimizsin! Şimdi de, ihtiyarlığını esirgeyeceğin yerde, böylesine ağır bir görevi üzerine aldığını görerek büyük bir mutluluk duyuyorum. Fakat sen neden benim yanıma geliyorsun?»

«Nedeni var mı?»

Ancak böyle diyebildim. Bayazıt ,ilk sorusuyla beni duvara dayamıştı.

«Var. Evet, neden? Çılgınlık suçunu başkası işledi ve ben, asıl onu bu yoldan saptırmanı rica ediyorum. Yoksa Cem seni kabul etmedi mi?»

«Ben onun yanından geliyorum! - Böylece kestirmeden konuştum. Bayazıt beni sinirlendirmeyi başarmıştı. - Cem'i ne diye suçluyorsun? Ölmek istemediğinden ötürü mü? Peki, ya sen neden ölmüyorsun? Ha!»

Saygıyla cevap verdi:

«Çünkü yasa bunu gerektirmiyor. Ben yasaya dayanarak yaşıyor ve yönetiyorum. Yasayı çiğneyen cinayet işlemiş olur, değil mi?

Artık kendimi tutamadım:

«Hangi insanî yasa kendini bizzat cellâtın ellerine atmasını isteyebilir? Senin ölmen gerekseydi, böyle bilgece konuşacak mıydın? Ölüme karşı çıkmayacak mıydır? Ha?»

«Hayır!» - Böyle cevap vermeseydi, onun Bayazıt'lığı kalmazdı zaten, «Elbette ki, hayır. Eğer ölümüm imparatorluğun gücünü sağlamlaştıracak olsaydı, ben çoktan yaşamaktan yoksun olurdum, Selçuk Hatun!»

«Lâf, yoksun olurdun!» diye düşündüm. Çünkü Bayazıt bu sözlerle konuşmamızı esastan uzaklaştırıyordu. Bizim soydan nasıl olup da böyle bir kaypak yaratık çıkabildiğine şaşıyordum.

«Bana bak,» dedim «Yine, sen istediğini konuşabilirsin, ama ben yaşamak arzusundan ötürü Cem'i suçlu bulmuyorum. Vicdanına ne diye bir kardeş öldürme azabı yükleteceksin? Mehmet Han size uçsuz-bucaksız bir devlet bıraktı. Her birinizin - kardeşçe bölüşürseniz - Orhan Han'dan üç kat fazla toprağı olur. Vakit varken anlaşın, şehirlerin ve ordularımızın yıkımına son verin. Nihayet kardeşsiniz be canım, bu ne demektir biliyor musun?»

Bayazıt hüzünle:

«Biliyorum» dedi.» En önemsiz askerimin ve her dilencinin de kardeşi var. Fakat iktidar işinin kötü talihi burda. Selçuk Hatun. Atasözünüzü, bilirsin, «Sultanlar arasında akrabalık yoktur!» der. Ve işte ben, kişinin en değerli şeyinden, kardeşimden yoksun oluyorum. Ben azara değil, acınmaya gerekli kişiyim. Kalbim kan ağlasa da haklı darbeyi indireceğim ki, soyuma bağlı kalabileyim...»

Ötesini, doğrusu ya, kulak verip de dinlemedim. Bu derviş sesinin mırıltısı, bu derviş yüzündeki soylu hüznü canıma tak dedi. İçimden «Tanrım, bu ne korkunç yaratık!» diye düşünürken, bu işten bütün ruhumla tiksindim. Artık çabalamanın mânası var mıydı?

Daha Bayazıt konuşmasını bitirmeden kalktım. Hemen sustu ve beni uğurlamak üzere yürürken, son sözü şu oldu:

«Osmanlıların canlı bilinci için rahat olsun! Ne sen, Selçuk Hatun, ne de ben - Tanrının bu boynueğik kulu - kutsal yasayı değiştirecek güçte değiliz.»

İşte bu kadar. Ben, geçkin ihtiyar, Bayazıt'la Cem arasındaki kıyasıya kavgaya ancak buraya kadar karışbildim. Küçüğün acele ve düşüncesizlikle karıştırdığı bu haltı bir türlü düzeltemedim. Bu sözlerimi kınama olarak almayın; Cem her kınanmanın üstündeydi.

Duyduğuma göre, bazıları, Cem'in ancak on sekiz gün Sultanlık edebilmiş olmasına üzülüyorlarmış. Bence, taht hiç de Cem'e göre şey değildi. Yalnız, küçüğün başına o kadar çok

belâ gelmesine yanarım da yanarım. Gözümün önüne her zaman çocukluğu gelir: kaymaktaşı ve altından yapılmış çok narin bir yabancı diyar mücevheri!

Durun! Bir sözüm daha var. Bir zamanlar, Cem'i, soyumuzun en umut verici kişisi olarak sevdiğime inanıyordum. Şimdi artık yanılmıyorum: Onu bilhassa bize en az benzediği için seviyordum.

20 HAZİRAN 1481 OLAYLARI HAKKINDA ŞAİR SADİ'NİN ÜÇÜNCÜ ANLATIMI

20 hazirandı. Bu günü kıyamete kadar unutmayacağım.

Üç gece önce, efendimizin, ihtiyar kadını nasıl beklediğini seyrediyordum. Çok düşünceliydi. Orhan Han'ın odasında ileri - geri dolaşıyor ve kendi kendine de yüksek sesle konuşuyordu: «Ötesi düpedüz çılgınlık olur!» Bunu birkaç kere tekrarladığını işittim.

İhtiyar kadın geceyarısından çok sonra döndü. Onu iki uşağın koltuğunda içeri getirdiler. Bitkindi. Buna rağmen, bana ters ters bakmak için kendinde güç bulabildi. Ben çekilip gitmeliydim, ama gitmedim, kendisini dinlemek için kaldım. Ve ihtiyar kadın, Cem'e, neler konuştuğunu ve kendisine ne cevap verdiklerini bildirdi. Bunları yenilemiyeceğim biliyorsunuz.

Cem ilkönce ayakta dinliyordu. Sonra elyordamıyla yastığı altına çekti ve çöküp oturdu; ayakta duracak hali kalmamıştı. İçimden, «Yarabbi, savaştan önce bir komutanın hali böyle mi olur?» diyordum.

Ezgindi. Böyle bir elçiden başka ne bekleyebilirdi, diyeceksiniz. Ben de kendime bunu soruyordum. Fakat Cem'in gerçekten hayat ilişkilerinden haberi yoktu ve Selçuk Hatun'un başarı sağlayacağına belki de içtenlikle inanmıştı.

Halası susunca:

«Her şey bitti!» dedi. «Tanrının koruduğu imparatorlu-

ğumuz yine kana boyanacak. Neden babam hayattayken bu düğümü çözmedi? İradesinin bu olduğunu bilmiş olsaydım, seve seve ölebilirdim.»

İhtiyar kadın bitkinliğin öfkesiyle:

«Yeter bu masallar!» diye sözünü kesti. «Bayazıt'tan, yasa gerektirdiği takdirde nasıl ölebileceğinden başka bir şey işitmedim, şimdi de senden aynı şeyi işitiyorum. Mademki ikiniz de ölüme okadar hazırsınız, gece vakti beni ne diye dolaştırıyorsunuz, ha?»

Cem de onun sözünü keserek, hemen hemen aynı kesinlikle:

«Hayır, ölmeyeceğim!» dedi. - Bir ideden, tam tersine atılmak Cem'e özgü bir şeydi. «Bayazıt buna hiç belbağlamasın!»

İhtiyar kadın omuz silkti. Cem'in çocuksu heyecanlarından bıkmaya başlamıştı. Ve gitmek üzere kalktı.

Cem, Hatun'un kemerini saygıdan da fazla bir duygu ile öptü. Osmanlı soyu ile vedalaştığını anlıyordum.

«Esenlik, hala!» dedi. - Sesi, gözyaşından da ıslaktı: «Sağ oldukça, Cem için duanı sakınmayacağını biliyorum.»

Selçuk Hatun:

«Haydi, haydi, sen işi duaya vardırma!» dedi ve kupkuru, çıkık kemikli eliyle Cem'in omuzunu sıvazladı.

Yalnız kalır kalmaz, Cem bana döndü:

«Sadi,» dedi «Tan atmadan, kentin altındaki ordugâhı terkedeceğiz. Yenişehir ovasına doğru gideceğiz.»

«Savaştan önce orduyu yormak doğru olur mu, sultanım?»

«Bursa'nın, bana bağlılığının acısını çekmesini istemiyorum. Açık ovada savaşacağım. Bana Yakup ağayı çağır!»

Bitişikte uyuyan Yakup ağayı çağırdım. Aldığım diğer görevleri yerine getirmem gerektiği için, Cem'le konuşmalarında ben bulunamadım. Bu konuşmayı, Bayazıt ile Cem arasındaki savaşlarda sonun başlangıcı olarak kabul etmemiz gerekir.

Efendimizin yanına döndüğüm zaman, onu çok garip bir karara varmış durumda buldum. Cem bana, kanımca (sonradan anladığıma göre, Yakup ağanın telkinlerine dayanarak bu sonuca varmış) ordumuzun iki kola ayrılacağını söyledi. Bir kol, Bayazıt'ın ordularına arkadan darbe indirmek için İznik yolunu tutacak, diğeri de savaşa başlamak üzere Yenişehir'e doğru ilerleyecek. Bu ikinci kolu - askerlerinin en iyilerini - Yakup ağanın emrine veriyordu.

Karşı koyacak oldum:

«Efendimiz, aklım ermiyor bir türlü. İnsanımız az. Tam da bunun için mi bölmek istiyorsun onları?»

«Evet, sayı gücüne belbağlamadığım için kurnazlığa başvurmalıyım. Beni caydırmaya çalışma, Sadi! Sana nekadar değer verdiğimi bilirsin, fakat biz savaşlarda pişmiş kişiler değiliz. Bu hususta Yakup ağanın dediklerine uyacağım. Onun zanaatı bu.»

Diyeceğim, her şey Yakup ağanın tasarladığı gibi oldu. Aynı gece, ordularımız iki ayrı yönü tuttu. Savaş 20 haziranda Yenişehir dolaylarında oldu, fakat bu savaşta hiç kimse Bayazıt güçlerinin gerilerine düşemedi; bizimkiler bunu başaramadılar.

Savaşın başlangıcında, düşmanın daha yoklama saldırısı fırsatları aradığı, Bayazıt'ın birliklerini yaymaya çalıştığı, Cem'in de seyrek savaş dizileri halinde atlılarımızı ona karşı koymayı denediği sırada, bize, yani efendimizin çevre grupuna doğru, köpüklü atıyla Yakup ağa gelip yaklaştı. Alabeyi tek sözle artık yeteneklerinin içindeydi; ve ben içimden «adamın zanaatının savaş olduğu nasıl da belli» diye düşündüm.

Atını güçlükle tutarken, eyer üzerinden bağırıyordu: «Sultanım! Fazla beklersek yanarız. Bayazıt güçlerini derinlemesine yerleştirecek ve on bin akıncıyla bize iki yandan saldırıya geçecek. Hesabı budur. Vakit kaybetme, sultanım! İzin ver, sipahilerin hepsini hemen şimdi kaldırayım saldırıya, Bayazıt'ı daha tutunamadan silip süpürelim!»

Ve Yakup ağa görülmemiş bir sabırsızlıkla atını etrafımızda dolaştırıyor ve kısa haykırışlarla, her anın giderilmez bir kayıp olduğunu açıklamaya çalışıyordu.

Cem sönük sesle buyruğunu verdi:

«Saldırın!»

Ben, Cem'in hâlâ zafere inandığından şüpheliydim. On beş bine yakın sipahinin, karşımızdaki derya gibi ordu içinde boğulmayacağını düşünebilmek için, insanın şair değil, düpedüz deli olması lâzımdı.

Yakup zaten yalnız bu buyruğu bekliyordu. Atı fırtına gibi onu bizden uzaklaştırdı. Bu arada biz, nehrin beri tarafındaki tepeye çıktık. Savaşın gidişini seyredecektik.

Atlı sipahi birliklerinin nasıl geçit aradığını ve bulduğunu gözlerimizle görüyorduk. Süvarilerin önünde Yakup ilerliyor, Alaybeyi akıncılarını güvenle yönetiyordu. Sipahiler nehirde bile acele ediyordu, zira her anın kıymeti vardı. Karşıya geçer geçmez de, Bayazıt'ın ordugâhına doğru doludizgin saldırıya kalktılar.

Karşı tarafta pek büyük bir karışıklık olmamasına şaştım. Düşman, alaylarını yerleştirip yaymayı sürdürüyordu. Yani bu Bayazıt, en iyi birliklerimizi bir saman alevi sayacak kadar da kendinden güvençlimiydi?

Yakup ağa, artık düşman ordugâhından bir kurşun atımı uzaklıktaydı. Biz, tüylerimiz diken diken, çığlıklar, feryatlar ve iniltiler, tek sözle savaşın o tantanalı gürültüsünü bekliyorduk. Bir de baktık ki, dayanağımız ve gururumuz olan sipahilerimiz, Bayazıt'ın birliklerini yarmak şöyle dursun, gürültüsüzce onlara karışıverdiler.

Çıt yoktu...

Soluğumuzun bile işitildiği o sessizliği unutmayacağım. Kavranabilmesi için aradan zaman geçmesini gerektiren yok edici düşünceler vardır; o anda biz de böyle bir düşünceyle bocalıyorduk: «İhanet!»

Cem başını yavaş yavaş bana çevirdi ve gözlerimin içine

baktı. Korkunçtu bakışı! Gözlerinde umutsuzluk okunuyordu filân dersem, pek bir şey söylemiş olmam. Cem'in bakışı dehşet dolu bir korkuyu, sonsuz tiksintiyi ve sınırsız bir kederi anlatıyordu.

Sessizliği bozan Haydar oldu:

«Karamanlılar!»

Ona gıpta ettim. Köylü ozanı şimdi sözü geçen duygulardan hiçbiri heyecanlandırmıyordu. Haydar son dayanağımız olan Karamanlıları izliyordu; kalanları hesaptan silmişti.

Karamanlıların ise gerçekten savaştıkları halde, dayanamadıkları görülüyordu. Düşmanı yer yer hırpalayan küçük grupları artık dağınık bir şekilde geri çekiliyor, nehir kıyısını bulmaya çalışıyordu.

Cem kendi kendine konuştuğunun farkında olmadan tekrarlıyordu:

«Savaştan önce bittik!»

Haydar sanki Sultan'a değil de, sümüklü bir çocuğa seslenir gibi bağırdı:

«Durdur onları! Durdurmaya çalış!»

Ve kendisi atını aşağıya doğru sürüverdi.

«Dur!» diye bağırdı Cem onun peşinden. - Ve böylece her türlü direnmeden caydığını anlamamıza yol açtı. «Dön geri! Bizi sattılar...»

Ve başkaca bir şey demeden, çadırına doğru yollandı.

Cem'in, - ilk irkilmeden sonra - Yakup'un ihanetini hemen hemen gönül rahatlığıyla karşıladığını sandım. Bilmem ki bunda haklı mıyım? Ne de olsa, bu ihanet, savaşı kaybetme suçunu onun omuzlarından atıyordu. Belki de Cem, Yakup'un ihanetinde kaderi görmüş ve ona boyun eğmişti.

Koşmamaya çabaladığını farkettim. Cem, sultan onurunun son kalıntılarını koruyordu. Çadırına ulaşınca o da tükendi. Kendisini bindirmelerini buyurup, buyurmadığını işitmedim; eyere kendisi atladı, arap kısrağının dizginini çekti ve başını guruba doğru çevirdi.

Yenişehir'den Ermeni dağlarına kadar tam iki günlük yolu, geceyarısına kadar çılgın bir koşuyla aldık. Bizi yalnız, ağırlık olmasın diye durmadan çıkınlarını ve silâhlarını atan Karaman ordusu izliyordu. Sanki ardımızdan şeytan kovalıyormuş gişi koşuyorduk.

Siz Ermeni dağını bilmezsiniz. Bu, bir tek kaynaktan da yoksun, kıraç, uğursuz bir dağdır. Onu, iri iri parlayan ve bizi gözeten yıldızlar altında, ancak atlarımızın ayak tupurtularının ve Karamanlıların küfürlerinin işitildiği bir mezar sessizliği içinde aştık.

Burada, Ermeni'de, Cem'in sultan onuruna bir darbe daha indi. Tam bir geçidin sarp kayaları arasına girdiğimiz sırada, üzerimize Türkmenler, yani yağmacılık ve cinayetlerle geçinmeye alışmış, Karamanlılardan da daha ilkel çöl kabileleri çullandılar. Silâhsız bir tüccar kervanıymışız gibi bize saldırdılar.

Çatışma az sürdü. Bizi taşlayan, yalın sopalarla acımaksızın vuran, atları düşürmek ve denkleri söküp almak için eyerlerimize yapışan Türkmenlerin, de açgözlülükten eğrilmiş o vahşi yüzlerini ansıyorum. Karamanlıların, Cem'i bu saldırıdan kurtarmak için, çevresinde nasıl bir duvar kurduklarını, dikkatlerini çekmek amacıyla son torbalarını nasıl rasgele savurup attıklarını ve bu arada sağa sola nasıl vurduklarını şimdi de görür gibi oluyorum.

Ermeni'deki gece serüvenimize cehennem demek bile onu kat kat güzellemek olur. Bu, doğrudan doğruya yarı - çıplaklarla çırılçıplaklar arasında alçakça bir dövüşten ve kaftan doğumlu efendimize karşı yeni bir küfürden başka bir şey değildi.

Geçidin çıkış yerine taburumuzla tanınmaz bir halde vardık; at üzerinde dilenci görülmüş şey olmamasına karşıt, biz atlı dilencilere benziyorduk. Karamanlıların can verircesine çabaları Cem'in harmanîsini bile kurtarmaya yetmemişti; efendimiz artık gömlekçe kalmıştı, bozkır serinliğinde titreyerek atını sürüyordu.

Hemen ona yaklaştım ve atımın bir raslantı olarak elde kalan çulunu üzerine attım. Cem, her şeyi kabul edercesine bana baktı ve çula sarındı. Titriyordu.

«Dostum» Sadi, diyebildi. «Durduğumuz zaman yaramı saracaksın. Uyluk kemiğimden yaraladılar beni...»

Bir bu eksikti! Bozkırda yaranın ne demek olduğunu da biliyordum; acıyor, ufunetleniyor, kurtlanıyordu. Üstelik durmayada cesaret edemiyorduk.

Geçidin ötesinde Ermeni dağı yıprak tepelerle alçalıyordu. Yol boyunca karmakarışık rasladığımız bu tepeler, bizi gizlediği bütün tehlikelerle dağdan fazla yoruyordu. Bitkin ve perişan bir halde boyuna inip çıkıyorduk. Neler getireceğinin bilinmezliğiyle bizi korkuttuğu halde, iple çektiğimiz sabaha eremeyeceğimizi sanıyorduk.

En önde, darmadağın birliğimizin önünde Kasım bey ilerliyordu. Yakup'un ihanetinden sonra en yüksek rütbeli o kalmıştı. Kasım, Karaman beylerinin hayatta olan son dalıydı ve yirmi kadar adamıyla Cem'i izlemeye, bu çekilmede onu savunmaya devam ediyordu. Kasım Ermeni dağını da, bozkırın berisini ve ötesini de biliyordu. Tek sözle, büsbütün Kasım beyin elindeydik, fakat o bizi ele vermedi.

Kimbilir kaçıncı tepeye tırmanırken:

«Sultanım, sınır yakın» Dediğini işittim.

«Sınır!...» Cem bunu dalgınlıkla söyledi ve birden atını durdurdu. «Emin misin Kasım bey?»

«Evet. Aşağıda Tekke nehri akıyor. Onun ötesinde de Suriye başlıyor.»

«Durun!»

Kasım bey şaşkınlıkla sordu:

«Neden sultanım? Hele bir karşıya geçelim de, ondan ötesi kurtuluş.»

«Durun. Yaramı saralım önce. Sadi, yardım et bana..»

Cem'i kucaklayıp indirdim. Omuzuma yaslanarak yürümeye başladığı zaman, çok, ama çok ağırdı. Yan tarafa, yama-

ca doğru beni neden ittiğini önce anlayamadım. Sonra kavradım, Cem yalnız kalmamızı istiyordu.

Oturayım derken, Cem basbayağı düştü. Gerginlik, yorgunluk, kaybettiği kan onu bitirmişti.

Çizmesini usulca çıkardım ve çevirip, biriken kanı döktüm. Paçasını sıvayabilmek için çakşırını yırtmak gerekti; bacağına iyice yapışmıştı. Pek derin olmadığı halde, kenarları parçalanmış kötü yaraya, bu atnalı yarasına (bu da Cem'in onuruna bir darbeydi) bir tutam barut bastım ve sarık bezimle - başka bir şeyim yoktu - sıkıca bağladım.

Ben bu işleri yaparken, Cem kayaya yaslanmış, gözleri yumuk oturuyordu. Uyukluyor muydu, yoksa bayılmış mıydı, bir türlü kestiremiyordum.

«Tamam!» dedim. Çizmeni giymezsen daha iyi olur.»

Cem birden elime sarıldı:

«Sadi, korkuyorum, Sadi!»

«Korkunç olan arkamızda kaldı sultanım. Sınır burnumuzun dibinde.»

«Ondan korkuyorum ya işte...»

Sayıklıyor muydu? Gözleri heyecanla parlıyor ,iri iri ve biraz yabansı bakıyordu.

«Sadi» diye devam etti, sınırın ne demek olduğunu biliyormusun sen? Biz yalnız iki devlet sınırını geçmekle kalmayacağız. Bu çok daha fazla bir şey olacak... Bu geceye kadar ben evimde, yurdumdaydım, babamın ve dedemin toprağındaydım. Bugüne kadar, herkesçe kabul edilmemiş olsa da bazı haklara sahiptim. Sınırı geçmekle, ben bu haklardan arınacak, yasanın dışına çıkmış olacağım. Yarından öte ben bir sürgün olacağım Sadi... «Sürgün» kelimesinden korkuyorum.»

«Sultanım, böyle kötü düşüncelerle üzme kendini! Sen imparatorluğu belki yalnız birkaç gün, bir hafta için bırakıyorsun.»

«Öyle olduğunu kabul edelim. Ama ben düşmanlarımızdan yardım isteyecek, onlara bağlı olacağım. Bu yardımları ihanetle

ödemediğime sonra kimi inandırabilirim? Toprağımın kurtuluşu için tahta çıkmadığıma kim inanacak? Sadi, karşıya geçmesek, belki daha iyi olur, ne dersin?»

«Sultanım, bunu düşünme zamanı geride kaldı. Biliyorsun, ağabeyin peşimizdedir. Daha yarın sabah her yanımızda pusular kurulacak, seni yaralı bir geyik gibi kovalayacaklar! Bir kez başladın, başka yol yok: Bayazıt'a düşman güçlerle birlik olacaksın. Böyle güçler var ve olacaktır da. Yoksa burada başarıya ulaşmak olanaksız. Dört yanın düşmanla çevrili. İhanetle karşı karşıyasın. Biz de ne yapacağımızı bilmiyoruz. Suriye'de ise, dinç bir başla görüşüp, danışacak ve kendine yardımcılar arayacaksın.»

Yüzüme hüzünle baktı:

«Söylediklerine inanıyor musun?» dedi. «Ben, doğrusu ya, korkuyorum. Daha bu gece, kendi toprağımda bu aldatılmış ve unutulmuş halimle ölmeyi yeğ bulurdum... Yarın görüşmelere, bağlantılara, entrika yarışlarına girişmektense, burada ölmek... Anlıyorsun ya, ben bu işler için yaratılmamışım Sadi...»

Garip ki, sonraki yıllarda Cem bu düşüncelere yalnız bir kez döndü. Ermeni dağındaki geceden sonra, Cem haklı olduğuna, ardında yüzbinlerce kişinin bulunduğuna ve büyük bir ugraşın başı olduğuna kendisini ve dünyayı inandırmak çabasındaydı. Fakat taburdan ayrı olduğumuz o anda, karanlıkta boğuk bir sesle mırıldanırken, Cem kendisini bekleyen geleceği ve sınır geçmenin nekadar dönülmez bir iş olduğunu anladığını gösterdi. Ama eğer içgüdüşünü zorlayan ve sözlerini denetlemesine engel olan o titreyiş ve bitkinlik olmasaydı, belki o zaman da içinden geçeni açıklamayacaktı.

Bir ara, adamlarımızın nekadar sabırsızlıkla gürültü ettiklerini işitince:

«Sultanım» dedim. «Bizi bekliyorlar. Gitmeliyiz.»

Eğilip koltuklarından kavradım ve yürütmeye başladım. Cem omuzuma yaslanmış, her zamankinden daha bağlı, daha çaresiz ve kalbime daha yakın bir halde topallıyordu.

Adamlarımızın yanına varmadan, acıklı bir nakarat gibi yineledi·

«Sadi, korkuyorum. Bu gecenin hayatımı ikiye böldüğünden korkuyorum. Sınırdan korkuyorum, Sadi...»

Sınır henüz belli olmuyordu· Bunda bir hayınlık saklanıyor gibiydi. Ve insan yaşantısında bütün çözümleyici dönemeçlerin hep böyle hayınlığı saklar bir belirsizlikte olduğunu sanıyorum. İnsan bir zamana kadar beri tarafta duruyor ve biraz sonra kendini artık karşı tarafta buluyor. Âni duyulamıyan düzeltilemez adım artık atılmış oluyor.

Ben Cem'i candan seviyordum, fakat şimdi söylcyeceklerimi yan tutma saymayın: Cem'in ruh yüceliği, yaşantısının sınırını anlayıp belirtmesinde de kendini gösteriyordu. Tarih Cem'i düşüncesizlikle, dünya oyununu anlamamışlıkla suçladı ve onu onur düşkünlüğünden basiretini yitirmiş toy bir genç, daha bilge ve daha basiretlilerin elinde bir kukla olarak gösterdi. Yalnız ben - Ermeni dağının karanlığında Cem'in düşüncelerini açıkladığı biricik kişi - kesinlikle belirtebilirimki: Cem hayatında ve savaşında kesin adımların bilincine varmıştı.

Olayların bilincine varabilen herkesin onları değiştirmeye de yetenekli olmamasından ötürü Cem'e küsmeyin. Tarihi yapan şu yada bu kişi değildir.

1481 YILI HAZİRANI İLE 1481 YILI HAZİRANI ARASINDAKİ OLAYLAR HAKKINDA MISIR SULTANI KAYITBAY'IN ANLATIMI

Ben, Memlûklerin Mısır ve Suriye Sultanı Kayıtbay'ım. Bana başvurmanızın önemli nedenleri olduğunu sanıyorum. Ben de size cevap vermek için şu nedenleri gözönünde bulunduruyorum: Her şeyden önce, Cem'in anısını bir aşalık kişilerin yakışıksız söz atışlarından ve sizin deyiminizle gelecek kuşakların ayıplamasından arındırmak istiyorum. Hükümranlık eylemlerimizi eleştirmek de sizin işiniz değildir. Biz dünya yasalarının dışında değil, üstündeyiz.

Ben Kayıtbay, tarihin, örneğin bizim hükümdar soyumuzu değerlendirme yolunu kabul etmiyorum. Evet, biz Arap değiliz, Çerkes'iz. Gerçekten, çok eski atalarımızdan biri yabu bir Memlûktu. Memlûkler, bellidir, yeniçeriler gibidir ,ancak Türk sultanlarına değil, Arap sultanlarına hizmet etmişlerdir. Gerçekten o çok eskilerden dediğim atam, saray sanları merdivenini tırmana tırmana ve elini kana bulayarak - hükümdarını öldürmüş - sultan tahtını ele geçirmiştir. Fakat bütün bunlar soyumuzun tümüne Memlûk demenize ve dünyaya kökenimizin sultan tavlalarından türediğini durmadan hatırlatmanıza hak vermez kanısındayım. Esasen, siz bana ne ad verirseniz verin, umurumda değil. Ben, Abbasilerin yozlaşmış kanından çok daha genç bir kana sahip olduğumuzdan ötürü, yalnız adı - Arap

Hilâfeti - canlı kalmış bir imparatorluğa yüzyıllar boyunca hâkim olabildiğimizi iyi biliyorum. Hilâfet ise, yüce ve kutsal bir şeydir; siz kâfirler için Roma tahtı neyse, öyle bir şey...

Sözünü ettiğim zamanlarda Hilâfetin üzerine büyük bir tehlike, yani Osmanlı Türkleri sarkıyordu. Bu tehlikenin başlangıçta bizi pek korkutmadığını söylemeliyim; biz daha korkunçlarını görmüştük. Örneğin Selçukluları, Suriye ve Filistin'de, Ege adalarında, kendiliğinden ölmeye hükümlenmiş gülünç kontluklar, baronluklar, prenslikler bırakan Haçlıları. Tek sözle, Anadolu'da yeni tür yabanîlerin belirmesi bizi çok az endişelendiriyordu. Fatih'e kadar böyleydi.

II. Mehmet'in yüceliğini siz istediğiniz kadar destanlaştırın, bu sizin fikrinizdir. Biz, Mehmet zamanının dünya hükümdarları, onu çok daha düşük seviyede değerlendiriyorduk. Bizce Mehmet, yüceliğiyle bağdaşmıyacak kadar dar görüşlüydü; her düşman önünde onuruna hastalık derecesinde titizdi. Yaşantısının on yılını yeniçeriliği tanımamış bir dağ eşkiyası olan Arnavut İskenderbey ile savaşlara adadı. Ve onun sonunu görmeden rahat etmedi.

Mehmet, bir zamanlar Filistin'i hükmü altında tutan, ama şimdi ancak Rodos'u elde tutan Yoanit şövalyelerini yenebilmek için görülmemiş çabalar sarfetti. Ben olsam, okadar aptalca bir kin uğruna adımı asla tehlikeye atmazdım. Nedir yani, yoksul biradada pinekleyen o yarı-rahip, yarı-dilenci, yarı-korsanların kime zararı vardı? Ama Mehmet Han onlarla bir kez kapıştı, bir kez yenilgeye uğradı ve ölümüne kadar da rahat etmedi. 3 mayıs sabahı ordularını nereye yöneltmek istediğinin sizin için hâlâ bir sır olmakta devam ettiğini görüyorum. Söyleyeyim: Şövalyelere karşı uğraşa geçecekti. Ve de bana karşı. Çünkü Mehmet, Osmanlıların sarmalarına dayanabilmeleri için onlara yiyecek gönderdiğimden şüpheleniyordu... Bu sanısının ne kadar doğru olduğu yolunda, ben Kayıtbay, hesap vermek zorunda değilim.

Sözü geçen yılların haziran ayları arasındaki olayları, Mehmet'in oğullarının çatışmasına karışmamı aydınlatmasaydı, buraya kadar söylediklerimi anlatmayabilirdim.

Bu savaşın, yalnız benim hesabıma değil, dünya ve daha tam bir deyişle bütün Akdeniz çevresi hükümdarlarının hesabına uygun geldiğini saklamak istemiyorum. Bu savaş, tam zamanında, Batı'ya ve dostlarına karşı yeni bir akının öncesinde geliyordu ve yeni sultanın (hangisi olursa olsun) dikkatini babasının ölümünden önceki isteklerinden saptıracaktı.

Bu iç savaşta neden Cem'den yana olduğumu - öyle ya, Cem babasının canlı bir devamı kabul ediliyordu - ve neden gevşek bildiğimiz Bayazıt'tan yana olmadığımı soruyorsunuz. Olaylar öyle getirdi, diye cevap verebilirdim. Ama bütün bunlar okadar eskiden oldu ki, yalan söyemeye değmez. Ben, daha zayıf olduğunu sezdiğim için Cem'den yana çıktım. Üstünlük her zaman güçlüğe bağlı değildir.

Baştan mı başlayayım? Peki.

Cem'in sınırı geçtiğini ve topraklarımda bulunduğunu bana bildirdikleri zaman, gerektiği gibi karşılanmasını ve başkentime getirilmesini, Kasım bey ile Karamanlıların da geriye dönüp, Konya'da kalmış olan Cem'in ailesini kaçırmalarını buyurdum.

Böylece, Cem küçük çevresi ile Kahire'ye geldi ve dividarımın, yani bizim veziriâzamın sarayına yerleştirildi. İki gün dinlenip, yarasını da biraz sağıltıktan sonra, Cem beni ziyaret etti. Bu olağan bir saygı ziyaretiydi. Daha birbirimizi tanımıyorduk. Görüşülecek bir şeyimiz de yoktu. Sınır ötesinde neler olduğunu daha bilmiyorduk. O zaman Cem'e sadece konukseverlik gösterdim, ağabeyi Bayazıt dayatmaya kalksa bile, kendisini ona teslim etmeyeceğime dair güven verdim, ve sonunda genel sözlerle Cem'i Osmanlı tahtında görme umut ve dileklerimi belirtim.

Ben bu sözleri söylerken genç sultan gözlerime bakmıyordu. Kaderi kabullenmesi bana biraz fazla göründü. Kendisini yakından tanımadığım için, o ezgin ve bitkin halini ve kendine

gelebilmesi için zamana gereği olmasını kadere boyun eğmek olarak kabul etmiştim. İkinci buluşmamızda onu tanıdım. Bu gerçekten iki hüküdar arasında bir karşılaşmaydı. Agabeyi ile savaşı, Osmanlı devletinin ve Akdeniz bölgesinin geleceği hakkındaki görüşlerini sakince ve bir hükümdara yakışır şekilde açıkladı. Bayazıt'a karşı çıktığım takdirde, bana barış, yaşantısının sonuna kadar barış (ölümünden sonrası için hiçbir söz veremezdi.) teklif etti.

Kendisine sordum:

«Yüksek konuğum, merhum Mehmet Han'ın yayılmasına son vermek niyetinde midir yoksa?»

Cem şöyle cevap verdi:

«Hayır. Allaha şükür, küffarın hâlâ bol toprağı var. Biz, aynı din uğruna savaşanlar ,aramızda savaşa yer vermemeliyiz.»

«Buna karşıt, babanız büyük zaferlerini müslümanlar üzerinde kazandı. Karaman beyleriyle, Uzun Hasan'la savaştı ve onları yendi. Mehmet Han bana karşı da savaştı.»

«Kişisel olarak ben, Halifeye karşı el kaldırma gücünde bulunamam. Bu sultan sözümdür.»

Cem, kaderin beni karşılaştırdığı ilk hükümdar değildi. Ama hemen belirtmeliyim ki, yalnız onunla konuşmalarımda gerçeğin sesini işittiğimden emindim. Konuşmalarımız, hükümdarlar arasındaki o alışılmış yalan söyleme yarışlarından değildi. Cem, söz vermelerini her hangi bir yüküme bağlamıyordu, çünkü o anda hiçbir şeyi yoktur; usulü ve töresiyle yemin etmeye de kalkmıyordu. Fakat insan onun sözlerinin ardında, her nedense, hile sezinlemiyordu.

O konuşmamızda pek de çok sorun çözümlemedik. Cem'in başarıya ulaşıp ulaşmayacağı belli olmadan, ben her hangi bir yüküm altına girmekten kaçınıyordum. Dolaşan söylentilere göre, Bayazıt'la sınırdaş topraklarımız çok karışıkmış ve kendisi, en iyi ordusunu oradan geri çekmeye güvenemiyormuş. Konya, Bayazıt'a karşı gelmediği halde, hemen hemen kuşatılmış durumdaymış. Fakat Kasım beyin hiç kurban vermeden kaleye sız-

ması ve Cem'in ailesini kaçırabilmesi gerçeği bile, ağabeyine artık yeter derecede sakıncalı görünüyordu.

Sabırsızlığını gidermek için, Cem'i kutsal yerleri - Mekke ve Medine'yi - gezmeye çağırdım. Nasıl olsa, Bayazıt ordusunu geri çekmedikçe, Karaman elinde savaş söz konusu olamazdı; Cem'in ancak üç-dört bin kişisi vardı, bizim dostluğumuz ise, ona kendi askerlerimi sunacak kadar ileri değildi.

Cem çağrımı sevinçle kabul etti; Kahire'de içinin eridiği belliydi. Mekke'ye doğru 1841 yılı sonbaharında yola çıkabildik. Çünkü yarası başına çok dert açmış, savdırılması için uzun zaman gerekmişti. Mekke ve Medine'de tam dört ay geçirdi.

Bu zaman içinde olaylar durmadı; Anadolu'da çok şey değişti. Kahire'ye sık sık elçiler geliyordu. Kendilerinden, her şeyden önce, Kasım beyin sınırı birkaç kez geçtiğini öğrendim. Kasım bey yeni umutlarla döndü; Anadolu'da işlerin tümünün Cem'in yararına değişmekte olduğunu anlattı. Birçok Anadolu Sancakbeyi -ki bunlar sipahi kumandanlarıydı - Bayazıt'a açıkça karşı çıkmışlardı ve kardeşini bir kurtarıcı gibi bekliyorlardı. Bunlar arasında en önemlisi, pek tabii ki, Ankara kumandanı Mahmut beydi.

Cem bizim başkente kışın döndü ve derhal hazırlığa başladı . Artık - çevresinde devamlı Anadolu beylerinin yakınları dolaşıyor, ona yalnız olmadığını, sürgün olmadığını söylüyorlardı - Cem'de gözle görülür bir değişme vardı. Kendi kendime, Mehmet'in iki oğlundan kesinlikle daha yetenekli olana ve daha çok sevilene, mutlu kaderini rahatça bekleme yolu açarak biraz safdillik etmedim mi acaba diye sormaya başladım. Öyle ya, Cem ne de olsa Fatih'in oğluydu.

Belleğide o günlere ait silinmedik bir şey varsa, o da Cem Sultan'la ayrılış günümdür. O zaman, bu ayrılığın sonsuz olacağını bilmiyordum.

Cem'in askerleri sabaha karşı yola çıkacaklardı. Hepsi bir kaç bin kişiden ibaretti. Cem onları bize en iyi şekilde göster-

meyi istemişti. Hükümdarlarının arkasında, rengârenk, değişik yüzlü ve savaş heyecanıyla dolu erler atlarını sürüyorlardı.

Ben sizin ordaki ozanlar gibi anlatmasını beceremiyorum ve ne yazık ki, Cem Sultan'ın o sabah, ayrılmak üzere atını atıma yaklaştırdığı andaki halini gerektiği gibi anlatamıyacağım. Onu artık yabancılaşmış buldum; benden uzaklara, kaderini savaşların belirleyeceği yerlere gitmişti sanki.

Son sözlerini de unutmayacağım. Yüksek sesle, büyük bir gösterişle dedi ki:

«Âlişan biraderimizin çatısı altında gördüğüm iyiliği, belleğime altın harflerle yazılmıştır. Dilerin ki, Tanrı bileğimizin gücünü arttırsın ve bizleri zafere ulaştırsın! Halife ve Sultan Kayıtbay, sultan şükranının ne demek olduğunu o zaman anlayacaktır.»

Bunları söyledikten sonra eyer üzerinden uzanarak omuzumu öptü. Bense, tamamen kural dışına çıkarak - babası yerindeydim - onu kucakladım.

O anda arkamda bir gürültü, haykırışlar ve bunlar arasında bir de kadın sesi duydum. İkimiz de o tarafa döndük.

Kadının biri, koruyucuları yararak kendine yol açmaya çalışıyordu. Yaşı da, yüzü de pek belli olmuyordu. Giyinişine bakarak, rasgele kişilerden olmadığını anladım. Kucağında bir - iki yaşlarında bir çocuk vardı.

Cem'e sorgulu gözlerle baktım, kadın besbelli ki onu uğurlamaya geliyordu.

Âlişan dostumun yüzünde çizgiler gerilmişti. Yabancı kadını bakışıyle izliyordu. Birden ,atından atlayacakmış gibime geldi. Ama yapamadı, askerleri önünde bulunduğunu hatırladı.

Kadın yanımıza yaklaştı. Hiçbir şey söylemeden çocuğu kaldırdı ve Cem'in eyerine iliştirdi. Bu arada yaşmağı sıyrıldı ve açık yüzle karşımıza dikildi.

İşte o zaman, Fatih'in ikinci karısını, Cem'in annesi olan Sırp kadınını ilk defa gördüm. Aralarındaki benzerlik - aynı aydın yüzler ve açık renk gözler - beni şaşkına çevirdi. Yıllarca

sonra, aynı şey için, Cem Sultan'ın özgürlüğü uğruna beraberce savaşmamız gerektiği zaman, onların kalben de birbirlerine benzediklerini anladım. Değerli bir kadındı, gerçek budur.

Annesinin o anda ortaya çıkıvermesi oğlunu çok duygulandırdı. Dizginleri bırakmadan çocuğu kucaklarken, gözleri gözlerinden ayrılmıyordu.

Bizim kadınlarımız başkadır, bunun için şimdi anlatacağım sahnenin nekadar garibimize gittiğini anlamayacaksınız. Yaşmağı omuzlarına düsen kadın, Cem'in bacağını iki elivle kucakladı (daha yükseğe varamamıştı) ve onu bütün vücuduyla sıktı. Bunu öyle bir coşkuyla yaptı ki, sanki Cem'i artık hiç bırakmıyacaktı. Gözlerini kapayıp dudaklarını sıkmış, bütün varlığı oğ'uyla son yakınlığını emiyordu. Gercek bir mümin kadın böyle bir manzara yaratamaz, binlerce çift göz önünde analık acısını seyir konusu edemezdi. Fakat biz, Tanrı biliyor ya, bunda yakışıksız bir şey görmedik. Bu ikisinin yaptığı her şeyde - bunu ancak yıllarca sonra anladım - büyük bir insanlık yatıyordu.

Cem annesini büyük bir yumusaklıkla kendinden ayırdı ve birbirlerini sessizce süzerlerken elini biran onun saçlarından geçirdi. Sonra kadın bilmediğimiz dille bir şeyler söyledi ve Cem - askerleri görebilsin diye - küçüğü yukarı kaldırdı.

Erler bağırmaya başladılar; böylece önderlerine sadakatlerini ifade ediyor, üstün geleceklerine andiçiyorlardı. Bense, o üç kisiyi - ana, oğul ve torun - bizce anlaşılmaz bir kanın üç filizini seyrediyordum. Hüzün ve umutlarını bizden saklamadıklarını zayıf yanlarını göstermekten korkmadıklarını görüyordum.

Beni anlayın, bir sultan ve halife olarak söylüyorum ki size, yüksekten baktığın insanlar hakkında çok şeyler öğreniyorsun. Cem Sultan'ın mutsuzluğu, gereğinden çok insan olusundan ileri geliyordu.

Daha sonrası için, ancak Kahire've gelen haberlerle size yardımcı olacağım; zira ben Cem'in Anadolu'daki serüvenine

tanık olmadım. Ankara sancakbeyi Mahmut'un gerçekten Cem'in tarafına geçtiğini ve diğer bazı sipahi kumandanlarının da onun gibi hareket ettiklerini öğrendik. Bunu öğrenen Bayazıt Aydos'a yönelmiş; Kasım bey ise Karamanlıları peşine takarak Cem ve Mahmut'la birleşmiş ve Konya'yı kuşatmışlar. Bundan daha önce de âlişan dostum ile Kasım, silinip giden Karaman beyleri devletini yeniden kurmayı ve tahtına da onu oturtmayı öngören bir antlaşma imzalamışlar.

Cem'in, artık elinde olmayan bir şey sunduğunu düşündüm ve bu pek hoşuma gitmedi. Bu çeşit antlaşmaları açıklaması da hoşuma gitmedi. Osmanlılar genç iparatorluklarının parçalanmasını sükûnetle kabul edemezlerdi. Özetle, Anadolu'da olaylar Cem'in aleyhine gelişiyordu. Aslında buna, daha olanları öğrenmeden de inanıyordum.

Yenilgi haberleri çok geç, iki ay sonra, yazın geldi. Her şeyden önce Konya kuşatması başarıya ulaşamamıştı (bu önceden de kestirilebilirdi), çünkü Bayazıt'ın kalede seçkin bir birliği vardı. Cem'e en ağır darbeyi de Mehmet Han'ın en güvenilir ordu kumandanı Gedik Ahmet Paşa indirdi. Bayazıt onun yaşantısını bağışlamıştı. Altı ay kadar hapiste kalan Gedik Ahmet - bu zaman içinde nasıl anlaştıklarını Tanrı bilir - hapisten Bayazıt'ın ateşli bir yanlısı olarak çıktı. Ben bu yaşlı askerin Bayazıt'a yakaşma sebebini seziyordum. Onuruna düşkün ve zanaatının ustası olan Gedik Ahmet, Cem gibi savaşkanlığı ile ünlü bir sultanın yanında her zaman ikinci plânda kalacağını öngörmüştü. Askerî işlere hiçbir zaman eğilim göstermeyen Bayazıt'ın yanında ise, Ahmet Paşa Osmanlıların birinci askerî kumandanı sanısını koruyordu.

Çok yalın, değil mi? Yüksek yerlerde, sultanlar ve vezirler arasında hesapların, komşular veya aynı zanaatla uğraşan esnaflar arasındaki hesaplardan daha karmaşık olduğunu düşünürken aldanıyorsunuz.

Ahmet Paşa, Anadolu'ya girer girmez, Mahmut beyin bütün ailesinin - kadınları ve çocuklarıyla - tutsak alınarak Stam-

bul'a götürülmesini buyurmuş. Mahmut bey de çılgına dönerek, bu çoluk-çocuğu kaçıran yeniçerileri izlemeye koyulmuş. Ve Amasya kumandanı Süleyman Paşa tarafından yenilgiye uğratılarak ele geçirilmiş, öldürülmüş ve kellesi Bayazıt'a gönderilmiş. Böyle bir terslik yüzünden, Cem de en sağlam askerî kumandanını ve en iyi askerlerini kaybetmiş.

Yaz ortasında artık kardeşler arasında görüşmelerin başladığını öğrendik. Cem, bu görüşmelere Konya'nın kuşatılmasından ve Mahmut beyin yenilgesinden önce yanasmış olsaydı, ne sonuç alınacağını kestiremezdik. Fakat şimdi, ulaştığı zaferlerden sonra, Bayazıt'ın cevabı kesindi: «İmparatorluk, iki eşi olamayan nişanlıdır! (Halk arasında yaygın atasözlerine düşkünlüğünün farkındasınız herhalde; Bayazıt bu yan'a halka yakınlığını ispatlıyordu.) Hele, önce kardeşim, harmanîsini mümin kanıyla lekelemeye son versin ve sınırlarımız dışıda, Kudüs'teki günlerini bitirsin!»

Bayazıt'ın sözünü bazı çabuk hareketler izledi: Gedik Ahmet Paşa, Cem'in isyanını tümüyle sona erdirmek için, onun birliklerinden son kalıntıların saklandığı Kilikya'ya, yani topraklarımla sınırdaş bölgelere doğru yola koyuldu.

Yeni söylentileri sabırsızlıkla bekiyorduk. Hilâfet için korkum yoktu. Bayazıt şimdi yeni topraklar almayı düşünecek durumda değildi. Her sabah, Cem'in ölüm haberini alacağımızdan korkuyordum. Cem'in ölümü artık kaçınılmaz bir şey oluyordu. Kasım bey dışında, bütün yanlarının onu bıraktıkları, Cem'in yeniden birkaç bin erle deniz boyunca Kilikya ve Likya'da dolaştığı konuşuluyordu. Annesinin diretmesi üzerine, yine bize konuk olmasını söylemek üzere iki kez elçiler gönderdim. Evet, annesi bunda direniyordu.

Bunu neden mi yineliyorum?

Çünkü hükümdarlar arasında dostluk yoktur. Cem'e karşı iyi duygular besliyordum, fakat Osmanlı tahtında yasaya uygun olarak ağabeyi otururken, sarayımda bu tahta göz dikmiş birini tutamazdım. Osmanlılarla ilişkilerimde, görünüşte

de olsa, belirli bir saygıyla davranmalıydım. Ve buna karşıt, Cem'e sığınak teklif ettiysem, bunu Cem'in kabul etmeyeceğine kesinlikle inandığım için yaptım. Onu artık tanıyordum. Bağışları sevmiyordu.

Elçilerim kayboldular. Gedik Ahmet sınırı iyi koruyordu.

Birkaç sözüm daha var. Cem'in başka yerde sığınak aradığını haber aldığım güne değineceğim. Her şeyden önce bir hafiflik duyduğumu hatırlıyorum. Demek artık karışık bir işte bundan böyle yan tutmam gerekmeyecekti. Ama hemen arkasından bir gocunma ile kendimi suçlu buldum. Ve işte bu duygumu mezarıma kadar götürdüm. Daha sonraları Cem'e yardım, hem de apaçık bir şekilde yardım etme denemelerimin nedenidir bu duygu. Denemelerim öncelikle başarısızlığa hükümlüydü ve ben bunu iyi biliyordum. Bu denemelerle, birisine (belki bir anaya, belki de kendime) Cem'e ihanet etmediğimi kanıtlamak istiyordum.

Cem'in, ölüm döşeğimin başına gelip, benden hesap soracağından çok korkuyordum. O bunu yapmadı, beni bağışlamıştı. Görüp geçirdikleri arasında ben, öyle görülüyor ki, onu en az güçendiren kişiydim.

Bir kez bile sitemde bulunmamasına karşıt, beni başkası, annesi hiçbir zaman bağışlamadı. (Öyle ya, o da, Cem'in karısı ve oğlu da yıllarca benim soframa oturdular, Cem'in kurtuluşu için bana belbağladılar.) Ana, durumu tümüyle anlıyor ve saygıyla eğilerek bana teşekkür ediyordu. Bu eğilmeler bir hükümdar kızı ve karısı için herhalde güç bir şeydi. Sözlerini yutkunuyordu, ama ben, kişisel olarak kendimi suçlu bulduğum için bunu seziyordum. Cem'e önceden yalnız barınak değil, asker vermeyi de sunmuş olsaydım, onu sapasağlam desteklseydim, bazı şeyler kesinlikle başka türlü olacaktı. Belki de Cem gerçekten sultan olacaktı. Ve hattâ, belki ben Memlûkler kanından son Halife olmayacaktım. Çünkü Bayazıt'tan sonra tahta çıkan Yavuz Sultan Selim, işittiğiniz gibi, Arapların halifeliğini silip süpürdü.

Evet, son Arap Halifesinin son sözleri de bunlardır.

1482 HAZİRANI OLAYLARI HAKKINDA ŞAİR SADİ'NİN DÖRDÜNCÜ ANLATIMI

Likya'yı bilmezsiniz.

1482 yılı yazında, düşünce ve kederlerimize Likya'dan daha uygun bir ortamın dünyanın hiçbir yerinde bulunamıyacağını sanıyorum.

Likya'nın dağları çıplaktır. Bir zamanlar, Finikeliler ve Helenler devrinde, bu dağların sedir ağaçlariyle kaplı olduğu söylenir. Ama sedir ağacı gemi yapımına çok elverişli olduğundan, Likya'nın sedir ağacı, yüzyıllar boyunca, gezici, tüccar ve korsanların sabırsız susuzluğunu taşıyan teknelerle dünyanın bütün denizlerinde yol almıştır.

O zaman, yani 1842'de, Likya'da ağaç veya çalının izi bile kalmamıştı. Seller, fırtınalar, çöl rüzgârları, dağlarını yalnız çırçıplak etmekle kalmamış, buraları eşine raslanmadık, korkunç bir çöle de çevirmişti. Likya üzerimize rüzgârların biçimlediği kankırmızı kum tepeleriyle sarkıyor, hiçbir at ayağının tutunamayacağı tek parça bir çatı gibi büyük tabakalar halinde sahile iniyor, sayısız dar geçitlerinin uğultulariyle inliyor ve yakınıyordu. Likya alev alev, çözümsüz bir acının ta kendisiydi.

İşte, biz, yenilmiş ve hertürlü umudunu yitirmiş birkaç bin kişi bu Likya'da başıboş dolaşıyorduk. Bir yerde durmayıp da neden başıboş dolaştığımızı Tanrı bilir. Likya'nın hiçbir bölgesinin ötekinden artık bir şeyi ve değişik bir görünümü yoktu;

gözlerimiz her yerde doğanın bize yardımı, sığınak vermeyi ve teselliyi itekleyen asık çehresiyle karşılaşıyordu.

Her şeye karşın durmadan dolanıyorduk. Klçi patikalarından geçerek çıplak tepeler aşıyor, dar boğazlara iniyor ve binbir güçlükle kepirliklere tırmanıyorduk. Kaba topraklı kesimlerde rasladığımız bir pınar dolayında mola veriyor, taş gibi katılaşmış peksimetlerimizi yumuşatıyor ve bir - iki saat dinleniyorduk. Çöl yosunlarıyle kaplı vâdilerde atlarımızı otlatıyor, çıplak kayalar üzerinde geceliyorduk. Tek sözle, Likya'da, ne aradığını bilmeden, insan gölgelerinden düşmüş uzun bir kervan dolaşıyordu.

Hayır, ne de olsa bir şey biliyorduk: Bayazıt, burada, acımasız Likya topraklarında bulunduğumuzu ergeç öğrenecekti. O zaman bize saldırmayı bile gereksiz bulacaktı. Kendine bağlı askerleriyle bu dağları kuşatacak ve bekleyecekti. Biz tüm dökülünceye, çöl rüzgârı pınarları kurutuncaya veya bulaştırıncaya kadar ,atlarımız yürüyemez duruma gelinceye ve komanyamız bitinceye kadar, bir ay yada bir yıl bekleyecekti. Böylece, kardeş kanı akıtmadan üstün gelecekti.

Evet, kan akmayacaktı. Kayalar çevremizde kupkuru cesetler yuvarlanacak; gergin derileri altında kaburga kemikleri sayılabilecek, gözler de, derinlere uçmuş ve gözpınarları kurumuş olacak...

1482'nin o dayanılmaz haziran günlerinde, her birimizi ölüm gölgeleri izliyordu. Bunun için sesimiz çıkmıyordu. Kervanımız dar geçitlerden yaralı bir yılan gibi hiç ses çıkarmadan süzülüyordu.

Sizler, olagan bizim devrimizden pek çok ilerdesiniz, sizde her şey başka türlüdür. Sizin ellerinizin de katıldığı bir zaferden sonra duyulan yiğit sevincinin ne demek olduğunu bilmezsiniz. Yüzyüze geldiğin düşmanı unutmadığın, ganimet olarak yığınla silâh ve sayısız atlar ele geçirdiğin bir cenk, er kişiyi kanatlandırır. Bizim zaferlerimiz duygusaldı; bundan ötürü böyle bir zaferden sonraki sevinç size yabancıdır.

Biz başka bakımdan da, uğradığımız bir yenilgiden sonra kadere boyun eğişimizle de sizden değişiktik. Bu boyun eğiş ürküntü veya inançsızlık demek değildi; bu düpedüz başarıya ulaşamamışlık ve uğradığın yenilginin acısı, açlık, ölüm gibi sonuçlarına katlanma bilinciydi. Sonuç olarak Likya'daki günlerimizde böyle düşünüyorduk: Kaybetmiştik, artık hayatımızın sonunu beklememiz kalmıştı. Yenilene acıma yoktu, zaten acıma da beklemiyorduk.

Burada da Kasım bey yanımızda olmasaydı, Cem'in durumu ne olurdu, bilmem. Yenildiğimizi Cem değil, Kasım bey kabullenmek istemiyordu. Karaman'da ve Anadolu'da kısa süreli bazı zaferler kazandığımız birkaç hafta içinde, Kasım kendisini artık silinip gitmiş devletinin diriltücüsü olarak görüyordu. Cem zafere ulaşır ulaşmaz, Karamanoğulları toprağının yeniden özgür olacağına dair Cem'le antlaşma imzalamıştı. Cem artık kendini ölümün kucağına bırakabilirdi; bu ölüm, Osmanlı devletinin süresine engel olmayacaktı. Halbuki Kasım, ölümünün, Karamanın kesin sonu demek olduğunu biliyordu.

Onun gece - gündüz Cem'in üzerinde titrediğini görüyordum. Henüz her şeyin kaybedilmediğine, Mahmut beyin yenilgilerinin düpedüz bir raslantı, Bayazıt'ın sevincinin de temelsiz olduğuna Cem'i inandırmaya çalışıyordu.

Cem, onu, tüylerimi diken diken eden bir ilgisizlikle dinliyordu. Kasım sanki ona söylemiyordu da Likya çöllüklerine karşı acılarını ve ümitlerini haykırıyordu. İkisini o günler içinde hep bu durumda; Kasım'ı bilenmiş direnciyle, Cem'i de her şeye yabancı ve yaşamaktan bezmiş olarak ansıyorum.

Rumelili, bizim yanımıza gelinceye kadar bu böyle devam etti.

İnanılır gibi değil ama, her şeye karşın, birisi Adana'dan (Bayazıt'ın asıl güçlerini bulundurduğu yer) geçerek gelebilmiş, bizi aramış ve o yitikler beldesi Likya'da bulmuştu.

Akşam oluyordu. Likya'da akşamüstleri, başka yerlerde olduğu gibi iç rahatı getirmez. Kırmızı kayalar göğün akşam

kızıllığı fonunda daha sıkıcı çizgilerle belirerek göze batar; gölgeleri de mezar gibi soğuk ve kapkara vâdileri kaplar.

Gecelemeye hazırlandığımız için, atlardan yükü indirmiş ve eyerleri de almıştık. Erler, bütün gün yol aldıktan sonra rasladığımız biricik pınarın başında sıra bekliyorlardı. Herkes kabına veya tulumuna ancak otuz yudum kadar su dolduruyordu. Atlı ve atı bu kadarla yetinmeliydi.

Yabancı adam, yukarıdan, kayalar tarafından gelip pınara doğru indi. Bizi bulunca ya kadar hep sırtlardan - Likya'da sırttan söz edilebilirse - yürüdüğünü sonradan anladık. Kaba topraklı yamaçtan, kâh yürüyerek, kâh kıçın kıçın indiğini farkettim. Güneş onu da kırmızıya boyamış ve düşlerde beliren bir yaratığa benzetmişti Kendi kendime, işte artık görüntüler belirmeğe başlıyor dedim Zaten çölde göz yanılmasından daha gerçek bir şey yoktur.

Biraz daha aşağıya, gölgelik kesime inince, gördüğümün canlı kişi olduğuna inandım. Omuzlarından, sipahi urbasının kalıntısı olan lime lime parçalar sarkıyordu; çizmeleri kemirilmiş gibi delik deşikti ve ayak parmakları görünüyordu. Elimi hançerime atarak hemen karşısına çıktım. Hançer âdeta elimin bir devamı haline gelmişti. Şu savaş insanı ne hale getirmez ki!

Yabancı, beni görür görmez ellerini kaldırdı, kötü düşüncelerle gelmediğini belirtti. Hemen bizimkiler koşuşup çevremizi aldılar. Haftalardan beri, bazı sırtlar üzerinde zaman zaman beliren ve bir an sonra gözden kaybolan çöl çobanlarını saymazsak, insan yüzü görmüş değildik.

Yabancı hırıltılı bir sesle:

«Cem Sultan'ı arıyorum» dedi. «Sağ mı Cem Sultan?»

Adamın usunu yitirmiş olabileceğini düşündüm. Gözlerinde yabani bir parıltı vardı, bütün vücudu yay gibi gerilmişti, her an bir çığlık koparacakmış gibi tedirgindi.

Kasıtla elini yakaladım:

«Gel!» dedim.

Bir çılgınlık nöbetinin insan dokunuşuyla en güvenli şekilde kesilebildiğini duymuştum.

Cem de ayağa davranmıştı. Kervanda bir yabancının belirmesi gibi önemsiz bir şey bile, yüzünü biraz canlandırmıştı.

«Bayazıt mı göndermiş?» diye sordu.

Bayazıt düşüncesinin kardeşinde artık umut doğurduğuna da şaştım.

Yabancı birden:

«Bayazıt'ı Tanrı kahretsin!» dedi. «Rumeli sipahilerinden geliyorum. Sen Sultanım, Bayazıt'ın adamlarıyle konuşmayı kabul ediyorsan, senin de Tanrı belânı versin!»

Böyle sözlere her erkek, pek haklı olarak, yumrukla cevap verirdi. Ama Cem el kaldırmadı.

«Söyle!» dedi.

Sipahi hiç de gereği yokken bağırdı:

«Sultanım! Anadolu seni sattı. Anadolu sipahileri, boyunlarına ilmiği kendi elleriyle geçirdiklerinin ayrıntısında değiller. Varsın geçirsinler! Ama sen neden başını Rumeli'ye çevirmiyorsun, sultanım? İşte seni burada ancak Karamanlılar takip ettiler, çünkü Osmanlı devleti onlara düşmandır. Rumeli'de ise Osmanlıların düşmanı çok - Yunanlılar, Bulgarlar, Arnavutlar, Sırplar - Bayazıt'a karşı ayaklanan ancak Rumeli'de başarılı olabilir!»

Sipahi sustu. Dermanı kesilmişti. Cem'e bakıyordum. Cem ancak şimdi ateşleniyordu.

«İşi oraya mı vardırdık?» diye serçe başladı. «Ben ağabeyime karşı değil de, Osmanlı saltanatına karşı mı savaşacağım? Rumeli sipahileri bana bunu mu sunuyorlar.»

Öteki artık aklı başında cevap verdi:

«Hayır, söylenen bu değil. Ama insan bir savasta bağlantılardan faydalanır. Yıldırım'ın oğlu Musa Çelebi'yi hatırla, o ancak Rumeli'de kendine yardımcılar buldu.»

«Peki, sonu ne oldu Musa'nın?»

«Kötü oldu ,biliyoruz. Ama sen Musa değilsin.»

«Neden olmayayım?»

Cem bunu sanki söz arasında söyledi, fakat beni aldatamadı: Yenilgilerimizden sonraki günlerde gerçekten kim olduğunu işitmeye can atıyordu.

Sipahi soruyu cevapsız bırakmadı:

«Yarı yarıya onlardan olman, annenin onlardan olması bile, gayrı müslimleri senden yana savaşa kaldırabilir.»

Cem soğuk davrandı:

«Ben Rumeli hıristiyanlarının değil, Rumeli sipahilerinin sözünü istiyorum.»

«Beni dinle! Mehmet Han'ın gücü bizdik, çünkü camilerin toprakları en çok Rumeli'de uzanır boydan boya, çünkü her birimiz düne kadar evkafın olan ve yarın yine evkafa geçecek olan birer köyde yaşıyoruz. Biz, müslümanlığa karşı günahında babanla beraberiz ve herhalde kimse bizi bağışlıyacak değildir. Yarın Rumeli sipahilerinin yarısı topraksız ve akçasız kalıyor; evini, ekmeğini ve efendiliğini korumak için bunların hangisi savaşa kalkmaz ki? Anadolu sipahileri, ister Bayazıt'ın, ister Cem'in buyruğunda olsun, yine sipahi kalacaklardır, bundan ötürü de sana ihanet etmişlerdir. Bayazıt iktidarda tutunursa, halimiz dumandır... Neden Anadolu'ya güvendi de, Rumeli'ye kendisi sırt çevirdi? Hem sen nerenin sultanı olmak istiyorsun, yürüklerin ve Türkmenlerin bu çıplak çölüne, bu kıraç bayırlarına mı? Rumeli'yi görmüşlüğün var mı, sultanım?»

«Hayır. Babam hiçbir zaman Rumeli'ye gitmemize izin vermedi.»

Aklından zoru olduğu anlaşılan sipahinin ataklığı sınırsızdı:

«Hesabı vardı da ondan! İnsanın Rumeli'yi bir görüp de ona sahip olma isteğine kapılmaması olanaksızdır. O tarafa geç, Cem Sultan!»

«Sonra konuşacağız!» - Ve Cem bize döndü. «Ne varsa verin şuna, yesin... Sadi, yanıma gel. Kasım bey, sen de...»

Bizimkiler elçiyi öteye götürdüler, biz de Cem'in demin-

cek oturduğu yere gidip çömeldik. Susuyorduk. Cem kuma yangelmiş, gözlerini boşluğa dikmişti. Çok geçmeden sordu:

«Ne dersiniz, dostlar? Yeniden bir çıkar yol aramaya hakkımız var mı?»

Kasım bey derhal atıldı:

«Olmaz olur mu? Çekiniyor musun yoksa, sultanım? Rumeli sana bağlılığını sunuyor...»

«Anadolu da bağlılığını sunuyordu, değil mi?»

«Elçi haklı. Bayazıt hükümdar olursa Anadolu az kaybeder. Diyelim ki, ben ve Karaman eli zarara uğrarız. Ama Rumeli sipahileri gerçekten büyük zarara uğrayabilir. Orada herhalde yardımcılar bulacaksın.»

Cem alçaktan ok atarmış gibi dedi ki:

«Küffar ile anlaşmaktan korkmuyor musun, Kasım bey?»

«Kestaneyi ateşten onların eliyle çıkarmana bir engel mi var, sultanım?»

«Bu hesabımızı sezmiyeceklerini neye dayanarak düşünüyorsun, Kasım bey?»

Kasım bu kez kelimelere basa basa:

«Yetenekleri dardır» dedi. «Tıpkı benim durumumdalar. Örneğin, zafere ulaşınca, benimle imzaladığın antlaşmayı yerine getireceğine neden inanmalıydım? İnandım, çünkü başkaca yapabileceğim yok. Onlar da sana inanmak zorundalar. İşte yakın gerçek bu.»

Cem'in kulağını yakın denilen gerçekler kadar hiçbir şeyin tırmalamadığını biliyordum. Ona göre bu gerçekler yakın değil, hayvanî idi; kişi gerçeğinin elbette bileşik olması gerektiğini sanıyordu.

Çok geçmeden, biraz acılaşarak yine konuştu:

«E, peki,» dedi, «yalın gerçeklere vardığımız için sorayım: Başkaldırmayı Rumeli yönüne geçirirsem, senin bundan kazancın ne olacak, Kasım bey?»

Son Karamanoğlu güvenli cevap verdi:

«Gayet açık. Sen Bayazıt'in güçlerini Rumeli'ye çektikçe,

ben kendi topraklarımı okadar kolay kurtarabileceğim. Ve senin imzaladığın da gerçekleşecek, sultanım: Karamanoğullarının devleti yeniden kurulacak.»

Cem bu kez kabul etti:

«Evet... Gerçekten, usa en yakın olanın usuma pek yavaş geldiği gülünç bir durum... Serbestsin, Kasım bey. Yalnız şu Rumeli'yi çağırıver bana.»

Öteki âdeta yeniden doğmuş gibi oldu. Heyecan, bizimkilerin gösterdiği ilgi ve belki içtiği su da etkisini göstermiş, adam kendisini toparlamıştı. Şimdi, bakışı ve yüzü akıllı, kendisi gün görmüş ve çetin bir kişiyle karşı karşıya bulunuyorduk. Hiç de deliye benzemiyordu.

Biz sormadan konuşmaya başladı:

«Beni sana gönderen üç sancakbeyinin adlarını söylemeliyim, sultanım: Çirmen, Filibe, Dimoteka sancakbeyleri.»

Cem:

«Bunu bende sanıyordum», dedi. «Babamın yasalarına dek tam da bu sancaklarda en çok vakıf toprağı vardı. Evet, bana ne söylediklerini tam olarak bildirir misin?»

«Likya'yı, bu ölüm kapanını hemen bırakmanı istiyorlar. Kendi seçeceğin yollarla Rumeli'ye geçeceksin. Bayazıt senin burada olmadığını öğrenince, askerlerini de toplayacak. O zaman biz de sancaklarımıza döneceğiz. Ve sen sadece bir işaretle geldiğini haber vereceksin. Senden istenen bukadar...»

«Bu sözü ilk defa işitmiyorum. Anadolu sipahileri de böyle bir sözle beni Kahire'den buraya çağırdılar. Ve daha üçüncü çatışmada kaçıştılar. Rumelililer de, Bayazıt'ın hükümranlığının o kadar kara olmadığı sonucuna varıverirlerse, ne olacak?»

Sipahi bocaladı, sustu. Nasıl cevap vereceğini bilmiyor yada gereğinden fazla konuşmaktan kaçınıyordu. Artık kendine gelmiş bir durumda, hükümdarı önünde hayranlıkla bekliyordu sonunda:

«Likya'dan daha kötü olmayacak, sultanım» dedi. «Bili-

yor musun... nasıl söyleyeyim... sığınak araman gerekirse yani... onların yanında olmak en iyisi...»

Cem kulaklarına inanamadan:

«Kimlerin? diye sordu.

Sipahi ürkek ürkek:

«Gayri müslimlerin yanında», dedi. «Onlar gevşektir, malûm ya... Onlara göre, cinayet işlemek en ağır günahtır. Seni koruyacaklar, yarı yarıya onlarınsın ne de olsa...»

Cem'in birden patlayacağından korkuyordum. Kökeni hatırlatılınca Cem'in nasıl davranacağını, en yakını olan ben bile kestiremezdim. Bazı kereler bunu bir şaka gibi kabul ediyor, bazan da sanki kötü bir tokat yemiş gibi tüm yüzü alevleniyordu. Şimdi de galiba böyle olmuştu. Kendisinden hiç de beklemeyeceğimiz bir gururla:

«Ben müminim!» dedi. «Babamın askerlerinin beni unutulmuş bir akrabalığa itmeleri tuhafıma gidiyor doğrusu. Şunu iyi bilin ve unutmayın ki, ben Osmanlı gibi savaşacak ve kazanacağım!.. - Ve Cem sesini değiştirdi. «Sen yarın sabah yola çıkabilir misin?»

«Çıkabilirim.»

«Bir at seç kendine, yeterince komanya da versinler... Sancakbeylerine, düsüncelerimi kabul ettiğimi bildir. Beni beklesinler! Rumeli sınırlarına varabilmek için bir insanın yetenekleri içinde her şeyi yapacağım. O zaman da ben sizleri bekleyeceğim.»

Böylesine güven veren yücelik karşısında duygulanan Rumelili neredeyse ağlayacaktı:

«Bize inan, sultanım! Cem'i hangi Rumeli sipahisi desteklemez? Bizim güneşimizsin! Rahmetli Fatih'in canlı yumruğusun!»

Cem, Rumelilinin önünde, bu dille kolay yapılan bağışlamalardan, bu ağlamaklı övgüde bir çılgınlık kokusu sezmeden yücelikle duruyordu.

Bense, Likya'da geçirdiğimiz o günlerde yaşantımın sona

ereceği düşüncesini okadar benimsemiş, çoktan kesilmiş ağaç gibi kuru, sakin ve sonsuzluğa dek rahat, evet, her şeyden çok rahata kavuşmuş, hareket ve acıdan azat olarak kayaların eteğine serilmiş cesedim öylesine gözlerimin önündeydi ki, bu tatlı yokluk saatinin artık uzaklaşmaya başladığına ve yeniden yaşamağa zorunlu olduğuma âdeta sinirleniyordum. İsterseniz inanmayın: Yaşamın nekadar dilenen bir şey olduğunu anlamak için, yazın Likya'da olmalı, yenik ve ezik bir ordunun bir parçası olmalı, ozan ve âşık olmalı ve sevdiğinizin acılarına katılmalıydınız.

Sipahinin gitmeden önce adını ve rütbesini söylediğini anımsıyorum. Vize alaybeyi imiş. Adı İsmail'miş. Onu bakışlarımla uğurladım. Kendimi bitkin buluyordum. Kumlara uzandım. Gökyüzüne baktım, Likya üstünde gece kapkaranlıktı.

Cem yanımda oturuyordu. Elimi uzatsam, dokunabilirdim. İstemiyordum. Bütün bağlılığımın da Cem'i yalnızlığından sıyırmaya yeterli olmadığını anlıyordum. İçimden «Tanrım» dedim, «bir erkeği dünyanın en yalnız yarattığı yapmak için, ona nekadar çok şey - onur ve gurur, tarih önünde sorumluluk, çocuklara ve analara karşı sorumsuzluk, iç direnci ve çaresizlik - nekadar da çok şey yığmışsın!...»

Cem çu'u çekeleyerek yanıma uzandığı zaman henüz uyumamıştım. Gece serinliğinde donmuştu, fakat titremiyordu. Harmanîyle omuzlarını örtüp kıstırdım, sıcaklığımı ona da aktarmak için sırtına sokuldum. Cem ses çıkarmadı. Artık uykuya dalacağım sırada:

«Sadi» dedi. «Bütün olanakları tarttım. Gerçekten, Rumeli'yi boylamalıyız, amma oraya giden yol yalnız hıristiyan ülkelerden geçiyor. Korkunç şey, değil mi? Fakat alaybeyi doğru söyledi, onlar başka dünyadır. Acıma onlarda yasa olduğu, acı çekene yardım da ilk görev olduğu için, kendilerini yeniyoruz. Annemin bana anlattığı var... Yarı yarıya onlardan olduğum da belki doğrudur, Sadi. Ben bu bizim amansız acımazlığımıza, yüce amaçlar uğruna başvurduğumuz aşağılık araçlara yabancı-

yım. Evet, belki kendim de bilmeden ben biraz hıristiyanım, Sadi...»

«Değilsin!» demek istiyordum. «Sen ne bizim, ne onlarınsın. Şair her zaman hiç kimsenin değildir, ancak sonsuz, yüce ve ince ozanlar ailesinin bir kişisidir. Ozanlar olarak yurdumuz yeryüzünde değildir, burada biz her zaman sürgün olacağız... Kendisinden başkasına acıyacak birinin bulunabileceğine inanma, dostum; buna inanmak yalnız ozanların aldanışıdır. Gel daha bu gece ölelim, Cem, ölelim de en sonunda evimize varalım...»

İçimden bu yalvarma geçse de, susuyordum. Ama neden sustum, Tanrım! Cem'in yaşantısını ve yaşamın bizden esirgemediği her şeyi neden esirgedim; neden o gece Likya'da Cem'in yaşantısına kendi elimle son vermedim? Evet, bunu yapmalıydım ki, o pırıl pırıl tunçtan, sarışın, cazip ve zayıf - ince yirmi yaşındaki şairin anısı, uslarda capcanlı kalsın!

Erken ölümden neden korkuyoruz, dostlar? Aslında biz, yaşayarak kendimizi çok daha fazla öldürüyoruz...

25 HAZİRAN 1482 OLAYLARI HAKKINDA OZAN SADİ'NİN BEŞİNCİ ANLATIMI

Sabah bir itilmeyle uyandım. Cem yanımdan ansızın kalkıvermiş i. Bütün olanaklarıyla tedirgindi; karar vermişti, artık bir şeyler yapacaktı.

«Sadi» dedi. «Süleyman'ı çağır!»

«Hangi Süleyman'ı, sultanım?» dedim. «En az iki yüz Süleymanımız var.»

«Frenk Süleyman'ı.»

Ordugâhta doğrudan kumlara uzanmıy olan birkaç bin ere doğru yollandım. Kum onları geçenin ilk yarısında ısıtıyor, ikinci yarısında ise her birinin zavallı denecek kadar yetersiz ısısını bile emiyordu. Bunun için, sabahları, istemeye istemeye mezarlarından çıkan ölülere benziyorlardı.

Aralarında yürüyor ve «Cem'e neden bu Frenk gerekli acaba?» diye düşünüyordum. Size onu biraz anlatayım.

Aramızda, hiç kimsenin konuşmak, ekmeğini veya örtüsünü paylaşmak istemediği bu Frenk Süleyman kadar, acılara ve düş kırıklıklarına, tek sözle yaşama kanıksamış başka biri olmadığına inanıyorum.

Süleyman yıllarca önce yanımıza geldi. Mehmet Han, Karaman'ı küçük oğluna henüz bırakmış, kendisi de Rodos şövalyeleri ile çetin bir savaşa girişmişti. Fatih, kişisel ilişkide bulunmak istemediği için, şövalyelerle görüşmelerde Cem'den yarar-

lanıyordu. Cem o zaman ilk kez Likya'da, Rodos'a bakan sahilinde, bir süre bulundu. Şövalyelerin elçilerini orada kabul ediyordu.

Bir sabah, böyle elçilerle dolu gemi denize açılırken (Görüşmeler çıkmaza giriyor, Mehmet Han Rodos'a yıllık vergi koymakta direniyordu), Cem'in çadırına bir yabancı getirdiler. Otuz yaşlarında, mavi gözlü, omuzlarına kadar uzun saçlı bir adamdı. Sırtında siyah tarikat giysisi vardı.

Aklımdan «Olur a, gemiyi kaçırmış, şimdi kayık vermemizi rica edecek» düşüncesi geçti.

Yabancı apaçık ve çok soğuk bir tarzda:

«Sığınak istiyorum!» dedi.

Bu sözleri Osmanlıcaya çevrilirken, o hiç gözlerini kırpmadan bize bakıyordu.

Cem şaşkınlığını gizliyemedi.

«Nasıl sığınak, neden?»

Yabancı hep aynı soğuklukla ve buyruk verircesine:

«Bütün yasalara göre benim sığınak hakkım var» dedi. - Ve şunları ekledi: «Cinayet işlemediğime and içerim. Ve beni yanınıza getiren ceza korkusu değildir. Ben sığınak arıyorum!»

O zaman daha çocuk denebilecek yaştaki Cem:

«Efendimiz» dedi. - Anlaşılan, yabancı bir savaşçıya daha uygun bir söz bulamamıştı. «Bu hareketine ne gözle bakmam gerektiğini bilmiyorum. Sığınak, diyorsun... Seni bir kovalayan mı var? Neden tam da bizim yanımıza, Rodos'un düşmanlarının yanına kaçıyorsun? Sizin taraflarda bir yere, hıristiyanların yanına gitmene engel olan nedir? Demem o ki, Şehzade Cem'in yanında yada sarayında canlı bir gâvura yer yok, bizim yasalarımız çok sıkıdır.»

Bu sözlerini çok sert bulduğu için olacak ki, Cem daha yumuşak sesle hemen şunları ekledi:

«İstersen, sizin sahillerde bir iskeleye çıkmana yardım ederiz. Mademki şövalyelerle aran iyi değil, onlar da Osmanlı düşmanı olduğuna göre, sana yardım etmemiz gerek, değil mi?»

Cem etrafındakilere sorgulu gözlerle baktı, bir çuval inciri berbat ettiğini kendide anlıyordu. Öyle ya, bizim yanlarda böyle karmakarışık iş görülmüş şey miydi?

Yabancı, Cem'e ince bir alay ve biraz da küçümsemeyle bakıyordu.

«Size sığınmak isteyişim bir raslantı değildir.» diye cevap verdi. «Hıristiyan topraklarına dönmek istemiyorum. Hem ben artık inancımı yitirdim.»

Bu son sözleri, inancını yitirdiğinden ötürü sanki birine darılıyormuş gibi, kin doluydu.

Cem irkildi. Daha on sekiz yaşında, sultan evlâdı ve Osmanlı soyunun şımarık oğluydu. O zamanlar hiçbir şey bilmiyordu. Ve kolayca yumuşadı:

«Peki, peki» dedi. «Yukarıya soracağım. İşi orada düzeltirler. Sana gelince efendimiz, korkma! Müslümanların da insan olduklarını göreceksin.»

Yabancı Cem'in bağışından hiç duygulanmamış gibi:

«Korkmuyorum.» dedi. «Mademki sarayınızda canlı gâvur olamazmış, ben de islâmlığı kabul etmeye hazırım. Hemen...»

Bunun üzerine Cem, ilerigelenlerle danışmak ihtiyacını duydu. Bildiğiniz gibi, bunların çoğu da Karaman beyleri veya Cem gibi toy ve sığ düşünceli olan bizlerdik ve pek de ince eleyip sık dokumamaya karar verdik: varsın, bu yabancı kutsal dinimizi kabul etsin ve sarayımızda kalsın. Kime zararı olur sanki? Bakarsın, yardımı bile dokunur.

Cem'in kararını kendisine bildirdiğimiz zaman, derhal tek dizi üstüne çöktü ve hançerini sıyırıp çıkardı. Bundan sonra kutsal törenin tanıkları seçildi. (Cem düşünebileceğiniz gibi, Haydar'ı ve beni gösterdi.) Bütün iş yarım saat içinde oldu bitti. Hatırımda kaldığına göre, uzun saçlarının eline dolaşmasına rağmen, sarık bezini başına dolamaya çabalarken aynen şunları söyledi:

«Bana Süleyman adını verin! Bu sizin dilinizce Solomon

demek, değil mi? Ben tam bilge Solomon'um. Çünkü sizin topunuzdan daha akıllıyım.»

O sabah Likya'da aramaya çıktığım Süleyman işte böyle böyle bir adamdı. Küstah denebilecek kadar atak, soğuk, içine kapanık ve bütün dünyaya diş bileyen bir adam. Karaman'daki sarayımızda, silâh bilgisi çok iyi olduğu için silâhdarlık yapıyordu. İşine iyi bakıyordu, silâhlığımız tertemiz ve tertipliydi. Ne var ki, Süleyman hep susuyordu. Yalnız bir akşam, nasıl oldu bilmem, şadırvan etrafında neşeli ozanlar arasında düştü. Şiraz şarabı, Osmanlıcayı hâlâ kıvıramayan Süleyman'ın dilini çözdü. Ve bir ara:

«Ruhen küçük olanlar mutludur» dedi.

Ben ondan artık sarhoştum ve derhal atıldım:

«Yani nasıl?»

«İşte öyle, çok mutludurlar!»

Sarhoştum dedim ya, az kalsın gücenecektim, ama sadece sormakla yetindim:

«Sence ufak tefek kişiler miyiz, Süleyman?

«Tümüyle. Siz çocuksunuz ve bütün çocuklar gibi çocukluğunuza sevinmeyi bilemiyorsunuz.»

«Peki, sizin tarafta erkekler nasıl ayırdedilir?

«Boğazlarına kadar boka batmışlıklarından! (Affedersiniz, bunlar benim değil, aynen onun sözleridir.) Ve ne kadar debelenseler, kurtuluş yoktur.»

«O kadar pise benzemiyorsun sen, Süleyman. - Sarhoş halimle onu koklamaya başlamıştım. - Lâvanta kokuyorsun.»

Süleyman, Şiraz şarabının dumanladığı gözlerle ve ciddiyetle yüzüme baktı. Artık ayılmaya başlıyordu.

«Sen de benim bir zamanlar inandığım kadar inanmış ve daha sonra gördüklerimi de görmüş olsaydın, senin için, şair olmana rağmen, boka batmış sözü çok yetersiz kalırdı, Sadi.»

Ne cevap verdiğimi ansıyamıyorum, ama belirli aptalca bir cevaptı. İşte Süleyman'la konuşmam buydu, başkasının da onunla bundan daha çok konuşabildiğine inanmıyorum. Bakışını

geçmişe doğru çevirmeyi sevmediği besbelliydi, neşeli çevremiz de onu herhalde sinirlendiriyordu. Geleceği hakkında da Süleyman kimseye söz açmadı; kendisine de, bize de geleceği kayıp bir adam olarak görünüyordu.

Henüz uyanmamış askerler arasında onu ararken, efendimize bu adamın niçin gerekli olduğunu düşünüyordum. Cem ona karşı pek büyük bir ilgi göstermemişti; o da bizim gibi Süleyman'la yakınlıktan kaçınıyordu.

Sonunda Onu, sabah duasındaki bir Karamanlılar tayfasının biraz uzağında buldum. Yerde dirseğine yaslanmış olan Süleyman, kendisine özgü bir küçümsemeyle onları seyrediyordu. Yaklaştığımı gördüyse de, hiç oralı olmadı; galiba onun gözünde yarı - yabani Karamanlılardan daha üstün bir şey değildim.

Ona Cem'in buyruğunu bildirdim. Hemen kalkıp, yağmurluğunu, çulunu ve peksimet torbasını topladı. Sonra beraberce yürümeye başladık.

Cem bizi sabırsızlıkla bekliyordu. Onun sabırsızlık belirtilerini çok iyi biliyordum. Karşısına dikilen Frenk'e ilk sözü şu oldu:

«Süleyman, bugün sana yaşantımdan da önemli bir görev vereceğim.»

Frenk yalnız belli belirsiz eğildi, ama konuşmadı.

«Bugün şövalyelerin yanına gideceksin ve onlardan, benim adıma yıllarca önce senin benden istediğini, yani sığınak vermesini rica edeceksin.»

Süleyman cevap vermiyordu. Yüzü birden gerilmiş, gözleri kötü kötü bakmaya başlamış, bir çatışmaya girişecekmiş gibi boynunu kısmış ve ayaklarını açarak daha bir dikilivermişti. Fitili aldığı belliydi. Bana çok uzun gelen bir suskunluktan sonra:

«Sultanım, dedi, sormak uşağının haddine düşmez, ama, ben bir gün beni azarlamayasın diye soracağım: Rodos'a sığınmak nerden aklına geldi?»

Cem: «Uşağıma elbette hesap vermek zorunda değilim» dedi, «Ama kısaca söyleyeceğim: Biz Rumeli'yi boylayacağız,

Süleyman. Ama kuş değiliz ki uçup gidelim, değil mi? Kuzeyimizde ilk ada Rodos'tur.»

«Bana kalırsa, Acem Şahı'nın veya Mısır Sultanı'nın yanına git, efendimiz!» - Ve Süleyman geleceği okurmuşcasına ekledi: «İstersen şeytanın yanına git, fakat Rodos'a ayak basma! Ben orada bulundum. Vatanımda putperest ve canavar denilenleri neden onlara üstün tuttuğumu hiç düşünmedin mi?»

Cem dikkatli ve yumuşacık:

«Süleyman» dedi, «Geçmişin ancak seni ilgilendirir. Anlıyorum, insan adamakıllı gücenmiş, hayal kırıklığına uğramış olabilir. Bir hakaret veya acı bir kayıp ona doğup büyüdüğü yerleri bıraktırabilir. Ama bu bizi gerçeği göremez hale getirmemelidir, Süleman. Dünyada her şey şu yada bu kişiyle bağlı değildir. Ben kendimi korsanların eline tutsak etmiyorum; bir rahip tarikatı başından sığınak istiyorum. Dinlerinin yasalarını da tanıyorum; yoksa yasalarını bilmediğim insalara hiçbir zaman sığınmam, Süleyman.»

Cem bunları söylerken, Frenk gözlerimin önünde dakikadan dakikaya değişti; âdeta kalıplaşmış olan soğukluğu da eridi. Ve bütün yaşantısının anlamını savunurcasına konuşmaya başladı:

«Sultanım, seni kararından çevirmek güç bir iş. Ama şu anlattıkların (beni affet, sultanım) düpedüz aptallıktır. Varıp kendileriyle birlikte yaşamadan, bana şövalye-rahiplerden bahsetme. Orada biraz yaşadıktan sonra ise, artık iş işten geçmiş olur.»

«Süleyman, sen dünyaya kendi küskünlüğün açısından bakıyorsun, bundan ötürü seni kınamıyorum! Fakat haklı olsan bile, şunu anlamalısın ki, tarikat bana herkese karşı olduğu gibi davranamaz. Ben sultan oğluyum ve dün duyduğunuz gibi, beni bütün Rumeli sipahileri destekliyor. Eh, şövalye-rahiplerde kalp yokmuş, peki ama, buna karşılık usları var. Onları, iyilik ve sevap kanununu Doğu'ya yaymayı amaçlayan bir tarikatı bütün

hıristiyan dünyası önünde rezil edemezler. Evet, görüyorsun, Süleyman, ben onların çıkar anlayışına güveniyorum.»

Frenk, dostumun bu güzel sözleri karşısında sanki eriyip ufalıyordu. Cem'in açık kalpliliği, devlet adamı yargısı altında sanki eziliyor ve onun ruhunda şüphe kıvılcımı uyandırmaya kalkıştığından ötürü kendini suçlu duyuyordu. Cem'in bakışına böylece biraz dayandı, sonra başını sarsarak, anlatılmaz bir umutsuzlukla konuştu:

«Sultanım,» dedi. «Akşama kadar da konuşsam, sözlerime yine kulak asmayacaksın. Konuşmasını da beceremiyorum üstelik. Kaldı ki, kendi kanını ve yetiştiği ailesini kötülemek bir erkeğe yakışmaz. Yalnız bir ricam var: Baş rahipten mektup iste. Sana, yalnız Rodos'a ayak basma değil, Rodos'u istediğin an bırakabilme hakkını da tanıyan bir belge vereceğini bildirsin.»

Cem gülümsedi:

«E, artık bukadarı gülünç, Süleyman. Rodos limanına girmek için ricada bulunacağım, bu belli. Fakat Rodos'u bırakmak için? Garip bir rica bu, Süleyman! Yoksa beni Bayazıt'a verebileceklerini mi söylemek istiyorsun? Bu olursa, Bayazıt babamın yolunda yürüyecek ve Rodos ilk zaferi olacaktır. Tarikat Osmanlı düşmanıdır Süleyman, ve benim orada sığınak aramam rasgele değildir.»

Cem, kafasında ansızın doğmuş kurnaz bir düşünceye sevinen her kurnazca kişi gibi gülümsemeye devam ediyordu. Süleyman ise sanki önünde çaresiz bir hasta varmış gibi, acıyarak bakıyordu.

Beni sorarsanız, Frenk'in kaygısını ben de anlamıyordum. Cem'in düşünceleri beni kandırıyordu.

Süleyman:

«Efendimiz» dedi. «Sen istediğini buyur, ama ben, sözünü ettiğim kâğıdı almadıkça dönemeyeceğim.»

Cem bu ataklığı cevapsız bırakarak:

«Yürü bakalım, Süleyman!» dedi. «Benden mektup götüreceksin, Haydar yazıyor şimdi mektubu. Sahile kadar seni üç

yüz adamımız koruyacak. Orada kayık bulacaksınız. Tanrı yardım ederse rüzgâr da uygun eser!»

Frenk'in gözlerinde alay kıvılcımları parladı:

«Ve inşallah, o yana ve bu yana uygun rüzgâra rağmen, sağ - salim dönerim, sultanım! Zira kaçak ve Türkleşmiş bir şövalyeye tarikatın çok sevineceğini sanmıyorum.»

Cem, ötekisi sanki koşmaya başlamış gibi hemen atıldı:

«Süleyman, dur! Seni tehdit eden bir şey mi var yoksa? Gerçekten sen onların adamıydın, fakat bugün bizim yasaların koruyucu kanadı altındasın. Belki bizimkilerden onlara kaçan da vardır ve tarikat onları korumasına almıştır, değil mi?»

Frenk hiç de korkmuşa benzemiyordu.

«Bütün bu söylediklerin doğrudur, sultanım» dedi. «Kimi bu yana, kimi o yana kaçıyor. Bu suretle artık kendi tarafına ait olmaktan çıkıyor ama yabancılardan olamıyor.»

Cem, Frenk'e dikkatle baktı:

«Anlayamadım.»

Süleyman: «İnşallah anlaman gerekmez» dedi «söylemek, istediğim yalnız şu: Bir kere kaçan, bunun aksi yolu denemesin, daha iyi, zaten böyle yol da yoktur!»

«Dostum (Cem insanları nekadar da kolay dostlaştırıyordu), seni dillerinden anladığın için seçtim. Rodos'ta seni her hangi bir tehlikenin beklediği düşüncesini bir an bile usumdan geçirmedim. Açık söyle, bu elçiliği istiyor musun, istemiyor musun?»

Süleyman: «Ben artık kabul ettim, sultanım,» dedi. «Beni felâket beklese bile, kabulümdür. Fakat şunu unutma yalnız: Dönmezsem, bu kesinlikle benim isteğimle olmamıştır; ya ele düşmüş, ya öldürülmüşümdür. Hiç olmazsa ölümüm bari safdil olduğunu ispatlasın!»

«Hayır!» - Cem gerçekten korkmuştu: - «Bu kolay inanmayı bana çok pahalı ödeteceğini düşünmüyor musun?»

«Çok pahalı ha? - Frenk bunları öyle yineledi ki, sözleri ilk kez olarak içime işledi. «Ne diyorsun, sultanım? Vatansız bir kişinin yaşamı kaç para eder?

Ve Frenk Süleyman, tarikata gönderilecek mektubu bitirmek üzere olan Haydar'a doğru yürümeye başladı. Cem arkasından konuşmaktan kendini alamadı:

«Hayret doğrusu! Silâhdarımızın benimle bukadar uzun konuşabileceğini hem de böylesine duygulu olabileceğini hiç sanmıyordum. Gördün mü, Sadi, yaşam sınamaları insanı nasıl yoğuruyor? Süleyman gibi bir taşı bile yoğurmuş. Adamın birkaç ay Ermeni dağı, Mısır ve Likya'da sürtmesi yetti...»

«Korkarım, onu sarsan bu değildir, efendimiz» dedim. «Ve korkarım, Süleyman Likya'dan çok daha korkuncunu görüp geçirmiştir. İşte o korkunç şeyin anısı ona rahat vermiyor sanıyorum.»

O konuşma böylece sona erdi.

Bundan sonra, Süleyman üç yüz kişiyle birlikte yola çıktı. Bize uzaktan bile veda anlamında el sallamadı. Sakalını göğsüne gömmüş, önsezinin kötüsü gibi karanlık bir bakışla atını sürüyordu.

Cem takıldı:

«Deryada bütün gemileri batmış bir hali var bizim silâhdarın!»

Ben de ona katıldım:

«Başka türlü olduğu var mı sanki?»

Fakat kötü önsezi ordugâhımıza çökmüştü.

«SEN JOAN JERASALİMSKİ» TARİKATININ BÜYÜK BAŞI D'OBÜSON'UN AYNİ TARİKATIN TARİHİNE VE DURUMUNA DAİR İLK ANLATIMI

Sizin yasalara ve tüm yasalara göre, ben ifade vermek yada vermemek özgürlüğüne sahip olmalıyım; yasa gereğince hiç kimse kendi aleyhinde tanıklık etmek zorunda değildir. Üstelik, ben Cem olayı ile ilgili araştırmaların bana karşı, her şeyden önce yeni bir suçlamayla sonuçlanacağından korkuyorum. Neden böyle düşündüğümü mü soruyorsunuz? Çünkü bu yönde uzun ve acı bir tecrübem var.

Beni çoktan, ta üç yüzyıl önce suçlamaya başladılar. Çeşitli yazılarda (romanlardan tutun da siyasal yapıtlara kadar) şeytandan da kara gösterdiler beni, canavarın ta kendisine benzettiler.

Bizden sonraki kuşağı kınadığım için beni bağışlayın, Kuşakların hata yapmadığını düşünmek usulden olmuştur. Ama anlamıyor musunuz ki, bir yandan beni en ağır yedi günahı işlemekle suçluyorlar; öte yandan tarih beni tarikatın en seçkin büyük başı olarak gösteriyor. Bu ikisinden hangisi doğrudur?

Cevap vlrmeyin, bunu kendim biliyorum: İkisi de doğrudur. Benim zamanımda bir devlet adamının, canavarın yalnız çehresini değil, usullerini de benimsemeden yüceliğe eremediği bir gerçektir.

Bu tanımlamanın çok ileri olduğunu söyleyerek karşı ko-

yuyorsunuz, öyle mi? Tarihte imrenilir izler bırakan birkaç çağdaşını burada anmamı ister misiniz?

Başlıyorum:

Ben XI. Lui'nin çağdaşıyım. XI. Lui, Ren, Pirene'ler ve Okyanus arasındaki feodal devletçikleri bugünkü Fransız devletine temel olan bir bütünde derleyip toparlamaya girişti. Bu hususta sayısız kombinezonlara başvurdu ve ileri bir devlet adamı sezisine sahip olduğunu gösterdi. Peki, ama, XI. Lui kimdi? Bağışlayın, canavarın tekiydi! Daha genç yaşta, babasına karşı ayaklandı ve onunla savaştı. Tahta çıktıktan sonra, hançer, zehir, tezvir ve işkenceye, her araca başvurdu. Hapse atılan düşmanları, eni, boyu ve yüksekliği sekizer ayaklık kafeslerde yıllarca çürütüldüler. Makpuslar bu kafesler içinde yiyor, yatıyor ve kafesle birlikte kımıldıyabiliyorlardı! Korkunç değil mi? Lui ise, bu kafesler arasında dolaşıyor, mutsuz konuklariyle alaylı bir tarzda konuşmaya bayılıyordu.

üstelik, o bir soytarı idi; insanlarla ve kendi onuruyla alay etmekten hoşlanan bir kimseydi. Yalın bir esnaf gibi giyinerek ülkesinde gezer, vatandaşlarına kur yapar, ama öte yandan vergilerini üç kat arttırırdı.

İşte tarihin Fransanın birleştiricisi olarak gösterdiği XI. Lui kısaca böyle bir adamdı.

Ben üç Papa'nın çağdaşıydım - Sikst IV, İnokentiy VIII Aleksandır VI. İnokentiy'e dair hiç bir şey söylemeyeceğim, çünkü kişisel dostumdu. Öteki iki Papa ise, sanki al çaklık yarışındaydılar. Her biri bir veya birkaç kadına bakıyor, yasa dışı beş -altı çocuk besliyor, karnavallar ve boğa güreşleriyle Roma'yı eylendiriyordu. Bizim zamanımızın din önderleri, Sezar'ın ve Lukresiya'nın babaları Rodrigo Borgia, VI, Aleksandır'ın kişiliklerinde somutlaşan en olgun yüzeye ulaşabilmek için işte böyle bir görünüşteydiler VI. Aleksandır'ı size ayrıntılı bir şekilde anlatmam gerekli midir? İtalya'da XV. yüzyılın sonunda, Borgia'ların parmağının bulunmadığı bir cinai entrika düşünülebilir miydi?

Kısacası, Reformasyon önceside bizim ruhaniler cemaatimiz nelere yetenekli bulunduğunu olanca gücüyle göstermişti.

Ben, yaşantısını eşine rastlanmadık çekişmeler ve savaşlar içinde geçiren Floransa kıyıcı Lorenso Mediçi'nin çağdaşıydım. Yan Huniyadi'nin büyük oğlunu öldüren ve küçüğünü hapse atan V. Vladislav'ın devrindendim. Papalığın dünyevi gücünü zincirleme savaşlar sonucunda canlandıran, Rönasans'ın en tipik mirası ve kendi kızkardeşinin sevgilisi Sezar Borgia'nın çağdaşıydım. Portekiz'le ilk sömürge anlaşmazlıklarında yüksek yargıç olarak - kimi dersiniz? - dürüst bilge ve âdil (!) VI. Aleksandır'ı görevlendiren ve Kolomb'un filosunu Yeni Dünya'yı yağma ve tutsak etmeye gönderen Ferdinant Aragon ile İzabel Kastil'in çağdaşıydım.

Daha sayayım mı? Çok daha genç olmasına rağmen, sizlere yalnız bir çağdaşımı daha hatırlatmak istiyorum: Nikolo Makyaveli. Tarih burada da yanılıyor: Makyavelizmi, kuşaklar boyunca bu ruhta devlet adamları yetiştirmek için Makyeveli uydurmadı. O çağımızın devlet yaşantısını yakından gözledi, onu genelleştirdi ve her cinayeti haklı göstererek, alçaklığı, iki yüzlülüğü ve düşüncelere ihaneti yücelterek olaylara kendi adlarını verdi.

Benim nice maskeler sıyırıp indiren bu demecimden önce de bunları bildiğinizi söylüyor, bunlara neden değindiğimi soruyorsunuz. Bunları bilmenize candan seviniyorum. Ama, siz madem okadar çok biliyorsunuz, o halde neden ölü bir adamı, yaşadığı çağın ölçüleri dışında ve tarih - dışı bir adaleti gözönünde bulundurarak suçluyorsunuz?

Önce, ifadeye çağrıldığım zaman susmayı kararlaştırmıştım. Ben vicdanım ve Tanrı önünde hesabımı vermişim. Konuştumsa ve ilerde de konuşacaksam, bunu tarihin biçeceği değere ilgisiz olamadığımdan ötürü yapıyorum. Ben bir şey adına, birinin çıkarı uğruna çabaladığımı ispatlayacağım. D'Obünson'lar soyunun gururunu teşkil eden kişi savıyla, ben tarihe D'Obünson'ların alnında bir leke olarak geçmek istemiyorum.

Her şeyden önce ricanıza, bugün amacını ve kuruluşunu çok az kişinin bildiğine söz ettiğiniz tarikıtamız hakkında birkaç söz söylemem ricanıza cevap vermeliyim. Malta Şövalyeleri Tarikatı diye ad değiştirmesine rağmen, sizin gününüze kadar devletini korumuş biricik kilise tarikatı olduğunu gözönünde bulundurduğum için, onu pek az kişinin bildiği sözünüz bana biraz garip görünüyor. Tarikatımız, bugün Akdeniz'de sular ortasında unutulmuş bir kaleyi andıran ufacık bir adaya, Malta'ya sahip bulunmaktadır.

Evet, tarikatımızın biraz karışık, daha doğrusu ters bir tarihi olduğu doğrudur. Varlıkları bir askerî güç olarak başlayıp rahiplerini içki üretimi, zengin ailelerin çocuklarına ayrılan okullar vs. yardımiyle besleyen ve sessizlikle sona eren diğer şövalye kardeşliklerinden farklı olarak, Sen Joan Jerusalimski Hastanesi Tarikatı (Yoanitler Tarikatı) 'nın bunun tam tersi bir yolu vardır: Doğuşundan itibaren uzun zaman ancak tutunabilen bu tarikat daha sonra birçok Akdeniz devletinin rakibi haline gelmiştir.

Tarikatın başlangıcını onbirinci yüzyıl sayıyoruz. O zaman bazı İtalyan tacirleri, Kudüs'te, İsa'nın mezarı yanında bir manastır kurmuşlar ve Vaftiz Baba'ya atfen «Sen Joan» adını verdikleri bu manastırı zamanının çok ünlü bir tarikatı olan rahip benediktinlere bırakmışlardır.

İçinde bir de hastanesi olan bu küçük manastır Selçuklular iktidarı altında uzun süre can çekişmiş ve ancak ikinci Haçlı Seferi'ne katılan şövalyelerin Kutsal Topraklar'ı ele geçirerek burada küçük devletlerini kurmalarıyla biraz kendine gelebilmiştir. Kudüs, o zaman, Kudüs Krallığının merkezi olmuştur.

Kutsal Toprak'larda o zamanın yaşantısı hakkında pek az bilgiye sahip olmanıza üzülüyorum doğrusu. O dönem, dünya tarihinin gerçekten en eğlendirici sayfalarından biridir. Dünyanın kenar - köşe bir yerinde, yabaniler ve hırsızlarla dolu bir toprakta, bizim Lotaringia, Flandıria ve Lom-

bardia senyörlerimiz olabildiğince katkısız bir derebeylik toplumu yarattılar. Batı'da kral, kilise veya halk direnişiyle karşılaşabilen her şey, burada birkaç saat içinde kurulup yürürlüğe girmişti. Karşı koyacak kimse yoktu. Yerliler bütün o yüzyıl boyunca var olduğumuzu ve Levanta'da (*) hüküm sürdüğümüzü bilmek bile istemiyorlardı. Onlar çölde göçebe hayatlarına devam ediyorlardı ve şu veya bu kont, dük yada kralın uyruğu sayıldıkları pek de umurlarında değildi.

Ne var ki, bu ufak tefek devletler - zira burada herkes çabucak kendi öz devletini kuruverdi - acınacak bir yoksulluğa hükümlüydüler. Batı'nın yürekli soyluları, içinde yüzdükleri debdebe ve sefahatin temelini o hor gördükleri köleler olduğunu gözönünde bulundurmamışlardı. Burada, Ön Asya'da köleler yoktu, ve şövalyeler Kutsal Topraklar'ı büyük bir yaygarayla ele geçirmişlerdi. (Açık yüreklilikle söylerim ki, bunu sadece çeyrek yüzyıl kadar önce Bizans'ın Selçukluları darmadağın etmiş olması ve bu yerlerin henüz el değiştirme döneminin sessizliği içinde bulunması kolaylaştırmıştı), fakat savaşkan bedevîleri kölelik hukukuna boyun eğdirmeyi başaramamışlardı. Ve böylece, ortada bir sürü kral ve düka vardı, amma köylüler yoktu.

Durumu şöyle bir gözlerinizin önüne getirin, rica ederim! Senyörlerimiz Doğu'da durmadan şatolar kuruyor, turnuvalar düzenliyor, eski şanlarına yenilerini ekliyorlardı. Ama onların debdebe ve yüceliklerini alınteriyle ödevecek kimseler bulunmadığından, çok geçmeden koyun etiyle bulgur pilâvı yemeğe ve bayramlık giysilerini yamalamaya basladılar. Ve daha kötüsü, ücretli askerlerine para veremez oldular. Askerler de bu yüzden dağıldılar ve kendileri için iyi yürekli kölelerin ter döktükleri Batı'ya döndüler. Böylece, Kutsal Topraklar'ı savunacak kimse kalmadı. İlginç durum değil mi?

---

*) Bugünkü Lübnan yöresi - (ç.)

Bir ara - İsa'nın mezarının ele geçirilmesi üzerinden henüz yüz yıl bile geçmemişti, yerli kabileler artık bu eğlenceli olaya doydukları sonucuna vardılar ve Batılıları Kudüs'ten çabucak silip süpürdüler. Fakat bundan önce, tarikatımız için önemi büyük bir ayrıntıya, yani kuruluşuna da değinmeliyiz.

XII. yüzyılın başlarında Sen Joan Manastırı'nın yönetmeni, onu Sen Bönoa tarikatına bağlı Benediktinler'in elinden alıp, «Kudüs Sen Joan Hastanesi Rahipleri» adı altında yeni bir tarikat ortaya koydu.

Bedevîlerin ilk saldırıları, tarikatın askerî görevleri de düşünmesini ve tedbirler almasını gerektirdi. Bunlar henüz savunma görevleriydi. Ruhanilerin Roma'daki başı bu değişikliği tanıdı ve hastabakıcıları şövalye - rahipler'e çevirdi. Bunlar başarısız savunmalar boyunca sonunda kutsal yuvalarını bırakmak zorunda kaldılar. 1187 yılında da, yanında Odisa'nin pek silik kaldığı yeni bir serüvenin başlangıcını yarattılar. Öyle ki, hep sahil boyunca çekilerek ulaştıkları ve hemen hemen sahipsiz buldukları Akra'yı 1191'de ele geçirdiler ve burada devletlerini ilân ediverdiler.

Aranızda bir gülen var gibime geliyor· Siz gene kendi çağınızın ölçüleri dışına çıkmıyorsunuz. Birkaç yüz perişan askerin, o zamana kadar bilmedikleri bir kenti ele geçirerek artık kendilerine ait olduğunu ilân edivermelerine şaşıyorsunuz. Bizim zamanımızda bu tamamen olagan bir şeydi; lûtfen biraz tarih sayfalarını karıştırın, göreceksiniz.

Böylece, «Sen Joan Hastanesi Rahipleri», her türlü hastahaneden, manastırdan ve acı çekenlere yardımdan uzak olarak, komşu köyleri yağma etmek suretiyle geçinmiye başladılar. Ama tarikata 1191 yılında yeni bir darbe indirildi; artık sabırları tükenen halk, şövalyeleri Akra'dan da kovdu. Şövalyeler birkaç gemiye bindiler, Kıbrıs'a geçtiler, orayı işgal ettiler. Uzatmıyalım Tarikatın tarihi birbirine benzer yinelemelerle gelişiyordu. İşte bu yapyabancı, ama gayet verimli a-

dada da uzun yıllar eğemenlik sürdükten sonra, yeniden yenilgiye uğrayan Yoanitler 1310 yılında Kıbrıs'ı bırakıp, gidip Rodos'u ele geçirdiler ve yine kendi devletlerini kurdular.

Rodos hakkında sizlere çok şey anlatabilirim. Ben yaşantımın en güzel bölmünü - tam otuz yılını - Rodos'ta geçirdim. Kayalık körfezin eğmecine göre yarım halka biçiminde kurulmuş olan o kaleyi, aynı yükseklikte evleriyle dar sokaklarını, kesme taşlı kaldırımlar boyunca derin kemerli sütünlarını kendi evim gibi biliyor, şehirde her pencereyi ve herkesi tanıyordum.

Rodos baştanbaşa kayalıktı, taşdandı; şövalyelerin, vatandaşların ve yabancıların yerleşmeleri gereken bu toprak parçasında bir karış yeşillik yeri yoktu. Kireçli dağlar bol bol yumuşak ve beyaz taş sağlıyordu. bundan ötürü de Rodos, güney güneşi altında göz kamaştırarak parlıyor, kumsalda yatıp duran bir isketlet kafasını andırıyordu.

Şehirde, her şeyin üstünde ezici bir yücelikle «Sen Yoan» Katedrali yükseliyordu. Ayin zamanlarında bu katedral dolmuyordu; çünkü Rodos ahalisi Ortodoks kilisesine bağlanmış Yunanlılardı.; Bunlar âyinlerimize gelmiyor, adanın hemen de her tepesine kondurulmuş sayısız yoksul ve küçük kiliseciklerde dua etmek için kentin dışına çıkıyorlardı.

Yunanlıların yanlış mihrap önünde dua etmelerine engel olmuyorduk. Acı denemelerimizi gözönünde buundurarak, onları tedirgin etmek istemiyorduk. Ne de olsa, onlar üretiyor, alıp satıyor, adanın uğradığı sayısız saldırılarda yardımımıza koşuyorlardı; arı - duru değilse bile, yine de hıristiyandılar.

Kentin dikkati çeken öteki büyük yapısı, büyük rahibin sarayı idi. Ben bu sarayda yıllarca yaşadım. Bütün gizli köşelerini bildiğimi sanıyordum. Ama ancak yıllar sonra yanıldığımı anladım. Benden öncekilerin her biri, eski geçitlere yenilerini eklemiş, böylece de güvenliğini, gizlice dinleme,

birden belirme ve cezalandırma kolaylıklarını arttırmıştı. Ve sonunda, bu gizli geçitlerin sırrı ile birlikte öteki dünyayı boylamıştı. Bunun için de, daha sonraki büyük rahipler, örneğin bir şömineden başlayıp bir dolapta sona ermek üzere bazı ayırdedilmez kapılar, görünmez geçitler ve merdivenler yaparken eskiden kalanlardan haberdar olmayışında şaşılacak bir şey yoktur.

Rodos'ta saraydan başka iki büyük yapı daha vardı: Yoanitlerin hastanesi ve tüm diller kervansarayı. Birincisine pek o kadar gerek duyulmuyordu, zira Kutsal Topraklar'a doğru yolculuk eden hıristiyanların pek azı Rodos'ta hastalanıyordu; Rodos'ta yaşama şartları çok iyiydi. Buna karşılık kervansaray'ımız her zaman hıncahınç doluydu. Konuklar yolcu hıristiyanlardan ziyade, Batı'dan ve Levanta'dan tacirlerdi; çünkü Rodos, Levanta ticaretinin tanınmış ve kaçınılmaz kavşağıydı.

Şövalye - rahiplerin görevi yavaş yavaş değişiyordu. İsa'nın mezarına ve çevresine sahip olan dinsizlere karşı yürüttükleri savaşlar, Akdeniz korsanlarıyle savaşlarından ötürü arka plâna geçmişti, Akdeniz bana öyle geliyor ki, bu büyük uğraşın vatanıdır. Kutsal Topraklardan doğrudan doğruya denize atılan her türlü şövalye bozuntusu; yaşantıları istilâcılar tarafından cehenneme çevrilmiş eski Levanta halkının çeşitli kalıtıları; Selçuk, Arap ve Osmanlı sultan ordularından kaçaklar, velhâsıl Doğu'nun bu alabildiğine ezik ve kurnaz döküntüsü, hemen eline geçirdiği bir gemiye binip yelkenleri şişiriyor ve hiç de arı olmayan isteklerle dünyanın en konuksever denizine açılıyordu.

İtalya ve Fransa'nın Levanta ve Balkanlar'la ticaret yolu Akdeniz'den geçiyordu. Bu ticaret, Akdeniz'i haraca kesen korsanların belki üç katını da besleyebilirdi, amma var olanları kazancının üçte biriyle beslenmeye hiç de razı değildi. Bunun için, korsanlarla savaşın merkezi olan Rodos'a Venedik, Napoli, Cenova ve Marsilya'dan yardım akıyordu.

Tacirler, mallarının güvenlikle ulaştırılması için bizim tarikatı kısacası kendi deniz kolcularını besliyorlardı.

Aldığımız altına karşılık kan ve ter dökmediğimizi sanmayın. Korsanlarla savaş kolay zanaat değildi. Fakat rahipler bu sanatın ustaları olmuşlardı. Her şey uygulama sorunudur.

Bana, her günü korsan tehlikesi altında geçen bir şövalye rahibin yaşantısından başka her şeye kolayca aklınızın yatabileceğini söylemek istiyorsunuz. Ne var ki, bugünden ayrı olarak, bizim zamanımızda bir erkeğin, asker, tacir yada rahip, ne olursa olsun, güç ve tehlikeli bir yaşam geçirmesi usuldendi. Biz bundan (düşünün!) hemen hemen zevk duyuyorduk.

Rodos, bayram günlerindeki Rodos'umuz aklıma geldikçe, gururlanıyorum. O göz kamaştıran aklığı, ciddiyet ve kibarlığı ile Rodos sanki şövalyelerine uygun bir fon olsun diye doğmuştu. Çelikleşmiş savaşçılar veya bilgin - rahipler olmak üzere, siyah tarikat giysileri içinde, dizlerine kadar siyah pelerinli ve sol göğüsleri beyaz haçlı iki bine yakın erkek! Sarayımdan sokaklara baktığımda bana öyle geliyordu ki, onların safları, evlerin, katedralların ve sarayın gölgesidir; ancak bu saflar çok eski kentimizin temellerini sağlamlaştırmaktadır.

Rodos gerçekten çok eski, Helenlerin, Perslerin, Romalıların, Bizanslıların, Serasinlerin ve daha bir sürü adsız dönmelerin egemenliğini yaşamış bir adadır. Biz buraya güç bir zamanda Osmanlıların yayılışından az önce yerleşmişiz. Osmanlı donanmasının Rodos önünde gözükmesine daha bir buçuk yüzyıl vardı. Bunu artık bende ansıyorum. Dahası var Tarih Rodos'un ve katolikliğin Doğu ucu köprübaşının savunuculuğuna beni seçti. Öğünme sanmayın, ama şunu hatırlatmak istiyorum: Ben, Pier D'Obünson, II. Mehmet'i püskürtüp gerileten biricik adamım. Evet, Cem olayı ile ilgili yeni soruşturma bana karşı yeni bir suçlamayla sonuçlansa

bile, ünümü gölgelemeyi yine başaramıyacaksınız; zira iki bin rahibimle yüce Fatih'e karşıkoyabilen benim.

1480 yılındaki büyük Rodos kuşatmasından, çetin savaşlardan ve zaferimizden bahsetmiyeceğim. Bunlar Cem olayından öncedir. Yalnız şunu belirtmeliyim ki, bu zafer inançlı Batı'nın gözleri önünde bizi çok yüceltti. Papalığa bağlı bütün ülkelerde kahramanlıklarımızı (çoğu kere gerektiğinden fazla) öğen birçok öykü veya şarkılar dillere destan oldu. Biz bu şükran duyguları ve heyecanın daha elle tutulur bir biçimde belirmesini isterdik, zira kuşatma tarikatımızın gücünü aşmıştı. Hazinemiz tamtakır olmuş, gemilerimizin yarısı batırılmıştı. Son beş - altı yıldan beri Levanta ticareti yoksullamıştı. Tacirler savaş halindeki Rodos'a uğramaktan çekiniyorlardı. Halbuki, Cenova veya Venedik'ten Levanta'ya yolculuk, Rodos'ta duraklamadan düşünülmez bir şey idi.

Tek sözle, kuru kuruya ün ve şerefin bize faydası yoktu. Bunun için de Fatih'in ölümü haberini duyunca, biz bunda Tanrı iradesi sezdik; demek ki, bizzat Tanrı, er genç Rodos'un hesabını görecek olan insanı ortadan kaldırıyordu.

Bu ölüm haberini, başka ve daha iyi bir haber, yani Bayazıt ile Cem arasındaki çatışma haberi izledi. Kulaklarımıza inanasımız gelmiyordu. Az da olsa, şu anlattıklarımdan anlamışsınızdır ki, şövalye rahipler kaderin kendilerine gülümsemesine alışık değillerdi.

Haberler, umut verici olmalarına karşıt, bize henüz belli bir kazanım sağlamıyordu. İmparatorlukla savaş halinde değilsek de, hâlâ barış antlaşması imzalamamıştık. Osmanlı askerleri, şu anda Cem'le uğraşmalarına karşıt, yine seferî durumda karşımızdaydılar; Bayazıt'ın sancakbeyleri gemilerimizi çeviriyor, denizcileri tutsak ediyor yada doğrudan doğruya başlarını uçuruyorlardı. Kısacası, kardeşiyle başa çıktıktan sonra, Bayazıt'ın Rodos'a karşı askeri denemesini yenilemeyeceğine güvenebilir miydik?

Bence, böyle ümitler beslemenin yeri yoktu. Ancak Cem'in başkaldırısı sürdükçe kendimizi rahat sayabilirdik. Bayazıt kardeşini yolundan kaldırdımı, orduları tümüyle ona bağlanacaktı. Tezelden kazanılacak bir kazanım ise, başkaldıranlar tarafından savaş yeteneksizliği pısırıklık ve barışseverlikle suçlanan yeni sultanın ekmeğine yağ sürecekti.

O zamandan beri yüzyıllar geçti diye böyle düşündüğümü sanmayın; o zamanda durumu böyle değerlendiriyordum. Ben Roma kilisesi ve tarikatımızca eğitilmiştim. Siz Roma'nın o her imparatorluktan daha uzun ömürlü egemenliğine nasıl ulaştığını ve bunu kime borçlu olduğunu biliyor musunuz? Roma, bunu, durumu her zaman ayıkça değerlendirme ve buna en uygun eylemi veya karşı - eylemi bulma yeteneğine borçludur.

Çağdaş insanlığın baş yanılgılarından biri de, nerdeyse hümanizmin insan düşüncesini kölelikten kurtardığı, onu kör inanç batağından çıkardığı ve dogmayı esneklikle değiştirdiği düşüncesidir. Size yanılgı diyorum! Roma kilisesinin kayıtlarını bir gözden geçirin, o zaman göreceksiniz ki, biz, Makyeveli'den çeşitli Rönesans yazarlarından ve Protestan çığırtkanlarından çok önce kör inançlardan azat olarak davranıyor, gerçeği kavrıyor, onu gözönünde bulunduruyor ve bu gerçeğin koşulları içinde çabalıyorduk. Ve gücümüz, belki de bunu öğretmediğimiz ve yaymadığımızdan ileri geliyordu. Konuşulması yakışık almaz bazı şeyler vardır bunlar kendiliğinden anlaşılır.

Anlıyorum sözü uzattım, bizim zamanımızda olayları sizden pek de ayrı bir şekilde kavramadığımızı açıklamam gerekti. Ardında Milyonlarca yıllık tarihe sahip bir insanlığın, tam şu son beş yüz yıl içinde kesinlikle değiştini sanmayın sakın. Konumuza gelelim: 9 temmuz 1482 günü öncesinde, ben, Cem başkaldırısının sonunun bize ne getirebileceğini iyi biliyordum.

9 - 12 TEMMUZ 1482 OLAYLARI KONUSUNDA PİER D'OBÜSON'UN İKİNCİ ANLATIMI

Sözünü edeceğim olaylar, şaşırtıcı bir belirtiyle başladı. 9 temmuz sabahı, daha ortalık ağarmadan, tam kiliseye ayine gideceğim sırada, Ahmet Paşa'nın bir elçisinin geldiğini bildirdiler. Ahmet Paşa ile ilgili anılarım hiç de hoş değildi: Bu üstün yetenekli kumandan bir süre önce Otranto'yu ele geçirmişti. Böylece de Batı üzerine doğrudan doğruya Türk tehlikesi sarkmış oluyordu.

Derhal giyindim ve kabul salonuna indim. Salona varıncaya kadar, aramızdaki anlaşma bozulduğu an neler olabileceğini düşünüyordum Mehmet'in donanmasının ağır ateşinden sonra, kalelerimiz gerektiği gibi onarılmış değildi; İtalya, İspanya ve Fransa'dan dindar savaşçıların bir kurasını silâh altına çağırmak en az iki ay isterdi; hazinemizi tekrar doldurabilmek için de bütün Batı hıristiyanlarına bir çağrıda bulunmak gerekiyordu ve bu da iki aydan çok daha fazla bir zamana bağlıydı.

Kabul salonunda mumları yakmışlardı. Ortalık daha ağırmamıştı. Bende alaca karanlıkta görüşmekten hoşlanmazdım. Düşmanın gözlerini görmem gerekliydi.

Elçiyi içeri aldılar. Türk değildi, hemen anladım. Sultana müslüman doğmuş herkesten daha iyi hizmet eden ve bizi çok yakından tanıyan bu hıristiyan dönmeler canımıza tak demişti. Tutsak edilen ülkelerden veya Batı'dan olup, Fatih'-

in yanında iyi kabul gören onur sahibi kişiler üç - beş değildi. Fatih'in sarayı böyle yüzlerce haini besliyordu. Bunların en az on tanesi bizdendi ve bizim için çok yararlı işler görüyorlardı. Rodos'a sığınan çok sayıdaki Yunanlı, Levantalı ve Dalmaçyalılardan en az onu da, inanıyorum ki, Sultan için çok değerli iş görüyorlardı. Bunun için her kaçağı veya pişmanlıkla yeniden hıristiyanlığa dönen haini sıkı konturol altına da tutuyorduk. Onları adım adım izliyorduk, amma yemin edebilirim ki, tarikatın Yüksek Konsey'inde alınan kararların bile pek azı Sultanın bilgisi dışında kalıyordu. Buna karşılık, bizim de Topkapı'da olup bitenlerden aynı ölçüde bilgi sahibi olmamızla teselli buluyordum.

Ahmet Paşa'nın elçisi Rum'dan çok Levantalı'ya benziyordu. Beklediğim gibi, dilimizi bilmediğini söyledi ve tercüman istedi. Topkapı'da bizim de çok başvurduğumuz ucuz bir kurnazlıktı bu, Ama bizim yanımızda geçmezdi. Yani elçi konuşulan dili bilmediğini söyler ve hiç kimsede şüphe uyandırmadan, konuşulanların hepsini anlardı. Ama biz herkesten şüpheleniyorduk.

Başladık. Tercüman, bize Ahmet Paşa'nın isteklerini bildirdi. Bayazıt, aramızdaki şüpheli anlaşmanın Ahmet Paşa eliyle sürekli bir barışa çevrilmesinde diretiyordu.

«O - ho!» dedim içimden. «İmparatorluğu hiç zorlamadığımız halde, biz aramadan bize barış sunuyor. O halde? O halde, Bayazıt'ı zor duruma düşüren koşullar var!»

Sözlerimi iyice tartmak ve ötesini düşünebilmek için yavaş yavaş konuşmaya başladım:

«Büyük hükümdarımızın lutufkârlığından kıvanç duyuyoruz. Fakat hükümdarınız bize karşı düşmanca davranışları sürdürdükçe Babıâli ile nasıl bir barıştan söz edilebilir? Daha bundan bir hafta önce «Santa Marina» gemimiz tutsak edildi ve tayfalarının gelecekleri hakkında hiçbir bilgi edinemedik. Bir görüşme her iki tarafın da iyi niyeti ile başlamalıdır. Biz, hükümdarınızdan, imparatorlukta tutsak bulunan

bütün kardeşlerimizi serbest bırakmasını rica ediyoruz. Açık kalple görüşebilmemiz iç bu gereklidir...»

Elçi, görüşmenin böyle bir yön alması düşüncesine önceden hazırlıklıydı.

«Bu, herhalde, sizin de Rodos'un kuşatılmasında tutsak alınanları serbest bırakacağınız anlamındadır,» dedi.

«Hayır,» dedim. «Onlar bizim topraklarımızda tutsak alındı. Biz sizden, kimsenin olmayan sularda yakaladıklarınızı istiyoruz.»

Levanten cevabını geciktirdi. Şüphesiz, böyle tek yanlı ve onur kırıcı bir isteği hemen kabul etsin mi, yoksa yukarıdan izin mi istesin diye düşünüyordu. Benim istediğim de tam bu ikincisiydi; elçinin izin almak için gidişi ve dönüşüyle en az iki hafta kazanmaktı! Fakat elçi hiç ummadığım bir cevap verdi:

«Santa Marina gemisini Likya sancakbeyi tutsak etti. Sancakbeyi bunu kendi başına yapmıştır ve sonucuna da katlanacaktır. Ben döner dönmez, gemiyi de, adamlarınızı da sağ-sağlim geri alacaksınız.»

«Yoo, hayır! Bu cevap artık her düşünceyi aştı! Demek, Bayazıt, yalın bir elçiye şartlarımızı kabul etme yetkisi vermiş, öyle mi? O halde Bayazıt'ı çok ciddi şekilde tehdit eden bir şey var... Yoksa Cem mi? Onu küçümsemedik mi acaba?... Ordunun Cem'i desteklediği doğru olabilir...»

Ahmet Paşa'nın elçisi, direnmelerime karşı yola çıkmadan önce dinlenmedi. 9 temmuz günü öğleden sonra bizden ayrıldı. Bu konuşma, Bayazıt'ın özenilecek bir durumda olmadığına dair şüphemi daha da güçlendirdi. Kime olursa olsun bu şüphemi açmaktan çekindim. Elçi, mutlu bir rastlantı eseri olarak, yanıma çok erken gelmişti ve konuşmamıza kimse tanık olmadı. Böylece, Konsey'e, sadece Bayazıt'ın barış isteği ulaştırdığını bildirmekle yetindim. Neden mi?

İki bin kişi kadar olduğumuz kardeşliğimizde devletin bütün belirtileri, yani saray entrikaları ve aralarındaki geçimsizlik-

ler eksiksizdi. Büyük Konsey üyesi otuz kişi ve Yüksek Konsey üyesi dokuz kişi arasında, hemen de bütün dünya güçlerinin yanları bulunduğunu biliyordum. Buna sebep, bir dereceye kadar tarikatın kuruluşuydu. Tarikat sekiz dile ayrılmıştı ve her dilin Yüksek Konsey'de temsilcisi vardı ve pek tabii ki, bu temsilci kendi hükümdarının çıkarlarını savunuyordu İşler yalnız bu kadar olsaydı, öpüp de başıma kordum. Ama çok daha karmakarışıktı.

Bizim yüksek tabakamızda, Vatikan ve Avrupa'da var olan tüm akımların yanlılarını sayabilirdim. Her kardinal, her başka tarikat başı ve her Batılı dükün tarikatımız içinde ücretli adamı vardı. Demek istediğim, Kutsal Papa'dan tutun da, örneğin Burgonya düküne dek, yüzlerce yönden durmadan gözetlenmekte olduğumu biliyordum.

Bunun için de belli bir tutum izliyordum. Bu, yanılmıyorsam, dünyanın yaratılışından bugüne kadar her yöneticinin kaderiydi; yani ancak kendime güvenim vardı.

Evet, sıkıntıların yalnız benim sıkıntılarım olduğu, onlardan silkinme, yardım veya arınma hakkım olmadığı nice günlerimden biriydi 9 temmuz. Ve ben bu 9 temmuzun akşamını güçlükle bekleyebildim. O gün de şövalyeler yığını arasında dua ettim, Konsey'de kale duvarlarının onarılması sorununu tartıştım, kızartma et yedim, Kıbrıs şarabı içtim, okudum, konuştum. Ve pek de güç sarfetmedim -çünkü sır saklamak ayrılmaz bir niteliğim olmuştu - Kaygını saklamaya çalıştım: İlginç olaylar bekliyordum!

Ne var ki, bana ertesi günün, yani 10 temmuzun getirdikleri, bütün düşüncelerimi aştı. Öğleden sonra Cem'den bir elçi geldiğini haber verdiler.

Bu sefer bağışlanmam için ne çok erken, ne de çok geçti, ama ben bütün kuralları çiğneyerek elçiyi yalnız kabul ettim. Görüşmeye gizlice katılmak için, en az on rahibin duvar, baca ve şöminelerdeki gizli yerlerden faydalanacağından kaygım yoktu. Ama, onun otuzdan (Büyük Konsey üye-

lerinden) daha az olduğu mutlaktı. Sonra güvendiğim başka bir şey de, hiçbir kulak misafirinin öğrendiğini - fiatı düşmesin diye - başkasına söylememesiydi.

İki rahip, elçiyi getirdiler.

Gelenin kim olduğunu görünce, yüzümün her adalesine hâkim olduğuma inandığım halde, şaşkınlığımı gizlemeyi başarıp başaramadığımı bilmiyorum: Birader Bruno... Bu adam bir de yeniden gözüme görünmek cüretinde bulunuyordu!

Bundan dört yıl önce, Mehmet Han'la savaşımızın henüz başladığı sıralarda (zamanı anlaşılsın diye bilerek söylüyorum), Bruno'nun garip bir tavır takındığını duyurmağa başladılar. Kutsal âyine gitmeyi her hangi bir açıklamada bulunmadan iki - üç defa itelemiş; bir odada yattıkları rahip kardeşe ancak şimdi gözlerinin açıldığını ve de gördüklerine inanacağı gelmediğini söylemeye başlamış; bir keresinde de, sarhoşluktan değil, sinirlerine hâkim olamayarak bağırıp çağırmış ve Rodos'ta her şeyin çürümüş olduğunu, kokuştuğunu, insanda tiksinti uyandırdığını söylemiş. Doğrusu ya Bruno kardeşin daha neler sayıkladığını tıpatıp ansıyamıyorum, ama bunları çok iyi anlıyordum, çünkü kendisi bu hale düşen rahiplerin ne birinci, ne de sonuncusuydu.

Bohemya veya Bavyera'nın ıssız bir manastırında rahip olan, uzun bağlılık devresini perhizden aptallaşmış beş - altı kişi arasında veya dine körükörüne inanlar arasında geçirenlerin, tarikatımıza katılır katılmaz onun gibi kuvvetli bir sarsıntı geçirdiklerine başka zaman da tanık olmuştum. Onları sarsan, bir savaşkan rahipler toplumu hakkındaki düşünceleri ile bu toplumun kendisi arasındaki çelişkiden başka bir şey değildir.

Gerçeğin, soyut düşünceden çok daha öte çeşitlilik, raslantı ve çelişkiler sunduğu bilinen bir şeydir. Ayrıntılara ne gerek var? Kendini birden Rodos'un zengin gerçeği içinde bulan yürekten inanmış bir taşra rahibini nelerin sarsabileceğini burada sayıp dökmek zoruda değilim.

Bruno kardeşin kendisini sarsan bulgularını çabuk hazmedip duruma uymaya çalışacağını ümit etmiştim. Tanrı katımız bu konuda geniş yetenekler sunuyordu. Kendinde uyma gücü bulunmadığı an, biz onun yardımına koşacaktık. Siz artık bunu istediğiniz gibi anlayın.

İşte tam böyle düşündüğüm sıralarda, kaçtığını duydum. Kaçmadan önce, bütün rahiplere - ataklığa bakın, bütün rahiplere! - bir mektup yazarak, onları bu baskı ve düşkünlük yuvasını kendi elleriyle yokedip dünyanın dört bucağına dağılmaya çağırmış. E buna ne dersiniz?

Büyük Konsey'de gözden geçirdiğimiz bu mektup bize korkunç göründü. Bruno yalnız tarikatımızdan değil, kutsal kilisemizden de derhal aforoz edildi ve hattâ Rodos'un bütün küçük kiliselerinde bu sapık kardeşin davranışı lânetlendi. Böylece onunla tüm ilişkileri kestik ve çok geçmeden kendisini büsbütün unuttuk. Bruno'nun günahkâr adımlarını nereye doğru yönelttiğini hiç kimse bilmiyordu; ona ölmüş gözüyle bakıyorduk.

İşte şimdi, bu ölmüş bellediğimiz Bruno, gözlerimin önünde dirilmek, hem de ezilmiş bir günahkâr olarak değil, bir prensin elçisi olarak karşıma çıkmak cesaretinde bulunuyordu.

Büyük hayretimi elverdiği kadar hızla atarak, onu tanımazlıktan gelmenin daha iyi olacağını kararlaştırdım; yoksa çok zaman kaybedecektim. Üstelik, sıradan bir rahip kardeşimizin dönekliği gibi çetrefil, ama hiçbir şeyi çözümlemeyecek olan bir sorunla uğraşmak, beni ölçülemiyecek kadar önemli olan işimden alakoyabilirdi.

Yabancı giysileri içinde epeyce değişmiş, fakat gene de hoş olmayan yüzünü görmemek, alaylı ve kışkırtıcı bakışlariyle karşılaşmamak için, başımı pencereye doğru çevirdim.

Ve pencereye doğru konuştum:

«Tarikatımız adına, elçisinin şahsında Prens Cem'i selâmlarım. Bize ne haberler getiriyorsunuz?»

Bayazıt'ın adamından ayrı olarak, Bruno çevirmen istemedi. Temiz bir lâtince ile konuşmaya başladı:

«Efendimiz size saygılarını sunuyor· Cem'le, kendi kendini sultan ilân eden ağabeyi arasındaki çatışmada henüz son sözünü söylememiş olan kaderin cilveleri, efendimizi Likya'ya çekilmek zorunda bıraktı. Ugraşının bundan sonraki gidişini tarikatınızın sağduyulu kardeşleriyle görüşme isteğinde bulunduğundan, Cem Sultan, doğumunun gerektirdiği bütün itibar ve saygı ile Rodos'a kabul edilmesini rica ediyor. Bu ricası üzerine, aziz kardeşlerin, kendisini ve adamlarını Ön Asya kıyısından almak için gemiler göndereceklerine güveniyor. Ve Rodos'a istediği zaman girip çıkmak üzere kendisine bir izin belgesi verileceğine de inanıyor.»

Bruno, bu sözleri, insanı âdeta uyutan sıkıcı bir davranışla söyledi. Bununla, herhalde, yüksek elçilik görevinden ve gösterdiğimiz iyi kabulden pek içtenlik duymadığını belirtmek istiyordu.

Dinî terbiyemiz aşırılıklara izin vermediği halde, ona küfür etmemek için büyük bir güçle kendimi tutabildim. Ve sözlerime başladım.

«Yüce Fatih'in oğlunun, Yoanit kardeşlere karşı eski düşmanlıktan arınarak, bizimle ilgilenmek, bize başvurmak lûtfuyla tarikatınız kıvanç duyar. Büyük Konsey sorunu gözden geçirir geçirmez, sizi haberdar edeceğiz.»

«Her ânın çok değerli olduğunu hatırlatmak isterdim. Konseyiniz karar verene kadar, Cem Sultan belki yaşamakta olmayacaktır.»

Kendimi tutamadım:

«Tarikatımızı yakından tanımış olsaydınız, onu ağır davranmakla suçla.»

Bruno, beni sinirlendirmek istercesine kayıtsız bir yürüyüşle çekildi·

«Bruno'yu bırak!» diyerek, onu kafamdan çıkardım. «Tanrım! Bana, Kröza'lı Düşkün Kont D'Obüson'un üçüncü oğluna mı böyle güç veriyorsun! Eşsiz mutluluk... Tarikatımız düne kadar Fatih'in baskısı altındaydı; yeni bir saldırıya karşı

koyabilmek için, yıkık kale duvarlarının onarımına nerden para bulacağımızı düşünüyorduk düne kadar. Ama bugün artık biz - benim buyruğumdaki iki bin rahip - dünyanın kaderinden söz sahibi olacağız.»

Dâvetim üzerine kardeşlerimiz Büyük Konsey salonunda toplandılar. Salon, rengârenk çinilerin menevişlediği alacakaranlığı, sedir ağacı kaplamaları ve Şam kumaşı kaplı duvarlariyle çok göz alıcıydı. Rahipler, ağırbaşlı bilge kuşar sürüsü gibi sessizce içeri süzülüyorlardı. Beni yollarından arındırmak için en az yarısının ne düşündüğünü bildiğim halde, içimden, «Kartallarım! Saatimiz çaldı!» diye bağırmak geliyordu.

İhtiyarlar kurulu Konseyin uzun masası etrafına oturdu. Koyu mermerin parıltısında eğri-büğrü otuz yüz yansıyordu: Sakallar ağarmaya yüz tutmuştu, gözler karanlık deliklerden ibaretti, alınlar görünürlerde yoktu.

Cem'in ricasını bildirdim.

Salonda öyle uzun bir sessizlik oldu ki, tırnaklarımın abanoz masaya vuruşu duyuluyordu. Benim güzel kardeşlerimden her biri, şimdi, haberi akşama kadar adı bilinmez efendisine ulaştırabilirse, kaç para alacağını hesaplıyordu. Bu durum beni hiç de üzmüyordu; büyük kozu elimden alamazlardı. Daha o efendilerden biri soluğunu alamadan, Cem Rodos'ta olacaktı. Gördüğünüz gibi, yavaş ulaşımı, elverişli rüzgâra, fırtınaya veya korsanlara bağlı ulaşımı ile bizim çağımızın da üstünlükleri vardı.

Sessizlikten sonra, ilkin Kastilya'lı papaz Don Alvaro De Tzuniga söz aldı. Bu kişiyle bir arada bulunmak zorunda olmadığınızdan ötürü sizi kıskanıyorum. Zira Don Alvaro çekilir adam değildi.

Bu sefer de, daha ilk sözümle açık - seçik belirttiğim şeyleri, bilgiç bir eda ve bir sürü lâf kalabalığıyla açıklamaya başladı. Bizi söylev dinlemek zorundan azat ettiği zaman boş sözün sırası olmadığına değindim. Hepsi beni desteklediler. Konsey böyle bir görüşbirliğine şimdiye dek tanık olmamıştı. Bi-

zim kardeşleri daha bukadar tepegöz bir canlılıkta görmüş değildim. Sanki kutsal bir tarikatta değil, pahalı bir eşyanın fiyatının birden ve gülünç derecede düşmesi sonucunda alıcıların birbirine girerek kapışmasına sebep olan bir açık arttırma yerindeydik.

Her şey umulmadık bir şekilde pürüzsüz geçti. Hazinemizin büyük kalyonu temsilî gemimiz başta olmak üzere yedi gemiden kurulu filomuzun başında Don Alvaro'nun (tabii, adaylığını kendisi koydu) Likya'ya gitmesini karşı koymasız onayladım. Cem ve arkadaşlarına bir kalyon yeterdi, ama biz bir çatışmayı da gözönünde bulunduruyorduk.

Bu sorunla ilgili olarak Bayazıt'ın adı geçince, yeni haberin heyecanıyla, bir gün önce elçi gönderdiğini unuttuğumu gördüm. Durum olduğu gibi açıktı: Bayazıt, Cem'in düşüncelerini bizden önce ve herhalde Cem'in askerleri arasında bulunduruduğu adamından öğrenmişti. Bir hafta sonra kardeşini geri isteyebilmek için, tarikatımızla barışı sağlamakta acele ediyordu. Yoksa yalnızca ateş kes durumundayken böyle bir istekte bulunamazdı.

Düşüncelerim beni güldürdü. Bayazıt'ın fırsatı kaçırdığını nasıl öğreneceğini düşündüm. Oh olsun! Bu sefer biz güçlü olacağız, çünkü iki kudretli kardeş arasında aracılık yapacağız.

Bir de törenlerle ilgili hesapları çözümlememiz gerekti. Bu iş daha uzun sürdü; zira para olmadığı zaman en çok paradan söz edilir. Sonra kararımızı bildirmek için Cem'in elçisini çağırdık. Ben ise - içim titreyerek - kardeşlerin sabık Bruno'yu nasıl karşılayacaklarını görmek dileği içindeydim.

Şaşkınlıkları anlatamayacağım kadar büyüktü; yıldırımla vurulmuşa dönmüşlerdi. Kulağıma ancak tek tük mırıltılar ve şaşkınlık sesleri geldi. Ama bunlar, coşkulariyle savaş ateşinden geçmiş rahiplerdi; fısıltılı mırıldanmaları çok geçmeden büsbütün dindi.

O utanmaz - şimdiye kadar gördüğüm en soğukkanlı canavar - uzun masanın yanından, melekleri bile çıldırtabilecek

bir kibirle geçip yaklaştı. İçimden, «Tanrım, bu Bruno tarikatımızı hiç mi tanımıyor ve kendini her tehlikenin dışında mı sanıyor?» dedim.

Önüme gelince konuşmaya başladım:

«Büyük Konseyimiz Prens Cem'in ricasını görüştü. Konsey, bu ünlü ve soylu prense sığınak vermenin ve tavsiyede bulunmanın bizim için bir şeref olduğu kanısındadır. Bir filomuz onu Asya kıyısından almak için hemen denize açılacaktır.

Elçi acele bir davranışla sordu:

«Cem Sultan kendisine bağlı askerlerinden nekadarını Rodos'a getirebilecek?»

«Prens Cem'i bize yönelten amaçları gözönünde tutarak, asker getirmesine gerek görmüyoruz. Kalemiz büyük değildir, içindekilerin geçimi de zorlaşmıştır. Rodos'a fazla yüklenmemek hepimiz için yararlı olacaktır. Beş yüz askeri olmuş veya olmamış, Prens Cem savaşını aynı başarıyla sürdürecektir. Aslında askeri de kaleme gelir sayıda değildir.»

Elçi (yüzü yalnız bana, sırtı Konseye dönüktü) bu kez sadece gülümsemedi, hayasızca güldü. Böylelikle, askerle gelme teklifini iteklememizin gerçek nedenini anladığını belli ediyordu. Ve sözlerini sanki dişleyerek dedi ki:

«Efendimizin, Rodos'a serbest girişten başka burada işinin bittiğini kararlaştırınca serbestçe çıkış ricasında da bulunduğunu yeniden belirtmek isterdim. Bu husustaki kararınızı öğrenemedim.

«Öğreneceksiniz!»

Ve bana uzatılan dürülü kâğıdı okumaya başladım:

«Son günlerde, yüce prens - hükümdar Cem Sultan tarafından gönderilen güzide elçi Süleyman yanımıza geldi. Adı geçen hükümdar, mektubuyla ve adı geçen elçiside sözleriyle, Prens Cem Sultan'ın bizimle bazı sorunları görüşmek ve de iyi sonuçlar verecek dost tavsiyesi olarak tavsiyelerimizi öğrenmek üzere Rodos'a gelmek arzusunda bulunduğunu bildirdi-

ler. Bundan ötürü, yüksek kişiliklerinin, yasalar gereğince güven altına alınmasını istediler.

Biz, zâtıâlilerine karşı beslediğimiz eski dostluğu ve ziyaretlerinin cümlemizin çıkarlarına uygun olacağını gözönünde bulundurarak, mektubu getiren eliyle kendilerine kabulumüzü ve yüksek kişiliklerinin, bağlı yasalar gereğince her konuda ve tümüyle güven altına alınacağını bildiriyoruz. Bu güven, asaletlû Prens Cem Sultana olduğu kadar, asil çevresi sanıyla, yüce kişiliklerine Rodos'ta birlikte olacak Türk yada Mağrebilere yada başka milletten kişilere de ait olacaktır. Bunlar, eşyaları, mücevherleri ve paralariyle Rodos'ta tam bir özgürlük ve güven içinde yaşayabilecek, burada istedikleri kadar kalabilecek ve kendi arzuları veya Prens Cem Sultan'ın dileği üzerine de adamızı istedikleri zaman terkedebileceklerdir. Kendilerine asla engel olunmayacak, güçlük çıkarılmayacaktır. Bu sözler altına kurşun mührümüzü bir teminat ifadesi olarak basıyoruz.

Rodos'ta, 12 temmuz 1482'de yazılmıştır.»

Elçi, yüzünden o alaycı gülümsemesi hiç eksik olmadan beni dinledi. Herhalde, buna benzer on teminatın da beş para etmediğini düşünüyordu. Kişisel ben de bundan daha cömert bir güven mektubuna tanık olmamıştım.

Yemin - kasem etsem de sizi inandıramıyacağımı biliyorum. Ama arı gerçeği konuşuyorum: Biz olayların nasıl gelişeceğini bilmiyorduk; yani 12 temmuz günü henüz söylenmedik ard düşüncelerimiz yoktu. Bizim için, en korkunç düşmanımızı zayıflatan kargaşalığı katılmamızla sürdürmemiz de yeterliydi.

Cem'in elçisi yeniden kardeşlerin yanıbaşından geçip gitti. En seçkin Yoanit rahiplerinin, Fatih Mehmet üzerinde kazandığımız zaferi kutlamak için aynı salonda toplandığımız günden daha dik bir duruşları vardı.

10-27 TEMMUZ 1482 OLAYLARI HAKKINDA ŞAİR SADİ'NİN ALTINCI ANLATIMI

Gemileri sabahın erken saatlerinde farkettik.

Onları kıyıda beklememiştik. Korkuyorduk. Son günlerde, küçük ordumuz, güneş altında kar gibi erimeye başlamıştı. Güçlerimizi tırpanlayan yalnız ölüm değildi, korku daha büyük etki yapıyordu. Askerlerimiz, işimizin yarını olmadığını hesaplıyor ve boyunlarını Bayazıt'ın satırı altına uzatarak bu yarını neden beklemeleri gerektiğini anlamıyorlardı. Böylelikle her sabah, elli kişi azalmış olarak güneşi karşılıyorduk. Adamlarımız düpedüz kaçıyorlardı. Bunun başka anlamı da vardı: Bu kaçaklardan bazıları Ahmet Paşa'nın ordugâhına sığınacak ve - yaşantıları bağışlansın diye - sır vererek, bir elçimizin Rodos'a doğru yola çıktığını söyliyeceklerdi. Tek sözle ,deniz yolumuzun da kesilmesinden korkuyorduk.

Bu sefer işleri Haydar yoluna koydu. Likya'nın korkunç vâdilerinde dolaşmanın bundan böyle boşuna olduğuna Cem'i inandırdı ve Kasım beye bize gemi sağlaması görevini yükletti. Bey, cevap vermeden önce, düşünmek için bir gece izin istedi. Ve o gece iyice düşünmüş olacak ki, sabahleyin bize geminin sağlanacağını söyledi. Bundan başka, Karamanlılarla birlikte kıyıya kadar bize eşlik edeceğini, son Karamanoğlu'nun Cem Sultan'ı desteklemeye her an hazır bulunduğunu gös-

teren bir mektup vereceğini, fakat kişisel olarak bizimle gemiye binmeyeceğini bildirdi.

Cem onun bu sözlerini dalgın dalgın dinledi. Yaşlı ve bilge sahibi son kumandan da bizi bırakıyordu. Cem ise, bunu, sanki içten içe onunla ve askerleriyle çoktan vedalaşmış gibi kabul etti.

«Peki, Kasım bey,» dedi sadece, «beni bırakanlar arasında sonuncu olduğundan ötürü sana teşekkür ederim.»

Kasım heyecanla:

«Seni bırakmıyorum, sultanım!» dedi. «Sen bundan böyle de kılıcımın ve gönlümün efendisi olacaksın. Senin bir tek sözün...»

«Gerçeği güzel sözler arkasında gizlemeyelim, Kasım bey! Umutlarla kendimizi çok aldattık.»

«Ama, sultanım, Batı sınırlarımızı tutar da, Rumeli'ye doğru anlaşacağın birliklerle yürüyüşe geçersen...»

«Evet, o zaman durum başka. Yalnız sen değil, o zaman seçkinlerin çoğu benden yana olacak. Zaten bende yardım istiyor ve onu aramaya gidiyorum.»

Karamanlılar bize daha iki gün eşlik ettikleri halde, Cem ile Kasım bey arasındaki son konuşma böylece sona erdi. Bu arada Cem boyuna susuyor ,düşünüyordu. Kasım bey de ona hiçbir şey söylemedi. Her şey söylenmişti artık.

Likya'nın tümü gibi kırmızı, çentikli ve yıprak tepeler arasında deniz birden görününce, gözlerime inanamadım. Kırmızının bütün oylumlarından başka renk görmemeye okadar alışmıştık ki, bu sakin, düzmdüz, ıslak maviliğin manzarası bizi heyecanlandırdı, olamazmış gibi göründü. Görüntü karşısında, çöl sıcağının kuruttuğu erler kıyıya doğru çılgınca koşmaya başladılar ,atlarıyle birlikte denize girdiler, sıçrantılarla birbirlerini ıslattılar ve çok uzaklarda kalmış, unutulmuş, yabansı kahkahalarla gülmeye başladılar.

Su... Onu kapalı gözlerle duymak, yumuşacık ıslaklığı ve dalgalarının kulağı en tatlı seslerle okşayan hışıltısiyle yakın-

lığını duymak istiyordum. Başımı kaldırınca, Cem'in de başını arkaya doğru atmış, gözleri kapalı olarak, kendini bu maviliğin okşayışına bırakmış olduğunu gördüm. Onunla, birçok konuda olduğu gibi, bunda da duygu ve davranışımız aynı idi.

Gemi bizim için ikinci sürpriz oldu. Biraz yan tarafta, küçük körfezde, bandırası belirsiz bir gemi sallanıyordu. «Korsan gemisi!» diye titredim, çünkü Cem Sultan, her korsanın arzu edeceği bir kurbandı. Cem, o zaman - açlıktan cılızlaşmış, üstübaşı dökük ve bitkin olmasına rağmen - Bayazıt'ın hazinesinin yarısı kadar ağırdı.

Cem düşüncemi anlamış gibi mırıldandı:

«Korsan, ha?»

Hiç ürkmeden söyledi bunu. Galiba hırsızların veya şeytanın ellerine düşüp düşmeyeceği hiç umurunda değildi.

Kasım bey biraz sıkılgan, açıklamaya çalıştı:

«Korsanların da hesabı var, sultanım! Var ama, benim beş kese altınımın, tanımadık bir kişinin kurtuluşu için alabileceklerinin en fazlası olmadığını hesaplamaya usları yetmez. Yemin ederim ki, böyledir!»

Kendi kendime, «Ben buna yemin edemem» dedim. Gidip de en budalaların korsan olacaklarına inanasım gelmiyordu.

Cem, Kasım beyin bu sözlerini ilgisizlikle karşıladı. Aşağı yukarı otuz kişiyle, bandırasız gemiye bindik. Bunları Cem ayırmadı; kendiliğimizden seçildik. Demek ki, Cem'e bu bilinmez yolculukta eşlik etmek isteyenler ancak otuz kişiydik.

Belki sizce önemli değildir, ama ben söylemeden geçemeyeceğim: Yıllarca sonra, kıyıdan o gemiye doğru atılışımı, beni bir vatandaş olmaktan çıkarıp, bir kaçağa çeviren o yüz arşın suyu ansıdım. Çok yalın bir davranıştı bu. Daha önce de aynı şeyi çok kez yapmıştım sanırım. Her şey, yüz arşın uzunluğunda, durgun ve okşayıcı bir deniz parçasını geçivermekten ibaretti.

Evet, ben gerçekten orada kaderime böylece yön verdim. Hem de bununla bütün yaşantımı belirlediğimin kanısına var-

madan. Cem'i izlemek, bence dogal bir şeydi. Beni ona bağlayan yalnız çok derin, yaşantımı hiçe sayabileceğim kadar güçlü sevgi değildi; düşünceme göre Cem, bir erkek için uğruna yaşamaya, savaşmaya ve ölmeye değer her şeyin bütünüydü.

Pek inandırıcı gelmiyor, ama ben o zaman bütün varlığımla inanıyordum. Cem'in, düşünür ve şair kuşakların emellerini gerçekleştirmek için Tanrı tarafından gönderildiğine inanıyor; Cem'in kazanacağı zaferin sağduyunun kaba güçler üzerinde zaferi olacağına; Cem'in yöneticiliği devrinin sonsuzluğu müjdeliyen, batışı olmayan, ama dünyada eğemen olmamış bulunan güzelliği, kör inanç, doğma ve âdilik engellerinden kurtaracağına inanıyordum.

Cem'in yönetimini ileriliğin devamlı bir zaferi olarak düşlüyordum. Yüzyıllar boyunca tarikatların ve yeni bilimlerin tam da bizim taraflarda doğuşu bir raslantımıydı; tam bizim taraflarda tapınakların (hıristiyan veya müslüman) lâik şiire ve kesin bilime eğilimi zayıflatamayışı bir raslantımıydı; insanın tam da burada her zaman arayarak yaşaması bir raslantı mıydı? «Hayır!» diyordum kendi kendime «ruhların bu yüzyıllık çalkantısı bir gün bizim taraflara, evet Doğu'ya, bu yüzyılların susamışlığına yol verecek eşsiz ve yinelenmesi olanaksız bir hükümdar getirmeli... Tanrı, şair Cem'den daha yetkin bir silâh bulabilir mi kendine?»

Bunu yıllarca ve en çok savaşımız boyunca düşünmüştüm. Anlaşılan, bu düşünce, kendim de farkında olmadan, yolu nereye götürürse götürsün, Cem'i izleme kararı verdirmişti bana. Şimdi Cem sürgün yolunu seçiyordu, ve ben (hem de hiç yargılamadan) hükümdarımızı izlemek zorundaydım.

Çok sonraları, dediğim gibi, Asya sahilinden nasıl ayrıldığımızı sık sık ansıyordum. «Tanrım!» diyordum, «Neden böyle bir anda hiç umulmadık bir şey olmuyor? Kızıl kar tanecikleriyle bir fırtına meselâ, yemyeşil bir şimşek veya Yeriho borularının sesiyle bir rüzgâr uğultusu? Bütün hayatımızı belirleyen hareketin ortasında zınk diye durmamız için neden

korkunç bir Tanrı gücü göndermiyorsun bize? Neden hata işlenmeli ve ondan sonra da cezası çekilmeli? Sen katı yürekli, ve hep alayla gülen bir seyirci değil misin, ey Tanrım?»

Evet, küreklerimiz sahil ile gemi arasında sulara yumuşacık dalıp çıkarken, Tanrı sanırım seyrime doyamıyordu. Bakıyor ve kendi kendine diyordu ki: «Sevdalı yavrularım, yaşamda her hareket ve sözün bir seçim olduğunu anlayın - yaşantınızın her anında bir seçim yapıyorsunuz, sonra felâketlerinizin sorumluluğunu da bana yüklüyorsunuz. Bense, yavrularım, sizi seyrediyorum ve kişi denemesini yine kişi olarak ödemenizi bekliyorum.»

Kasım beyle denizcilerin ne konuştuklarını işitmedim. Herhalde paralarını ne zaman ve nasıl alacaklarını kararlaştırdılar. Sonra Kasım, hükümdarımızın yanına geldi, yerlere kadar eğildi, harmanisinin güneşten sararmış eteğini büyük bir hürmetle tuttu ve dudaklarına götürdü.

İçimden Cem'in ağlayacağı düşüncesi geçti. Acının bir yüzü varsa eğer, bu ancak Cem'in o andaki yüzü olmalıydı. Ama onun yerine, koca asker ağlamaya başladı. (Biliyorsunuz, bizde ağlamak, erkek için yakışıksız sayılmaz, hattâ bazan nezaket bunu gerektirir, yeter ki etrafta kadın olmasın. Zaten bizim etrafımızda kadın bulunması pek enderdir.)

Birbirlerine söyledikleri, ayrılırken söylenen alışılmış sözlerdi. Böyle hallerde, çokluk giden de kalan da bir daha karşılaşmayacaklarını bilseler de, hep ilerde bir daha buluşup görüşmekten söz edilmesi olağandır.

İp merdivenle kayığa indiği sırada Kasım beyin sırtı gözüme ilişti. Bu geniş sırt, artık biraz da eski katılığını yitirmişliği, kocamışlığı konuşur gibiydi. İçimden, «Hey kocamış adam, Cem Sultan bir gün zafere ulaşırsa, acaba sen yaşayacak mısın?» dedim.

Gemimiz sahil boyunda demirli olarak tam dört gün bekledi. Şövalyelerin aramaları beklenen yerlerden uzaklaşmamız için bizi koğan mı vardı? Karamanlılar da sahilde ordugâh

kurmuşlardı. Akşam vakitleri, ateşleri önünden gölgelerin ağır geçiştiğini görüyorduk. Kasım bey, Cem'in kabul edildiğine kanı getirmeden sahili bırakmıyordu.

Dördüncü gün akşamüstü sahil tarafından bir gürültü duyuldu. Koşuşmalar farkediliyordu. Doğu'dan Kasım'ın ordugâhına doğru sarılı - kırmızılı bir ılgar bulutu geliyordu. Bulut, atlıların süratiyle toprağı yalayarak yaklaşıyordu. Durum söz istemezdi: Ahmet Paşa isyancıların denize çıkış yollarını kesiyor, onları yeniden Likya'nın cehennemine sürmek istiyordu.

Adamlarımız büyük bir işbirlikle gemiyi kayaların arkasına geçirdiler. Bizse, Ahmet Paşa ile Kasım arasındaki çarpışmayı boğazımız düğümlenerek izliyorduk. Bu bir çarpışma da değildi aslında; Kasım'ın askerleri dağlara çekilene kadar sadece savunuyorlardı kendilerini. Ahmet Paşa ise onları izlemedi. Ordusunun sahil boyunca yerleştiğini gördük. Geceleyin yer yer ateşler parladı. Likya'ya giriş yollarını koruyorlardı.

Ahmet Paşa zavallı gemiciliğimizi görmedi mi, yoksa gördü de el altında gemisi mi yoktu, acaba (gemide Cem bulunsa bile) kardeşler arasındaki kavganın devam etmesinin kendisi için daha yararlı olacağını mı düşündü bilmiyorum, ve bunları kesinlikle iddia edemem. Ama biz kıyıya yakın bir yerde on gün kadar daha kaldık, kimse de rahatımızı bozmadı. Denize açılmadık, çünkü buluşmayı bekliyorduk ve ayrıca bizim gibi başka korsanlardan da korkuyorduk.

Bu buluşmayı hep içimiz titreyerek bekliyorduk: Rodos bizi kabul edecek miydi? Geminin daracık dümen kasarağında veya burnunda bütün gün mekik dokuyorduk. Daha doğrusu, biz geziniyorduk, Cem ise sabahtan akşama kadar küpeşteye dayanmış duruyor, Asya sahilinden gözlerini ayırmıyordu. Cem'in bana bir yıl önce «Sınırdan korkuyorum, Sadi!» diyerek titrediği geceyi ansıyordum. Bu korkunun artık eridiğini sanmıştım, fakat bugün sınır o kadar görünür, mavi sonsuzluk üzerinde öyle sarı-kızıl bir çizgiydi ki, Cem yeniden korkusuna, sınıra dönüyordu!

Düşüncelerini başka yana çekmeye kalkışmıyordum. O günlerde Cem sanki insan acısının en büyük derinliğine varmıştı. Biliyordum, aylaklık, bilinmezlik buna yardım ediyordu. Öyle ya, acaba Anadolu'da işler nasıl gelişiyordu, Kasım paçayı sıyırabilmiş miydi, Bâbıâli ile Rodos arasında barış imzalanmış mıydı? Hiçbir şey bilmiyorduk. Gemimiz, gökyüzü ile sular arasında ağır ağır sallanıyor, kürekleri dikilmiş hareketsiz duruyor, seren ipleri üzerinde kuş sürüleri dinleniyordu.

Denizde felâkete uğrayana gerçek gibi görünen hayal - gemilerden şiirlerde ılgım ılgım diye söz edildiğini duyduğum vardır. Biz işte öylesine benziyorduk.

Nihayet, 20 Temmuz sabahı ufukta karavelleri farkettik. Gemiler sabahın uykulu ve gümüşî sularını yara yara hızla yaklaşıyordu. Tan atınca da pembe balıkçıl kuşlarına benzediler. Cem, her çeşit güzelliği sevdiği için, Karaman sarayında böyle balıkçıl kuşları bulundururdu.

Tarikat bayrağı - siyah üzerinde beyaz haç - bandıralı büyük bir kalyon başta geliyordu.

İçimden, «Geldiler! Rodos bizi kabul ediyor!» diye bir sevinç çığlığı kopuyordu. Ama birden yüreğim burkuldu; bayrak bana istemeden Frenk Süleyman'ı ve çektiği çileleri hatırlatmıştı.

Cem küçük filoyu uzun uzun seyretti. Belki de, o günlerdeki her şey gibi, filoyu da gerçek - dışı bir şey olarak benimsiyordu. Ancak yardımcıları sağa-sola koşuşmaya başladıktan sonra, bana dönerek dedi ki:

«Sadi, hazırlanın. Beni de hazırlayın! Rodos'a bir kaçak sıfatıyle değil, bir imparatorluğun sahici hükümdarı olarak gittiğimi unutmayalım!»

Hemen, altı aydır hep yolda ve hep savaşta olduğumuz için, Kahire'den bu yana hiç açmadığımız sandıkları karıştırmaya başladık. Cem'in tören elbiselerini çıkardık, güzelce giydirip, başına en ince ipekten on iki dirsek bez doladık. Dostu-

mun nekadar zayıfladığını o anda anladım; sanki bir başkasının elbiselerini giymiş gibiydi.

Yine de çok güzel görünüyordu. Mehmet Han'ın ölümü üzerinden geçen on beş ay içinde Cem erginleşmişti. Kendi kendime bu erginleşmenin belirtisinin ne olduğunu sordum ve cevabını yine kendim verdim: Cem'in gelişi güzel çekiminde yansıyan acı bir keskilikti bu belirti. Evet, buydu tam. Ve kişi, belki kendisinde tam da bir şey yansıdığı zaman erginleşirdi.

Dümen kasarasına hükümdarımdan sonra çıktım. Hepimiz, bir avuç yardımcısı, Cem'in arkasında yarım ay biçiminde dizildik. Sabah ışınları altında, atlas, sırma ve sahtiyanın bütün renklerine bürünmüş, bir avuç genç olarak, herhalde neşeli bir görünüşümüz vardı.

Karaveller yelken boşaltmışlardı. Kürekler yukarı kalktı. Evet, tarikat gemileri kara sularına girmeyecekti. Yasalara uyuyorlardı.

Büyük kalyondan bir kayık ayrılıp, hızla bize doğru yöneldiğini gördük. Cem, kaderini getiren bu kayığı gözden kaçırmıyordu. Hattâ denizcilerden bir dürbün rica etti ve yaklaşmakta olan elçileri seyre daldı.

Artık seçebiliyorduk, iki kişiydiler. Biri baştan ayağa siyahlara bürünmüş bir şövalye. Biraz sonra ötekini de tanıdık: Süleyman. Evet, Süleyman sağ-salimdi!

Cem, orta yaşı, gözleri renksiz ve kaba yontu bir adam olan şövalyeye belli-belirsiz bir baş salladı. Cem'i, prens diye nitelediği bir-iki sözle selâmlarken sesi de renksizdi. Süleyman, adama, o bildiğimiz bakışlariyle, yani onu bit yerine koyan gözlerle bakarak, söylediklerini çevirdi.

Elçi, hiç vakit kaybetmeden, Cem'e dürülü bir kâğıt sundu. Süleyman açıp okumaya başladı: Sadece, Rodos'a kabul edileceğimizi ve adayı istediğimiz zaman terkedebileceğimizi anladığımız bir sürü lâf.

Artık dinleme ilgimi kaybettiğim sırada, birkaç söz, bir-

den dikkat kesilmeme sebep oldu. Süleyman, sanki okuyormuş süsü vererek, Cem'e şöyle diyordu:

«Hükümdarım, yarım saat sonra iş işten geçmiş olacak. Kölen olayım, bana gösterdiğin iyiliğe karşılık inan bana, Rodos'a gitme!»

Cem'in güneş yanığı yüzü birden sarardı. Frenk Süleyman'ın cesareti onu sarsmıştı. Ama şövalye Türkçe bilseydi, Süleyman'ın bunu böyle yapmayacağını düşünerek rahatladı. Ve, Rodos'tan ek haber istercesine, hiç oralı değilmiş gibi konuştu:

«Maşallah, sağ-salim dönüyorsun, Süleyman. Bu az şey değil...»

«Fareyi kapana çekecek peynir olduğumu sanıyorum, sultanım. Vallahi tehlikedesin!»

Cem takati tükenerek cevap verdi:

«Kader, Süleyman... Gidelim!»

Frenk bir şeyler daha söylemek istiyordu, fakat Cem uzaklaştı. Geminin küpeştesini aşmadan önce, yalnız bir an durakladı. Yaşandım boyunca rasladığım en alaca topluluğa, denizcilerle elebaşılarına dönerek bağırdı:

«İyiye mi, kötüye mi bilmem ama, Cem Sultan'ın hayatını koruduğunuza teşekkür ederim, dostlar!»

Korsanlar hemen küpeşteye üşüştüler. Herkes kendi dilinde bir şeyler haykırıyordu. Otuza yakın deniz eşkiyasının bu haykırışları, Cem'e âdeta ordusunun kendisini karşılama nidalarını, yığınların sesini hatırlattı. Şimdi Cem insan yığınından ayrılıyordu, zira yardımcıları olan bizler bir avuç beslemeden, ücretli hizmetkârdan başka bir şey değildik.

Cem, bir ayağı ip merdivende, gözleri de korsanların üzerinde, donup kaldı. Bakışlarında ilk defa çaresizlik okuyordum. Cem, adımlarına hâkim olduğu son ânı uzatmak ister gibiydi. Anlaşılan, bu durum, hükümdarımızı - kendisi için canlı bir ihtar olan - Süleyman'a çevirdi. Ve sönük bir sesle:

«Sen kal, Süleyman, dedi. Seni Rodos'ta bildikçe, içim rahat olmayacak.»

«Seninle geleceğim, sultanım. Başıma bundan fazla bir şey gelemez.»

Sonra ip merdivenden inmeye başladık. İlkönce on kişi geçti. Kayık okadar alıyordu. Bütün yardımcıları ve yükümüzü toplamak için kayık bir sefer daha yaptı.

Büyük kalyonda bizi Don Alvaro karşıladı. Üstün bir karşılamaydı bu. Bütün gemiye pahalı halılar sermişlerdi. Halılar küpeştelerden de sarkıyor ve kalyon uzaktan pırıl pırıl bir su çiçeğine benziyordu. Bu çiçeğin alaca renkleri üzerinde şövalyeler siyah ve ölümcül - bu sözcüğün dilime gelmesini istemiyordum ama, ister istemez beynime saplandı - lekeleri andırıyorlardı.

Don Alvaro, Cem'i çok uzun bir söylevle selâmladı. Süleyman, bana kalırsa, üstünkörü çeviriyordu; çünkü Alvaro'nun bir araba sözünü bir cümleyle toparlayıveriyordu. Cem kısaca teşekkür etti ve kendisine ayrılan bölmeye çekildi.

Hıristiyanlar arasındaki ilk akşam yemeğimizi hiçbir zaman unutmayacağım. Gerçi geleneklerine ve adetlerine daha sonraları alıştım, ama daha o zaman her şey benim için yeniydi.

Şövalyeler yemek için birer - ikişer güverteye çıkıyorlardı. Açıkta oturuldu. Başımız üstünde alacalı bir yelken bezi gerilmişti. Derin cam kadehler içinde iri mumlar masayı aydınlatıyordu. Masada o kadar çok yiyecek vardı ki, başımız döndü. Öyle ya, aylardır peksimetten ve çamurlu sudan başka bir şey görmemiştik!

Aslında sofra karşılıklı iki masadan ibaretti. Şövalyelerin yemek yiyecekleri leylek bacaklı masa, bizimkisinden daha fakirdi. Bizi, çevresine minderler ve yastıklar döşenmiş alçak bir masaya buyur ettiler.

Oturur oturmaz, (bizim taraftan yalnız Cem'in en yakınları sofradaydık), Don Alvaro, geleneksel olarak ilkin hükümdarımızın sağlığına kadeh kaldırdı. Anlaşılan, bizim içmeye-

ceğimizi sanmıştı - öyle ya, dinimiz içkiyi haram ediyordu - çünkü Cem'in de dolu bir kadeh istemesi ve bir solukta boşaltması onu hayrete düşürmüştü.

Öbür masadakiler şaşkınlıklarını gizleyip, daha da şarap teklif etmeğe başladılar. İyiydi şarapları, Kıbrıs şarabı! Bunun dışında akşam yemeği hemen hemen hiç konuşulmadan geçti. Aramızda yalnız Süleyman her iki dili de konuşuyordu; ama yemeğe öyle yumulmuştu ki, ağzı hiç boşalmadığından, konuşamadı. Biz de pek çekingin davranmadık. Cem hiç görmediğim bir iştahla yiyordu.

Bir ara, kendisine hizmet eden bir şövalyeye dikkatle baktığını farkettim. Şövalye, Cem'in yeni bir tepsiye el uzattığını görünce, o tepsideki balıktan, tavuk-ördek veya av etinden derhal bir parça koparıp ağzına atıyordu.

«Süleyman, bu ne yapıyor?» diye sordu Cem.

Don Alvaro, bütün konuşmaları devamlı olarak izliyordu ki, hemen boynunu uzattı:

«Sultan hazretleri bir şey mi istiyorlar?

Süleyman, ağzı dolu, yakışıksızca gülerek:

«Bu kardeş rahibin neden her şeyden daha önce koparıp yediğini soruyor» dedi.

Alvaro gayet çalımlı, satarcasına:

«Öyleyse, açıklayın haşmetlûya!» dedi.

Bu emir Frenk'i küplere bindirdi ama, ne yapsın, diş gıcırtarak başladı:

«Size açıklıyorum, haşmetlû efendimiz. Hıristiyanlarda bir gelenek vardır. Yemek masasına bir hükümdar oturduğu zaman, yemeklerini önce kesinlikle özel bir çeşnicibaşı yoklar.»

Cem gülümseyerek Alvaro'ya döndü:

«Gereksiz, tamamen yersiz bir zahmet!» dedi. «Sofra gerçekten çok zengin, üstün yetenekli zevkli aşçılarınız var ve bu kardeşiniz, onların hazırladığı yemeklerin lezzetinden şüphe etmeyebilir.»

«Burada beğenme ve lezzet söz konusu değil, sultanım, zehir söz konusu!» Ve Süleyman öylesine gülmeye başladı ki, nerdeyse boğulacaktı; bu arada ördek kızartmasının bir parçasını da kucağına düşürdü. «Biliyorsunuz, buna benzer ziyafetlerden sonra sık sık uykudan kalkamayan oluyor!»

Cem ürküntüyle dinliyordu. Sonunda:

«E, nedir yani?» diye mırıldandı. «Ben aynısını yemeden, hangi zehir çeşnicibaşıyı yere serecek?»

«Pek tabii, hiçbir zehir! - Süleyman habire ördek kızartmasını didikliyordu. - Nezaket gösterisi işte, okadar...»

Cem yemeği bıraktı. Zehire pek olanak bir şey, yemeğe sık sık konulan bir katkı gözüyle bakan bu insanların artık bir lokmasını bile kabul etmeyeceğini sanmıştım. Fakat hükümdarın kendine hâkim oldu. Doğruldu ve yeniden kadeh kaldırdı; bu kadehten ilk yudumu içmek için yekinen çeşnici kardeşi hafifçe itti ve gözlerini Alvaro'ya dikerek:

«Yemeğimi ve şarabımı denemelerine müsaade edersem, Yoanit şövalyeleri gücendirmiş olurum» dedi. «Yanınızda sığınak aradığıma göre, her şüpheden arınmışım demektir. Rica ederim, zâtıaliniz bu adamın bizimle beraber oturup yemek yemesine izin verin!»

Süleyman henüz dişlediği bir parçayı ivedi ve güçlükle yutarak, Cem'in sözlerini çevirdi. Bu sözlerin karşı tarafta uyandırdığı tepkiyi güç anlatabilirim. Lokmaların şişirdiği avurtlar, yağlanmış sakallar üzerinde sonsuz şaşkınlık içinde donup kalmış olan ve hiç kırpılmayan o gözler çok gülünçtü. Sonunda, bu donukluktan ilkin Don Alvaro silkindi ve gözlerini Cem'den kaçıra kaçıra şunları söyledi:

«Bir dostun güveninden daha değerli bir şey yoktur bizim için. Teşekkürler ederim, devletlim! Tarikatımız ve kutsal kilisemiz adına teşekkürler ederim!»

Süleyman iki lokma arası bu sözleri de çevirdi. Sonra kendisi ekledi:

«Unutma hükümdarım, güvenden bunlar söz ediyorlar bak!»

II. BÖLÜM

29 TEMMUZ 1482 OLAYLARI HAKKINDA BÜYÜK RAHİP PİYER DÖBUSON'UN ÜÇÜNCÜ ANLATIMI

Ben daha 28, temmuz akşamı, Don Alvaro'nun süratli bir gemi ile ileri gönderdiği iki kardeşten, yüksek konuğumuzun yaklaşık olarak onlardan 24 saat sonra geleceğini öğrendim. Bu haberle birlikte, Rodos'ta, büyük kuşatmadan bu yana eşini görmediğim bir canlılık başladı. 29 temmuz öncesinde, bütün gece, genç kardeşler kalenin süslenmesi ve Cem'e ayrılan bölmenin hazırlanmasiyle uğraştılar. Konuğumuzu Fransız kervansarayına yerleştirmeye karar vermiştik; bu hususta - Fransız olduğum için - ben ısrar ettim.

Her şeyden önce bütün kilise bayraklarını ve halılarımızı çıkarmalarını buyurdum. Bunlar az da değildi hani, zira bütün Batı hıristiyanları ve korsanlardan korkan Levanta tacirleri tarikatımıza bol bol armağanlar veriyorlardı. Kale duvarlarına, pencerelere ve taraçalara asılan bu bayraklar ve kilimler, adaya yıllık panayırın kurulduğu Provansal köyü manzarası veriyordu. Bu basit ve zevksiz alacaklıkla Rodos'un ciddi yüceliğini âdeta zedelediğimizi sanıyordum. Fakat sonra bu alacalığın konuğumuz olan yabanî prensin herhalde hoşuna gideceğini düşündüm.

Bütün bu uğraştan, atana kadar devam etti. Ancak sa-

baha doğru, hamallar, kervansarayın yüceliğini arttıracak bazı kişisel eşyalarımı oraya taşıdılar. Bunlar ipek cibinlikli bir yatak, sedef ve mercan kakmalı küçük bir yazı masası, birkaç kaplan postu ve sayısız atlas yastıktan ibaretti. Hepsini Fransız Kralına ait odalara koyduk. Hiçbir Fransız Kralı Rodos'a gelmediği ve gelmek dileğinde de olmadığı halde, kervansarayımızın böyle odaları vardı. Sırası gelmişken, şunu da kısaca belirtmek isterim ki, - üstelik bu artık önemli bir şey sayılmazdı, çünkü Rodos da, Fransız kervansarayı da yüzyıllardan beri elimizde değildi - bu kral odalarının duvarlarındaki diba kaplamalar ardında iki tane gizli dinleme yeri vardı.

Yardımcılara ayrılan odalar her türlü gösterişten uzak bir şekilde döşenmişti. Cem'le birliğimizin, tarikatın yüksek çıkarlarına uygun olacağını tamamen anladığım halde, bu yabani Türkler, Levanta kalıntısı Sarasinler vesaire takımına karşı duyduğum tiksintiden bir türlü kurtulamıyor, daha iki yıl önce yine bunlar yüzünden Rodos'un yokolmasına an kaldığını unutamıyordum.

Günün bulutsuz, yağmursuz olacağını kestirdiğim zaman - artık ortalık büsbütün ağarmıştı - Cem Sultan'ın geçeceği sokaklara da halı sermelerini buyurdum. Rodos şimdiye dek buna benzer bir debdebeye tanık olmamıştı. Cem'in odaları önündeki sundurmaya çıkarak, sanki ortasında kutsal çilekeşin anıtının yükseldiği büyük ve ışıl ışıl bir salonu andıran, kenarlarına kadar da yine halılar döşenmiş San Sebastiyan alanını seyre daldım. Biz, tanrı kulları yeryüzü güzelliklerine karşı elbette ilgisiz değiliz.

Tören giysilerine bürünmüş olan bütün kardeşler artık limana inmişlerdi. Mızıkacılarımız (Rodos'un birçok müzisyeni de vardı, çünkü rahiplerden başka buraya bir sürü tacir, ırgatlar ve maceraperestler de geliyordu) güney yazının ve küçücük Rodos bahçelerinin bütün çiçekleriyle süslenmiş olarak, yüksek konuğu karşılamak için dizilmişlerdi. Tek sözle, çabalarım boşa gitmemişti; adamız, denizin sonsuz maviliği orta-

sında parıltılı ve renk saçan bir mücevher gibi göz kamaştırıyordu.

Ben kendim limana gitmedim. Dinî sanım ve yerim, aşırı ilgi göstermeye elvermiyordu. Anıt önünde gerilen ipek saçağın altında durdum. Etrafımda yedi dilden rahip kardeşler vardı. Sekizincisine, Cem Sultan'ı karşılama ve alana kadar getirme görevi verilmişti.

Ve bu yüzden, Cem'in adamıza ayak basışına tanık olamadım. Ancak Rodoslu'ların arada bir yüksek, ama dolgun diyemeyeceğim haykırışlarını işitiyordum; çünkü, ada ahalisi çocuklarla birlikte ancak üç bin kişiydi. Bu haykırmaları mızikamız bastırıverdi; ünlü çalgıcılarımız sarı sıcak temmuz göğünü epeyce karışık havalarla çınlattılar. Görülüyor ki, görevlerini, yani olabildiği kadar büyük bir gürültü meydana getirmeyi güzel başarıyorlardı.

Saçak altından, insan kalabalığında bir canlılık belirdiğini ayırdım. İşte, Cem Sultan, artık efsaneleşmeyi başarmış olan genç adam geliyordu. Saklayamam, elli yaşındakinin yirmi yaşındakine karşı olağan çekemezliğini, dinî önderin lâyık öndere karşı tabii kinini biraz olsun hissediyordum. Bizim zamanımızda kilisenin gerçek iktidarının her türlü yeryüzü hükümdarlığından çok daha güçlü olduğunu söyleyerek karşı koymaya başlamayın, bunu biliyorum. Reel bakımdan evet, ama dış görünüş bakımından sınırlı olduğu, o renklerden, atlardan, sırmalardan, şeritlerden, velhâsıl bütün o gönül okşayan kalımsızlık süslerinden uzak kalması gerektiği de bir gerçek...

Cem Sultan'ın bende bıraktığı ilk gözlemin hiç değilse beklenmedik olduğunu saklayamam. Karşımda, selâmlama gösterilerine karşılık verebilmek için atını yavaş yavaş süren ve hiç de yabaniye benzemeyen birini görüyordum. Bizim Normandiya veya Alsas'taki gençlerimiz gibi sarışın, belki daha da açık sarışın ve yüzü daha ifadeli bir gençti bu. Ve işte en çok dikkatimi çeken de buydu: Bir Doğu'lunun iç dünyası

hakkındaki düşüncelerimden ayrı olarak, düşünen ve duyan bir kişinin ifadesi vardı onun yüzünde.

Cem'e söylediğim ilk sözler şu oldu:

«Kutsal tarikatımızın topraklarına hoşgeldiniz, haşmetmaab! Rodos, yüce Fatih'in oğluna kucak açmakla mutludur. Varsın, şu anda şanlı silahlarımız arasındaki düşmanlık sonsuza dek sönüp bitsin! Varsin, yönetiminizin başlangıcı, Bâbıâli ile Tarikat arasında sonsuz barışın başlangıcı olsun!»

Konuk da kendi diliyle bir şeyler söyledi. Anlayamadığımız bu sözler, Bruno kardeşin çevirisiyle gücünü ve uslûbunu bir hayli yitirdi; amma ne de olsa, Cem Sultan'a göre mutluluğumuzun karşılıklı olduğunu ve kendisinin de tarikatımızın bilgelik ve dürüstlüğüne tam bir güven beslediğini öğrendik.

Konuğun odalarına doğru yöneldiğimiz zaman, güleceğim geldi. Ben, onun babası olabilecek yaşta adam, hiç yardımsız merdivenleri çıktığım halde, o yirmisindeki civanmerdi iki putperest koltuklayıp duruyordu. Sonradan öğrendim ki gelenekleri bunu gerektiriyormuş. Yukarıda, odalara girince, Cem, çevresine çabucak bir göz attı. Bakışında ne titizlik vardı, ne de hayranlık. Sanki çoktandır bizim göreneğimize alışıkmış gibi davranıyordu.

«Zâtıdevletlerini birkaç saat yalnız bırakmama izin verin» dedim. «Yol yorgunluğunuzu giderin ve bu akşam şanınıza verilecek resmî ziyafete hazırlanın. Akşamüstü yardımcılarımı göndereceğim, sarayıma kadar size eşlik edecek.»

Ziyafet, yardımcılar, saray... Bu sözlerle konuğumuza kendi sanımızı duyurmaya çalışıyor, Rodos'un bir Karaman ili olmadığını ve bizde yaşayısın başka yönleri bulunduğunu belirtmek istiyordum. Cem oralı değil gibi görünüyor, yalnız kalmakta acele edercesine, dalgın ve baştansavma dinliyordu. Doğrusu ya, ben de aynısını istiyordum. Çünkü 29 temmuzun öğleden sonraki saatlerini, belki Cem Sultan'a bir yıldır süren savaşının yarattığı sıkıntıdan daha fazla bir çaba ve gerginlik içinde geçirmiştim. Ben bu öğle sonu saatlerinde, Sultan II. Ba-

yazıt'tan tutun da Papa Hazretlerine kadar bütün dünya güçleriyle savaşıyordum.

Savaşı, çalışma odamdan ve daha tam bir deyişle yazı masamdan yönettim. On kadar mektup yazdım yalnız. Her biri ötekilerinden okadar ayrı, olayları öylesine değişik şekilde aydınlatıyor ve birbiriyle çelişen okadar çok çözüm yolu ileri sürüyordu ki, bu on mektupla yalnız derimi değil, içimi de on kere değiştirdiğimi ve ayrı ayrı on hükümdara dönüştüğünü sanıyordum.

Bir tutumunuz beni şaşkınlığa götürüyor: Siz neden ille de şimdiki dünyanızın bağdaşmaz çelişkilerle paralandığını sanıyorsunuz? Neden - binlerce yıllık denemelere karşı - insanlık, her gün, tam da yaşadığı bu günün insanlık tarihinin doruğu olduğu iddiasiyle kendi kendini aldatmak eğilimindedir? İşte biz de (o zaman haklı olarak böyle düşünüyordum) çağımızın, tarihin «dönüm noktası» olduğunu kabul ediyorduk. Çinkveçento, biliyorsunuz, yalnız fikir ve düşüncelerin çatışmasıyla yüklü çağ değildi. O çağ, otuz yıllık ve yüz yıllık dinsel savaşları hazırladı; Engizisyonu, Flândır Devrimi'ni ve Bartolome Gecesi'ni hazırladı... E, o halde, sizin çağınızın daha çözümleyici olduğuna mı inandıracaksınız beni?

Özür dilerim, öykümden yine biraz uzaklaşacağım, zira çinkveçento tarihinde biraz karanlık kalan, atlanan bir yönünü de belirtmek istiyorum. Bu, Doğu'nun bir Avrupa gücü olmaktan çıkması sorunudur.

Bin yıl boyunca - hıristiyan dünyasının yarı ömrü - Batı öncülüğü kaybetmiş, barbarlaşmıştı. Bu kesimde hükümdar malikâneleri, karmaşık bir bağımlılığa hükümlü kısa tarihli devletçikler kurarak mantar gibi bitiyordu. Bunları ancak birkaç bin toprak kölesi besliyor, birkaç yüz asker de koruyordu. Batı'nın ölçüleri küçülmüştü. Onu hâlâ perçinli tutan biricik ortadirek Roma, Papalık idi. Ama bu da önemsiz bir teselliydi Öte yandan, aynı zamanda içinde Doğu bir hayli ilerlemişti; bar-

barlar onu barbarlaştıramamıştı; onları Doğunun yerine yükselterek uyduları haline getirmişti.

Bizans!... Siz mirasçıları, Bizans'ın Ortaçağ'da ne demek olduğunu bilir misiniz? Batı'da on beşinci yüzyılın kendi başarısı olarak sunduğu - insanın ortaya çıkarılışı, eski mânevi mirasın ve hatta olumlu bilimin yeniden doğuşu - gibi değerler Bizans'ta sürekli ve kesintisiz yaşamış, Bizans bunları en eski zamanlardan daha yeni zamanlara getirmişti. Bizans, iki uygarlık arasında köprü idi; Batılı ve katolik olmama rağmen, bunun yüce bir köprü olduğunu belirtmek isterim.

Batı'da bir kralın okur - yazar olması ender hallerden sayılırken, yalnız Bizans'ta değil, onun Bulgaristan ve Sırbistan gibi dallarında bile nice hükümdarlar şairdi, eli kalem tutan kişilerdi. Lüter'i ve maneviyatta çözümleyici dönüm noktasını olarak Lüteranlığı ne diye burnuma dayayıp durursunuz? Doğu'da Lüter'den yüzyıllarca önce, kırıntıları Batı'nın ocaklarında isteksizlikle besleyen nice tarikatlar yaygındı. Doğu, gizlice, sayfa sayfa Batı'ya aktarılan kilise karşısında koca bir literatüre sahipti.

Roma'nın hizmetinde bir kişinin, kendi adamlarını böyle aşağılamasına şimdi şaşıyorsunuz, değil mi? Evet, bu bize yakışmaz. Ama biz, bize engel olduklarından ötürü, Bizans'ın ve Balkanların durumunu bilmek zorundaydık.

Engel olma sözünü tam yerinde kullanıyorum. Aradan beş yüzyıl geçmiş bulunuyor, ve bazı gerçekler artık yüksek sesle söylenebilir. Bir çarın yahudi kadınını veya aktrisi eş olarak aldığı, çoklukla hükümdarların eretik olduğu, her türlü putperest akımlarının yaygın bulunduğu ve toplumun, her türlü inanış, tabaka, milliyet hurafelerinden azat yaşadığı Avrupa Doğusundaki düşünce serbestliği bize engel oluyordu; Doğu'da kilisenin dünyevî yönetime bağımlı ve bu suretle Batılı hükümdarlara kötü örnek olması bize ters geliyordu; sonunda, belki de en çok, Bizans ile uydularının herkesten üstün mal üretmeyi ve ticareti becermeleri bizim hesabımıza gelmiyordu. Doğu ile

Batı arasındaki yolları onlar ellerinde tutuyor, istedikleri fiyat ve gümrükleri bize dayatıyor; camın, çeliğin, sahtiyanın ve sırmanın gizlerini bilmeyen bizlerle istedikleri gibi oynuyorlardı. Yani binyıllık bir imparatorluk barbarların ve vahşi'erin değişik darbelerine uğruyor, onları zaman zaman arıtıyor, dize getiriyor, büyüyor, küçülüyor, çöküyor ve sonra harabeler üzerinde yeniden canlanıyordu... Bizans'ın mirasını devralanlar, onun önünde saygıyla eğilin!

Ve ansızın, Fatih! «Tarihin dönemecinde büyük dehşet» adını verdiniz ona. Gülünçsünüz, bağışlayın! Fatih, Levanta'lıların ticaretini zorlaştırıp, bizim de birkaç kalemizi yıkarak Avrupa'yı korkuttu. Oysa, bizim yararımıza yaptıkları çok daha fazladır: Fatih bizi Bizans'tan kurtardı.

Neden bi hassa beşinci yüzyılın Batı'nın gelişiminde yeni bir aşama olduğu üzerinde hiç düşündünüz mü? Neden tam o zaman kent'erimiz zenginleşti ve vatandaşlarımız ekmekten ötesini de düşünmeye başlayarak başımızı Reformasyon ve her türlü devrimler derdine soktu? Cevaplarınız yalnız bir dereceye kadar doğrudur. Ben kendi cevabımı söyleyeceğim: Batı on beşinci yüzyılda kurtuluşuna kavuştu. Hem de onu Fatih Sultan Mehmet kurtardı. Evet, size gerçeğin ta kendisini söylüyorum. (Ve bir düşünün ki, Roma'da bugüne dek, kişisel düşmanım olan o kısa bacaklı ve kalın boyunlu Osmanlının anıtı dikilmemiştir!)

Peki, öykümden neden bu kadar uzaklaştım? Ha, evet, çağımızın içine düştüğü ve boğuşarak kendine yol açtığı çelişkilerin karmaşıklığını açıklıyordum size.

Kısacası, bu çelişkiler şöyleydi: Bir taraftan, Doğu'nun hâlâ tutunan hükümdarları (parmakla savılacak kadar az, her seyden önce Macar, Leh, Rus hükümdarları), Osmanlı ilerleyişine engel olmak ve Türkleri geriye, fakat ancak çok güçlü bir komşu devletinin canlanmasına meydan vermeyecek kadar geriye atmak için bazı kayıplar vermeye hazır bulunuyorlardı. Öte taraftan, Bizans'ın ölümünü henüz kutlamış olan Batı, dünya ya-

rarların bölüşülmesinde kendi payını almaya girişmişti. Ve günden güne kalkınan birçok Batı kenti ve artık durumları sağlamlaşmakta olan bu küçük hükümdarlar Türkiye'nin kişiliğinde yalnız bir tehlike görmekle kalmıyorlardı. Türkler, onlar için, iyi para karşılığında parlak ve ucuz mallar sokuşturabileceğin zengin ve safdil kişilerdi; çalışma ve ticaret zorlamalarını sevmeyen ve frankın bu kara, ama çok gelirli uğraşlarına sırt çevirecek olan zengin tembellerdi. (Bildiğimiz üzere, müslümanlar bizi hiçbir zaman ayırdetme çabasında bulunmadılar, bize tek bir ad verdiler, çünkü onların gözünde de biz, mânen gelişmemiş, kendilerini çalışmaya ve tamaha aşırı çabalarla kaptırmış kişilerdik; buna karşılık müslümanlar zamanlarını çok akılıca kullanıyorlar, Bizans'ın ve Balkanlar'ın kalıntılarını yiyorlardı.)

Bütün bu düğüm, düğüm çelişkilerde Papalığın katkısı az değildi ve karşılaştığı güçlükler de anlayışla karşılanmalıydı. Papalık bu kerteye kadar belli nedenlerle varlığını sürdürebilmişti. Yani Batılı hükümdarların her birine kilise gerekliydi. Çünkü köylüler üzerindeki kudretlerini, toprak köleliğini ki'ise takdis ediyordu. Papa hazretleri tarafından onaylanıp ilân edilmeyen bir hükümdar, suikaste değil (suikastler istemediğin kadar çoktu ve hiç kimse bunlara karşı çıkmıyordu), köylü ayaklanmalarına rahatça kurban gidiyordu; köylü böyle bir hükümdarı tepelediği takdirde tanrı önünde günah işlemiş sayılmıyordu.

Fakat Batının yaşamındaki değişiklik Papalığı adamakıllı sarstı. Kentler durmadan zenginlesiyordu. Bu, yeni türeyen seçkinlerin (tüccarlar, işlik sahipleri) iktidarlarının takdisini aramadıkları anlamına geliyordu. Çünkü paraları bu görevi çok güzel başarıyordu. Mülk sahibi kimseyi çalışmaya zorlamıyordu, ihtiyaç sahipleri ondan iş rica ediyorlardı. O ödüyordu.

İşte bu ayrıntı Batı'nın yaşamında dönüm noktası oldu ve yeni çağı ilân etti. Bu hususdaki düşüncelerinizde tamamen haklısınız: Çalışan kişiye doğrudan doğruya ödeme tarzı her şeyi değiştirdi. O zaman Roma gelecek önünde bir güvensizlik duydu; Roma hiçbir zaman kendi kendini aldatmış değildi.

Bunun için benim zamanımın Papa'ları büyük adlar bırakmadılar; tarihe küçük çapta entrikacılar, çok karılı kişiler veya tefeciler olarak geçtiler. Artık yöntemleri için daha önceki alan yoktu. Onlar, hükümdarlarla kentler arasındaki uğraşlara katılarak, gaddarlıktan ve bağışlamadan sırayla yararlanarak yeni gidişe ayak uydurmaya çabalıyorlardı. Zamanın yargısı onun kendi araçlariyle atlamak umudunu besliyorlar, iktidarımızın sonunu erteliyorlardı. Roma yeniden barbarların zaferi öncesindeydi. Fakat bu kez barbarlar içeriden, daha doğrusu aşağıdan geliyordu.

Öykümden daha fazla uzaklaşmama hacet kalmıyacağına inanıyorum, zira Çinkveçento'nun taşıdığı nitelikler hakkında size bir dereceye kadar bilgi verebildim sanıyorum. O halde, Eski Dünya'nın hükümdarlarına o on mektubu yazmamın benim için ne büyük bir azap olduğunu kolayca düşünebilirsiniz.

Mektuplara, elbette doğrudan doğruya başım olan Papa Hazretlerine mesajla başladım. Bu mektubu bugün gibi anıyorum.

«Menfur müslüman soyunu yoketmek şimdi hıristiyanlığın yetenekleri içindedir. Cem'e ordu sağladığımızda, ondan yana olanlar, çabuk ayaklanacaklardır. Ağabeyi cesaretsizin biridir ve çok korkacaktır. Kendisine hizmet eden yetenekli general azdır. En iyileri olan Ahmet Paşa, ona karşı çıkmak için elverişli an beklemektedir. Netekim, Prens Cem'e, kaderine küsmemesini ve geçici olarak gerilemesini salık veren bir mektup (1) yazmıştır. Moreya ve Adalar grupunun bir kısmını geri almak için hiçbir zaman bugünkü kadar uygun bir an elimize geçmiş değildir. Bunu başarmak zâtıâlinizin şanını da kat kat artıracaktır. Bu uğurda Avrupa hükümdarlarının büyük katkılarda bulunmaları bile gerekmez; çünkü Avrupa'da bize Cem'den yana

(1) Cem bu mektubu alamadı. Bu mektup Rodos yolunda bizim tarafımızdan taşıyanın üzerinde yakalandı (Not: D'Obüson'nun).

olanları, Asya'da ise iktidarını yenilemek amacındaki Karamanoğlu yardım edeceklerdir. Düşmanlarla çevrili Sultan Bayazıt karşı koyamayacaktır.

Teklifimizin başarıya ulaşıp ulaşmayacağını bilmiyoruz. Şimdilik Prens Cem'i koruyacak ve ona umut vereceğiz. Tanrı yolumuzu açık tutarsa, elbette emek ve çabalarımızı esirgemeyeceğiz. Aksi olursa, sözümüze sadık kalarak, Rodos'un çıkarlarına uygun şekilde davranacağız.»

Benim bu mektubumda bir saklamalık var mı? Teslis inanışı adına yemin ederim ki, hıristiyanlığın putperestlere karşı başarılı ve çözümleyici darbesiyle adımın da anılması için, sunduğum davranışın yapılmasını bütün varlığımla diliyordum. Ama sunuşumun başarıya ulaşacağına pek inanasım gelmiyordu, çünkü Avrupa ve Papalığın böyle bir darbe indirmekten çekinmeye gerekçe olan bütün nedenlerini iyi biliyordum. Bundan ötürü, mektubun sonunda, davranışın suya düşmesinin sorumluluğunu başkalarına yükletip, Cem'e sahip olma hakkını kendime bırakıyordum. En nihayet, Cem benim tutsağım, pardon, konuğumdu.

Mektupların birkaçı - İngiltere, Fransa, İspanya kıralların a yazdıklarım - birbirine pek benziyordu. Bu hükümdarların vicdanlarına seslenerek, sefere katıldıklarında kendilerine şan - şeref ve günahlarını bağışlama sunuyor, Türklerin yenilgiye uğratılması halinde Levanta ticaretinin kazanacağı üstünlüklerden söz ediyordum.

Bu mektupların başarısı daha da şüpheliydi; ateş İspanyol ve İngiliz topraklarından çok uzakta yanıyordu. Daha çok, İtalya'nın Venedik, Cenova, Floransa kentlerine güveniyordum, zira Akdeniz'de olup bitenlerin onlar için önemi vardı. Fakat değerli İtalyan cumhuriyetlerimiz aralarında öyle kıyasıya savaşıyorlar ve ticaret açgözlülüğü onlarda her siyasal seziyi öyle körletmişti ki, cevaplarına belbağlamak zordu.

Sözünü ettiğim gün, öğleden sonra, Yanoş Huniyadi'nin oğlu Macar Kralı, Matiaş Korvin'e de bir mektup yazdım. İşte

bu mektup beni tarih önünde temize çıkarır, Cem olayında yalnız Batının çıkarlarını savunmadığımı kanıtlar. Çünkü Matiaş Korvin doğrudan doğruya Osmanlıların baskısı altındaydı ve plânımı seve seve kabul edecekti. Öyle ki, Korvin'in Osmanlılara karşı açılacak bir seferi, Sırbistan'ı, Bosna'yı ve belki de Bulgaristan'ı uyandıracak, belki Bizans'ı bile diriltecekti. Ben bunu biliyordum ve her davaya karşı kendisine yardım sundum.

Tek başına ve tehlike altında bir adanın kaderinden sorumlu olan benim gibi yüksek yer sahibi bir din adamının doğaya bir hayli ilgi gösterdiğine sizi zor inandırabilirim. Ama ben 1482 yılının 29 temmuz akşamını hâlâ capcanlı hatırlıyorum.

İçeriden, sarayımın salon ve konuk odalarından yüksek sesle konuşmalar, gülüşler ve müzik işitiliyordu. Orada, tarikat ve Rodos ileri gelenleri, resmî görüşmemiz sona erdikten sonra, Cem'le bir gönül alma sohbeti yapıyorlardı. Aralarında artık epeyce içmiş olanlar vardı; konuklarımın sesinde aşırı dostluk, gereğinden fazla yakınlık ve hattâ taşkınlık ayrıntıları hissediliyordu. Bulunduğum yerde, düşüncelerimi toparlamak ve bir düşünce sırasına koymak için çıktığım açık galeride ışıl ışıl bir temmuz gecesi sürüyordu.

Bu temmuz sonlarının ağır, boğucu, nedeni belirsiz bir hüzünle dolu ve her şeyden önce çok gergin gecelerinde ne kadar çekicilik saklandığının belki farkına varmışsınızdır. Sanki doğa kendini kaptırdığı yaz cömertliği içinde şaşırıp kalmış ve mevsimin kaçınılmaz sonu yorgunluk ve yaklaşan sonbahar onu ürkütmektedir. Herhalde bunları tam gerektiği gibi söyleyemiyorum; zaten ben hiçbir zaman insanın dışında bir şeyi hissedemedim ki, onu tam olarak anlatabileyim! Fakat o gece Rodos'un üzerindeki havanın anlatımı gerçekten zor bir gerginlik dolduruyordu. Sanırım, bir cinayetin düşünüldüğü veya düzenlendiği geceler hep böyle olur.

30 - 31 TEMMUZ 1482 OLAYLARI HAKKINDA ŞAİR SADİ'NİN YEDİNCİ ANLATIMI

Sabahleyin, dün akşamki ziyafetten ağırlaşmış kafalarla uyandık. Kardeşler gerçekten Kıbrıs şarabını esirgememişlerdi. Giyinip hazırlandığımız sırada, daha önemlilerinden üç kardeş yanımıza geldiler (o zaman rütbelerini ayırdedemiyordum) ve hükümdarıma kendisini gezdirmek ve adanın görülecek yerlerini göstermekle görevli olduklarını bildirdiler. Bu sunuşun Cem'i pek okadar sevindirdiğini söyleyemem, ama o itelemeyi sevmez, bir kimsenin dikkatini değerlendirmekte kusur etmekten sakınırdı.

Atlarımız öğleden sonra geç saatlere kadar Rodos'un çeşitli tepelerine-dağ denilemezdi bunlara- tırmanıp duruyor, biz de rahiplerden bilmem kim kardeşin açıklamalarını dinliyorduk. O buralarda geçen olayları anlatıyor, küçük kiliselerin, putperestlerin harap tapınaklarının, körfezlerin ve kayaların adlarını söyüyordu. Bu işi olağanüstü bir özentiyle ve pek acele etmeden yapıyordu. Nedenini de anlamıyorduk. Bitmez - tükenmez sözlerle kafası şişen Cem artık usancını gizlemiyor ve hep tek heceli sözcüklerle onaylayarak, sözün uzamasını önlemeye çalışıyordu.

Fakat bilmem kim kardeş görevini sonuna kadar yerine getirdi ve biz, bir - iki lokma tıkınıp kendimizi yataklarımıza atabilmek özlemiyle, akşamüstü yorgun argın saraya döndük.

Cem'in odasındaydım. Yatağının ayakucuna kendi yatağımı

sererek genellikle beraber gecelediğimizi söylemeliyim. Karaman'ı terkedeli, Cem'in uykusunda öldürüleceği korkusu beni rahat bırakmıyordu. Ancak katilin beni çiğnemeden geçemeyeceği düşüncesi beni rakatlatıyordu. Cem'in de güvenini arttırıyordu. Cem, Karaman'dan buyana geceleri yalnız kalmaktan kaçınıyor, sürekli bir yakınlık arıyor, konuşmak veya dinlemek, bazan susmak, ama herşeyden öte bir başkasiyle birlikte susmak istiyordu.

Ve işte böylece, o öğle sonu, hükümdarım dinlenmek için uzanır uzanmaz, ben de ayakları dibinde, kaplan postlarına uzanıp yatmıştım.

Çok geçmeden uyukladığını, belki de uyuduğunu anladım. Henüz gençti, sessizce, kuzu gibi uyuyordu. İyi örtünmüş mü diye bakmak için başımı kaldırdığım sırada, kapı aceleyle vuruldu. Öyle ki, gelen nerdeyse izinsiz içeri girecekti.

Kapıyı sessizce araladım. Eşiğin önünde, çok genç bir rahibi elinden tutmuş - ama öyle elele tutunur gibi değil, bileğini iyice kavramış olarak - Frenk duruyordu.

Frenk'in yüzü beni birden korkuttu. Onun yeryüzünde en acı, en asık, en umutsuz ve atak yüze sahip olduğunu düşündüğüm olmuştu. O anda yüzüne bakınca, eskiden düşündüğümün hiç olduğunu anladım. Süleyman adamakıllı sarsılmıştı (olur şey değildi, zira onu hiçbir şeyin sarsamayacağını, daha fazla korkacak ve kaybedecek bir şey olmadığını, yüzlerce defa kendisi söylemişti) ve düpedüz dehşete düşmüştü.

Süleyman hiçbir şey söylemeden, beni omuzuyla kabaca bir yana itti ve genç rahibi içeri tıktı. (Oğlanın sol göğsünde beyaz haç yoktu; tarikatın rahip çömezlerinin böyle giyindiklerini sonradan öğrendim.) Zavallının bayılacak gibi bir hali vardı; korkudan mı, kederden mi, bilmem, sanki dilini yutmuştu. Frenk, kaçacağından korkar gibi, bileğini hâlâ sımsıkı tutuyordu.

«Uyandır hemen hükümdarını!» diye fısıldadı.

Ben de bu titreyen fısıltıya uyarak:

«Sultanım!» dedim, «Rica ederim, sultanım, uyan!»

Cem kıpırdadı. Belki ilk rüyasını bölmüştük. Bakışlariyle beni, Frenk'i, yabancı oğlanı yokladı. Ve bizdeki aceleyi ayırıp iğnelenmiş gibi fırladı:

«Ne var?»

Süleyman umutsuzlukla ve her şeyi unutarak, sesini yükseltiverdi:

«Hükümdarım, neden sözlerime inanmadın, a sultanım! Gördün mü, beni haklı çıktım. Ama haklı çıkamamayı ne kadar isterdim, sultanım!»

«Ne haklısın?»

Kapıldığımız dehşet artık Cem'e de geçmişti. Uyku dalgınlığından çabucak silkindi. Ama bembeyaz olmuştu, yüzünde acınacak kadar keder okunuyordu.

«Süleyman ekledi:

«Bugün sana Rodos'u gezdirdiler, değil mi, hükümdarım? Bütün sabah ve öğleden sonra seni kaleden uzaklarda dolaştırdılar, değil mi?»

«Evet! Ne var bunda?»

Frenk anlamsız sorulara devam ediyordu:

«Biliyor musun neden, sultanım?»

«Nereden bileyim? Konuş!»

«Eşkiya mağarasına nasıl koşuştuklarını görmeyesin, toplantı yaptıklarını, karar alıp harekete geçtiklerini anlamayasın diye, evet bundan!»

«Sarhoş musun, yoksa deliriyor musun sen?» - Cem başını sarstı. - «Ne mağarası, hangi eşkiyalar?»

«Büyük Konsey sabahtan ikindiye kadar toplantı yapmış. Senin geleceğini görüşmüş, sultanım!»

«Benim ne olacağımın görüşülecek tarafı yok. Ben artık onu kararlaştırdım. Dün akşam büyük rahiple anlaştık, Macaristan ve Sırbistan'a mektup yazacak. En geç bir ay sonra, kırallarından cevap gelir gelmez, Rumeli'ye hareket edeceğim. İşte başrahip bugün kardeşlere herhalde bunu bildirmiştir.»

«Hayır, sultanım!» dedi Süleyman: «Sen Rumeli'ye gitmeyeceksin. Sabahtan beri Büyük Konsey senin nereye gönderileceğini tartışmış: Roma'ya mı, yoksa Fransa'ya mı? Nereye karar verirlerse - çünkü halen vermiş değiller - oraya gideceksin, sultanım!»

Odada korkunç bir sessizlik oldu. Bu sessizliği, San Sebastiyan alanında mallarını öğerek müşteri çağıran Rodos satıcıları bozuyordu yalnız. Biz dördümüz de, sanki henüz ölmüş birinin çevresinde duruyor gibiydik.

Sonu gelmeyecek sandığım bir sessizlikten sonra:

«Süleyman,» diye mırıldandı Cem, «Kesin inanıyor musun buna?»

«Bunun için tanık da getiriyorum, sultanım!»

Frenk, oğlanı sarstı ve ona kendi dilinden bir şeyler söyledi.

Oğlan, dilsizmiş gibi başını salladı. Fakat bütün hali, Süleyman'dan ayırmadığı sadık bakışları, ötekinin tam gerçeği söylediğini kanıtlıyordu. Frenk soğukkanlılıkla devam etti:

«Bu, kardeşimiz Yoakim, Konsey salonuna bitişik bir gizli yerden her şeyi işitmiş. Tam altı saat dinlemiş. Tartışmaktan rahiplerin sesleri bile kısılmış. Ve henüz son sözlerini söylememişler, sultanım, bunu yarın öğreneceğiz...»

Habere hâla uşu yatmayan Cem:

«Süleyman.» dedi, «Tarikatın mektubu, mühürlü güvenleri bende... D'Obüson bir hükümdarı aldatırsa, artık ona hangisi inanır? Hayır, alçak bile olsa, herhalde deli değildir bu!»

Süleyman şöyle cevap verdi:

«Düşüncelerin, vardığın sonuç, eğer bunları gerçeğin kendisi yalanlamasa, doğrudur, sultanım. Ama gerçek o ki, tarikat seni uygun bulduğu yere gönderecektir!»

Cem, özgürlüğüne sanki Frenk dokunmuş gibi, bağırıverdi:

«O halde bu tutsaklık demektir! Korsanlar bile konuklarını tutsak etmeye kalkışmadılar, korsanlar! Sense, bana büyük rahibin...»

«Daha nasıl anlatayım Sultanım!» - Süleyman bezginlikle kesti Cem'in sözünü. - «Peki, istersen inanma bana...»

Ve genç rahibin bileğini bıraktı. Oğlan başını eğmedi, geri geri yürüyüp çıktı. Merdivenleri paldır-küldür, yangından kaçarmış gibi indiğini duyduk.

«Bu da kimdi?»

Cem, Süleyman'ın haber kaynağının şüpheli olmasını çok istiyordu.

«Önemi var mı?» dedi Frenk omuzlarını kaldırarak. «Ben aramadan, kendisi geldi yanıma.»

«Çok büyük cesaret değil mi bu, ha, ne dersin?» - Cem'in gülümseyişi sertti, çizgileri dehşetten hâlâ yumuşamamıştı. - «Genç kardeşin çok tehlikeli bir oyun oynamıyor mu? Ya da onu D'Obüson'un bir düşmanı (D'Obüson'un da düşmanları var) tarikata karşı bizi kışkırtmak için göndermiş olamaz mı?»

«İnsan yaşantısı, oyun için çok pahalı bir rehindir, hükümdarım. - Süleyman genç kardeşini değil, kendisini kastediyordu. - «Bruno adı bile Rodos için şaka olmasa gerek. Şüphesiz başkaları da, bir zamanlar benim gibi düşündüğümü düşünüyor, beni kendilerine çok yakın buluyorlar. Hattâ beni görmeden bile. Görüşbirliğinden olmalı bu... Bazan görüşbirliği yolunda kişiler çok şeyler yapabilirler...»

Süleyman'ın bu sesle konuştuğunu ilk kez işitiyordum. Yavaş yavaş, hem acı, hem ince bir gururla konuşuyordu. Bense (gözlemin sırası olmasa da) sezdim ki, Frenk, bu yabancı, yakını olmayan, kimsenin sevmediği garip adam, en sonunda hasta ruhuna ilâcı bulmuştu. Bruno beklediği karşılığı bulmuş, adı birkaç genç kardeşine örnek olmuştu; onlar da bu uzlaşmaz tanımadık ve et - tırnak yakın kardeşlerini bizim yanımıza kaçmaya zorlayan nedeni hissetmeye başlamışlardı.

Süleyman'daki değişikliğin ayrıntısına varmadığından ötürü Cem'e darılmamalıyım. Cem hâlâ kendine gelememişti. Birden bana döndü:

«Sadi,» dedi, «Ben büyük rahibin yanına gidiyorum?»

Süleyman güldü. Bu sefer acı acı, ama yine de bir incelikle güldü. Bu gülüş, biraz öncesine kadar korkunç kin duyduğu dünya ile onu uzlaştırarak, bütün kişiliğini kaplamıştı. Ve hiç öfkesiz, sordu :

«Büyük rahibe seni aldatıp aldatmadığını soracaksın, öyle mi sultanım?»

«Hayır, Konsey'in bütün gün ne görüştüğünü soracağım.»

Cem şaşırdı, bu sözlerinin ne kadar yersiz olduğunu anlamıştı.

«En sonunda... kişiliğimle ilgili neler düşünüldüğünü öğrenmek benim hakkımdır... Öyle değil mi?»

Frenk omuz silkti :

«Sen bilirsin, sultanım! Ama sözlerini kanıtlıyabilmek için tanıklar göstermelisin.»

«Ve göstereceğim!»

Korku, Cem'i iyi düşünmeden konuşmaya sevkediyordu. Süleyman yine yineledi :

«Sen bilirsin! Hükümdarımızın yararı uğruna kendimizi feda etmek boynumuzun borcudur.» - Ve Süleyman kendisine yabancı bir yumuşaklıkla ekledi : - «Yazık oğlana!»

«Nasıl söyliyebildin bunu? İlk işim, magisterden, elbette o küçük rahibe kıymayacağına dair kanıt almak olacak... Zaten bize bildirildiği de nedir? Sanılar... kuru lâflar...»

Cem, Frenk'in bakışları altında bocalıyordu. Süleyman yine bastırdı :

«Söz! Sana da istediğin zaman Rodos'dan gidebileceğine de söz verilmişti...»

«Bakalım, gidemiyecek miyim?..»

Cem'in peşinden merdivenleri inerken, onun ne kadar da çocuğu andırdığını düşünüyordum. Ancak çocukların ruh hali böylesine çabuk, bir neden, geçerli bir neden olmadan değişir; ancak çocuklar çok içten isteklerinin gerçekleşeceğine

inanırlar; ancak onlar kara düşüncelere kapılmaz, umutsuzluğa düşmezlerdi.

Süleyman hemen arkamızdan yürüyordu. Çevirmenimizdi. Beni bir yanımdan sıcak, öbür yanımdan soğuk vuruyor gibiydi. Sıcaklık Cem'den, soğukluk, Süleyman'dan esiyordu. Ancak, bir ömür boyunca dünya hakkında öğrenilebilecek her şeyi öğrenen kişi böyle soğuyabilirdi. Bu, ölümün soğukluğudur, çünkü bilen ölümünden önce ölür.

D'Obünson bizi hem sıcak, hem de buz gibi soguk karşıladı. Cem Sultanı görünce bağlılık gösterme çabaları içinde sanki eridi, ama hükümdarımız yüzüne karşı bir sürü bağıntısız soruyu sıralayıverince, birden bozularak donakaldı.

Cevabını Frenk şöyle çevirdi:

«Kendimi haklı göstermek ünüme yakışmaz haşmetlim. Tarikatımızın bir an bile kurtuluşunuzu düşünmekten geri duracağını düşünebilir misiniz? Her garibi ve hastayı korumak kutsal ödevimizdir. İyi kalpli ve soylu bir hükümdar tehlikede olduğu zaman ise, uyanıklığımız kat kat artar.

Bu sözleri işitince, Cem'den ayrı olarak, Süleyman'ın sözlerinden şüphelenmediğim için benim bile içim kaynamaya başladı. Cem bir an duraksadı; Böyle bir yabancının dostluğundan ne dereceye kadar yararlanma hakkı olabileceğini düşünür gibiydi. Sonra derince bir soluk alıp, başrahibin gözlerine baka baka:

«Başrahip hazretleri bugün Konseye katılan biri, söylediklerimi doğrulamaya hazırdır!» dedi.

D'Obünson hemen koltuğunun kenarlarını kavradı; parmakları pürüzsüz ağacı öyle güçlü sıkıyordu ki, tırnak dipleri yukarı doğru bezaylasmaya başladı. O parmaklar sanki ağaca değil, küçük rahibin gırtlagına sarılıyor sandım.

D'Obünson susuyordu. Neler hesapladığını biliyordum: Derhal açıklasın mı, yoksa belirsiz kuşkuyla yüzleşsin mi? Anlaşılan, onu küçük bir yalancı olarak ortaya koymanın yersiz ve Cem'in güvenini kaybetmenin çok erken ol-

duğunu kararlaştırmış olacak ki, bir tören edası ile konuşmaya başladı:

«Adını anmayın bana onun, Prens hazretleri» dedi. «Bu belirsiz kişi, beni gözünüzden düşürerek, bağlantımızı bozabileceğini hesaplamış görünüyor. Ama başarısızlığıyla kendisi utansın! Evet, biz hangi sığınağın Prens Cem için Rodos'tan daha güvenli olacağını görüştük: Roma'mı, Fransa mı? İyiniyet çabalarımızın bizi utandıracak bir yanı yoktur. Kararı sizden gizli tutmak düşüncesinde olmadığımızdan başka; siz daha yarın - bizim ileri sürmemizle seçiminizi yaptıktan sonra - güvenilir koruyucularımızın eşliğinde Avrupa'ya gönderilme isteğinizi imzalayacaksınız. İstemezseniz, imzalamayacaksınız, karar sizin..»

Başrahibin bu dikkatli tutumu karşısında Cem'in de kendine gelmeye başladığını görüyordum. Suçlamadan ben de şüphelenmeye başladım. Öyle ya, Konsey henüz kesin karara varmamıştı. Gerçekten, Cem'in henüz alınmamış karardan haberdar edilmediğine dair elimizde kanıtımız yoktu. O halde, tarikatı, konuk hazır bulunmadan konukla ilgili sorunları görüştü diye mi suçluyorduk?

Cem acelesiz cevap verdi:

«Saygıdeğer toplantınıza ben çağrılamaz mıydım? Sonuçta kaderimin bensiz çözülmesi için, benim ne yaşım küçük, ne de usu yerinde olmayan biriyim..»

Başrahip tonunu hiç bozmadan:

«Ah, haşmetlû sultan,» dedi, «o zaman işleri çok zorlaştırmış olacaktık. Her şeyden önce çevirmen gerekecekti; halbuki ateşli bir tartışmada, hele beş altı kişi birden konuşurken çevirmek çok güç bir iş. Biz kesin bir öneride bulunacak duruma gelir gelmez kişiliğinizle ilgili her şeyi öğreneceğinize dair size söz veriyorum.»

Bu artık güven konusu değil de, doğrudan doğruya küstahlıktı. Ve Başrahip, bu hoş olmayan konuşmayı bir an ön-

ce bitirmek dileği ile kıvranıyordu. Fakat Cem'de babasının direnmesi ve inadı yeniden suyüzüne çıkmıştı.

«Ne de olsa, Başrahip hazretleri, şuraya veya buraya gönderilmemi gerektiren nedir, bunu açıklayın bana. Yanılmıyorsam, sizinle anlaşma imzaladıktan sonra benim derhal Rumeli mülkümüze geçeceğimi veya en azından Macaristan Kralına gideceğimi konuşmuştuk. O halde, beni başınızdan savma sorunu nerden çıktı? Anlayamıyorum!»

Cem'i iyi tanıyordum. Bağırmamak için kendini ve gözyaşlarını güçlükle tutuğunu anladım. Zaten alabildiğine ince ve duygulu Cem'i çileden çıkartmaktan daha kolay bir şey yoktu.

D'Obünson, sesi biraz kırık, cevap verdi:

«Hazretlû hükümdar sizi boş yere kaygulandırmak istemiyorduk. Ama mademki diretiyorsunuz.. (Burada başrahip kaçınamadığı bir göğüs geçirmeyi saklamaya çalıştı.) Siz Rodos'ta tehlikeden uzak değilsiniz..»

Cem kekeledi:

«Niçin?.. Nasıl?...»

«Rodos aslında kuşatılmış durumdadır. Çevrede durmadan Türk korsanları dolaşıyor, Likya ve Kilikya'da Sultan kalabalık bir ordu bulunduruyor. Adamızı ele geçirmek için Beyazıt'ın yarın var gücüyle üzerimize atılmıyacağını veya hiç değilse iyi düşünülmüş bir kaçırma plânını uygulamaya kalkmayacağını kim sağlayabilir? Hem sizin tam da burada, tarikatın en çok baskı altındaki yerinde bulunmanız kesin mi? Gerekli en doğru olarak bir başka yerde bekleyebilirsiniz.»

«Başka yer dediğiniz nedir?»

«Birçok soylu bağışlayıcının Yoanitlere kalmasını vasiyet etikleri sayısız şatolarımız var. Lotaring'in Savoy veya Dofine'deki şatolar örneğin.. Ben kişisel olarak böyle bir düşünceyi destekledim. Kardeşlerin çoğu, sizi doğrudan doğruya Roma'ya, Papa hazretlerinin kanadı altına göndermemizde direndiler. Onlara göre, Papa hazretlerinin el koyması, Batılı

hükümdarları yardımınıza koşmaya ve size ordu sağlamak zorunda bırakacaktır. Ama ben bu öneriyi kabul etmiyorum, etmiyeceğim de. Bu, aleyhinize yorumlanabilir. Cem Sultan Roma'da... Kulağa pek hoş gelmiyor, değil mi?»

Tanrım, bu adam bizimle oynamıyor muydu! Savunmadan hücuma ne kadar ustaca geçmiş, yersiz şüphelerimizden ötürü bizi nasıl da utandırmış ve bizi hükümdarının kişisel işi olan sorunları kendisiyle görüşme zorunda bırakmıştı.

Gülünç denebilecek kadar saflığına ve kolay inanmasına karşın, sanırım Cem de bu konuşmamızın ne kadar yersiz olduğunu anladı.

«Dikkatinize teşekkür ederim, Başrahip hazretleri.» dedi. «Rodos'tan ayrılacağım zaman nereye yöneleceğimi kararlaştırırken görüşlerinizi gözönünde bulunduracağım.»

Cem, başrahibi eğilerek selâmladı, biz de öyle yaptık. Kapıya doğru dönmeden önce, D'Obünsen'un bakışında, kin, küçümseme, bıkkınlık, katılık gibi ilginç bir duygular karışımı ayırdettim. Fakat hepsi de belli belirsizdi.

Kervansarayımıza dönerken, «Hay senin yanına sığınmaz olsaydık!» içten içe lânet ettim. Sanırım ki, Cem de aynısını düşünmüştü. Çünkü odasına girer girmez divit ve kağıt istedi.

Birkaç mısra yazmaya hazırlandığını sanıyordum; hiç de bu çok sevdiği uğraşıya koyulduğu zamanlardaki durumu yoktu. Bembeyaz kâğıda, çenesi avucunda eğilmiş, düşünüp kalmıştı. Dışarıda karanlık basarken:

«Sadi!» dedi. «Kime yazmaya hazırlanıyorum, biliyor musun?»

«Bilemem, sultanım!»

«Ağabeyime! - Bu sözü hiç de heyecanlanmadan söyledi. - «Bayazıt'a yazacağım. O herhalde, Mehmet'in oğluna bu kâfirlerin oyun oynamasına izin vermez, beni elden ele aşırmalarına yol vermez. Onunla ne de olsa kardeşiz, Sadi, ben hiçbir zaman onun ölümünü ve hattâ mülkünün tümünü istemiş değilim. Evet - ötesini kendi kendine konuşurmuş gibi tamam-

ladı, - Osmanlı adının arınması söz konusu oldu mu, Bayazıt yardımını esirgemez..»

Şaşkınlıkla başım dönerek :

«Evet, inan, sultanım!» diye bağırdım. «Bayazıt hiç sakıncasız sana yardım elini uzatacak. Ölümü sineye çekecek olduktan sonra, bütün bu çabalar neye?»

«Hiç.. Haklısın.» - Cem'in her halinden, korkunç bir bitkinlik duyduğu belliydi. - «Ben daha dünyaya gelişimle zamansız ölüme hüküm giymişim. Neden direndim buna karşı? Bayazıt gerçekten beni öldürecek bunu biliyorum. Ama bu kara cüppelilerin bana hazırladıkları da, yavaş yavaş ve aşalık bir ölüm değil de nedir?»

«Ya Bayazıt'ın seni, canını pamukla çekip alarak, çiçekler ve mızıkayla filân öldüreceğini mi sanıyorsun?» - Artık bağırıyordum, son günlerde başımıza gelenler direncimi aşmıştı. Ve eski bir nakarat gibi ekledim : «Ölüm elde bir, sultanım, bunda geç kalmak diye bir şey yok!»

Bu kez de, o ana kadar böyle bir şey yapmadığı halde, Cem bağırmaya başladı :

«Belki ölmek için bile geç olacak! Frenk'in Likya'daki sözlerini hatırla : İş işten geçmiş olacak!»

Cem sabırsızlıkla başını sarstı. Bu, direnme gücü tükenmiş, kendi haline bırakılmak istiyor demekti. Ve ben, yatağının ayakucuna uzanıp büzülerek sustum. Dışarısı artık karanlıktı; Rodos'u kara, boğucu - pusarık bir gece kaplıyordu.

Cem yazmaya başlamıştı. Böyle çalışırken seyredilmeyi hiç sevmezdi; ben bu işi kaçamak yapıyordum. Bu mektubun onu için çok şey demek olduğunu görüyordum. Cem renkten renge giriyor, arada bir terli alnını siliyordu.

Biraz uyuklamışım galiba, birden beni sarsan elini duydum :

«Sadi» diyordu, «Bak oku şunu. Pek iyi çıkmadı gibime geliyor.»

Kâğıdı aldım. Yukardan aşağı doldurmuştu. İlk selâm,

kelâm ve iyilik dileği satırları önemsizdi. Sonraki satırlarda şunları okudum:

«Haşmetlû efendimizin ayaklarına kapanarak, dileğimin yerine getirilmesini ve kusurlarının bağışlanmasını rica ediyorum. Âlicenaplığınız, bir zavallıdan, bütün dünyaya dağıttığınız nimetlerin küçücük bir kısmını herhalde esirgemez; çünkü bu zavallı kişi suçunu anlayarak affınıza sığınıyor. Devletlû efendimiz, benim gibi kelime - i şahâdet getirerek «Lâilâhe illallah! Muhammeden resulûllah.» kutsal cümlesini söyleyen bir müminin dinsizler elinde esir olmasına izin vermezler. Geleceğim tümüyle yüce elinizdedir. Çünkü ben elleri ve ayakları zincire vurulmuş bir tutsağım. Yüzümde aşağılanma keneiyle, başımı bir darbesiyle her an gövdemden ayırabilecek kılıcın altındayım. Eğer dileğiniz buysa, Tanrı tanığım olsun ki, buna uyacağım. Yok, eğer acımaklığınız ve iyi yürekliliğiniz beni bu korkunç felâketler uçurumundan çekip çıkarırsa, her şeyi gören Tanrı adına yemin ederim ki, artık şahâne iradeniz dışında hiçbir harekete girişmeyeceğim.

Ey yüce hükümdar, hayırhaklığınızın kurtarıcı gölgesinden başka sığınağı olmayan bir bedbahta destek olunuz! Ehli iman titizliğinizin ve şahâne âlicenaplığınızın size böyle bir karar telkin edeceği ve beni bağışlıyacağı ümidini bana bağışlamanızı istirham ederim.»

Sizin bilimlerinizin, Cem'in bu mektubunu gerçek olarak kabul etmediğini söylüyorsunuz; kişinin böyle zihnen aşırı uçtan diğerine atılmasının, düşmanın biriden, ötekisine kendi dileğiyle boyun eğmesinin olanaksızlığını ileri sürüyorsunuz. Hem bir şey daha var - Cem gözlerini açtı, ve ben bu gözlerde berrak bir ırmak suyu parıltısına benzer bir umut ışığı sezdim: - Neden kişilerden hep kötülük bekliyoruz? Bir yerlerde iyilik de var değil mi? Kardeş kardeşe kan çekmesi tüm hesap dışı mıdır? Bayazıt benden onbeş yaş büyük, nerdeyse oğlu sayılabilirim. Fatih'in ruhuyla ezilmeden, Bayazıt beni nasıl mahkûm eder?

Birden «Deliriyorum!» diye düşündüm. Gerçekten, beyrim ansızın karıncalanıverdi. «Hiç ümit yoktu, dünya kapanından kurtuluş yoktu kişiye! Yaşantının öyle bir düzeni vardı ki, senin her hareketin veya sözün ya suç, ya da ezik bir yakarış oluyordu. Suça ceza ile, yakarışa yumrukla karşılık vlriyorlardı. İnsana her taraftan tokatlar indiriliyordu, ama o korkunç uslu ve zayıf adam yürümeliydi; kapkara yaşam ormanında bazan koşmak zorundaydı ve her zaman, her adımının çözümleyici olduğunu, her şeyin, ama her şeyin, bir kere olduktan yada söylendikten sonra artık geri alınmaz olduğunu usundan çıkarmamalıydı!

Bu yıllar yılı devam eden işkenceye kim, hangi yürek ve kafa dayanabilirdi? Günahlarımızdan ötürü kime darılıyorsun, Tanrım? Senin dünyan o kadar büyük, çok yönlü ve karışık diye biz mi suçluyuz? Onunla yalnız biz değil, sen bile başa çıkamıyor ve haksızlık üstüne haksızlık yığıyorsun!...

Acımaklı Tanrım, inşallah delirmem! Cem bensiz ne yapar sonra, Tanrım...

Ansıyorum, uzun süre sustuk. Yazılı kâğıt, mumun altında bir hükümlülük kararı veya vasiyet gibi, bazan yüzbinlik bir çarpışmadan, deprem veya vebadan daha ağır basan önemsiz kâğıt parçalarından biri olarak yatıyordu.

Oysa, derin bilimlerimizin bunca araştırmaları sizi şu biricik gerçeğe götürmeliydi: yaşadığımız dünyada her şey olabilir, olmayan yoktur! Yoo, karşı koymayın. Bu dünya toprağını milyarlarca kişi çiğnedikçe, milyarlarla davranış, milyarlarla karar, gerçek ve sahte milyarlarla söz olacaktır. Böyle bir sayının dışında bir şey gösterebilir misiniz bana?

Kabul ediyorum : Cem'in 1482 yılı 30 temmuz akşamında yaptığı - mektubu - tam bir düşüncesizlik veya düpedüz aptallıktı. Fakat, kapanın nasıl tıkladığını duyan hayvancığı düşün yoksunluğu ile nasıl suçlayabilirsin? Cem de, kafesinde özgürlükten yoksun canavarlar gibi ,çırpınıyor, kendi kendini dişliyor ve doğal olarak kendisine zarar getiriyordu.

Bayazıt'a yazdığı mektubu okurken, bunları düşünüyordum. Bu mektup adreslendiği kişinin eline hiç bir zaman ulaşmadı veya onu almış olması gerekcn almamazlıktan geldi, şöyle yada böyle işin bu yönü sizin gününüze kadar da tam olarak bilinmemektedir.

«Sultanım,» dedim. «Bu mektubu yazmaktaki amacınız nedir? sık sık «düşenin dostu olmaz» dediğini işitmişimdir. Sen ise, düştüğünü değil, ezildiğini gösteriyorsun. Gerçekten de kardeşinin acımaya geleceğine güveniyorsun, dostum Cem?»

Beni kapalı gözlerle dinliyordu.

«Hiç bir şeye güvenmiyorum Sadi,» diye cevap verdi. «Ben yaşantımı düşünmüyorum artık, yaşamım D'Obünson'un elindedir. Bir şey istiyorum yalnız: Bizimkilerin, babamın anısı, gelecek kuşaklar ve tarih önünde haklı olduğumu göstermek. Yani kendimi Bayazıt'a sunmuşum, beni alıp öldürsün diye. Öldürürse, o öldürecek. Yok, beni hıristiyanlar elinde tutsak bırakırsa, bunu da o yapmış olacak...»

Nasıl ve nekadar uyuduğumuzu bilmiyorum. Sivrisinekler ve hayaletlerle dolu bu sıkıcı güney gecesi cehennemden beterdi. Daha kalkmamıştık ki, kapı vuruldu.

Süleyman'dı. Tıpkı dünkü gibi yüzü beni ürpertti. Likya'dan buyana, Süleyman, yaşamda posası çıkmış adama özgü ataklığını kaybetmişti. Son haftalarda daima sinirli ve düşünceliydi, fakat hep tetikte bir durumu vardı. O sabah, Frenk sanki kendine dönmüş, acı iç kapanıklığına yine kavuşmuştu.

Cem dirseğine dayanarak:

«Ne var?» dedi.

«Yoakin kardeşin ruhu için başlarımızı eğerek susalım, sultanım!»

Birden çarpılmış, bakakalmıştık. Frenk açıkladı:

«Sabahleyin, erkenden - burada balıkçılar tan atmadan denize açılıyorlar - genç kardeşimin cesedini bulmuşlar. (Süleyman bu «kardeşimin» sözcüğünü sanki ruhaniler kardeşliğinin bir üyesi hakkında değil de, öz kardeşinden söz edercesine söy-

ledi.) Çıplakmış. Elbiselerini daha sonra kıyıda bulmuşlar. Herhalde yıkanmak, yüzmek için denize girmişti, diyorlar... Gençler yüzmeyi severler, değil mi ya...»

Süleyman kendinde değilmiş gibi, değişmez bir tonla açıklamasını sürdürdü :

«Kim bilir neden, başında büyük bir yara varmış, kafası yarılmışmış. Galiba dalgalar onu bir kayaya vurdu, diyorlar.»

«Kim diyor? Ne dalgası? Burada sabahları deniz sütliman, şey gibi...»

Cem sözünü bitiremedi. Frenk ona bir işaret yaptı. Bir elini ağzının önüne götürerek ötekisiyle çevresini gösterdi.

Derhal anladım ki, Süleyman, duvarların da kulağı olduğunu hatırlatıyordu.

Odamızı dolduran, yastıkların ve halıların renklerini canlandıran, kadehlerin ve gümüş kabiarın içinde yansıyan o çın çın sabah vakti, bizi neden bir yerlerden bakıp görmediniz? Biz, tek bir söz bile söylemeden karşı karşıya oturmuş, düşüncelerimizi bakışlarımızla ve parmak işaretleriyle anlatmaya çalışıyor, tarikatın o cezalandırıcı görünmez elinden daha az korkmak için birbirimize yakın olmak istiyorduk.

Evet, o eşsiz pırıl pırıl güney sabahında, dünyanın en berrak göğü ile en okşayıcı denizi arasında yüzen çok çekimli Rodos adasının ortasındaki sonsuz güzel Fransız Kervansarayı'nda üç yabancıydık...

YÜCE BAŞRAHİP PİYER D'OBÜNSON'UN 1482 YILI YAZINA DAİR DÖRDÜNCÜ ANLATIMI

Özür dilerim, Sadi size genç rahibin ölümünden ve kahramanının ruhsal çırpınışlarından bahsederken, ben de kulak misafiri oldum. Hiç işime girmediği halde, ne bileyim, şu Sadi'nin soruya hiçbir zaman doğrudan doğruya cevap vermediğini, sizi dünya olaylarının olgunlaştırdığı günler hakkında çocuksu düşüncelerle uğraştırdığını sanıyorum. O dünya olayları ki, o zaman hâlâ, ben, Piyer D'Obünson yön veriyordum onlara..

Temmuz'da Cem'den ve adamlarından saklı olarak, iki kardeşimizi Adrianapol'e (Edirne'ye) Bayazıt'ın yönetim merkezine gönderdim. Yeni Sultan, her halde Konstantinopol'de bulunmaktan kaçınıyordu; her taşın Mehmet'in zaferlerini hatırlattığı Konstantinopol'de yığınlar Fatih'le tahta geçen oğlu arasında hiçte hoş olmayan kıyaslamalara kapılabilirdi. Sözünü ettiğim kardeşleri çok kesin bir barış dileğiyle gönderdim; bu bir istek olarak da kabul edilebilirdi. Artık masayı yumruklama zamanı gelmişti; Sultan'ın geleceği elimizdeydi.

Elçilerimin dönmesini beklerken, Cem'den kurtulmam gerekiyordu. İlişkilere saklı başlamayı başarabilmiş olsam da, sonuçları hiçbir suretle saklı kalacak değildi.

O günlerde, hemen hemen her öğle ve akşam yemeğini Cem'le beraber yiyorduk. Bu arada, onu kara düşüncelerinden kurtarmak, aynı zamanda Rodos'ta yaşantısının güven altında olmadığına baskısızca inandırmak çabalarım beni hayli yoruyor ve bu görevin ağırlığı altında eziliyordum.

Tehlikede olduğunu ileri sürerken, konuğumu gerçekten pek de aldatmıyordum. Evet, Cem Avrupa'ya gitmeliydi. Ama nereye? Onu Macarların yanına göndermekten kolay bir şey yoktu ve o zaman Korvin ile Bâbıali arasında savaş birkaç aya varmazdı. Ama böyle bir savaştan ötürü, Papa hazretleri, Venedik Cumhuriyeti, Fransa ve İspanya beni hoşgörürler miydi? Tam şimdi, Fatih'in olmadığı, oğlunun ise Batılı tacirlere bol bol nimetler dağıttığı (ve bundan böyle daha da dağıtacağı!), Bizans'ın yokluğundan yararlanarak Doğu ile ticarette başa geçmeye hazırlandığımız sırada savaş göze alınır mıydı? Hayır, böyle davranmaya hakkım yoktu; burada tarikatın ve hıristiyanlığın kurtuluşundan çok daha artık bir şey, Batının öncülüğü söz konusuydu ve ben bu sorunu kendi başıma çözümleme yetkisine sahip değildim. Görevim, Cem Sultan'ı koruyarak beklemekti. Güçlük de tam bundan doğuyordu.

Yalnız Rodos kesin egemenliğimiz altındaydı. Ötesi- Fransa yada İtalya'da birkaç şato, tarikatımızın birkaç manastırı - yabancı topraklarda, kıralların, prenslerin, kontların topraklarındaydı. Biz kendimiz oralarda bağımlıydık, böy-

le olması zorunluydu. Tek sözle, Cem'i Avrupa'ya gönderdik mi doğrudan doğruya kanadımızın altından ayrılmış olacaktı.

Saydığım yetenekler, olası tehlikeleri saatlerce ve ne büyük bir kaygıyla düşünüp taşındığımı düşünemezsiniz. Sonuçta beni biraz yatıştıran şu hükme vardım: Eğer Cem, öngördüğüm gibi, çağımızın uluslararası ilişkilerinin en kuvvetli kozu haline gelirse, artık tarikatımız gibi ufak bir gücün malı olarak kalamazdı. Çok daha güçlü olan Papalık, Fransa, Venedik veya Macaristan onu elde etmek için gerekeni yapacaklardı. O zaman ben, Cem'le ilgili tüm güçlükleri sineye çeken kişi, kuruda kalacaktım...

Usumda bu meseleyi evirip çevirdiğim haftalar içinde bu gereğinden çok sâf insanı silâhsız tutsak alacak kadar çekimli genç adamın Rodos'a ayak bastığı saate sık sık lânet ettim. Kaçağın yolu, neden geldi geldi de, cehenneme çıkacağı yerde (tövbe yarabbi!) Rodos'u buldu? Neden - geleceği apaçık Papalığın, Fransa veya Venedik'in işine yarayacağı halde - yolu onu Fransa veya Venedik'e çıkarmamıştı?

Bunlar bozgun havası yaratan düşüncelerdi. Daha hiçbir şey kaybedilmemişti, çünkü dünya önünde Cem'i ben tutsak etmiştim. Onu güce başvurarak elimden alacak olan herkes, aslında başkalarına da böyle davranma hakkını tanımış olacaktı.

Acı duyarak açıklıyayım ki, hükümdar olan kimse, birçok Tanrı buyruğu arasında yalnız bir tekine sıkı sıkıya uyar: «Sana yapmalarını istemediğin şeyi, kendi yakınına yapma!» Dünyanıza dikkatle bakın, hükümdarlar konusunda bu hükmün hâlâ yürürlükte olduğunu göreceksiniz; saklı ve biricik zo-

runlu kurala günün güçlüleri aralarında uymadıklarında, dünyanın başka şekilde gelişeceğini göreceksiniz.

İşler uz gittiği takdirde, Sultan'a gönderdiğim elçilerimin aşağı - yukarı bir ay gecikeceklerini biliyordum. Hem onların dönüşünden önce önemli mektuplar almaya başlamıştım : Tanrının beklemedik bağışına karşı haber gönderdiklerim, cevaplarını bildiriyorlardı.

İlkönce, Napoli kıralı Feran'dan cevap geldi. Bana yazdıklarının hemen hemen önceden kestirdiğim gibi olduğuna sizi nasıl inandırayım? Feran, pek doğaldır ki, Tarının armağan ettiği bu çıkarın eşsiz bir şey olduğunu yazıyordu; ona göre hıristiyanlık İsa'ya inanmayanlarla Asya'da ancak şimdi hesaplaşabilir ve bu fırsatı kaçırırsa, bir daha da bulamazdı. Fakat Feran aynı zamanda bu önemli sefere kişisel olarak katılamıyacağını, çünkü Papalık ve Venedik'le savaş halinde olduğunu bildiriyordu. Ancak ben, D'Obünson bütün İtalya'da barış sağlanması için Papa hazretleri yanında tavassutta bulunduğum an, son askerine varıncaya kadar bütün ordusuyla putperestlere karşı savaşa katılmakta bir an bile sakınca görmeyeceğini de ayrıca belirtiyordu.

Benzeri bir cevabı ve cevapları genelikle yaklaşık olarak tamamen öngördüğümü söyledim ama, o ilk mektup ne de olsa beynimi kurcaladı ve bende bir iç tepki yarattı. Demek ben, iki bin kara gömleklinin Başrahibi D'Obünson, haçlı seferinin gerçekleşebilmesi için, gücünün ve gururunun doruğudaki bir sürü hükümdarı uslandırmalıydım! Hem yalnız bu muydu, başka bir istedikleri yok muydu benden? Konstanti-

nopol benim babamın derebeyliği, hıristiyanlığın kurtuluşu da kişisel kazancım mıydı ki, bana, gücümün üstündeki bu çıkarsız görevi yüklüyorlardı!

Ve böylece, Feran yüzüme karşı gülmüş oluyordu. Ötekilerin cevaplarını bekliyordum. Onlar da gecikmedi. Hepsi, sanki aynı şeyi kopya etmiş gibi, olayı aynı derecede hayranlıkla karşılıyor, aynı derecede Tanrıya şükrediyor ve aynı derecede yardıma hazır olduklarını bildiriyor ve mesajlarını hep o düşündürücü «Ama» ile son veriyorlardı.

Ancak Matiaş Korvin'in cevabı farklıydı. Macar Kıralı hayranlık ve bağlılığını birkaç sözle açıklıyor, bütün ordusunu anlaşmanın (Tanrım, hani nerede o anlaşma!) buyruğuna vermeye hazır olduğunu belirtiyor; Osmanlılara karşı deniz savaşının yönetimini İtalyan devletlerine bırakarak, kara uğraşının yönetimini üzerine alabileceğini de yazıyordu.

İlkin, Korvin'in de, gülecek durumda olmadığı halde, bana güldüğünü sandım. Sonra iyice düşündüm : Başka ne diyebilir di ki? Macaristan'ın denize çıkışı yoktu; Osmanlılarla bir savaşın da yarısı tam deniz kesiminde olurdu.

Yüksek sesle «Zavallı Matiaş!» dedim kendi kendime, çünkü bizim dünyada benden başkasının Korvin'le de alay edeceğini biliyordum.

Son ümidim Papalık'taydı.

Ne kadar garip görünse de, Papa hazretleri hıristiyanlığı rahmetine boğan Tanrı bağışına sevinmekte acele etmedi. Ben bir dereceye kadar bunu da öngörmüştüm. Yıllarca önce, teoloji bilimlerini öğrendiğim sırada, Mediçi'ler ve Feran'-

la yakışıksız kavgaları olmasaydı tarih dışında kalarak çürüyebileceği halde, sonradan Papa Sikst IV adını alan bu kişiyi yakından tanımıştım. (Evet, ansıyorum : Kutsal kentte küçük bir kilisenin yapımını benim paralarım ve binlerce inanmış hıristiyanın paralarıyle o ödedi. Sonra bunun duvar süslerinin yapımını, Mikelancelo Buonaroti denilen karanlık ve her yönde umut vermeyen biri aldı. Daha sonraları Sikst'in de, benim de, o Mikelancelo'nun da sonsuza göçmemizden sonra ar zevki okadar düşmüş olmalı ki, bu ressamın kilise resimleri üzerine bile kazanmış, küçük kilise ne de olsa Sikst adını korumus.. İşte bir zamanki okul arkadaşım tarihe bu kazanımla girdi.) İnanın, kıskançlıktan ötürü böyle konuşmuyorum. Ama sizi inandırmak isterim ki, o her bakımdan iğrenç bir adamdı. Sikst'in neler yapabileceğini iyi biliyordum.

O mektubunda, kişi yoksunluğu bakımından kendisini bile geçmişti. Düşünün ki, tarikatımızın bağlı bulunduğu Papa, tarikat ile Cem arasında, tarikat ile Bâbıâli arasında, Babıâli ile hıristiyanlık arasında ilişkilerin gelişme yolu sorununa tek sözle bile değinmiyordu. Sikst IV, Tanrı bağışının yeni bir doğruluğu ve kendisine göre Roma'nın Tanrı'yı özellikle sevindirici hareketlerinin sonucu olan olayların gidişinden mutluluğunu birkaç sözle yazıyordu. (Evet, aynen böyle karışık ve şişkin bir deyiş vardı.) İşte okadar!

Çok kurnaz ve bilgiççe yazılmış bu mesaja, kızgınlıktan yüzüm çarpılarak kahkahalarla güldüğümü ansıyorum. Tanrının yeryüzündeki temsilcisi bir Sikst IV, olduktan sonra, bir toprak kölesinden, dokumacıdan, denizciden, rahipten ne bekleyebilirdik? kendi kendime: «Tanrı yoketsin» dedim. «Belki bütün hıristiyan dünyasının sonu gelmiştir; bu kadar çok aptallaştıktan ve hantallaştıktan sonra, İsa karşıtlarının nalları altında can verme zamanı gelmiş olsa gerektir!»

Ama tarikatın ve benim çıkarlarımız ne olacaktı?

Şüphesiz ki, Papalık, olay açıklanıncaya ve bununla ilgili kazancımız yüzde yüze çıkıncaya kadar, Cem olayını (1) başkasının değil, benim yönetmemi istiyordu. Sikst IV, ancak o zaman hıristiyanlığın kaderini kendisinin yönettiğini düşünebilir ve tarikat Papalığa bağlı olduğu için, Cem Sultan'ın tarikatın baskısı altında bulunamayacağını hatırlatabilirdi.

Bunları kestirdikten sonra, Papalığın hesaplarını bozmak için Cem'in vebaya tutulmasını veya yıkanırken boğulmasını candan dilediğimi saklayamam. Yani Sikst'e de zarar getirecek bir belânın başıma gelmesini seve seve istiyordum.

Görüyorum, beni kınıyorsunuz. Ben zaten Cem olayında en tiksinilen kişiyim. Ama - ben Piyer D'Obünson'un söylediklerini ilk kez dinleyen biri çıktığı için - artık herhalde şunu anlamış olduğunuz kanısındayım: Ben kendim de bu olayın kurbanlarındandım. Günahımın meyvalarını toplamak için, beni başkaları ellerimi kirletmeye ittiler. Onlar, benim tam da yaptığım gibi davranacağımı önceden biliyorlardı ve yararlanmak üzere cinayetin işlenmesini sabırla, daha güçlü olanın hakkıyla beklediler.

Aramızdaki denizlere ve dağlara karşıt, onların düşüncelerini duyuyordum. Benim Cem'den yararlandığım gibi onlar da benden yararlanacaklardı. Ne yapalım, insan toplumunun en yalın görünüşü şuydu: Herkes, başkasına yaptığı kötülük yoluyla yaşıyor, kendisi de başkalarının yaptığı kötülüğe katlanıyordu Biricik emelimiz yaptığımızdan daha az kötülüğe uğramaktı. Bu konuda ben de çok çabalar sarfettim.

Ayrıca, Cem kendisi de bana yardım etti. Bir sabah, ken-

---

(1) Âdil bir davranışla belirtmeliyiz ki, o mektubunda, Sikst IV, Cem Sultan etrafında kargaşalığa ilk olarak «olay» adını verdi ve sandığım kadar aptal olmadığını ispatladı. (Not: D'Obünson)

disini Rodos'tan atmamı rica etti. Burada yaşantısının ve özgürlüğünün güven altında olmadığını söyledi.

Yeni bir sığınak seçmesini sağlık verdim. Bu amaçla, Avrupada'ki şato ve manastırlarımız hakkında bilgi verdim, bunların üstünlük veya eksikliklerini belirttim. Onu kasten Savoy Prensinin topraklarına yönelttim. Savoy'da taht uğraşı alıp yürümüştü; bu savaşta daha bir yıl önce on yedi yaşındaki dük mezara sürüklenmiş (annesinin öldürdüğü, annesinin sevgilisi veya canavarın biri olan sevgili dayısı Fransız Kralı tarafından öldürüldüğü yolunda çeşitli söylentiler vardı) ve yerine ondört yaşındaki Şarl getirilmişti. Ama yönetimin ipini XI. Ludvig'in çektiği annesinin elindeydi. İşte böyle, çok değerli konuğumuzu doğrudan doğruya kralın ellerine itmektense, ona, bu konuğu tehlikede saydığı an el koyma yeteneği veriyorduk. Beni anladığınızı sanıyorum: Cem için tehlike olan yalnız iki yol vardı bizce: Ölümü veya kurtuluşu.

Kısacası, Cem Savoy'u seçti, ve yolculuğu için gerekli hazırlıklar başladı. Acele ediyordum, çünkü Bayazıt'a gönderdiğim elçilerin dönmesini bekliyordum. Her şey hazır olduktan sonra, geriye benim için yine de en güç sorun, yani Cem'le son konuşmam kalıyordu.

O güne kadar yaptıklarımın hepsinde haklı olduğumdan güvenliydim. Hıristiyanlığın İsmaili'lerden üstün olmasına uğruna savaşıyordum. Fatih, Doğu'da hıristiyan devletlere son verdiği, Batı'ya karşı da ilk saldırılara kalktığı zaman hiçbir şey önünde durmamıştı. Oğlunun kaderinden ötürü en küçük bir vicdan azabı duymam bile yersizdi. Buna derinden derine inançlıydım; daha doğrusu, bu görüş benliğimin bir kısmıydı artık. Ama her şeye karşın, o görüşmeden önce, sanki kurbanımın karşısına çıkacakmışım gibi bir gerginlik duyuyordum.

Ansıdığıma göre, yine sabahleyin karşılaştık, çünkü belleğimi amansız bir aydınlık yaralıyor. Bu aydınlıkta bana doğru yüzerek - Konseyin uzun salonu boyunca - Cem yürüyordu. Beyazlar içindeydi, bayramlık giysileri üzerindeydi. Giysi-

lerinin ve saçlarının altın sarısı o kadar güçle ışık saçıyordu ki, Cem'in başını bir hâlenin çevrelediğini sandım.

«Konukseverliğinizden ötürü zât - ı şâhanelerine son şükranlarımı sunmaya geldim!» dedi.

Bruno kardeş, dönme Süleyman yine çeviricimizdi.

«Biz yalnız hıristiyan olarak borcumuzu ödedik, Prens hazretleri.» dedim.

Cem sözü sürdürmek dileğinde değildi. Pencereden dışarısını seyre dalmıştı. Ben sözü götürdüm :

«Sizin danışmanınız olarak - bana yüksek güveninizi kendiniz bağışladığınıza göre - birkaç sorum var, Prens hazretleri. Ağabeyinizin, bundan sonraki durumunuz hakkında özellikle benimle görüşeceğini sanıyorum. Ona ne diyeyim?»

Cem bakışını sokaktan bana doğru çevirerek, sertçe cevap verdi :

«Ne söyleseniz, hep bir değil mi, a efendim? Sözlerimin Bayazıt'a ulaşıp ulaşmayacağını, yolda bir yerde - hattâ bu salonda, gemide veya Divan'da - değiştirilip değiştirilmiyeceğini nasıl yoklayayım? İki kişi aracıya gerek duydu mu artık ancak bir kişi söz sahibidir : Aracı.»

Bu sesi, atılgan bir umutsuzlukla dolu olan bu sözleri tanıdım; Cem'in ağzından Bruno kardeş konuşuyordu. Cem'in çevirmenini bakışımla öldürmemek için - inanın, buna yapabilirdim. - gözlerimi yummak zorundaydım. Hayır, Rodos'ta bize Bruno'nun mezarı gerekli değildi. «Hayır, daha değil!» diye düşündüm.

«Ağabeyinize mesajı siz kendiniz hazırlayacaksınız, Prens hazretleri. Ben sadece ulaştıracağım, onu değiştirme yeteneğim yok.»

«Bana bir şeyin olanaksızlığını belirtmeniz gereksizdir, başrahip hazretleri. Bunun tam tersinden güveçliyim artık.»

Görüşmemize son vermeye hazırlanıyordum. Son zamanlardaki çoğu görüşmeler gibi, bu da sonç vermeyecekti. Cem, devlet adamları arasında güven belirtmesinin tümden yersiz olduğunu gözönünde bulundurmadan, kırılmış olan güveniyle beni haşlıyordu. Tam gidip de kederini bazı mısralara döksün diye onu odasına göndermeye hazırlanıyordum ki, o benden önce davranarak :

«Başrahip hazretleri, iki yaprak kâğıt getirsinler.» dedi.

Ooo, demek Cem yine de ricamı yerine getirmeyi düşünüyordu. Onun nasıl bir yol tutacağını kestirmek gerçekten güç bir işti.

Kâğıt getirdiler. Cem yazarken, ben başka yana bakmaya çalışıyor, mesajı için söz seçmekte tümüyle özgür olduğunu anlatmak istiyordum. Mesaj kısa oldu, çünkü Cem birden iki kâğıdı da bana uzattı : Bomboştu kâğıtlar, yalnız sonunda çok karmaşık ve tekrarı imkânsız bir imzâ vardı.

«Bu ne demek, Prens hazretleri?»

«Ağabeyime mektubun yazılmasını izin çeviricilerinize bırakıyorum. Görüşüp danışın ve benim adıma, uygun bulacağınız her şeyi yazın. Ne de olsa, benim ölümümü imzalamayacağınızdan güvenliyim. Ama altında benim imzamın bulunmasının gülünçlüğünden değil, hayır. Ölümüm henüz tarikatın hesabına uygun değil de ondan...»

«Zat-ı devletlerinin çıkarlarına... uygun olmayan şartlara asla boyun eğmeyeceğim - o kadar delişmence bir şeydi ki yaptığı, artık kendimi tutamıyordum. - ve aslında Rodos'ta geçirdiğimiz zaman bunun bir göstergesidir.»

Cem, size açıklamak istemediğim bir sesle.

«Evet,» diye yineledi, «özellikle Rodos'ta bulunduğum zaman...»

Biz böylece söyleşirken, Bruno kardeşin araya kendi kelimelerini de soktuğunu ayırdettim. Çevirileri gereğinden çok ayrıntılı idi; Bruno kardeş Cem'e açıktan açığa, geri alınmaz bir adım attığını anlatıyordu. Ama Cem'in yüzü değişmedi, son cümlesi ise (söyler söylemez çıktığından ötürü son diyorum) çevirilmeden kaldı.

«Cem'in ne dediğini biliyordum, kısacası bir şeydi şöyle «Hep bir değil mi?» çevirmiş olsalardı da, karşı koymayacaktım.

1482 YILI SONBAHARINA VE KIŞINA DAİR ŞAİR SADİ'NİN SEKİZİNCİ ANLATIMI

Bu anlatımımda söyleyeceklerim olmaz şeyler gibi görünecek sizlere. Yedinci anlatımımdan ötürü. Anlatacaklarım yedincisinden o kadar ayrıki... Sonbahar ruh durumumuz da Rodos'ta geçirdiğimiz yaz haftalarındakinden o kadar ayrıydı.

Sonbaharda artık Savoy'da bulunuyorduk.

Size bunu böyle kısaca söylüyorum, oysa bütün söz gücüm ve ozanlığımı asıl şimdi, dostumla Savoy sahili arasındaki karşılaşmayı anlatırken yardıma çağırmak isterdim. Bu karşılaşma sanki daha dünyanın kuruluşu sırasında öngörülmüştü; bu eşsiz güzellikteki doğa parçası yalnız bir tek an için - Cem'le bu karşılaşma için - yaratılmış gibime geliyordu.

Rodos'tan eylülün ilk günlerinde ayrıldık. Cem'in buyruğu ile denize açıldık. Yolculuğumuzun başlangıcı sanki kaçışı andırıyordu, geceleyin ve sıkı bir saklılık içinde yola çıktık. D'Obüsson kardeş, kendisiyle o unutulmaz görüşmemizden sonra, hükümdarıma, tarikatın bazı suikast hazırlıkları ortaya çıkardığını veya buna dair uğraş ve görüşmelerden bilgisi olduğunu bir kaç kez bildirmişti. Berikilerin de, ötekilerin de amaçları birmiş· Cem Sultan'ı İstanbul'a kaçırmak!

«Kuru lâflara dayansaydım - Başrahip bu düşüncesini durmadan yineliyordu - tarikatın verdiği sözü belirtmekle yetinir, Rodos'u Prens hazretlerinin kendi evi saymalarını söyler-

dim. Ama biz, sözlerle yetinmiyecek kadar ayıkız; demirin değil, altının ses verdiği yerde gücün güçsüz olduğunu biliyoruz. Altını görünce dayanamayan, her yerde ve her zaman bulunacaktır. Ben onu tanıyamam. Gözlerimi hiçbir kardeşe dikip, «işte bu adam baştan çıkarılabilir!» diyemem. Ama böyle kardeş vardır, olmalıdır; usum ve yüzyılların insan denemesi beni bu konuda kesin inanca sürüklüyor»

Cem - öteki dünyayı boylayan Yoakim'in haberinden sonra - D'Obüson'un üzerine atılıp, onu kaderiyle oynamakla suçladığından beri, başrahip, konuğunu Rodos'tan uzaklaştırma isteğini hiç belli etmiyordu. Açıklanan her suikast düzeni hakkında Cem'i iyiniyetle haberdar ediyor, bazı adlar sayıyor ve bazan da Süleyman'a - yüzüne bile bakmadan - çevirsin diye ilginç mektuplar veriyordu.

Cem başlangıçta başrahibin yansız görünen ihtarlarını güvensizlikle karşılıyordu. Ama insanı korkudan daha kolay ve daha yargısız sarıveren bir şey yoktur. Bir ay bile geçmemişti ki, Cem, teh'ike içinde olduğuna kesinlikle inanmıştı. Ben de inanıyordum. Bugün de, içten söylemek gerekirse, yeniden diyebilirim ki, hükümdarımız Rodos'ta teh'ike dışında değildi. Cem'in Fransa'ya gitme arzusunu belirttiği güne kadar zamanımız böyle geçti. O zaman başrahibin gözlerinde gizleyemediği bir sevinç sezdim: İstediği olmuştu! Cem Sultan artık sığınak değil, destek ve savunma diliyordu.

Konsey derhal, Hazinenin büyük kalyonunun hazırlanmasını buyurdu. Rodosun büyük yöneticisi hükümdarımı hemen hemen her gün ziyaret ediyor, yada hükümdarım onun yanına gidiyordu. Herhalde görüşülecek şeyleri çoktu. Bu ziyaretlerden sonra (genellikle, Süleyman'ın gözleri hariç, dört göz arasında oluyordu), Cem susuyordu; D'Obüson'la görüşmelerini benden inatla saklı tutmaya başlamıştı.

Bir akşam dayanamadım, dedim ki:

«Korkuyorum, hükümdarım, başıma gelen bütün kötülüklere, galiba bir de sizin sevginizi yitirmek ekleniyor. Niçin kal-

biniz bana kapandı, yoksa ben artık ayağınızın türabı değil miyim?»

«Yeter, Sadi!» dedi. «Gözünün önünde pek çok düşüncesizlikler yaptım, omuzlarına nice zorluklar yükledim, geceleri boyunca pek çok pişmanlık yaşları döktüm. Artık hareketlerimin sorumluluğunu kendi başıma taşımamın zamanı geldi sanıyorum.»

«Peki, tavsiye, yardım isteme, fakat ne olur, bundan böyle de ağlama duvarın olayım; düşüncelerini bana açmaya devam et, Cem!»

Cem acı acı güldü; yüzünün görünüşü bana bilgece yalnızlığı içindeki D'Obüson'u hatırlattı.

«Yalnız açılmakta ve dertleşmekte biraz da bencillik saklıdır, Sadi. Canlı bir insan duvar olamaz. Ben gerçekten yaşantımı kendim belirlemek dileyindeyim.»

Bense yine korkuyordum. Cem, başrahiple başbaşa bırakılınca, kimbilir neler söyler diye korkuyordum.

Her şeyin hazır olup, geceleyin yola çıkacağımızı bildirdikleri zaman, bir rahatlama duydum. Anlaşılır şeydir: Her yola çıkmada bir parçacık umut saklıdır.

Fransız kervansarayını zifiri karanlıkta geride bıraktık. Dışarıda eşyamızı taşımak için on kadar genç rahip bizi bekliyordu. D'Obüson kardeş de ordaydı. Ama o gece yüksek rütbe işaretlerini taşımıyordu; sırtındaki basit, siyah örtüyle, onu suikast hazırlayan birine veya cinayet yerinden kımıldayamayan bir katile benzettim. Öyle ya, başrahibin artık burada işi yoktu. Cem'le her şeyi görüşmüş ve anlaşmaya varmışlardı. Burada şimdi sanki ayağa dolaşıyor, genç rahiplerin eşyamızı yükletmelerine engel oluyordu. Kendisi de burada bulunuşunun nekadar yersiz olduğunu şüphesiz anlıyor ve bol bol iyi dilek ve güven sözleriyle bunu saklamaya çalışıyordu.

Rodos'un ölüm sessizliği içindeki sokaklarından gürültüsüzce geçtik. Hemen hemen yaz yağışlarını andıran, ama hüzünlü bir yağmur başlamıştı. Cem atıyla en önden gidiyordu. Onun

yanıbaşında, büyük rahip yaya yürüyordu. Limanda ışıkları söndürülmüş ve yelkenleri gerilmiş kalyon, deniz sisi içinde yumuşayan silüetiyle bizi bekliyor, küpeştelere dayanmış denizciler ise, ıslak ve mahzun akbabalara benziyorlardı.

Kayıklar bizi ve yükümüzü alarak birbiri ardısıra limandan ayrılıyordu. Cem, düşünceleriyle kimbilir nerelerde, hâlâ sahilde bekliyordu. D'Obüson da oradaydı. Kayığın içinden yukarı doğru bakınca, bana geniş ve ağır etekli, küçücük başlı kişiler olarak göründüler. Cem alaca karanlıkta ışık saçıyor, yanında da - gölgesi veya kaderi gibi - büyük rahibin karaltısı ayrılıyordu.

Sanırım, birbirlerine tek bir söz söylemeden de ayrıldılar. Cem birden gölgesiyle bağı kopardı ve kayığa atladı. D'Obüson, gözümüzden kaybolana kadar sahilde kaldı; daha doğrusu benim gözümden kayboldu, çünkü hükümdarın derhal gemi ambarına indi ve günlerce dışarı çıkmadı.

Yolculuğumuz tad vermiyordu. Denizde sonbahar başlangıcının sessizliği sürüyordu. Rüzgârlar bıçakla kesilmiş gibi düşmüştü. Kalyonumuz sanki suda yüzmüyor da, haftalar boyunca hiç sallanmadan sert bir şey üzerinde duruyor gibiydi. Askerler aralarında alçak sesle konuşarak zaman öldürüyor, ama biz kapıyı kapatır kapatmaz, zarın bardaktaki tıkırtısı duyulmaya başlıyordu; hiç durmadan oynuyorlardı.

Ve rüzgâr ardımızdan yetişip de bizi Avrupa'ya doğru sürünceye kadar, bu durgunluk ve cansıkıcı durum sürdü gitti.

Son haftalarda ağzından on kelimeden fazla bir şey duymadığımız Cem de o zaman canlandı. Daha güneş doğarken yukarı çıkıyor, hemen gözlerini kuzeye doğru çeviriyor ve öylece kalıyordu. Onu anlıyordum: Cem dünyaya kavuşmayı sabırsızlıkla bekliyordu.

Çünkü öz yurdun ne de olsa dünya değildir; o senin bir kısmındır, çok büyük bir evdir, sen onun görmediğin köşelerini bile tanırsın ve bütün bu yakınlık sana kanla ve sütle beraber geçer. Özyurt sözcüğündeki «öz» ağır ve önemli bir kavram-

dır; bir yurtta, her şey senindir, özdür. Peki, bundan ayrıntılı olarak dünyayı nasıl mı belirler ve tanımlarız? Güç... Yeteri kadar coşkun anlatımlar bulamıyorum buna. Ama dünyanın bilincimizde yer etmiş her parçacığı bizim zenginliğimizdir; düşünce, acı ve içimize kapanıklık saatlerinde sayfa sayfa çevirip okuduğumuz ve dünyamızın kararacağı son ana kadar sapasağlam koruduğumuz paha biçilmez bir kitaptır... Hayır, dünyayı tanımlamaktan kaçınıyorum, buna sözcükler yetmez.

Her şeye karşın, dünyada, onu alabildiğine değerli yapan bir şey var ki, bu sezginle yakaladığın tekrarsızlıktır. Herhangi bir kentle, ada veya kıyı ile her karşılaşman bir kere daha tekrarlanamaz ve onun tekrarlanamayacağını bilmen çok güzel bir şeydir. Örneğin, «bu kıyıya ilk kez ayak basıyorum» diye düşünürsün «ilk ve son kez; bu sokaktan hiçbir zaman geçmemişim ve bir kez daha geçmeyeceğim.» Böyle karşılaşmalarda duyuların anlatılamıyacak kadar dolgun bir şekilde çalışır. Bu alımda, sahip olduğun artık göz diye iki küçük ve kulak diye de onlardan daha küçük iki delikten ibaret değildir; sen kendin dünyanın içeriye daldığı alabildiğine açılmış bir penceresin. Bu dünya seni belirli ölçüde kaplar, sonra çatlatacak kadar doldurur; seni parçalar ve eritir. Ve çok kısa bir an içinde - sakın kaçırma bu anı! - zamanın tanyerinde kendi aslına, tanrısal dünyanın bir parçası olursun...

O yolculuğumuzda Cem'in ruh durumunu açıklamak istediğinde olmasaydım, sizi görevinizden bu kadar uzak düşüncelere götürmeyecektim. Sicilya'dan sonra karayı hiç gözden kaybetmedik. Hep kıyı boyunca gidiyorduk, ve kıyı saatten saate değişiyordu, Cem de değişiyordu. Cem'le dünya arasında anlatımı olanaksız, çok derin bir bağın varlığına her zaman inanırdım. Likya'da sıtmalıymış gibi kuru, Rodos'ta yorgun olan Cem, İtalya sahilleri boyunca sanki canlanmaya başlamıştı.

Ne sahillerdi onlar! Sünmüş ve yoğun bir denizin bitiminde ılık eğmeçlerle kemerlenen veya ansızın, bir çığlık gibi kes-

kinleşip sivrilen sahiler. Tek parça beyaz taştan, yer yer çalılar ve dilim dilim yosunlarla alacalı, derin ve uzun yarıklarda da sarmaşık tırmanışı yabani asmalar. Ağaçlarından ve çiçeklerinden söz etmiyeceğim sizlere. Bu sahil, bana, baştan başa doğal bir güç tarafından yaratılmamış da, düşüncelerimizi ve dileklerimizi aşan bir yaratıcı burada palmiyeleri ve deniz çamı ile sedir ağaçlarını birbirine karıştırmış ve yüzyıllık örnekleriyle çevrelemiş gibi geliyor ve bataklık, zeytin yeşili, yosunlu vâdilerden mimozaların çığırtkan sarısının inadına fışkırdığını ve bozarık kaya yosunları arasından o acıtıcı morluğu ile glisinlerin yine inadına haykırdığını sanıyordum. Ve bütün bunları boydan boya portakal ağaçlarının altın kuşağı kesip geçiyor ve hepsinin üstünde de, mavi-yeşil oylumlu külrengi kuşağıyla ufku belirleyen zeytin ormanları uzanıyor ve insana âdeta bu ölgün renkli kubbeli bir tapınağın içinde olduğu izlenimini veriyordu.

Biraz karışık oldu bu anlatım, bağışlayın, ama benim duyularım da esrikti o sahilleri geçerken. Varlığımın her parçası sevinçle haykırıyordu:

«Bakın! Ben, ozan Sadi, bu dünyanın, böyle bir dünyanın kişisiyim! Ama İran aylarca uzaklarda kalmışmış, zararı yok; Karaman'ı bir daha görmeyecekmişim, zararı yok. Ozan askere gitmez, ve ona bedel ödemezler; şair dünya vatandaşıdır!...»

Cem'in neden en güzel şiirlerini bu kıyılar boyunca yazdığını şimdi anlıyorsunuz, değil mi? Güzelliği anlatmıyor onlar, güzelliğin ancak çok ezik bir mısrada sözü geçiyor. Oysa ozan Cem ona sadık kaldı; Cem kendisini dünyaya bağlayan aşkı saklı tuttu. Bunun içinde de şiirleri - ki bugün bile Doğu şiirinin incisi olarak değerlendirilir - güzelliğe adanmış değildi, güzelliğin içindeydi.

Biz güzelliği aramızda da konuşmuyorduk. Her birimiz kendi ormanına, vâdisine, tepesine dalmış olarak, bütün gün susuyorduk. Bazan - rüzgâr kesildiği veya tatlı su almak için

durduğumuz zaman - Cem soyunuyor ve yüzüyordu. Yavaş yavaş ve beni imrendiren bir istekle yüzüyordu. Doğayı seyre dönmek istiyordum, fakat bir türlü dönemiyordum; benim Cem'imi bütün vücuduyla okşayan ışıklı maviliği âdeta kıskanıyordum.

Aramızda, bizi yıllarca sonra ayıran kopmanın o zaman başladığını sanmayın; bunlar henüz ilk habercileriydi. Ben, Cem'in sevgisinin, yığıldığı yerde uzun zaman bırakılmış balıkçı ağı gibi dağılıp gittiğini duyuyordum sanki. Şimdi dalgalar onu taşıyor, çekiyor ve gerdikçe geriyordu.

Olayların göz açtırmaz akışı içinde, Cem'in kendisini dünya tarihinin hiç etkilemediği bir doğa seyrine kaptırmasını, benim de her kalımsızı heyecanlandıran duygularla yoğrulmadığımı hemhalde yadırgıyorsunuz. İnanın ki, büyük kalyonun döşemesine çakılmış birkaç kalas üzerinde, zaman kavramından kopup uzaklaşmış bir yaşam sürüp gidiyordu. Ve kalyonumuz, bu yaşamla en uyumlu şekilde, bir sabah Vilfranş'a, âdeta gerçeküstü bir dünyaya yaklaştı.

Küçük bir destan doğrudan doğruya bu Vilfranş. Hiç bir kıral veya prense bağlı olmayan ,korsanların limanı. Sarp bir yamaçta (tepeleri sahil sisi içinde adalar gibi yüzüyordu) duvarlarla çevrili yüz kadar ev tutunuyordu. Körfez karayı iyice oymuştu; iki yanımızda gittikçe yükselerek limanı kucaklayan kepez burunlar arasından içerilere sokuluncaya kadar bir saat geçti sanıyorum.

Burada gerçek bize kendini duyurdu: Bu destanlara yaraşır güzellikteki Vilfranş'ta veba kol geziyordu. Geminiz, sahil boyunda, kimsesiz, bırakılmış ve pis bir iskeleden - sanki tiksinerek - irkildi ve limana daha fazla sokulmadı.

O zaman Blanşfor kardeş (her orta halli kara gömlekliye benzediğinden, size onu tanımlamıyorum), hemen her şeyin gayet iyi geçtiğine beni inandırmaya girişti: Nis'in üstüne yokmuş. Söylediğine göre, Nis güzel kadınları ve göz okşayıp dinlendiren bahçeleriyle ünlüymüş. Hele şarabı, eşsizmiş...

Peki ama, acaba bizi Nis'te de veba beklemiyor muydu? Blanşfor kardeş bu konuda bir şey söylemiyordu.

Belleğimde kaldığına göre, Vilfranş ile Nis arası bir saat sürer. Halbuki ne kadar da ayrıdırlar! Vilfranş'ta deniz kuyu dibine benzerken, Nis sahili alabildiğine açık, düz ve kumluktur. Dağlar Nis'i bastırmıyor, onun toparlak ve sıcacık sırtı oluyordu. Buralara haklı olarak melekler körfezi diyorlar; cennetin renkleri de herhalde böyledir: Gümüş renkli bir uykulu deniz, altın tozu gibi incecik bir kum ve süyyeşil'inden en koyusuna kadar yeşil'in bütün oylumları...

Kıyıya ulaşmamız şerefine, Cem kendisini çok güzel giydirmelerini buyurdu. Onu adamlarına bırakıp yukarı çıktım ve gemimizin kıyıya nasıl yaklaştığını gördüm. İlerde bizi bekleyenler vardı. Herhalde Blanşfor kardeş önceden haberciler göndermişti.

Yığın arasında bazı kişileri seçebiliyordum artık. Çoğu kentli kılığında, garip millî giysileriyle, başları açık, gürültülü erkekler (ve kadınlar!) idi. Sesleri kulağımıza kadar geliyordu, karşılama haykırışlarıydı bunlar, bizim gelişimize seviniyorlardı. Birden, başka türlü giyinmiş ayrı bir grup gözümüze çarptı. Bu grup, yığının içinde bir zenginlik adası gibiydi. Hemen kavradım: Dük'ün adamlarıydı bunlar. Kendisini de ayırmakta gecikmedim: Ayağının altına özel olarak halı serilmişti, ama yine de adamlarından daha yüksekte değildi. Dük çocuk denecek kadardı.

Bu sırada bizim gemidekiler de canlandılar. Cem odasından heyecanla çıktı; bütün buluşmaların içinde en heyecan verici olana koşuyordu. Geminin burnuna gitti ve oraya dikildi. Onu hiçbir zaman böylesine güzel görmemiştim. Süründüğü kokulardan ve göz kamaştıran giysilerinden değil, Cem'de her çizgi parıldıyor, ışık saçıyordu. Bir heykel gibi kımıldamadan durmasına karşın, bütün varlığıyla bir atılım ortaya koyuyordu. Melekler körfezi kendine daha tutkun bir âşık dileyemezdi.

Ve bu tutkunluğa karşılık, körfez yüzünü kaldırdı. Bu yüz, Dük Şarl Savoyski'nin omuzlarından dökülen uzun ve yumuşak saçlar arasında, bir demet tüyün altında sedef rengiyle parlıyordu. O çocuksu gözlerde dokunaklı ve susuz ve ürkek bir şey vardı. Bir çocuk, bir Doğu masalının nasıl yelken indirip demir attığını gözleriyle görüyordu. Bu masalın kahramanı da, kaderin lânetlediği şu esrarengiz Cem'di.

Kıyıya çiçeklerle süslenmiş bir merdivenden indik. Cem epeyce önümüzden yürüyordu. Öyle atılımlı bir gidişi, Dük'ün de onu öyle bir bekleyişi vardı ki, yanına varınca Cem'in onu hemen kucaklayıp kendisine doğru kaldıracağını zannettim.

Bizi selamladılar. Biz de karşılayıcıları selâmladık. Halk sevgi göserileriyle bağırıyor, kadınlar bize çiçekler atıyor, çalgıcılar gürültüyü bastırmaya çalışıyor ve bütün bu bayram canlılığı, bayram örneği süslü sahile çok yaraşıyordu.

İki hükümdar atlarına binip, Frenk'in yardımiyle konuşmaya başladılar. Aynı gülüşle nasıl güldüklerini, konuşmalarının, dilleri ayrı oduğu hade doğrudan doğruya yardımsız anaşmak isteyenler arasındaki gibi el hareketlerinin de yardımiyle nasıl canlandığını görüyordum. Ayrı gökler altında büyüyen bu iki prens - ozan ile çocuk - arasında gerçekten uyumlu bir benzerlik vardı. Çünkü biri masalı yaratmak, öteki ise dinlemek için dünyaya gelmişti. İşte böylece yaratıcı imgenin geniş ve erişilmez düzünde beraberce yürümeğe başladılar.

Nis'te geçirdiğimiz aylar benimiçin..., hayır, böyle bir şey yok! Bu sahil, karadan bakılınca daha da çekimliydi. Dük'ün sarayında oturuyorduk. Küçük Dük, kral yeğeniydi, çok sevilip sayılıyordu, çok da zengindi. Fakat belleğimde silinmez kalan saray değil de bahçesiydi. Öbek öbek nar, zeytin, portakal ağaçları, yüksek palmiyeler, çimenin yumuşacık kiliminin şurasına burasına serpilmiş çiçekler. Fıskiyeler. Çağıltısı kendi içinde derecikler. Savoy'un engin göğü ve koyu şarabı...

Ve biz içiyor, şarkı söylüyorduk. Cem, o ölü kafasını an-

diran beyaz adanın, kara gömlekli kardeşlerin ve kendi öz kardeşinin anısından kaçıyor, kendini olduğu gibi bu tatlı ânın kollarına bırakıyor, kafasında anımsama veya kehanetten daha gereksiz bir şey olmadığına, bugünkü günden daha değerli bir şey olmadığına dair bir felsefeyi oluşturuyordu. Bir müslüman şairin böyle bir dünya görüşünü oluşturması güç bir şey değildir. Ozanlarımızı okuyun, hep aynı şeyi söylerler: «Kaderin önünde güçsüz, ancak an bizimdir.»

Cem' Nis'te çok şiir yazdı. İki kadeh şarap arasında, palmiyeler ve mimozalar altında uzanırken, boyuna yeni şiirlerini söylüyor, ben de bunları düzlediğim kâğıt parçalarına yazıyordum.

Şiirler o zamanki duygularımızı dile getiriyordu. Bazılarını hâlâ hatırlıyorum:

«Kaldır kadehini ey Cemsid-ü Cem
Şimdi hârikulâde Frengistandayız,
Ve kader her şeyi elbet halledecek
Tacı - tahtı bırakın şu Bayazıt'a
Dünya tümüyle bizim çünkü ve biz andayız...»

Gerçekten, fena değildi bu beyitler. Ne yazık ki, masamızdakiler bunları anlamıyordu; burada hiç kimsede Doğu şiirlerini dinleyip anlayacak kulak yoktu ve o erişilmez güzel saatlerde Cem'i üzen bir şey varsa, o da şiir dünyasındaki yalnızlığıydı. Öyle ya, benden başka dinleyicisi yoktu.

Günler, şarkı ile şarap arasında bölünerek geçip gidiyordu. Küçük Dük, yaşına uygun olmayan bir topluluk arasında bulunuyor ve masallardan çıkagelen kahramanının varlığı bile onun sevinçle sanki erimesine yetiyordu. Tarihe bakılırsa, en güzel günlerimizdi.

Cem, düşüncesizlik diyemiyeceğim bir hafiflikle, Rodos'ta başımıza gelenlerin düpedüz bir raslantı olduğuna gitgide daha

çok inanmaya çalışıyordu. Çevremizde hiçbir şey gerginlik düşündürmüyordu. Bayazıt, D'Obüson, Kayıtbay adlarını ağzına alan yoktu. Masamızda oturanlar her türlü devletlerarası anlaşmazlıklardan çok uzak görünüyordu, birtakım sultan oğullarının arasındaki çekişme, Doğu hıristiyanığının kurtuluşu veya Roma'nın şan ve şerefi umurlarında bile değildi. Şaraplarını içiyor ve göğe bakıyorlardı; orada, Savoy'da, şaraba da, göğe de diyecek yoktu. Dünya vatandaşlarından kurulu şen ve genç bir topluluk, kendi imparatorluğuna, yani dünyaya doyamıyordu. Biricik kaygıları, sürdükleri tatlı yaşantıya birkaç ay daha eklemekti.

ŞAİR SADİ'NİN 1483 YILI İLKBAHARINA DAİR DOKUZUNCU ANLATIMI

Yesilliğin ve mavi'liğin pek değişmediği o diyarlarda yılın mevsimlerinden ve birinden ötekisine geçişten söz etmek olanaklıysa eğer, o yıl ilkbahar başlangıcı bizi Nis'te buldu. Ne de olsa, şubat başlangıcına doğru, yeşillik de, mavilik de, güçlerini iki kat arttırdılar: Deniz üzerinden bir ürperti geçti; ormanlardan yabansı bir sabırsızlık esintisi başladı. Bu sabırsızlık yeri-göğü öyle dolduruyordu ki, rüyalarımıza bile akın etti; rüyalarımız yoğunluğunu yitiriyor, adı bilinmedik bir titreşimle hafifliyordu: İlkbahar geliyordu.

Bunu Cem de duyuyordu; artık dediğim gibi, Cem'le dünya arasında köklü bir bağlantı vardı. Hattâ Cem'in kanının yeşil olması gerektiğini bile düşündüğüm olmuştu; zira ağaçlar ve otlar gibi Cem de sanki yerin özsulariyle besleniyordu.

Cem bu ilkbaharı olğanüstü duygularla karşıladı. Nis'te herkes, ona kendisinin olağan bir kişi olmadığını belirtiyordu. Küçük Dük'ün onu taparcasına saymasından tutun da, saray şarkıcılarının sonu gelmez övgülerine kadar her şey Cem'i yüceliyordu. Cem'in güzellik, mutsuzluk ve mertliğine adanmış yeni destanlar sunuyorlardı. Sonra da sen soframızdan kalkıp gidiyor, günlerce görünmüyorlardı. Onların, şarkılarını diğer soylu çevrelere götürmek, Cem adını ve acıklı kaderinin öyküsünü yaymak için kuzeye, doğuya ve batıya yöneldiklerini biliyorduk.

Cem yalnız bir kış mevsimi içinde trubadur şarkısının sevgili kahramanına dönmüştü; bu şarkı sanki çoktandır böylesine yabancı, hayatı kahramanlık ve çilelerle dolu, altın gibi arı-duru bir kahraman beklemişti.

Bağışlayınız, konumuzdan biraz uzaklaşacağım, ama yeri burasıdır, çünkü öykümde trubadurlardan ilk kez söz açmış bulunuyorum.

Siz, kimin, ne zaman ve neden Cem'i büyük bir ad haline getirdiğini bilmiyorsunuz gibime geliyor. Oysa, diyorsunuz, haklı olarak, tarih çok daha mutsuz, daha yiğit, daha değerli nice prensler, daha iyi ve yetenekli nice ozanlar tanımaktadır. Ve o halde neden ille de Cem birkaç halkın efsanelerinde kalmış ve kişiliğine, yakınları olarak hiçbirimizin ayırdedemediği nitelik çizgileri eklenmiştir?

Size, bunu şarkının yaptığını söylerken, hiç de bilinmeyen bir gerçeği ortaya koyduğum kanısında değilim. Şarkı çok şeyler yapabilme yeteneğine sahiptir ve Tanrı insanlar arasında katlanılan çilelerin karşılığı olarak ozana bunu vermiştir. Ozan, kraldan daha çok yönteme sahiptir, çünkü insan yaşantısını değil, insan bilincini yönetmektedir. Bir tek mısra ile -yeter ki bu mısra keskin, düzgün ve amaca yönelmis olsun- sair, veryüzü hükümdarlarının yıllar yılı güçlükle kurduklarını yerle bir edebilir; tek sözüyle, yüzyıllara, senelere, âfetlere ve yangınlara karşı dayanıklı bir anıt, çağının en önemsiz ve ufacık kişisinin anıtını yükseltebilir.

Zamanımızda, hükümdarların ozanlardan tiksindikleri halde, onu şımartmaları rasgele bir olay değildir. Ancak ölümünden sonra kinlerini açığa vuruyor, ozanın takdis edilmiş toprakta yatmasına izin vermiyorlardı. Bundan ötürü, yüzlerce trubadurun kemiklerini orada, mezarlık duvarlarının ötesinde arayınız. Ama şair yaşadıkça, krallar ona altın tabakalarda yemek sunuyor ve altın kâselerle şarap içiriyorlardı. Zamanımızın kral-larının aptal olduklarını sanmayın, onları Ortaçağın acı yasası nice sınamadan geçiriyordu. Ve oldukları gibi de akıllı dav-

ranarak, ozanı hoş tutuyor, çünkü onun gücünü biliyorlardı. Ben, ne de olsa beş yüzyıldır gözlemde bulunma geldiğim için, size bir öğüt vereceğim hoşgörün: Ozanları gücendirmeyin, düşmanınızı başkaları arasında arayın!

Evet, trubadurlar 1483 yılı kışında Cem'i buldular. Yaratıcı imgeleri çoktandır açlıkla pençeleşerek sönüp gidiyordu. Haçlı Seferlerinin ateşi geçmişti; korsanlık aşağı tabakadan olanların adıyle bağlıydı; Yeni Dünya daha bulunmuş değildi ve din savaşlarıda başlamamıştı. Trubadurlar sıkıntıdan ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çeşitli aşk ve öykülerini her telden geveleyip duruyorardı. Aşk ise, siz de kabul edersiniz ki, yetenekleri çok sınırlı bir konuydu, yani âşık ya ölüyor, ya ayrılıyor veya evleniyordu. Dördüncü bir yeteneği kim uydurabilirdi?

Cem, trubadurlar için yeni bir besin değil, doğrudan doğruya Vakhan şöleni idi. Cem, Batı'nın, hakkında hemen hemen hiç yada doğrudan doğruya hiçbir şey bilmediği bir ülkeden geliyordu. Dehşetin ta kendisinin ve onun kurbanı olan bir prensesin oğluydu. Şöyle-böyle işitilen ve bunun için de çok esraregiz olan birçok serüvenleri vardı. Cem'in kendisi doğrudan doğruya kurbanlık kuzuydu, ve bunu trubadurlar diğer bütün çağdaşlarından daha önce sezmişlerdi.

Siz, yüzyıllar sonra, benim genç ve umut verici dostumun hangi amaç uğruna kurban edildiğini soruyorsunuz. Yüzyılların ötesinden bakıyorsunuz, ve hepimizi dinledikten sonra, herhalde bunu kolayca kestireceksiniz. Biz o zaman bunu kavrıyamıyorduk. Beslediğimiz umut, Cem'in sonunu kabul etmemize de izin vermiyordu. Bunu ilkönce trubadurlar sezdiler.

Birkaç ay içinde Cem üstüne yüzlerce şarkı çıkıverdi ortaya. Efsaneler böyle doğar. Bu şarkıların ancak küçük bir kısmı Nis'te, Şarl'ın sarayında yaratılmıştı. Kalan kısmı, aksine, Eks ve Grenobl'den, Bretan veya Niderland'dan Nis'e geliyordu. Batı yeni bir kahramanla oyalanıyordu. Daha doğrusu, yeni bir konu ile uğraşıyordu. Kabul edersiniz ki, konuları o

kurnaz Helenler tüketmiş oldukları için, o zaman yeni konu yakalamak çok ender bir şeydi.

Cem'in Nis'teki görünüşte hafifmeşrep ersikliğinin çözümü de burada gizlenir: Cem, kendisi hakkındaki efsaneye inanmıştı.

Frenk ona yeni bir şarkıyı çevirirken, benim de yanında bulunduğum olmuştu. Nis'e gelen her trubadur, kahramanı tarafından dinlenilmesini istiyordu (hiç çıkar gözetmeksizin değil, ozanlar bütün o coşku dalgınlıklarına rağmen, çok çıkarcıdırlar). Cem böyle anlarda, hiç içmemiş olsa da, sarhoşa benziyordu. Şarkıya bütün benliğiyle tutuluyor ve o şarkıda kendisine yöneltilen niteliklere birer birer bürünüyordu. Bana bile -ben de ozandım, ben de hiçbir zaman imge ile gerçek arasında bir sınır çekmezdim- dostum mutsuzluğu içinde daha hafif, daha belirli ve çekimli oluyor gibi geliyordu. Yani şarkı onu daha da işliyor, düzeltiyor ve tamamlıyordu. Böylece Cem, yabancı esinlemeye kanatlanmış ve kendi kişiliğine vurulanın uçuşu için gerekli her sevi edinmiş olarak Nis göğü ile denizi arasında yüzüp duruyordu.

Ben, sözünü ettiğim baharı daha az sarhoş geçirdim. Frenk'ten ötürü.

Frenk çok eğlenceli günlerimizden uzun zaman kactıktan sonra, aramızda yeniden belirmişti. Onu sık sık hükümdarımıza sokulmuş görüyordum ve Cem'in benim önümde söylemediği düşüncelerini ona açtığından korkuyordum; zira Rodos'tan buyana, sanırım bir sürü kararda rengini bulan erginleşmesiyle gururlanarak (işte en çok bundan korkuyordum) aramıza bir set çekmek istiyor gibiydi. Günlük yaşamla ilgili kararlar söz konusu oldukça, Frenk'in benden çok daha iyi danışman ve uygulayıcı olabileceği düşüncesiyle kendimi avutuyor, Cem'in ince yakınlığı, artık hemen hemen sözsüz yakınlığıyla yetiniyordum. Ne de olsa, bu yakınlık, sonunun yaklaştığını belirtiyordu; zira biz az veya çok sözle besleniyorduk; suskunlukta ise -isterse inceliği ağırlaşsın- her sevgi son günlerini yaşar.

Düşünür ki, bu durumu ister istemez kabul etmiştim. Hiç-

bir şeyin, Cem'in nedimi olan bir kişiye karşı sevgisinin de, sürekli olmadığını biliyordum. Bir zamanlar Karaman'da biz eşittik: Söz ülkesinde beraber çalışan iki kişiydik ve bunların daha ustası bendim. Benim Cem'imin, benden küçük kalem kardeşimin bir efsane kahramanı olup çıkacağını o zaman usuma getirebilir miydim?

Bu kederli düşüncelerimi yine Frenk bozdu. Bir gün bahçelerde arkamdan yetişti ve hiç giriş yapmadan, artık Fransızcayı öğrenmeye başlamam gerektiğini söyledi. Nasıl buyuruyordu, delirmiş miydi yoksa bu adam? Son günlerde, Cem kendisine yakınlık göstermeye başladığından beri, Süleyman sanki artık aştan, uykudan kesilmiş, kaşları arasında ve burnunun iki yanındaki çizgiler daha da derinleşmiş, kendisi her zamankinden daha anlaşılmaz olmuştu.

«Az dil biliyoruz sana göre, öyle mi Süleyman?» diye sordum.

«Hepsine boşver.» dedi. «Bu yakınlarda sana ne Fars şiiri gerek, ne de Arap felsefesi. Şimdi çabucak ve saklı olarak Fransızca öğrenmelisin!»

«Ya öğretmen, ya kitap? Onlar da mı saklı?»

«Sana ben yardım edeceğim. Kesinlikle saklı».

«Neden ama söylermisin şuna?»

«Benim bulunmayacağım zaman, Cem Sultan'a bağlı bir çevirmen gerekecek, Sadi.»

Adımı onun ağzından ilk defa işitiyordum. Frenk çokluk-la adsız konuşmayı severdi.

Sırtımdan soğuk bir ter boşandı. Genç rahibin, tarikatın yönetiminden aykırı bir tek sözden ötürü yokedildiğini hatırladım. Gerçekten, Süleyman neden hâlâ sağdı?

«Bir düşündüğün mü var?»

Bunu sorarken, onun omuzlarını da kavramıştım. Yersiz bir hareketti bu. Belki bizi izleyen olabilirdi. Tutunca omuzları nı, Süleyman'ın nekadar zayıfladığını, eridiğini de farkettim. Hemen ciddileşti:

«Hayır.» dedi, «Hiçbir şey düşündüğüm yok. Fakat rahip kardeşlerin bağışlamadıklarını hepinizden iyi bilirim.. Yaşantım sona ermeden, onlara iyice zarar verebilseydim bari!»

Yeltenemezler, Süleyman! Cem, intikam aldıklarını hemen sezer, deli değiller ya!»

«Değiller. Yalnız güçlüdürler» - Ve birden yüzüme bağırıverdi: «Cem'in bir şey sezmesinin hâlâ önemi olabileceğini de neden düşünüyorsun?»

Çok geçmeden, taşkınlığını bastırarak, yalvarırcasına yinelediı:

«Fransızcayı öğreneceğini söyle bana, Sadi! Zamanımız yok. Yarın beni temizlerlerse, Cem'in her sözü onların kulaklarından geçmeli...»

Böylece, hiç istekli olmadığım bir işe sarıldım. Geceleri çalışıyordum, çünkü gündüzleri şen törenlere katılmamaktan kaçınıyordum. Korku gerginliğinden ağırlaşmış bir kafayla çalışıyor hep tetikte olmak ve çabalamaktan dermansız düşüyordum. Ve kısa bir zamanda büyük bir başarıya ulaşabildimse, yalın bir konuşmayı çevirebilecek kadar- bunu dil öğrenmekte ün salmış yeteneğime değil, beni ardımdan kovaladıkları, benim de bir yere yetişmem gerektiği gibi bir duyguya borçluydum.

Ben geceleri didinip dururken, bazan kapı açılıveriyordu. Gelenin Frenk olduğunu biliyordum. Daha da kuru, saydam denecek kadar kuru, son zamanlarda şakaklarında kırarmaya başlayan saçları ve kuşkulu gözleriyle Süleyman, bana, geceleri buradaki kulelerde dolaştıkları söylenen hayaletleri ansıtıyordu. İçeri girer girmez kitabı elimden alıyor ve çocukmuşum gibi beni sınamaya kalkıyordu.

Saklamadan söyliyeyim yaşantım boyunca, hiçbir zaman o kadar disiplinli olmamış, kendimi hiçbir zaman o kadar sürekli ve derin bir çalışmaya sokmamıştım. Bunu, Cem ve ortak geleceğimiz adına olmaktan çok, Süleyman için yapıyordum. Bilirsiniz, insan canlılara verdiği sözü yerine getirmeyebilir,

ama ölülerin anısı önündeki andını herkes yerine getirir. Süleyman ölüydü artık, hiç değilse ben öyle niteliyordum onu. Ve kendisini ruhen rahatlatmak için yapabileceğim biricik şey, bir yabancı dil öğrenmemdi. Nis'te geçirdiğimiz son haftalarda durmadan çalışıyor, sonra bizi çıkardıkları yolculukta da, sayılamayacak kadar çok olduğu için burada adlarını anmayacağım şatolarda da hep dil öğreniyordum.

Yola çıkmamızdan az önce, Cem cidden çok üzgündü. Küçük Dük bizi bırakmıştı. Dayısı Kral Lüdvik, ansızın rahatsızlandığı için, takdis etmek istediği Şarl'ı alelâcele yanına çağırtmıştı. Ve küçük, bizimle vedalaşmadan yola çıkmıştı.

Cem, çocuk için üzülüp durduğu halde, bütün bu işte ancak Tanrı parmağı görüyor, bense bu Tanrı parmağı konusunda başka türlü düşünüyordum. Bunu kısacık bir uyarı ile Süleyman kafama sokmuş, «Görüyor musun, Sadi, başlıyorlar!» demişti.

Yola çıkmamız çok gürültülü oldu. Deniz boyu Alp'lerinin nice soyluları, Cem'i selâmlamak ve şatolarında konuk olmaya çağırmak üzere buraya gelmişlerdi. İlkbahar da öyle bol bir ışık ve renk çoşkunluğu boğmuştu ki ortalığı, yolculuğumuz gerçekten bir zafer yürüyüşüne benzedi.

Önce, vaktiyle Roma tarafından yaptırılan yolu tutabilmek için bir yokuşa sardık. Bu yol, deniz üzerindeki son dağ soyunun sırtı boyunca hep yüksekten gidiyor ve bu eşsiz diyarla doya doya seyrederek vedalaşmamıza yol açıyordu.

İçinde her dilden kişilerin bulunduğu yardımcılar arasında, taşra soylularının o kızıl, mor, limon sarısı pelerinleriyle kardeşlerin kara cüppelerinin göğe çarptığı kalabalığın en önünde Cem sürüyordu atını. Aklar ve altın sırmalar içindeydi. Giderken, bazan parlak güneş altında hâlâ karları ağaran dağların diklemesine yükseldiği sola, sağa, bazan keskin kıyıları, adaları, gemileri ve balıkçı kayıklariyle yavaş yavaş sarı-sıcağa gömülen Akdeniz'e doğru neşeyle bakıyorduk. Kendi kendime,

«Cem, şimdi sevinç diyarını bıraktığının ayrıntısında mı acaba?» diye soruyordum.

Çok şüpheli. Cem, soylular ve din adamlariyle konuşuyordu; bu konuda tepeden tırnağa dikkat kesilmiş ve kiriş gibi gerilmiş olan Frenk ona yardım ediyordu. Cem, bir Roma anıtına çok ilgi gösterdi. Bu, sivri bir tepe üzerinde dikili kalmış yüksek yüksek sütunlarla, Roma'nın dağ kabileleri üzerindeki zaferini belirten bir anıttı. O sütunlar, sanki denizle birleşmesin diye Savoy göğünü omuzlamış gibi duruyordu. Cem öte yandaki yamaca geçmek üzere sırtı aşarken hiç ardına dönüp bakmadı. Bir şarkı kahramanı bakışını geri çevirmezdi; her şey önündeydi.

Daha sonraki haftalar, müşterinin gözünü kamaştırıp parasını almak için tüccarın çabucak önüne serdiği rengârenk Şam mendilleri destesi olarak anımda kaldı. Durmadan şu veya bu Baron'u, Kont'u malikânelerinde ziyaret ediyorduk. Oralarda şarkıcıları, çalgıcıları, ozanları dinliyorduk. Eski şaraplar içiyorduk. Sabah kahvaltılarında bile av eti yiyorduk. Ava gidiyorduk. Cem artık yalnız benden değil, bizimkilerin hepsinden uzaklaşmıştı. Bir dereceye kadar sevinçle seyrediyordum onu, varsın biraz dinlensindi, ileride bizi kimbilir neler bekliyordu; ama bir dereceye kadar da acıyla seyrediyordum, çünkü hükümdarım tahtı böyle ele geçiremezdi.

Gün oldu, Cem'in kaygısızlık rolü oynadığını, onur konusu yaptığı eski amaçlarını unutmadığını düşünmeye başladım. Hoş, Cem için rol oynamak güç bir şey değildi, bu onun kanında vardı.

O gün Ahmet ağa ile köylü şairimiz Haydar'ı bizimkiler arasında görmedim. Her hangi birimizin yokluğu hemen anlaşılmıyacak kadar çok değildik, biliyorsunuz, ama ikisi son serüvenlerimiz boyunca o kadar çok içmişlerdi ki, bir gölgede sızmış olabilecekleri usumdan geçti. Ertesi gün de görünmediler, daha sonraki bir şatoya doğru yola çıktığımız zaman da...

Artık Cem'le başkaları önünde çok seyrek konuştuğumdan, Frenk'e başvurdum:

«Süleyman, bu Ahmet ile Haydar nerede?»

«Gittiler, Kral Matiş'a gönderdik onları.»

«Hangi akılla? Kardeşler mutlaka anlarlar bu işi. Eğer artık anlamamışlarsa.»

«Kardeşlerden gizlemedik bunu. Cem, Blanşfor'la kendisi görüştü. Macarlarla doğrudan doğruya, D'Obüson'un aracılığı olmadan, bağ kurmak istediğini söyledi.»

«Ve Blanşfor da razı oldu, öyle mi?»

«Evet. Hattâ bunun çok normal bir şey olduğunu söyledi. Gerçi ,böyle kolay kabul etmesi beni ürkütüyor... Ama istersen Tanrıya yalvar Sadi ,istersen şeytana. Bizimkiler Macarların yanına varmalıdır!»

Evet, bu yeni Süleyman sizi şaşkınlığa düşürüyor, değil mi? Son zamanlarda Frenk büyük bir dikkatle bana yaklaşıyor, beni kendisi arıyordu. Sanki işini bana devretmeden önce yokolmaktan korkar bir hali vardı, beni yardımcısı olarak seçmiş gibiydi. Ve benim benliğimi, dünyada hiçbir şey, bu haşin, her şeyden el etek çekmiş ve her şeye kıymış bir adamın güveni kadar çok okşamış değildir.

Eyerimin kayışlarını sıkıyormuş gibi görünerek devam etti:

«Sadi, günleri say, Sadi! Bizimkilerin oraya otuz günlük yolu var, Kral Matiaş'ın habercisi ise daha tez gelebilir. Yani iki aya kadar Ahmet ağa ile Haydar'dan haber çıkmadı mı, ölmüş belle artık onları. O zaman yeniden başlayacağız. Ben değil, herhalde sen başlayacaksın artık.»

Köylü ozanlarımızın deyimiyle:

«Ağzından yel alsın!» dedim.

Ama kimbilir nerelerde sürtüyordu şimdi zavallı Haydar! Onu hiç bir zaman önemsememiştim, basit düşünceleriyle yüksek sanatımızı kirlettiğini zannettiğim olurdu, ama şimdi onun kederi, beni yumyumuşak etmişti.

Haber üzerinde düşünürken, bunu ancak bugün öğrendiğiden ötürü darılayım mı, darılmayayım mı diye kendi kendime sorarken, Süleyman yine bir şeyler söylüyordu. Sözlerinin ancak sonunu işitebildim:

«... Çok korkuyorum, Sadi!»

Hey gidi, zavallı Frenk! Ölüm korkusunun Frenk'i böyle erittikten sonra, demiri bile eritebileceğini gözlerimle görüyordum. Korkulan ölüm çok acılı olur. Bu ölümü artık ben de kaçınılmaz sayıyordum, Frenk'i sonunda rahata kavuşmuş görebilmek için, umudum ölümdeydi; Frenk için artık her gün bir işkenceydi.

Bizimkilere gelince, gerçekten dönmediler. Kral Matiaş'tan haberci de gelmedi. Bunları daha sonra söylemem gerekti, ama unutmamayın diye burada anıyorum. Biz, Ahmet ile Haydar'ın öldüklerine, tarikatın dallarından biri olan Rumili'de kaldığımız aylarda inandık. Sanıma göre, D'Obüson, Cem'in çok karışık ve güvenilmez bir çevrede dolaştığını düşünerek, haziran başlarında bizi yeniden rahip kanadı altına almakta acele etmişti.

Tuhaf bir raslantı: Yeni barınağımızın adı Rumili idi. Bunu bize bildirdikleri zaman Cem gülümsedi: «Görüyor musun, Sadi, biz Rumeli'ye varma çabasındayız, işte tam da üstüne çıktık!» dedi.

Şato eski ve yoksuldu. Tarikat son yıllarda malikânelerinin bakımına ödenek ayıracak durumda değildi. Uzun, karanlık geçitleri örümcekler sarmış, Cem'e verdikleri odanın direkleri çürümüştü; çabucak uydurulan perdeler ne rüzgâra, ne de rutubete engel oluyordu; nem yukarılara doğru işliyor ve duvarlara terkedilmişliğin hazin manzarasını çiziyordu. Savoy yazı, pencere yerine daracık mazgalları olan ve bundan ötürü insana tabutta bulunduğu duygusunu veren bu taş zindana girmiyordu.

Cem, kendisini sözümona odasına götürdükleri zaman, kış ortasındaymış gibi titredi. Savoy'un zengin döşeli, sıcak ve

elverişli kaleden çok da eve benzeyen çeşitli şatolarından sonra, bu Rumili hapisaneye benziyordu. Aynı şeyi ben de düşünmüştüm, ama hepimiz bunu söylemekten kaçındık. Bizi, usa çok yakın yargılardan uzaklaştırmak için (bizim rahatımız değil, onun rahat etmesi söz konusuydu: Cem kederli ve boynu bükük yardımcılara dayanamazdı), tam böyle bir şeye gerek olduğunu, epeyce sıklaştırdığımız eğlencelerden sonra dinlenme ve devlet işleriyle uğraşma koşullarını burada bulacağını söyledi.

Dışarıda kardeş-şövalyeler dolaşıp duruyordu. Son zamanlarda bunların günden güne arttığını görüyordum. Hiç konuşmayan ve pek ince davranan bu kardeşler, Cem'in koruyucularına değil, çevresinde dönen onur takımına benzemek çabasındaydılar. Bilmem neden, bayağı sinirime dokunuyorlardı. Bunlardan biriyle karşılaşmadan, büsbütün yosun ve ot bürümüş patikalara ve kapalı avluya çıkmak zordu. Besbelli, kardeşlerin işi çoktu ve bunu büyük bir titizlikle görüyorlardı.

Rumili'de günlerimiz ayrılık içinde, ama bazı uğraşılar içinde geçiyordu. Cem ve Süleyman çoklukla bir arada oturuyorlardı (cevapları bir türlü gelmeyen birtakım mesajlar yazıyorlardı) ben de bu sırada Cem'in odasına iyice kulak verebilmek için kendime dışarıda bir iş buluyordum. Şövalyeler beni görünce sanki kaybolup gidiyorlardı, ama ben, çok yakınımda, duvarların içinde oldukları duygusuna kapılıyordum.

Şato ıssız bir yerdeydi. Korunaklı tepenin eteklerine serpilmiş durumdaki köyde en çok iki yüz kişi vardı. Yukarıdan, sabahları ovaya dağılışlarını ve bütün gün nasıl çalıştıklarını seyrediyorduk. Şarkı söylemeden sessiz-sedasız çalışıyorlardı, sanki tarikatın kara gölgesi onları da bastırıyordu.

Köy yol üzerinde değildi. Ancak bir kez İtalya'dan yollarını şaşıran bazı tacirler buraya uğradılar ve tepeyi de tırmanarak şatomuza geldiler. Bize ipekli kumaşlar ve gümüş sunmak istediler. Onları Süleyman kabul etti ve hükümdarımızın yanına götürdü. İçeride epeyi oyalandılar. Sonra onları kabaca,

gürültüyle uğurladı. Analarının nikâhını istemişler diye arkalarından söylendi ve genellikle bütün tacir takımını kalayladı.

Rumili'de eğlenecek bir şeyim olmadığından, tacirlerin akşamın alaca karanlığında aşağılara doğru inmelerini kale duvarından seyrettim. Yirmi top kadar ipekli ve bir sandık gümüş için pek kalabalık bir koruyucu grubuyla gitmeleri dikkatimi çekti, fakat bu gözlemimi kimseye açmadım. Süleymanın bütün davranışlarında belirli bir amaç sezmeğe başladım. Belki bu İtalyan tacirleri de bir raslantı eseri değildi.

Bu dediğim çarşamba günü oldu, cuma sabahı da bizi korkunç bir gürültü uyandırdı. Bildiğiniz gibi, Cem'in ayak ucunda yatıyordum, çünkü Cem geceleyin yalnızlığı sevmiyordu. İkimiz de yataklarımızdan fırladık ve dışarıdan gelen seslere kulak verdik. Şövalye-rahipler konuşuyorlardı bizim dilimizle bir şey duyulmuyordu. Ancak bütün o yabancı ve kaba sesler içinde ayırdedebildiğim bir ses, yani Frenk habire küfürler savuruyor, bütün dillerde sövüyordu.

Cem bembeyaz olmuştu.

«Git bak, ne oluyor!» diye buyurdu.

Yarı giyinik bir halde kapıyı araladım. O anda biri beni göğsümden itti ve içeriye en az yirmi kadar kardeş daldılar. Her biri, ormana salınmış çok canlı, sırım gibi ve av sürmeye iştahlı tazıya benziyordu. Üçü, Frenk'i öyle tutuyorlardı ki, bir dişlemedikleri eksikti. Süleyman ellerinden kurtulmak için umutsuzca çabalıyor, yüzünde onu tanımaz bir hale getiren bir kin okunuyordu.

Kardeşlerden biri ötekilere bağırdı:

«Çağırın bizim çevirmeni.»

Demek, artık Frenk'i çevirmen saymıyorlardı.

Kendimde hiç beklemediğim bir cesaretle:

«Durun!» diyerek geçtim önlerine. -Dilleriyle ilk kez konuşuyordum, ve bu onları öyle şaşkınlık içinde bıraktı ki, az kalsın Süleyman'ı ellerinden kaçıracaklardı. - «Ben çevireceğim!»

Dilim ağzımın yabancısıymış gibi dolaşıyor, burnum tıkanıveriyor, yabancı sesler ise âdeta damağımı gıdıklıyordu. İçimden de «Hey Süleyman! Dostum!» diye düşünüyordum. «Dirençli yardımının semeresini tam böyle bir anda göreceğini hiç düşünmüş müydün? Üzülme, dostum, iyi bir öğrencin olacağım!»

Kardeşlerden biri, iki adım öne çıktı. Cem'in daha Karaman ve Kahire'de belgelerini koyduğu ve kilitli tuttuğu ufacık gümüş sandığı elinde tutuyordu.

Bu rahip gözleriyle beni âdeta ısırarak:

«Hükümdarına söyle ki.» dedi, «Sabahleyin Süleyman'ı, odanızdan bu sandıkla çıkarken yakaladık. Cem Sultan'ın güven ve acınaklığı en alçak bir haini beslemiştir! Bu Süleyman, kimbilir kime satmıştır kendini, bundan şüpheniz olmasın.»

Ve rahip, gergedanı bile öldürebilecek bir bakışla Frenk'e dönerek ekledi:

«Kime satıldığını da anlayacağız!»

Bu sözleri çevirirken başım dönüyordu, Cem o kadar solmuştu ki, bayılacak diye korktum. Süleyman'a bakmamaya çalışıyordu. «Cem'e ne oldu, neden? Tanrım, Cem inşallah dostumuzu son saatinde şüpheye düşerek gücendirmez!» diye düşünüyordum, çünkü Cem'in çıkışları çoklukla hesapsız olurdu.

Pek güvenemediğim halde, bu kalabalıkta Türkçe bilen olmadığını kararlaştırdım. Zira artık yalnız önemli değil, kutsal bir şey, yani senin uğruna ölmekte olan bir kişiyi şükranla göndermek söz konusuydu.

«Sultanım» dedim. «Alçakça yalan söylüyorlar. Bir tertip karşısındayız! Seni Süleyman'dan yoksun etmek istiyorlar. İnanma, Cem, Frenk'i kurtar!»

«Sus, Sadi!» diye atıldı Frenk. - Artık yüzü kinden eğrilmiş değildi. - «Ne kararlaştırmışlarsa mutlaka yapacaklardır, ellerindeyiz, bunu unutma!» -Sonra Cem'e döndü: «Beni feda et, sultanım!» -Ve bilmem neden, bana genç rahibin ayrılık

anını hatırlattı. - «Kalanı koruyabilmek için beni çabucak ve inanarak feda et! Ben nasıl olsa çoktan ölüyüm.»

Rahipler, yeteneksiz bir usta elinden çıkmış kaba yontu heykelleri andırıyorlardı. İçimden, «Gidi, soyca katil mendeburlar!» diye düşünüyordum. - Sanki Süleyman'ın son bulmasiyle, kini bana geçiyordu. - «Vay sizin taptığınız Tanrının başına gelenler, herhalde mihrabı önünde saçtığınız pislikler içinde boğulmaktadır!»

Gözlerimi Cem'den ayırdım, bakılacak gibi değildi. O efsaneler kahramanı, şimdi küçücük bir iftira önünde aciz içinde duruyordu; onu en gerekli adamından ayırıyorlardı, ve şimdi adamını insanca uğurlama gücünden bile yoksundu. Zira duruma inanmışız gibi davranmalıydık. Kafam zonkluyordu: «Bizi birer birer öldüreceklerinden başka... Önce canavarca dövüp eza-cefa edecekler ve her şeyimizi çalacaklar... Tanrım, insan olduğumuza dair aldanışımızı niye bağışlamazsın bize!»

Bu sessiz görüntü sürdükçe -hani az da sürmedi, çünkü oradakilerin hepsi dehşetten veya gocunmaktan kendinde değildi-, Cem boğulurcasına çırpınıyordu. Büyük bir çaba, ama kişinin ömrünü yıllarca kısaltan bir çabayla, nasıl suyüzüne çıktığını da gördüm. Ve Cem, birkaç adım atarak, gümüş sandığı rahibin elinden aldı. Anahtarı sokup çevirerek açtı -anahtarı her zaman yanında taşırdı-, belgeleri biraz karıştırıp baktı ve boğuk bir sesle:

«Hiç el sürülmemiş bunlara» dedi.

Frenk'in yararına söyleyebildikleri bu kadarla kaldı.

Rahip derhal karşı koydu:

«Çıkarmasına zaman bırakmadık da ondan! Aradan bir saatçık geçseydi, hepsinin yerinde yeller eserdi». - Yine Frenk'e döndü!

«Konuşacaksın!»

Cem yılgın bir sesle:

«Tehditleriniz yersizdir!» dedi. «Mektuplarımın kimin işine yarıyacağını kestiriyorum ben...»

Bu anda, Cem'in, D'Obüson adını anarak, böylece alçak oyunlarını bozmasından mı korktular, yoksa her şey önceden mi düşünülmüştü bilmem, ama rahip derhal havayı değiştirdi:

«Biz zâtıdevletlerinin hizmetkârını sorguya çekmek veya kendisine işkence etmek düşüncesinde değiliz; bu sizin hakkınızdır. Ancak siz karşı koymazsanız, Süleyman adaletimizin darbeleri altına düşecektir.»

«E, nasıl bir hüküm vermeme müsaade buyurulur?»

Cem'in sesi titriyordu. (İçinde bir seddin çökeceğinden ve her şeyin suya düşeceğinden korktum.)

«Hangi izinden söz ediyorsunuz, Prens hazretleri?» - Rahip derhal incinmiş bir suçsuz pozunu aldı: «En aşağılayıcı ceza dahil, her türlü cezaya çarptırabilirsiniz. Örneğin, sürgün. Zâtıdevletlerinin, böyle alçakça ihanet eden bir hizmetkârı artık yanında tutmayacağını sanırım .Yoksa onu bağışlıyorsunuz demektir, oysaki tarikat, konuğu gücendirildikten sonra, bağışlamaya asla izin vermiyecektir.»

«Hizmetkârımı nereye kovayım? Belki Rodos'a, ha?»

«O, asla, Prens hazretleri! Rodos kutsal topraktır, bir hainin adımlarını çekmez.» - Ötekisi sinsice bastırdı: «Çifte hain bu! En iyisi, Rumili'den kovun onu, varsın rezaletini gizleyecek yeri kendisi arasın!»

Cem'in nasıl umut aradığını görmemek için insanın kör olması lâzımdı. Ve işte delişmen bir umutla Süleyman'a seslendi:

«Al başını git ve dünyada kendine gizlenecek bir yer ara.»

Sözlerini bitiremedi. Bu son sözüyle, Frenk'e, kaçıp gizlenmesini, dünyanın ta öbür ucunda da olsa tarikattan kurtulmasını sağlık veriyordu.

Sonra hiç beklenmedik bir şey oldu. Oyuna katılmamızı kendisi buyuran, kendisini düşman olarak karşılamamızda direnen Süleyman, evet bu Süleyman, dayanamadı. Sönük bir sesle, fakat cellâtlarını bile ürküten bir güçle buyurdu:

«Bırakın beni, vedalaşayım!»

Ötekiler ellerini bıraktılar.

Frenk, Cem'in önünde diz çöktü, ama başını eğmedi, hükümdarının eteğini öpmedi, elini bile sürmedi. Ve artık genç denemeyecek olan bu çirkin, şakaları ağarmış ve gömleği yırtılmış (satırın işini kolaylaştırmak için, ölüme hüküm giyenler boyunlarını böyle açarlar) adam, gerçek kişi bağlılığının ta kendisiydi.

Ötekilerin artık doyduklarını ve bir davranışına izin verdiklerini anlayan Cem (her hangi bir söz söylemesi pek fazla olurdu) eğildi, Frenk'i sanki bir an bile bırakmayacakmış gibi kucakladı ve yanağını saçlarına yapıştırdı.

Bundan iki yıl önce, Kahire'de ana-oğul vedalaşırlarken Cem'in yanındaydım. Ama şimdi buradaki yüz kez, bilmem kaç yüz kez daha iç parçalayıcı bir ayrılıktı.

Rahipler terbiyeli davrandılar! Hiçbir hareket veya sözle bu vedalaşmayı bozmadılar. Süleyman yavaşça, büyük bir dikkatle, bir çocuğu incitmemeye dikkat edercesine, omuzlarından Cem'in ellerini indirdi ve doğruldu. Bana doğru yaklaştı. Ve yalnız elini uzattı.

«Sen, Sadi!» dedi.

Ne demek istediğini anlamıştım.

Ve kapıya doğru yürüyüverdi.

Size, Cem'le yalnız kalınca neler düşündüğümüzden söz etmeyeceğim. Çok konuşmuyorduk; bizi dinledikleri korkusu bütün benliğimizi kaplamıştı. Cem, duvara çıkmamı ve oradan, Süleyman'ı ne zaman ve ne tarafa doğru çıkaracaklarını izlememi emretti.

Bütün gün, ertesi gün, daha ertesi gün de duvardan ay-

rılmadım. Geceleri bizimkilerden Mehmet Beyle nöbetleşiyorduk. Yanımızdan sık sık kardeşler geçiyor ve her seferinde bizi özenle selâmlıyorlar ,derin kederimize saygı gösteriyorlardı. Buna, çaresiz, katlanıyordum; Süleyman'ı kaçırmamak için dikkat kesilmiştim.

Yazık. Frenk Süleyman Rumili'den çıkmadı. Bizse, dehşetten hastalandık. Cesedinin, kimbilir onun gibi daha kaç sadık, ve yılmaz kişiyle birlikte şatonun mahzenlerinde, altımızda gömülü olduğunu biliyorduk. Frenk'in kemikleri üzerinde yaşıyorduk.

BEYAZIT HAN'IN RODOS ELÇİSİ HÜSEYİN BEY'İN 1483 YILI NİSAN OLAYLARINA DAİR ANLATIMI

Ben, Dimoteka Kadı'sı Mustafa'nın oğlu Hüseyin Bey'im

Şanlı Sultanımız II. Bayazıt Han, kendisine başkaldıran kardeşini altedip tahta sağlamca yerleştiği zaman, bu ayaklanmayı dileyen yada ona belbağlayanların hepsini çevresinden uzaklaştırdı. Bu nedenle birçok vezir ve vali Stambul'u veya dünyayı bıraktı, bir kısmı da yüksek sanlarından ayrıldı. Böylelerini Bayazıt Han, ordu-yu hümayunda er olarak bile bırakmadı, çünkü orduya hiçbir zaman kesinlikle güvenemedi. Sipahilerimizin Mehmet Han'a çok bağlı oldukları ve küçük oğlunun iktidarında durumlarını sağlamlaştırmak dileğinde oldukları bilinir. Bundan ötürü Bayazıt Han sipahi topraklarını sınırlandırdı, bir kısmını kutsal yöneticilere verdi, ve tahtı etrafına yeni danışmanlar, yani din adamları veya oğullarını topladı.

Ben de bunlardan biriydim. Çok önceleri, Sultan Bayazıt henüz sadece Şehzade Bayazıt'ken ve Amasya'yı yönetirken, ben ona öğretmenlik yaptım. Kadı oğlu sanıyla, Şehzade'ye. ilâhiyat bilimlerini ve özellikle yıldızlar biimini kavramasında yardım ediyordum. Bana karşı çok derin duygular beslediğinden, Bayazıt Han beni ne vezir, ne de kazasker yaptı. Beni çok iyi anlıyordu, Ruhumun gözleri göğe çevriliydi; hep onun emellerini sezip anlamak ve kendim İslâmın dünya üzerindeki

zaferine adamak çabasındaydım. Bunun için, Bayazıt Han, saray sanları konusunda beni kenarda bıraktı; en yakın danışmanı olarak yanında alakoydu.

Beni, 1482 yılı sonbaharında Edirne'de yapılan barış görüşmeleri konusunda sorguya çekeceğinizi sanıyorum. Uzun uzadıya anlatmanın ne gereği var, bunlar da ötekilerden ayrıntısız görüşmelerdi. Bayazıt Han, ahlâkî inceliklerimizi gereği gibi bilmeyen keferelerden birinin kaba bir söz kaçırarak kendisini incitebileceğini hesaba katmış ve Rodos'un elçilerini kişisel olarak kabul etmemişti. Onları Mesih Paşa dinledi.

Mesih Paşa, Rodoslulara kesin bir cevap vermedi. Kesin cevabı ancak aralık ayında Rodos'a giden bir kurulumuz verdi ve orada barış imzalandı. Bayazıt Han, ölümüne kadar kefere şövalyelerle iyi ilişkilerde bulunma yükümünü üzerine alıyordu. Şüphesiz, aynı yükümü onlar da kabul ediyordu; hem bu onlar için yüküm değil, ötedenberi gerçekleşmesini istedikleri en büyük amaçlarıydı.

Sarayda elçilerimizin barış antlaşmasına, kapsamı daha sonraları -özel bir elçi tarafından- belirtilecek ayrı bir madde koydukları konuşuluyordu. Bu maddenin Cem'e ayrılmış olduğu da biliniyordu. Bunu söylentilerden öğrenmiştik; yoksa Bayazıt Han halkı, sarayı yada ordusu önünde hiçbir zaman Cem adını anmış değildi. Bir sultan, kardeş sözü edemezdi.

1483 yılı ilkbaharıydı. Kaygılı haberleri henüz almıştık. Her yerde habercilerimiz vardı (bu açıklamayla sizi hayrete düşürmediğimi sanıyorum, zira bizim zamanımızda adam tutmak pek masraflı değildi; bir kese duka altını ötede içyüzü açıklandığı ve sonra da postu kurtarıp kaçabildiği takdirde, yanımızda iyi bir görev verileceği sözü yetiyordu).

Haberler şöyleydi:

Birincisi, şövalye-kefereler Cem'i Nis'ten ve hattâ Savoy'dan çıkarıp Fransız topraklarının içlerine doğru göndermişler. Cem'in barınağı her ay, hattâ bazan her hafta değiştiriliyormuş. Daimi bir kuşku ve endişe içindeymişler.

İkincisi, Cemin Kahire'deki annesine yazdığı bir mektubu taşıyan Lefkoşeli Nikola adında biri, Modon'da Venedik Cumhuriyetinin askerleri tarafından yakalanmış. Venedikliler, Kayıtbay'la ilişkilerini bozmamak için, adı geçen aracıyı serbest bırakmışlar ,ama Cem'in mektubunun bir kopyasını bize göndermişler. Bu mektup, Cem'in artık şövalyelerden gizlediği şeyler olduğunu; başında dolaşan tehlikeyi kavradığını ve işin içinden sıyrılma çareleri aradığını gösteriyor, tek sözle çok şey kanıtlıyordu.

Üçüncüsü, Avrupa'nın şurasında burasında bazı bilgin ve yazarlar, hıristiyanlığın vicdanına sığınarak, bedbaht prens yararına acele eylemlere girişilmesi çağrısında bulunmuşlar. Floransa, Avinön veya Buda'da, artık islâmiyet üzerinde zafer saatinin geldiğini, Cem olayının böyle bir zafer için tanrısal bir işaret olduğunu açıkça konuşuyorlarmış. Bunda şaşılacak bir şey yoktu; Akıllı olmaları gereken bu ruh yapıcıları, en yakın şeyi, devlet işlerinde solda sıfır olduklarını hiçbir zaman anlamamışlardı.

Hükümdarımı iyi tanıyordum, bunun için de Cem'in durumunu daha 1482 yılı sonbaharında neden bitirmediğini çok iyi anlıyordum: Bayazıt Han daha yeterli koşullar bekliyordu. Olayların, pek çok yükseltilen kardeşinin değerini düşüreceğine inanıyordu. Düşünceli davranan, tecrübeli bir kişi olan Bayazıt Han, Osmanlıların, zaferlerini silâhtan çok, dünya güçleri arasındaki dengeye borçlu olduklarını biliyordu. Bu güçlerin bir kısmı gerçekten Avrupa'daki yayılışımıza karşı koydular, fakat öteki kısmı bu yayılışı altan alta selâmladılar, çünkü yayılışımız onları çetin rakiplerinden kurtarıyordu. Cem'in, peygamber yada yüce bir başbuğ olsa bile (ki böyle değildi), kendi adı çevresinde Doğu Hıristiyanlığı ile Batı Hıristiyanlığını birleştirmeyeceğini haklı olarak umut etmemiz için yeterli görgümüz vardı. Zaten Bayazıt, Rodos başrahibinin bizi zorlamaması için, bu gerçeğin açıkça ortaya çıkmasını bekliyordu. Sonra, hükümdarım - bütün yeteneklerinin dışında -

zamanda ekonomi yapmasını da bilirdi. Gün be gün duka biriktiriyordu.

Ne var ki, olaylar onu çabuk davranmakta zorunlu kıldı çünkü artık olaylara hiç de yalın bir hesap olmayan ve öngörülmesi kaçınılmaz bir yenilik karışıyordu. Bu, çok iyi duygulu hıristiyanlarla çok etkili bazı düşünürlerin (zamanımızda Batı'da böyleleri çoktu) davranışa geçmeleri ihtimaliydi. Onlar Cem'i kaçırıp, Kayıtbay veya Korvin'e verebilirlerdi. Buna asla izin vermemeliydik.

Bayazıt Han yine de bocalamadı, ancak ne çok erken, ne de çok geç olmayacak anı yakalayıncaya kadar bekledi. Böylece, benim Rodos'a gönderilişim 1483 yılının ilkbaharı sonlarına rasladı.

Yola çıkmadan önce, hükümdarının buyruğunu dinlemeliydim. Bayazıt Han beni has odalarında kabul etti.

Benden önce anlatımına başvurduğunuz bazıları, sultanımızın dış görünüşünü artık anlattılar. Ben yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, tahta geçiş onu değiştirmedi. Bayazıt Han, iktidarla beslenenlerin çoğu gibi şişmanlamadı, yücelik davranışına da bürünmedi. Boğazına düşkün olmayan, şarabın düşmanı Bayazıt Han, derviş gibi kuru ve ufak-tefek kaldı. İnsan onun önünde hiç sıkılmaz, kendisini eşitmiş gibi sayabilirdi. Sultanımla konuşurken canımı sıkan bir şey varsa, o da sadece keskin dikkatiydi; Bayazıt Han o uzun hükümdarlığı boyunca hep kaygılı ve dikkatli yaşadı. İktidarının söz götürmez olduğuna bir an olsun inanmadı; kendi zekâsına bile -üç kişiye bedel zekâsı olduğu halde- inanmıyordu.

Onun bu ezilmişlik ve ezginliğini, çağdaşları ve tarih tarafından bilinen nedenlerle anlatıyorum; yani Bayazıt çok belirgin ve alabildiğine ünlü bir babanın gölgesinde yetişmiş ve onun sevilmeyen oğlu olarak yaşamıştı, çünkü Mehmet Han beyenisini ve kinini saklamazdı. Hattâ Mehmet Han, kanının Bayazıt'a geçerken sulandığı iddiasındaydı, ve kesinlikle söyliyebilirim ki -eğer vakitsiz ölmeseydi- Cem'in tahta çıkması için bi-

rinci oğlunun hesabını mutlaka görecekti. Mademki ben, hünkâr hanesinin gözlemcisi olarak bunları söylüyorum, hiç de imrenilir olmayan kaderinden Bayazıt'ın çok daha güven duyması gerekirdi. Fatih'in iradesine karşı onun vârisi olduğu gerçeği, Bayazıt'ı yiyip bitiriyordu. İnanın ki, bundan ötürü Cem'e karşı tutumu ikiyüzlü idi. Sultan, bir yandan, yasaya karşı bir şekilde ölümden kaçan ve düşmanlarımızın bayrağı haline gelen kardeşine bütün kalbiyle kin duyuyor; öte yandan, Cem'in önünde saklanmaz bir suçluluk duygusu taşıyan Bayazıt, babası Fatih'in anısı önünde vicdanen rahat değildi. Saltanatının sonuna kadar hiçbir zaman yerinden güven duymadı, hep başkasının yerine oturmuşluk duygusuyla yaşadı.

O konuşmamızda Sultan beni yalnız kabuletti. Hep o monoton sesiyle:

«Hüseyin bey, seni Rodos'a, kardeşimin geleceği sorununu çözümlemen için gönderiyorum,» diye söze başladı. «Düşmanın Cem olayına çok belbağlayacağını biliyoruz. Önümüzdeki yıllarda ve kimbilir daha nice yıllar boyunca bu bizim sürekli bir açık yaramız olacağa benzer. Yarayı sağlatmak bize bağlı değildir; tarikat Cem'i bulunmaz bir mücevher gibi koruyacaktır. Osmanoğulları hanesinde parçalanmaya sebep olan suçluyu uzaklaştırma yolunda bir denememiz yarardan çok zarar getirebilir; ben bu zehirleyiciler dünyasında zehirleyici olarak anılmak istemem! Hattâ bir gün onlar Cem'i temizlemeye kalkarlarsa, bunu sorun yapacağım, ne de olsa Cem kanımdır.»

Sultan, bütün bunları, çoktan düşünmüş ve ezberlemiş gibi düzara söyledi. Ve biraz önce söylediklerimi bir daha doğruladı. Bayazıt hem kardeşinin ölümünü istiyor, hem de bundan korkuyordu. Size kesinlikle açıklıyayım: Cem'i yok etme fırsatları çoktu ve Bayazıt bu fırsatlar önünde bir çok kez irkildi; Fatih'in iradesinin yerine getirilmemiş olması ilk oğlunu ürkütüyordu.

Belki bu sözlerimle çok ileri gidiyorum, ama gerçeğe bağlılık bunu gerektiriyor. Bayazıt Han, dindar olduğu kadar, hu-

rafelere de bağlıydı. O, hesap-dışı iktidarından ötürü kadere borçlu olduğunu kabul ediyordu, ve muhakkak kendi mihrabı önünde andiçmiş (böyle hareket etmek ona özgü bir şeydi, ilâhi hikmetle sık sık pazarlık yapıyor, dini örgütlere hediyeler yağdırıyor, genel bağışlamalarda bulunuyordu) kendi üstünlüğünün bir çeşit muskası olarak Cem'i sağ-salim koruyacağına saklıca söz vermişti. Ben, o bol zehir ve yılan dili hançer devrinde en korkunç düşmanımızın sapasağlam kalabilmiş olmasını ancak bu suretle açıklıyabilirdim.

«Hüseyin bey!» diye sürdürdü Sultan, onun ölümünü dilediğinizi gösterecek en uzak bir sözde bile bulunmayacaksın. Bunu yaparsak, her şeyden önce, değerini gereksiz yere yükseltmiş oluruz. Kaldı ki, ben, karşımızdakilere ahlâkî üstünlüğümüzü göstermek istiyorum. Varsın, dünya acımaklı ve yakınlarına iyi davranışlı bilinen hıristiyanların bir konuğu nasıl tutsak durumuna çevirdiklerini görsün! Ve unutmayalım ki, çağımızın iki merkezi vardır: Roma ve İstanbul. Binlerce göz bize bakıyor, Hüseyin bey, babamın zaferlerinden duyulan korku ile bakıyor. Şimdi, bizim güçden başka yeni bir ahlâk da getirdiğimizi - ikiyüzlü olmadığımızı - kanıtlamalıyız. Öyle değil mi?»

Bayazıt Han, fikrimi öğrenmek istediği zaman genellikle böyle sorardı; gözlerini yüzüme diker ve ben cevap verene kadar soluk almayı bile unuturdu. Bu kez biraz irkildim, zira hükümdarın son sözleri beni şaşkınlığa düşürmüştü.

Görevime ihanet etmeden, hükümdarımda gördüğüm biricik kusuru belirtmek gerektiğini sanıyorum: Bayazıt Han düpedüz ikiyüzlüydü. Kendini her zaman kenardan seyrediyor, bu dıştan bakışla görünüş ve davranışını izleyip tartıyor, herkesin önünde beğenilir bir kişi rolü oynuyordu. İşte onun için, ahlâkımızın birinci niteliği olarak ikiyüzlülüğü sevmediğimizden söz edince, ben ne diyeceğimi bilemedim. Gerçi, bu niteliğin islâmlığı hıristiyanlıktan ayırdettiği doğruydu. Zora dayanan bir toplumda, biz kendimizi dayattığımızı ve ilerde zorla kabul ettireceğimizi saklamıyorduk. Araçlarımız, zamanın araçla-

rıydı, fakat hıristiyanlık, bunları üstün bir şekilde işlediği halde, bunu kabul etmiyordu.

Bütün bunların gerçek olduğunu benim kadar iyi bilirsiniz, fakat Bayazıt Han'ın tam da bu anlamda çok zayıf bir Osmanlı hükümdarı olduğunu bir an bile düşünemezsiniz. İmparatorluğun yaşantısına ikiyüzlülüğü sokan Bayazıt Han'ın ta kendisidir. Neden mi? Söyleyeceğim.

Bayazıt Han'a gelinceye kadar, sultanlarımız, kendilerini düşmanlarımızın nasıl değerlendirdiklerini hiç umurlarında olmayan yalın askerlerdi. İslâmiyet ile hıristiyanlık arasında ortak dil yoktu. Bayazıt Han zamanında bu durum değişti çünkü Bayazıt, çağının devletlerarası yaşantısına eşit hakla katılmak dileğindeydi. Bir dil bulmalıydık; artık yalnız silâh konuşamazdı. Fakat henüz çok deneysiz olduğumuzdan, bu dili çok az kişi benimsedi. Örneğin: Bayazıt Han. Bayazıt, kendini, Osman, Orhan veya Murat gibi asker veya dinin ateşli bir komutanı olarak değil, imparator olarak satınayı ustaca beceriyordu.

Ne diyeceğimi bilmediğim için:

«Yeni bir ahlâk...» diye yineledim. «Rodos'taki görevimi nasıl anlamam gerek sultanım?»

«Güç bir görev, Hüseyin bey. - Bayazıt kalktı ve artık bakışından kaçamıyordum. «Sen susacaksın her şeyi onlar ileri sürecekler.»

«Neyi kabul etmeme izin veriyorsunuz?»

«Kırk beş bin duka'dan bir kuruş bile daha çok vermeyeceksin. Cem'in fiyatı bukadardır.»

İstemeden doğruldum. Kırk beş bin altın duka! Bu, yuvarlak hesap bir yılık hazine gelirinin yarısıydı! Kalan yarısiyle, ordu, yapım ve silâh giderlerini, binlerce devet memurunun aylıklarını nasıl ödeyecektik?

«Sultanım, bu usuma sığmıyor» dedim.

Bayazıt gülümsedi. Gülümseyişini sevmezdim, çünkü bu

onun zaten keskin çizgilerini dayanılmaz bir şekilde keskinleştiriyordu.

«Usun almıyor, Hüseyin ağa, çünkü tüm askerlerimiz ve adamlarımıza ödediğimiz kadarını tek bir kişi için ödeyeceğimizi düşünüyorsun. Ve işte burada hata ediyorsun: Biz ne Cem'e, ne de Cem için ödüyoruz. Bu kadar altın, bu görülmemiş para, Fatih'in zaferlerinin bile yapamadığını yapacak, yani biz Batı'yı parçalayacağız! Altınımızın tadını alan herkes, otekilerin azılı düşmanı olacaktır. Bu altın, kralları kiliseye karşı ayakandıracak; birçok ölümlerin ve parçalanışların bedeli olacaktır. Ben yıldızların öğüdüne kulak verdim: Çok iyi bir alış - veriş yapıyoruz, Hüseyin bey, çok ucuz kurtuluyoruz.»

Ve Sultan, konuşmasını ateşli sürdürdü:

«Göreceksin, Hüseyin bey, saltanatımız yararlı antlaşmalar içinde geçecek. Hıristiyanlığın, kendisinin kendi aleyhinde bana yardımda bulunduğuna tanık olacaksın. Şimdiye kadar yalnız korku ve tehlikedeydik, bunun için de Batı'yı bir dereceye kadar birleştiriyorduk; şimdiden sonra daha korkulu bir düşman oluyoruz, çünkü para sayıyoruz... Tarih doğru değerlendirecek mi, Hüseyin bey, yoksa bir tek devleti bile dize getirememiş bir hükümdar olarak mı geçip gideceğim, bilmiyorum. Evet, tarih fatihleri yaşıyor, ama yapılanları korumanın, bunu bütün dünyaya kabul ettirmenin çok daha güç olduğunu belirtmiyor...»

Çoktandır Bayazıt Han'ın yanında çalışıyordum, fakat onda hiçbir zaman bu kadar içtenlik görmediğimi size kesinlikle söyleyebilirim.

Yaradılışından ötürü çok konuşmazdı? Ama o konuşmamıza herhalde büyük bir önem veriyordu ve görevimi inarak yapacağıma güvenmek istiyordu.

«Bana güvenebilirsiniz, sultanım!» diye karşılık verdim.

«Elçiliğinin başka bir yönü de var, Hüseyin bey,» dedi. «Tarikatla Cem'in yıllık geliri konusunu kararlaştırdıktan başka, baş rahiple saklı birde yazılı anlaşma imzalayacaksın. Ba-

na, dünyanın gözleri önünde onu hiçe indirecek bir kâğıdın altında D'Obünson'un imzası gerek. Bu kâğıtla onu, zincirin bile bağlayamayacağı bir şekilde elimde tutacağım.»

«Ya kabul etmezse, sultanım? Sonuç olarak ricacı onlar değil, biziz.»

«Karşı koyamaz, kırk beş bindir bu. İnsan, böyle bir altın dağı karşısında temiz adından daha fazlasını bile ayak altı edebilir. Demek istediğim, antlaşmasız dönme, Hüseyin bey.»

Bayazıt Han'ın buyrukları bu kadardı. O bunları sanki konuşmanın akışı içinde söyleyiveriyordu, ama biz bunların daha az zorunlu olmadığını, tam karşıt asıl bu sözlerine dikkat etmek gerektiğini biliyorduk.

Sultan konuşmasını sürdürdü :

«Görevinin bu kadarla biteceğinide söyleyemem, Hüseyin bey. Daha Rodos'ta, Cem'in yaşamakta olduğuna ve boşuna para ödemediğimize gözlerinle görerek inanmak için Fransa'ya gitme dileğinde bulunacaksın. Rahipler, sadece güvene dayanılarak para almaya alışmasınlar! Cem'e bir mektup vereceksin; onu okuyabiirsin, sadece eski mektupların yenilenmesidir. Ama Cem'le buluşmak istiyoruz, ona vermek istediğimiz bir şey olmalı, değil mi? Mektup, bunun için gerekli...»

Başımla «Evet» dedim. Görevim bana artık çok güç görünmeye başlamıştı. Tanrım, bak şu sivri kafalı oğlanın başımıza açtığı işlere! Hem de ne masraflar!

İçimde bir eziklik ve acıyla göğüs geçirdim.

«O kadar içlenme, Hüseyin bey.» dedi Bayazıt. «Ekşi ekşi gülümsüyordu. «Babamın zaferlerinden sonra, düne kadar adımızı bile anmak istemeyenlerle nasıl olsa bağ kurmak gerekecekti. Ve işte Tanrı böye bir çıkar verdi bize : Bugün biz ve hıristiyanlık görüşüyoruz, ortak dil arıyoruz. Tanrıya şükredelim!»

Ve Bayazıt Han gerçekten diz çöktü, başını avuçları arasına aldı. Sizin anlayacağınız, duaya daldı. Sık sık böyle yapıyordu, ve ben kendi kendime, bu yürekten inanmışlığın

bir belirtisi mi, yoksa hükümdarın bu yolla bir konuşmayı mı kesiyor, sorulardan ve usançtan mı kaçıyor diye düşünüyordum.

Başka çare yoktu , ben de diz çöktüm. Ama bu kez Tanrıya herhangi bir dilekte bulunmadım, çünkü çok düşünceliydim. Kader, bana, bir kadı oğluna, Osmanlılar ile Batı arasındaki ilk ilişkiyi kurma görevini vermişti.

Ilık bahar rüzgârları beni İstanbul'dan Rodos'a çabucak, on günde falan götürdü. Elliye yakın denizci ve din adamının eşliğinde yolculuk ediyordum. Gemimizin bağrında ise birkaç çuval duka yatıyordu. Adamlarının birbirinden daha sadık olması ve yolculuğumuzun saklılıyla kendimi avutmama karşın, böyle paha biçilmez bir gemiyi, sadık değil, ancak aklı kıt kişilerin elden kaçırabileceği düşüncesi kafamdan geçtikçe, tüylerim diken diken oluyordu. Korsanlar da hesapdışı değildi; o sularda korsanlar fıkır fıkır kaynıyordu.

Her neyse (gerçekten bana akılsızlar mı eşlik etmişti veya korsanların İstanbul'daki gözetleyicileri mi beş para etmiyordu), hiçbir tehike geçirmeden Rodos'a vardık. Geceyi açıkta bekledik ve karanlık basınca, ışıklarımızı söndürerek limana girdik. Rodos'ta bizi bekliyorlardı, çünkü koruyucular yarım saat içinde bizi bir eve yerleştirdiler. Pancurları önceden indirilmişti, öyle ki gelişimizden kimse haberdar olmadı. Zaten iskeledeyken, gemicilerime, derhal adanın başka bir körfezine giderek demirlemelerini buyurmamı istediler. Öyle de yaptık.

Ertesi sabah, hırsız suratlı, karalara bürünmüş iki kişi ziyaretime geldiler. Hani, kendilerine sırtımı dönüversem, bir anda, odanın her yerini arayıp tarayıverecekler gibime geliyordu, fakat ben de inadına sırtımı dönmedim, onlara sağlam pabuç saymadığımı anlatan gözlerle baktım. Bana büyük rahibin biraz sonra geleceğini bildirdiler.

Al bakalım! Demek ki, rahip hazretleri beni tören salonunda kabul etmeyecek, gereken saygı gösterilmeyecekti ba-

na. Rahip, böylelikle karanlık işleri karanlıkta görüştüğünü belirtiyor ve bu orta halli tacir evine gelmeyi kararlaştırmış bulunuyordu.

Güpegündüz, kapalı pancurlar ve perdeler arkasında, mum ışığında onu bekliyordum. Duvarların bana baktığını duyar gibiydim; Rodos'a iner inmez böyle bir duyguya kapılmamak olanaksızdı.

Büyük rahip, çevirmen olduğu anlaşılan ve odaya önce şöyle bir göz atan bir kardeşle beraber içeri girdi. Çevirmenin yatağının altına da göz atacağını sandım, ama bunu yapmadı.

Son derece cılız ve epeyi uzun boylu, saçları adamakıllı ağarmış bir adam olan başrahip, sokaklarda kukulatasiyle yüzünün tümünü saklayan sade bir pelerine bürünmüştü. D'Obünson'un bu buluşmamızı saklı tutuğu besbelliydi. Bu benim ağrıma gitti: Ben yüce bir hükümdarın elçisiydim ve (Rodos'a pek temiz bir işle gelmiş değilsem bile, kim bunun suçlusu bizzat D'Obüson'du) bana saygı göstermeleri gerekirdi. Perdeleri kaldırıp pancurları sonuna kadar açasım ve hemen «Ey Rodoslular, yöneticiniz olan şu adama bakın! saklı kalmak dileğiyle, insan çilesine karşılık çuval çuval altın almaktan nasıl tiksinmediğini gelin de görün!» diye haykırasım geliyordu.

Doğaldır ki, bunu yapmadım. Herkes kendini dlileklerine ve çoşkularına bırakırsa, işin sonu nereye varır? Başrahip hazretleri ile karşılıklı eğildik, fakat birbirimize el uzatmadık, öpüşmedik.

D'Obüson :

«Sultanınızın elçi göndermesi gecikti.» diye başladı. «Biraz daha gecikmiş olsaydınız, belki artık görüşmemiz de gerekmeyecekti : Biliyor musunuz, Cem'in çevresinde suikast düzenlemeler eksik olmuyor. Bazı hükümdarlar onun özgürlüğünün tüm hıristiyanlığın yüksek çıkarlarına uygun olacağı kanısındadır. Yetenekli güçlerimiz, yoksul bir tarikatın güçleriyle bunlara engel olabilecek miyiz?»

D'Obüson konuşurken ben baş salıyor, bununla da bizim

için tehlike olmayan ve iyi bildiğimiz şeylere (Birincisi ve ikincisi) değindiğini belirtiyordum.

D'Obüson'un sözlerini «Yoksul tarikat'la bitirmesinin hiç de rastgele olmadığını derhal ayırdettim; bununla her şeyden önce para meselesini belirtmek istiyordu. Maaşallah adam en kestirmeden amaca yürüyordu.

Çevirmenin aracılığı ile şunları söyledim:

«Bu suikastlerden zamanında haber edildik. Bayazıt Han bunlardan her hangi bir zarar görmüyor. Nedeni de şu: Mehmet Han'ın dul karısının çok parası yok, Sultan Kayıtbay ise buna belbağlayacak. Cem'in hiç de güvenilir dayanak olmadığı belli; kaldı ki ona sahip olmanın, sahibini haşmetlû Bayazıt Han'ın gazabına uğratacağı da kesin.»

D'Obüson gözlerini bir toptancı tacir bakışıyla üzerime dikerek:

«Cem'in para edip etmediğini biz bundan böyle öğreneceğiz,» dedi. «Cem daha çok genç ve önümüzde kendisini uzun yıllar yılı bir savaş bekliyor! Ama işleri oraya vardırmaya değer mi, değmez mi, sorun bu...»

İnanın, D'Obüson benimle işte tam böyle konuşuyordu. Bana zalim bir hükümdarın elçisi gözüyle bakarak, her türlü saygıyı bir yana bırakmıştı ve herhalde bir müslümanla konuşurken şu yada bu kurala uymayı gereksiz buluyordu. Sorarım, bir canavara, bizi canavar sayma hakkını kim vermişti?

Öfkemi güçlükle yutkundum:

«Bunu siz takdir edeceksiniz, dedim. Kaç gün gerekli düşünmeniz için?»

D'Obüson 'un para için sabırsızlandığını biliyordum. Rodos'un, Cem'in ziyaretiyle ilgili bütün o gösterişten sonra sıfırı tükettiğinden çoktan haberimiz olmuştu. Fransız Kralı ise (bütün bu işte tarikatın ortağı gözüyle bakıyorduk ona) ünlü bir cimri idi.

Ve D'Obüson acelesini saklayamayan bir tedbirsizlikle cevap verdi:

«Biz düşündük, taşındık.» Bu sözleri sanki gururla söyledi, ama bu gurur, fırsata herkesten önce yetişme acelesindeki tacirin zoruna hiç yaraşmıyordu. «Düşündük, kardeşler ve Roma ile danıştık ve şunu kararlaştırdık: Cem'le ilgili durum açıklanmadıkça, hıristiyanlık Osmanlılar tarafından yeni bir baskıya uğramadıkça, biz bu mutsuz prensi kanadımız altına alacağız. Ona, çok rahat değil belki ama, adına yaraşır bir yaşantı sağlayacağız; yaşantısına yada özgürlüklerine kötü niyetli kişilerin kıymalarına izin vermeyeceğiz. Bu doğaldır ki bize pahalıya çıkaçak ama amaç büyüktür ve fedâkarlık gerektirmektedir.

Derhal atıldım:

«Her şeyden önce, rahip hazretleri, Cem'in özgürlüğü demekle ne söylemek istediğinizi anlamak isterdim.»

«Her şeyden önce, kaçırılmasının önlenmesi...,» diye karşılık verdi. Bunu da ancak Cem'i yakından izlemekle, kalabalık bir koruyucu kıtasıyla, düşmanımız için erişilmez bir kalede barındırmakla sağlayabiliriz.»

Böyle bir hürriyet anlayışı karşısında korkuya düştüm! Öyle ya, kabul edersiniz ki, pek çekici olmasa da, bu tam bizim dilediğimiz şeydi. Zavallı Cem, kapana kendisi girmişti!

«Peki, bu koşullar altında Cem'in özgürlüğünün korunacağına dair kesinlik ne olur? Cem'in çevresinde en az otuz adamı var. Bunlardan birinin Korvin'le, Savoy Dükü ile veya Venedik'le bağı olamaz mı?

«Güvenmeyi mi sordunuz?» D'Obüson gözünü bile kırpmadı. «Güveni siz vereceksiniz. Cem'le ilgili masraflarımızı karşılamak için vereceğiniz yeterli olursa, koruyucular da yeterli olacaktır. Ve bu parayı kaybetmemek isteğimiz de o oranda artacaktır.»

Biliyorsunuz, din işleriyle görevli bulunduğum için gerekli olmadığı halde, Fatih'in bazı seferlerine katılmıştım. Keferelerin (şehir veya köylerinin âkıbeti kaçınılmaz olduğu zaman) kadın ve çocukları ile kiliselerine koştuklarını görmüştüm.

Son umudu orada arıyorlardı; bir papazın veya rahibin etrafında toplanıp, Tanrı'larından bir mucize yaratması için yakarıyorlardı. Yine bu insanların - artık hükümranlığımız altındayken - kitaplarını ve âyin buhurdanlarını sakladıklarını, papazlarını lokmalarından keserek beslediklerini duyduğum vardı. Bizimki gibi bir güç karşısında onarı yatıştıran biricik şey inançlarıydı.

Din adamı oluşum bir yana, her mümin gibi ben de, zavallı papazlarını yüce bir üstünlükle aşan inançlarından her zaman kin duydum. Ama bir yanımla da bu papazlara gıpta ediyordum, zira onları gerçekten inanmış kişiler besliyordu. Acaba bizim gibi tepedeki din adamlarını böyle beslerler miydi?

Saklamayayım o an için şöyle düşündüm: Acıları sırasında şu D'Obüson gibi ahlâksızlara, din-iman yoksulu papazlara belbağlayan ufak tefek düşmanlarımız, şu binlerce kefere cidden acınacak kişilerdi.

İçimden «Seni gidi alçak! Doymak bilmez sürüngen seni!» dedim. Ne de olsa, ben ancak dünden beri devlet adamıydım, daha önce ise fakir bir kadı oğlundan başka bir şey değildim.

Âdeta bağırıverdim:

«Kırk beş bin duka!» D'Obüson korkunç bir titreme geçirdi «Tek kuruş fazla vermeyeceğiz!»

Saklamayı başaramadığı ilk şey, korkunç bir sevinç oldu. Gözleri yıldırım çakmış gibi parladı ve derhal söndü. Yerini güya bir ilgisizlik aldı.

«Bu kadar mı?» Bunu söylerken D'Obünson başını arkaya attı ve keçi sakalı tam bana doğru dikildi. «Bayazıt Han saltanatına bu fiyatı mı biçiyor?»

Cem için bütün bu bahşinin ancak beşte birini harcayacak olan bu gündüz hırsızına «Öp de başına koy! Yoksa senden daha atik davrananlar olacak!» diye bağırmak geliyordu içimden. Ve bu sefer gerçekten kendimi tutamıyarak dedim ki:

«Bayazıt Han'ın, artık elde edilmiş bir iktidarı ödemesi gerekmediğini unutuyorsunuz. Sultanım, sadece kardeşinin sıkıntısız yaşamasını sağlamak istiyor. Her evin kendi hesabı vardır, rahip hazretleri. Mademki siz hesabımızı uygun bulmuyorsunuz, o halde Cem'e başka bir evsahibi arayacağız. Bugünlerde (bilmem, belki de bugün) İskender bey Venedik'te aynı miktarı istediğini bildiriyor. İki kişi alamaz elbet bunu. Ya tarikat, ya Venedik! Bakın, artık, nasıl anlaşırsanız! Sizin, hıristiyanlık işlerinizdir bunlar.»

Bu birkaç söz D'Obüson'la ödeşmeme yetti. Karşımda saygılı davranmayışını kendisine ödetmiş oldum.

Kendini tutmaya çabaladıysa da, D'Obüson gözle görülür bir şekilde titredi. Ve gülünç bir halde mırıldandı:

«Bayazıt Han acele etmiş... Osmanoğulları hanesini amansız savaşlardan asıl bizim kurtardığımızı unutarak, tarikata karşı güvensizlikte acele etmiş. Fakat onu Tanrı'ya bırakıyoruz ve biz bu kez de Tanrı'nın iradesine boyun eğerek, ileri sürdüklerinizi kabul ediyoruz.»

«Hele etmeyin isterseniz!» dedim içimden. Ve devlet adamının yaşantısında çok güç bir sorun olduğunu da anladım: Gülmemek için kendini tutmak!

«Bizim ileri süreceklerimizde sizinkiler de antlaşmayla belirtilmeli», diye sürdürdüm. «İlişkilerimiz sürekli olacak; Cem'in pek genç oduğunu siz kendiniz söylediniz ve biz de ona uzun ömürler dileriz. Evet, buyurun, imzalayalım!»

D'Obüson, ileri sürdüklerimden hiç kuşkulanmadı. «Bu adam o kadar da sıfır mı ki, gözünü bile kırpmadı!» diye düşündüm. Hattâ - bana öyle geldi - düellomuzda bu sefer darbe indirmeğe o hazırlanıyormuş gibi bir memnunluk belirdi yüzünde.

«Antlaşma çoktan hazır» dedi. «Yalnız miktarın belirtilmesi kalmıştı.»

Rahip pelerinini altından bir kâğıt çıkardı, mumun yanına geldi, kâğıdı açmaya başladı. Bizim dilimizle yazılmıştı e-

peyce güçlüğe girmişlerdi. Gözüme ilk ilişen imza oldu: «Cem Sultan, ibn-i Fatih Mehmet!»

Hayır, D'Obüson bana, gerçekten uzun zaman kendime gelemeyeceğim kadar ağır bir darbe indirdi. Gözlerim Cem'in tuğrasında, susuyordum. Yalnız bir ihtimal, uydurulmuş olabileceği düşüncesi beni teskin ediyordu.

«Zavallı, mutsuz prensinizin imzası sizi şaşkınlığa mı düşürdü?» D'Obüson'un sesinde sevinç vardı. «Demek, bendeniz Cem'in kendi iradesiyle yanıma sığındığını, kendi başına tarikatımızdan yardım istediğini, onun ruhunu benim teşkil ettiğim bir vücut olduğunu söylediğim zaman, Bayazıt Han kendisini aldattığımı sanıyordu, öyle mi? Buyurun, işte bunlar Cem'in kişisel olarak imzalayarak bana bıraktığı boş kağıtlardır.» Ve D'Obüson, gerçekten yazılmamış, fakat imzalı bir beyaz kâğıdı burnuma dayadı. «Ve bana kendi adına görüşme yapma yetkisi vermiştir. Prensinizin bana güveni bukadar tamdır. Bunu lütfen hükümdarınıza bildiriniz. Bayazıt Han'ın, bunu bilmesi iyi olur kanısındayım!»

Artık bu kadarı aklımın alabileceğinden fazlaydı. Öyle öfkelenmiştim ki, sesim çıkmaz olmuştu, neredeyse boğulacaktım. Zamanımın bu en karanlık, en pis pazarlığına (tanık olarak değil, uygulayıcı olarak) katılmamam için, Cem'in Karaman'da, Likya veya Kahire'de on kere ölmüş olmadığına üzülüyordum; ben - din adamı, müneccimbaşı - önümdeki ağır şamdanı kaldırıp müslümanlığın bütün gücüyle bu kiralık zindancının suratına indirmek dileğiyle yanıp tutuşuyordum. «Tanrı belâlarını versin!» diye kendimi yatıştırıyordum. Şu D'Obüson düştüğüm perişanlığı dahi görüp sevinmesin istiyordum. Dilerin Tanrıdan, Cem çabuk ölür de, Hıristiyan dünyasında yeni eylemlere girişmemiz için ellerimiz çözülür! O zaman senin gibilerin kökünü kazıyacağız, adınız bile kalmayacak!»

Bunlar geçiyordu içimden, ama yine de mektuba bir göz attım. Yemin ederim ki, sanki bu görünüşte açık, aslında ise

yanılmalarla dolu hesap, çeviricinin kaleminden ve de elbette D'Obüson'un kör boğazından çıkmıştı.

Boş bırakılmış yere «yılda kırk beş bin duka» diye yazarken, «Osmanoğullarının adını ve gururunu bunca alçattığından ötürü Tanrı seni bağışlasın, ey şehzade, ama ben seni bağışlıyamam!» diyordum içimden.

D'Obünson kâğıdı alıp çevirmene gösterdi; galiba beş kuruş filân diye yazmış olmamdan korkuyordu. Ötekisi baş salladı :

D'Obünson, birden iyi yürekli bir kişi kesilerek :

«Kopyasını yazalım,» diye ileri sürdü.

«Yazalım,» dedim. «Ama başka tarafa çevirmiştim başımı.» Her satış gereğiyle yapılır.

Dediğim gibi, D'Obüson benden o kadar çok nefret ediyordu ki, konuşamamızı incelik gereği de olsa biraz daha uzatmadı. Kâğıdı sardı ve eşkiyaların yağma payını koltuklamasına benzer bir davranışla pelerininin altına soktu.

Aklımdan, «Şimdi bu buradan çıkacak ve ben onu artık hiç görmeyeceğim. Neden öldürmüyorum?» düşüncesi geçti. Bilirsiniz, kişinin yaşantısında çok şeyler kaybettiğini anladığı anda yine de taş gibi davranışsız kaldığı anlar vardır. O zaman bende bu duyguya kapıldım: Gümüş şamdanı başına indirerek şu D'Obüson'u gebertmediğim bütün yaşantım boyunca içime dert olacaktı. Bunu yapsaydım, sonra cezasını neyle çekersem çekeyim, değerdi!

Belki anlıyorsunuz! Tarih, benim adımı yalnız bir kerecik anıyor. Aslında bunun dışında devlet işlerine karışmadım; yine yıldızlarla haşır-neşir oldum, yine onların dilini çözmeye verdim kendimi. Hem inanılır gibi değil ama, Bayazıt Han'ın sarayından ben kendim çekildim. Bununla dünya değişmedi, iyileşmedi de tabii. Ve açıklıkla ,içtenlikle söylemek gerekirse, bununla eski iç rahatlığımı da bulamadım.

ŞAİR SADİ'NİN 1483 YILI YAZINA DAİR ONUNCU ANLATIMI

Sözlerime ara verdim, beni bağışlayın, ama Frenk'in kayıbına yanmak bana yetti arttı. Onun ölümünden sonraki duygularımı, bizimle birlikte yaşadığı sürece hiçbir zaman duymuş değildim. Saygı ve yakınlıktı aynı zamanda bu. Onun son günleri benim nice yıllarıma damgasını vurdu. O günlerden sonra, ben, yani varlığın biricik amacını yeryüzü zevkinde gören, biricik korkusu ölüm olan epikürien şair, ölümle uzun süre sarmaş - dolaş oldum. Ölüm artık kafamda, ölümsüzlüğün Süleyman'la karşılaşacağım yeşil çayırlarına doğru hafif ve hemen hemen istenir bir geçiş haline geldi.

Bu değişiklikle beraber, Cem'in yanındaki yerim de değişiyordu. Büyük şölenlerinde ben artık masasındaki kafadarlarından biri değildim. İlişkilerimizde hem bir yabancılaşma, hem daha büyük bir yakınlaşma başlıyordu. Bir zamanlar sevişerek evlenen, sonraları geride ortak çocukları, ortak kaygı ve işleri olan bir karı-koca da böyle yaşar sanıyorum. Onlarda da yakınlaşma yavaş yavaş aşktan çok başka bir şekle bürünür yada - size öyle geliyorsa - daha az bir şeye dönüşür.

Bu tam Rumili'de olmadı; yavaş yavaş, ilkönceleri beni çılgına döndüren sarsıntılarla gelmeye başladı. Bu sarsıntıları düşmanca bir boyun eğme izledi ve bu da çok sonraları, pek ateşli olmasa da, derin ve sargın bir bağlılık halini aldı. O zamanlar Cem, bana yalnız belirli coşku ve sarhoşluk demlerin-

de değil, daima gereksiyordu. İnsan bu şekilde ancak elbisesine yada ekmeğe yahut da anaya gerek duyabilir. Ama ne kadar büyük bir şey olursa olsun, bu artık aşk değildi.

Hem bunları neden anlatıyorum sizlere? Şair Sadi'nin kişisel dramından kime ne?

Evet, Cem'den söz etmeliyim.

Frenk'in kayboluşunu izleyen günlerde, Cem'de ilk rahatsızlık - hayır, henüz hastalık diyemiyorum - belirtilerini sezmeye başladım. Şarkı, yücelik ve kendine güven dünyasından ötekisine - Daha tutsaklık yaşantısına diyemem - geçiş Cem'e gereğinden çok keskin ve âni göründü. Bu değişiklik onun bilincinde ilk çatlaklıklara sebep oldu.

O zamanlar, Rumili'de. Cem'in saatlerce sanki kaybolup gittiğini farkediyordum. Beden özgürlüğünü hiç kimse kısıtlamamıştı; hükümdarımı sürekli olarak çevrede gezintilere veya ava çıkmaya, yeni bir trubadur dinlemeye veya D'Obüson'un yeni bir elçisini kabule çağırıyorlardı. D'Obüson bize durmadan haber yağdırıyordu. Bu haberlere göre - bunu yarı inanla söylüyorum, çünkü tarikattan gelen hiçbir şeyi gerçek olarak kabul edemiyorduk artık - Hıristiyanlık, Osmanoğullarının işlerine karışma konusunda güçbirliğindeymiş. Babasının tahtına geçmesi için Cem'e yardım edecek hükümdarlar arasında büyük bir bağlantının kurulması birkaç aya kadar gerçekleşecekmiş.

Cem, bize bunları bildiren ilk habercinin yüzüne bağırıverdi :

«O halde, kardeşler beni Macarların yanına veya Venedik'e gönderecekleri yerde neden onlardan uzaklaştırıyorlar? Neden öyleyse tarikat benim için hep saklı ve dünyadan kopmuş barınaklar arıyor?»

«Çünkü zâtıdevletleri ağabeyini nekadar dolaysız tehdit ediyorsa, tehlike de o oranda artıyor: Bayazıt sizi ortadan kaldırmak için elinden geleni esirgemeyecektir. O halde rahip

kardeşlerin içtenlik ve yardımına inanın Onlar kesin zaferiniz adına sizi koruyorlar!»

Hayır, ianmıyorduk. Frenk'le bize açıkça oyun oynadıklarından beri, Cem yeniden umutsuzluğa düşmüştü. Daha Rodostayken D'Obünson'un saklı hesapları olduğundan şüpheleniyordu; Nis'te başrahibin bu hesaplarında dünyanın desteklemeyeceğini ve kurbanını elinde alacağını umut ediyordu. Ama, Yoanitlere bağlı olan Rumili'de, onların koruyuculuğu, altında, Cem yine eski korkusuna düşüyordu: Bizi adatıyorlardı!

Böyle düşüncelere daldıkça, Cem içine kapanıyor, ağzını bıçak açmıyordu. Coşkularında ölçüsüz, başkalarına güvende cömert kişilerin hep bu duruma düştüğünü görüyordum. Tanrı onlara gerçeği yalandan ayırdetme sezgisi vermediğinden, güvenlerinin ilk ihanete uğraması, onları güvenden tümi yoksun ediyordu. Güven, bazan dalga dalga onlara yeniden dönüyor, ama her zaman tüm ve direnişsiz bir şekilde yeniden kaybolup gidiyordu.

Cem de böyleydi. Frenk'in ölümünden sonra her şeye ve herkese inancını yitirdi. Bu olay onu ezdi. Hükümdarım bütün gününü o nemli ve küflü odasında geçiriyordu. Çoklukla, sırtında hırkası, geniş yatağının üzerinde oturuyordu; rutubet iliklerine işlemeye başladığı zaman da yatak örtüsünü omuzlarına çekiyordu. Onda henüz tutsak alışkanıkları yoktu, çünkü her istediği an dışarıya çıkabiliyordu; hâlâ gönüllü tutsaktı. Hareketi, çocuğun babasına inat, odasına kapanmasına benziyordu. Cem, somurtup küsmesine tarikatın önem vereceğine inanıyordu.

İçtenlikle söyliyeyim, Cem bir dereceye kadar başardı bunu. D'Obüson'un gözü ve kulağı olan sevimli kardeş'ler, kendisine herhalde konuklarının çok garip davrandığını, kabul ve buluşmaları istelediğini, Rodos'tan gelen önemli habercileri bile dinlemeden geri çevirdiğini iletmiş olmalılardı. Öyle ya,

baş aktörü oynamayı kabul etmezse D'Obüson güldürüsünü nasıl sona erdirecekti?

Ne de olsa, Cem görülmemiş, ilgisizliğiyle rahip kardeşleri gerçekten korkuttu ve onları Rumili'ye, başlarına iş açabilecek bazı ziyaretler yapılmasına izin vermeye zorunlu kıldı.

Her şeyden önce (o zamanlar inandığım halde, şimdi başrahibin haberi olmadan yapılmadığı kanısındayım) Rumili'ye yeniden tacir kervanı geldi. Eskisi değildi, başka kervandı bu, ama tacirler arasında, kara kaşlarına uygun düşmeyen kara sakallı ve tacire yaraşmayacak kadar sert yürüyüşlü biri vardı. Onun daha yanına girmesiyle Cem'in yüzünün değişmesi bir oldu. Ben (konukları tanıtan) kardeşi dışarı çıkardım ve pazarlık etsinler diye Cem'i içeride ötekiyle yalnız bıraktım. Akşamın geç saatlerinde - hiç kimse tarafından bir engel yaratılmadan ve bir arama - tarama da yapımadan - kervan yola koyulduktan sonra Cem dışarıda biraz gezinmek istedi. Odanın ağır ve boğucu havasında uzun süre kaldığı için kendini iyi görmediğini söyledi. Kardeşler pek ince davranarak bize izin verdiler. Ama izimizde olduklarını biliyorduk. Böyle olsa da, konuştuklarımızı işitebilecek kadar yaklaşamıyorlardı. Cem, bilerek çayırlara doğru vurdu. Açık yere çıkar çıkmaz da konuştu.

«Sadi,» dedi. «Tanrı duamı kabu etti. Bugün annemden cevap aldım. Derhal yaktım mektubu, sana gösteremiyeceğim. Tarikata benim için büyük miktarda bedel ödeyeceğini yazıyor. İnanır mısın, Sadi?»

«Ona ne zaman yazdın ki?» diye sormaktan kendimi alamadım; demek Cem benden ilişkilerini gizliyordu.

«Daha Süleyman zamanında. Lefkoşe'li bir Rum'la ilişki kurmuştu. Nisanda gelen tüccarları ansıyor musun? Söyle, Sadi, inanır mısın?»

«Elbette! Annen olur da, seni kurtarmak için elinden geleni yapmasın olur mu?»

«Hayır, bunu demek istemiyordum. Tarikat beni elinden kaçırır mı, onu söyle bana! Ve taciri, bunu kabul ettiğimi söy-

leyip yolcu ettikten sonra, düşündüm taşındım: Bu doğru olur muydu acaba? Biz, Rumeli üzerinden Bayazıt'a karşı gerçek bir sefer açma yeteneklerini henüz bitirmiş değildik; haberlere inanacak olursak, dünya tam şimdi davranışa hazırdır. Ve böyle bir anda ben ansızın Kahire'ye çekiliyorum. Orada beni bekleyeni önceden biliyorum: İhtiyarlığını anası, karısı ve çocukları arasında geçiren yalın bir kişi olacağım... E, bu olduğunda savaşım ne olacak, Sadi? Korvin'den cevap almadan, Papa Hıristiyanlığı savaşa çağırmadan önce neden kaçayım? Bunu yapmaya hakkım var mı ki?»

«Var. Sen, yalnız iktidarı ele geçirmek isteyen bir hükümdar değilsin. Sen insansın da! Belki de artık senin kişisel özgürlüğün ve hattâ yaşantın söz konusudur. Pek doğal olarak, bunları kurtarma yolları arayacaksın.»

«Hayır, Sadi, tümüyle hayır! Henüz işi oraya vardırmadım ve inşallah yakınlarda vardırmam da. Eğer tahta çıkma umudum sönerse, yaşayamam. Şimdi bu umut alevi - engeller, ihanetler ve tehditler yüzünden - zaten titriyor, ama Mısır topraklarına ayak bastım mı derhal sönecek, çükü kendim çekilmiş olacağım.

Cem bana eğilerek sürdürdü:

«Anlıyor musun? Burada ben onların yüreklerine dert oluyorum; büyük bir fırsat kaçırdıklarını, böylesi fırsatın tarihte bir kere ele geçtiğini düşünmeye zorunlu kılıyorum! Bu gerçek onları birbirine karşı, hattâ kendi kendilerine karşı çıkarıyor ve hesap ile ün düşkünlüğü arasında, kolay kazanma susuzluğu ile ölümsüzlük susuzluğu arasında bocalayıp duruyorlar. Yalın bir savaş değil bu Sadi ve biz bunun sonunu kestiremeyiz. Sonunu, bana yıllara mal olsa bile beklemek zorundayım!»

«Yine nöbeti tuttu! Bunda neden her şey düzgün değil?» diye düşündüm. Moralindeki bu sarsıntılar beni yormaya başlıyordu, ama ne de olsa, haklı olduğunu kabul ediyordum. Kim

- en dengeli kişi de olsa - bir taht için yaşantısını ortaya koymazdı?

«Kabul cevabı göndermeden önce iyice düşünüp taşınsaydık, a sultanım.» dedim. «Ama iş işten geçti.»

«Hayır!» Cem güldü ve gülüşü gecede eridi gitti. «Hayır, ben daha kervanın yola çıkmasından bir saat sonra Mehmet beyi gönderdim. Annemin altı ay daha beklemesini rica ettim. O zamana kadar, seferin başlayacağına dair bir işaret görmedi mi, D'Obüson'la pazarlığa başlasın, dedim. Akıllı cevap, değil mi? Artık yeni bir haberciye gerek olmayacak.»

«Tanrı Mehmet beyi korusun!» dedim.

Korkum yabana değildi, zira bizim gönderdiğimiz elçiler geri gelmiyorlardı.

«Tanrı korur onu,» dedi Cem. «Mehmet bey artık kervana yetişmiştir bile. Ne olacak bir saat ara ile çıktı...»

Mehmet bey gerçekten dönmedi; ama kervanla birlikte yolu sürdürdüğü düşüncesindeydik. Bu yol (biz, yanımızdan kaçtı iddiasındaydık), birkaç gün sonra karşımıza çıkıvermesinden daha az şüphe uyandırırdı. Bütün bu olay, yani Cem'in haftalarca cefa çektikten sonra düşünüp taşınmış ve davranışa geçmiş olması, Süleyman'ın ölümünü kafasından silmişti. Yine ava gitmeye başlamıştık, yine trubadurlar bizi görmeye geliyorlardı.

«Suların gel-git'i gibi halimiz» diye düşündüm içim titrireyerek. «Gitmesi olmayacak bir gelişi, kabarışı görmeyecekmiydik acaba?»

O Günlerde değerli bir konuğumuz vardı. Küçük Şarl, hasta dayısının başucundan ayrılmış, başkenti Şamberi'ye giderken, çok sıcak bir öğle üstü Rumili'ye uğradı. Uzaktan borozan ve boynuz seslerini işitince - orak zamanının sessizliğinde son derece açık duyuluyordu - hemen duvarlara çıktık. Baktık, geliyorlar. Cem bayramlıklarımızı giyinmemizi buyurdu. Sonra hepimiz atlara binerek kaleden çıktık ve konukları yamaçta karşıladık. Düşünemiyeceğiniz kadar renkli ve şen bir karşı-

lamaydı bu. Küçük Şarl çevresi arasında, beyaz bir at üstündeydi. Kırmızı atlas ve siyah tuğlar içinde, sanki annesi tarafından konukluğa gitmek üzere hazırlanmış gibi tertemiz ve kusursuzdu. Karşısında ise, üzerinde ak - pak ve altın sarısı binicisi Cem'le demirkırı kısrak koşuyordu. Av boynuzları çalınıp duruyor, yüze yakın at sereserpe koşuyor ve bütün topluluğumuz yamacın sarı - kurşunî sırtında rengârenk bir mutluluk odasını andırıyordu. Arkamızda Rumeli'nin eski duvarları yükseliyor, aşağılarda orakçıların serpildiği tarlalar altın sarısıyla talazlanıyor başımız üstünde de karlı dağların çevrelediği Savoy atas göğü yükseliyordu.

İki genç hükümdar yere atladılar, yakınlarının sevgi gösterileri arasında kucaklaştılar ve kaleye doğru yaya yürümeye başladılar. Sonra, Nis'i ansıtan büyük bir şölen başladı. Bunun Nis'tekinden farkı rahip kardeşlerin siyah pelerinleriyle yer yer epeyce kararmış olmasıydı. Gerçi şövalye - rahipler can sıkmıyorlardı, ama odada sadece hazır bulunmaları da yeterdi, zira hiç içki içmeyenler arasında içmek de her zaman can sıkıcıdır. Hele trubadurlar şarkı söylerken Cem rahiplere hiç bakmamaya çalışıyordu.

Bu şölen ve arada bir avlanma dört gün sürdü. Beşinci gün Şarl bizden ayrılacaktı. Dördüncü defa ava çıktığımızda Cem beni yanına çağırdı. Üçümüz av kovmaktan biraz ayrılmış; seyrek bir ormanın içinden atlarımızı sürüyorduk. Küçük Dük - kız gibi kızarmış saçları dağılmış ve göğsü açılmış haliyle - her zamankinden fazla çocuğa benziyordu. Yukarıya, Cem'e doğru, tıpkı düşünde gördüğü bir yüzü seyreden bir çocuk gibi, katkısız bir hayranlıkla bakıyordu.

«Sadi, seni ben değil, bu küçük çağırıyor.» dedi. - Ve atımın ikisi arasına girmesine yol açmak için yana çekildi. «Şarl bir şey istiyor, çabuk ol, yetişecekler!»

Hemen aralarına girdim ve Şarl'a seslendim :

«Hizmetinize âmadeyim, dük hazretleri» dedim.

Yüzünden heyecanın silinip de, yerini hemen hemen cid-

diyetin alması biraz gülünçtü. Fakat gözleri hâlâ güleçti. Beyaz, ince boynunu Cem'e doğru uzatmıştı.

«Dostuma, uğraşımı bir an bile unutamayacağımı söyleyin», dedi. «Çok iyi anlıyorum ki, dünyanın geleceği Cem Sultan'ın zaferine bağlıdır. Yardımcı bulmak ve Cem'i tarikattan almak için elimden gelen her şeyi yapacağı. Dostlarım, etkili akrabalarım var. Servetim de var. Dostuma, gönlümü o Tanrısal amaca, yani Cem Sultan'ın tahta çıkmasına adamakla iftihar edeceğimi söyleyin. Ha?»

Çocuk bu son yarı soruyu bir göğüs geçirmesiyle söyledi; heyecandan ve acele konuşmaktan yorulmuştu. Ben çevirirken, büyük dostuna sorgulu gözlerle bakıyor ve sıkılganlıktan dizginleri bir elinden ötekisine geçiriyor, atın pelerinini düzeltiyor ve boş elini ikide bir başına götürerek kabaran saçlarını yatırmaya çalışıyordu.

«Tatlı, küçük şövalye!» diye okşamak geldi içimden. «Bizi dünyamızda yardım edemeyecek durumda olan niçin içtenlikle bağrına basmak istiyor da, yardım edebilecek durumdakiler bunu iteliyorlar? İncecik sesinle söylediklerin, incecik elinin yumruğu acaba ne kadar ağır, hey çocuk?»

Tanrı göstermesin! Gözlerimin önünde - masmavi prens eyeri üzerinde - şimdi bir başka küçük, kaybettiğimiz genç rahip, saydam bir hayalet gibi duruyordu. İkisinin yüzleri bir anda birleşti ve Şarl'ın yumuşacık lüle saçlarında kan, insanda acıma duygusu uyandıran beyaz boynunda sıkıntının doğurduğu kara lekeler farkeder gibi oldum. İçimden «Tanrım, sen sakla yarabbi! Yoksa Cem'i sevmek insana yalnız mutsuzluk mu getirmeli?» diyerek, kara düşünceleri kafamdan kovdum.

Çok üzgündüm. Cem'in cevabını çevirmedim ama Cem dediklerini sabırsızlıkla yineledi, zira rahip pelerinlerinin kararttığı kafile arkamızdan yetişiyordu.

«Dostum, Şarl» demişti Cem, «Tanrı, ama ne benimki, ne seninki, biricik Tanrı, bu asaletinden ötürü senden bağışını esirgemesin! Asaletine karşılık, sana ancak inancımı sunabilirim.

İnanıyorum sana Şarl! Eğer tarihten bir şeyler dilenebilirse, ben şu dilekte bulunuyorum: Seninle beraber gireyim o tarihin sayfalarına. Varsın, dünya, henüz bilinmedik bir şeye iki hükümdar arasında dostluğa tanık olsun!»

Bunlar, şimdi benim bu anlatımımla belki biraz gülünçleşiyor. Yüreğe dokunan şeyle, gülünç şey arasındaki sınır gerçekten çok dardır. Cem ise, bu sınırı sık sık aşıyordu, çünkü gerceği sezme yeteneğinden yoksundu. Cem, tarihte hiç olmayacak şekilde karışan bir şairdi ve yanlış olmadığı görülen adımlarının hemen hemen hepsi hiç olmazsa gülünçtü.

Ve nihayet, ben, yakınlarımızda gözetleyicilerin (onlar manzaranın anlamını çok doğru yorumlayacaklardı) belirmesinden duyduğum korkuyla donakalmış bir durumda, ikisinin antlaşma imzalarcasına kucaklaşmalarına tanık oldum. Güneş ışın serpintileriyle saçlardan ve ipeklilerden yansıyıp dağılıyor; demirıkrı kısrak boynu ile beyaz atı okşuyordu; ardıçlar, defneler, biberiyeler gevrek kokular saçıyor ve inanın ki, Savoy'da taşlar bile mis kokuyordu. Her şey, bir temsilde olduğu gibi, yüce ve iç açıcıydı.

Arkadakiler bize yetişmişti. Aralarından en az yirmi çift gözün Cem üzerinde dolaştığını, gözlerinde hafif bir ıslaklık sezdiklerini görüyor ve yirmisinin de küçük prenslerinin tuhaf heyecanını görüp, bunu nasıl açıklıyacaklarını duyar gibi oluyordum. Artık bunun arkasından ne geleceğini sanki daha o zaman biliyordum: Şarl Savoyski'nin bütün Fransa'yı ağlatan vakitsiz ölümü! On dokuz yaşındaki Dük, Cem'in geçeceği bir yolun üzerinde, iyi düşünülmüş bir saldırının öncesinde ölmüştü. Çok yemekten ölmüş, oburmuş, deyiverdiler.

Durun, öykümü çok karıştırdım. Şarl henüz sağdı ve o dördüncü avımızda büyük bir nişancılık gösterdi. Akşamleyin yine onunla yiyip içtik. Cem'le aynı kadehten içtiler ve trubaduru, dostlukları için yeni bir şarkı bestelemeye zorladılar. İyice içmişlerdi; bu yüzden ertesi sabah kuşluk vakti yola çıkabildi.

Onları yola kadar geçirdik, dönüşte Cem yine keyifsizdi. Son aylar içinde bütün yaşantısı bekleyiş veya ayrılıktı.

Rumili'de, belki daha az mutsuz kılan, ama sonuçları bakımından daha zengin bir ziyaret daha oldu.

Temmuzun son günleriydi. Şarl gittiğinden beri, Rumili'de günler yine çok sönük geçiyordu. Cem, soyunmasında ve giyinmesinde de benim yardımımı istiyor, ava gidiyor, akşamları da hemen hemen hiç okumuyordu. Bir an önce uyumak istiyordu ama, sonra uzun süre sağına-soluna dönüp durduğunu ve beni üzmemek için nefesini bile kısmaya çalıştığını duyuyordum. Günler ve geceler böyle geçiyordu; D'Obüson'dan bile haberler bekliyorduk, o da son zamanlarda biraz ağır alıyordu.

Bir akşam -gökyüzünün bir düş gibi yeşile çaldığı ve yıldızlar belirinceye kadar böyle kaldığı saydam bir yaz gecesi- Rumili'de büyük bir gürültü koptu: Birini karşılıyorlardı. Hemen Cem'e bildirdim. Kulak verdik, ama bize hiçbir şey söyleyen olmadı.

Bütün gece hemen hemen uyumadık. Ortalık ağarmaya başlarken, bir rahip kapımızı vurdu. Rumili'nin komandorunu (adını hatırlayamadığım, silik bir adam) içeri soktu; komandor Sultan Bayazıt'ın bir elçisinin geldiğini söyledi.

Ağabeyinin adını duyan Cem kendini tutamadan yerinden fırladı. Sanına hiç yakışmadığı halde, hiç yardımsız giyinmeye başladı; sonra birden irkildi ve donakaldı. Çok geçmeden kendini toparlayarak:

«Biraz sonra kabul edeceğim,» dedi. «Hem kimdir gelen?»

«Hüseyin bey, Bayazıt Han'ın yakınlarından...»

«Peki, biraz sonra...»

Rakip daha kapıyı kapamamıştı ki, Cem hızla bana döndü; kendinde değildi, görüyordum.

«Dur!... Dur... Hangi Hüseyin bey bu, ne Bayazıt Han'ı? Kendi kendini sultan ilân eden birinin elçisini nasıl kabul ederim ben? Nedir Bayazıt'ın hesabı, benimle görüşme ve pazarlık mı? Ben ona iki-üç kere bu yolu açtım. Hep aynı cevabı aldım:

İmparatorluk, ancak bir güvey seçebilen nişanlıdır, ve hükümdarlar arasında kardeşlik yoktur! Beni hakkımdan yoksun eden adamla pazarlık yapamam; yoksa onu tanımış ve ona bağımlılığımı kabul etmiş olurum. Eğer Bayazıt'la görüşür ve hesaplarımı barış yoluyla çözümlersem, yarın Rumeli'ye doğru bir seferin başına ne yüzle geçerim?.. Hayır Sadi! Bu olmayacak! Bunu şu rahiplere bildir!»

«Sultanım, iyi düşün! Belki Bayazıt kararını değiştirmiştir...»

«Bayazıt'ı tanımıyorsun. O kadar dar görüşlüdür ki, bir karara varmış olması bile şaşkın, artık bir ikincisine varabileceğini ummak yersizdir! Hayır, ben doğru yolu seçtim: Bayazıt'ın iktidarını iteledikçe, ona karşı savaşın direği olacağım. Bu savaşta kurban olsam bile, Sadi, ganı yemem, ama bir pazarlıkta taraf olmayacağım.»

Başımı dışarıya doğru uzattım:

«Lütfen, gelen elçiye, Cem Sultan'ın kendisini kabul etmeyeceğini söyleyin.» dedim.

O kadar. Rahipler bizi çevirmeye kalkışmadılar. Gerçi Rumili'de bizi göz altında tutuyorlardı, konuştuklarımızı gizlice dinliyor, odalarımızı arayıp tarıyorlardı, fakat bize karşı ince davranışda kusurları yoktu, ve Hüseyin beyi bize kimse dayatmaya kalkmadı.

Öğleden sonra Cem'le beraber çıktık. Kardeşler, yüz arşın kadar uzaktan bizi dikkatle izliyorlardı. Bir ara basımı arkaya çevirince, Rumili'nin duvarları üzerinde bizim gibi giyinmiş bir yabancının aşağıya doğru baktığını görür gibi oldum. «Kuşkusuz Hüseyin beydir!» diye düşündüm. Ama Cem'e bir şey söylemedim. Onu üzmenin anlamı yoktu.

Akşamüstü yeniden bir gürültü duyuldu; kardeşler Bayazıt'ın adamını uğurluyorlardı. Cem onun gidişini sanki anlamıştı, birden rahatladı, dili de çözülüverdi. Bir şey kararlaştırdıktan veya yaptıktan sonra hep böyle canlanıverirdi.

Yatmaya hazırlandığımız sırada yine kapı vuruldu. Bu sefer komandor yalnız başına geliyordu.

«Prens hazretleri» dedi. - Kulak tırmalayan gıcırtılı bir sesi vardı. - «Hüseyin beyi kabul etmeyi istemediğiniz için, size Sultan Bayazıt'tan getirdiği mektubu vermekle görevliyim.»

Mum ışığında beraberce okuduk. Başlangıçta Cem'in durumu sezdiğini düşündüm: Bayazıt iktidarın hiçbir surette bölünmesini kabul etmeyeceğini üçüncü kez belirtiyordu. Sonra, Cem'in artık kendi yolunu seçmiş olduğunu, gâvur eline düştüğünü ve bununla Osmanoğulları adına silinmez bir leke sürdüğünü hatırlatıyordu. Ama (yeni olan da bundan ötesiydi) dindar olan Bayazıt Han, kardeşinin -düşücesizin biri de olsa-, yokluklara katlanmasını istemiyormuş. Bunu niçin de, Bayazıt Han, kardeşinin bizzat seçtiği evsahiplerine her yıl kırk beş bin duka ödeyecekmiş. Varsın, bu paralarla bolluk içinde yaşasın ve dualarında babalarının adını anmayı unutmasınmış.

Cem bu satırları belirli bir kayıtsızlıkla okuyup geçiyor gibime geldi. Aslında her zaman Bayazıt'ı yalın ruhlu bir adam sayar ve onun silik ifadelerinden tiksinirdi. Ancak, kırk beş bin rakamına gelince, dişleri arasından, yıllardan beri kendisinden işitmediğim bir ıslık süzüldü:

«Şuna bak, gel de duygulanma!» dedi. «Bayazıt cimriliği ile dillere destan iken... Şaşkınlık içindeyim doğrusu!»

Ve sanki hiçbir şey yokmuş gibi, okumayı sürdürdü.

Ben okumuyordum artık. Ama Cem ne olup bittiğini gerçekten mi anlamıyordu? O anda, kapımıza, kocaman, büyük bir altın kilit asıldığını gerçekten mi görmüyordu? Her şey ne kadar da ustaca düşünülmüştü!

«Cem!» -Ben yaşantımı boyunca bu kadar çileden çıktığımı bilmiyorum. Çılgınca bağırıyordum:- «Cem!...»

«Ne oluyorsun, Sadi?»

Kâğıdın üzerinden, gerçekten şaşkınlık dolu gözlerle yüzüme bakıyordu.

«Üstümüze pazarlık yapmışlar, Cem!»

«E, ne çıkar bundan? D'Obüson, sefer başlayana kadar paraları alacak. Sonra ötekiler beni tarikattan kendileri isteyecekler, çünkü Bayazıt'a karşı savaş bensiz düşünülemez... Seni korkutan nedir o halde, Sadi?»

«Bu kadar altın vermenin işitilmedik olması korkutuyor beni. İnsanlar iki altın için cinayet işliyor. Bir de yılda kırk beş bini düşün. Neler yaptırmaz!»

Beni doğrulamaktan kendini alamadı:

«Gerçekten, çokça... Ama bütün bir dünyanın, Hıristiyan dünyasının iyiliğine karşı ağır basabileceklerine inanıyor musun?»

Ve düşündüğünün ötesini getirdi:

«Canımı sıkan biricik şey varsa, o da şu: Ben onların dünyalarının iyiliğine belbağlamak zorundayım. Gerçi inanmış kişiye yakışmaz bir şey bu. Fakat, babamın tahtına çıkar çıkmaz, ben Fatih'i yeniden canlandıracak ve bu kısa gerilemeyi zaferlerle temizleyeceğim!»

Cem'i dinliyor, yüzüne bakıyordum. Korkunç sinirime dokunuyordu. Sonunda, Cem de bu dünyanın insanıydı, yasalarını bilmesi zorunluydu. «Anlamadığın daha iyi, dostum.» diye düşündüm. «Senin gibilerin ve küçük Şarl gibilerin yemyeşil çayırlarda ve cıvıltılı korularda at koşturdukları, saçlarına da güneşli altın tozu yağdığı kendi dünyanda inşallah daha uzun yaşarsın...».

Cem o gece bir yandan bir yana dönmeden, mışıl mışıl uyudu. Cem'de yalnız çocuksu değil, kadınımsı bir şey de vardı. Birinin mutlu rahatlığı karşısında sanki öfkeleniyor ve tersine, çevresinde biri hiddetten kudurduğu zaman onun yüreğine güller serpiliyordu. İşte benim dehşete kapılmam da ona böyle etki yaptı.

Belki başka bir şey, belki de insancıl bir hırs! Yani düşmanı olan ağabeyinin bile, ona imparatorluğun getirinin yarısını ayıracak kadar yüksek değer biçmesi galiba Cem'in gururunu okşuyordu. Biliyorsunuz, kişinin esas kaygısı, pek o kadar

ufak-tefek, dikkati çekmez ve silik olmamaktır. Şimdi Cem, iyileşmekte olan bir çocuk gibi rahat uyuyor, yeryüzünün en pahalı kişisi olmanın gururu uykusunda bile onu yavaş yavaş sallıyordu.

Bu mutluluk duygusu uzun sürmedi; böyle saatler bizim için durmadan kısalıyordu. Daha bir hafta geçmeden (bu hafta içinde yine ava çıktık, geziler yaptık ve zamanımızı her türlü önemsiz şeylerle doldurmaya çalıştık) komandor tekrar yanımıza geldi. Son günlerde, Rumili'de, otuz kadar yeni kardeşin gelişini saymazsak, anmaya değer bir şey olmamıştı. Bu bizi şaşkınlığa düşürdü. Anlaşılan yeni bir kaleye gitmemiz gerekecekti ve bunun için koruyucu sayısını iki kat arttırıyorlardı. Bu sık yolculuklara öyle alışmaya başlamıştık ki, Rumili'den ayrılmak da pek zorumuza gitmeyeceğinden, buna bile sevindik. Nihayet, bu uğursuz kaleden defolup gidecektik. Zaten Rumili dedik mi, aklımıza Frenk'in ölümünden, Hüseyin beyin ziyaretinden, küften, sıçanlardan ve kırkayaklardan başka ne gelebilirdi!

Komandor herhalde yolculuğumuzu bildirmek için geliyordu ve bundan ötürü kendisini hiç heyecanlanmadan karşıladık. Ona eşlik eden rahipler şövalye elbiselerini giymiş, silâhlanmışlardı; bize yolda böyle eşlik ederlerdi.

Komandor kâğıttan okuyormuş gibi tekdüze konuşmaya başadı:

«Prens hazretleri! Bugün D'Obüson kardeşten bir mesaj aldım, sizinle, güvenliğiniz, tehlike altındaki güvenliğinizle ilgili bir mesaj. Tarikata bizzat kendi iradesiyle kabul ettiği borcundan kurtulmak arzusuyla yanan Bayazıt Han, kaçırılmanızı düşünmüştür. Bu hususta inanılır kaynaklardan haberimiz vardır. Bütün araçlar, para, kuvvet ve bol keseden vaatler bu amaçla işe koşulmuştur. Bayazıt Han, bu kaçırma işinin başarıya ulaşacağından güvenli olduğunu belirtmiştir. Bunu ne zaman ve kimin başaracağını bilmiyoruz. Ancak bizim kardeşlerden olmadığını öğrenebilmiş bulunuyoruz.

Cem araya girdi:

«Peki, bu araştırma neden benim haberim olmadan yapıldı? Kendini bilmez biri gibi korunmak canıma tak dedi artık. Ben, kişinin ilk kaygısı olan kendi özünü koruma işine karıştırılmıyorum, olur mu bu? Bu tehlikenin gerçekliğinden şüphelenme hakkına sahip değil miyim? Artık Frenk'i kurban ettik, daha mı?»

Cem haykırdı, evet bu «Daha mı?»yı haykırdı. Bütün korkularına, bu anda bir korkusunun daha, en ağırının, yalnızlık korkusunun eklendiğini görüyordum.

Komandor hiç de kılı kıpırdamadan cevap verdi:

«Size gerçeği konuştuğumu gösteren belgeler vereceğiz, Prens hazretleri! Araştırma devam ediyor. Fakat güvenliğinizle ilgili tedbirleri bir an bile ertelememeliyiz. Eğer Bayazıt Han düşündüğünü başarırsa, sizi neyin beklediğini düşünebilirsiniz sanırım.»

«Tedbirleriniz neler olacak, öğrenebilir miyim?»

Bu sefer Cem'in gerilemiyeceğini, onu kandırmayı başaramayacaklarını anlıyordum. Kardeşler, hiç utanıp sıkılmadan bizi aldatıyorlardı, kolay inanan Cem bile artık gerileyecek yer bulamıyordu. Birden komandora doğru yürüdü, ötekisi darbe bekliyormuş gibi belli belirsiz geriledi, ama -nasıl söyleyeyim- hiç duruşunu bozmadı. Aynı sertlikle soruyu cevapladı:

«D'Obüson kardeş, adamlarınız arasından kimin hain olduğu açıklanıncaya kadar bütün yardımcılarımızın Rumili'den uzaklaştırılmasını buyurdu, Prens hazretleri!»

Cem'in yanaklarından bütün kanı çekilmişti. Adamakıllı sarsılmış, çaresiz öfkesinin büyüklüğü içinde âdeta dilsizleşmişti. Frenk'in başına gelenler hiçti; Frenk yirmi beş kişi için de birdi; bugün yirmi beş kişi birden yokolup gidecekti.

Bir suskunluk oldu.

Frenk olayındaki suskunluk, anlatılmaz bir acıyla doluydu, ama bugünkünde başka türlü, umutsuzluk ve kin ağır bası-

yordu. Oyun bitti. Çarpışma başlıyordu. çok az, çok güçsüz olsak da, bize güçlü bir düşmanla dövüşmek kalıyordu.

Cem, beni ürperten bir sesle sordu:

«Ya buyruğu dinlemezsem? (Hani her birimiz ölümün çok uzakta olduğunu düşünürüz ya, ben «Yarabbi, sonumuz bugün mü?» diye korkuyla düşündüm.) Ve adamlarımdan yoksun edilmeye razı gelmezsem? O zaman ne olacak?»

Kim olduğunu unutan Cem, siyah yakasını kavradığı komandoru kedi yavrusu gibi sarstı. İşin garibi, ötekiler hiç karışmıyorlardı. Anlaşılan, ancak komandor çağırdığı takdirde işe karışmaları önceden söylenmişti.

Komandor korkunç bir soğukkanlılıkla:

«Zâtıdevletlerinin beni bırakmalarını rica ederim.» dedi. -Gözleri Cem'in gözlerinden bir karış uzakta parlayıp duruyordu. «Ben aldığım buyruğu yerine getiriyorum ve sonuna kadar da getireceğim. D'Obüson kardeş, ne pahasına olursa olsun, Prens hazretlerini sağ-salim korunmasına söz vermiştir. Eğer zâtıalileri kabul etmezlerse, yardımcılarını kabülleri olmadan da uzaklaştıracağız.»

Tamam!

Artık ne olduğunu görmemek için gözlerimi kapadım. Ölümümü, beraber ölümümüzü bekliyordum. Ve garip şey, korkmuyordum! Duyduğumuz bu sözlerden sonra yaşantımız neye benzeyecekti? Bizi artık insan yerine koymuyorlar, uluorta zorluyor ve görünüşte bile ince davranmadan, istediklerini bize dayatıyorlardı. Bana şimdi dış görünüşün ufak iş olduğunu, esasa önem vermek gerektiğini söylemeye kalkmayın lütfen. Hayır! incelik ve kurallar gereği dediğimiz şey kendi kendini aldatmana yol açıyor, zaten bunsuz yaşamak olmaz!

Gözkapaklarımın arkasındaki karanlıkta yalnız ağır bir soluma duyuyordum; soluk Cem'in binbir elle sıkılan boğazından, yaralı bir hayvan hırıltısına benzer bir gürültüyle çıkıyordu. Arkasından, artık bilmem kaçıncı defa yeni bir kilit vuru-

luyordu üstüne, ve o, daha sonrakinden yeni ve dipdiri bir dehşete düşmek için, bu kilidi arada unutmayı başarıyordu.

«Peki!» -Bir uçurumdan geliyordu sanki bu ses.- «Çok iyi!... kabul etmiyorum!»

«Çok üzülüyorum, Prens hazretleri. Fakat benim için hayatınız, sizin bana güveninizden daha önemlidir.»

Gözlerimi açtım. Cem komandorun yakasını bırakmıştı. Kalın duvarda aydınlık bir çizgi halindeki yarığa doğru gerilemişti. Ve dünyaya biricik çatlak oymuş gibi, o yarıktan haykırıyor, daha doğrusu kükrüyordu:

«Zorbalık! Bütün müminler, kalkın ayağa!»

Bazı anlar vardır. Öyle anlarda o kadar dehşete düşersin ki, gülmekten katılırsın, çılgınca gülersin. İşte siyah bürgülü kardeşlerin yüzlerinden de bir şey, gülümsemeye benzer bir şey geçiverdi; oysa ben, çatlamalar duymaya hazırdım, zira yüzleri gerginlikten kaskatı kesilmişti.

Cem artık onları unutmuştu. Yarığın önünde kulak kesilmiş, bir sultanın buyruğundan sonraki asker adımları, silâh şakırtıları, at kişnemeleri ve nal seslerini bekler gibiydi.

Çıt yoktu.

Ve sessizlik arttıkça, Cem onun ağırlığı altında ufalıyor, katlanıyordu. kaybediyordu. Geriledi biraz, ama düşmedi. Atakta, sütuna dayanmış olarak kaldı.

Komandor, son sözleriyle bu an arasında hiçbir şey olmamış gibi sürdürdü:

«Bizim dikkatimize teşekkür edin, Prens hazretleri. Şüphesiz güzel ve haklı tahriklerin doğurduğu öfkenize yenilerek gereksiz kan dökümüne yol açabileceğinizi hesaba katık. Hem biz yalnız sizin yaşantınız üzerinde titremekle kalmıyor, yakınlarınızı da koruyoruz. Biraz önce silâhsızlandırdık onları. Karşı koymadılar, durumu daha iyi anlıyorlar.»

Bir süre geçtikten sonra:

«Sizinle konuşmaya değmez.» dedi Cem. - Onu tuhaf bir duygusuzluk sarmıştı, dengesi mi bozuluyor, aklınımı yitiriyor, diye endişelenmeye başladım. «Ama şimdi benden başka birisi için konuşuyorum. Siz eğer onu (beni ne parmakla, ne gözle gösterdi, fakat benden bahsettiğini biliyordum) benden ayırırsanız, elbette ölmenin bir çaresini bulurum...»

O kadar çılgınca iddialar vardır ki, onlara ancak çok, ama çok ender anlarda inanabilirsin. Şimdi iddia da, an da böyleydi.

Komandor, tarikatın bütün geleceğinin, gerçekten artık kendinde olmayan, beklenmedik hareketlere hazır bir adamın elinde olduğunu kavradı ve yatıştırmaya çalıştı:

«Sinirlerinizi boşuna bozuyorsunuz, Prens hazretleri. Biz Sadi'den hiçbir zaman şüphelenmiş değiliz. O kalıyor.»

Cem'in yüzü değişmedi; yalnız bırakılmayı önleyebildiğini gösteren bu haber sanki bilincine erişmedi. Ancak bana dönerek, yarı sesle:

«Söyle de çekilip gitsinler, Sadi!» dedi.

Bizimkilerle vedalaşmamıza izin vermediler. Onları yola hazırlarken -tam iki gün devam etti bu hazırlık-, bizim ancak kapı önüne çıkmamıza ve duvarın bir kısmı üzerinde gezinmemize izin verdiler. Otuz adımlık bir duvardı bu. Hareketsizlikten büsbütün delirmemek için yürüyelim diye. Yürüyorduk. Ben yine, Frenk'i görebilme umuduyla yanıp tutuştuğum zamanki gibi, sabahı duvar üzerinde karşılıyor, geceyle burada vedalaşıyordum. İkinci günü, akşamüstü bizimkileri kaleden çıkardılar.

Sağ-salimdiler, gözlerimle saydım, bazılarının yüzlerini seçebildim. Atlara binmişlerdi, fakat silâh taşımıyorlardı. Çok

sakin, kendilerine yakışır bir şekilde davranıyorlardı. Bu mavi - sarı - beyaz öbeğin dört yanı siyah çerçeveliydi; şövalyeler Cem'in son adamlarını denize doğru götürüyorlardı.

Cem'e haber vermiştim, ikimiz de yukarıda duruyorduk. Sanki hiçbir şey anlatmayan yüzü beni yine şaşkınlığa düşürdü. «Taş bebek mi?» diye düşündüm.

«Bağırıver, belki duyarlar seni, rüzgar yok.» dedim.

Onları vedalaşmadan göndermek bana korkunç geliyordu.

Cem başını salladı.

Onu bir hasta gibi içeri götürdüm. Bir ara sendeledi, ağırlaştı ve yere yığıldı.

SEN YOAN JERUSALİMSKİ TARİKATININ TURKOPELİER'i CON KENDAL'IN 1483 MAYISI İLE 1485 MAYISI ARASINA DAİR ANLATIMI

İşte sıra bana da geldi. Bekliyordum bunu. D'Obüson kardeşin anlatımları size artık yeteri kadar güven vermiyor olmalı ki, davranışlarını başkalarına başvurarak yokluyorsunuz. Belki tevazu dışı olacak ama, seçiminiz tümüyle yerinde. Öyle ya, Türk kesimiyle ilgili bütün ayrıntılar tarikatın turkopelieri değil de, kim bilebilir?

Kendimi uzun uzadıya tanımlamam gereksiz sanırım. Soylu bir ailenin dördüncü oğlu olarak, asker olma isteğine karşılık, kendimi kiliseye adamak zorundaydım. Şövalye - rahiplerin tarikatına girerek ikisini de bağdaştırdım. Yoanitler Tarikatı'nı, zamanımızın büyük tehlikesi Osmanlılara karşı Batı ileri karakolu olduğundan ötürü seçtim. Tarihin hiç olmazsa satırları arasına geçmek için savaş şanına ulaşacağını umuyordum. Bu dileğim bir dereceye kadar gerçekleşti. 1480 yılındaki büyük kuşatmada dikkati çektim, ama bir kuşatmada -mertçe direniş gösterilse bile- şanlı bir şey yoktur. Böyle olsa da, benim kendim için de hiç beklenmedik bir şekilde, on beşinci yüzyılın en kaydadeğer uluslararası olayı sayılan Cem olayı ile bağlı olarak ad bıraktım.

Cem'in Rodos'dan ayrılışına kadar, onunla ilgili sorunların çözümüne katılmadığım dikkatinizi çekmiştir herhalde. O zaman tarikatın temsilciliğiyle başkaları görevliydi. Ancak olay

çevresinde ilk bileşik özellikler belirdiği ve olay devletlerarası ilişkilerin karanlık arka sokaklarına girdiği zaman, ben, Con Kendal rolümü oynamaya başladım.

Büyük rahip, beni bu olaya, işi bir kişinin yalnız başına çözümleyemeyeceği derecede güçlüklere boğduktan sonra sürükledi. Çünkü D'Obüson kardeş, Cem'le ilgili işleri hakkında Konseye çok genel bilgi veriyordu; zaten daha baştan itibaren olayı kendi adına, hatta diyebilirim ki, kendi hesabına üzerine almıştı, zira D'Obüson ailesi kaderin bu beklenmedik armağanından bir hayli çıkar sağlamıştı.

Evet, 1483 yılının bir ilkbahar günü, büyük rahip beni çalışma odasına çağırdı ve Cem olayında bundan böyle en yakın yardımcısı olacağımı söyledi. Biliyorum, yaşım -başrahipten tam onbeş yaş gençtim- danışman olmama hiç de yetenekli değildi. Ama D'Obüson ileriyi görme yeteneğine (hem de nasıl!) sahipti; kendisiyle tümüyle aynı görüş ve mizaçta olan bir kişinin sadece onun fikirlerini yineleyeceğini biliyordu. D'Obüson şüphesiz benim bu fikirlere karşıkoymamı ve doğacak tartışmalarda girişimlerinin zayıf taraflarını sezebilmeyi uygun buluyordu. Cem olayına katılışım, Türk elçisinin Rodos'tan ağrıldığı günlere raslıyordu. D'Obüson kardeş, Bayazıt'ın, kardeşi için büyük bir yıllık nafaka ödeyeceğini Konseye henüz bildirmiş ve çok övülmüştü. Buna lâyıktı. Zira gelir bakımından acınacak durumumuz, tamtakır hazinemiz Tarikatı çok düşündürüyordu.

Övgüler bir yana, baş rahip gerçekten kaygılıydı: Cem Sultan artık öyle büyük bir ganimet olmuştu ki, bukadar önemsiz bir hükümdarın malı olarak kalamazdı. Amacımız, Cem'i olabildiği kadar daha geç ve olabildiği kadar daha yeterli koşullarda daha güçlülere bırakmaktı; görevimiz de, zaman kazanmak, dost kazanmak ve dostlar arasında en çok para verebilecek olanı seçmekti.

D'Obüson gelecek konusundaki düşüncelerini bana şöyle açıkladı:

«Şimdilik başlıca tehlike Fransız sarayından geliyor. Cem'i tarikatın çeşitli komanderilerinde bulundurduğumuz, komandorlarımız ona evsahipliği yaptığı ve kardeşlerimiz kendisini korudukları halde, bu şatolar Fransız topraklarındadır, Krala bağlı kişilerin malı-mülküdür. Bir buyruk aldılar mı, konuğu Krala bırakmak zorundadırlar, bağımlılık yemini onların böyle davranmalarınız gerektirir.»

«Eğer bundan eminseniz, magister hazretleri, bir güvenç dayanağı göremiyorum. XI. Lüdvik eski bir tilkidir.»

«Tam bir eski tilki olmasına güveniyorum ya! Bahse girerim ki, Lüdvik bütün dünya önünde Cem'in tarikatımızın temsil ettiği Kutsal Kilise'nin konuğu olduğunu ileri sürecek; bu suretle de, öteki hükümdarların Cem'le ilgili bütün niyet ve planlarına set çekecektir.»

Ama, D'Obüsson, beni ve kendisini böylece yumuşatırken, Cem'in uzun zaman aynı kalede tutulmamasını ve büyük titizlikle gözlenmesini buyurdu. XI. Lüdvik nezdinde, küçük Şarl'ın hiç olmazsa geçici olarak uzaklaştırılmasında diretti; çünkü küçüğün çok içli olduğu ve Cem'in derdini dert edindiği biliniyordu. Gözetleyicilerden kurulu büyük bir şebeke (bizimkiler yetmediğinden Papa'nın casuslarına da başvurmuştuk), Cem'in ailesinin oturduğu Sultan Kayıtbay'ın sarayını da, Cem'in bir elçisinin gizlice yola çıkması mutlak olan Nis veya Vilfranş'ı da, hele Akdeniz'de kesin etken olmasından ötürü çok korktuğumuz Venedik'i de göz altında bulunduruyorlardı. Bütün bunlar bize pek çok iş açıyordu: Bir sürü söylentiyi ve ileri sürülenleri gözden geçiriyor, şüpheli tutukluları sorguya çekiyor ve kendimiz gözetleyicilerimize buyruklar gönderiyorduk.

Cem olayına dair yalnız bizim tarikatımızın elindeki belgelerin dahi (Fransa, Venedik, Macaristan ve Roma'dakiler bir yana) bu olayın sonuna doğru nasıl yığıldığını bir bilseniz, şaşarsınız. Belgeleri dizmek ve korumak bana düşen bir görevdi; çünkü D'Obüson kardeş bu belgelerin yardımıyle Cem Sultan'ı elde tutmakta öncelik hakkı olduğunu bir çok kez ispatlıyor,

karanlık hesaplar peşinde olan bir hükümdarın maskesini indiriyor veya önemli çıkarlar sağlamak için başka birini tehdit ediyordu. Bu bir tınaz kâğıt, D'Obüson'un sağlığındaki serveti ve aynı zamanda miras bırakacağı malı-mülküydü.

Diyeceğim, Bayazıt'ın dileklerini Senato'nun kabul edip etmeyeceğini öğrenmek üzere Venedik'e gönderilen adamlarımız aylarca geciktiler. Venedik'te gözetleyici olmadığınıza şükredin! Orada öyle bir devlet sırrı titizliği vardı ki (dışarıya çıkarılan tek bir kelimeyi bile, her senatör, kellesi ve malı-mülkü ile ödüyordu), gönderilen ajanlar sahil boyu serinliğinde terleyip duruyor ve çoğu kere (dönebilenler) eliboş geliyorlardı. Ama biz bu kez her nasılsa şanslı çıkmıştık: Adamlarımız, Venedik'in, Cem olayına hiç olmazsa şimdilik karışmamayı kararlaştırarak, Bayazıt'ın cömertliğini istediği haberini getirdiler.

Garip şey, değil mi? Bütün çağlarda, bu altın cumhuriyet, aslına uygun olarak, öldüren ve talan eden çok elli, çok gözlü bir canavar diye anılır. Hal böyleyken, o kadar çekici bir fırsat karşısında bu Venedik'in neden davranışsız kaldığını soruyorsunuz, değil mi? Bunun tek cevabı şudur: Çünkü bunda yararı vardı. Eğer Venedik, her ne kadar olanaksız görünse de, Cem Sultan'a sahip olabilseydi, bizi bunaltan işi hemen kendi başına sarmış olacaktı, yani Cem'i öteki devletlere karşı koruması gerekecekti. O hiç kimsenin sempatisine güvenmiyor (Venedik'i, zengin hıristiyanlarına karşı tedbirli davranmasına rağmen, Papa aforoz etmişti), bundan ötürüdür ki, Cem'i ele geçirdiği takdirde, Cumhuriyete karşı ciddi bir ittifak kurulacağından haklı olarak korkuyordu. Tek sözle, Venedik, Bayazıt'a çekimser davranacağına söz vererek, çekimserliğini iyi fiyatla sattı: Yeni Sultanla, Levanta'da kendisine olağanüstü haklar tanıyan bir barış ve ticaret antlaşması imzaladı. Bilmem farkında mısınız, Cem olayı artık buna yalnız doğrudan doğruya katılanlara değil, başkalarına yani akıllı seyircilere de altın getiriyordu.

Genellikle, önemli olaylar hep bu 1483 yılında yer aldı.

İkimizin bunları nasıl karşılayıp, nasıl karşı koymamız gerektiğini bir düşünün.

Ağustos ayında, XI. Lüdvik'in öüm haberi geldi. Çağdaşlarımız bu ahlaksız kişi ve büyük devlet adamı hakkında hep kötü konuşurlardı. En yakınları bile ölümünü bekliyorlardı. Fakat bu ölüm tarikatımız için hiç de elverişli değildi. Biz, mirasçılarının (henüz ergin olmayan VIII. Şarl'ın yerine, naip görevi için bile çok hoppa olan annesi yönetiyordu) elbette küçüğün sevgisiyle davranmayacaklarından ve Cem'e doğrudan doğruya sahip olmaya kalkacaklarından korkuyorduk. Bunun için, onu yeniden başka yere, artık Fransız tahtına daha az önem verilen bölgelere göndermek gerekiyordu. Cem'e Fransa içinde kanat gerecek, onu ele geçirme umuduyla Kraldan koruyacak kişiler aranmalıydı. Bu, çok ince ve uzaktan yönetilmesi çok güç bir işti.

Her nasılsa başardığımız ilk şey, Cem'i kuzey-doğuya yöneltmek oldu. Bundan önce -Başrahibin buyruğu üzerine- çevresinden yoksun edilmişti; bu otuz kadar müslümanın hükümdarlarına bağlılığı konusunda pek çok haberler almıştık. (Bu tedbirin alınmasında Sultan Bayazıt da tarikata gönderdiği bir mesajında ısrar ediyordu.) Buyruk Sadi'yi de öngörüyordu. Cem'i korkunç bir umutsuzluğa düşürmemek için, yanında bıraktığımız bu biricik yakınından, acı bir raslantı hazırlayarak, daha sonraları kurtulmayı kararlaştırmıştık. Cem'in hastalığı ile ilgili olarak Sadi sorununu bir çok görüştük; Cem ruh sarsıntılarına karşı dayanıksız çıktığı için onu korumamız gerekti. Sizin anlayacağınız, Sadi'ye dokunulmadı.

Cem'in adamlarına karşı gereğinden çok acımaksız davrandığımızı sanmayın; Türkiye'de olsaydık, herhalde bize karşı daha iyi davranmayacaklardı. Bundan başka, adamları da gerçekten tek durmuyorlardı. Örneğin, Cem'in -artık bizim iznimiz olmadan, saklıca- aralarından bazılarını Macar Kralına gönderdiğini biliyorduk. Kolay yakalanıyorlardı, zira dil bilmiyorlar ve hıristiyan giysileri içinde hıristiyana çok az benziyorlardı.

Onları Rodos'a aktardık. D'Obüson kendilerini konuşturmak için her şeye başvurdu, ama bizim çoktandır bildiğimiz bir sırrı, yani Matiaş Korvin'in yanına gönderildiklerini açıklamamak için pisi pisine ölümü seçtiler. Bize bunu büyük öfkesi içinde bizzat Matiaş Korvin bildirmişti.

D'Obüson kardeş, Korvin'in, daha tarikata gönderdiği ilk cevabında, Cem'i kendisine verdiğimiz takdirde Osmanlılara karşı büyük bir seferi silahlandırma ve yönetmeye hazır olduğunu bildirdiğini sizlere söyledi. Kral, Rumeli'de Sultan Bayazıt'a karşı hoşnutsuzluğun arttığını, bizzat Türkler arasında ayaklanmaya elverişli bir ortam bulunduğunu açıklıyordu. Korvin, özgürlüklerini henüz yitirmiş halkların ayaklanmasına dayanarak, Rumeli'yi Konstantinopol'den kesinlikle koparabileceği düşüncesindeydi. Ona göre, bu durumda seferin başarıya ulaşması çocuk oyuncağıydı. Kral Matiaş, bizi nerdeyse kandıracaktı. Her ne kadar olanaksız görünse de, haklıydı; o ayrıntılı açıklamalarına gerek kalmadan da biz bunu biliyorduk. Ve bundan ötürü de cevabımızı geciktirdik.

Cevabımızı beklemeden Korvin bize yine yazdı, daha sonra da bizi doğrudan doğruya mektup yağmuruna tuttu. Şüphesiz, artık kabına sığamıyordu.

Başlangıçta Korvin, Cem Sultan'ın kendisine verilmesinde ısrar ediyordu (mektuplarında Cem'i hep Sultan olarak anıyordu). Bunun için kendi durumunun üstünlüklerini ileri sürüyordu. Sonraları bazı çıkarlar sunmaya başladı, söylediklerinde içtendi ve bunun için çok eli açık değildi. Macaristan iki ülkeye, Osmanlılara ve Alman Kralına karşı uzun yıllar devam eden savaşlar yüzünden yıpranmıştı. Nihayet, D'Obüson kardeşin kaçamaklı cevaplariyle sabrı tükenen Matiaş Korvin, tarikatımıza bir sürü öfke yıldırımları yağdırdı. Kargaşalıklardan sonra henüz kendini toparlayamamış bir imparatorluğa karşı savaş açmak için en gerekli zamanda, tam bir yıl boyunca Güney-Doğu Avrupa halklarının bizim yüzümüzden uyuduklarını söyleyerek tarikatı suçluyor, oyuna bütün bir geleceğin sürüldüğü

sırada bizim açgözü tacirler olarak davrandığımızı ileri sürüyor, bu tutumumuzu izleyecek olan her şeyin (neler izlediğini biraz sonra öğreneceksiniz) sorumluluğunu bize yüklüyor ve şu sonuca varıyordu: Hıristiyanlığın felaketten kurtulması için eşsiz ve akla - hayale sığmaz bir fırsat kaçırılmıştır.

Kral Matiaş, bu son mektubunda, Cem'in gönderdiği habercilerin yokolmasını bildiğini de belirtmiş, bunu da sayısız suçlamalar arasına katmıştı. Biz ise, Cem'in yanından uzaklaştırılan adamlarından birinin bu haberi Matiaş'a ilettiğini meydana çıkardık. Bundan sonra, çevrenin kalıntıları (sivrisinek ve sıtma yatağı Ron ırmağı ağzı dolaylarındaki tehlikeli bölgelerden geçerken epeyce seyrelmişlerdi), Kral Matiaş'a ve daha bilmem kime böyle ağızlarını açamasınlar diye, Rodos kalesinin mahzenlerinde daha derinlere indirildiler.

Matiaş'la mektuplaşma D'Obüson kardeşin sinirlerini adamakıllı bozmuştu. Bana, Macarların her zaman tüm inanmış hıristiyanlar olmadıklarını, hep kendi başlarına gördükleri işlerini Kutsal Taht ve tarikatlariyle denkleştiremediklerini, Batı'nın ruhunu anlamadıklarını söyleyerek yakınıyordu. Şaka değil, Batı'nın ruhuymuş bu! Ama D'Obüson kardeş yalnız kalınca, bu sinir bozukluğunun başka bir nedenini de herhalde kendi kendine açıklıyordu: Kral Matiaş, magisterin bizzat içinde duyduğu ezginlik ve vicdan azabını açıklamıştı.

Burada konudan biraz ayrılacağım, çünkü kovuşturmanın gidişinin sizi biraz saptırdığını anlıyorum. Bu sözüm, tanıkların pek çok övdükleri Korvin üstünedir. Dediklerine göre, yinelenmesi olmayan saatin gelip çattığını anlayan yalnız oymuş, Cem'i elde etmek ve Bayazıt'a karşı açılacak seferin başına geçirmek için yalnız o her şeyini ortaya koymuş. Onların sözlerine bakılırsa, madem Kral Matiaş'a engel çıkarınışız, Doğu hıristiyanlığının davası da bununla kaybedilmiş.

Peki. Ama aynı Kral Matiaş'ın 1484 yılı sonbaharında aynı Bayazıt'la imzaladığı antlaşmayı nasıl açıklayalım? Eğer düşündüğü gibi Rumeli gerçekten ayaklanmaya hazır idiyse, bu

Kral, hatta Cem de olmadan, Bayazıt'a karşı büyük bir sefere girişmemeli miydi? Korvin, kendi ürekliklerini mazur göstermek için, Cem'e doğa-üstü bir güç tanımış değil miydi?

Eh, gerçi Korvin, Bayazıt'la barış değil, beş yıllık bir mütareke imzalamıştı. O zamana kadar Cem'i elde edebileceğini sanıyordu. Fakat Rumeli yine bu beş yıl içinde Bayazıt'ın baskısı altında, bir yıl önceye göre çok daha fazla yatışmayacak mıydı? Hem o zamana kadar Bayazıt'ın yeni bir girişimde bulunması, örneğin Batı'ya karşı savaşı Rumeli'den öteye geçirmesi bile hesap-dışı değildi.

Ve bu dediklerim oldu. Ansımanızı dilerim: Macaristan yöresinden kaygısı olmayan Sultan, Hersek üzerine atıldı; bir yıl sonra da Polonya'ya saldırdı. O sıralarda Kral Matiaş, Alman Frederik'le hesaplarını düzeltiyor ve -en tehlikeli düşman sayılan Osmanlılar'dan bir haftalık yerde- Viyana'yı kuşatıp ele geçiriyordu. Kısacası, Kral Matiaş, Hıristiyan hükümdarlar arasındaki sonu gelmeyen savaşlara katılıyordu. Biliyorsunuz, Osmanlılarla sınır da o zaman pek belirli ve sabit değildi.

İşte Kral Matiaş da böyle bir adamdı.

Tanrı beni bağışlasın, şu son sözlerimi bir hayli hararetle söyledim. Bunu böyle yaptım, çünkü nasıl yanılgıya sürüklendiğinizi görünce dayanamadım. Cem olayının kahramanı Kral Matiaş değildir. Amanın, şu sorunu iyice dipleyelim: Benim çağdaşlarımdan hiçbiri, zamanının yüklediği ödevi başarma yeteneğine sahip değildi; Cem olayından tarihsel olarak yararlanmak için hiç kimse kendi hesaplarından sıyrılamadı. Demek istiyorum ki Matiaş Korvin de bunu başaramadı.

Dünya hükümdarları arasında çeşitli anlaşmazlıkların devam ettiği sürece, biz D'Obüson kardeşle beraber ağır günler geçirdik. 1483'ten 1486'ya kadar, üç yıl içinde üç kere, Sultan Bayazıt'ın gemilerini savaşa hazırlamakta olduğunu öğrendik. Amacı Rodos değildi, buna güveniyorduk; Sultan Bayazıt'ın Cem'i kilit altında bulunduranlarla ilişkilerini bozmakta yararı olamazdı. Ama Bayazıt, Cem'in artık büsbütün bizim olmadı-

ğını sezmiyor muydu? Ve genellikle bu süreç, Cem'in tarikatımızın elinden alınıp başka güçlerin ellerine geçmesi süreci ne dereceye kadar gelişmişti? Sözü geçen güçleri kim adlandırabilirdi, amaçları ne idi ve Bayazıt bunu biliyor muydu?

Bütün bu söylediklerimden sonra, ne durumda olduğumuzu anlayabilirsiniz sanırım. Müthiş gergin, alabildiğine korkunç bir durumdu.

Konstantinopol'den Bayazıt'ın deniz savaşı hazırlıklarına dair haberler aldığımız her kez, Rodos'a aksi yönlerden başka elçiler, Papalık, Napoli Kralının elçileri geliyordu. Orada, Bayazıt'la barışın talih anahtarını bizim elde tuttuğumuzu biliyor ve devamı (dogaldır, armaganı yada tehdidi de eksik olmadan) dilekte bulunuyorlardı: «Sultan Bayazıt'a, Cem'in ikiyüz binlik bir seferin başında Rumeli'ye yola çıkacağını duyurun!»

Ve D'Obüson kardeş bu haberi uçuruyordu, ama buna ne dereceye kadar ima denilebilir, bilmem. Kardeşlerden biriyle Bayazıt'a bir mektup gönderiyor ve bu mektupta, antlaşmamızın, Türk donanmasının Boğazlar'dan çıkmaması gerektirdiğini hatırlatıyordu. Aksi olursa, tarikat antlaşmayı bozulmuş sayacak ve Cem Sultan'ı konuğu olarak yanında daha fazla tutmayacaktı!

İnanılmaz şey gibi görünür ama, bu gerçeğin ta kendisidir: Sultan Bayazıt bu şantaj karşısında geriliyordu; bir kez, iki kez, üç kez (1483, 1484, 1485'te) geriledi. Sizin çağınızda bazı kişilerin Cem olayının pek şişirildiği kanısında olduklarını, gerçekte olayı daha az önemli saydıklarını işitiyorum. Fakat siz kendiniz kanıtlayın: Türk Sultanı seferini, yani kesin zaferini üç kez erteledi (dedim ya, ona karşı koyacak bir güç yoktu, Hıristiyanlık kendi içinde savaşıyordu), çünkü Cem'in ortaya çıkmasından korkuyordu!

İnanılmaz olduğu kadar da doğrudur ki, Cem yalnız bizde efsaneleşmiş değildir. Onu trubadurlar da şarkılarına konu etmişlerdi. Cem ötede de bir efsaneydi. Matiaş, Cem'le omuz omuza süratle başarıya ulaşacağına içtenlikle inanıyordu. Ba-

yazıt, ordularının Cem'in karşısında dağılıp gideceğine ve kalelerinin kendiliğinden kapılarını açacağına da tüm bir içtenlikle güveniyordu. Ötedeki halklardan söz edemem -halkların sorumunu kimse üzerine alamaz- fakat bizim elimizde, onların, sultan oğlunun daha küçüğü, daha iyisi, daha sarışını demeden, Bâbıâliye karşı her baş kaldıranın boynuna sarılacaklarını gösteren kanıtlar vardı.

Seferi ertelemesi gibi çok ileri bir istekle Bayazıt'a elçi gönderdiğimiz her zaman, elçinin dönüşünü ürpertiler içinde bekliyorduk. Öyle ya, Bayazıt gerileyecek mi, yoksa bize (kendi adamıyla, çünkü bizimkisinin kellesini uçurmuş olacak) şöyle kısa bir cevap mı gönderecek: «Ey saygıdeğer kişiler, Cem'e vereceğiniz orduları görmek isterdim. Ferara, Floransa, Napoli, Viyana ve daha bilmem hangi cehennemdeki çatışmalarla başa çıkabilecek askeriniz yokken, bu orduları nereden alacaksınız? Hem şu başa geçireceğiniz Cem'i de nereden, Fransadan, Rodes'dan mı alacaksınız? Her yıl binlerce altını nasıl elden kaçıracaksınız, a saygıdeğer efendiler, yoksa bu altınları benim kazanacağım kesin bir savaşta mı ortaya atmayı düşünüyorsunuz?»

Bayazıt'tan işte tam böyle bir cevap bekliyorduk ve böyle bir cevabı hiçbir zaman almamış olmamız, çok, ama çok şaşılacak bir şeydir. Bu durumda, bir, daha doğrusu iki şeyi kabul etmek kalıyordu: Ya Bayazıt aklından zoru olan bir adamdı, ya da Cem gerçekten ağabeyine mal olduğu kadar değerliydi?

Hayır, üçnücü bir ihtimal de vardı (iyi ki Bayazıt bunu anlayamadı: aslında o büyük tehlike yıllarında Batı'yı koruyan Tanrının elini ben sadece bunda görüyorum) Aklından zoru olanlar bizdik. Tarihin doğrulamadığı bir niteliği yakıştırarak, bize vahşi diye tasvir ettikleri bir Bayazıt bile tasavvurlarında gerçeğe varamadı: Batı, aslında, kırk beş bin dukaya, iki-üç ticaret anlaşmasına, bencilliğinin üstün-

lüğüne karşılık, eşine raslanmadık bir tarihsel fırsatı kaçırıyordu.

D'Obüson kardeş, Cem olayında ilk adımları hazırlarken, Cem'in tuğrasıyla o beyaz kağıdı doldururken, Papalığı da, Fransız Kralını da, Mısır Sultanını da tehdit ederken - bütün bunlara tanık olduğumdan ötürü eminim -, kendi dünyası tarafından kötülenme korkusuyla titriyordu. Korvin'in pek acemice ve inandırma gücünden yoksun biçimde yaptığı gibi, hainlikle suçlanacağından korkuyordu. Ama korkmanın sırası değildi. Bizi suçlayanlar çok geçmeden bizim hainliğimizi ufak iş saydılar ve büyük bir kolaylıkla bizi geride bıraktılar.

Bu, yanılmıyorsam, IV .Sikst'in son nefesini verdiği saatte başladı.

Kutsal kilisemiz için taht savaşı, Papa seçimi günleriydi. Böyle zamanlarda Roma'da bulunmayışıma çok yanıyorum. Dediklerine göre, yeni bir Papa seçiminden daha masraflı, daha karmakarışık adamın soluğunu kesecek kadar beklenmedik olaylar ve manzaralarla dolu bir şey düşünülmesi olanaksızdır. Biz Rodos'luların bu işte sözümüz olamazdı, rahip kardeşler arasında kardinal yoktu. Sorunu tartıştığımızda, büyük rahip hafifçe diş gıcırdatıyordu. Ve diyordu ki: «Bukadar şanlı bir tarihe sahip, Fatih gibisi üzerinde öylesine büyük ve taze bir zafer kazanan bir tarikatın, saflarında hiç olmazsa bir kardinal bulunmaması şaşılacak iştir. E, neden? Çünkü sözünü ettiğimiz bu savaş hazinemizi öyle tüketip tamtakır etmiştir ki, kalkıp da birine kardinal sanı satın alamıyoruz, evet, nedeni bu!»

Kısacası, seçimlerin sonunu seyirci olarak bekledik. D'Obüson kardeş, güçlü ve uzak görüşlü bir kişi olan İnokentiy'e oy verebileceğini yineleyip duruyordu. Baş rahibin neden İnokentiy'i tuttuğunu biliyordum. Kardinal, Yoanit olmasa da, Rodos'luydu ve D'Obüson'la eski arkadaşlıkları vardı.

Öyle oldu ki, yeni Papamızın adını ben D'Obüsondan önce öğrendim ve kendisine bildirdim: İnokentiy. VIII Ve o anda çok ender bir şey gördüm: Baş rahip mutlulukla gülümsedi!

Hiç şüphesiz, artık kendini en yüksek kilise makamına çok yakın görüyor ve bundan ne gibi sonuçlar elde edebileceğini hesaplıyordu. Çıkarı hiç de az olmayacaktı; zira bizzat hükümdar olacağına, hükümdarın sevgisini kazanmış olmak her zaman daha yararlıdır.

Kurallara göre, her yeni Papa, kendisine bağlı din adamlarından yemin alırdı. İşte bunun için, 1485 yılının ilkbaharında, çeşitli tarikat ve piskoposlukların kurulları Roma'ya gitmeliydiler.

Rodos'u, tarikatın şansöyle yardımcısı Kaursen kardeşle ikimiz temsil ettik. Ödevim, demecimde, Türk tehlikesine karşı hizmetlerimizi anlatmak ve Rodos şövalyelerinin gerek duyduklarına bir Rodoslunun kulak vereceğinden umutlu olduğumuzu belirtmekti.

D'Obüson'un bana son tembihi şu oldu:

«Cemden söz açılırsa, bu sorunda yetkili olmadığınızı söyleyeceksiniz. Varsın, Papa hazretleri kendi isteklerini bildirsinler. Özel olarak cevap vereceğiz.»

Nisan ortasında yola çıktık ve İtalya'ya doğru deniz yolculuğumuzda korsanlarla hiç karşılaşmadık. Ayın sonlarına doğru Roma'ya vardık. Roma, hâlâ yeni Papa'nın seçimini kutluyordu, bütün sokaklar bayram örneği süslüydü, akşamları sokaklardan fener alayları geçiyor ve hemen hemen gün aşırı birinin mezarı ziyaret ediliyor, saygı duruşunda bulunuluyordu. İnokentiyVIII, halkın önüne çıkmak için bu fırsatlardan yararlanıyor çil para dağıtıyor, iyi dileklerini esirgemiyordu. Tek sözle Roma, gürültülü, yorucu, cansıkıcıydı.

Biz, tarikat ve piskoposlukların delegeleri, her sabah birkaç yeminde hazır bulunuyorduk. Temsilciler demeçlerini okuyorlardı. Bu demeçler hemen hemen birbirinin aynıydı ve ancak çok tecrübeli bir kulak, Roma'ya karşı şu veya bu tutumun özelliklerinin gizlendiği küçük, fakat çok önemli yerleri ayırdedebilirdi. Öte yanı hep aynı şey! Hepsi de hükümdarlar arasındaki bitmez tükenmez savaşlardan kızgınlık duyduğunu

belirtiyor, İtalya ve Orta Avrupa'nın kısa zamanda barışa kavuşturulmasında direniyor, vatandaşlar arasında henüz biçimini bulmamış, ama kesinlikle artmakta olan huzursuzlukların gizlediği tehlikeye değiniyordu. Ve en çok, Türk tehlikesine karşı elbirliğiyle kesin davranışlara girişilmesinde diretiyorlardı.

Yeri olmadığı halde, onlara, «Bu tehlike hakkında ne biliyorsunuz ki?» diye memnunlukla sormak isterdim. Çünkü bütün katoliklerden ancak Leh ve Macar hükümdarları Osmanlıların gücünü kendi sırtlarında duymuşlardı. Zaten İstanbul'a karşı hızlı bir haçlı seferi açılması gereğinden en çok söz edenler onlardı. Burada, pek doğal olarak, Cem adı da anıldı. Matiaş Korvin'in delegesi, hükümdarının tarikatımıza çok gücendiğini de belirtti.

Bu sözleri duyunca elimde olmadan bir tepki hareketi göstermiştim. Evet, Macarlar bu yakınma için çok kötü bir zaman seçmişlerdi ve ben bunu yüzlerine vurmalıydım. O andan VIII. İnokentiy'in bakışıyle karşılaştım. Hafif bir jestiyle «Kendinize hakim olun!» der gibiydi. Ben de boyun eğdim.

Aynı akşam garip bir şey oldu: Papa'nın beni yanına davet eden bir adamı ziyaretime geldi. İnokentiy VIII, yeminimizden önce benimle konuşmak istiyordu! Yeni bir Papa sıfatıyle, kendisine bağlı, ama daha and içmemiş bir din adamını kabul etmek, sizi inandırmak isterim, tümüyle kural dışı bir davranıştı. Deek ki, İnokentiy benimle özel kişi sıfatıyle konuşacaktı.

Mor - yeşil giysileri, uzun beyaz çorapları ve altın süsleriyle çok güzel görünen markizin peşinden, sarılar ve kırmızılar içinde ve yine çok cicili - bicili iki İsviçre'li koruyucu arasında, meşalelerin ışığında, sarayın sonsuz dehlizi boyunca yürüyordum.

Markiz beni büyük diyemeyeceğim bir odaya soktu ve kendisi çekildi. Bir perdenin yavaşça çekilerek İnokentiy'in süzülür gibi odaya girmesine kadar, epeyce bekledim galiba. Papa giysilerini çıkarmış, basit bir beyaz cüppe giymişti.

Bu karşılaşmamızda ve daha sonrakilerde VIII. İnokentiy'in çok dikkatimi çektiğini belirtmeliyim. Adam kişilik sahibiydi bu söz götürmez. Pek boylu diyemeyeceğim, ne şişman, ne de zayıf, ama görünüşte dayanıklı ve sarı - solgun sayılamayacak bir adam olan İnokentiy, elli yaşlarında, hiç de rahip yaşantısı sürmemiş bir erkeğe benziyor, daha çok Rodos'lu orta halli bir taciri veya denizciyi andırıyordu. Onu bu dediklerimden ayırdedebilecek tek şey ,aynı anda soran ve anlayan çok keskin bakışlarıydı.

Papa içeri girince beni iyice süzdü; bu bakışı ne çok uzun, ne de çok kısa, tam birisi konusunda fikir edinmeye yetecek kadardı. Öpeyim diye elini uzatmadı; daha yemin vermemiştim.

Ve İnokentiy, gözlerini yüzümden hiç ayırmadan konuşmaya başladı :

«Papalığın, tarikatınızla yarınki yeminde tartışamayacağımız bazı durumları çözümlemesi gerektiğini sanıyorum. Siz de gördünüz ki, bütün din adamlarımız, temsilcileri eliyle, Doğu'ya karşı hemen bir haçlı seferine girişilmesi dileğini ortaya koydular. Bir Papa için, adını bir haçlı seferiyle bağlamaktan daha kutsal bir görev olmadığını anlarsınız; aslında Hıristiyanlık içinde düşmanlıklara son verip onu kutsal bir dava uğruna savaşa götürebilen kutsal papalarımız parmakla sayılacak kadar azdır. Size söylüyorum, hem daha öncekileri kişisel olarak yerdiğim için söylüyorum ki, ben böyle bir yüce davayı erteleyemem ve engelleyemem. Dahası var; bu davaya tüm yaşantımı adayacağım!»

Sessizce dinliyordum; ne işiteceğimi biliyordum. D'Obüson kardeş önceden sezmişti: Cem'le ilgili görüşmeler ertesi sabaha bile bırakılmadı! Galiba, İnokentiy, Matiaş'ın temsilcileri ve Fransızlarla bir anlaşmaya varacağımızdan korkuyor ve değerli malımıza kutsal bir haciz koymakta acele ediyordu.

«Sizler, Türkler üzerinde zafer kazanmış savaşçılar olarak, böyle bir seferin ne gibi güçlüklerle bağlı olacağını anlarsınız. İtalya hâlâ barışa kavuşmuş değil; Almanya ve Maca-

ristan Kralları ölüm - kalım savaşındalar. Papalığın güveni ve çıkarı için her şeyi yapacağım, yeter ki Tanrı yardımcım olsun! Fakat bir konuda hiç zaman kaybedemeyiz, çünkü tehlike kapımızdadır, yani Cem Sultan'ı Roma'dan uzakta tutmamalıyız. Burada bulunması, seferin gerçekten yapılacağının bir işareti olabilir. Ve düşmanlarımızı onu kaçırmak veya vermek yeteneğinden yoksun eder.»

İnokentiy heyecandan ayağa kalktı ve oda içinde dolaşmaya başlayarak, konuşmasını sürdürdü:

«Papa Sikst'in nasıl olup da böyle bir dikkatsizlik yaptığına şaşıyorum doğrusu. Biz, Cem'i bugüne kadar koruduğundan ötürü Tanrıya şükredelim. Ama dikkatsizleri Tanrı da korumaz. Ancak - İnokentiy yüzümün ifadesini daha iyi izlemek için tam önümde durdu - Ankona ve civarının (bizim mülklerimizden biri) Cem Sultan'a bırakılmasını buyurmuş bulunuyorum. Orada kendisini Papalığın ve Yoanitlerin adamları koruyacaktır. Koruyucuların komutanlarını atadım, ödeneğini ayırttım, konuğumuza eşlik edecek yardımcıların rütbelerini dağıttım. Düşünün bir kere: Fransa'nın taşra şatolarında bir dilenci gibi tutuğumuz, gerekli olan yücelik ve yardımcılardan yoksun ettiğimiz bir kişiyi düşündüğümüz seferin başına nasıl geçirebiliriz? Kral ve prensleri sefere katılmaya şimdiye kadarki tutumumuzla zorunlu kılmalıyız, Kendal kardeş, bu tutumumuzla edemeyeceğiz! Yoksa başrahibiniz bunu anlamıyor mu?»

Epey zaman bir türlü kendime gelemiyordum; Papa hazretleri kafamı allak bullak etmişti. O adeta, Cem'i konuk edenler, daha doğrusu sahipleri biz değilmişiz de, bizzat Papalık imiş gibi konuşuyordu; sanki bu konuda aramızda anlaşma isteği değil, artık anlaşmanın kendisi vardı.

Ben ancak:

«Cem olayı konusunda yetkim yok!» diyebildim.

Papa şaşkınlıkla:

«Yetki ne gerek?» diye sordu. «D'Obüson kardeş tarikatı-

nıza Kutsal Kilise'mizin dışında bir şey gözüyle mi bakıyor yoksa? Aramızda sizin - bizim ayırımı mı var?»

«İzninizle, pek o kadar değil, Papa hazretleri.» - İşler o kadar ileri gidiyordu ki, korkmaya başladım ve bu sözleri söylemeye cesaret edebildim. - «Rodos ateş altına alındığı zaman onu ancak tarikatın savaşçıları savundular. Yerle bir edilen surlarımızı restore etmek, onarmak gerektiği zaman - zira şimdi de büyük bir tehlike altındayız - biz yine kendi yağımızla kavruluyoruz.»

Papa yumuşak bir sesle:

«Pek de yalnız kendi yağınızla değil, kardeş,» dedi. «Defterlerimizi gözden geçirdim: Rodos, kuşatmadan sonra bizden iki bin duka almış!»

«E, bu artık büyük bir ustalık!» diye düşündüm. Daha o zaman - kaybımız en azından yirmi bine yakındı - bu iki bin duka yardım bize alay gibi gelmişti. Şimdi de üstelik bunu başımıza kakıyor ve karşılığında bizim altın Cem'imizi istiyorlardı!

«Yetkili değilim» diye yineledim.

«Buna gerek de yok,» diye İnokentiy de yineledi. «Lütfen D'Obüson kardeşe, Ankona'nın konuğumuzu ağırlamağa hazır olduğunu bildirin. Cem'in yüceliği bize çok paraya oturacak, ama Papalık, tarikatınızdan - geçim parasını Bayazıt verdiğine göre - yılda ancak otuz bin istiyor. Kalanını kendiniz için alakoyacaksınız. Biz Cem Sultan'ı kabul edip koruyan Yoanitlerin hizmetlerine büyük bir değer veriyoruz; bu hizmetler doğaldır ki armağansız kalmayacaktır. Baş rahibinize bildirin ki, övünçsüz kardeşimiz Giskar D'Obüson kardinalliğe yükseltilmiştir.»

İnokentiy, sözlerinin üzerimdeki etkisini sert bir bakışla değil, dikkatle izlemişti. Doğrusu ya, beni şaşkınlığa düşürdüğünü söyleyebilirim. Üç yüzyıllık varlıklarına ve Roma'ya hizmetlerine karşılık, Yoanitler, anlaşmalarda henüz bir kardinale sahip olamamışlardı. Demek, Papalığın bu bağışına erişebil-

mek için, ellerine, çeşitli mutsuzluklar yüzünden çılgına dönmüş bir barbar prensin düşmesi gerekmişti!

İnokentiy'in çevik aklına hayranlığım içinde, «Ne mükemmel yolların var, Tanrım!» diye düşündüm. Dikkat edin, Papa, Piyer D'Obüson'a armağan vermiyordu, zira değiş - tokuş hemen göze batacaktı. Papa, onun kardeşini, yani hiç de dikkati çekmeyen, onuruna pek düşkün olmayan ve istediğin yana çekerek yönetilmeye yatkın (netekim, şimdiye kadar onu hep bizim Piyer yönetmişti) ve Rodos'ta kimsenin hesaba katmadığı ihtiyar Giskar'ı kardinal yapıyordu. Böyle bir alış - veriş gene de Piyer'e büyük üstünlükler sağlıyor; ulaşması için kendisine bir hedef daha kalıyor, yani kendisinin de kardinal olması yolu açık bırakılıyordu.

«Başında sen bulundukça, Papalığa yenilgi yoktur!» diyordum içimden. VIII. İnokentiy'in daha ilk adımlarında bir dönüme tanık oluyorduk.

Kendimi toparlamamı bekleyen Papa, yine sürdürdü:

«Piyer D'Obüson kardeşime bildirin ki, onun Cem olayındaki kişisel hizmetlerine çok daha büyük bir değer veriyorum. Konuğumuz Ankona'ya ayak basar basmaz, Piyer D'Obüson kardeşimiz Kutsal Kilise'mizde kardinal - diyakoz ilân edilecek.»

İlâhi yarabbi! Birden boşluğa bir kayıp düşüyorum gibime geldi, hemen iskemleye tutundum. Demek, biz yerimizde oturup dururken, Cem'in fiyatı inanılmayacak kadar yükselmişti. Kardinal - diyakoz! Bu nedir, biliyor musunuz? Artık bütün yeryüzü nimetleri adeta yağmur olup, yalınayak başı kabak iki bin rahibin ve ölümsel bir adanın hakimi Piyer D'Obüson'un üzerine yağacaktı!

«Ne de üstün yolların var!» diye kendi kendime tekrarlıyor ve haberlerimin işte bu D'Obüson tarafından nasıl karşılanacağını görene kadar sabırsızlıktan çatlayacağımı düşünüyordum.

«Berat hazır.» - İnokentiy gerçekten önünde berat açıp gösterdi. «Ve artık söylediğim gün yürürlüğe girecek. Şimdi,

Kendal kardeş» - nezaketle bana döndü - «küçük kiliseye geçmemizi rica edeceğim. Yarın kutsal tahtım önünde tarikatınız adına yemin edeceksiniz. Bu akşam ise, yaşantınız üstüne yemin edeceksiniz ki - Tanrıyı ve çilekeşlerini yeryüzü işlerine karıştırmak doğru olmayacağından - bu konuşmamızı D'Obüson kardeşten başka hiç kimse bilmeyecektir.»

Küçük kilise karanlıktı. İnokentiy'in getirdiği mum içerisini ancak aydınlatıyordu. Tasvirli haç önünde - birçok Papa'nın dua yeri, dolayısiyle Tanrı'nın yeryüzü vekili ile karşılaştığı yer - diz çöktüm ve andiçtim. Yaşantım üstüne. Buna tam andiçme diyemem, çünkü yaşantımın artık gerçekten dilimi tutmama bağlı olduğunu kavramam gerekiyordu. İnokentiy, bunu kavrayabilem için hayli zamana gereğim olduğunu düşünmüş olmalı ki, yumuşak bir sesle önerdi:

«Akşam duanızı da edin, kardeş. Kilisemizden çok az kimse burada diz çökmüştür.»

Kaursen kardeşe, Papa hazretlerinin benimle yarınki seremoninin ayrıntılarını kanıtladığımızı söylemekle yetindim. Şansölye yardımcısı sustu. Benzeri bir andın onu da bağlayıp bağlamadığını bilmiyordum ve öğrenemedim.

Ertesi sabah kutlama demecimizi okudum. Kaursen'le birlikte taht önünde diz çöktük, and içtik ve takdis edildik. Ertesi günü de yola çıktık.

Ostya'da gemiye bindik. Bundan önce, bir rastlantı olarak birisi bize yetişti, Napoli delegelerinden olduğunu söyledi. Rodos'tan önce Napoli'ye uğramamızı diledi. Böylesi, tarikatımızın çok yararına olacakmış!

Sorumluluğu üzerime alıp karar vermeliydim. Kaursen bakışlarımdan kaçıyor, fikrini bildirmek istemiyordu. Bense, gölgede yüzmeğe başladığımız saate kadar bir karara varamamıştım; Vezüv üstündeki bir kara bulut gemimizi gölgede bırakıyordu. Gemimizde Papa tarafından altın koklatılmış en azından bir denizci bulunduğunda şüpheleniyordum. Belki de üç kişiydiler. O halde Napoli'ye uğramamı bunlar nasıl karşılarlardı? A-

man, nedir yani, nihayet ben Papa'nın sözlerini ve isteklerini sır olarak saklayacağıma andiçmiştim, bana şuraya veya buraya inmeyeceksin diye kimse bir yasak koymuş değildi ya!

Sahilin ucundan saptık, hem o sahili bile görmedim, kaygı ve düşüncelerim beni kör etmişti. Sonraları, Kaursen kardeşin «krallara özgü» dediği karşılanışımız da, Kral Feran'ın bize verdiği - şüphe uyandıracak kadar - gözalıcı armağanlar da beni şaşırtmadı. Derdim başkaydı; ben hep kralla görüşmeyi bekliyordum.

Uzun uzadıya anlatımlarla canınızı sıkmayacağım. Bu konuşma, Roma'daki konuşmadan hemen hemen ayrıtısızdı, ancak sözler biraz başkaydı: Kral Feran, asıl Napoli toprakları ve her şeyden evvel Sicilya, Türk tehlikesi karşısındaydı. Cem üzerinde hak ileri sürüyordu. Hem de ölçüsüz armağanlar ve çıkarlar öneriyor toprak ve para, Rodos'un savunması için ordu verebileceğini söylüyordu. D'Obünson kardeşlere kardinal sanları vereceğim diyemedi ve kaybedecekti. Napoli'den armağanları gemimize yüklerken, bayağı vicdan azabı da çektim. Öyle ya, Kral Feran için bu armağanlar düpedüz kayıptı. «Herkes akıl parası eder» diye kendimi teskin ediyordum. Gerçekten, eğer Feran bu ileri sürdüklerini akıl edenlerin ilki olmadığını kestiremediyse, ve Cem'in artık bir kralın ödeyebileceğinden çok daha pahalı olduğunu sezmediyse, aslında çok akıllı bir hükümdar değil demektir.

Bu son fikir benim değil; bunu dönüşümden sonra D'Obüson kardeş söyledi. Aynı zamanda Sultan Kayı bay'ın Cem'e karşılık tarikata yüz yirmi bin duka ileri sürdüğünü bildirdi. Bu paranın bir kısmı - yirmi bini - hazinemize yatırılmıştı. Bu altınları, merhum Fatih'in dul karısı, Cem'in annesi özel adamlariyle gödermişti; belki çekingenliklerimizi önler, bizi bağlar ümidiyle, bütün servetini (sürgünde bulunan bir dul sultan herhalde daha fazlasıa sahip olamazdı) önümüze yığmakta acele etmişti.

Böylelikle Cem için aldıklarımızın toplamı - artık çoktu,

hesapladınız sanırım - beni şu önemsiz yirmi bin altının düşündürdüğü kadar kaygıladırmıyordu. İnsaf, değil mi ya? İnsanın çok gayret harcayarak geçebildiği şeyler vardır. Örneğin, bir tutsağın annesi!

D'Obüson sanki vicdanının sesini duymuş gibi söz verdi:

«Tanrı tanığım olsun! Ben bu parayı bir gün tümüyle geri vereceğim!»

Ve öyle de oldu. İsterseniz yoklayın. Cem için alıpta geri verdiğimiz tek şey bu yirmi bindir. Doğrusunu isterseniz, kendi isteğimizle yapmadık bunu, D'Obüson'u böyle davranmak zorunda bıraktılar.

Düşüncemizin tam karşıdı, büyük rahip, VIII. İnokentiy'in tekliflerini hiç heyecanlanmadan, hatta çok düşünceli bir sisizlikle dinledi. Bunları benimsemesine yardım ettim:

«Başrahip hazretleri, bu düşte görülenlerden de üstündür, Cem'in fiyatı her saat yükseliyor!»

«Tam da bundan ötürü!» - D'Obüson bunları dişlerinin arasından, her heceye basa basa söyledi. - «Tam da bundan ötürü ya! Bu çılgınca artırmayla beni kudurtuyorlar. Cem'e sahip olduğum zaman daha neler kazanabileceğimi hatırlatıyorlar bana durmadan!»

«Başrahip hazretleri, ne diyorsunuz, Cem bizimdir! Bütün tedbirleri almadık mı?....»

«Ne tedbiri?» - Şimdi D'Obüson kardeşin de katkısız bir garaz bağlayabildiğini görüyordum. - «Cem Fransa topraklarında. Kralın, kendi mülkünden böyle bir cevherin çıkarılıp alınmasına kolayca izin vereceğini mi sanıyorsunuz? Yarabbi, biz budalaysak, ne diye bizim gibi başkaları da bulunduğunu umut edebiliriz?»

«Rahip hazretleri, seçimimiz nerede kaldı? Mademki Cem gerçekten kendisi için ödenen altın kadar ağır çekiyor, öyleyse buradan, Rodos'tan nasıl olsa kaçırılacaktı. Sonra, bizim hiç olmazsa Cem'in sırtından elde edilen kazançta payımız var.»

«Payımız!» - D'Obüson bunu yine kinle yineledi; iflas

etmiş bir tefeciye benziyordu. «Bütünü senin olabilecekken, bir payına razı olmanın ne müthiş şey olduğunu anlamıyor musun yoksa, Kendal kardeş? Bundan başka, siz henüz her şeyi bilmiyorsunuz, Kendal. Siz burada yokken, Bayazıt Suriye'ye saldırdı. Cem olayına katıldığından ötürü, Karamanlıların elebaşısı Kasım beyi ölümle cezalandırdı. Sıra şimdi Kayıtbay'da. Bir ay önce Bayazıt ondan Cem'in annesini ve eşini istemiş, Kayıtbay da itelemiş. Yeni yıla kadar savaş patlak verebilir. Akdeniz'de.. Şimdi, karada bir savaş başladıktan sonra, artık Bayazıt'a, gemilerini Boğazlar'ın öte tarafında tutsun diye söz geçirmek elimden gelmez. O zaman, Bayazıt, Mısır'la savaştığını ve kendisine bu gemilerin orada gerekli olduğunu söyler. Bu arada sularımızdan geçerken gemilerinin toplarını bir de Rodos'a karşı çevirmesine kim engel olabilir? Size soruyorum, Kendal, kim engel olabilir?»

«Kim mi engel olabilir, Başrahip hazretleri? Hıristiyanlık. Ben, Papa İnokentiy'in direncini, birçok hükümdar'ın Cem'e sahip olma ve sefere başlama dileklerini gözönünde tutarak, Rodos'a bir saldırın, haç ile hilâl arasında bir savaşın başlangıcı olabileceği kanısındayım.»

Başrahip dişleri arasından:

«Parlak düşünceleriniz beni sevindirdi, Kendal kardeş,» dedi. «Bana kalırsa, ancak bir tek içten dost görüyorum : Sultan Kayıtbay. Kalanların hepsi - sesi kinle kamçılaşmıştı - Rodos'un yok olmasını isteyeceklerdir. D'Obüson'un aldığı paraya sahip olabilmek için. İşte durum bu.»

Sırtımdan ürpertiler geçti. İşin kötüsü, başrahip haklı görünüyordu. Hele şimdiye kadarki denemelerimiz gözönüne alınırsa. Tam, kendimizi olaylara bırakmamak için ne gibi tedbirler düşündüğünü soracaktım ki, D'Obüson yine konuşmaya başladı :

«Ne de olsa, yalnız İnokentiy'e yaslanabiliriz. O birçok şeylere göğüs gerebilir. Yeniden, Kendal kardeş, Roma'ya gideceksiniz, benim kabulümü bildirmek için. Biz, saydıkları şey-

lere karşılık Cem'i Papalığa veriyoruz. Varsın, Cem'i nasıl alacağını İnokentiy düşünsün; bu bizim olanaklarımızın dışında bir şeydir. Ve tümüyle umutsuzluğa kapılmıyalım. Cem'in nafakasına dair anlaşma Bayazıt ile bizim aramızda imzalanmıştır. Belki Bayazıt bunun yenisini, örneğin Papa ile yeni bir anlaşma imzalamaz. Her şeye karşın, altın ırmak Rodos'tan geçecek değil mi?»

Ve D'Obüson, hayal kırıklığından henüz silkinmiş bir adam gibi güçlükle gülmeye başladı. Sonra ansızın aklına gelenle bu gülüş eriyiverdi. Ve sözü şöyle bağladı:

«Bunun bize iyiliği dokumayacağını kim söyleyebilir? Bayazıt, Cem'in İtalya'ya geçtiğini öğrenir öğrenmez, seferin başlayacağını sanacak. Ve o zaman Akdeniz'de çok kararlı olacağı şüphelidir.»

ŞAİR SADİ'NİN 1483 EKİMİNDEN 1484 HAZİRANINA KADARKİ DEVRE HAKKINDA ONBİRİNCİ ANLATIMI

Ansıdığıma göre, bundan önceki öyküm, tarikatın Savoy komanderisi Rumili ile sona erdi. Sizlere Rumili'den derin bir hoşnutsuzlukla bahsetmiştim; halbuki şimdi, bakışımı geriye, bütün sürgün yıllarımıza çevirince, Rumili'nin o kadar kötü olmadığını anlıyorum. Rumili'de ne de olsa umutla yaşıyorduk.

Rumili'deki bekleyişimiz 1483 yılı sonbaharında ansızın sona erdi. Cem'in hastalığından hemen sonra, ya da hükümdarım henüz tüm olarak iyileşmeden önce..

Cem'in bizimkileri uğurlarken ilk defa bayıldığını söyledim. O akşam onu nasılsa yatağa sürüklemiş ve güzelce örtmüştüm. Bir ölü gibi solgun yatıyordu; baygın olduğu halde, yüzü acı görünüşünü kaybetmemişti. Usumdan şunlar geçiyordu: «Cem, dostum, nerde, o at koşturmanın sıcaklığı içinde, kızarmış yağız çehren, canlı çevik duruşun ve nedensiz mutluluğunla sabahları bizleri beklediğin günler nerde kaldı? O zamanlar sen sanki doğmakta olan günün ta kendisiydin ve biz günümüzü sende nekadar üstünlükle karşılıyorduk....»

Şakaklarını biraz ıslatmış, göğüs düğmelerini çözmüştüm. Cem'in rahatsızlığını kesinlikle sezmiş olsalar da, şövalyelerden birini çağırmaktan çekiniyordum. Konuklarına sunacakları bardaktan korkuyordum. Rumili'nin duvarları arasında ar-

tık bizim olan hiçbir şeyimiz yoktu: Bataklıktan çıkabilmek için, eski bir masalın körü ve sağırı gibi birbirimizi desteklemeliydik.

Ansıdığıma göre, bütün hafta uyumadım. Gecelerimi yarı dalmış durumda geçiriyordum. Alacakaranlıkta, perdelerin insan dokunuşlarıyla oynadığını, rüzgârın uluyuşunu insan nefesiyle ısınmış olduğunu sanıyordum. Çevremizdeki her şeyden müthiş bir düşmanlık esiyordu ve biz bu çevre içinde yapyalnız ve korunaksızdık.

Nasıl anlatırsam anlatayım, kavramanız zordur: Yurtlarından uzakta, yaşantılarında henüz hiçbir günahları olmayan iki genç adam, Doğulu iki ozan, tümüyle yabancı bir dünyanın tanımadık duvarları ve anlaşılmadık savaşçılar arasında kapanmış kalmışlardı.

Hayır, siz bizim dramımızı yine kavramış değilsiniz. Bizi kendi safdilliğimizin soktuğu tutsaklıktan ötürü bize acımaya hazırsınız. Oysa asıl önemli olan tutsaklık değildi. En çok canımızı sıkan, Cem'in hastalanmasına sebep olan şey, kökten farklı iki yaşantı şekli arasında değil, iki düşünüş arasındaki çatışmaydı.

Biliyorsunuz, bugünkü görüşünüz Doğuluyu size yanlış bir ışık altında gösteriyor; siz onu çok daha sonraki yüzü ile ele alıyorsunuz. Bu yüz, beni, on beşinci yüzyılın Doğulu düşünürünü gücendiriyor. Çünkü gitmekte olan ortaçağ'da Doğu yüce bir şeydi. O Doğu tek milletli devletleri tanımıyordu; uçsuz bucaksız imparatorluklarında en az on dilde konuşuluyor ve sayısız tarikatlar bir yana, ikişer - üçer dine inanılıyordu; bu imparatorluklarda kadim miras hiç bir zaman yokedilmedi; orada askerler imparator oluyordu, imparatorları birçoğu da sürgünde ölüyordu; Doğuda - bu en önemli özelliği idi - hiç kimse ve hiç bir zaman ,insanla, o çıplak, mutluluk hakkıyla doğan, arayan ve eylemde bulunan insanla sonuna kadar başa çıkamadı.

Bütün Ortaçağ boyunca aydınlık Doğu'dan geliyordu, ve

biz Doğulular, Batılılara barbar göziyle bakmakta tümüyle haksız değildik. Batılı, toprağına daha henüz - sekiz on yüzyıl önce - yerleşmişti; hemen özgürlüğünü bir yığın ufak - tefek hükümdara, düşünce ve vicdanını da bir tek kiliseye tutsak etmişti. On yüzyıl boyunca, Batılı, Roma'nın kurduğu yüzlerce yüce hamamı yavaş yavaş çökmeye hükümliyerek, yıkanmayı bile öğrenemedi; göçüp gelenler bir hamamın neye yaradığını da bilmiyorlardı.

Yine bu on yüzyıl içinde biz Batıya mis kokular, ipekli kumaşlar, baharat, kitap ve tarikatlar satmış ve nihayet - benim zamanıma doğru - ona düşünmeyi de öğretmiştik. Ancak o zaman, Batılı, bizim mirasımızı, Bizans'ın ölümüyle birlikte aldı. Ve sonradan görmeler gibi kendini unuttu: Hiç kimsenin usuna bile gelmeyeni uydurdu. Cem olayını kastetmiyorum, bu olay Batının kendi bilincine varmasında ve artan özlük duygusunda ancak bir halka idi.

Biz başka türlü terbiye görmüştük. Kendi din ve milliyetimi savunmuyorum burada ben. İnanın ki, benim zamanımda bir Doğulu her şeyden önce bir dünya vatandaşıydı, ona dünyamızı bir bütün olarak, insanı da onun süsü olarak düşünmek öğretilmişti. Şiirlerimizi okuyun, gerçi dinimiz onları kabul etmiyordu, ama tek bir ozanımız bile bir şiirden ötürü yakılıp hapse atılmadı. Hatta dinimiz, kişinin yeryüzü mutluluğunu tatma hakkı olduğunu, ve bu mutluluğun kendi özünden bir amaç olup, bütün yüksek düşüncelerin ona ün verdiğini kabul ediyordu.

Vaktinizi boşuna almıyorum, size Cem olayında bilhassa su yüzüne çıkan iki düşünüş şekli arasındaki çelişkileri açıklamak istiyorum. Ve bugüne bugün, rahip nesillerinin bu olayı anlatan ve haklı çıkaran kitaplarını okuduğunuz zaman, Zizim hakkında yazılanları, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Batı'yı saran sayısız tatlı romanları okuduğunuzda, Cem'in başına gelenleri, neden ve nasıl yaşaması gerektiğini yine anlamış olmayacaksınız. Onun düşüncesizliğini yine açıklayama-

yacaksınız, güveni size çocukça görünecek ve çilesini yalnızca kendi ayağıyla arayıp bulduğunu düşüneceksiniz. Oysa her şey, bizim düşünce yöntemimiz, dünya görüşümüzün kaçınılmaz bir sonucuydu. Bu görüşümüzde ne D'Obüson kardeşin, ne siyah şövalyelerin yeri vardı; onda iki anlamlı zindanlar ve iki amaçlı mesajlar bulunamazdı. Kişi hakkında, altında onun imzasının bulunduğu ölüm kararını yazmak bu görüşe sığmazdı. Ve bu görüş, hükümlünün, son varlığından zararsız kılınmış otuz kadar dostundan yoksun edilmesine asla izin vermezdi.

İşte, Cem ile Batı arasındaki bu çatışma, hastalığının anasını ortaya koyuyordu.

Kişi bilincinin yapısında tam yerinde bir şey var. Bir an sonra kişiyi artık düpedüz çıldırtacak bir duruma varıldı mı, o kendi kendini sarıyor, onunla gerçek arasına ağır bir perde iniyor ve artık dünyada gıda aramaksızın yalnız kendisi için hafif hafif ışımaya devam ediyor.

Cem de böyle oldu. O günden sonra mantıkla ilişkisini kesti, kaçmak hususunda bir sürü çılgınca fikirle dolu, kimbilir kimin yardımına bağlı temelsiz umutlar, pek çok anılarla dolu kendi dünyasına çekildi. Bir müslüman prensin kumandasında haçlı seferleri veya Bayazıt'ı askerleri tarafından siyah kardeşlerden adamakıllı öç alınmasını sayıklamaya başladı. Onun uydurmaları, gerçek kişilere, yeteneklere ve olaylara dayandığı halde, benim kafamı allak bullak ediyordu; bunlar bir bütün olarak gerçeğe hiç de adırış etmiyordu.

Cem'in delirdiğini sanmayın, öyle şey yok. O herkes gibi yürüyor, konuşuyor, düşünüyordu; fakat bilinci ile dünya arasında, biraz önce sözünü ettiğim perde vardı. Bu perdeyi ben de kaldırmıyor ve Cem'e sayıkladığını anlatmaya yeltenmiyordum. Niçin? Onun yalnız böyle iyileşeceğini, ayakta kalacağını biliyordum. Hiç olmazsa bedenen..

O zaman Cem gerçekten bana sonu gelmez görünen nice günler boyunca kendini bilmeden yattı. Yaşantısından ciddi olarak kaygılanıyordum. Öylece, baygın ve dalgın, on gün boyun-

ca hiç bir şey yemedi. Her sabah onu daha saydam, örtülerin altında daha erimiş bir halde buluyordum. Yüz çizgileri altın sarısı sakalı içinde adeta kayboluyordu. Ancak ölülerin sakalı o kadar çabuk, sert ve sık büyür gibime geliyordu.

Çok geçmeden, bu dalmalar içinde çılgınca çırpınmalar ve konuşmalar başladı. Cem belirsiz aralıklarla konuşuyor, ya çok gür bir sesle, bağırarak ya da bir sır veriyormuş gibi fısıltıyla konuşuyordu. Durup durup Frenk'i - en çok onu - Mehmet'i, Haydar'ı veya Hüseyin beyi çağırıyordu. Savaş için veya kaçmaya dair buyruklar veriyordu. D'Obüsonla yırtına yırtına tartışıyor, Matiaş Korvin'le bir şeyler görüşüyordu. O günlerde Cem'de başka sesler de vardı; kâh Fatih'in ölüsü üzerinde hıçkırıyor, kâh annesine şımarık yakınmalarda bulunuyordu. Küçük Düke ebedi dostluk andı içiyor, Karaman geceleri üstüne şiirlerini okuyor, ve belki biraz gülünç ama, en basit sözcükler arayarak oğlu ile konuşuyordu. Beni bir defa bile anmadı, çağırmadı. Sanki rüyalarında da, yanında yalnız benim bulunduğumu ve her zaman yanında olacağını anlıyordu. Cem için ben artık kendisinin bir parçasıydım.

Korkunç günler ve geceler geçirdim. Hele o geceler! Mumların üstünde tavanı kaybolan, perdeleri arkasında düşmanın kıpırdadığı, döşemesini sıçanların ve ağaç kurtlarının kemirdiği yüksek oda adeta doluyordu. Cem'in rüyasında çağırdıkları hep bu odadan geçiyorlardı. Tüy gibi hafif adımlarıyla ozanlarımız - sütbeyaz bir öbek genç, alabildiğine şen ve pırıl pırıl delikanlılar - geçiyordu (onları Konya'da bırakmıştık); başlarında Kasım beyle haşin ve sadık, kanları kenevir gömleklerinden dışarı vuran Karamanlılar geçiyordu (onları Suriye, Likya ve Kilikya'da bırakmıştık); hatta atlı olarak küçük dük giriyordu odamıza ve gece gölgeleri onu daha yaşlı gösteriyordu (küçük Dük acaba şimdi nerdeydi?). Ve hemen hemen her gece D'Obüson geliyordu; odaya girdiği ve çıktığı yoktu onun, hep burada, köşelerin karanlığıyle buradaydı, rüzgârla nefes alıyordu.

Benim de, çığınca sayıklayan biriyle aynı odaya kapatıl-

mış, Cem'in hastalanmakla paçasını kurtardığı her musibetle karşı karşıya bırakılmış halimle nasıl olup da usumu yitirmediğime şaşılır. Sanırım beni kaygı kurtardı. Cem için faydasız, boşu boşuna çırpınıyor, kendi kendime verdiğim bu göreve boğulanın can kaygusuyla tutunuyordum.

Günleri saymadım, ama günlerden bir gün - ikindi sularıydı - Cem baygın diyemeyeceğim bir halde epeyce uyudu. Bu sefer ben dalmaya başladım, böyle sakin saatlerim çok azdı. Birden, Cem'in sesini duydum :

«Sadi, gündüz mü, yoksa gece mi şimdi?»

Demek artık kendine geliyordu. Üzerine, hemen hemen zor tanıdığım yüzüne eğildim. Bu yüzü kendisi de dikkatle yokluyordu; kupkuru, bembeyaz eli alnından şakaklarına, oradan da sakalına doğru kaydı.

«Derviş gibi sakallanmışım, Sadi,» dedi. «Çoktan mı hastayım?»

Onu omuzuma doğru çektim, ağladığımı görmesini istemiyordum. Epeyce zayıf, ama çok ağırdı. Denizin, uzun zamandan beri aradığımı, boğulanı kucağıma atıverdiğini sanıyordum.

«Cem,» dedim. «Bunu da atlattık, Cem...»

Ama bu başımıza artık başka şeyler gelmeyecek demek değildi. Bir hafta sonra, kardeşler yola çıkacağımızı bildirdiler. Nedenini artık sormuyorduk bile, cevap hep birdi: Güvenliğimiz bunu gerektiriyordu. Ancak epey zaman sonra, o yolculuğun, Lüdvik'in ölümü ve tarikatın Şarl Savoyski'den duyduğu korkuyla ilgili olduğunu öğrendik.

Bizi Rumili'den dışarı çıkarıp atlarımızı getirdikleri zaman tüylerim diken diken oldu. Hayır, bu yolculuk şimdiye kadarkilere benzemiyordu. O rengarenk, altın sırmalarla donanmış, çevremiz yoktu; Cem bu kez koruyucuları, onların bağırıp çağırmaları ve ustalarımızın nağmeleri arasında atını sürmeyecekti. Bundan birkaç ay önce, bu yürüyüşler Savoy'un soylularını mıknatıs gibi çekip topluyordu, o zamanlar Cem'in her adımından şarkılar ve şiirler doğuyordu.

Ama o sonbahar sabahı Rumili'den ezgin bir grup çıktı. Giysileriyle dikkati çeken iki yabancı sessizce atlarına bindiler. İkisinin de hasta yatağından henüz kalkmış bir hali vardı. Aydınlıkta bir acı duyar gibi gözlerini kırpıştırıyor ve eyer üzerinde eğreti oturuyorlardı. Çevrelerinde ise - önden, arkadan, iki yandan - siyah kardeşler atlarını sürüyorlardı.

Üç gün süren yol boyunca Cem ağzını açıp da söz söylemedi. Halâ Savoy topraklarındaydık, ama Savoy'u geride bıraktığımızı düşündükçe, yüreğim burkuluyordu. Buraların beyaz kayalarına, bodur ve sık çalılıklarına, melâl içindeki seyrek korularına, temiz göğüne adeta alışmıştım. Buraları ne de olsa biraz bizdendi, her solukta Akdeniz çevresinin kokusunu alıyorduk, karşı kıyının ötesi de artık evimizdi... Buranın bayırları biraz Bursa'yı andırıyordu; dünyanın bu kısmına aynı güneş ışık saçıyordu. Kuzey - batıya doğru yolculuğumuz, bizim taraftan devamlı uzaklaşmamız beni eritiyordu.

Yolculuğumuz üç gün sürdü. Bizi kimse karşılamıyor, kimse uğurlamıyordu. Besbelliki, kardeşler bizi saklıyorlardı. Üçüncü günü bir şatoya vardık. İki veya üç hafta sonra başkasına, daha sonra da üçüncüsüne geçtik. Dofine'yi haritasını yaparcasına inceledim, öğrendim. Tabii, şaka ediyorum haritasını filan yapamam, o zamandan yollar, şatolar, ormanlar ve vadiler değil aklımda kalan. Dofine'ye bağlı olarak belleğimde bir çehre kaldı yanız. Sabırsız bir kinin kendini bırakmış bir bıkkınlığın, kısa süreli ışıma ve sonra umutsuz alabildiğine umutsuz bir kederin birbirini izlediği bir çehre: Cem'in yüzü! Herhalde ben de ondan ayrı değildim, ama beni niteliyecek kimse yoktu; Cem her zaman kendisiyle uğraşıyordu, Dofine'deki soylular ise bir sultan hizmetkârına pek önem vermiyorlardı.

Tarikat her yerde bize aynı eğlenceleri sunuyordu: Av, trubadurlar, tıka - basa yemek ve sarhoşluk. Ama biz onları geceleri sessiz konuşmalarımızla çeşitlendiriyorduk. Sessiz diyorum, çünkü rahip kardeşlerden korkumuz yaşantımızın ayrımaz bir parçası olmuştu. Geceleyin düşüncelere dalıyorduk

(bize gelen haberlere kıt demek bile çok olur; hem bunlar belki de katkılıydı). Bayazıt'ın neler yaptığını veya Korvin'in neler yapmak niyetinde olduğunu, Papa'nın Hıristiyanlık adına ne gibi tedbirlere başvurduğunu, otuz arkadaşımızın nereye götürüldüğünü bulmaya çalışıyorduk. Ve daha nice düşünceler sabırsızlığımızı oyalıyordu.

Neden her şeyden önce sabırsız olduğumuzu sormuyorsunuz, zira bu kendiliğinden de anlaşılıyor. Eğlencelere boğarak bizimle oynadıklarını artık anlıyorduk. İlkönce Nis'te bu eğlenceler doğal gibimize geliyordu. Evet, bir Türk hükümdarı Fransa'yı ziyaret ediyordu ,onu karşılıyor, selâmlıyorlardı, bunu anlıyorduk. Fakat hiç kimsenin karşılanışı bukadar uzun süremezdi; her yabancı hükümdarın bunca zaman içinde yüksek seviyede en az bir görüşmesi olur, bir kâğıt, anlaşma, sözleşme filan imzalardı. Halbuki Cem'i Fransa'da kaldığı yedi yıl süresince yüksek kademeden hiç kimse kabul etmedi: yerli hükümdarlar onunla şarap ve avdan başka bir şey konuşmadılar; hiç mektup almıyordu, bir tek bile amamıştı!

Yılda bir kere - nerede bulunursak bulunalım, nisan ayında - Bayazıt'ın elçisi bizi ziyaret ediyordu. Rodos'a Cem'in nafakasını götüren elçiydi bu. tarikatın yardımiyle, Şehzade Cem'in yaşamakta olup olmadığını yokluyordu. Bu günler bizim için kara günlerdi; onları haftalarca önceden seziyorduk. Bayazıt ise, pek titiz olmuştu; elçişi - bundan önce Hüseyin beyin yaptığı gibi - Cem'i uzaktan görmekle yetinmiyordu. İki karış mesafeden bizi görebilmesi için huzuruna çıkmamız isteniyordu.

O yıllarda Cem böyle saatleri heyecan içinde geçiriyordu. Ne de olsa, Bayazıt'ın adamı, kendisine göründüğümüz biricik Türk, yani Cem'in gelecekteki biricik uyruğuydu. Cem, sanki onu şaşkına çevirmeye ve yanlız dış görünüşüyle hayran etmeye çalışıyordu (elçinin önünde hiçbir zaman tek bir söz bile söylemedi). Cem, kabulden önce, kendisini dikkatle giydirmemi istiyordu; genellikle dış görünüşe önem verdiği halde, böyle zamanlarda süslerini özenle seçiyor, en uygularını bulunca-

ya kadar birkaç kere değiştiriyordu; her şeyin uyumlu görünüp görünmediğini yoklamak için gözlerini kısarak aynada kendisine uzun uzun bakıyor, renkler, nüanslar ve kumaşlar arasında bağdaşma derecesine önem veriyor, zevk ölçüsünün kaçırılıp kaçırılmadığına dikkat ediyordu. Tek sözle, böyle saatlerde, bir sultan beyi önüne değil de, bir ressam önüne çıkacakmış gibi hazırlanıyordu.

Sonra da, hükümdarım bana, vezirler gibi giyinişime değer biçiyordu. Nihayet -çok tuhaftı o anlar, anmadan geçemeyeceğim- Cem en güç işe başlıyordu: Yüz çizgilerini adeta topluyor ve yeniden diziyor, arık ve yüce bir ilgisizlik görüntüsü elde edene kadar ondan her türlü insancıl duyguyu silip atıyordu. Gerçekten, her yıl yinelenen bu saatlerde, canlı bir kişiye değil, bir puta benziyordu.

Rahiplere her zaman sinirlenirdi, ama böyle günlerde çevresinde olmalarını istiyordu. Ve onlar da, zırhlı elbiseleri içinde, donuk yüzleriyle iki yanı boyunca yer alıyorlardı. Biz aralarından geçiyorduk. Şatonun merdivenleri çoklukla dardı -bunların hükümdar kabulüne yarayacağını kimse düşünmemişti- ve biz sırmalı hırkalarımızla onların zırhlarına sürtünüyorduk. Döşeme yer yer aşınmış ve bozulmuş olduğundan, Cem doğru dürüst yürüyemiyor, sanki at üzerindeymiş gibi sallanıp sendeliyordu. Hele kabul odasının kapısı o kadar dardı ki, Cem Sultan'ın ön koruyucuları kenarlara vurarak ve birbirlerine çarparak girerlerken madeni sesler çıkarıyorlardı. Fakat Cem'in bütün bu taşra şatolarında ve her zaman pek yüce bir görünüşü vardı.

Ben onu, bir sultan vezirine yakışır şekilde, güneşin ardından yürüyormuşum gibi izliyordum. Cem, henüz çatıştırılmış olan tahtının önünde durmak için birkaç merdiven çıkıyordu. Oturmuyordu. O göz kamaştırıcı güzelliği, yüceliği ve anlamsız yüzüyle, öylece birkaç dakika duruyordu. O, efendisini şaşırmış bir uyruğuna kendini arzeden hükümdarlık gücünün canlı bir tablosuydu.

Bu uyruğu seyretmek eğlenceli bir şeydi. Aslında her yıl başkası geliyordu. Cem'i görür görmez, gözlerinin kamaştığını anlıyordum. Hani böylece gözleri kamaşan bir elçi, her an tetikte olmasa, olduğu yere düşebilirdi. Bu sadece Cem'in efsaneleşmiş olduğundan değildi; onun dillere destan çekimi hala sönmemişti, insanları büyülemeye ve gönüllerinde taht kurmayı sürdürüyordu. Hem de, köpek bakıcıları, silâhşorlar ve daha çok baroncuklarla dolu olan bu yabancı şatolardaki yetersiz beslenmeye rağmen. Yalnızlık ve bilinmezliğe rağmen. Bana kalırsa, Cem'de en sürekli olan, bu çekim gücüydü.

Hükümdarım, birkaç saniye için, yılın gönderdiği biricik uyruğun hayran bakışlarında yıkanıyordu. Artık bu hayranlığı nice dehlizlerden ve odalardan geçirerek geri götürüyor; geceleri içten içe sevinmek için onu yastığının altına saklıyor; ava ve eğlencelere beraberinde götürüyordu. Böyle bir eğlencede, Cem dalgın bir gülümseyişle birden aramızdan uzaklaştı mı, artık bu hayranlığı anısından çıkardığını, hala etkileyici bir çekimliliğe sahip olduğu düşüncesiyle kendinden geçtiğine emin bulunuyordum.

Değersiz bir avunma, diyorsunuz. Doğru. Fakat kendi kendini sultan ilan eden yirmi beş yaşında, filinta gibi, dinç ve şımarık bir kişide şöhret açlığı ne demektir bilir misiniz? Bu açlık her yetersizlik duygusundan güçlüdür; çölde susuzlukla, tek yanlı ihtirasla, hatta açlıktan ölümle bile kıyaslanamaz. Her şeyi tutuşturan ve kapsayan bu açık, Cem'i öksü gibi tüten bir sabırsızlığa döndürüyordu. Bazan Cem'in her parçası haykırıyor: «Ne zaman! En sonunda ne zaman seferin başına geçeceğim, ne zaman zafer kazanacağım ve Topkapı'ya bir sultan olarak gireceğim? Ne zaman?» diye soruyordu.

Ah, onu ne kadar iyi anlıyordum! Ben ki, özgürlüğün kendisine ne zafer, ne de taht sunacağı kişiydim. Ona sıradan bir insan olarak el açıyor ve özgürlükte, özgürlükten öte bir şey görmüyordum. Benim özgürlük diye çırpınışım, artık her düşünceyi, hayal ve düşlerimi gerçekleştirmeye yeterliydi ve

galiba davranışlarımı bile değiştirmişti. Öyle ki, bana herkes, «Sen daha burada mısın, Sadi? Özgürlük sensiz nasıl olur?» diye soracak gibi geliyordu.

Neler yapamazdım!... Her yerde (Rumili, Montröy lö Vikont, Roşeşinar ve Dofine'nin çeşitli şatoları dışında her yerde) benim akranım nice erkekler yaşıyordu -savaşıyor, ticaretle uğraşıyor, ev, borç ve çocuk yapıyorlardı- bense ince davranışlı zindancılar ve buyrukla gelmiş soylular arasında at sürüyordum, tavşan avlıyor, akşamları aşkta aldatılmış bakireler veya Tanrı katında cezalandırılmış câniler üstüne yavan şarkılar dinliyor ve içiyordum, su katılarak hafifletilmiş Fransız şarabı içiyordum. Yarabbi, o ne yüce fıçıydı ki, yıllarca bir türlü boşaltıp da yıkayamadılar; o kırmızı su, çölde susuzluktan ölmüş Bedevinin kanı örneği koyu Kıbrıs veya Şiraz şarabına bayılan benim gibi bir tiryakiye içirdikleri o su, bir türlü bitmek bilmedi.

Evet, yine konumuzdan uzaklaştım. Bizim için olaysız geçen günleri ne gibi olaylarla belirtebilirim? Karşımıza çıkıveren, bizi sağa sola iten ve saçma-sapan, belki de gülünç denebilecek davranışlara zorunlu kılan tüm şeytanları size nasıl anlatsam ki?

Günün birinde Roşeşinar'daydık. Size Roşeşinar'ı tanımlamıyacağım. Hem tüm sığınaklarımızı ne diye anlatayım? Onlar yaşam yolumuzda birer duraktı sadece. Çünkü her birinde bizden bir şeycik bırakıyorduk. En sonunda, kendimizi anadan doğma çıplak bulduk, bedenen değil, ruhen.

Roşeşinar da ötekilerden geri kalmayan orta dereceli bir şatoydu. Buranın efendisi, Avinön komandoruydu. Yani bir Yoanitin elinden ötekinin eline düşmeye devam ediyorduk.

Roşeşinar da ötekilerden geri kalmayan orta dereceli ladılar. Ve bildiğimiz gösteri ve eğlenceler düzenlemeye koyuldular. Artık bunlara boğulmadığımız gün yoktu. Hani ya, beni bir sabah alıp akşama kadar dövseler, dövseler, epey bir hayır işlemiş olacaklarını düşünmeye başlamıştım; böylesi çok

ilginç bir değişiklik olacaktı Dofine soylularına boş yere hep aynı soruları soruyordum; her zamanki gibi Şarl hakkında bilgi edinmek istiyordum. Tam cevap vermiyorlardı: Ya Şamberi'de, ya da Lion'da akrabalarının yanındaymış.

Bu cevapların, Cem'in sabırsızlığının taze yaralarının üzerine dökülen kezzap etkisi yaptığını anlıyordum. Daha iki umudumuz vardı: Şarl ve Korvin. Şarl bütün bir yıl hiçbir şey başaramadı. Ya Matiaş? Macar eline -saklı yada açık- gönderdiğimiz bütün elçilerimiz neden kaybolup gidiyordu ve tarikat gönderdiği haberlerde neden Korvin'den hiç söz etmiyordu?

Cem karar verdi: «Belki tedbirsizlik olacak ama, onun hakkında bilgi istemeliyiz, Sadi. Biliyorum, rahip kardeşler bizi aldatacaklar. Ama ya efendiciklerden biriyle veya silahdarı ile konuşursan?»

Cem'in moralinde yeni bir esintiydi bu. Roşeşinar'da esti. Ona göre, artık davranışta bulunmamızın zamanıydı. Uzun zaman Dünya güçlerinin ellerine bırakmıştık kendimizi. Cem'in bu kararları, sabırsızlığı da işe karışınca, kendisini sıtma nöbetine tutulmuş gibi titretiyordu. Ama bu hali, ne de olsa, üzüntüler içinde yok olmasından, korkunç bir umutsuzluğa kapılmasından daha iyiydi. Cem artık gece gündüz -özellikle geceleri- hiç olmayacak planlar kuruyor ve bunları en ayrıntılı şekilde bana anlatıyordu. Bu hayalleri onun hastalığı mı getirmişti (artık ona sağlam gözüyle bakamıyordum), yoksa bunlar başımızdan geçenlere ve geçeceklere olagan bir cevap mıydı, kesin bir şey söyleyemem. Her ne olursa olsun, Cem artık kaçma düşüncesiyle yaşamaya başlamıştı.

Sanki herkesin uyuduğu, ama aslında bizi dinlediklerini bildiğimiz gecelerde, Cem bana fısıldıyordu:

«Ah, bir kere Şamberi'ye, Şarl'ın yanına dönebilsek! Şarl bize Macarların yanına kadar koruyucular da verir. Bu olmaz bir şey değil, Sadi!»

«Tümüyle olanaksız. Şamberi'de başrahibin ve kralın en az on gözcüsü vardır. İki gün içinde her ikisi de orada oldu-

ğunu öğrenecekler. Onlar Şarl'a her istediklerini kabul ettirebilirler, inan bana! Savoy'a kaçmak hiçbir şeyi çözümlemez.»

«O halde Macarlara kaçmalıyız. Beni caydırma, Sadi! Ya bizi yarın bu olanakdan da yoksun ederlerse? Bir deneyelim, nihayet ne kaybedeceğiz? Güvenlerini mi?»

«Özgürlüğümüzün sözdeliğini de kaybederiz, Cem. Sen yeter derecede değerlendirmiyorsun bu özgürlüğü. Bir de hapis işi açabiliriz başımıza. Düpedüz sıkı bir hapis. Umutsuz. Şimdi hiç olmazsa umudumuz var...»

«Hayır, olmaz!... -Cem öyle coşuyordu ki, sesini yükseltecek diye ödüm kopuyordu.- Zaman geçiyor. Birkaç ay sonra Korvin'in Bayazıt'la savaştan caymayacağını bile bilmiyoruz. Zaman zamandır, Sadi! Daha yarın...»

Konuşmamızı çeşitli şekillerde bağlıyorduk. Cem ya Dofine ile Macaristan arasındaki yolları öğrenmemi, ya da Korvin'in bu anda nelerle uğraştığını, Fransa Kralının, Şarl'a karşı nasıl davrandığını filan soruşturmamı istiyordu.

Geceleri, ertesi gün yapacağım konuşmaları hazırlıyordum usumda. İyi ki şiirden başka konuşmalar da uydurabiliyordum. Dinleyiciler karşısında serbest davranmaya alışmıştım, oyunumda her falsoyu derhal saklamayı da beceriyordum. Dofine'li senyörlerle atlı gezisinde olsun, içip eğlenirken olsun, hiçbir zaman ipucu vermiyordum. Sık sık en kolay oltayı kullanıyor, işi sarhoşluğa vuruyordum. Zaten ozan kısmı pek seyrek ayılır biliniyordu. O zaman yanımdakini durmadan lafa boğuyordum -epey gülümsediklerine bakılırsa, kelimelerimi pek doğru söylemiyordum-; onlara içimi açıyor, amaçlarımı anlatıyor ve böylece fazla kaçırılmış bir samimiyet izlenimi uyandırıyordum.

Doğrusu ya, Macar eline doğru yolları hiçbir zaman sormadım. Sormaya kalksaydım, derhal eki belli olurdu. Kaçabilirsek -ki buna da hiç inanmadım-, yıldızlara bakarak yolu bulabileceğimizi umut ediyordum. Evet, yolları sormuyordum

ama, Avrupa'daki olaylarla ilgili haber kalıntılarını topuyordum.

Bu haberlerin her birini Cem aynı şekilde karşılıyordu: «Görüyor musun ,beklemenin sırası değil! Kaybedecek bir şeyimiz yok. D'Obüson beni öldürmez, çünkü ona altın getiriyorum... Nolursun, bir şey düşün, bir şey yap, Sadi!»

1484 yılı ilkbaharında sürekli ve sistemli bir çalışmaya giriştim. O zamana kadar Roşeşinar'da herkesle yakın dost olmuştuk. Çevrenin soyluları bizi sık sık ziyaret ediyorlardı, adamlarım ve şarkıcılarını tanıyordum.

Aralarından bir şarkıcıyı seçtim. Aynı Tanrıya hizmet ettiğimizden mi nedir, ona itimat edebildim. Gençti, ve artık ünlüylü (Hapisteki Aslan Yürekli Rişard'a dair şarkısı, Rişard hakkında işittiklerimin şüphesiz en iyisiydi). Onu yanımıza Montrüy lö Vikont'un hâkimi, D'Obüson'un kardeşi getirdi.

Şarkı söylemeye başlar başlamaz, bana köylü ozanımız Haydar'ı hatırlattı. Soylular arasında, hatta hizmetkarları arasında doğmadığı besbelliydi; genç adam bu çevrenin gerektirdiği davranışı bilmiyordu. Ama şarkısında gerçek bir şey, esin vardı. Kendisini tanıtırken nasıl davranacağını bilemeyen Renie (adı Renie idi), şarkı söylemeye başlayınca, o tutukluğundan bir şey kalmadı. Yapıtına öyle vermişti ki kendini, artık çevresinde bizi duymadığını görüyor ,bu söyleyişte şarkısını daha da işlediğini anlıyordum. Bir sözcükle, yeni bir imajla sağladığı küçük, ama kendisinin de beklemediği başarıları, onu bağlı olmadığı bir dünyanın üstünde daha yükseklere kanatlandırıyordu.

Renie'ye -onu artık dinlemiyordum- acı anılara dalarak bakıyordum: Bir zamanlar, Cem beni ortaya çıkarmadan önce, ben de -bağışlayın- böyle şarkı söylüyordum. Vaktiyle -ilk kez Cem'in önünde- ben de böyle şarkı söylemiş ve onu, dinlediği bütün şarkıcılar arasından beni seçmeye yöneltmiştim. Ve bu seçme -isterseniz aşk deyin buna- beni bir şarkıcı olarak öldürmüştü. Bu ölümü Renie'yi dinlerken anladım. Düşüncem ve

gönlüm artık birbirinden kopamazdı; yıllardan beri acı ve mutluluk bakımından o yüce anın, esinin ta kendisi olan o çaba ve yeniliğin ne demek olduğunu bilmiyordum. Yere mıhlanmıştım, çünkü yeryüzünde sevdiğim biri yaşıyor ve çile çekiyordu. Ben ona aittim.

Evet, Renie'ye bakıyor ve Dofine'li kalın kafalıların gönüllerini nasıl doldurduğunu görüyorum. Diyordum ki içimden: «Sanatı anlamak gerekli değil, onu anlayanlar çok az. Fakat içtenlik adsız bir duygu ile yakalanır ve bir kere onu elde ettin mi, artık gönülleri aldın demektir...»

Ve benim, ozan Sadi olarak nerelere kadar düştüğümü anlayın ki, Renie şarkısını bitirip de çekilir çekilmez peşine takıldım ve ona ortak dilimizle hiç bir şey söylemeden, ölü bir ozan olarak duyduğum acıdan bahsetmeden, çok basit sözlerle, yani çoktan dönüşmüş olduğum becerikisiz devlet adamına özgü sözlerle, hemen onda Cem'in halini anlayacak duygular uyandırmaya çalıştım.

«Şarkılarınızla beni ağlattınız, Renie,» dedim.

Ve gerçekten içimdeki ozan utançtan ağlıyordu. Renie bana alıcı gözlerle bakarak:

«Buna sevindim, dedi. Sizi ağlattığıma çok sevindim.»

Bu, dönüşmüş olduğum devlet adamını hiç sıkmadı.

«Belki (anlıyorum ki, sizdeki esin kahraman çilekeşleri arıyor) Cem hakkında da şarkınız var. Neden bizlere duyurmuyorsunuz?»

«Öyle şarkım yok da ondan. Ben herhalde Cem'in önünde Cem'siz şarkılar söyleyen ilk trubadurum. Biliyorsunuz -siz Sadi'siniz, değil mi?- ben kişinin şarkısında ortaya koyduğum ile yakınlıktan kaçınması gerektiği düşüncesindeyim. Böyle daha iyi...»

Böyle konuşurken avluyu geçmiştik. Renie akşam yemeği almak için, köpek bakıcıların ve doğancıbaşının yanına gidiyordu. Bense, bu adeta sultan yerindeki adamın peşinden, sanki onun baş emiriymişim gibi, içimde bir ezgilik duygusu ile yürüyordum.

Renie hatamı anladı. Mutfak kapısı önünde durdu ve bir süre yüzüme dikkatle baktı. Sonra ansızın ve başkasının duyamayacağı kadar sesini alçaltarak:

«Biliyorum» dedi. «Ne kadar ağladığınızı da, size ne gibi şarkılar gerekli olduğunu da biliyorum. Ve genellikle, sizden çok daha fazla bildiğimi sanıyorum, Sadi. Çünkü ben dışarıdayım. Tüm Eski Dünya, Cem'in özgürlüğünü yada tutsaklığını düşünüyor ve konuşuyor. Aslan Yürekli Rişard'ı konuştukları gibi konuşacaklar ve unutacaklar, ah!»

Anladım ki, Renie arkasından yetişmemi beklemiyor, kendisi bana doğru koşuyordu. Artık böyle bir çıkarı kaçıramazdım. Bütün cesaretimi topladım ve sordum:

«Unutmalarını neden bekleyelim, Renie?»

«Oho-o!» -Gülmeğe başladı.- «Ya rahip kardeşler beni satın almışlarsa?»

«Almamışlardır!» -Bunu umutsuzca mırıldadım. Böyle konuşmalar da benim için ölümdü!- «Almış olsalardı sen Aslan Yürekli'ye dair şarkı ile Cem'in karşısına dikilmez, şarkıyı öyle söylemezdin...»

Tabii saçmalıyordum. Fakat tam da bu sözlerim üzerine Reine gülmesini kesiverdi.

«Peki, anlaştık, efendim. Yarın sabah, Cem Sultan'ın uyanışını Elzas şarkılariyle selamlayacağım. Ona avda da şarkılar söyleyebilirim, çok güzel av şarkılarım var.»

Sözün kısası ,ertesi sabah, avda Renie ile erkekçe konuştuk. Bu şarkıcının bir komplocu olduğunu ve yanımıza birileri tarafından gönderildiğini düşünmeyin sakın. Renie, o yarı çocuğu çok seviyor -zaten Şarl'ı Fransa'nın bütün trubadurları seviyorlardı- ve onu sevindirmek istiyordu. Bundan başka, Renie'de rahip kardeşlere karşı bir kin seziyordum. Sözleri arasında anlaşılıyordu bu kin. Başka bir nedeni var mıydı bunun, yoksa ozanlarla rahipler arasında oldum olası var olan kinin bir kısmı mıydı, anlayamadım.

Sizin anlayacağınız, Renie bize ormandaki küçük köprünün yanında iki at, her eyerin üzerinde bir kat elbise bırakacağını vaadetti ve kaçacağımız yönü de bana kısaca anlattı.

«Şamberi'ye gitmek aptallık olur. Doğu'ya vurmak daha büyük aptallık. Doğruca denize inin, ama sakın Savoy'a uğramayın? Hep Rona ağzına ulaşmaya bakın. Hatta gücünüz yeterse Mavritanyayı tutun. Ve hemen karşıya geçmek için gemi arayın.

«Kahire'ye mi gidelim?»

Bunu şaşkınlıkla sormaktan kendimi alamamıştım, çünkü Mısır'a kaçmayı aklımızdan bile geçirmemiştik.

«Kayıtbay Bayazıt'la savaş halinde. Korvin'in ise aylardır mütarekesi var.»

Beynimden vurulmuşa döndüm:

«Bayazıtla Korvin arasında anlaşma mı?

«Evet, sevgili dostum. Macar Kralına güvenmeyin! Onun hesapları başka.»

Renie beni bırakıp ilerledi. Ama önce, kendisi Roşeşinar'dan ayrılmadan, bizim yola çıkmamamızı salık verdi. Onu bu yönüyle de Haydar'a benzettim, işini iyi tutuyordu.

Bense yerimde kalakalmıştım. Sanki kendime gelemiyordum. Artık düşünce yöntemlerimizin hepsi, yollarımız, başarı umutlarımız değişiyordu. Gerçekten, bu Macar anlaşmasını niçin beklemiştik ve acaba bunu bir başkası, Osmanlılarla Mısır arasında bir barış izlemeyecek miydi?

«Tanrım, başaramazsak, inşallah yarın akşam bizi öldürürler!» dedim içimden. Koskoca iki dünya arasındaki oyunun ortasında Cem'le yalnız başımıza kalma artık burama gelmişti. «İnşallah yarın her şey biter. Ne olursa olsun...»

Yaptığımız konuşmayı ve şarkıcının verdiği sözü Cem'e fısıldayarak bildirdim. Karanlıkta -uyur gibi yapıyorduk- Cem'in parmaklarını alnımda duydum. O da fısıldadı: «Teşekkür ederim, Sadi! Bir şey yapacağını biliyordum.»

Şölenin artık sonuna doğru, ayıkların uyukladığı, sarhoş-

ların da coştukları ve kimin yatmaya gittiği, kimin ihtiyacını gidermek için dışarıda dolaştığı bilinmeyen bir saatte sıyrılıp çıkmaya karar verdik. Bu, şüphesiz kaçmak için en olağan saatti, ama biz henüz pişkin olmadığımız için onu seçtik.

Acemilere özgü bir heyecan içindeydik. Akşam yemeğinde Cem, hiçbir zaman olmadığı derecede, sarhoş ve coşkun görünüyordu. Bense, acayip bir uyku sersemliğini yenmeye çalışıyordum. İnandırıcı olduğumuzu sanıyordum; hiç olmazsa kimse bunun aksinden söz etmedi. Artık vakit epey ilerledikten sonra, ayrı ayrı kapılardan dışarı çıktık, avluda karşılaştık ve en koyu gölge altında avluyu kesip geçtik. Mutfaklardan geçmemizin kimsenin dikkatini çekmeyeceğini düşünüyorduk (böylece kale kapısına uğramamış oluyorduk), zira Cem orada sarhoş ayıltır gibi başıma bir kepçe su döktü (hizmetçilere de beni uyandırmak istediğini söyledi) ve bundan sonra çıkış kapısını biraz karıştırdık.

Dışarısı kapkara bir geceydi. Kaçışımız bu bakımdan pürüzsüz başladı. Roşeşinar koyu bir gölge veriyordu, bu gölge derenin hemen hemen diklemesine vadiyi geçiyor, vadi de ormana varıyordu.

Soluk soluğa koşuyor, arada bir köstekleniyor, kurbağalıklara basarak kayıyor ve dereye düşüyorduk. Köprüye kadar böyle gittik. Orada gerçekten iki at bekliyordu. Eyerleri üzerinde birer çıkın giysi vardı. Cem sabırsızlıkla fısıldadı:

«Sabaha karşı giyiniriz! Allahaşkına çabuk ol, Sadi!

Acele ediyordum. Orman yollarını tanıyordum, her av günü geçtiğimiz yollardı. Atları yavaş yavaş sürüyorduk. Her hışıltıda yüreğim hopluyor, ovaya doğru en kısa yolu kestiriyordum.

Tanrı -sen ki bu kaçışın başarıyla geçmesini istemedin ama-, açık ovada o kısa koşu saatini bize bağışladığından ötürü sana teşekkürler ederim! Ova birden gözlerimiz önünde ağarıverdi ;evet, ormanın çifte karanlığından çıktığımız geceye rağ-

men, ova ağarıyor ve bize çoktandır unuttuğumuz enginliği hatırlatıyordu.

Dörtnala sürdük atlarımız. Cem atını zafer çığlıklariyle sürüyordu. Ama çığlık dediğim, canlı bir fısıldayıştan başka bir şey değildi. Ben de atımın -epeyce çelimsiz, ucuz bir atboynuna yatıp sarılmış, gözlerim yaşaracak kadar duygulanmıştım. Biraz önümde Cem'i yeniden çevik, yeniden mutlu görüyordum. Cem'in duruşu biraz garipti; atın üzerine eğilmiyor, sanki omuzlariyle daha çok rüzgâr ve gece serinliği küreklemek istiyordu.

Kendimizi unutmuştuk. O yönü belirsiz koşuyla nekadar yol aldığımızı bilmiyorum. Nihayet, Cem durdu. Ve bana seslendi: «Sadi, yıldızlara bak da, yol göster! Şamberi ne tarafta Sadi?» (Dofine'de eğlence kargaşalığında, ona artık dünya dengesinin değiştiğini ve şimdi Savoy'a değil, Kahire'ye gitmemiz gerektiğini söylemeyi bile unutmuştum!)

Ben de durdum. Cevap vermeden önce, atlarımızın tupurtuları kesiliverdiğinden birden çöken sessizliği duydum. Ve bu sessizlikte, çok yakınımızda başka nal sesleri duyar gibi oldum. Bunlar sekiz naldan fazla, iki biniciden çoktu. Hayır, yankı değildi bu. Bizi kovalıyorlar ,daha doğrusu arkamızdan yetişiyorlardı.

O anda Cem'in yüzü bana çok korkunç göründü; uyur gezenleri ansızın sarsıverseler, gözleri herhalde böyle olurdu. Gergin, ölgün, boş bir yüz. İşte artık bize yetişmişler ve çevremizi sarıvermişlerdi. Bana öyle geldi ki, atlar değildi kötü kötü kişneyen, sakalı - bıyığı arasından diş gıcırdatan rahip kardeşler homurdanıyorlardı. Bize yukarıdan bakmalarında alay da, mutluluk da, üstünlük de vardı. Antoan D'Obüson kardeş işte tam bu tonla Cem'e seslendi:

«Zâtıdevletleri gece gezisinde herhalde yollarını şaşırmış olacaklar. Roşeşinar şatosu çok solumuza düşüyor.»

Bu ilk deneyimizdi. Bunu başka deneyler izledi. Sayısını tam bilemiyorum, ama sonrakiler daha olgun, daha kurnazca denemelerimizdi. Ne var ki, hiçbirinde tarikattan daha kurnaz çıkamadık.

MESLEĞİ BELİRSİZ BATİSTA SPİNÖLA'NIN 1484 YILI SONBAHARINA DAİR ANLATIMI

Şu mesleğimin belirtisizliği doğru değil. Benim de bir mesleğim olduğunu herkes bilebilirdi. Bilinmez olur mu? Ama sizin de ince davranacağınızı görüyorum, zaten böyle de düşünmüştüm. Benim zamanımdan beri dünya hiç değişmemiş, asla kıpırdamamış. Evet, bu böyle.

Ben, Batista Spinöla, Cenova'lıyım. Bizim zamanımızda Cenova'lıların çoğu denizciydi. Denizci derken, hepsi birdi demek istemiyorum; çok zengin olanlar da vardı, bir ekmek için didinen insancıklar da vardı. Bunların arasında, tam ortada da, en umutsuzları buluyordu. Benim adamlarımdan Kristof Kolomb örneğin. Benden hiçbir üstünlüğü olmadığı halde, sonraları ünlü oldu.

Babam, nur içinde yatsın, bana yalnız sırtımdaki giysileri bıraktı. Benim de, denizci olarak, yılda yarım duka karşılığında Cenova'dan Kahire'ye, Marsilya'ya veya Maltaya gidip gelmeyi canım istemiyordu. Burada sayıp dökmeyeceğim çeşitli yöntemlere başvurarak, bir kolayını aramaya başladım. Kısacası, 1480 yılına doğru ben galiba artık işlerimi epeyce yoluna koymuştum, çünkü ilk elden bazı insanlar, iri tacirlerimiz, ufak-tefek soylular ve başkaları hizmetlerimden yararlanıyorlardı.

Hizmetlerimin neler olduğunu soracaksınız, fakat ben size cevap vermeyeceğim, çünkü bunların çoğu öyle el önünde söylenecek gibi değil. Sonra ,ikişer kez - öncelikle işi bitirmek için, sonra da susmak için- para aldığım işleri açığa vurmak işime gelmez. Biliyorsunuz, büyükler her zaman Batista Spinöla kulunuz gibilerine gerek duyarlar; işin kirli tarafını biz bitiririz, kayınağını da onlar toplarlar.

Neyse, 1484 yılında, o zaman Marsilyada idim, Mısır altını karşılığında Bavyera Prensi'nin köle köylülerini satıyordum (Sultan Kayıtbay kouryucularının sarışın oğlanlar olmasını diliyordu). Yanıma, Marsilya'ya yani, tanımadık biri geldi. Dük Erkule Ferarski tarafından gönderildiğini söyledi; sözlerini kanıtlamak için de Dük'ün mührünü gösterdi.

Erkule'yi sorarsanız, yeraltı dünyasında da böyle bir haydut olmadığını söyleyebilirim. Gerçekten, bizim zamanımızda, haydutlarla hükümdarlar arasında büyük bir ayrıntı bulunmuyordu; en azından ben böyle bir ayrıntı görmüyordum. İtalya'da, hükümdarlar arasında birtakım açık haydutlar türemişti, çünkü o sonu gelmeyen savaşlar onları öyle iflasa sürüklüyordu ki, masraflarını her nasılsa karşılamak zorundaydılar ve güpegündüz yağmacılığa başvuruyorlardı.

İşte, Bukolini'yi alalım örneğin, Bukolini'nin nereden çıkıp geldiğini kimse bilmiyordu, oysa, Ankona yakınındaki Özimo'yu o kuşattı (Ankona, Kutsal Taht'ın malı idi), ele geçirdi ve yine 1484 yılı içinde onu satmak için taş altında müşteri aramaya kalktı. Herif para karşılığında koskoca liman satıyordu, inanın!

Yahut da Mediçi'yi ele alalım. Hayır, Floransa hâkimi Lorenso değil bu dediğim, Kutsal Papa'ya karşı savaşlarına karşıt o, namuslu ve çok sayılan bir adamdı. Başka bir Mediçi, korsanlıkla uğraşan bu Mediçi, sanki sultanın sayılan Hios'u zaptetti, hem vergilerini topluyor, hem de onu dayakla yönetiyordu.

Demek istediğim, zamanımızda korsan, haydut ve prens-

ler arasında belli bir sınır yoktu. Al birini, vur ötekine. Şimdi, diyorsunuz, varmış. Ne iyi.

Evet, Dük Erkule'den adam geldi, Marsilya'da yanıma, demiştim. Dük Erkule tam bir hayduttu. İtalya'da bir halt işlemek kimin aklına eserse (savaşa başlamak, paralı asker toplamak, herhangi bir köy veya geçidi zaptetmek) hemen bu Dük Ferarski'nin yardımını arıyordu. O da itelemiyordu. Ve de bu işleri en çok bendenizin yardımıyle yapıyordu. Bunun için, o adam gelip de beni Marsilya'da buldu mu, büyük bir para işi olduğunu şıp diye anlıyordum. Erkule'nin adını anması yetiyordu!

Marsilya'da yanıma geldiğini söylediğim adam, bana bu kez işin en saklılarından olduğunu söyledi. Ve şüphesiz, ağzıma yüzüme bulaştırısam ve beni temizlemeye kalkarlarsa, gık bile diyemeyeceğimi söyleyerek, bir de gözdağı verdi. Oysa gerek yoktu buna, bendeniz susmasını bilirim. Adam hemen kendisiyle birlikte yola çıkmamı istedi. Ferara'ya gidecekmişiz. Dük benimle yüz yüze görüşmek istiyormuş.

Bavyera'lıları satma işini ortağıma (O da Cenova'lı idi) bırakarak, yola çıktım. Ferara'da beni hiç bekletmeden kabul ettiler. Dük kabul etti yani. Diğer büyüklerden ayrı olarak, Erkule, bu işleri daima dört göz arasında hallediyor ve bundan ötürü de tuttuğu işi başarıyordu.

Dük'u nasıl anlatayım size? Herkes gibi bir adam. Yalnız çok sert konuşuyordu, sanırsın ki, her an dövüşecek. Lebdemeden, leblebiyi anlamanı istiyordu. Kısacası, Erkule, dillere destan olan o sultanın kaçırılmasını hazırlamam gerektiğini bildirdi.

Bu kadar ağır bir iş beklemezdik doğrusu. Herkes, bilmem hangi tarikatın kutsal kardeşlerinin o sultanı gözbebeği gibi koruduklarını konuşuyordu. Peki, bu Dük Erkule işleri nasıl görüyordu acaba?

Böylece de sordum: Nasıl görüyorlar kendileri?

«Ben görebilsem, seni ne diye çağırayım, be ahmak!» -Sözlerini hiç değiştirmiyorum, böyle bağırıverdi ve sözleri böy-

leydi. - «Cevabını hemen bugün-yarın ver demiyorum. Düşün, taşın, adamlarınla konuş. Yalnız, işi üzerine aldım mı, bitirmelisin, anladın mı? Ve bil ki, Cenova'lı küçük tacirlerle yada Bavyera prensleriyle değil, çok daha kodaman ve dişli kişilerle işin olacak.»

Ağzından bir şey almak için sordum:

«Venedik Doj'u mu ödeyecek?»

O zamanlar İtalya'da da bu türden en büyük işleri Venedik'liler öderdi. Gerçekten, pek şakaya gelmezlerdi.

«Hm. Doj!» diye sırıttı Erkule- (Ağzından ancak bu kadarını koparabildim.) «Hemen Marsilya'ya dön, her şeyi hazırla ve bana fiyatı bildir!»

Birden cesarete geldim. Erkule beni arıyor, demek ki, başka kapılardan eliboş dönmüştür. Ve bana verdiği olur-olmaz iş değil, rahiplerin şey ettikleri sultanı... Sultanın, zamanımızın en büyük alış-verişi olduğunu biliyorduk artık, bundan büyüğü düşünülemezdi. E öyleyse? Dük Erkule kimin ne ödeyeceğini söylemeden ben kelleyi koltuğa alayım, öyle mi? Demek, biz karanlık kişileriz ve çok çok sormak bize göre değil. Haayıır!

«Kim ödüyor, bilmek istiyorum,» dedim. (Cesaretime kendim de şaştım!)

Erkule durdu -bütün konuşmamız boyunca odada dolaşıp duruyordu-- ve bana doğru baktı. Hem de ezer gibi baktı. Sonra gülümsedi.

«Bilmek istiyorsun, a? Peki, bil! Nasıl olsa, tek bir söz bile söyleyemeden, seni temizleyecekler. İki kişi ödüyor: Kral Matiaş ve küçük Dük. Ne dersin? Aptal olmasaydın, hiç olmazsa kelleni kurtarmak için bilmemeyi tercih ederdin.»

«Biz susmasını biliriz, Dük hazretleri, dedim. Bu iki hükümdar ne zaman ödeyecekler?»

«Ödeme vakti gelince. İş bitirilince yani.

«Çeşitli ödemeler gördüğümüz var. Ödeyecekleri yerde, bıçağı dehleyiveriyorlar adama. Onun için, herhangi bir Roma

veya Floransa bankasına -kendiniz seçiniz- Batista Spinöla adına yüz bin duka yatırılmadan, işe başlamayacağız. Yalnız bu şartla.»

«Ya nasıl bitireceksiniz?»

Dük yine gülüyor, benimle eğleniyordu.

«Hesaplayacağız. Masraflarımızı ve kazancımızı. Farkını da sultanı teslim ederken alacağız. Kazanç olarak on binden fazla almayacağım, yemin ederim!»

«Ah, senin yeminlerin!...» - Erkule homurdanıyordu. - Sutan Bayazıt'ın bütün imparatorluğundan yılda ancak yüz bin duka topladığını biliyor musun? Sen bu kadarı bir gecede mi alacaksın?»

«Hayır, almayacağım, vereceğim,» diye düzelttim. «Zâtıalileri masraflarımı hesaba katıyorlar mı? Ben, yaşamalarını gözden çıkarmaya hazır en az otuz kişiyle çalışacağım.»

«Yaşamalarını vermeye hazır olanlar ucuzdur. (Dük Erkule'nin içten içe ne hesaplar yaptığını söyleyeyim size: Bana da, ona da, yani kendisine de kalabilmesi için, o iki hükümdardan iki yüz bin kadar -en büyük imparatorluğun iki yıllık geliri istemeyi düşünüyordu.) Daha aklıbaşında bir şey söylemeyecek misin?»

«Hayır, Dük hazretleri. Başkalarına da sorun, sultanın fiyatı budur. Korkmayın, ödeyecekler ve üç katını elde edecekler.»

Erkule kestirip attı:

«Haydi, bas git! Ne kadar istediğini bildireceğim kendilerine...»

Ben yine Marsilya'ya döndüm. Yol boyunca bu işi kime vereceğimi düşünüyordum. Ortağımı seçtim. Onu ortaklığa rasgele almamıştım. Çok pişkin bir oğlan. Yanıma sokaktan geldi. Hani ya, ağzımı açayı desem, adamı işkence falakasına götürecek birtakım işlerle onu sımsıkı avucumda tutuyordum.

Kendisini Marsilya'da buldum. Bavyera'lıları Kahire'ye göndermek üzere gemiye bindirmişti artık. Paraları avucuma

saydı; hesapları her zaman tamdı. Ben hemen konuyu açtım. Anladı, kabul etti ve bir gecede yola hazırlandı. Çünkü kuzeye gitmesini ve sultanı şimdi hangi kalede koruduklarını öğrenmesini kararlaştırdık. Zor değildi bunu öğrenmek, duyuluyordu. İlk yararlı anda sultanın adamlarından birine yaklaşıp, Macar Kralının kaçmalarını hazırladığını bildirecekti. Orada anlaşacaklardı ve sonra geri dönecekti. O zaman Dük Erkule'ye, her şeyin yolunda olduğunu söyleyecek, kralın parayı yatırıp yatırmadığını yoklayacak ve Tanrının izniyle işi bitirecektik.

Tüm bu olayda benim rolüm çözümleyici değildi: Benim aracılığımla -yeraltı dünyasında ün kazanmıştım- Erkule, ortağım Covani'ye iş veriyordu. Bunun için, Covani -dört göz arasında pazarlık ettiğimiz gibi, çok istemedi doğrusu. Otuz beş bin. Öyle de kararlaştırdık. Çalıştığı sürece, bunun en az elli bine çıkacağını biliyordum. Zira Covani, dilenmeyi ve diretmeyi becerirdi, her sabah ne gibi yeni masraflar çıktığını bildirir ve adamı tırtıklar dururdu. Fakat elli bin de çok değildi.

Tek sözle, eylülün sonlarına doğru, Covani, kitap yüklü üç atla kuzeye doğru yola çıktı. Sultan'ın kitap satın aldığı söyleniyordu. Covani böylece şüphe uyandırmaz bir dış görünüşe bürünüyordu.

Ben Marsilya'da Covani'yi bekliyor ve yaşantısından pek çok kaygı duyuyordum. Çünkü hangi tarikata bağlı olursa olsun, rahip kardeşlerin kör olmadıkları ve hiç kimseyi bağışlamadıkları bilinen bir gerçekti.

Beklediğim sürece, beni ayrı ayrı iki kişi ziyaret etti. Birinin adı Sezar Valentin'di. Dilimizi çok bozuk konuşuyordu. Macar Kralı tarafından gönderilmişti, ve işin nereye vardığını soruyordu. Ondan çok az para koparabildim, «Para işin sonunda!» diyordu. Fakat kralın çok sabırsız olduğunu anladım ve bu beni çok sevindirdi. Artık sultancağızı bir kez kaçırmak vardı felekte, gerçek pazarlık ondan sonra başlayacaktı. Tabii, onu saklamayı becerebilirsek.

Gelenlerden ikincisi, Mantua'lı Pietro Çilekeş'ti. Onu çok-

tan tanıyordum. Ona «Çilekeş» diyorlardı,(çünkü yağlı bir hırsızlıktan ötürü iki gün iki gece işkence falakasında sarkmıştı; etlerini çizim çizim kesmişler, dağlamışlar, derisini yüzmüşlerdi (bütün derisini sanmayın!); ama o yine de ölmemiş ve sonunda bağışlanmıştı... Diyeceğim, Çilekeş, Şarl Savoyski'den geliyordu. Kendi kendime: «Şarl'ın acemi olduğu besbelli.» dedim. «Acemi olmasa, işi böyle annesini satan ve kızkardeşiyle yatan Çilekeş gibisine bırakır mı?» Biliyor musunuz, her ne kadar namussuzlar alayı sayılırsak, bizim aramızda da az çok güvenebileceğin ipe-sapa gelir adamlar bulunurdu.

Çilekeş, işi nereye vardırdığımız hakkında bir sürü sey sordu. çünkü sevdiği dostunun derdine düşen küçük Dük yemiyor, içmiyor, gözüne uyku girmiyormuş ve bu onu özgür görene kadar böyle devam edecekmiş. Fakat Pietro'nun bu işin nasıl, ne zaman ve nerede yapılacağını inceden inceye sorması beni pirelendirdi ve belki bir şeyler düşündüğüne yordum. Öreğin, sultanı kaçırmayı kendisi örgütleyip pazarlığı bizzat yapmak üzere, onu saklamayı tasarlıyor olabilirdi. Bu yüzden, bir şeyler söyleyerek onu çabuk geri göndermeye çalıştım. Hınzır giderken, yine de -Savoy'a dönmek için parası olmadığını ileri sürerek- benden iki duka koparabildi.

Covani'nin tuzağa düstüğü düsüncesiyle kaygılanmaya başlamıştım artık. Yeni bir ortak bulmalıydım. Tam bunları düşündüğüm sırada -aralık ayı sonlarına doğru- çıkageldi. O mevsimde Marsilya'da hava da berbat mı berbat. Mistral sanki esmiyor da, doğrudan doğruya delip geçiyor. Liman günlerce boş. İnsanlar rüzgarın ulumasından çıldırmamak için bodrumlarda gizleniyorlar. İşte Covani'nin sesini isittiğim anda ben de bir kuytuda oturuyordum. Çok sevindim. Yoksa, o ana kadar işimini pek kısır görüyordum.

Covani'yi zor tanıdım. Kurt postundan kısa bir palto vardı sırtında. Elbiseleri -izninizle bu isten anlarım- halis Flandr yünündendi. Uzun bir sakal bırakmıştı, eldivenleri ve hatta yüzüğü bile vardı.

Birkaç sözden sonra:

«Oho!» dedim. «Bakıyorum, çok eli açık olmaya başlamışsın. Macar paralarını veresiye yemeyesin?»

«Hayır!» dedi Covani. «Sayılı para yiyorum. Cem Sultan'ın parasını.»

«Onunla görüşebildin mi yoksa?»

«Aptallık olurdu böyle bir şey. (Ne de kabarıp yukardan atıyordu itoğlu it, sokak dilencisi!) Fakat Sadi ile konuştum. Buyurun! -Elini uzattı bana.- «Bu eli, Cem Sultan'ın birinci emiri Sadi öpmüştür!»

«Peki, nasıl anlaştınız?»

«İlkönce, izin ver de, bir şeyler yiyeyim ben, ince duygulu ortağım.» -Paltosunu çıkarıp oturdu.- «Bana biraz şarap ver de, sonra konuşuruz!»

Bu hiç de kötü uyarı değildi. Covani kendini bir tacire isterse prense bile benzetebilirdi, ama içti mi, dili çözülüyor ve anasının sütünü bile söylüyordu. Evet, içmeye oturduk ve çok geçmeden Covani başladı:

«Eh, Batista,» dedi, «Artık yoksullugumuza son! Bir değil, beş gemi bile alabilirsin, Batista, bense belki yirmi tane ala cağım. Ve Cenova'ya öyle süslü püslü döneceğiz ki, Cenova'lılar kıskançlıklarından geberecekler!»

«E, e! Yavaş ol bakalım!»

«Ne yavaş yahu!» diye diklendi. «Her şey hazır. Buazlamı'ye nasıl sokuldum (Sultanı oraya yeni götürmüşler), sorma. Kitap satıcısı olarak sokuldum gerçi. Ama üç rahip, sandıktan ne kitaplar çıkaracağımı dörder gözle izliyorlardı. Neyse, o zaman hiçbir iş bitiremedim, ama midem sancılandı diyerek köyde kaldım. Sonra beni Sadi ile buluştursun diye bir çocuğa para verdim. Sultanın yanında Türk olarak yalnız Sadi vardı. O sanki şifalı bir ot arıyormuş gibi köye indi. Yolda karşılaştık. Ve seninle konuştuklarımızı çabucak kendisine bildirdim. Macar Kralı'nı ve Şarl'ı andım, otuz kadar sadık adamın, sultanı tutsaklıktan kurtarmak için mihrap önünde andiçtiklerini söyle-

dim. O Sadi ellerimi öpmeye atılmasın mı? Anlaşılan, onlarda el öpmek gelenek. Neyse. Sadi'den hemen hükümdarına gidip ne zaman ve nerede olmasını dileyeceğini sormasını istedim. Sadi, kaleden böyle çakılmadan bir daha çıkmasına belki olanak bulamayacağını söyledi ve hemen oracıkta anlaşmamızı istedi. Anlaştık. Ertesi günü bende sancı mancı kalmadı ve derhal yola çıktım. İşte bu kadar, Batista.»

Covani'nin en önemli şeyi, nasıl anlaştıklarını söylemediğini ayırdettim. Belki, Dük Erkule'nin önünde benim yerimi almak istiyordu.

«Nasıl anlaştınız?» diye sordum.

Ve Covani'nin o kadar sarhoş olmadığını gördüm. Bana bir göz kırptı ve bir efendi edasiyle elini omuzuma koyarak:

«Çok bilen çabuk yaşlanır, Batista» dedi. «Zamanı gelince öğrenirsin!»

Hemen elini omuzumdan ittim. Şu sokak serserisine bak sen, bana, elinden ekmek yediği adama yukarıdan bakacak!

«Unutma ki, kardeş,» dedim, «paralar benim adıma yatırılmıştır. Covani'den filan kimsenin haberi yok!»

Bu sözlerimin anlamını kavramış olacak ki, hemen yumuşadı:

«Şakadan anlamıyorsun.» dedi. «Anlamıyorsan, dinle: Buazlami'de ırmağa doğru bir yeraltı geçiti var. Irmak sığ. Geçit gizliymiş, bir zamanlar kuşatmada yararlanmışlar ondan. Sadi, sultana çok bağlanan bir uşağın (Sadi bağlılıktan diyor ama, bence paradan ötürüdür herhalde) bu geçiti onlara gösterdiğini söyledi. Fakat ikisi -Türkler yani- bu geçitten yararlanmaya cesaret edemiyorlarmış, çünkü birkaç kez kaçma denemesinde bulunmuşlarsa da, bir türlü başaramamışlar. Kendilerini bekleyip kılavuzluk edecek insanları yokmuş. Ve dışarıdan yardım olmadan, sıyrılıp çıkamayacaklarını düşünüyorlarmış. İşte, ellerimi bundan ötürü öpüyormuş Sadi. Birinin gelip de Sultan'ı aramasını çoktan bekliyorlarmış. Sadi geçitin çıkış yerini bana anlattı; on şubat geceyarısı bizimkilerle orada olmalıyım.»

Beni atlatmasına olanak bırakmamak için sordum:

«Çıkış yeri nereye düşüyor?»

«Eh, bunu artık bilmesen de olur, Batista. Oraya ben gideceğim, sen değil, değil mi? Madem yolculuk etmek istiyordun neden Buazlami'ye kendin gitmedin öyleyse?»

Derin bir soluk aldım. Covani benden on iki yaş gençti, bir baş da yüksekti. Ben artık dövüşmeye de, kışın sultan kaçırmaya da yaramazdım. «Zararı yok», diye kendimi avuttum, «sultanı o alacak, paraları ben. Nasıl olsa anlaşacağız.»

Ertesi sabah atımı mistralın altından geçirdim -yüksekten düşmek istemediğimden, dizgininden çekiyordum- ve Ferara yoluna koyuldum. Yolda, haydutların -Dük Erkule ve Covani gibilerin değil, gerçek haydutların saldırısına uğrarsam, ne kadar çok kişinin ne kadar çok kaybedeceklerini düşünüyordum. Ama hiç kimse saldırmadı. Kasis, Çiota ve Nis'ten geçtim. Tam üç yıl önce, Türkü karşılama törenlerinin burada yapıldığını ansıdım. Sonra karaya doğru vurdum ve tam üç gün sonra Ferara'ya vardım.

Bu sefer Dük Erkule'inin konuk odasında çokça bekledim. Beni ta akşamüstü yanına götürdüler. Mum ışığında konuştuk. Dük Erkule, kendisini yüksek olduğu kadar geniş de gösteren kalın bir hırka giymişti ve oda içinde yine canavar gibi arşınlayıp duruyordu.

Daha kapısından girdiğimi görür görmez sırıttı:

«Ha! Senyör Baptista, a? E, nasılsınız, senyör?»

«İyi», diyebildim. «Dük hazretleri, iş hazır. Kral Matiaş'tan -sözünü ettiğimiz paradan başka- her biri üçerden olmak üzere dört posta at istiyoruz.»

«Neden üçerden?»

«İki Türk ve adamım için.»

«Peki, neden dört posta?»

«Buazlami'den Ferara'ya kadar yolu böyle hesapladık.»

«E, ne zaman?»

«On şubat günü, diyebilirim. Ama olagan bir şey de bundan önce yüz binin yatırıldığına güvenebilirsem.»

Dük, yalan söylemediğimi anlayınca dedi ki:

«Biliyor musunuz, senyör Baptista, küçük bir güçlük belirdi. Kral Matiaş, bir kaçırma için bu kadar çok para ödemeyi kabul etmiyor. Böyle bir işin, sonuna kadar güven altında olamayacağını düşünüyor, ve bence haklı da...»

Tüylerim diken diken oldu:

« Biz sultanı para karşılığında vereceğiz. Parayı hiç kimse önceden istemiyor.»

«Evet, Sezar Valentin'e ben de bunu söyledim. Ama fiyatta anlaşma sorunu kalıyor.»

Sesimi yükseltiverdim:

«Bizimle Kral Matiaş mı, yoksa başka biri mi pazarlık yapıyor, Dük hazretleri? (Bendeniz incelik ve görgü kuralların pek düşkün değilim; biz büyüklere gerekliyiz sonuçta, onlar bize değil!) Bu işe pek çok el karışmaya başladı, pek çok aracı türedi gibime geliyor.»

«Pazarlığı kişisel olarak Kral Matiaş yapıyor, senyör.» -Bu sözleri sinsice gülerek söyledi. İnsanlarla alay etmek hoşuna giderdi, nur içinde yatsın!- «Yalnız pazarlık olsaydı yaptığı, öpüp de başına koyardın. Kral Matiaş düpedüz vazgeçti!»

«Ne?»

Kulaklarıma inanasım gelmiyordu. Yahu, biz hayvan gibi çalışıp çabalamış, baş koymuştuk bu işe, Covani koymuştu yani.

«Evet, vazgeçti. Bütün işin aşağı-yukarı on bin altını aşmayacağını hesaplıyormuş, öyle haber gönderdi.»

«Varsın on bine kendisi sultan kaçırsın!» - Çileden çıkmıştım. Tepemden aşağı kaynar sular dökülüyordu. - «Bunu ne zaman öğrendiniz, Dük hazretleri?»

«Ekim ayında. Ekimin ortalarına doğru. Neden sordunuz, senyör?»

«Çünkü, bir kolayını bulup bizi haberdar edebilirdiniz, Dük hazretleri.»

«Düşünemedim. Hem sizin geleceğinizi biliyordum.»

Sarayından nasıl çıktığını bilemedim. Yalnız elimde çok büyük olmayan bir kese gördüm ve Erukule'nin beni uğurlarken söylediği iki sözcük, «sus payı» dediği aklıda kaldı. Susmamız için filan değildi, inanmayın! Dük, kendisine yine gerekli olabileceğimi öngörüyordu da, kötülükle ayrılmamızı istemiyordu. Ama, bedeniz, anlarsınız, kötülüğü hiç unutmam.

Ferara'nın dar ve karanlık sokaklarında yürüyordum. Nerdeyse ağlayacaktım. Kendini zengin ve ünlü hayal eden, elleri Sadi adında biri tarafından öpülen Covani'ye bile acıdım. Cenova ve Marsilya'nın yeraltı dünyasından kurtulurum diye gemiler edinme umuduna kapıldığımdan ötürü de en çok kendime acıdım.

Ne dediniz, Ceın Sultan'a acıyıp acımadığımı mı soruyorsunuz? Hayır.

SEN YOAN JERUSALİMSKİ TARİKATININ TÜRKOPELIER'İ CON KENDAL'IN 1485-1487 YILLARINA DAİR ANLATIMI

1485 yılından sonra Cem olayı o kadar karıştı ki, onu yönetmek şöyle dursun, izlemek bile güç bir iş oldu. D'Obüson kardeşin daha 482 yılındaki illeri görüşleri doğru çıktı; Cem devletlerarası ilişkilerde ana koz haline geldi. Tek sözle, yukarıda andığım yıllar içinde bu bahtsız sultan adayının fiyatı o kadar çok yükseldi ki, başka zamanlarda ve başka yerlerde böyle bir şeyin görülmüş olabileceğini hiç sanmıyoruz.

Biz, sözü geçen canlı hazinenin görünür sahipleri Rodos'ta oturuyor, Napoli, Venedik, İl dö Frans ve Konstantinopol'deki gözetleyicilerimizden haberler alıyor, bu haberleri değerlendiriyor, Cem olayındaki kazancımızı ve kaybımızı hesaplıyor, her kez başarısızlığa uğrasak da, onu etkilemeye çalışıyorduk. Olay artık bizim boyumuzu aşan, çok yüksek çevrelerde gelişiyordu. Çok yüksek.

1485-1487 yılları döneminde devletlerarası yaşantıda en güç şey (bizim için ama, dikkat edin) Osmanlıların bu yaşama karışmasıydı. Fatih'e kadar, Osmanlılara, hiç kimsenin bir ilişkisi olmadığı ve olmasını istemediği bir yabancı gözüle bakılıyordu. Cem olayı bunu değiştirdi. Batı'nın bir kısmı artık Sultan Bayazıt'la görüşme halindeydi; Sultan, kardeşinin dört

duvar arasında tutulmasını sağlamak amacıyla şu veya bu Batılı güce karşı bazı yükümler kabul etmişti. Belli bir karşılıklı yarar dengesi göze çarpıyordu. Ve bu yönde bir yarışma başlamıştı.

Sözünü ettiğim yıllar arasında Avrupa'nın kalburüstü hükümdarları, bir yandan Bayazıt'a karşı haçlı seferi yapılması için Papalıkla görüşüyor, öte yandan aynı Bayazıt'la bağlar kuruyor, onu Papa'nın düşüncelerinden haberdar ediyor ve böyle bir sefere izin vermeyecekleri yolunda güven sunuyorlardı. Dünya hükümdarlarının hangi konuda daha içtenli olduklarını Tanrı bilir: Türklerin tehdidine set çekme dileğinde mi, yoksa onlarla karşılıklı yarar koşulları içinde yaşamak isteğinde mi?

O halde, sözü geçen iki yılı genel çizgileriyle belirtmek gerekirse, bu yılların İnokentiy VIII ile Matiaş Korvin'in Cem'i ele geçirme uğraşıyla dolu olduğunu söyleyebilirim. Öteki devletlerin, Türklerin düşmanları ve Türkiye ile aralıksız görüşmeleri, bu uğraşa geniş bir arka görünüş sağlıyordu.

O yollarda belki yanlış papalık ile Matiaş Korvin iki ipte oynamıyorlardı, zira Osmanlılarla barış içinde yaşamaktan yalnız onlar hiçbir şey kazanmayacaklardı. Bundan ötürü, elbirliği yapmakta ne Papa'nın, ne de Korvin'in çıkarı olabilirdi; bunlardan her biri seferi yalnız başına yönetmek istiyor, bunda diretiyor, şan ve kazanımların yarısını ötekine bırakmak istemiyordu.

Düşündüğünüz gibi, Cem olayı Eski Dünya üzerinde havayı müthiş kızıştırdı. İşitilmedik araçlara başvuruluyor, büyük çıkarlar çarpışıyordu. Cem denilen kişi (bu kişinin dış görünüşünü, görüş ve düşüncelerini aslında çok az kişi biliyor, hiç kimse onu. belli bir kadere, irade ve dilekleri olan canlı bir adam olarak düşünmüyordu) artık sessiz sedasız, ortak bir varlık haline getirilmişti.

Koşulları bizi doyurduğundan, VIII. İnokentiy'in Cem'i benimsemek konusunda iznimizi aldığını artık söylemiştim. Papa, VIII. Şarl'a, daha doğrusu erginliğine kadar Fransa'yı yö-

netmekte olan Kraliyet Konseyi'nc bir dilekçe gönderdi. Konsey bu dilekçeye bulanık bir cevap verdi: Bunca ülkenin ve özellikle Bayazıt'ın Cem'i kaçırma dileğinde bulundukları bir zamanda, onun böyle bir yolculuk yapması istenmiyordu. Ve Konsey, bu gibi bir davranışın güven altına alınabilmesi için büyük çapta para gerekli olduğuna değiniyordu. Bu cevap karşısında Papalık geçici bir süre sustu, çünkü ona paradan bahsetmenin en uygunsuz zamanıydı.

Yeri gelmişken söyleyeyim, İnokentiy VIII oyunu çok çabuk bıraktı ve eğer Matiaş Korvin umutsuz araçlarla ortaya atılmış olmasaydı, bu oyun epey zaman arka planda kalabilecekti. Bu yıpratıcı olaya ben -tarikatın gözü-kulağı sıfatıyla- kişisel olarak katıldım ve size her şeyi ayrıntılı bir şekilde anlatabilirim.

Yeni oyun 1484 yılı ilkbaharında başladı. Matiaş Korvin'in, Bayazıt tarafının durgunluğundan yararlanarak Cem'i almaya karar verdiğini öğrendik. İnanılacak bir haber değildi ama, gene de Roma ve Venedik'e bildirdik. Dileğimiz, Cem olayında Korvin'in karşıtlarının kulağını bükmekti. Bize cevaplarında belirttikleri ilgisizliğe karşın, Roma ve Venedik'de bir panik başgösterdiğini seziyorduk. Papa, Korvin'in Cem'i almakla Kutsal Taht'ın otoritesini zedeleyeceğinden kaygılanıyordu; Venedik ise, anlanması daha kolay bir korku belirtiyordu. Bir savaş, Levanta ticaretini altüst edebilirdi. Sonunda, doğrudan doğruya ihanete başvurmadan, Sultan Bayazıt'ın artık durumdan haberdar edilmiş olduğunu da biliyorduk.

Bundan ötürü, sinsi davranışımıza Matiaş, uzun zaman anılarda yaşayacak açık bir saldırıyla karşılık verdi: Fransa'ya aşağı yukarı bin kişilik bir heyet gönderdi. (Söyleyin, böyle bir şey duydunuz mu hiç) Kurul, bu arada Matiaş'ın oğlunun Bianka Sforsa ile nişanını düzenlemek için Milâno'ya uğramalıydı. Her şey iyi düşünülmüştü: Kral Matiaş bu yolla (Milâno Dük'ünü yardımcı edinerek) İtalyan devletleri arasına saplanıvermiş oluyordu. Kısacası, Cem olayında Papalığın aslında ağır durumunu daha da güçleştiriyordu.

Kralın bu başarılı adımını öğrenir öğrenmez, Macarlara yetişip onlarla birlikte Fransız sarayına girmek için benim de İtalya'ya gitmem gerekti. Misyonum pek pembe olmasa da, beni iteleme gereği yoktu. En sonunda ben bir din adamıydım.

Milâno'ya vardığımda, nişan törenleriyle ilgili hazırlıkların en kızışık zamanıydı. Sforsa'ların yüce sarayı -bir köy kadar büyük yer kaplıyor, bildiklerim içinde ben en zaptedilmez kaleyi, hem de en konforlu ve sakin evi bir araya getiriyordu- dipten doruğa kadar süslenmişti. Akşamları geniş iç avlularında dansediliyor, ziyafetler veriliyordu. Burada bazı ünlü İtalyan soylularına raslıyordum. Hepsini bir yerde görmek olanaksızdı, zira İtalya savaşla sarsılmakta sürüp gidiyordu. Yarımadanın perişan çıplaklığına bu eli açık nişan törenleri hiç hiç yaraşmıyordu. Fakat Sforsa'lar -Floransa(lı Mediçi'ler gibi İtalyan davalarında hakemdiler. Bianka'nın Yanoş Korvin'le evlenmesi, onlara daha büyük bir ağırlık kazandırıyordu.

Sarayda verilen akşam yemeklerinden birinde Dük Gaetano'ya tanıştırıldım. Dük tam da düşündüğüm gibi, biraz ağır, fakat olumlu bir adamdı; çağımın o huzur nedir bilmez, yoksullaşmış ve her şeye hazır İtalyan hükümdarlarından -sürüsüne bereket- çok uzaktı. Fakat Dük Gaetano ile işim yoktu, Matiaş'ın elçisiyle tanışmak için sabırsızlanıyordum. Bu Varadin Piskoposu Yanoş Prüis hakkında inanılmaz söylenti dolaşıyordu. Çok varlıklı, bilgili ve becerikli, Avrupa'da en iyi diplomatlardan biri, belki de en iyisi olduğu konuşuluyordu.

Bizi tanıştırırlarken, beni şaşkınlığa düşüren ilk şey, olağan üstü güzelliği idi. Prüis galiba akranımdı, henüz genç sayılırdı, atlet vücutluydu, ancak antik heykellerde gördüğüm bir başı vardı. Bana doğru gelmeğe başlayınca (benden gözünü hiç ayırmadı, bu karşılaşmayı onun da uzun zaman beklediği açıktı), Prüis'i bir başbuğa, hatta bir savaş tanrısına benzettim ve ister istemez -onu düşman saydığım halde- içim kıvançla doluverdi: Bak kilisemize ne erkekler hizmet ediyor!

Çağımın ruhani dedikleri adamlarından sizin haberiniz yok.

Konuşmaya başladık. Daha ilk sözlerde, çok tehlikeli bir rakibe çattığımı anladım. Bu bedenen ve ruhen yetenekli erkeğin inceliği, çekimliliği ,söz götürmez üstünlüğü tehlikeliydi, ve ayrıca bunun tümüyle kendisince bilinmesi ve silâh, tuzak veya armağan olarak bundan yararlanması da tehlikeliydi.

Bana inanabilirsiniz, Cem olayına katılanların hepsini tanıyordum, Prüis'i onların hiçbiri ile kıyaslayamam. Bu gerçek, görevimin ağırlığını size bir dereceye kadar anlatır sanırım. Yani, aşağılık duygusuna kapılmadan, düşmanımın tüm üstünlüğünü kabul ediyordum.

Konuklardan ayrı bir yere çekilmiştik. Bu tümüyle olagan bir şeydi. Öyle ya, iki din adamı olarak, dünyevî değil, biraz da kendi işlerimiz vardı. Karşıdan bakılınca, herhalde turnuvaya hazırlanan savaşcılara benziyorduk; birbirimizi yokluyor, tanımaya çalışıyor, karşılıklı düşmanlığımızda ve savaşımızda birbirimizi sanki beğeniyorduk. Biliyorsunuz, kendisine saygısı olan bir erkeğin en çok gönlünü okşayan şey, karşısında dengi olan bir düşman görmesidir.

En yalın şeyler konuşuyorduk. Prüis, Rodos'un kuşatılması, ve bu kuşatmaya katılışım hakkında sorular soruyordu.

Anlattıklarıma büyük bir içtenlik gösteriyor, o kuşatmada aramızda olamadığına üzülüyor, o günlerde Macarların da aynı düşmana karşı savaş vermekte olduklarını söylüyordu. Fakat ona göre, bir adanın kuşatılması çok başka, çok ilginç bir şeymiş; bunun dekoru başka, dramatizmi başkaymış. Evet, aynen böyle konuşuyordu. Bense, karşımda, kendi yapısı içinde gerçek bir artist durduğunu belirtmeden geçemezdim; cüppesinin altında yalnız sevinçle değil, zevkle de değil, âdeta şehvetle yaşayan bir erkek bulunduğunu seziyordum. Hiç ayrıntısına varmadan karşılıkla hayranlık yaratma isteğine kapıldım, eşit olabilmek için Prüis'in gönlünü kazanmaya çalışıyordum. Başarılı olduğumdan şüpheliydim; zira bu üstün adamın ne ile dikkatini çekebilirdim!

Konuşurken, Prüis sesinin ve davranışlarının zevkine varıyor, güzel konuşma yeteneğini ve gücünü, kişiliğine inanzüs ve esnekliğini aynı özenle gösteriyordu. Sanki bir Krezüs gibi, bana hazinelerine sevinme yeteneği bağışlıyordu. Bense, bu üstünlük ve yücelik önünde bulunduğumdan değil, onu tümüyle anladığımdan, dikkat ve ölçüyle kullandığından ötürü koyu bir kıskançlık duygusuna kapılıyordum.

Bir saat kadar konuştuktan sonra, Yanoş Prüis kendisi ileri sürdü:

«Nasıl olsa yolumuz bir, amacımız bir, kardeş. Neden beraber yolculuk etmeyelim?»

Evet, Prüis bunu da yapabilir, rakibini elinden tutup götürebilirdi, kendine güveni o derecede, güçlüydü! Kabul ettim dileğini. Bir ay sonra, nişan törenleri sona erince, yola çıktık. Bu süre içinde, Prüis, İtalyan soylularının gözlerini kamaştırıp onları kazanma uğruna yapmadığını bırakmadı. Bu çabaları, onunla bir masaya oturanlar ve evsahipleri tarafından canlı bir put haline getirildiğine, hakkındaki söylentilerin artık İl dö Frans'a da vardığına ve kendisi için düzenlenen yolca yürüme anının geldiğine güven duyuncaya kadar sürdü.

Cem olayı başıma üç kez daha büyük dert açmış olsa bile, ben Prüis'le Fransa yolculuğumuzdan ötürü, bu ilginç adamla birbirimizi kolladığımız ve beğendiğimiz, çarpıştığımız ve gülümsediğimiz yarım yıldan ötürü, kendimi yine doymuş bulacaktım. Biliyorum, yeryüzündeki yaşantımızın, sunduğu zevkler çoktan sayılmıştır, fakat bunlardan birinin, büyük oyunun neden belirtilmediğine şaşar dururum.

Milâno'dan çok ilginç, eşsiz diyebileceğim bir alay halinde çıktık. Alay, Matiaş Korvin'i -Batı'yı hayran etme arzusundaki bu yarı Doğulu ve aynı zamanda Rönesansa çok uygun hükümdarı tümüyle anlatıyordu. Yardımcılarının çekirdeği, Macaristanın en soylu kişilerin soyundan üç yüz gençten kuruluydu. Bunlar gülünecek kadar bir yaşta ve bir kılıkta görünüyorlardı. Sütbeyaz üç yüz ata binmiş, atabildiğine sarı-

şın, erguvani elbiseleri, başlarında inci çelenkler, boyunlarında altın gerdanlıklarla üç yüz genç. Silahtarları ise (hepsi turuncu ebiseler giymişler) kuzguni siyah atlara binmişlerdi.

Gözlerim bu görünü ile karşılaşıp da bakakaldığım anda, Yanoş Prüis beni seyrediyordu. Gözlerinin, o büyüleyen, kadifemsi, sıcak gözlerinin içi gülüyordu. Benim şaşkınlığıma mı, yoksa bunun nedenine mi güldüğünü anlamıyordum, ama Prüis gibi bir adamın, iyi kalpli Matiaş'ın bu çevre kuruşunu epeyce gülünç bulduğu kanısındayım.

Şaşkınlığımdan silkinmeye çalışarak düşünmeye başladım: Diyelim ki Macaristan'da üç yüz soylu aile var (halbuki yoktu), hepsinin de yirmi yaşında birer oğlu var (bu da zor ya), ama bunların hepsinin çok sarışın olmalarını nasıl açıklamalı? Demem o ki, Kral Matiaş, hiç olmazsa yarısı yıkanıp giydirilmiş köy çocukları olan bu aynı güzellikteki üç yüz genci toplayabilmek için epeyce kırpılmış ülkesini iyice arayıp taramış olsa gerektir.

Arkadan gelen ağırlık kolunu tanımlamıyorum. Her biri kulağına kadar yüklü beş yüz at! «Gezgin tiyatro gibi!» diye düşündüm. «Kral Matiaş, Yanoş Prüis'ten daha üstün bir baş oyuncu bulamazdı bu oyuna!» Ben bu eşsiz oyunu seyre koyulunca, Cem kafamdan çıkmaya başladı. Bizim yaşadığımız gibi bir gerçek ortasında bir barbar ozanla, umutsuz bir sultan adayının ne önemi olabilirdi?

Yirmi kusür gün yolculuk ettik. Bu günler boyunca, o sarışın oğlanların erguvani elbiselerinde ter lekesi, çizmelerinde toz filan görmedim. Alay, Kuzey İtalya geçitlerinden ve Güney Fransa'nın bayırlarından hep böyle rengârenk ve gözalıcı görünüşüyle geçiyordu. Lion'un biraz ötesinde bizi amiral dö Gravil karşıladı.

Hiç bir şeyden haberiniz olmadığı için, şimdi belki de bir amiralin karada ne aradığını soracaksınız. Amiral dö Gravil, naip kadın Bojö'yü bekliyordu. Bojö hakkında çok şeyler konuşuluyordu. Çok açgözlü olduğu, istediğine kavuşmak için,

tacın-tahtın şerefi de dahil, her şeyi ortaya koyabileceği biliniyordu. Günah çıkartırken bile yalan söylediği söyleniyordu. Çünkü günah çıkaran papaz onun sözleri ile gerçeği karşılaştırabiliyor ve her ikisini de bize bildiriyordu. Amirale gelince, Fransa'yı, gelenek denebilecek kadar sık rasladığımız biçimde, yani naip kadının sevgilisi sıfatiyle yönetiyordu. İktidara, naip kadının yatağından geçerek yanaştığını söylüyorlardı daha safdil olanlar. Ama biz aldanmıyorduk. Kadın, mevcut Fransız seçkinleri arasında en umut verici olduğu kanısına vararak onu yatağına almıştı. Düşmanlarına karşı da (sevimli kayınbiraderi Dük dö Burbon en beteri) sağlam bir sırt ve iki becerikli el yetip artıyordu.

Bizzat dö Gravil'in bizi karşılamasının anlamı büyüktü: Kral Matiaş'a büyük bir saygı gösteriyordu. Amiral bana bir dereceye kadar soğuk davrandı; beni Prüis'e kıyasla pek solgun bulmuş olmalıydı.

Genç kral, ablası ile birlikte (sözü geçen kadın) yaz mevsimini Anseni şatosunda geçirdiği için bizi oraya götürdüler. Anseni'ye girişimiz, tanrılara yaraşır bir seyr ziyafetiydi. Ne yazık ki, Matiaş Korvin bizimle beraber değildi. Olsaydı, herhalde alabildiğine gurur duyacaktı. Şatonun yüksek kapısından, yarım saat boyunca, o zamana kadar hiç kimsenin görmediği bir alay girdi içeri. Bu kuzey yazının yumuşak solgunluğu içinde alayımız rengarenk parıldıyor, koyu gri Anseni şatosu, içinde erguvani-turuncu şarabın ışıldayıp taştığı derin, bir eski zaman bardağına benziyordu.

Bizi karşılamak için VIII. Şarl da (bana sağlıksız ve yaşından fazla göründü bu çocuk), konseyi de, bayan Bojö de (kupkuru, soluk, külrengi, tehlikeli yaşta bir kadın) merdiven başına çıkmışlardı. Hepsi, bu yüce görüntü karşısında davranışlarını bozmamaya, onurlarını korumaya çabalıyorlardı. Ama Yanoş Prüis atından atlayıp, kendisine özgü ölçülü atılımıyla merdivenleri çıkarak haşmetli ekselans ve alteslerini hafif bir

reveransla selamladığı zaman, onurlarının son damlası da uçup gitti.

Cins erkekti şu Prüis! Sırmalı eyerler altındaki cılız beygirler arasında âdeta bir Arap atı gibi duruyordu ve hemen tüm bakışları üzerinde topladı. Madam beni nerdeyse güldürecekti. Konuğuna, apaçık bir imrenişle -günaha girmek için zamanları azalmış kadınların gözleri böyle olur- istek, hayranlık ve kin karışımı bir duyguyla baktı.

Akşamleyin -konuklar dinledikten sonra- Doğulu bir görüntüye tanık oldum: Yanoş Prüis, Kral Matiaş'ın armağanlarını sundu. Görünümün bir kısmı dışarıdaydı; Macarlar avluda hediyelik atları gösteriyorlardı. Üç cinsti atlar; her cinsten de yirmi beşer. Hediyelerin kalan kısmı, Madam dö Böjö'nün aşırı lüks düşkünü zevkine şüphesiz uygundu. Macarlar, birbiri ardısıra salona getirdikleri sandıklardan, ince oyalı porselenler, halis altın sırmayla dokunmuş giysiler, gözleri dağlayacak kadar değerli taşlarla işlenmiş mücevherat çıkarıp sundular. Ve sonunda, görünümün doruğu olarak ,altın dökme (veya en azından kaplama) bir yatak odası!

Bütün bu yücelikte biraz da gülünç bir şey vardı: Adamlar sanki Attilâ veya Timürlenk'e armaganlar sunuyorlardı. Ama Fransız sarayı ve özellikle Madam, bu itibarı yadırgamıyordu. Kral Matiaş'ın cömertliğinin, hele elçisinin o eşsiz çekimiyle uygulaşarak, Madam Bojö'yü hayran ettiğini seziyordum. Ve Madam dö Bojö öyle yumuşayıp eridi, şölenlerde, dans ve eğlencelerde öylesine açık bir cömertlik gösterdi ki, artık hiç vakit kaybetmeden davranışta bulunmak gerektiğini, Prüis'in Anselmi'deki her dakikasının bizim için düpedüz kayıp olduğunu anladım.

Daha oraya varışımızın üçüncü sabahı, D'Obüson kardeşe kimse bilmeden bir adam gönderdim. Mektubumda, Cem'i çoktandır düşündüğümüz plana hazırlamak için, en güvenilir adamlarından ikisini derhal Cem'in yanına gönderilmesinde diretiyordum. Öte yandan, Cem'in belki de Kral Matiaş'ın eline dü-

şeceğini haber verip uyarmak üzere bir adamımız da Venedik'e yola çıkmalıydı. Cumhuriyetin hesaplarını ve Bayazıt'la sıkı ilişkilerini biliyorduk; Venedik, Matiaş Korvin'in başarısını önlemek için her şeyi yapmaya hazırdı. Bu sefer, isteğine aykırı olsa da, Papalık yararına çalışacaktı.

Görevimi böylece yaptıktan sonra, Prüis'in o günleri izleyen çabalarına son derece keyifli olarak katıldım. Çabaları, özentileri de bitmek bilmiyordu. Fransa'yı büyülemek için bütün yetenek ve çekim gücünü cömertçe harcıyordu. Çekici sesiyle, konuştuğu zaman herkesin gönlünü kazanıyor, geniş bilgisi, zenginlik ve cömertliği, Fransız sarayını, Macarların şahsında bilinmedik derecede yüksek, kalkınan bir ülke görmeye sevkediyordu. Prüis amacına ulaşmak için, araçları da, kendisini de bol bol harcıyordu.

Daha ilk on gün içinde her şeyi başarmamış olması garip bir şeydi. Kraliyet Konseyi onun kandırıcı sözlerini içten bir inanışla dinliyor, armaganlarını kabul ediyor, ama işi uzatıyordu. Bakın neden: İngiltere ile savaş halinde olan Fransızlar Kutsal Roma İmparatorluğundan, başka bir deyişle Almanya'dan korkuyorlardı. Her zaman olduğu gibi, orada durum pek karışıktı; çeşitli karşıt akımlar çarpışıyordu; taht iddiasındaki Dük Maximilian Fransa'nın azılı düşmanıydı ve Flândır hükümdarı sıfatiyle daha şimdiden her gün başına belâlar açıyordu.

Tek sözle, saray, Almanya'nın öbesinde, Fransa, Britanyalılarla işlerini düzeltinceye kadar, gerisini tehdit edecek bir güç arıyordu. Macaristan tam aranan güçtü. Fransa Kralı, Cem'i Macaristan'a bırakmakla ne kazanırdı? Gerçekten, o zaman Fransa ile Macaristan arasında bir bağlantı olanak hale geldikten başka, garanti olacaktı. Ve Korvin hemen (artık Cem'i almış olarak), Almanları rahat bırakıp, Osmanlılarla savaşa girişecek, Fransa ise iki ateş arasında kalacaktı. Ve şayet Konsey Cem'i vermeyi istemezse, Macaristan'la ilişkilerin tümünün bozulması kaçınılmaz olacaktı. İşte bunları ölçüp biçen Fransız sarayı, çıkarlarının gerektirdiği biricik şeyi yapıyor, yani ere-

liyordu. Bu zaman içinde - altı ay, yarım yıl- Yanoş Prüis de Anselmi, Paris ve yine Anselmi'de altın ve cazibe dağıtıyor, bir yandan sabırsızlıkla, daha sonraları da Madama ve sevgilisine, kansız küçük krala ve bakanlarına gülümseyişlerinin gizlediği bir kinle yanıp tutuşuyordu. Bana karşı hep öyle iyi davranıyor, sanki Cem olayındaki ortak başarısızlıklarımız bizi bağdaştırıyordu.

Ne var ki, 1487 yılı ağustosundan başlayarak artık yalnız ikimiz değildik, bir üçüncüsü, Venedik'in elçisi çıkagelmişti. Anselmi'de ona yüzsüz bir küstah gözüyle bakıyorduk. Kendisi bizim yarışmamıza daha geç katılmıştı ve bize pek ayak uyduramıyordu. Ama başarının ona gülümsediğini anlıyordum: Üçümüzden yalnız o, Cem'i kendi hükümdarına kazandırmak istemiyor ve hep Cem'i Fransa'da alakoyma yolunda Konseyi kandırmaya çalışıyordu.

Eylülden başlıyarak ikimiz de -Prüis ve ben- olayların tam böyle gelişeceğinden güven duyuyorduk. Kraliyet Konseyi'nin bize karşı tutumunda bir soğukluk seziliyordu. Madam, Prüis'e artık böyle gözlerle bakmıyordu. Amirale gelince, bizimle büyük bir ciddiyetle vedalaşmış ve birden yokluğunun duyulduğu Bretan'daki savaş alanını tutmuştu. Prüis'in ancak şimdi sabrını yitirdiğini anlıyordum. Saray çok ileri gitmişti, Varadin Piskoposu Prüis artık av ve gezilerde başını alıp ayırılmaya başlamış, akşamları topluluk arasında o çekimli neşesini yitirir olmuştu. Ve dolambaçlı sözlerine bakılırsa, Macaristan'ın artık Almanya ile andlaşma yolları aramak arzusunda olduğu anlaşılıyordu.

Ona da, eylülde kurulun geri dönmesini buyuran Kral Matiaş'a da hiç kimsenin darılmaya hakkı yoktu. Cem'i almak isteği Macaristan'a çok pahalıya çıkan bu en büyük deneme başarısızlıkla sona eriyordu. Buyruga karşın, Prüis pek umutsuz bir denemeye girişti. Kraliyet Konseyi'nin karşısına çıktı ve ustalığına Çiçeron'un bile gıpta edeceği söyleviyle, Fransız siyasî miyopluğunun olabilirli sonuçlarını bir bir ortaya serdi: Bu

miyopluk, Bayazıt'ın ellerini çözerek, İtalya ve Orta Avrupa'da kolaylıkla üstün geleceği savaşlara girişmesi koşullarını yaratacak, Levanta ticaretine ağır bir darbe indirmesine, Eski Dünya'yı bir Attiâ istilâsı dehşeti önünde bırakmasına yol açacaktı.

Prüis'in söylevinden yalnız konuşma ustalığı değil, benim gibi bir düşmanını bile ürperten içten bir inanış, bir kehanet ateşi esiyordu. Bunun için, kısa bir diyalog beni çok sarstı. Bordo Başpiskoposu ,yani öteki dö Gravil, amiralin kardeşi şöyle seslenmişti:

«Ama Attillâ'nın tam Fransa'da durdurulduğunu unutmayın!»

Prüis altta kalmadı:

«Çünkü çok uzun bir sefer yürüyüşü boyunca güçlerini yıpratmıştı!»

«Sultan Bayazıt da yıpranacak!»

Küstahlığın da bir sınırı olmalı, değil mi? Fransızlar açıkça Doğu Avrupa'nın kurtuluşunu umursamıyorlar, bunu daha edepli biçimde yapabilirlerdi. Barbarlık akınlarından her zaman Fransa'nın korunabileceğini bize ne diye anlatıyorlardı? Avrupa Doğusunun felâketlerinin hiç umurlarında olmadığını belirtmenin ne gereği vardı?

O ada Yanoş Prüis'in yüzü ve davranışı ile mutluluk saçan bir iyilikseverlikten başka bir şey de belirtebileceğini gördüm. Öyle ki, Gravil'in sözlerini, oralarda evi ve toprağı yanıp kül olmuş her köylü gibi, Türklerle savaşta sakatlanmış bir asker gibi karşıladı. Bende daima çekicilik uyandıran o güzel yüzünde bir kin parıltısiyle verdiği cevap Konsey salonunda kamcı gibi şakladı:

«Siz de, Başpiskopos hazretleri, üç kez daha güçlü bir düşman tarafından dize getirilmiş olsaydınız, Hıristiyan olarak ilk borcumuzu, «Yakınını sev!» buyruğunu ansıyacaktınız. Yardım istemek için...»

Gravil bu darbeye hemen darbeyle cevap verdi:

«Biz topraklarımızı sarasinlere karşı korurken hiç kim-

senin yardımımıza koştuğunu ansıyamıyoruz, piskopos hazretleri. Onlar, zannedersem, daha az güçlü düşman değillerdi.»

Her şey apaçıktı: Fransa ile Macarlar arasında bir anlaşmadan kaygılanmak artık yersizdi; aralarında olagan karşılıklı ilişkilerden bile söz edilemezdi. Kral Matiaş böye ağır bir davranışı bağışlamazdı.

Yanoş Prüis, Anselmi'den ekimin ilk günlerinde ayrıldı. Saray ona bir sürü armaganlar yükletti (ama ancak üç yüz gümüş mark tutarındaydı bunlar, halbuki Korvin yolladığı kurula ve armaganlara yüzbinlerce altın harcamıştı). Prüis, Bianka'yı yeni vatanına götürmek için yine uğradığı Lion ve Milâno yolu ile Batı'yı bıraktı.

Bir yandan katkıda bulunduğum bu yenilgiye sevinmekle birlikte, kişisel olarak ben de garip bir gocunma duygusuna kapıldım. Tıpkı, D'Obüson kardeşin, Cem'in annesinden para aldığını bana bildirdiği zamanki gibi. Ne var ki, kendilerinden daha acınaklı bir kişinin tutsaklığıyla ilgili olarak acı çekenlerden, yararlarımıza çok elverişli pek çok para ve pek çok umut almıştık. Sanırım, Tanrıya hizmet edenler, Tanrı cezasını pek seyrek uslarına getiriyorlardı. Ama ben o sıralarda basbayağı korku duyuyordum.

Prüis'in gidişinden hemen sonra yola çıkmak istiyordum. Çünkü onun başarısızlığa uğramasiyle benim görevim de bitmişti. Fakat D'Obüson kardeşin bir mektubu beni altı ay daha Paris'te bıraktı. Başrahip birçok nedenden ötürü kalmamda diretiyordu; bizi bekleyen öteki güçlüklerle de hep böyle başa çıkabileceğime inanıyordu.

Her şeyden önce Venedik elçisinin ne yaptığını gözetlemeyi sürdürmeliydim. Macarlarla andlaşma suya düştükten sonra, onun tutumunu değiştirmesi bekleniyordu. Bundan başka, D'Obüson, Cem'in artık Gravil'lerin karşıtlarıyla (Dük dö Burbon ve çevresindekiler) birlik olanakları aradığını blidiriyordu; ben bu denemeleri de gözden kaçırmamalıydım. En sonunda, DObüson kardeş, Fransa ile Papalık arasındaki gö-

rüşmeleri desteklememi, onlara yardımcı olmanı diliyordu. Görüşmeler yakında başlayacaktı; İnokentiy VIII elçilerini göndermiş bulunuyordu.

Papa'nın elçileri gelene kadar Rodos'tan başka haberler de aldım. Bir keresinde, Venedik'in, artık Macarlardan korkmasın diye Bayazıt'ı uyardığını bildirdiler. Bir diğer habere göre de, Feran Neapolski aynı Bayazıta, Roma'ya giderken Cem'i kaçırmak ve Konstantinopol'e göndermek için söz vermişti (bu Napolinin hesaplarına tamamen uygun bir şeydi, çünkü Papalığa indirilen ağır bir darbe olacaktı). Üçüncü olarak da, İtalya'da biricik Fransız dostu olan Lorenso Mediçi'nin Cem olayına büyük bir ilgi gösterdiğini bildirdiler. Bu son haber beni ürküttü, zira Lorenso büyük bir isimdi, Fransız sarayı ile bağları başarısını bir hayli kolaylaştırabilirdi.

Tek sözle, Paris'te iki büyük temsilcilik arasında bile dinlenemedim. Bunun için, aralık ayında, Kraliyet Konseyi temsilcileriyle birlikte Papa'nın elçilerini karşılamaya giderken gerçekten seviniyordum. Öyle ya, bana yardım geliyordu.

Kutsal Papa, gönderdiği kurulu tıpkı Korvin gibi çok iyi hazırlamıştı. Şüphesiz, Prüis'in üstün niteliklerinde bir adamı yoktu, ama Antonelo Kieregato ve Antonio Flores kardeşler, Vatikan'ın en bilgili kafalarından, deneyli diplomat ve söz bilir kişilerdi. Anlaşılan, Papa, ödenek yetersizliği yüzünden söz gücüne büyük önem veriyordu.

Elçileri, Papa'nın adamlarına yaraşır şekilde, yani çok büyük bir saygıyla karşıladılar. Gelenler, Sultan Kayıtbay'ın, Cem'i ele geçirmek için çok büyük para ödemeye hazır olduğunu derhal Konseye bildirdiler. Devletlerarası ilişkilerin Cemin Mısır'a aktarılmasına izin vermediğini anlayan Sultan, Cem'in Roma, Floransa, Venedik veya Macaristan'da kalmasında diretiyordu. Yani, Konstantinopole olabildiği kadar daha yakın bir yerde olmasını istiyordu. Kayıtbay (Papanın elçileri eliyle) tümüyle haklı olarak şunu ileri sürüyordu: Batı'nın şimdiye kadarki tutumu, Bayazıt'a, kardeşinin hiçbir sefere

baş olmayacağını, zira kendisinden başka amaçlar için yararlanıldığını göstermişti. Bayazıt'ın bu konudaki güveni, Mısır'ı da içine almak üzere, Doğu ülkelerine çok pahalıya oturabilirdi.

Kardinal Flores'in bu durumu açıkladığı Konsey toplantısında hazır bulundum. Durumun Fransızları pek etkilediğini söyleyemem. Flores, Kayıtbayı'ın ileri sürdüğü bedeli -yüz bin altın duka- andığı zaman bile Konsey'de hiçbir heyecan belirtisi görmedim. Fransız Krallığı son zamanlarda hiç beklenmedik yerlerden ve umulmadık zamanlarda o kadar büyük armaganlar almaya alışmıştı ki, artık bu armaganları Cem olayı ile bağlamıyordu; herhalde bunları hak ettiği, verilmesinin doğal olduğu düşüncesine kapılıyordu.

Amiral dö Gravil şöyle cevap verdi:

«Kanımızca, hıristiyan dünyası, Papalık ile müslüman bir güç, yani Kayıtbay arasında olabilir görüşmelere iyi gözle bakmayacaktır. Yüz bin duka değil, iki yüz bin de verseler, Kutsal Taht'ın ününe leke sürdürmemeliyiz. Kraliyet Konseyi bu kanıdadır.»

(Çağımızda bu kadar parayı sayabilecek bir devlet olmadığı halde, ben «Ama on kere yüz bin verilirse, başka türlü düşünür» diye içimden geçirdim.)

Papa'nın elçileri, Amiral dö Gravil'in bu cevabına şaşa kaldılar. Fransa'nın, Cemi ancak görülmemiş bir para karşılığında verebileceği hakkındaki düşünceleri doğrulanıyordu; ama papalığın, artık dediğimiz gibi, parası yoktu. İnokenty VIII Ozimoyu ele geçirmek için son olanaklarını harcıyordu. Bu, Ankona yakınında küçük bir limandı ki, hâkimi olan Bukolino onu Bayazıt'la pazarlık konusu yapmıştı. Bu tiksindirici görüşmelerden -İtalya'ya ve Batı'ya karşı düpedüz ihanetti bu görüşmeler- tüm hıristiyan dünyası söz ediyordu. Bunun için İnokentiy, Osmanlılara karşı savaşa, Ozimoyu ele geçirmekle başlamayı düşünüyordu. Ama Papalığın yoksulluğu bu kadar küçük bir aksiyonu bile gerçekleştirmeye elverişli değildi, ve

Roma'nın paralı askerleri, hiçbir başarı sağlayamadan, Ozimo önünde beş aydır çırpınıp duruyorlardı. Aslında Fransa da bu durumdan yararlanıyordu.

Derken, Flores'in yerine Kardinal Kieregato öne çıktı. Büyük bir bilgin olan Kardinal, zamanımızın en yetenekli konuşmacılarından biri sayılıyordu. Kraliyet Konseyi'ndeki söylevi de bu düşünceyi doğruladı. Kradinal şöyle konuştu:

«Fransa Kralı'nın huzurunda bulunmakla mutluyuz. Fransız Kralları öteden beri dindarlığı ile ünlü, birleşik hıristiyanlığın felâketleri karşısında yardıma koşan kişiler olarak bilinmektedir. Kutsal toprakları dinsizlerden almak ve Doğu hıristiyan eyaletlerini ellerinden kurtarmakta Papa'lar atalarınız için esin kaynağı oldular; Fransız haçlıları şövalyeliğin özüydüler. O zaman insanların yüreklerinde Tanrı korkusu vardı. O zamanlar tehlike çok uzaktı; krallarınız topraklarını genişletmek amacında değillerdi; biricik amaçları, İsa'nın adını sonsuzlaştırmaya hizmet ve binlerce yanılmışı dinden yana kazanmaktı. Onlar dine büyük bağlılıklarıyla ordular ve donanmalar kuruyor, dünyevî değil, semavi ün ve şerefe erişmek için, oğullarını, kardeşlerini ve hattâ kendilerinin canlarını ortaya koyuyorlardı. Bu savaşçılar, dinimizin bu kahramanları sonsuza dek yaşayacak ve adları kuşaktan kuşağa geçecektir. Sonsuza dek ün ve şeref!»

Söylevi olduğu gibi aktardım ama, Kieregato kardeşin bunları ne üstünlükle söylediğini asla düşünemezsiniz. Her sözünün etki gücü o kadar büyüktü ki, Konsey üyeleri yerlerinde mıhlanıp kaldılar; ünlü haçlılarımız -unutulmuş bir çağın çoktan unutulmuş kral ve şövalyeleri- gerçekten gözleri önünden geçiyor ve esinle kanatlanarak sonsuz yaşantılarına doğru ilerliyorlardı.

Ama Kardinal Kieregato, takdis için kaldırdığı elini birden indirdi. Bütün varlığının belirttiği erişilmez bir kırgın sesle konuşmasını sürdürdü:

«Bugün din yok oluyor. Coşkular, heyecanlar söndü. Kut-

sal Roma Kilisesi, bizi sizin yanınıza Kudüs, Asya veya Yunanistan için göndermiş değildir. İtalya'nın kendisi söz konusudur. Her şey gün geçtikçe kötüye gidiyor. Fatih'in ölümü ve oğulları arasındaki çatışma olmasaydı, yangın çoktan öz topraklarımızı sarmış olacaktı.

Görüyor musunuz, önlerinde dize gelip yalvardığımız sizler, Türk tehlikesinin Asya'dan İtalya'ya ne kadar kısa bir zamanda geldiğini görüyor musunuz? Ne yazık ki, Türk'ü bizzat çağıran ve onu Kutsal Tahta karşı kışkırtan birçok görüşü kıt İtalyan var! Kutsal Papa olmasaydı, Bukolino, Bayazıt'ı daha bir ay önce Ozimo'ya sokup ona İtalya üzerinde bir galibiyet sağlayacaktı. Fakat İtalya, bu tehlikeyi kovabilecek kadar güçlü değildir, bunun için Kutsal Papa hıristiyan birliğine başvuruyor. Hem sorarız, krallarla vatandaşlar arasında, aynı dine inanan komşular arasındaki savaşlar yüzünden bitkin düşen bir İtalya bu tehlikeye nasıl karşı koyabilir?

Kutsal Papa, bizi, sizlere yardım için, haşmetlû ekselanslarının devletini huzura kavuşturmak için gönderdi. Düşmanlıklar bir kez yatıştı mı, Fransa hıristiyanlık borcunu yerine getirecek, tüm güçlerini Türklere karşı savaşa sürecektir.

Koskoca bir koz -sultanın kardeşi- bu savaşta bizim üstün gelmemizi sağlıyor. Onu bize vermenizi diliyoruz. Çünkü, Papa bir kere Cem'e sahip oldu mu, Bayazıt artık İtalya'ya karşı şiddet denemelerine girişemeyecektir. Kutsal Papa, mânevi annenize yardımı esirgemeyeceğinizden emindir; mânevi anneniz size ricada bulunuyor ve inandırmaya çalışıyor! Dahası var: Cem'i tutsak haline getiren Piyer D'Obüson da dualarını bizim ricalarımıza katmakta, buları tutsağın kendisi de desteklemektedir. Yüce babanız -ruhu şad olsun!- Cem'i Kutsal Taht'a sözlemişti. Tek sözle, Papalık sizden bunu rica ediyor, kral hazretleri, ve cevabınızı bekliyor!»

Kieregato kardeş susunca, Kralın bir değil, birkaç danışmanının saklıca burunlarını sildiklerini gördüm. Genç Kralın gözlerinde ıslak bir parıltı vardı. Yalnız Madam dö Bojö pek

o kadar bozulmadı, ama adaletli olmak gerekirse, onun bile heyecana geldiğini söylemek yerinde olur. Çağımızda dünyevî ahlâk bozukluğu derin kökler salmış olsa da, dinin zafer anıları ve bugün onun savaşçılardan yoksun olduğu yolundaki sözler rolünü oynadı; Fransız soyluları kendi aşağılıklarından utandılar.

Ne var ki ,duyguların çabuk geçtiği bilinen bir şeydir. Sonunda, bu iyi niyet heyecanı da çabucak geçti. Belleklerde yer eden o unutulmaz söylevden sonra, Amiral gerçi Cem'i sözledi. Ama daha ertesi gün, Venedik'ten gelen haberlere dayanarak, böyle bir yolculuğun çok tehlikeli olduğu sözlerini yeniden tutturdu.

Aslında, dil altındaki bakla fiyat meselesiydi; Cem'in fiyatı söz konusuydu.

Fransızlar bu konuda açık konuşmadılar. Ancak, tarihin, Eski Dünya'nın geleceği bakımından önemi bu kadar büyük başka bir kişi tanımadığını hatırlattılar. Bu genel sözlerden,, Fransa'nın -ister bir dış siyaset kozu olarak kullanmak, isterse fiyatının daha da pahalılaşmasını beklemek için olsun- Cem'i daha uzun zaman kendisi için saklamak isteğinde olduğu sonucunu çıkardım. Doğrusunu söylemek gerekirse, Fransızların acele etmesine gerek yoktu.

Amiral dö Gravil, bir konuşmamızda, çok yüksek niteliklere sahip ve Bordo Başpiskoposu olan kardeşinin kardinal sanına erişmesi gerektiğini çıtlattı, «ama dedi..» ve ötesini getiremedi. Bunu, Dö Gravil'in dileğini gözönünde bulundurması ricasiyle hemen VIII. İnokentiy'e bildirdim. Papa hazretlerinin o kadar sert bir cevap vereceğini hiç ummuyordum. Mektubunda diyordu ki: «Papalığın bir Fransıza böyle bir san vereceğini nasıl da aklınızdan geçirebilirsiniz? Fransızların Kutsal Taht'a saygı duymaları buna karşın, Konseyin çalışmalarını az çok aydınlatmaya çalışan elçilerimizin Paris'te bulunmaları yetmez mi? Bu bile çoktur onlara. Daha çoğunu

da beklemesinler. Dö Gravil ve bütün ailesi, zorba ve acımasız kişilerden başka bir şey değillerdir!»

Şayet Amiral dö Gravil'lerin gündüz hırsızı olduklarını bilmeseydim, «Ah, Papa hazretleri bana ne ilginç haber gönderiyor!» diyebilirdim. Ama biliyordum. Ve aslında onları bundan ötürü kazanmaya çalışmıyor muyduk?

Konseyin daha sonraki isteğini kendisine bildirdiğim zaman, yanında olup da Papa hazretlerinin yüzünü görmek isterdim. Bu istek artık her türlü sınırı aşıyordu: Fransızlar, Maximilian'ın Almanya İmparatoru seçimini Papa'nın onaylamamasını istiyorlardı. (Çünkü, artık belirttiğim gibi, daha bizim zamanımızda Fransızlar Almanların taşkınlıklarından korkuyorlardı; Maximilian ise, bu yönde çok şeyler vaadediyordu.)

İnokentiy VIII., kendisi dilese bile, bunu yapmasına gücü yetmezdi. Gerçekten, Maximilian'ın dedeleri, Papalığın takdisini alıncaya kadar, Kanos önünde toz-toprak içinde yatmışlardı, ama başka zamanlardı onlar! Şimdi sadece bir yasak, Maximilian'ı kudurtabilirdi. Zaten kudurması için ufacık bir şey yeterdi. Ve artık, Almanya'nın, Papa takdisi olmadan da en iyi şekilde yönetilebildiğini kanıtlardı.

Paris'e, öyle gerçekçi niteliklere dayanmayan sert mesajlar göndermemesi ricama karşılık olacak ki, İnokentiy, Maximilian'ı aforoz etmeden zararsız bir duruma sokacağını bildirdi. Papa basbayağı bir buyrultu yayınladı. Bu buyrultu ile, Frandır ve Lotaring'de (Fransa ile sınırdaş Alman toprakları) bütün muamelelerin -alış verişle, mukaveleler, miraslar- gayrımeşru olduğunu, katillerin de yasalara aykırı bir şekilde cezalandırıldığını ilân etti. Böylelikle, oradaki mahkemeler veya noterler, andiçme ve karar verme hakkından yoksun ediliyordu.

Neden gülüyorsunuz? İnokentiy bu sefer bilgece davranmıştı. Maximilian adını hiç anmadan, onun yaşantısını çekilmez hale getiriyordu. Hiçbir yasanın yürürlükte olmadığı bir

ülke düşünebilir misiniz? Flaman'lara artık ayaklanıp Maximilian'ın iktidarını devirmekten başka bir şey kalmıyordu.

İşinize yaramayan bazı ayrıntılara daldığımı anlıyorum. Bunu, hiç olmazsa, çağımın nekadar karmaşık ve güçlüklerle dolu olduğunu göstersin diye; hiç olmazsa, on beşinci yüzyılda sorunların sorunu haline getirilen Cem olayında nekadar çok ve karşıt çıkarların birbirine örüldüğünü anlamanıza yardımcı olsun diye yaptım.

Papa elçileri 1487 yılı ilkbaharına kadar Paris'te kaldılar. Cem'i almaları yeteneği de günden güne azalıyordu. Madam dö Bojö, Cem'i Papa'ya vererek sonsuz mutluluk kazanmak istediğini, ama Konseyin kendisine engel olduğunu söylüyordu. Konsey ise, Amiral dö Gravili dinsiz ve acımasız bir kişi olarak tanımlıyor, Amiral dö Gravil de, diledikten sonra Cem'in kaçırılmasının son derece kolay bir şey olduğunu söylüyordu.

Böylece, 1487 yılı nisanında, Cem Sultan konusunda Kraliyet Konseyi'nin bizimle -Kutsal Kilise ile- oyun oynadığını apaçık anladık. D'Obüson kardeş Paris'te bulunmamın artık gereksiz olduğunu yazdı. Kieregato ile Flores, ilişkileri bensiz de devam ettireceklerdi. Başrahip onların da başarısından umutlu olmadığını belirtiyordu. Ben, yeni bir düşünceyi başbaşa iyice görüşmemiz için DObüson'a gerekliydim. Yeni şey, Cem olayında kaba güce başvurmaktı. Çünkü zamanımız yoktu, geçen her gün Cem'in fiyatını yükseltiyordu.

Kaba güç aracı olarak kadından yararlandığımızı söylersem, sizleri herhalde şaşkına çevireceğim.

III. BÖLÜM

ŞAİR SADİ'NİN 1485 - 1487 YILLARI DÖNEMİNE DAİR ONİKİNCİ ANLATIMI

Adı Elen'di, daha doğrusu Filipin-Elen.

Bu sözlerim, sizleri, monsenyör Kendal'ın söylediklerinden biraz gerilere götürecek, çünkü benim bundan önceki öyküm ilk kaçma denememizle sona ermişti. Evet, dünya monsenyörün anlattığı olayları yaşarken, biz günlerimizi ve gecelerimizi -aylar boyunca- tarikatın Dofine komanderisi Boazlami'de geçiriyorduk.

Rahip kardeşlerin her gün eğlenceler düzenlediklerini söyledim. Gerçi, Dofine soyluları bizi candan ilgilendiren sorunlardan bahsetmeyi pek sevmiyorlardı, ama ben ağızdan kaçırılan her sözü kavrayıp değerlendirmeye çalışıyordum. Bu ağızdan kaçırılan sözlerden, gülümseyişlerden ve masamızdakilerin gereğinden çok ince davranışlarından benim çıkarabildiğim sonuç, Cem'in öneminin hiç olmazsa azalmadığı idi. Zaten bizi korumaktaki titizlikleri de bunu gösteriyordu. Her adımımızı izliyorlardı. Boazlami'ye gelen her yabancı yoklanıyor, sorguya çekiliyordu.

Cem, tarikatın bu artan dikkat ve titizliğine dayanamaz oldu, çünkü çevresinden gördüğü ilgi ve saygıya gerçek anlamını veriyordu. Yani bu, doğrudan doğruya gözetlenmekti. Artık korkunç sinirli olmuştu; hiç olmayacak bir sözüme kızıp

parlayıveriyor veya kendisini yatıştırma denemelerimi bıkkınlıkla iteliyordu. Rahip kardeşlerin ilk kaçma denememizi alayla karşılamaları onu çok kızdırdı. Cem, kendisini kilitleyip kâğıdını ve divitini almalarını daha olagan sayıyordu, hiç olmazsa o zaman tarikat için tehlikeli bir şey yaptığını düşünebilirdi. Oysa her şey eskisi gibi sürdü; bizi bol bol eğlendiriyor, uyutmaya çalışıyorlardı.

Belki kaçınılmaz olduğunu da düşünerek, biz bu saygılı dikkate dayanıyor, ama her şeye daima kulak kabartıyor, Boazlamı dışındaki dünya ile bağlantı arıyor, gözönünde bulundurmamız gereğini düşünerek Batı'daki akımları kavramaya çalışıyorduk. 1485-1487 yıllarında biz kendimizi henüz bırakmış değildik. Bu durumun, zindancılarımızın işini bir dereceye kadar güçleştirdiğini sanıyorum, ama bu güçlükleri de büyültmeye gerek yok, çünkü tüm çabalarımızla bu pişkin zanaat sahibi arasında acemi kalıyorduk.

Filipin-Elen tam o zamanlarda yaşantımıza girdi. Onun aramıza girmesine izin verilen ilk kadın olduğunu söyleyemem, ama inanın ki, yüzüncüsü de değildi. Başlangıçta kadın yüzünü çok seyrek görüyorduk. Gördüğümüz, ya bizi bir gece, bir hafta veya bir ay barındıran efendinin karısı, ya da yol boyunca kervansaray sahibi kadınlardı. Biz rahipler tarikatının konuklarıydık; bu çevrede dansözlerin işi yoktu. Yeri gelmişken söyleyeyim, Batı'da dansözlerin çok az olduğunu, toplulukları genellikle erkeklerin eğlendirdiğini öğrendik. Ava gittiğimizde, bazan bir senyörn eşi veya kızınada rasladığımız oluyordu. Dikkatimizi çeken, erkeklerin o kadınlara karşı tutumu idi.

O gerginlik ve acı yıllarında, Batı'da kadınlara karşı tutum gibi kaderimizle hiçbir ilgisi olmayan bir sorunla ilgilenmemiz belki size garip gelir. Evet ama, bu sorun ister istemez kafamızı kurcalıyordu, bizi şaşkınlığma düşürüyordu, bizde ve burada yaşayışın en kesin farkı gibi görünüyordu.

Bunu anladığımız ilk günü ansıyorum. Savoy'da ava çık-

mıştık. Bilmem kimin karısı bir madam da atlı olarak aramızdaydı. Yaşına ve ağırlığına göre, atı yine de iyi sürüyor, ama biraz fazlaca açık göğüsleri atın her adımında ve otuz kadar erkeğin bakışları altında ırgalanıp duruyordu. Madam eyere yanlamasına oturmuştu; eteğinin bir ucu kemerine sokulmuş olduğu için, yalnız ayak bileklerini değil, güzel, yusyuvarlak ayvamsı bir dizle sona eren baldırını bile görebiliyorduk.

İlkin madam kocasının yanında idi, ama biraz sonra kafileye karışınca hiç kimse yadırgamadı; şununla bununla şakalaşıyor, av esnasındaki çeşitli sürprizlerde heyecanlandıkça yanakları kızarıyor, kahkahalarla gülüyordu. Cem ona, cazibesine kapılarak değil, şaşkınlıkla bakıyordu. Bu şaşkınlık, şatoya dönünce, madamın attan inmesinde en yüksek noktasını buldu. Önce genç bir adam - yakını değildi, belliydi - madamın atına yaklaştı ve onu eyerden almaya hazırlandı. Kahkahaları hiç eksik olmayan madam evvela onun omuzuna bastı, sonra uzattığı avucuna, ve böylelikle genç adam, bütün etekleri, futası ve terli yakınlığıyle kendisine yapışan yumuşacık yükünü yere indirinceye kadar yavaş yavaş alçaldı.

Korkunç bir şey olacak gibime geldi. Gencin yüzü, madamın açık göğüslerine beş parmak kadar yakındı, kocası ise ancak beş adımlık bir yerde atı ile uğraşıyordu; böyle bir rezalet cezasız kalamazdı.. Ama madam bir elinde topladığı eteklerini olağan bir şekilde bıraktı ve yine erkeklerin arasında şatoya doğru yürüdü.

Cem atların yanında mıhlanıp kalmıştı.

«Sadi» dedi, «Neler yaptıklarını gördün mü? Ne biçim ahlâk? Rezalet! Bize ulaşabilmek için bunlara yüzyıllar gerek. İnsanın en önemli niteliğine, edep ve görgüye sahip değiller daha...»

Sonraları Cem ve ben de, Batı'nın garipliklerine alıştık. Hattâ - şu alışkanlık ne güçlü şey - burada kadına karşı keza edep ve incelikle, hem de daha bileşik, dinsel denebilecek bir tutkuyla davranıldığını bile düşünmeye başladık. Salona bir

kadın girdi mi, masadaki erkeklerin nasıl derhal ayağa kalktıklarını, onu nasıl başköşeye buyur ettiklerini ve kendisine hizmette yarıştıklarını görüyorduk. Hiç de gösterişli olmayan kadınları iltifata boğuyor, önlerinde reveranslar yapıyor, omuzdan yukarı el vererek eşlik ediyorlardı. Düşünün, kadın güzelliğini belirten şarkılar da duyuyorduk! Bu insanlar yaşantılarının en sağlı, değerli ve tatlı yanını aydınlığa çıkarmaktan da ar duymuyorlardı. Yaşamın bu yanını böylesine cömertlikle, sanki yatağına yüzlerce göz dikilmesine izin verircesine ortaya vurduktan sonra, hâlâ zevk duyabilmelerine şaşıp kalıyorduk.

Fakat biz, masamıza, tüm istenildiği kadar kadının gelip oturduğuna inandık; hiç kimsenin onları özenle seçmediği veya bazılarını uzaklaştırmadığı belliydi. Hem bizim çevremizin Savoy ve Dofine soylularının kadınları için pek çekici olmadığını da, tek - tük sözlerden anlıyorduk. Açıkça söyliyelim ki, bizim ahlâkımız da, daha doğrusu ahlâkımız hakkındaki düşünceleri, bu dünyada, bizim onların ahlâkına karşı gösterdiğimiz tiksintili anlayışsızlığın aynısını doğuruyordu. Bizim kadınlara karşı davranışımız konusunda Batı'da bazı üzücü uydurmalar dolaşıyordu. Kadını hor gördüğümüz ve ona acımaksız davrandığımız doğru olmasa gerek, değil mi? Bizce kadın, herkesin yaşantısının o kadar kıymetli bir parçasıdır ki, gözlem için sergilenmeye ve nerdeyse satışa çıkarılır gibi ortaya konmaya gelmez.

Doğu hakkında işte bu yanlış kanıların, buralı soyluları, eşlerini ve kızlarını aramıza getirmekten alakoyduğunu sanıyorum. Herhalde onları hor göreceğimizden korkuyorlardı. Bize yaklaşanlar da, bunu yalnız bir iç dürtüsüyle yapıyorlardı. Bu merak, onların alabildiğine açılan gözlerinde, Cem'in her hareketini izleyen şaşkınlık seslerinde, kibirli ve alaylı gülümseyişlerinde okunuyordu. Bu çok cesur birkaç kadın, sanki çok ender bir doğu hayvanını seyrediyorlardı ve ben, çevremizden çıkana kadar izlenimlerini güçlükle zaptettiklerini, sonra herhalde bizi hiç de övmeyen şeyler konuşmaya başladıklarını seziyordum.

Komşu soylulardan Baron dö Sasenaj dedikleri biri, kızıyla birlikte Boazlami'de bizi ziyarete gelince, şaşkınlığımızı saklayamadık. Baron, saçları ağarmış, ağır yaradılışlı olduğu sezilen, metin görünüşlü, sessiz ve sert bir adamdı. Çevresine bakılırsa, zengin olmadığı anlaşılıyordu. Kızına karşı - sözünü ettiğim Elen - pek de kurallara uygun davranmıyordu, çelişkili bir tutumu vardı. Bir yandan kızını söz arasında, gülüp durarken sert biçimde azarlıyordu. Öte yandan, hemen arkasından suçlu bir acımayla ona bakıyor, ötekilerin dikkatini de kızının üzerinde toplamak için çaba harcadığı göze çarpıyordu. Bizce her iki tutum da zevksizlik belirtisiydi. Çevrenin böyle karmaşık babalık duygularıyla doldurulması tümüyle yersizdi.

Elen'in kendisi hakkında ne diyeyim? Kadın konusunda bizim, herhalde sizinkilerden çok ayrı olan görüşlerimize göre ve bence Elen güzel değildi; biz daha göz dolduran kadınları beğeniriz. Elen'de her şey-gözler, burun, dudaklar, boyun - çizgileriyle çok temiz, fakat ilginç değildi. Gerçekte Elen'in en büyük felâketi vücudu idi, bizde vücudu böyle bir kızı evlendirmek güç olurdu. Matmazel dö Sasenaj yamyassı bir şeydi; bu, onun üst üste giydiği elbiselerine karşın anlaşılıyor, incecik ayak bileklerinden de belli oluyordu. Böyle olsa da, onda çekici bulduğum şey - bir kadın çekingenliğinden çok, dikkate değer bulduğum demek istiyorum - elle tutulur ve gözle görülür gibi değildi. Bu, kişiye, onun da bir insan olduğunu, kırışıksız alnından düşünceler, şüpheler geçtiğini, küçücük ağzının susmak için çaba harcadığını düşündürüyordu. İşte belki de bu zoraki kapanıklık, onu rasladığım bütün kadınlardan ayırıyor ve Elen'in ağır anılara veya önsezilere, tek sözle böylesine kırılıp eşyadan ayrıntısız bir kadın için pek büyük bir ağırlığa sahip olduğundan şüphe etmeme yol açıyordu.

Ama, bu inceliğin gerçek olmadığı da görülüyordu; Elen'in, babasını andıran bakış ve davranışları vardı. Sözlerine gelince, konuşmuyordu ki o, sanki çevresindekiler korkunç canını sıkıyormuş gibi çoklukla susuyordu.

Elen, daha Sasenaj'la ilk karşılaşmamızda Cem'in dikkatini çekti. O akşam yemeğinde Cem kıza açıkça bakıyordu. Bu bakışlarda beğenmenin ve arzunun gölgesi filân yoktu. Sadece, genç bir kadının masada bulunuşu onu neşelendiriyordu. Ben ise, Elen'in Cem'e karşılık bakışları neşelendiriyordu. Her şeyden önce sakin diyebileceğim bu bakışlarda ne merak, ne de yakınlık vardı; öyle ki, bu kız sanki Türk sultanlarıyle her gün düşüp kalkmıştı. Garibime giden başka bir konu da, Elenin gözleriyle oynaması idi. Bakışlarına insani sürükleyecek bilmeceler katmıyordu, bu bakışlarda kendisi ile sizin aranıza bir set çekecek kibirin parçası yoktu.

Akşam yemeğinden sonra odamıza çekilince, Cem konuşmaya başladı:

«Sadi, bu Sasenaj'ın kızı da neyin nesi acaba?»

«Güzel değil,» diye cevap verdim. «Bundan başka, bir soylunun evli olmayan kızına yaraşır bir yaşta değil gibime geliyor.»

«Hmm. - Cem'i bir düşünce aldı. - Haklısın. Yirmi beş yaşlarında var galiba.»

Ertesi sabah ve daha sırayla birkaç sabah, Elen bizim av partilerimize katıldı. Kafile içinde değil, atını biraz yan sürmeye dikkat edişi, hem de bunu hırsla yapması dikkatimi çekiyordu. Sanki bu koşu - av değil, ava pek önem verdiği yoktu - onu düşüncelerinden uzaklaştırıyor, serbestliğe kavuşturuyordu.

Böyle hallerde baron kayguyla sesleniyordu:

«Elen, yavaş Elen!»

Elen babasını duymuyor veya duymazlıktan geliyordu. Neden sonra yine avcıların yanına geldiği zaman da, yüzü her zamankinden daha yabancılaşmış bir anlam taşıyordu.

Üçüncü kez ava çıkışımızda, Cem'in Elen'in yakınlığını aradığı gözümden kaçmadı. Atını, ya Elen'in önünden, ya da biraz geride kalarak sürüyor, Elen'e neşe dolu gözlere bakıyordu Sonunda, arada çevirici yokken, anlaşma ancak böyle olabilirdi.

Bilindiği gibi, şu veya bu kadın, şu veya bu erkekten gördüğü ilgiyle hoşnut olabilir ve bu başta hiçbir şey demek değildir. Elen sanki bu kurala uymuyordu. Belki de Cem'in bu ilgilenmesini hem doğal, hem önemsiz sayması Cem'i böyle davranmaya sürüklemiş olabilirdi. Bir gün, Boazlami'ye dönerken, hükümdarımın birden atayıp, Elen'in atına doğru yürümeğe başladığını gördüm. Ona, inmesi için omuz ve el veriyordu! Ama beceriksizlik yüzünden de kızarıp bozarıyordu. Elen ise, o anda ilk defa gülümsedi ama bu, bir kadının elde ettiği başarıyı belirleyen gülümseyişi gibi değildi.

Ötekiler, ağızları açık onları seyrediyorlardı. Şu rezil kurallarını Türke kabul ettirdiklerinden duydukları mutlulukla gülüyorlar, ona «Haydi... haydi yap...» dercesine gülüyorlardı. Ben, nedense, iğrendim bu gülüşlerden. Bu gülüşler Cem'e yine onurunu buldurdu. Akşam yemeğinde hep sustu. O akşam Elen'e çok yakın oturuyordu ve ben, her ikisinin de konuşmamasında ortak bir şey - yanılmıyorsam güceniklik - seziyordum. İki âşıkın her şeyde-zevk, istek ve değer ölçülerinde-birbirlerine denk düştüklerini sanmayın. Her kişinin yapısı o kadar ayrı kurulmuştur ki, başka biriyle tek bir ortak yanı bulunursa, bence bu bile çok üstündür. O akşam belli belirsiz seziyordum ve sonraları da öğrendim ki, Cem ile Elen'i gerçekten bir gücenme bağladı.

Akşam yemeğinde, Baron dö Sasenaj, kendisinden hiç de beklenmeyecek kadar sinirliydi. Sanki masada oturanların bakışlarını yokluyor ve sanki avdan sonraki gülüşleri yine duymaktan korkuyordu. Böbürlenmiyorum bana kalırsa ama, başkalarının duygularını her zaman tüm kesinlikle sezdiğimi sanıyorum; o zaman ihtiyarın, bu önemsiz soyunun da insan gülüşünden dehşete düştüğünü anladım. Veya alaydan. Henüz pek güvenli değildim.

Ertesi sabah, baron, kızını da alarak şatodan ayrıldı. Bu normal bir şeydi, genellikle bizi bir haftalığına ziyaret ediyorlardı. Fakat, hep, baronun acele etmesinin bir nedeni olduğunu düşünüyordum. Her zaman olduğu gibi, avluya kadar on-

lara eşlik ettik. Cem, hiçbir şey söylemedi. Sasenaj'ı kuşağa kadar eğilerek selâm vermesine, başının hafif bir hareketiyle cevap verdi, ve kızının reveransı karşısında da aptalca dimdik durdu kaldı.

Aradan birkaç gün geçti. Boazlami'de yaşam eskisi gibi sürüyordu. Cem'i biraz değişmiş buluyordum. Morali karar tutmuyor; bakıyorsun, dalgınlıktan birden silkinip bağırıp çağırmaya başlıyor ve sanki beni hasta olduğuna inandırmaya çalışıyordu. İncil'in söylediği zamanlardan beri bilinen, çok çok eski bir hastalıktı onunki - âşık olmuştu!

Benim önümde bundan hiç bahsetmedi. Nedenini anlıyordum. Kişi bağlılığının çok az sürdüğü açıktır. Ama hiç kimse - artık sevmez olduğu zaman - aynı yasanın karşı taraf içinde geçerli olduğunu söyliyemiyor; herkes eskiden olduğu gibi sevildiğini sanıyor ve çok hazin anlaşmazlıklara sebep oluyor bu düşüncesi. Böylece, kişi, kendi aşkının sonunu karşı taraftan saklamaya zorlanıyor - onu öldürmekten korkuyor - halbuki karşı taraf da aynısını düşünüyor.

Cem de bu hali yaşıyordu. Beni hırpalamak korkusuyla, aramızdaki sevginin yerini alan yeni aşkını benden saklıyordu. Bunun için ilkönce ben sözü açtım :

«Bayan Sasenaj artık evine varmışmıdır acaba?»

Cem yüzüme şaşkınlıkla baktı. İçimizdekinin dıştan anlaşılmaz olduğuna ne kadar da güveniriz!

«Nerden geldi usuna o» diye kekeledi. - Fakat kendisini Elen hakkında konuşamaya iten isteğini yenemedi. Cem'de küçük bir hayal kırıklığı seziliyordu, zira ben onun ihaneti yüzünden ölmemiştim, epeyi kolay hazmetmiştim bunu. «Yok sa her şeyi anladın mı, Sadi? Bana küsmüyorsun, değil mi? Küssende haklısın. Seninle kadınlar hakkındaki düşüncelerimiz birdi. Bizim kadınlarımız hakkında.. Burada kadınlar başka, değil mi Sadi? Her biri âdeta ayrı yinelenmez...»

«Kim bilir! - Ne de olsa, öcümü alıyordum. - Belki bizimkiler de ayrı, yinelenmezdi, ama biz onları çok genel kabul ediyorduk.»

«Hayır, fakat Elen..»

Cem böylece sözü yine Elen'e getirerek,benim cevabımı atladı. Ve ben artık bu sözlerin ardından ne geleceğini biliyordum. Bir çok âşıkın sırdaşı olmuştum. Cem artık saatler boyunca, bayan Sasenaj'ın ne kadar eşsiz olduğunu anlatacaktı bana. Evet, ileride beni bu bekliyordu, biliyordum.

Boazlami'de geçirdiğimiz öteki aylar içinde Cem'in canımı pek sıkmadığını kabul etmeliyim. Tümüyle hayal gücünün etkisi altında, gerçek sezgisinden de uzak olsa da, Elen'e karşı birden tutuşan aşkının yarınsız olduğunu anlıyordu. Ona hizmetçi seçme hakkını bile vermiyorlardı, ne kaldı ki kadın seçecekti!

Bu olayı çok güç yaşayacağından korkuyordum. Sonuç olarak, hayvanlar bile dişilerinden yoksun edilmezdi. Bu kez artık Cem harap olacak, erkeğin açlığı, bu yeni duygu içini kemirecekti.

Bereket versin, öyle olmadı! Bir veya iki hafta boyunca, bana hiç durmadan bayan Sasenaj'ı anlattı. Bazı anlarda çok sevinç görüyor, bazan yaşamda hiç sevinç bulmuyordu. Kendisini kraldan istemek üzere Matiaş'ın bir elçisinin Fransa'ya geldiği söylentisi, onu bu tatlı acıdan kurtardı. Böylece, bu henüz tomurcuklanmamış aşk, hiç sarsıntısız, silinip gitti.

Dolaşan söylentinin bizim için ne demek olduğunu düşünün bir kez! Yarabbi, nasıl da bir bekleyiş, korku ve sabırsızlığın kucağına attı bizi! Tutsak olmaktan ya şimdi kurtulacaktık, ya da hiçbir zaman. Tanrım, şimdi olsundu olacaksa, hiçbir zaman değil!

Bundan daha fazlasını öğrenmemiz olanaksızdı. Haberler Boazlami'ye güçlükle varabiliyor, tarikat her yönde gereken her şeyi yapıyordu. Benzerini ansımadığımız dopdolu aylarla, tam yarım yıl geçirdik.

1486 yılının yaz sonlarında, Prüis henüz hiçbir şey başarmış değildi veya en azından biz bir şey bilmiyorduk. Bu başarısızlığa Prüis'in nasıl dayandığından haberimiz yoktu, ama bu

bize çok ağır gelmişti. Cem basbayağı yemekten ve uykudan kesilmişti. Onu, rahiplerin sivrilen bakışları altında bir iki lokma yemeğe ancak zorlayabiliyordum. Son aylarda rahip kardeşler, kaygılarını pek belli etmeden, bizi çok yakından izliyorlardı.

Bir sabah Boazlami'ye yirmi kadar atlının girdiğini görünce, ne yapacağımızı şaşırdık: Prüis işi halletmiş miydi yoksa! Hayır, ne yazık, hayır! Gelenlerin çoğu Yoanitti. Ben artık yeryüzü halkının yarısının Yoanit olduğunu düşünmeye başladım; nereye baksak, sol göğsü beyaz haçlı kara cüppeliler görüyorduk. Fakat Boazlami'ye gelen bu Yoanitler arasında, az çok gözümüzün ısırdığı, bizim giysilerde iki kişi daha vardı.

Cem, bayılacakmış gibi, koluma yapışarak bağırdı: m

«Sadi! Gözlerime inanamıyorum! Bunlar... bunlar Sinan ile Ayas!»

Gerçekten onlardı. Bundan üç yaz önce rahip kardeşlerin kaçırdıkları sadık dostlarımız. Üç yıldır sağ olup olmadıklarını bilemiyorduk; tarikatın güven sözlerine çoktan inanmaz olmuştuk. Ve işte, sağ - sağlim karşılaştık.

Hiç kımıldamıyordum, rüyadır diye korkuyordum. Bu arada Cem adamlarımızın yanına koşmuş, onlara çeşitli sorular soruyor, ikisini de kucaklıyordu. O kadar mutlu bir heyecan içindeydi ki, az kalsın ağlayacaktı. Arkasından ben de koşup yanlarına gittim. Ayas ve Sinan beni biraz tutuk - belki bana öyle geldi. - selâmladılar ve açık söylemeliyim ki, çok, ama çok değişmişlerdi. Gerçi bizden yaşlıydılar, kırkına basmışlardı ve kırk yaşında bir erkek de yaşlı sayılamazdı, ama, karşımda basbayağı ihtiyar adamlar duruyordu. İkisi de balmumu gibi sararmış, ikisinin de saçları ağarmıştı. İkisinden de suçlu bir boyun eğiş esintisi geliyordu.

«Hayra alâmet değil!» düşüncesini dağlayıverdi içimi; yakın ve kıymetli olarak yüreğimde yaşattığım ölülerin di i'mesi hayırlı değildi. Ölüm ile dirilme arasındaki zaman, hem dirilende, hem sende önüne geçilemez birçok şeyler yığmış oluyordu. Cem beni şaşkına çeviren şeyin herhalde ayrıntısında değildi.

Ayas'la Sinan'ı odasına doğru götürürken, ikisini de heyecanla kucaklamaya devam ediyordu. Yatak odası birden doldu; yıllardanberi ikimiz yalnızken, şimdi iki kat olunca, sanki bir yığın oluvermiştik.

Konuklarımız bizim usulümüzce yere, minderlere oturdular. Yaptıkları uzun yolculuğu anlatmaya başladılar. Rodos'tan geliyorlarmış. Böylelikle bizimkilerin (sağ kalanlardan yani) hepsinin Rodos'a götürülmüş olduğunu öğrendik.

Ayas bey anlatıyordu. Cem'in yüzünde sevimli, mutlu bir gülücük beliriyordu. O şimdi dilimizi yalnız benden değil, başkasından da işitebildiğine, kaderin bizimkilerden iksini geri verdiğine seviniyordu. Ve hiç beklemediğim halde - beklemiyordum, çünkü Cem'in düşünceleri benimkilerin bir yenilemesiydi - Cem yüreklenerek davranıverdi. Şüpheleri uyanıp çoğalmaya başladı; zaten son zamanlarda yaşantımız yalnız şüphe ve korkuydu. Cem, tarikatla birçok çatışmalarından birine hazırlanıyormuş gibi, dalgın dalgın dinlemeye başladı.

Bu sırada Ayas, Rodos'ta bizimkilerin durumunu anlatıyordu. Onlara kötü davranmıyorlarmış. Hiçbir şeyi esirgemiyorlarmış. D'Obüson onların durumuyla kişisel olarak ilgileniyormuş. (Fakat Ayas, konuşurken gözlerimizin içine bakmıyordu; Sinan bey ise, dikkatle hırkasının eteklerinin tozunu silkiyordu.)

Ancak buraya kadar dayanabilen Cem, kâh solup, kâh kızarmasına sebep olan bir güçlükle konuşmaya başladı:

«Ayas bey, neden ikiniz de Rodos'ta pek o kadar iyi değildiniz gibime geliyor benim? Üç yıl içinde sen nerdeyse babana erişmissin kocamakta, baksana Ayas bey. Bunu da mı D'Obüson' un ilgisine borçlusun?»

Ayas gözlerini kaldırmadıktan başka, daha çok başını eğdi ve sönük bir sesle cevap verdi:

«Seni inandırmak isterim sultanım, Rodos'ta bizimkiler iyi yaşıyorlar. Bundan çok bir şey isteyemeyiz.»

«Peki, neden hâlâ Rodos'tasınız? Ne diye sizi evlerinize göndermediler?»

«Biz istemedik, sultanım. Döner dönmez Bayazıt doğaldır bizi hemen öldürür.»

«O halde Macaristan'a gidebilirdiniz. Matiaş Korvin benim adamlarımı sevinçle kabul eder.»

«Macaristan'ı istemedik, sultanım. İstemedik!»

Burada Ayas bey, Cem'e öyle umutsuzlukla baktı ki, gözleriyle «Beni neden üzüyorsun sultanım? Nemize gerek, her şey belli değil mi?» der gibiydi. Ve Cem sustu. Uzun zaman da bu sessizliği kimse bozmadı; söylenecek her söz acımaksızlık olurdu.

Bir ara, Cem her nasılsa kendinde güç bularak dedi ki:

«Gaddarlık! Ondan da - adamlarıma olan güvenimden de beni yoksun etmeleri gaddarlıktır. Beni iyi anla, Ayas bey! Erkekçe konuşabilmek için şurada sen de, ben de yeteri kadar çektik. Ben bunda size inanamam ve inanmayacağım. Bana bağlılığınızın sizlere nelere çıkabileceğini anlıyorum, ve bir kerteden ötekisine dayanamamış olmanızdan ötürü hiçbirinize darılmıyorum. Dayanabilmiş olanları şimdiye kadar görmediğim gibi, şimdiden sonra da göremeyeceğim. Sen söylemeyebilirsin, ama ben onların ölü olduklarını biliyorum ve bunu senden öğrenmiş değilim.»

Ayas bey - Cem, bir zamanki Ayas olan bu yaşlanmış ve limon gibi sıkılmış adama yaklaştı, ellerini omuzlarına koydu. (Her şeyi bağışlamaktı bu, ve aynı zamanda bağış dileyen çok suçlu bir rica idi.) «İnan bana, Ayas bey, sizi gördüğüme çok seviniyorum. Ne var ki, sizinle, D'Obüson'un elçileriyle konuşur gibi konuşacağım, her sözünüzün ardında yalan ve zorlanmışlık duyacağım. Dilinizi belki düşüncelerinizi de değiştirmişlerdir, dostlarım. Ben artık korku nedir biliyorum ve korkunun insana neler yaptırdığını da biliyorum. Fakat hiç olmazsa kalplerinizi değiştiremediklerine inanasım geliyor. Birbirimizi aldattığımız sürece, benim sizi sevdiğim kadar, siz de beni seveceksiniz. Niheyet her şey büsbütün korkunun baskısı altında olamaz ya, öyle değil mi Sadi?»

Cem bu soruyla bana doğru dönmüştü. Halbuki ben onun, bir zamanlar Karaman'daki apaydın Cem'e hiçbir zaman şu andaki kadar dönmüş olduğunu görmediğimi düşünüyordum. Heyecan çalkantısı sanki onu temizlemişti. Bu temizlikle kendini gerginlikten kurtardı. Sonra gülümseyerek, hattâ biraz da neşeyle Ayas beye döndü:

«E, D'Obüson benden ne istiyor?»

Ötekisi hemen konuşmadı şaşkındı. Gerilemesini böylesine kolay kabul edebilmek için hükümdarının da kendisinden daha az çile çekmediğini düşünüyor olmalıydı. Netekim, hiç yerinde olmayan bir cevapla:

«Seni de değişmiş buluyorum, sultanım.» dedi.

Cem yakasını bırakmadı:

«De bakalım, bitir işini Ayas bey!»

Ve Ayas bey bitirdi. Hiç heyecan duymadan - başkasının ağzından konuştuğu için - Prüis'in elçiliğinin hiçbir sonuç vermeyeceğini, Balkanlar'ın yararlanacağı bir seferi gerçekleşmesini engellemek üzere Macarlara karşı bütün güçlerin, hatta Papalık ile Venedik'in ve Mediçi'lerin bile birleştiklerini bildirdi. Zaten böyle olmasa da, Prüisin başarıya ulaşmasının olanaksız olduğunu, Fransa'nın yalnız kendi menfaatleri açısından da Cem'i elden kaçırmak istemeyeceğini belirtti.

Cem hemen iğneledi:

«Oh, evet! Papalık beni çıkar gözetmeksizin istiyor!»

«Hükümdarım!» Ayas daha bir canlandı. «Macarlar nasıl olsa seni alamayacaklar, öyleyse senin için en iyisi İtalyada olmaktır. Batı, Sırbistan, Bizans ve Bulgaristan'ın yeniden canlanmasına asla izin vermeyecektir. Ama Korvin'in bir zaferi, onlara tam bu yeteneğin verilmesi demek olacaktır. Sen ancak ya Fransa'yı, ya da Papalığı seçebilirsin. İtalya, Fransadan ayrı olarak, artık Bayazıt tarafından doğrudan doğruya baskı altında tutulmaktadır. Pek yakında Bayazıt'la savaşlara girişecektir, o o zaman da senin başa geçmen yeteneği doğacaktır. Burada seni, altın yumurta yumurtlayan bir tavuk gibi bütün yaşantın boyun-

can koruyacaklar. Peki, bana inanma istersen! Ama, Kayıtbayın sözüne, annene inan!»

Ve Ayas, Cem'e boru gibi dürülü birkaç kâğıt uzattı, onun hepimizi unutarak heyecanla okuması boyunca da sustu. Ben artık bu okumanın uzun sürdüğünü düşünüyordum ki, Cem ansızın kâğıtları elinden bırakıp iki yumruğunu şakaklarına bastırarak âdeta inlemeye başladı:

«Artık anneme de inanamıyorum, Sadi. Bırakın beni, defolun!...»

Bu defolun da ne demekti? Ayas bey, kendisi için ölüm-kalım meslesi olan bir görevle buraya gönderilmişti. Cem'in acısıyla gerçekten sarsıldığından mıydı, yoksa siyah kardeşlerin korkusundan mıydı bilmem ama, Ayas bey söylenmesi gereken biricik sözü buldu:

«Bizleri düşün, sultanım! Sağ-sağlim onbeş insanımız hâlâ ellerindedir.»

Cem çok, ama çok güçlükle kendine gelebildi. İçimden, «Tanrım, şu Cem'den istediklerin daha tükenmedi mi? Onu kendi ölüm cezasının yapılmasına katılmaya daha ne zamana kadar zorunlu kılacaksın? İnsanın insana işkence araçlarının sonu yok mu?» diyordum.

«Yoktur!» diye kendi kendime cevap verdim. «Eğer gerçekten insansa, onu ölümü ile değil, yakınlarının acısıyla baskı altında tutarak, her şeye zorunlu kılabilir. Bu suretle o, iyice düşünülen ve iyice gerçekleştirilmekte olan kendi ölümüne de kendi katılabilir.»

Cem bitkin, boynu bükük, ama acısını yenmiş olarak yine sordu:

«D'Obüson benden ne istiyor?»

«Annene ve Kayıtbay'a cevap vermeni, sultanım. Daha doğrusu, imzalı iki kâğıt daha vermeni istiyor. Ve sonra - en önemlisi -, seni kaçırmalarına karşı koymayacaksın!»

«Ne? Kaçmak için dört denememi rahipler suya düşürdükten sonra, şimdi kim kaçıracak beni? Dük Şarl mı, Korvin mi, kim?»

«Hayır, sultanım. Rahip kardeşler kaçıracaklar seni. Senin haberin bile yok, tarikat artık senin sahibin olmaktan çıktı. Söyle, durumda her hangi bir değişiklik ayırdetmiyor musun, sultanım?»

Cem boş bir bakışla cevap verdi:

«Hayır!»

«Av esnasında, civar ormanlarda ya da yollarda, beklenmedik şeylere raslamadın mı?»

«Beni sorguya mı çekiyorsun, Ayas?»

«Beni yanlış anlama, sultanım. Boazlami'deki yeni durumun her hangi bir şekilde kendini belirtmemiş olacağına inanasım gelmiyor. Şatonun etrafında kraliyet ordusundan gerilmiyor. Aşağıda, köyde de, daha uzak köylerde de, bazan sivil elbiselerle, hep askerler dolaşıyor. Ava çıktığınız ormanlar pusularla dolu. Boazlami'nin birkaç fersah uzaklarına kadar, her patika, köprü ve geçitte gece - gündüz nöbetçiler var. Krallık, bundan böyle tarikatın malı olmanı istemiyor, sultanım.»

Cem birden kükredi:

«Malı! Mal....» Yerinden fırladı ve odanın içinde dolaşmaya başladı. «Bunu yüzüme karşı ilk defa açıkça söylüyor biri. Bu biri sen olduğun için Tanrıya şükret Ayas, yoksa, bu ilk cüretkârı boğacağıma yemin etmiştim.. Aptallık.... ve alabildiğine küçülmektir canlı bir kişiyi mal haline getirmekle öç almaya kalkmak!..»

Ayas, Cem'in biraz yatışmasını bekledikten sonra konuştu:

«İşte bunun hesabını sorabilir tarikat kraldan, sultanım. Seni kaçırmasına engel olmazsan gerçekten. Seni korkutmak istemiyorum ama, sen daha gerçek tutsaklık nedir bilmiyorsun. Kral seni çifte kilit altında tutabilir. Öyle ya, senin desteğin değil, ancak Bayazıt'ın paraları gerekli ona...»

Cem sönük bir sesle:

«Sus, Ayas, sus!» diyerek onun sözünü kesti; yine bitkindi. «Tarikat öcümü alacak! Tarikat beni serbest bırakacak! İnsanın bütün serencamı acı bir alay, Ayas... »

«Ne de olsa sultanım! (Ayas bey soğuk ürpertiler içindeydi) cevabını götürmeliyim.»

«Elimizden gelen biricik şey (Cem, Ayas'ın ricasını işitmemişti bile), kabul etmemek! Ama bilmiyorum ki, kabul etmek, benim, annemin binlerce kişinin kaderiyle oynamasını asla değiştirmiyor, ama ben, - hiçbir devletin defterinde olmasam da - ancak karşı koyduğum sürece insan olacağım.. En iyisi, onlara şöyle cevap ver, Ayas bey: Yapabileceğinizi yapın, Cem Sultan istekli değil!...»

O artık alnını duvara dayamış, bize sırtını çevirmiş, sanki bütün yaşama sırtını çevirmiş bir şekilde konuşuyordu:

«Yarın, baskı altındaki Güney Doğu'nun seferine değil de Türklere karşı haçlılar seferine Cem Sultan baş olursa, hiç şaşmayacağım... Yüce bir görünüş! Hilâlin haç üzerindeki zaferi uğruna yaşayanın oğlu, hıristiyan kilise bayrakları ve Zebur süreleri altında atını sürüyor.. Belki sol göğsü haçlı bir cüppe de giymiş olabilir...»

O ana kadar sesini bile çıkarmamış olan Sinan bey söze karıştı:

«Tanrı birdir ve başkası yoktur! Madem öyle, biz de, onlar da hep ona hizmet ediyoruz. Yalnız ayrı işaretler altında, değil mi?»

Cem artık kendi kendine konuşuyordu:

«İnşallah Fatih'in tabutuna yeteri kadar kalın kurşun kaplamışlardır ve inşallah mezarını derince kazmışlardır!... Kalkıp da, işi nereye vardırdığımı görmesin diye...»

Ertesi sabah, Sinan ile Ayas, hıristiyan kıyafetine girerek - rahipler onları böyle giydirdiler - kuzeye doğru yola çıktılar. Cem'in itelemesine bakmaksızın, en büyük kral düşmanı Dük de Burbon'u arayacaklar ve kendisinden Cem olayında VIII. İnokentiyden yana olmasını isteyeceklerdi.

MADLEN ADIYLA KİLİSEYE ALINAN FİLİPİN - ELEN'İN 1486 YILI YAZINA DAİR ANLATIMI

Kaderimin yüzyıllar sonra da peşimi bırakmadığını görüyorum. Gerçek bir kadının mahkemelik işlere sürüklenmesi doğru değildir, ama galiba siz de biliyorsunuz ki, bana karşı böyle bir göreneğe uymak gereksizdir. Evet, bana karşı yaşarken bile iyi davranmadılar. Nedenini açıklamalı mıyım?

Jarar'dan ötürü. Hayır, hayır, beni anılara, belki acı anılara götürdüğünüz için bağış istemeyin. Ben, Jerar'ı okadar çok anlatmak, haklı olduğumu göstermek ve pişmanlığımı belirtmek zorunda kaldım ki, acı bile duymuyorum. Her kişide acının bir ölçüsü vardır; bu ölçü geçildimi, acı artık kine dönüşür. Benim ölçüm ise, görülüyor ki, pek büyük değilmiş.

Evet, ben, Baron dö Sasenaj'ın kızı, yirmi bir yaşımdayken, onun silâhtarı ile cinai bir bağ kurdum. Bu «cinai bağ» sözünü okadar çok işittim ki, artık düşüncelerimde bile, birincisinin, aşkın yerini aldı. Bana ne kadar pahalıya çıkacağını kestirebilseydim, kendimi bu duyguya kaptırır mıydım bilmem. Fakat çevremde her şey beni olanağının üstünde bir şey yapmadığıma inandırmaya çalışıyordu. Çağım, çevrem ve ailem pek de günahsız değillerdi.

Ne dediniz? Bir kadının bu gibi iddialar ileri sürmesi doğ-

ru değil miyiniş? Nasıl bir kadınım ben? Kadın - bana ancak düşünme olanağının bırakıldığı uzun yıllar boyunca böyle düşünüyordum - tıpkı erkek gibi bir varlıktır; fakat ondan herkes bir çeşit rol oynamasını ister. Ve kadınlar yüksek bir fiyat karşılığında bu rolü oynarlar.. E, peki, benim için böyle bir gerek söz konusu olmaktan çıkmıştı; ben rolümü daha başlangıçtan karıştırmıştım ve yarattığım kötü izlenimi hiçbir şeyle düzeltecezdim.

Yineliyorum : Günahsız ve temiz bir yaşam geçirdiğimiz söylenemezdi. Evin efendileri - babalar, kocalar, kerdeşler - erkek işlerini bitirmek için çıkıp gidiyor, aylarca, bazan da yıllarca dönmüyorlardı; sanki yerleri evlerinde değildi. Evde, korunmak ve her dedikleri yapılmak üzere, bu işler için yetişmiş olmayan (yaşça değil, köken bakımından) bir sürü delikanlının çevrelediği kadınlar kalıyordu.

Kendiliğinden anlaşılıyor ki, soylu kadınlar, kocaları evde olmadığı sürece, yalnız kadife üzerindeki nakışla uğraşmıyorlardı. Bu yalnızlık aylarında yaşantımız bize epeyce çeşitli ilginç şeyler, oldukça güvenli yararlar sunuyordu. Kadınlar ancak her şeyin sır olarak kalmasına çabalıyorlardı. Bu da güç bir şey değildi. Ev içinde, dünyayı dolaşmakta olanlara karşı, sözsüz bir anlaşma vardı. Bu anlaşma ve birlik belki kıskançlık ve bağımlılığa dayanıyordu, ama sarsılmaz bir şeydi.

Evimiz pek zengin değildi ve hizmetçilerimiz parmakla sayılacak kadar azdı. Babam, Sasenaj soyunun ikinci oğlu, karısının - annemin - şatosuna sığınıp, bütün yaşamı boyunca onun erkek kardeşine karısına ve çocuklarına katlanmak zorunda kalmış. Babam onlarla karşılaşmaktan kaçınıyordu; bundan ötürü Baron dö Sasenaj'ı aramızda seyrek görüyorduk ve oğullarının iki erkek kardeşimin - de dünyada yollarını aramalarında şaşılacak bir şey yoktu. Biri, Napoli'nin Papalık karşısındaki savaşında genç yaşta ölmüştü. Öteki de, son haberlere göre, Kral Matiaş'ın ordusunda ücretli asker olmuştu. Böylelikle ben, şatonun biricik vârisi olarak kalıyordum. Bunu, ağırlığı bakı-

mından eşit binlerce günah arasında benim günahımın neden bağışlanmadığını bir dereceye kadar açıkladığından ötürü belirtiyorum.

Jerar meslesinden söz açmayacaktım, çünkü bunun Cem olayı ile hiçbir ilgisi yok ve ben yaşantımdan hiç olmazsa azıcık bir şeyin yalnız benim olmasını istiyorum. Jerar silâhtardı. Onu tam bir aşkla istéyip istemediğimi bugün de bilmiyorum, zira benden çok aşağı idi, fakat genç ve güzeldi. Beraber geçirdiğimiz üç ay, belleğimde sadece duyularla yakalayabildiğim bir anı.

Sonra, bizi yakaladılar. Dayım yakaladı. Babam yine uzaklardaydı. Dayımın, olayı neden o kadar velveleye verdiğini, neden bütün ailemiz için bir yüzkarası ilân ettiğini o zamanlar henüz anlamıyordum. Jerar'ı öldürmesini kabul ediyorum, böyle hareket etmesi de gerekiyordu; ama onu öldürmesi en az yüz nedenle açıklanabilirdi, kaldı ki bir uşağın ölümünü açıklamak diye bir zorunluk da yoktu. Dayım ise, annemi bana karşı kışkırtana kadar, olabildiği kadar daha çok insana derin utancını açıklama yolları arıyordu. Annem, eğer daha korkunç bir şey olmasını istemiyorsam, babamın dönüşünden önce rahibe olmam gerektiğini gece - gündüz yineleyip duruyordu. Bunların hangisinin beni kıvrandıran acılardan daha korkunç olabileceğini kestiremediğim için, benim durumumu yanız babamın kararlaştırmasında direndim. Tek sözle, manastırı iteledim. Aslında, kabul etmem de bundan çok bir şey olmayacaktı. Hiçbir soylu kadın manastıra öyle düpedüz eliboş giremiyordu; para, İsa'nın gelini için çok çeyiz gerekti. Nereden bulacaktık bu paraları?

Korkunç haftalar geçirdim. Sasenaj'da herkes - ailem, hizmetçiler, komşular, hattâ köylüler - bana canavar gözüyle bakıyorlardı. Birinciler, biliyorum, beni soyluları lekelemekle suçluyorlardı; ötekiler de benim yüzümden onlardan birinin öldürülmüş olmasını hazmedemiyorlardı. Bu çifte suçlama beni öyle kasıp kavuruyordu ki, geceleri mumu söndürmeye cesaret edemiyordum, zira Jerar karanlıklar içinden, son buluşmamızdan belleğinde kaldığı gibi, o ateşli, doygun ve erkekliğiyle güvenli

haliyle çıkıp geliveriyordu. Dayımın temizlemesinden ancak bir saat önce, böyle bir görünüşü vardı Jerar'ın. Onu avluya çıkardı dayım, silâh almasına izin vermedi - uşağı ile eşit durumda döğüşecek değildi ya!- ve delik deşik etti. Kasten kasıklarına ateş etti. daha uzun zaman can çekişsin diye Jerar gerçekten, kanı ile tüyler ürpertici bir resim çizermiş gibi, bomboş avlunun (herkes saklanmıştı) kaldırım taşlarında sürüne sürüne saatlerce inledi. Karanlığın içiden beliriveren hayaletlerde ise, her yeri ölüm yarasıydı. Tek sözle, Jerar benim vicdanımda bir yara haline geldi. Daha da iyi oldu. Yoksa kahrımdan ölecektim.

Artık ağlamıyordum. Acının sınırı da artık aşılmıştı, sadece soğuk bir kin duyuyordum. Kiminle, ne zaman ve nasıl olduğunu teker teker anlatmak için babamın önüne çıkmam gerektiği anda bile göz yaşı dökmedim. Yalan söylemiyeyim diye dayım yanımda oturuyordu. Babam çeneleri birbirine geçmiş, beti genzi atmış, gerçekten katile benziyordu ve ben en korkunç şeyin olmasını bekliyordum, çünkü hepsi bana haftalardır hep bunun sözünü etmişlerdi. Fakat bütün azizleri yardımıma çağırarak henüz öyküme bağlamıştımki, Baron dö Sasenaj bağırıverdi :

«Yeter! Artık siz söyleeden de, ne olduğunu anlıyorum!»

Ve yerinden fırladı. Ben son duamı okuyordum ve son zamanlarda bir hayli çaba sarfederek yaşamış olduğum halde, artık yaşamayacağım diye içim burkuluyordu. Babam yanımdan geçti ve ben - daha başımı çevirmeden - kuvvetli bir tokat sesi işittim. Baron, sabırlarını tüketince bütün sabırlı kişilerin duyduyları bir hınçla kayınbiraderini dövüyordu. Ötekisi hazırlıksız yaklanmıştı, ama bunu bir an düşünmüş olsaydı bile pek karşı koyabileceğini sanmıyordum; cesur takımından değildi. Babam kabına sığamıyor: «Sırtlan, Yerin dibine geç, alçak. Defol burdan!» diye bağırıyordu.

Dayım, artık bir daha görünmemek üzere kaybolduğu zaman, ikimiz yalnız kaldık. Babam birden çöktü, yüzünü avuçları içine aldı. Ben (ne acıma, ne de pişmanlık duymadığım için,

içimde her şeyin nasıl kül olduğunu ancak o zaman anladım) sahiden ağlıyor mu diye düşünüyordum. Ağlamıyordu.

Biraz sonra :

«Elen,» dedi. «Başıma ne getirdiğini kendin anlıyorsun. Sasenaj'ın serveti yada iktidarı yoktu. Beceriksiz bir asker ve evin güveysi, işte bu kadardı Sasenaj. Hiç olmazsa temiz bir adam olduğunu sanıyordum...»

Fakat «Onu sen kirlettin» demedi.

«....Bu günahta birinci ve biricik olmadığını söyleyeceksin belki. Ben beraber yaşadığımız insanları tanıyorum ve biliyorum ki, onların gözünde cani, ancak yakalanan canidir. Bunu gözönünde bulundurmalıydın. Evimiz içinde, Sesenaj'ın vârissiz kalmasını çok dileyen birinin göz - kulak kesildiğini düşünmeliydin. Ama ben böyle bir şeye izin vermeyeceğim! Seni manastıra göndermeyeceğim, Elen! İkimizin yanlışını ikimiz düzelteceğiz!»

İşte böyle bir adamdı babam - nur içinde yatsın! -, inşallah siz onu doğru biçimde değerlendirirsiniz, yoksa Dofine'de onun arkasından gülüyorlardı. O, genel kanıya göre, kızını cezalandırmalı ve adının temizliğini hiç olmazsa bir dereceye kadar koruyabilmek için ondan vazgeçmeliydi. Babam bunun tam aksini yaptı; Dofine'de düzenlenen bütün av, turnuva ve törenlere beni de beraber götürmeye başladı.

Baron dö Sasenaj'ın beni soylulara dayattığını, bana koca bulur ümidiyle güzelliklerimi gözler önüne serdiğini görüp anlamayacak kadar kör değildim. Acı, duygularımı keskinleştirmişti. Kendimi alabildiğine aşağılanmış buluyordum. Babamdan ötürü daha ziyade, yoksa, inanın ki ben çoktan bir buz parçasına dönmüştüm. İnsanlar önünde çok ince ve güç bir davranış biçimi aradığını, yani hem beni yerdiğini göstermeye, hem de bana karşı kabalık etmelerine yol vermemeye çalıştığını görüyordum. İnsanların her gülüşünde, Ona çok acıyor ve bunun ikimizle ilgili olduğu korkusuyla nasıl ürperdiği görüyordum. İnsanların her gülüşünde, bunun ikimizle ilgili olduğu

acıdan eriyordum. Üstelik, babam durmadan, beni bir sabah kendimi asmış bulacağı korkusuyla yaşıyordu. Onu, bir dereceye kadar eğlendiğime (gerçekten sevinçli olabildiğimi görse çıldırabilirdi), beni bağışlamasına minnettar olduğumu anlatmaya çalışıyordum. Durumunun nekadar pembe olduğunu Tanrı bilir!

Babam, bütün çabalarına karşın, (belki tam bu çabaları yüzünden) bana evlenme adayı bulamadı. Erkekler bana büyük bir ilgi gereğinden çok yakınlık gösteriyorlardı, ama benimle yalnızken. Beni kolay erişebilir bulduklarını anlıyor ve bunda yanılmıyordum. Toplumda ise, çevremde bir boşluk ve soğukluk duyuyordum. Baron dö Sasenaj ve kızının yanında üçüncü gülünç kişi olmayı hiç kimse istemiyordu.

Böylece dört yıl geçti. Ama bunun yerine dört yıl kürek cezasını daha rahat karşılardım. Bu arada , yıldan yıla babamın sabrı tükeniyor, şüpheciliği artıyor, daha bir öfkeli ve kötü oluyordu. Beni manastıra gönderemezdi artık, geç kalmıştı, hem göndermeye kalksa, bunu neyle açıklayabilirdi? Öyle ya, herkesin önünde beni bağışlamış, benim yüzümden utanç duymadığını göstermişti. Başka çıkar yol yoktu: Bazan dâvetli, bazan dâvetsiz olarak komşu şatoları dolaşıyorduk ve ben yeni elbiselerimi ve Dofine'de hiçbir soylu kadının beceremediği kadar güzel biniciliğimi gösteriyordum.

Dillerde dolaşan Türk Sultanı'nın Boazlami'ye yerleştirildiğini öğrenince, babam bunun çok yetenekler sakladığını düşündü: Boazlami, belirli bir zaman, Dofine ve Savoy soylularının toplanma yeri haline gelecek, buraya yabancılar akın edecekti. Babam herhalde onlardan birine - elbette neyin nesi olduğumu bilmeyen bir yabancıya - beni sunmayı düşünüyordu; hatta beni bir şarkıcıya bile vermeye hazır olduğunu seziyordum.

Boazlami'ye, bölgeden diğer bazı ufak - tefek soylularla birlikte vardık. Şato, çatısına kadar Yoanitler, trubadurlar ve konuklarla doluydu. Ertesi sabah ava çıkmaya hazırlanıyorlardı.

Sultanı işte o sabah gördüm. Yanında bir Türk'le çıktığı

zaman, biz artık atlarınıza binmiştik. Hakkında o kadar çok şeyler işitmiştim ki, onu iyice süzmekten kendimi alamadım.

Cem Sultan hemen hemen genç, otuz yaşlarında ya var, ya yoktu. Bir Sarasin için beklemedik derecede sarışın ve beyazdı. Güzel diyemezdim. Çizgileri biraz iri ve tıpkı aşağı soydan kişilerde olduğu gibi pek dengeli değildi. Buna karşılık, kendisine eşlik edeni çok ayrı buldum. Oldukça daha kısa boylu, esmer değilse bile, çok siyah gözlü ve siyah saçlı, yalnız yüzünde değil, duruş ve davranışlarında da ince ve yüce bir şey vardı. İnsan onlara bakınca, ister istemez Sadi'nin prens, Cem'in de silâhtarı olduğu sonucuna varıyordu.

Benim bu değerlendirme ölçülerime pek güvenmeyin, Ben erkeklerin kabalığına, yani o yumruk savurmalarına, yüksek ve sert konuşmalara, gaddarlık ve zorlamalara okadar çok tanık olmuş, doymuştum ki, şüphesiz beğeni yanımı yitirmiş, erkeklik hususunda genel görüşlerden çok uzaklaşmıştım. Ama itelenmesi olanaksız bir şey vardı : Cem'in tutumu, soyluların tutumuna benzemiyordu. Gereğinde çok yüksek bir gırtlak sesiyle konuşuyor, hersözünde anlatıma ellerini de katıyor, sanki konuşmuyor da, kürek çekiyordu. Kısacası, soylu göreneğine yabancıydı. Cem Sultan hakkındaki ilk kanım pek okşayıcı değildi.

Bu kanımı değiştirmek için birkaç gün geçmesi gerekti. Bu adamda insana heyecan veren, bağlayan, bir şey seziyordum. Bu da onun olagan davranışıydı. Dofne'li soylularımızın pek ince olduklarını sanmayın; onlarda çok hafif bir kibar davranış tabakası dünkü askeri gizliyor ve içkiye oturup da ağızlarını bir açtılar mı, dayanılmaz kişiler oluyorlardı. Evet, yanlış söyledim. Cem'in büyüleyen yönü sadece doğal yapısı değildi; doğal yapılı olmakla beraber hiçbir bayağılık göstermiyordu. Hele sarhoş olduğu zaman, bizimkilerden üstün olduğunu kanıtlıyor, sarhoşluğu kendi ruhunun doğal bir durumu olan bir insan gibi davranıyordu.

Ne kadar sakatlanmış bir kadın olsam da, Cem'in dikkatini çektiğimi yine kadın yönümle sezdim. Bana ötekilerin bak-

malarındaki kötü anlamdan yoksun bakışlarında anlamak isteğinden öte bir şey yoktu. Cem'in. Ben silâhtarla yattığımdan ötürü ilginç değildim onun için. Üçüncü akşam,meraklı ilgisine bir şey daha katıldı : Hayranlık. İstek sezmiyordum bu ilgide.

Gözlerimin ona cevap verdiğini hiç düşünmedim (Sadi bunu ileri sürüyor ya?) kadınlığın hamuruna özgü her şey için artık bir ölüden ayrıntısızdım. Çevremizdekilerden birinin kim olduğumu bilmediği, dilimizi konuşmadığı için de bunu öğrenemeyeceği hoşuma gitmiş olmalıydı.

Avda kafileden ayrılmayı severdim. Ne de olsa, bakışlardan ve alaylı gülümseyişlerden birkaç dakika uzaklaşma fırsatıydı bu. At üzerindeyken (hep böyle çabuk sürersem), bilinmedik bir ülkeye varacağım ve o ülkede kendim de tanınmadık olacağım duygusuna kapılıyordum. Ve atımı alabildiğine sürdüğüm anlarda Cem'in beni izlemeye başlamasına seviniyordum. Çünkü onu da oraya götürebilirdim, ikimiz de Dofine'ye ait değildik.

Boazlami'de bir tek söz bile söylememiştik birbirimize. Ve bir avdan sonra inmeme yardım için Cem bana omuz verince, çok şaştım. Epeyi acemisiydi bu işin ve düşmemek için ona sağlamca tutunmalıydım. Bir an için sıcaklığını duydum. gözlerini gözlerime çok yakın gördüm. Saklamadan söyleyebilirim, bu artık istek demekti. İstek iki taraftan da çok güçlü gelmişti; o da ben de aşka susamıştık ve bu herhalde uzun zaman isteksiz yaşadığımızdan ileri geliyordu.

Dofine soylularının alaylı gülüşlerini (ikimiz, bir an için, varacağımı düşündüğümü söylediğim toprak üzerinde durmuştuk ya) uzaktan duyar gibi oldum. Bu gülüşler, korkuma, yani babamın acaba ne diyeceği düşüncesine dönmeme yetterdi.

Babam o akşam gerçekten çok kararmıştı. Son zamanlarda sıklaşan boralardan birinin daha yaklaştığını anlıyordum. Ve işte bundan ötürü Cem'in gülümseyişini artık karşılıyor, ben de ona gülümsüyordum. Sonunda, insana bu kadar pahalıya

çıktıktan sonra, hiç olmazsa bir şeye değsindi. O zaman böyle düşünüyordum, daha sonraları da böyle düşündüm.

O akşam yemeğinden sonra, babam:

«Elen» diye acıyla konuşmaya başladı. «Artık dayanamıyorum. Dört yıldır sana ne gözle baktıklarını görmezlikten geliyorum. Ama böyle bakmakta hakları vardı insanların. Onların yasalarına göre, bizim yasalarımıza göre günahkârsın ve Tanrımız seni cezalandıracak.. Gelgelelim, bugünkü olayı bir türlü kabul edemiyorum, Elen! Hani birkaç karıya sahip olanlardan biri, yani bir hayvan, kızıma hallenmeye kalkıştı: Ve daha kötüsü, senin bundan üzüldüğünü, gücendiğini filân görmüyorum. İnsanlık ölçüsünü o kadar da mı yitirdin artık, Elen?»

Biliyorsunuz, birkaç yıl önce yüzüme tükürdükleri, ben de herkese Jerar'la neyin nasıl olduğunu açıklamak zorunda bırakıldığım zaman direniyor, dişimi sıkıyordum. Ama şimdi birden neye taştığımı ve karşıkoymak isteğine kapıldığını anlayamadım. Acaba artık kendimi büsbütün yalnız bulmadığım, arkamda Cem olduğu için miydi bu? Neler konuşuyordum! Cem'le daha bir tek söz bile söylememiştik birbirimize. Tanımadık bir kişinin bir anlık yakınlık duygusu bile bana cesaret verebildiğine göre, artık beni nekadar çok çiğnemiş olduklarını siz düşünün!

«Ben de artık dayanamıyorum,» diye haykırdım. «Neden yalnız senin acı çektiğini sanıyorsun? Hâlâ ortalıkta sürükleniyorsam, bunu senin hatırın için yapıyorum, baba. Yoksa, cehennem benim için artık mutlu toprak...»

Sanki dört yıllık derdimi dökercesine, bağıra çağıra sürdürdüm:

«Ona hayvan diyen de kim? Sorarım, burada kimin birkaç karısı ve bu kadınların da birkaç kocası yok? Neden yalnız Cem ve ben, iyi ahlâk üzerinde leke oluyormuşuz? Birleşeceğimiz an, o benim biricik erkeğim, ben de onun biricik kadını olmayacak mıyız? Bundan öncesinin ve sonrasının ne önemi var?»

Bu söylediklerimi şimdi yinelerken utanç duymuyorum. Ama gülünç olduğumu anlıyorum. Çok bastırılan ve saklı tutulan bir acı, insanı nasıl da çileden çıkmaya sürükleyebiliyordu! Halbuki babam gülmedi. Şakaklarını gene iki yumruğu arasına aldı ve galiba ağlıyordu.

«Tanrım», dedi, «Al beni de görmeyeyim, duymayayım artık.»

Gerildiğini sanmayın. Ertesi sabah biz Boazlami'den ayrıldık. Ayrılırken, Sultan bana dikkatle bakıyordu. Bakışında acı değil, soru vardı : «Neden?» diye soruyordu. Evet, gerçekten, neden? İyi ama, bana cevap verdiler mi ki, ben de ona cevap verebileyim?

Onu çabuk unuttum; her yeni yaşantı günlerimin çıkmazına saplanıp kayboluyordu.

Rahip Blanşfor, ertesi yılın ilkbaharında bizi ziyaret etti.

Sasenaj'da onur ziyaretlerine alışkın değildik. Sonra, bu rahibin Avinön komandoru olduğu Sen Yoan Tarikatı'nda ailemizin hiç kimsesi yoktu. Böyle olsa da, babam ona elden geldiği kadar incelik ve iyi kabul gösterdi. Öğle yemeğinden sonra Blanşfor'la babam konuşmak üzere ayrı bir odaya çekildiler. Bizi de bu şakına çevirdi. Çünkü, Baron dö Sasenaj kendisiyle görüşülecek kişilerden değildi.

Acaba ne konuşuyorlar diye oturmuş düşünürken, birden aklımdan geçti: «Cem!» Öyle ya, Cem Yoanitlerin tutsağıydı ve herhalde onunla ilgili yeni bir şey olmalıydı. Korku ile düşündüm bunu. Demek, Cem'in kaderi beni ilgilendiriyordu? Hayır. Sadece bir yerlerde beni incitmemiş birinin yaşadığını şükranla ansıyordum.

Akşamüstü - o ana kadar babam ile Blanşfor hep konuşmuşlardı - beni de yanlarına çağırdılar.

Babamı çok heyecanlı buldum; sevinçten heyecanlanmış gibime geldi. Babam rahibin sözlerini onaylayıcı seslerle des-

tekliyordu. Kendisini - yani babamı - devamlı bir aşağılanmadan, daha doğrusu benden kurtaracak bir oyunu kabul etmem için elinden gelen her şeyi yaptı. Bu dünyada her şeyin sonu var da, ana - baba sevgisinin de sonu neden olmasındı?

Ve o akşam Blanşfor konuşmasını şu sözlerle bağladı:

«Ödevinizi yerine getirdiğiniz zaman, madam, kilisenin derin minnettarlığına, Kutsal Papa'nın kişisel şükranına erişeceksiniz, Ve de desteğine! Fransa'da veya İtalya'da, en iyi manastırı seçeceksiniz kendinize. Fakat en önemlisi bu değil. Tüm bağışa da erişmiş olacaksınız, Elen! Bizzat Papa tarafından tüm bağışa erişenler parmakla sayılacak kadar azdır.»

«Bunu hiç rüyanda gördün mü, kızım, görebilir miydin?»

Babam beni kucaklamıştı ve bu sefer gerçekten ağlıyordu.

«Hayır,» dedim. - Olduğum yerde yalnız donup kalmış değil taşlaşmış gibiydim. - «Rüyamda görmüş değilim...»

ŞAİR SADİ'NİN 1487 YILI İLKBAHARINA DAİR ONÜÇÜNCÜ ANLATIMI

Bizim için çok acılıydı bu bahar. Rahiplerden - artık neredeyse suikast arkadaşlarımızmış gibi davranıyorlardı. - Papa elçilerinin Prüis'in yaptığından çok fazla bir şey başaramadıklarını öğrendik. Kraliyet Konseyi, onlara, Cem'i ancak bir öbek altın karşılığında ve ayrıca Fransa'ya bir kardinallik daha verildiği takdirde, verebileceğini her nasılsa duyurmuş. İnokentiy, birinci isteği yerine getirebilecek güçte değilmiş ve ikincisini vermekten de pek çok korkuyormuş. Demek ki Cem'i ağabeyinin baskı altında tuttuğu topraklara yaklaştırma deneyi bu sefer de suya düşecekti.

Cem, haberi saklayamadığı bir mutlulukla karşıladı. Prüis'in başarısızlığını henüz hazmedememişken, Fransa ile Papa arasındaki pazarlık ne işimize gelirdi!

Açıkça söyliyeyim, belki haklı değildik, fakat Cem, Roma'nın kendisine sunduğu üstünlükler üzerinde hiçbir zaman oturup düşünmedi. Rahip ve papazlarla ilgili bir işe katılmak istemezmiş; artık içyüzlerini tanımış, çeşitli hünerlerini görmüşmüş. Bunun gibi, bize Papa ile eylem birliği düşüncesini kabul ettirmek üzere gönderilen Sinan ile Ayas'ın misyonu da amacına ulaşamadıktan başka, tam tersine, Cem bu misyonda rahiplerin iki yüzlülüğünün yeni bir kanıtını görmüştü.

Ve Cem, tarikata veya Papa'ya karşı kinini gün geçtikçe derinleştiriyordu. Bilirsiniz, sizi birçok şeyden yoksun ettikleri zaman (henüz her şeyden demiyelim), tutunacak dal olarak aşkınız kalır: Dâvanıza sadakat aşkıdır bu, zevklerinize tutkunluktur ve sonunda bir insana bağlılığınızdır. Cem bu aşkları teker teker yitirdi ve boş bıraktıkları yeri eşit güçte bir duyguyla, yani nefret ve kinle doldurdu. O artık karalara bürünmüş herkesten - VIII. inokentiy'den tutun da (aslında Papa sanıyla beyazlara bürünüyordu) her günümüzü karartan Yoanit rahiplerine kadar herkese - alabildiğine kin duyuyordu. Bu kinin anlatımına saatler ayırıyordu. Bir zamanlar güzellik sevgisini belirtmek için olabildiği kadar daha ince sözleri mutlulukla aradığı gibi, son zamanlarda şu rahip kardeşler için en aşağı, pis ve aşağılayıcı sanlar arıyordu. Günden güne daha büyük bir kızgınlıkla onlara küfürler savurmak gücünü nasıl bulduğuna şaşıyordum. Ona karşı çıkmıyordum; kinin de aşk gibi şu veya bu biçimde açıklanması gerektiğini biliyordum.

Tek sözle, Cem, kişiliğinde, Papalığın Fransa'ya karşı bir ortak aradığını öğrenir öğrenmez, ev sahiplerimizi o zamana kadar dışlamadığı bir kinle yermeğe başladı. Rahipler ise, bize karşı, daha önce hiç görmediğimiz kadar ince davranıyor, karşımızda en azından dalkavukluk ediyorlardı. Bize, hiçsormadığımız haberleri bile bildiriyor; Papa şu Kraliyet Konseyini altedebildiği an, cansıkıntımızın (bunun taa şimdi mi ayırımına varıyorlardı!) sona ereceğine dair güven veriyor, Sonsuz Kent'in güzelliklerini rahiplere hiç de yakışmayan bir dille sayıp dökü-yorlardı.

Cem, bu gibi beyaz teyelli beyanlara hep bir «Hmm!» ile cevap veriyor, rahipler ise onun ilgisizliğinden kahroluyorlardı.

Şarl Savoyski veya Papalığın bu arada giriştikleri kaçırma denemelerini sayıp dökecek değilim. Bu gibi haberleri rahiplerden alıyorduk ve pek doğru olmadıkları da usa gelebilirdi. Yahut da çok budanmış veya çok şişirilmiş şeyler olabilirdi. Ancak bu denemelerden biri, Boazlami'nin yaşam tarzını değiştir-

diğinden ötürü - dünyamız Boazlami demekti ya - sizlere anlatmak istiyorum.

Burbon'un dostu ve madam Bojö'nün düşmanı, dolayısiyle Papalığa pek bağlı Lofena Dük'ü, Şarl Savoyski ile ilişki kurmuş (komplonun o anda beri bilindiğini sanıyorum kendileri için tümüyle güvenebilir kişiler sağlaması ricasında bulunmuş. Şarl, ona,böyle girişimler için son derce becerikli kişiler olarak bilinen iki kişi, yani Jofroa dö Basompier ile Jakob dö Jermini'yi sağlamış. Lorena Dük'ünün yardımı, otuz kadar umutsuz kişinin gönderilmesiyle sınırlanmış. Bu kişiler Savoy'a varmalı ve oradan, adı geçen iki soylu ve Şarlın askerleriyle birlikte Boazlami'ye saldırıp, Cem'i kaçırmalıymışlar. Onların bu işi nasıl düşünebildiklerine ben anlıyamıyorum, çünkü o zamanlar şatoların bin kişilik kuşatmalara aylarca dayandıkları biliniyordu. Ama Şarl, herhalde başka türlü, şövalye kahramanlığıyla dolu bir şey düşünmüş olmalıydı. Dük'e gelince, onun, bir yarı yardım yoluyla, daha güçlü dostları - Papa ile Burbon - önünde elinden geleni esirgememekten başka bir şey yapamayacağı kanısındaydık.

Otuz kadar Lorena'lı cellât, Burgundiya'nın bir yerinde kral koruyucuları tarafından ele geçirilmiş ve hiçbir zor görmeden de, Konsey'in önünde (onları grupça Konsey'e sürüklemişler) bu bahar öncesi yolculuklarının amacını söyleyivermişler.

Bu haberin, bizden çok, Şarl için çok daha üzücü olduğunu sanıyordum. Biz, kurtarılmamız için, hemen hemen birbirinden ayrıntısız, başarısız ve yarım-yamalak denemelere alışmıştık artık. Ve sonra bu başarısızlıklar özellikle rahip kardeşlere çok dokunuyordu. Cem bana: «Ah, ne iyi, Sadi! Masaya oturuyorsun, ava çıkıyorsun ve bu anda kendinin değil, başka birinin kaybettiğini biliyorsun. Çok güzel!» diyordu. Ama beni aldatamazdı; buna çok güzel diyebilecek adama hiç de benzemiyordu.

Boazlami çevresinde bahara diyecek yoktu. Islak yeşil

sırtlar içerden aydınlatılmış gibi görünüyor, çünkü üzerlerine ılık - kurşuni, güneşsiz bir gökyüzü sarkıyordu. Bilmem, belki güneş de vardı ben kuzeyde güneşin açıp açmadığının ayrıntısına varamıyordum aslında ve her şey çeşitli küçük ayrıntılarla külrengi bir aydınlık içinde dinleniyordu. Orada bahar çığırtkan renkler, gözkamaştırıcı bir aydınlık bırakmıyordu insanın belleğinde. Kuzey baharı bence yalnız yeşilliğin çok sulu, çok gevrek ve körpesinden yapılmıştı. Hani ya, Boazlami'den seyrettiğiniz bir sürü beyaz veya altın sarısı ineklerden biri olmadığıma - bağışlayınız ama - çok yanıyorum. Çünkü orada baharın tanrı vergisi üstünlüğünü en çok inekler tadıyor gibime geliyordu.

Evet, önemli bir şeyi, Cem olayında yeni bir değişikliği bildireceğim bir sırada şakanın yeri yok. Bu değişiklik tam 1487 yılı nisanında oldu: Boazlami şatosuna kral koruyucuları geldiler. Oh olsun! Rahip kardeşlere oh olsundu yani. Çevremizde sayıları durmaksızın çoğalırken, «Yığılın bakalım zindancılar!» demekle içimizden neler geçtiğini şimdi herhalde anlamış olmalıydılar.

Kral şövalyeleri, tepeye, demir donatımlarının çangıltısını hesaba katmazsak, ağır bir sessizlik içinde tırmandılar. Rahipler şaşkınlıktan dillerini yutmuş, sanki başlarından aşağı kaynar sular dökülmüş gibi ,duvarlardan onlara bakıyorlardı. Ötekilerin davranışları kendilerine güvençliydi. Avlu içinde atlarından daha sevinçli bir çangıl-çungul içinde indiler, en önde bayrak olmak üzere altışar altışar dizildiler ve trampetleri ancak o zaman vurmaya başladılar. Rahipler duvarlardan inerlerken, Boazlami inildiyordu.

Çarpışma mı? Hayır, hayır çarpışma filân olmadı. Boazlami geniş Fransız toprakları ortasında tarikatın bir adacığı idi. Avluda Yoanitler kümesinin içinden Blanşfor kardeş (Dofine komanderisinde de bizi izlemişti) ileri çıktı ve kral şövalyelerine hiç selâm-melâm vermeden, buraya gelişlerinin nedenini sordu.

Buna ben de cevap verebilirdim (kralın Cem olayına el-

koyuşunun gözle görülür bir durum almasını çoktan bekliyordum), ama askerlerin kumandanı - sonuna kadar rütbesini öğrenemedim - cevap verdi.

Yani Boazlami'ye son saldırı deneyinin, güvenliğimiz sorunu üzerinde kralı çok düşündürdüğünü Blaşfor'a çok soğuk bir tutumla belirtti. Tarikat, zayıf yetenekleriyle tek başına Cem'i koruyamazdı. Kısacası, kral koruyucuları savunmamızı güçlendirmek amacıyla geliyorlardı. Cem artık tümüyle haklı olarak şöyle diyebilirdi: «Aşkolsun! Değil mi ki, güvenliğimin baskı altında olmasından ötürü peşimi bırakmadığınıza beni yedi yıldır inandırmaya çalışıyordunuz? Ha şimdi bakalım! Biraz da sizi korusunlar. Korusunlar da, yabancı gözler altında uyumanın ve içmenin nekadar tatlı olduğunu siz de anlayın!»

Bu yabancı dayatmacılık karşısında, rahip kardeşlerin sakal bürünmüş yüzlerinde okunan açık korku ve kaygı günler boyunca konuşmalarımızın konusu oldu.

Hayvan olmadığımızın bir kanıtı da şu: Kişi için, başkasının felâketine sevinmek, kendi başarısından daha güçlü bir zevktir. Pek olagan, çok geçmeden buna da kanıksadık, çünkü askerler, üzerimizde aslında gevşek olmayan gözetlemeyi tümüyle arttırdılar. Ava çıktığımızda bize, biri tarikatın, biri de kralın, artık iki koruyucu birliği eşlik ediyordu. Yemek yerken, bizimle beraber yemeğe oturanlar ,rahip ve kral şövalyeleri olarak ikiye ayrılıyorlardı. Evet, ayrılıyorlardı, çünkü her zaman ayrı oturuyorlar, grupları arasında boş yer bile bırakarak, birbirlerine pek de ince diyemeyeceğim bakışlar atıyorlardı. Boazlami çevresindeki hava o kadar ateşliydi ki, her tarafından kıvılcımlar püskürüyor sanıyordum. Ve eğer çıldırtacak kadar cansıkıcı ve ağır gelmeseydi, her şey çok gülünç olabilirdi.

Bu gerilime dayanabilmemize bir dereceye kadar ilkbahar yardım ediyordu. Bari soğuğun bekçiliğinden azat olan hükümdarın (Cem soğuğa birtürlü alışamadı, gece-gündüz

rüzgârdan ve rutubetten yakınıyordu), şatoya ancak akşamüstü, yeni gezinti, av ve konukluk dilekleriyle dönüyordu. O ilkbahar, Baron dö Sasenaj veya kızı hakkında tek bir soru bile sormadı, onları Boazlami'ye davet etme dileğinde de bulunmadı.

Onları unuttuğuna inanamazdım. Cem'i çok yakından tanıyordum. Ve daha ziyade, Elen'in anısına çok değer verdiğini, yeni bir buluşmada bu anının sakatlanabileceğinden kaygılandığını sanıyordum. Bu, iki Sasenaj'ın, bizi büyük hayretler içinde bırakarak, dâvetsizce çıkagelmelerine kadar böyle devam etti.

Önceden tanıtılmadan, doğrudan doğruya öğle yemeğine gelmişlerdi. İçeri girişinde - hükümdar olarak her zaman en son gelirdi - Cem'in birden irkildiğini gördüm. Elen'i anmadığı ve onu unutmuş göründüğü aylar boyunca, düşüncelerine Elen'in yerleşmiş olduğunu sezmek güç değildi.

Kendini çabuk toparlayan Cem, güleç bir atılımla masaya doğru yöneldi, sanki çevresinde kendisinden ve Elen'den başka kimse yoktu. Elen'in önünde onların usulünce eğildi, kadın da - on kat etek ve etekliğini yayarak - daha çok eğildi.

Bu arada - bu görüntüyü çok iyi bildiğim için - ister ev sahibi deyin, ister koruyucu deyin, nasıl isterseniz öyle adlandırın, sofradakileri gözden kaçırmamaya çalışıyordum. Artık çoktandır çevremizde şu veya bu anlama gelmeyen bir şey olmuyordu. Amacım, Sasenaj'ların ortaya çıkmasını hangi nedenin gerektirdiğini, onları zindancılarımızdan hangisinin çağırdığını öğrenmekti.

Çabalarım boşunaydı. Fransız şövalyeler ayakta, eşkiya suratlarında rozet gibi takılı bir incelik görüntüsüyle duruyorlardı; Yoanitler ise, her zamanki gibi taştan yapılmışa benziyorlardı. Yalnız Blanşfor, D'Obüson'un yeğeni, sofradakileri benim gibi dikkatle ve herhalde benden daha ustaca süzüyordu. Benim kanım şuydu: Bu işi ya Blanşfor hazırlamıştı, ya da

her şey ona karşı yapılıyordu. Sizin anlayacağınız, daha hiçbir şeye akıl erdiremiyordum.

Av etlerini iştahla yiyip bitirdik. Sıra artık istediğimiz kadar içmeye gelmişti. Şimdilik Cem'le Elen arasında sadece bakışlar ve yarı gülümseyişler vardı. Bu sefer baba ile kız arasında rollerin değişmiş olduğunu sanıyordum. Elen her nedense daha düşünceli, daha kederli görünüyor, ihtiyarın yüzünde ise yeni bir güven duygusu ve ciddiyet okunuyor, güzel kızına karşı çok dikkatli davrandığı göze çarpıyordu. Elen babasına pek önem vermiyor, ona çoklukla sorusunu yenilettikten sonra, hem de sesinde bir kin titreşimiyle cevap veriyordu. Ve sanki bu kin duygusunu yalnız babasına yöneltmiyor, bütün masaya karşı aynı şekilde davranarak, konuşmalarda bir zorlaşmaya yol açıyordu.

Cem, bütün bu ilişkiler örgüsünün dışındaydı. O ışıl ışıl gözlerle Elen'e bakıyor, onun bardağa ve yemek tabaklarına uzanmasını kolaylaştırıyor, tüm bu tür davranışıyla herkesin önünde gülünç oluyordu. Ben ise, hep aynı korku ve düşüncelerin ağırlaştırdığı yaşantımızda felekten çalınabilecek birkaç gün belirecek diye seviniyordum.

Öğleden sonra - artık yalnızdık, ama ben onu hoşnut olduğu duygulariyle başbaşa bırakmak için susuyordum - kendiliğinden konuşmaya başladı:

«Sadi, Elen'le birlikte olduğumuz zamanlar, yakınımızda bulunmanı rica edecektim.»

«Çevirmen mi gerekli sana?» - Gülmemek için kendimi zor tuttum. - «Bana güvenebilirsin!»

Ve her şeye karşın - hep yanında olmaya çabaladığım halde, Elen de o gün öğleden sonra, daha sonraki gün ve onu izleyen gün ondan kaçmadıktan başka, sürekli yakınlığıyla kendisini teşvik ettiği halde - Cem, sözlerden korkarcasına, onunla gözleriyle konuşmayı sürdürüyordu.

Ancak üçüncü akşam, herkes kafaları iyice tuttuğu, Elen'in de cansıkıntısından ne yapacağını bilmediği ve düpedüz

bıkkınlıktan hasta göründüğü sırada, Cem beni kolumdan yakaladı ve - masanın üzeriden başını ona doğru uzatarak - üç gündür her nasılsa uydurabildiği anlaşılan soruyu sordu:

«Can sıkıntınızı nasıl giderebilirim, madam?»

Elen'in alnında bir alay çizgisi belirip kayboldu, ama yine de içindekini dışarıya vurmadı. Bana biraz yersiz görünmüş olsa da, Cem'in sorusuna bir soruyla cevap verdi:

«Zâtıaliniz kendinizi nasıl hissediyorsunuz?»

«İyi...» - Soruya Cem'in şaştığı belliydi - «İyi... Ama neden?»

«Çünkü havamız galiba size dokunuyor. Hep soğuklarımızdan yakındığınızı düşünüyorum.»

Bu sözlerde bir anlam bulamıyordum. Elen besbelli ki Cem'in ilgi ve yakınlığını kazanmak değil, kimbilir kime, artık kendi kabuğuna çekilmişlikten sıyrıldığını kanıtlamak istiyordu. Çok içli olan Cem bunun ayrıntısına vardı. Ağzını açtığına ve artık sözlerin ötesine geçmiş bir yakınlığı bozduğuna pişman oldu. Sonra dalgıç gibi derin bir soluk alarak, şu öneride bulundu:

«İzninizle, yarın sabah sizi küçük bir ava çağırıyorum, madam. Yalnız üçümüz olacağız. Rica ederim, itelemeyin!»

Elen direnerek parmağındaki yüzüğe bakıyordu. Yüzünde acı bir kızgınlık görüntüsü vardı. Ama burada bizim boşuna sarhoş sandığımız ihtiyar Sasenaj söze karıştı:

«Kızım için büyük bir şereftir bu» dedi. «Yarın sabah sizi bekleyecek.»

Elen ona yan gözle baktı, ortaya bir selâm verdi ve çıktı. Blanşfor kardeş onu üzgün bir çehreyle uğurladı.

Cem tüm kaygı dolu bir sesle fısıldadı:

«Sadi, onu gücendirdim galiba! Belki bunların kurallarını bilmediğimden... Ne yapayım şimdi?»

«Ona şiirler yaz!» dedim. «Bir takı armağanı filân sun... Ne bileyim? Bir kadına bu ikisinden hangisinin daha iyi olacağını kestiremiyorum. Belli bizce, hepsi kadındır.»

«Eveeet...» Cem uzattığı bu evetle dalıp gitti. Akşam yemeğinin sonuna kadar, hep yarını, avda Elen'e nasıl davranacağını düşündüğünü anlıyordum.

Sabahleyin, onu, sanki ava gitmeyecek de bir törende bulunacakmış gibi, giydirmeye başladım. Benden, şu veya bu elbisesini değiştirmemi istiyor, hiçbir şeyi yakıştıramıyordu. Dış görünüşüne daha önce bu kadar önem verdiğini ansımıyordum. sonunda bu işi bitirdiğimiz zaman, gerçekten göz-kamaştırıcı idi; herhalde ancak Harun-El Reşit ilk düğününde böyle donanmış olabilirdi.

Bu düşüncemi elimde olmayan bir gülümsemeyle açıklamış olmalıyım ki, Cem birden sinirlendi, bürün o paçavraları (bu sözü kendisi kullanmıştı) çıkarıp attı ,hergünkü av elbisesini giydi. Bu elbise bizi alışık olmadığımız kadar dardı - yavaş yavaş elbiselerimiz de bura âdetlerine uyduruluyordu - ve Cem'in ölçülü düzgün bacakları, dar kalçaları, gergin karnı bütün hatlariyle göze çarpıyor, geniş omuzları - Cem'in bir yüzücü gibi çok gelişmiş omuzları vardı - daha güzel beliriyordu.

Bu sarışın frenk'in şahsında, bizimkilerin hangisi - Bayazıt'ın veya Rodos'un hapisanelerine atılmış olup, çoktan veya yakın bir geçmişten beri ölü olan hangi biri - hükümdarını tanıyabilirdi? Peki, zaten Doğu ile Batının acıklı bir alaşımı, hıristiyanlık ile müslümanlık arasında birkan karışımı, epikürienlik ile stoisizm arasında bir anlaşmazlık eseni, sarışınlık ile esmerliğin güzel bir karışımı olan Cem gerçekten bizimkilerden miydi? Bütün yaşantısı, melezin hiç kimseye ait olmadığını kanıtlıyor değil miydi? O, varlığının iki yarısının karşılaştığı keskin kenarları düzeltemezken, ne diye bizimkilerin veya yabancıların kedisini tümüyle kabul etmelerii istiyordu?

Cem artık merdivenleri aşıyor, basamakları ikişer ikişer atlıyordu. Tüm varlığında ve tutumunda, yalnız çok genç ve çok güzel erkeklerin kendilerine yakıştırdıkları o dağınık atılganlık göze çarpıyordu.

Elen'i avluda bulduk. Atına binmemişti henüz. Etekleri altın halkacıklardan örülmüş kemerine sıkıştırılmıştı; alttaki eteklikleri - beyaz, sert ve kat kat fistolu - biraz daha kısa idi ve yumuşak çizmelerin sıktığı baldırlarının görünmesine imkân veriyordu. Sıskaydı ama, yine de güzeldi. Zaten bu sıskalık, Elen'i ihtirasla istenilen bir kadından çok, kişinin düşgücünü etkileyen bir kadın yapıyordu.

Cem, ata binmesine yardım etti. Elen onun omuzuna ancak parmaklariyle dayandı; sanki avucunun içi kendisine pek çıplak ve yakın görünüyordu. Cem, sürekli olarak bakışını yakalamaya çabalıyor, ama Elen dirençle gözlerini kaçırıyordu. İlkbahar çayırlarına doğru vurduk. Koruyucular bizi uzaktan izliyorlardı. Dofine'yi sıkıcı bulsam da, bahar onu epey güzelleştirmişti; çayırlarda yüzlerce çiçek açmıştı, bunların hafif ve kekremsi bir kokusu bile vardı. Dofine göğünde yumuk yumuk bulutlar birbirini kovalıyordu.

İkisi önümden gidiyorlardı. Dilsiz konuşmalarına engel olmamak için biraz geride kalıyordum. Ama Cem yine sözlere başvurdu:

«Sadi!» diye bağırdı. «Neden geride kalıyorsun? Madama sor bakalım, geceyi iyi geçirmişler mi?».

Sordum. Dün akşam olduğu gibi, Elen soruyu yine cevapsız geçiştirdi. Kadınlarda gerçekten ana yakınlığı var; onlar önemli bir konuşmada ilk güçlükleri her zaman gönüllü olarak üzerlerine alıyorlar.

«Ben sık sık sizi düşündüm, prensim. (Prens hazretleri demedi.) Bütün geçen kış boyunca...»

«Ben herhalde sizden daha çok, madam,» diye karşılık verdi Cem. - Ve ekledi: - «Korkunç yalnızlığım boyunca...»

Bir erkeğin, âşık olduğu kadının ilgisini çekmek için, en yetenekli olduğunu sandığı alanda kahramanlıklarını göstermesi usuldendir. Örneğin, bir atletse adalelerini ve çevikliğini gösterir; ozansa eğer, en güzel sözlerden bir halı dokuyup yoluna serer; hükümdarsa ,onu elmas ve incilerden armağanlara

boğar. Aslına bakarsanız, işin bu yönü daha sonra gelir; bir elmaslar ve incilerle bir kadını kazanmaya değil, kendimize bağlı tutmaya çalışırız. Ona indirdiğimiz ilk darbe - güvenli ve tamamen başarılı darbe onda üzülme, acıma duygusu uyandırmaktır», kadının acıma duygusu kadar deviren başka bir duygu yoktur.

Demek istediğim, Cem de bu yolu seçti. Daha ağzını açar açmaz, o sıralarda pek yalnız olduğunu söyleyemesek bile, yalnızlığından söz etti.

Elen, Cem'e doğru döndü, artık gözlerini gizlemiyor, gözleri Cem'i anlıyordu.

«Yalnızlığa nasıl dayanıyorsunuz, prensim?»

«Düşünebilirsiniz, (Cem burada da kendini duyularına bıraktı; kendi sözlerine gerek kalmadan Elen'in çok daha korkunç düşünebileceği bir görüntü çizmedi.) - Herkes tarafından bırakılmış, unutulmuş, horlanmışlığın yalnızlığı içinde alev alev yandığınız var mı sizin?»

Kadın, sanki kendisi ile savaşıyormuş gibi sustu. Şimdi onda, hem yalnızlığa, hem ağır hakaretlere dayanma gücünü bulduğu içine kapanmışlığın, insanın yakınlık bulmak umuduyla başkasına açılma isteği ile savaştığını seziyordum. Bu sonuncusunun üstün geleceğini biliyordum; Cem sağlam davranıyordu.

«Evet, başımdan geçtiği var » diye cevap verdi Elen. - Derinden gelen bir sesti bu, Elen'in gerçek sesini ilk kez işitiyordum. «Bana öyle geliyor ki, başınızdan geçen her şeyi çoktan yaşamışım... Hem belki de daha acınaksız ve umutsuz biçimde.»

«Elen!...»

Cem, kendisini yaşından genç gösteren hareketlerinden biriyle, atını Elen'e doğru çevirdi ve avucunu kadının parmakları üzerine koydu.

Ellerine bakıyordum. Atın terli boynu üzerinde iki el, kadın ve erkek eli. Cem'in eli Elen'in elini belli-belirsiz okşu-

yordu; Elen'in eli tümüyle davranışsızdı, ama ölü gibi değil, tutulmuş gibiydi. Çok heyecanlı, coşkun insanlarda bu hali bir çok kez görmüşümdür, bataklıktan bir kere kendilerini kurtardılar. mı, artık yarı yolda güç durabilirler.

«İnanın ki...»

Cem, âşıkların en sık başvurdukları bu sözle başladı ama nasıl sürdüreceğini bilemiyordu.

Derken Elen sertçe elini çekti, başını arkaya doğru attı ve Ceme umutsuz gözlerle, ama kalbini görmek istercesine ısrarla baktı.

«Siz ise, bana inanmayın, prensim, inanmayın!»

Ve sanki bir izleyen vardır, bir duyan olur korkusuyla iki yanına bakındı.

Cem şaşkınlık içindeydi.

«Elen,» dedi, «Benden olanaksızı istemeyin! Benim için siz başka bir ben'siniz ,hem de daha iyi ve herhalde daha çileli bir ben'siniz. Sizin yapacağınız hiçbir şey kötü olamaz, yoksa dünyanın uyumu bozulur. Ben size, kendime inandığım gibi inanıyorum, Elen.»

Bayan Sasenaj atının dizginlerini düzeltiyordu, kaşları arasında bir hoşnutsuzluk çizgisi belirmişti. Ancak arzularına ters cevap almış çocuklar böyle görünürlerdi.

«Ben size söyledim, prensim,» dedi.

Aracı olduğum o konuşmalarını şimdi aynen ansıyorum. Ansıdığıma da seviniyorum, çünkü bu konuşma Elen'i haklı çıkarıyor.

Bilirsiniz, aşkta birinin haince ve acımaksızca aldatıldığını sık sık ileri sürerler. Düpedüz yalandır bu! Aşkta, kişi, her zaman dirençle, gerçeğe bakmaksızın - gerçeğin yalnız imalarına değil, açık içtenliklerine bile bakmaksızın - kendi kendini aldatır. Ve galiba aşktan en güzeli de budur, yani sana gerçeği tümüyle unutma yeteneğini vermesidir.

Sizlere, ikisi arasındaki konuşmanın bundan ötesini söylemiyorum. Çünkü, bu da, aşkı basbayağı bir araç olarak kul-

lanıp, bol bol kendimizden bahsettiğimiz o açıklamalardan birine benziyordu. Bilmem ayrıntısına vardınız mı? Eni-konu kendinizden bahsettiğiniz zaman karşınızdakiler sizi pek duymazlar; bu yalnız başlangıçta, ilân-ı aşklarda olur.

Ben onların sözlerini birbirine aktarıyordum. İkisi de bana ayrı bir kişi gözüyle bakmıyorlardı artık; onların canlı yankısıydım. Biri, ateşli duygularını açıklarken, bu sözlerin anlamını daha bilmeyen ötekinin, Elen'in veya Cem'in donmuş bir gülümseyişle nasıl durduklarını seyretmek eğlenceli bir şeydi. Ancak ben araya girdikten sonra onun yüzü parlıyor, aktardığım sözleri içine sindiriyordu. Üç kişi arasında bu içten ve saklı aşk konuşması çok yüceydi!

Dönüşte öyle koyverdiler ki atlarını, arkalarından güçlükle yetişebiliyordum ve galiba artık yokluğumu da duymuyorlardı. Önümde, eyerler üzerinde dal gibi genç ve tüy gibi hafif, aynı rüzgârın esintisine kapılmış, aynı sevinç ve keder, umut, güven ve korku önsezileri içinde görüyordum onları. Arkalarından hem atımı sürüyor, hem de âşıklara imrenmek için çok günahsız olmak gerektiğini düşünüyordum. Gerçekte, ben onlara acıyordum.

Daha sonraki günlerde, Cem kendisini Elen'den yoksun ederler düşüncesiyle kaygıya düşüyor ,donakalıyordu. Hayır, bu kez Cem herkesin önünde kendine yakın bir kişi, İncil'in dediği gibi canından can kazanırken rahiplerin uyanıklığı nerde kalmıştı? Bu şüphe götürür bir şeydi. Ve bu şüpheyle de Cem'e sordum:

«Rahip kardeşlerin hiç beklenmedik bir anda çöpçatanlık yapmaları dikkatini çekmiyor mu, sultanım?»

Cem bağırıverdi:

«Elen'in çevresinde böyle söz işitmek istemem!»

Böylelikle de gerçekten kaçmada her ölçüyü aştığını kanıtladı.

«Sözlerden değil , sözlerin belirlediğinden kork!» diye di-

rendim. «Artık altı yıldır, rahip kardeşlerin, sana yaklaşanlardan hiç birini sağ bıraktıklarını ansıyamıyorum.»

«Elen'in yaşamı tehlikede demek istiyorsun, öyle mi?»

«Hayır!» diye sözünü kestim. «İşlerine gelmeseydi, Elen'i sana neden sunacaklardı? Tanrım, Cem!» - Artık ben de bağırıyordum. Dışarıdaydık ve bağırmaya cesaret etmiştim. - «Aklından zorun yok, kendin düşün! Bu rahipler, hiç göz altına almadan, kimin sana yaklaşmasına izin verdiler ki? Bunda bir bityeniği var, Cem!»

«Var, var!...» - Cem başını sabırsızlıkla salladı. «Olsun varsın, duyuyor musun? Sen benim dostumsun, Sadi!» - Bana Karaman'dan kendisini hatırlatan şımarık çocuk sesiyle konuşmaya başlamıştı. «Benim dostum, kaçtığımı, geçirdiğim güvensizlik, yabancılaşma ve korku yılları arasında bu haftaların benim için tek unutma yeteneği olduğunu nasıl olur da anlamaz? Söyle, beni neden uyandırıyorsun, Sadi?»

Çok garip... Cem, anlayış ve mantığını izledikçe hemen hemen her vakit yanılıyordu; ona karşı çıkıldığı zaman da hemen hemen her vakit haklıydı. Gerçekten, böyle «beni neden uyandırıyorsun?» gibi sorulara verilecek cevap yoktu.

Böylece, benim şüphelerim, ölmeden gömüldü. Ben uyarmayı bıraktım. Kendimi de haklı buluyordum: Sonunda, bu dünyadan beraberimizde alıp götürdüğümüz, kendi kendimizi aldattığımız birkaç tatlı haftacıktı!

İkisi arasında bundan sonraki bütün konuşmalara, üçüncü, ama kaçınılmaz kişi olarak katıldım. İkisinin de, çevirici kişi gereği duymayacakları ana doğru yürüdüklerini günden güne daha iyi anlıyordum. Bu anı kendim de bekliyordum, onların duygusu benden geçerken sanki beni de ardına takip sürüklüyordu. Cem ve Elen, uzun yıllar boyunca her ikisini de ayrı ayrı bastıran sessizlik ve kapanıklık çevresini parçalamışcasına birbirlerini buldukları zaman, uzun uzun konuşuyor, böylece yıllar yılı susamışlıklarını gideriyorlardı.

Cem, Elen'e altı yıllık, çilesini, bir ordunun tanrısı ve

bir halkın umuduyken, Yoanitler tarikatının bir malı haline getirilişini anlattı. Cem ,Elen'in önünde, aciz kinini, umutsuzluğunu, insanoğlundan şüphelerini döktü. Daha önce hiç kimse ile bu kadar çok konuşmuş değildi, bundan sonra da konuşmadı.

Bunun böyle olmasının, Elen'in erişilmez niteliklerinden ileri geldiğini sanmayın. Aşkta, (derecesi, gücü konusunda) ona konu olan varlığın önemi yoktur. Ancak saatin, senin kişisel olgunluğa erdiğin veya çöktüğün, çıkınaza düştüğün veya inanca vardığın saatin önemi vardır. Tek sözle, yalnız sendeki «ben»in önemi vardır. O günlerde Cem bir uçurum ayrıntısı üzerindeydi; kişinin mânevi diretişinin ayrıntısıydı bu. Kaçınılmaz bir olaya bir insan olmaktan çıkarılarak boş bir isme çevrilmeye altı yıl boyunca karşı durdu. Yiğitçe savaşta ama bu savaşta her şey onun aleyhine çalışıyordu. Savaş, sayısız, son derece daha güçlü dış kuvvetlere teslim olduğu an bitecekti. Fakat ikisi arasında - Cem'in savaşı ile yenilgisi arasında - sınır olmalıydı; Cem altı yıllık direnişinden vazgeçip de yavaş gerileyemezdi.

Bütün bunları o zaman düşünmüş değilim, bunlar benim çok sonraları vardığım bir sonuç oldu. Cem'in o aşka körü körüne, Elen'in güzelliklerinden ötürü atılmadığını, Elen'in ona verdiği güvenden ötürü atılmadığını, (Elen daha ilk sözüyle ikisi arasında güvene yer bırakmamıştı) çok sonraları anladım. Ama o sıralarda Cem galiba güçsüz düşmeye başladığını seziyor ve bir sarsıntıyı, ya yüzüp çıkacağı veya içinde boğulacağı korkunç bir sarsıntıyı kendisi göze alıyordu. O başına geleceğini kestirdiği yenilgiyle dayanak arıyordu. Hile karışmış, aşalık görülmüş bir aşktan daha güçlü bir dayanak olabilir miydi?

Cem'in bu aşkı öncelikle bahtsız olarak düşündüğünü söylemiyorum. Tanrı korusun! Bu düşünce bilinçaltı olmalıydı. Cem'in ikinci, başkalarının göremediği ve dünya işleri bakımından hiç önemi olmayan yaşantısını nasıl ustaca sürdüğüne daima hayran olmuşumdur. Bu ikinci yaşamda her şey ustaca

çözümleniyordu. Ve ben, Cem'in, ileriki uzak adımları şöyle dursun, bir sonraki adımını bile önceden düşünmediğine tanıkdım. Çünkü o, ancak kadınlara ve ozanlara has bir şeyle, sezgiyle adım atıyordu.

Sözünü ettiğim günlerde yakınıcı olmamız için bir neden yoktu. Rahipler yumuşak başlı davranıyor, sözden anlıyorlardı ve onların Elen'le gezilerimiz boyunca bize eşlik eden koruyucuları, sanki ötekileri, kralın koruyucularını dengeleme unsurundan başka bir şey değildi. Kimin üstün geleceğini kestiremediğim halde, bunların aralarında mutluluk ve istekle çarpışabileceklerini biliyordum. Ben kişisel olarak, şövalye tuğ, kordelâ ve altın döğme silâhlarının, Rodos'lu savaşçıların o korkunç karanlık siyahlığından daha az erlik belirttiği kanısındaydım.

İşte böyle, Dofine'nin mayıs güneşi altında boyuna at sürüyorduk. Kuzey güneşi Cem'in yanıklığını daha da arttırıyor ve Cem bana, bütün o nedensiz neşesi, uykuya dalarken sonraki günü düşündüğüm insani zevkleriyle Karaman'da geçirdiğimiz günleri ansıtmaya başlıyordu.

Elen'e gelince, o âdeta mutluluğumuzun dışında kalıyordu. Av veya geziye çıkmak için kendisini beklediğimiz avluya her sabah hep aynı dilsiz acı görünüşüyle iniyor ve galiba yüzünden bu görünüş hiç eksik olmuyordu. Ancak bir saat sonra değişiyor, Cem onu peşine takip sürüklüyordu. Atlarını yanyana sürdüklerini görünce, bir kıskançlık kalıntısı içimi kemiriyordu; ikisi de yabansı bir istekle dolup taşıyor, bizi vücudun her hangi bir çabasıyla, bu uçarı koşudaki gerilimle dolaşmaya başlayan kanımız bu isteğe götürüyordu. Ve işte böyle bir koşudan sonra, soluk soluğa, bitkin bir halde, artık sözünü ettiğim ana varacaklarını sanıyordum.

Biraz da imreniyordum onlara. Biliyorsunuz, biz Cem'in sarayında, erkek ilişkilerimizi uygunsuz bulmadıktan başka ,bu ilişkilerle, bizi kadına kölece bağımlılığın üstüne çıkardıkları için, kıvanç da duyuyorduk. Cem'in tam da bizim alışkın ol-

madığımız sevgiye yatkın olduğunu ancak şimdi görüyordum. Belki, Elen ondan çok ayrı olduğundan, Cem'in kendisini ve kendi dünyasını uzun uzun ve ayrıntılarına kadar anlatması gerekiyordu.

Ama, Ele'in Cem'i nasıl değerlendirdiğine pek önem vermemekle doğru yolu seçtiniz. Bir kadının önünde, erkek her zaman olduğu gibi değil, nasıl olmayı diliyorsa öyle durur. Nitekim, Cem o tatlı haftalar boyunca Elen'i bu bakımdan çok aldattı. Ozan olduğu için onu bunda haklı görmek istiyorsanız, doğru davranmıyorsunuz, çünkü hamalların da aynı şekilde davrandıklarını duyduğum var.

Elen'in ona inanıp inamadığını bilmiyorum; ama onda küçük Şarl'ın coşkun hayranlığını sezmiyordum. Bu, bâkire olmadığı sonucuna varmama sebep oldu. Öyle ya, ilk öncesinde kadınlar inanırlar. Başka bir şey de aynı sonuca vardırdı beni: Elen'de korkunç bir susuzluk seziliyordu. Böylesine düz, soğuk ve apaçık bir alnın arkasında bu susamışlığı düşünemezdi kişi, ama ben bazan Elen'in bakışını yakalıyordum. Bu bakış, ilgisiz yada korkusuz, tam bir bilinmelikle, sıcak bir el örneği, Cem'in altın - esmer boynundan omuzlarına doğru kayıyor, sonra beline sımsıkı sarılıyordu. Kadınlar erkeklere ancak arkadan bakarlar böyle, bundan ötürü bu çeşit bakıştan haberleri bile yoktur erkeklerin.

Bir şey daha ayırdediyordum, belki buraların ahlâkına göre yadırganacak bir şey değildi bu, ama Elen, Cem'le yalnız başına kalmaktan kaçmıyordu. Akşamları sık sık odalarımıza uğruyordu. O zamanlar ben gece geç saatlere kadar çalışıyordum. Cem susuyordu. Madam Sasenaj'ın yalnız konuşma isteğiyle mi geldiğini anlayamıyordum; Cem'in güzel sözlerine tutkun ve sadece yalnız güzel sözlerle kaldığından ötürü hayal kırıklığına uğramış olduğu da söylenemezdi. Cem, onun ziyaretlerini bir incelik duygusunun belirtisi sayıyor, bense gözlerinde ansızın anladığım susuzluğun belirtisi olarak yorumluyordum. Biri de, ötekisi de cevabı açık sorulardı bunların.

Ve bir akşam, âşıkların karşısında oturup dururken, benim kalkıp gitmemi istediklerini anladım. Cem o akşam çok dalgındı; odasının havasını gergin bir sabırsızlık alabildiğine ağırlaştırmıştı ve bu ağırlık mumların alevini bile bastırıp titretiyordu. Mumların ışığı, karşımdaki iki yüzde kırılıp bükülüyordu. Cem ile Elen, tıpkı uzun ve bilinmez bir yolculuk önünde bulunurcasına, dalgın, her biri kendi düşüncelerinde, tamamen yabancılaşmış gibiydiler.

Halbuki ben kalkıp çıksam mı, çıkmasam mı diye duralıyordum. Bir kötülüğe yol açacağımı, buna izin vermememem gerektiğini, bunun elimde olduğunu düşündüm istemeyerek. O zaman Cem bana sanki kinle baktı, bir an sonra kırıcı olabileceğini, yaşantının sonuna kadar unutamayacağım sözler söyleyebileceğini sezdim. Kalktım. Bahane bile aramadan kapıya yöneldim. Kalmam için bir tek söz söylemediler.

Aralıklardan kale duvarlarına doğru yürürken, iki Yoanit ve bir kral baroncuğuna rasladım. Gülümsediler gibime geldi; bu gece hepsinin yüzlerinde bir çöpçatan mutluluğu okunuyordu.

Kale duvarına çıktım ve saatlerce kaldım orada. Gecenin rutubeti içinde titriyor, vakti adımlarımla ölçüyordum. Hep başka şeyler düşünmeye çalışıyordum...

Geceyarısından çok sonra odamıza döndüğüm zaman, Cem gelişigüzel örtünmüş, derin derin uyuyordu. Bir hıristiyan can vericisi gibi çırılçıplaktı.

Sonraları, gecelerimi sık sık kale duvarlarında geçirmeye başladım. Artık soğuktan titremiyordum, hırkayla çıkıyordum. Cem, yalnız geceleri değil, gündüzleri de bensiz olmaya başlamıştı; at gezisine veya ava yalnız madam Sasenaj'la çıkmayı diliyordu ve galiba arada çevirici olmadan da derdini anlatabildiğinden güvençliydi. Ama madam aynı düşüncede değildi. Ve bir sabah kendilerine eşlik etmemi rica edince, «Acaba bazı dil inceliklerine mi gerek duydu?» diye kendi kendime sordum.

Yolda kendimi o kadar gereksiz buldum ki, ikisi arasında sormayın. Mümkün olduğu kadar daha az gülünç olmak için, atımı onlardan epey uzakta sürüyordum. Bir ara, küçük bir alanda durup indiler. Anlaşılan, ilk defa gelmiyorlardı buraya. Cem hemen hırkasını serdi, Elen de ancak kadınlara özgü bir el çabukluğuyla yiyecekleri çıkarıp dizdi.

«Buyurun, Sadi!»

Evet, beni de çağırıyordu. Bir uşağa karşı çok büyük bir dikkatti bu davranış.

Oturduk. Seyrek ormanda uzaktan uzağa atlı koruyucuların kıpırtıları gözümüze ilişiyordu. Bize pek yaklaşmıyor, arayı koruyorlardı.

Ava çıktığımızda olduğu gibi, Cem'in başı, yakası - bağrı açıktı. Bir kadınla henüz yatmaya başlamış erkeklerdeki o çok şirin ve acıklı özel sahiplik duygusuyla Elen'in dizine dayanıyordu. Ben oradayım diye, Elen elbette çekilmedi. Cem'le yakınlığı yalnız açık değil, aynı zamanda göstermelik değil miydi? Ve neden - Tanrı cezasını versin! - bu yakınlık Boazlami'de hiç kimseyi kaygılandırmıyordu. Hattâ, bundan birkaç ay önce, Cem sadece parmaklarının ucuyla dokunduğundan ötürü Elen'i buradan alıp uzaklaştıran babasını bile? Niçin Cem de şüphelenmemiş ve Elen'in kim olduğunu, aramızda ne aradığını araştırmakla beni görevlendirmemişti?

Ben bunları düşünürken, Elen bana döndü:

«Sadi, hükümdarınızla önemli bir şey konuşmak istiyorum.

Yarı uzanmış halde dizlerine yaslanmış olan Cem' ona şöyle aşağıdan baktı, bekledi.

«Prensim.» diye başladı Elen. - Alnı kırışmıştı, güçlükle nefes alıyordu. «Sizin acılarınıza daha fazla dayanamayacağım. Zindancıların kem gözleri altında sizinle gezmeye de çıkamam artık, geceleri kapınızın önünde silâhlı nöbetçilere de dayanamam!»

Burada, Elen, önceden hazırlanmış sözleri bitmişçesine

durdu. Cem uzandığı yerden kalkmadan ve yalnız elini Elen'in saçlarından geçirerek:

«Elen» dedi, «Bana neden siz diye hitap ediyorsun hâlâ?»

Kadın umutsuzlukla ekledi:

«Daha çok acı çekmeni istemiyorum, «Cem! (Ve bu umutsuzluğu galiba yalnız Cem'in acısından ileri gelmiyordu.) Bitmeli bu!»

Bütün insancıl duygular içinde şaşıp kalmaları Cem'e en çok yakışıyordu. Bu kez de aynı duyguyu olanca gücüyle açığa vurdu. Doğrusu, şaşıp kalmakta da haklıydı: İlişkilerinde hiçbir şey böyle bir konuşma gerektirmemişti.

Elen aceleyle düşüncesini açıklayıverdi:

«Cem, Tanrı aşkına, buradan defolup gidelim!»

Bu sözleri sindirmek için Cem'e epey zaman gerekti. Sonra, her şeyi hiçe sayan bir acı belirtisiyle birden gülerek cevap verdi:

«Ne var ki, ben istemiyorum bunu! Boazlami'de, şu Yoanitlerle baroncukların çaprazlanan bakışları altında yan gelmek korkunç hoşuma gidiyor.»

«Şakalaşma gücünü de nasıl buluyorsun? Ne bekliyorsun daha, neye belbağlıyorsun?»

«Göğe!»

Elen'in susmasını çok istediği belliydi Cem'in.

«Sana gerçekten soruyorum. Sana okadar az mı yakınım ki, benden saklıyorsun, Cem? Özgürlüğünü gerçekten ben değil de, başka kim isteyebilir?»

Sözün tam burasında Frenk aklıma geldi; Cem'in üstüne bir tehlike sarktığını anlayınca, karşısındakinin sözlerini büyük bir dikkatle ve kendi tehlike işaretlerini de katarak çevirdiğini ansıdım. Ama, söyleyin tanrı aşkına, Süleyman'ın durumu benim şimdiki durumuma benzer mi?

Elen'in iç haykırışını aynı sözlerle aktardım Cem'e. Tüylerim diken diken olmuştu. Korkudan değil (Tanrıya şükür, Cem'in açıklanacak sırrı yoktu), önsezilerden!

Cem kadının elini avucu içine alarak:

«And içerim, Elen.» dedi, «Eğer ben bir şey bilmiş olsaydım, onu sen de akşama kadar öğrenecektin! Ben gerçekten kimseye güvenmiyorum. Tutsaklıktan kurtulma umutlarım öldü... Böylesi daha iyi, yoksa seninle buluşmayacaktım, Elen. Hem bunları bana neden söylüyorsun, Boazlami'de halimiz iyi değil mi yoksa?»

Elen'in bu sözleri kabul etmesi doğru olurdu, hattâ bu zorunluydu. Fakat hayır! İçimden, «Bu kadın ya birinin elinde en âdi bir araç, ya da Cem'i seviyor.» dedim. İnanın, bu sonuncusu ancak o zaman usuma geldi.

«Cem!» diye devam etti Elen, «Konuşup içine açmanı ve benden yardım istemeni uzun zaman bekledim. Ama sen dört hafta hep sustun; sen özgürlüğünle ilgili kaygılarını başkasına açıyorsun. Yahut, sen özgürlüğünden vazgeçmiş olmayasın, Cem?»

«Tanrım! Benim özgürlüğüm!»

Bu sözleri öyle bir sesle söyledi ki, sanki altı yıl boyunca özgürlüğe kavuşmak amacıyla, yaşamamıştı ve sanki her hangi bir özgürlük karşılığında Elen'in dizi dibindeki şu yerini de bırakmaya hazır değildi.

«Zararı yok, olsun!» diyerek başını kaldırdı Elen.« Buna rağmen, elimden geleni yapacağım. Bir kadın az bir şey elde etme yeteneğinden yoksun değildir. Cem. Yalnız rica ederim, inan bana!»

«Ne garip bir rica bu, Elen! Sana inanmasaydım eğer, bir yıl önce attan inmen için omuzumu verir miydim?»

Evet, sizi inandırmak isterim ki, bu sözleri, düşündüğünden başka türlü olarak Cem söyledi. Yani günün birinde «artık anama da inanmıyorum» diyebilecek kadar iç dünyası parçalanan Cem!

FİLİPİN - ELEN DÖ SASENAJ'IN AYNI DÖNEME DAİR İKİNCİ ANLATIMI

Sadi'nin anlatımından sonra bana herhalde canavar gözüyle bakıyorsunuzdur. Zaten, etkisinden kasıtlı olarak yararlanılan kadınlara genellikle bu nitelik yakıştırılır.

Kendimi haklı çıkarmaya çalışmayacağım. Sağlığımdan bunu gereğinden çok yaptım. Ve baştan başa bir pişmanlık ve kefarete döndüm. Nihayet, bir ara her ikisi de benim için o kadar dayanılmaz oldu ki, beni Cem olayına sürüklemelerine sesimi çıkarmadım. Bu olaya katılmamın karşılığı olarak en sonunda huzura kavuşacaktım. Rolümü çok aşağı buluyorsunuz ama, ben yemin ederim ki, her gün benim için çarmıhta işkenceden ayrıntısız olan bir yaşantıdan kurtulmak için, bundan iki kat daha aşağı bir rol oynamaya da hazırdım.

Ben, angaje edilmiş kadın sıfatiyle, önceden düşünülen oyuna aktör olarak sadece dış kabuğumla katılmadığını ileri sürecek olsam ,inanmayacağınızı biliyorum. Ben rolümü gerçekten benimseyip yaşadım; bu rol benim için yaşamının en önemli kısmı haline geliverdi. Beni bu yaşamdan sürekli sadece rolüme zorla çevirmek istemeleri korkunç bir şeydi. Aşağılığıma karşılık bana huzur sözü verenler, bende yalın bir araçtan çok bir şey görmüyorlardı.

Görevim, daha açıkladıkları sırada bana güç görünmüş-

tü. Ben Türkü baştan çıkarmalı (Ne çirkin söz! Ama neylersin ki, Blanşfor tam bu sözü kullanmıştı), güvenini kazanmalı ve onun dış dünya ile saklı bağlarını öğrenmeliydim, bundan sonra da onu kaçmasına yardımcı olacağıma inandırmalıydım. Bu kaçışı, Cem'i Fransız koruyucularının elinden kurtarıp Papa'ya teslim etmek üzere, rahip kardeşler adamakıllı hazırlayacaklardı. Tarikat, kendi hesabına artık yalnız bu yolun kaldığına inanmıştı. Cem ise, Papa'nın eline geçmeyi kesinlikle istemediğinden, bu kaçışın tarikatın işi olduğunu öğrenmemeliydi.

Güç bir ödev, değil mi? Her şeyden önce, acaba Cem bana söyledikleri kadar kolay inanıveren bir kişi miydi? Ve eğer güvenini kazanabilirsem, onu aldatmak için kendimde güç bulabilecek miydim?

«Bulacağım!» diye düşünüyordum. «Seçilecek başka bir yolum var mı? Babam onların ellerinde manastıra girmemi sağlayabilir yada iteleyebilirler. Ya itelerlerse ne yapacağım? Kendime koca aramak için, soylularımızın alaylı gülüşleri altında babamla daha dört değil, on yıl bile dolaşacağım; yakınlarımın azarlarına ve beni lânetlemelerine dayanacağım. Yada çok düşmüş şövalyenin birine beni satacaklar ve artık onun bana adını vermekle büyük içtenlik gösterdiğine dair sözlerini mezarıma kadar dinlemek zorunda kalacağım. Tanrım, öleyim daha iyi!»

İşte böyle, dünyadan vazgeçme hakkını kazanmak için olanca gayretimi toplayarak babamla birlikte Boazlami'ye geldim.

Cem'le ilk buluşmalarımız hakkında Sadi'nin söylediklerini yinelemiyeceğim. Sadi, içimdeki fırtınanın bir hayli ayrıntısına varmıştı; ben birbirine karşıt duygular içinde bocalıyordum. Bazan, Cem'in yakınlık ve güvenine sokuluyordum; bazan da günlerce gerçekten sevilmek, istenmek ve tapılmak üzere kendimi olayların akışına bırakıyordum.

Rahip kardeşler tam seçememişlerdi. Sonunda en deneyli en soğukkanlı insan sarrafları bile sık sık yanılırlardı. Bir ka-

dın gerektiren bu olaya neden Elen dö Sesanaj'ı katmayı en gerekli bulmuşlardı? Herhalde «Elen artık bir kere lekelenmiş, kaybedecek bir şeyi kalmamıştır; her taraftan çember içine alınmış ve kendi iradesine sahip olmaktan yoksun edilmiştir.» diye düşünmüşlerdi. Ama ancak kaybedecek şeyi olmayan bir kişinin, en yasak olanı yapmayı göze alabilecek kadar umutsuz olduğu hiç mi uslarına gelmemişti? Aşkı tanımış, ama tekmelenerek yalnızlığa itilmiş kadının, sakat bir aşka bile kendini tutsak etmesi anlaşılır şey değil miydi?

Hayır, Cem'in aşkının hiç de sakat olduğunu söylemek istemiyorum. Savoy ve Dofine'nin temiz kadınlarından hiçbirinin kısacık bir ay içinde aşktan benim gibi lâyık olmadığım kadar çok şey aldığını sanmıyorum. Sonraları, beni artık rahat bıraktıkları zaman düşünüyordum :. «Her şeye karşın, yeryüzünde belki de bir adalet var ki, ben bir kadın olarak başıma gelenlere karşılık, kadına yaraşır en yüksek armaganı da alabildim.»

Ama benim için korkunç haftalardı onlar. Rahiplerin umduklarından fazlasını başarmıştım. Cem, sanki çoktandır beni bekliyormuş gibi, hiç direnmeden kendini teslim etmiş, bana umutlarını açıklamıştı. Sadi o dediğinde haklı değil; Cem, kendisine yardım sunmamı ilgisizlikle dinlemedi, ancak ricamı çok âni ve beklemedik buldu. Aşkı günlük yaşantısının okadar dışında bir şeydi ki, onu yanıp tutuştuğu özgürlük iradesiyle bile karıştırmak istemiyordu. Ama ona bu düşüncemde dayattığım andan sonra, gözünde değerimin iki kat arttığını anladım», o artık yalnız benim yardımımla değil, hem de benimle beraber kaçacaktı.

Ona, kendimizi bir kere dışarı attıktan sonra, artık ayrılmayacağımıza söz vermeliydim. Hiçbir zaman ayrılmayacağımızı. Sevdalılar arasında bu «hiçbir zaman»dan daha zorunlu bir yalan olmadığını biliyordum, yine de acı içinde kıvranıyordum. Yolda, daha ilk durakta atlar değiştirilirken ayrılacağımızı, benim soylu kadınlara ait bir manastıra gitmek üzere

Sasenaj'a döneceğimi, onun da - Cem'in - Roma'ya doğru yolu sürdüreceğini kendisine söyleyemezdim.

Size biraz da, bu iki yanlı yaşantımda günlerimizin nasıl geçtiğini anlatayım.

Sabahları Cem'le birlikte Boazlami dışına çıkıyor, hiçbir zaman duymadığım kadar sevinçli saatler geçiriyordum. Daha önce, Jerar'la olduğu gibi, suç işlediğim duygusuda yoktu içimde, çevremizdekilerin hepsi Cem'le yakınlığıma yardım ediyordu. Dofine'nin çayırlarında boyuna at koşturuyorduk; her türlü korku ve utanç duygusunu içimden kovuyor, kendimi mutluluğun kucağına atıyordum. Önemli olan, birkaç saat beraberdik, sevişiyorduk, rüzgârla ve güneşle yıkanıyorduk ve sanki bütün ilkbahar ayaklarımızın altına serilmişti. Kendilerini kısa bir zaman için özgürlüğün kucağında bulan iki tutsağın sevincini sözle anlatmak olanaksız. Hiçbir şeyle kıyaslayamazdım bu sevinci.

O günler, belleğimde, neden bilmem, daha çok renkler olarak kalmış. Uçuk veya gözkamaştırıcı renkler.

Kurşuni gökyüzüyle, Cemin beyaz kısrağının, binicisinin pas rengi elbisesinin ve altın parıltılı kumral saçlarının süzülüp geçtiği körpe ve taptaze yeşilliğiyle Dofine'de bahar uçuk renkler baharıydı. Ama akşamları Cem'in odası gözkamaştırıcı renkler dünyasıydı. Doğu renklerinin dilini Cem'in yanında öğrendim. Erguvan dedikleri rengin hiçbir zaman yatağının atlas örtüleri gibi kankırmızı olabileceğini düşünmemiştim; çividin hiçbir zaman, kaplan ve pars derilerinin dipdiri çılgınlığı üzerine atılmış yastıkların rengi gibi gecemsi olabildiğini düşünemezdim. Kadife, opal kıvrımlariyle sessiz varlığını belirtirken, mumların ışıkları kanapelerin abanozu içine dalıyor, sonra Cem'in hırkasının zümrütlerinden, yarı - karanlığın içinde yer yer beliren altın sırma nakışlardan fırlayıveriyordu.

Cem akşamları pas rengi av elbisesini giymezdi elbet'e. Beni, en ünlü Lion ustasını bile hayrete düşürecek kadar gözalıcı hırkalarından biri içinde beklerdi. Bu haliyle, Binbir Gece

Masalları'ndan çıkmış bir kahramanı andırırdı. Bir keresinde, yaşamakta olup olmadığını yoklamak için Bayazıt Han'ın yılda bir gönderdiği elçinin geldiği günkü gibi giyinmesini rica ettim. Rahiplerin, ancak o gün Cem'i bütün yüceliğiyle gösterdiklerini, bakımıyla ilgili büyük masrafları da bu şekilde kapattıklarını işitmiştim.

«O elbiselerden nefret ediyorum!» diye cevap verdi Cem. «Bir kukla olduğumu her şeyden fazla ansıtıyor bana.»

Ben direniyordum. Açıklamalıyım ki, Cem'de beni celbeden aylnız sıcaklığı, katkısız ihtirası değildi, o benim düş dünyamı dolduruyor ve onunla birlikteyken, Doğu'nun bütün çekiciliğini, o yücelik ile esrarengiz güç önünde geri çekiliyordum.

Dediğim gibi, direndim. Ve ertesi akşam Cem'i o kadar değişik buldum ki, korkudan bağırdım. Bütün düşüncelerimi aşmıştı. Karşımda, baştan ayağa beyazlar ve sırmalar içinde, Cem'den iki kat daha iri ve iki kat daha yaşlı bir sarasin sultanı dikiliyordu. Ve duygularıma o kadar yabancıydı ki, bizi artık ayırdıklarını, Cem'i benden koparıp aldıklarını sandım. Ah, çok korkunçtu bu düşünce! Bu, bana, bir gün yaşıyacağım dehşeti, gelip çatacak olan son'u ansıttı. Hâlâ bizim olan her an ne kadar değerliydi. Tanrım!

Elimle, «Rica ederim, çıkar şu elbiseleri!» diye işaret ettim. Gülümsedi. Evet, gene Cem'di. Beni yanına çekti ve kaşla göz arasında mumu söndürüverdi.

Aralıklardan sızarak içeri dolan yeşilimsi gecede, yalnız altındı canlanan; döşemeden, yere atılan sultan elbiselerinden, sanki onun kendi aydınlığıymış gibi, altın ışıyıp duruyordu. Çok geçmeden, bütün renkler söndü, yalnız çok büyük, çok da benim olan bir sıcaklık kaldı.

Ortalık ağarmadan çıkıp gidiyordum. Cem'in yanında ancak bir kere gün doğdu üstümüze. Yinelenmez bir güneşti o! Aşkı gecelere bağlamak bir aptallıktır; aşkta, sabahleyin sevdiğinin yanında uyanmaktan ve beraberce güneşe çıkmaktan daha tatlı bir şey yoktur. Ben bu anı Cem'le beraber yaşamak

istedim ve ceremesini çektim. O sabah, Blanşfor, verilen buyruk gerektiği gibi yerine getirmediğim an, artık bu işleri benim adıma bizzat tarikatın yürütebilecek durumda olduğunu söyleyerek beni tehdit etti.

Böylece, beni kıskıvrak bağlayan iplere değil de, zincirlere, bir yenisi daha eklendi: Cem'e karşı hiç de hesaba katmadığım ve çözemediğim bağlılığım. Şimdi beni yakın bir ayrılıkla da korkutuyorlardı.

Her avdan, her gecemizden sonra odama dönerken, kale-içi küçük kiliseden geçiyordum. Şatoda en kıdemli Yoanit sıfatiyle Blanşfor, zamanının önemli bir parçasını orada geçiriyordu. Bu küçük kilisenin duvarlarını yoklamak için ne gibi tedbir aldığını anlıyamıyordum, çünkü burada hiç korkmadan konuşuyordu. Ziyaretlerim günah çıkartma sayılıyordu; günah işlemiş ve pişmanlık getirmiştim ya, artık ruhumu öğütlerle beslemem gerekiyordu.

İlkönceleri konuşmalarımız rahat ve kolay geçiyordu; daha açıklayacak bir şeyim yoktu. Ama ben günden güne bunlara dayanamaz oluyordum. Blanşfor yarın yamalak açıklamaları sevmiyordu. Her hangi bir sözüm üzerine Cem'in yüzünde ne biçim bir anlam belirdiğini bile öğrenmek istiyordu. Onu, Cem'in, annesi, Korvin veya Şarl Savoyski tarafından düzenlenecek yakın bir kaçışa belbağlamadığına inandırmaya çalışırken, «sizi aldatmadığına and içebilir misiniz, kızım?» diye soruyordu. Bunu olagan olarak yapabilirdim! Sonuç olarak tüm azizler ve Meryem Ana üstüne and içtim ve o zaman da onlardan, azilzerden ve Meryem Ana'dan sıtkım sıyrıldı. Meryem Ana içine itildiğim aşağılığa nasıl izin veriyordu? Bu komandor rahip bana nasıl bir ahret huzuru sunuyordu ki, cehennem varsa eğer, o bile bana dar gelirdi! On kez daha ağır bir günahın daha hafifini temizleyebilir mi diye düşünüyordum.

Böyle düşüncelerden sonra, and içerek yalan söylemeye başlıyordum. Hem bile bile, gittikçe daha ustaca yalan söylüyordum. Her yalanım, Cem'i bir acı anından kurtarmayı amaç-

lıyordu. Blanşfor, bana inanmadığını söylemeden, maskemi sıyırıp indiriyordu. Benim aldatmalarına göz yumduğumu söylüyor, sık sık Cem'in aşırı kadın düşkünlüğünü anlatıyor, yurdunda üç yüz karısı olduğunu söylüyordu. Bunları dinlerken hiç heyecanlanmıyordum. Ben yalnız Boazlami'de Cem'in biricik karısı olduğumu biliyordum ve hiçbir entrika beni ilgilendirmiyordu. Yüzüm zaten dört yıl boyunca kaskatı bir maske idi, ama ancak Blanşfor'un önünde günah çıkartmalarda bu maskenin delinmez olduğunu anladım.

Komandor da bunun anlıyordu. Bunun için, bir gece, sabaha karşı Blanşfor ansızın kalktı, onu nekadar kızdırdığımı saklamak için olacak, bana sırtını çevirerek, kelimeleri dişleye dişleye sordu:

«Kendinizi çok mu kurnaz sanıyorsunuz, madam?»

Blanşfor gibisini aldatabileceğime hiçbir zaman tümüyle inanmadığım halde, donakaldım. O anda «şimdi beni Boazlami'den kovacaklar, Sasenaj'ın başına bir sürü felâket yığacaklar; artık ölümden başka kurtuluş yolu yok!» diye düşündüm.

Blanşfor soğuk bir sesle sürdürdü:

«Durumu saklamanızın Türke hiç de yardım etmediğini lûtfen anlayın, madam. Açık konuşalım, sizin (Blanşfor yüzünü bana çevirdi ve anlatılmaz bir alayla baktı) Cem'i kendi hesabınıza, kendi zevkiniz için kaçırmayı düşünmeyecek kadar doğru düşündüğünüzü sanıyorum. O halde? O ya burada, kendisini herhalde ağabeysine satacak olan kralın elinde kalacak, ya da Bayazıt, paraya çok gerek duyan bir baroncuk yoluyla onu sonunda zehirlemeyi başaracak. Cem'e bunu mu yapsınlar istiyorsunuz?»

Blanşfor sustu. Ben de onun amansız doğruluğuna karşıkoyabilecek güç bulamıyordum kendimde.

Blanşfor yine sürdürdü:

«Siz bu görevden hoşlanmadığınızı bize önceden haber verebilirdiniz, madam. Bunu kendiniz kabul ettiniz. Yoksa daha o zaman mı kutsal kilisemizi aldattınız? Yersiz bir yakın-

lık ve acıma duygunuzun ailenize ve Türk'e getirebileceği kötülükleri bir düşünün! Sizi, dualarınıza bırakıyorum, madam. Yarın öğleye doğru - odanızdan hiç çıkmadan - düşüncelerinizi bana bildireceksiniz. Hem bu kez dolambaçsız! Ayın sonuna kadar biz düşündüğümüzü ya başaracağız, ya da her şey kaybedilmiş olacak. Türkle romanınız bitti, madam.»

Bozlami'ye geldiğimden beri Cem'le beraber ava çıkmadığım ilk sabahtı. Dışarıda artık hemen hemen yaz güneşi parlıyordu. Penceremden meşelikleri, bayırları, Cem'le birçok sabahlar at koşturduğumuz kırları görüyordum. Yoktu artık... Sıcak rüyamın gerçekten sonu geliyordu.

Öğle üstü Blanşfor beni görmeye geldi. İşleri, diledikleri başarıya ulaştırmaya hazır olduğumu söyledim. Direnmekten hiçbir şey çıkmayacaktı, ama ben Cem'le son bir buluşma için her şeye hazırdım. Sesle değil, içimden söyleyeceğim bir elveda için. Cem, bunun son buluşmamız olacağını bilmeyecekti.

Blanşfor, kulağıma, kaçırma işinin Dük dö Burbon'a bırakıldığını fısıldadı (Dük, madam Bojö'ya, amirale ve küçük krala zarar getirebilecek her işe içtenlikle atılıyordu). Blanşfot'un dediğine göre, kendi şövalyelerinden kalabalık bir kafile, cuma sabahı ava çıkışımızda Cem'i bekleyecekti. Çatışma olacağı saklanmazdı, ama sayıca üstün Burbon'ların kazanacağı sanılıyordu. Pek doğal, Yoanit koruyucular güya kral koruyucularına yardım edeceklerdi, çünkü tarikat bu işle ilgili olmadığını göstermek dileğindeydi.

Bundan sonra, Blanşfor, kaçırma olayında benim rolümü açıkladı: Cem'i, bu kaçışın yararımıza (her ikimizin de) olduğuna, beraberce Savoy'da Şarl'ın yanına kaçacağımıza inandıracaktım. Cem'in yalnız karşıkoymamasını değil, hattâ yardımda bulunmasını sağlayacaktım. Çatışma çetin olabilir veya Burbonlar yenilgiye uğrayabilirlerdi. Bunun için biz-Cem, ben, Sadi ve Dükün iki sadık adamı - çatışma sürerken aradan sıyrılmalı ve en kısa yoldan Vilfranş'a yönelmeliydik. Orada bizi yabancı bandıra altında Papalığın bir gemisi bekleyecekti.

Daha aynı akşam, Blanşfor'un dediklerini teker teker Cem'e bildirdim. Beni daha çok Sadi'nin dinlediğini sezdim. Cem, korkunç tedirgindi. Benim sabahleyin çıkmayışım, at gezisini haftalardan beri ilk defa yalnız başına yapması onu çok üzmüştü. Anlaşılır bir şeydi bu. Cem de üzerinize sarkan tehlikeyi sezmiş ve ayrılığımızı yaşamıştı.

«Bütün bunları neden söylüyorsun bana, Elen?» Sesinde bir yalvarış vardı. Sanki yeni bir çabanın düşüncesi bile onu yoruyordu. «Sen hâlâ buradasın ya, önemli olan bu. Seni artık göremeyeceğimi sanıyordum.»

Tutarsız da olsa onu inandırmaya çalışıyordum:

«Onlar bizi ayıramadan, kendimiz buradan çıkıp gidelim, Cem! Bugün çarşamba. Cuma günü ormandaki kavşakta bizi bekleyecekler. Onlar daha dövüşürken, biz kendilerini aldatak için güney yolunu tutacağız. La Rotonda varır varmaz, bizi durumdan haberdar olan başkaları karşılayacaklar, ve hemen Şarl'ın yanına, Savoy'a götürecekler.»

Bunları ders gibi anlatıyordum, ama Cem'in yüzü bana, madem iş hazır, olagandır, yapacağız, ancak şimdilik başaracağımızı pek umut etmeyelim, hele önce kendimizi ve Boazlamide elimizde olanları düşünelim, diyordu.

Burada Sadi söze karıştı, Benimle kendi adına, ilk defa konuşuyordu. Onu da benden yana kazandığını umut ediyordum. Sadi, Cem'in yakını olarak eşsiz bir insan, onun gerçek yankısı idi. Ne var ki, şimdi Sadi birden bambaşka bir kişi oluvermişti.

«Madam,» diyordu, «Şarl bize hiçbir işaret göndermemiş mi dersiniz? Şimdiye kadarki deneylerinde hep böyle hareket etmişti.»

Şaştım, çünkü Cem benden hiçbir zaman kanıt istemezdi, bunu biliyordum. Sezdirmek istemediğim bir kaygı ile cevap verdim:

«İşaret o kadar gerekli mi, Sadi? Şarl'la birtakım insanlar

eliyle bağ kurdum; kanıtlardan, ihanetten belki korkmuş olabilir.»

«Ben de korkuyorum, madam!» - Sadi yüzüme dik dik bakıyordu. «Her başarısız kaçışımızdan sonra, özgürlüklerimiz (deyim uygunsa) azalıyor. Size yalvarıyorum madam, başaracağımızdan tamamen, yüzde yüz güvenli değilseniz, vazgeçin!»

İşte Cem'in yanında acının tepe noktası bu oldu. Cem'le birlikte olabilmek için kendini gönüllü srügüne hükümlüyen Sadi'nin gözlerine bakmıyordum. Var gücümle (ne olursa olsun!) «Artık dayanamıyorum, istemiyorum!...» diye bağırasım geliyordu. Kim olduğumu da, hükümdarının yatağında ne aradığını da çoktan bildiğini anlayarak, Cem felekten birkaç sevinç haftası çalabilsin diye beni daha önce durdurmaya kalkışmadığını anlayarak, Sadi'nin sessiz suçlaması karşısında susuyordum. Şimdi Sadi beni durduruyordu, çünkü roman (Blanşfor'un dediği gibi) artık bitmiş değil miydi?

Nihayet belli belirsiz bir sesle:

«Size acıyorum, madam,» dedi.

Nerdeyse ağlayacaktım. Artık yıllardır beni zorladıkları pişmanlık, dün o suçlamalar ve öğütler umurumda bile değildi. Benden iyi olmayan kişiler, benden tiksiniyordu. Ve bu kişilerin gözünde Doğu'lu adam değildi; Sarasin, Mağrebi, Türk veya Rum olsun, biz hepsini aynı isim altında aşalık görüyorduk; onlar, üzerinde gücümüzün, ticaretimizin, kültürümüzün, bütün onurumuzun çiçek açtığı gübreydiler. Halbuki ben yaşantımda iki insana rasladım. Bunu rica ederim belirtin, diretiyorum! Biri, kim olduğumu sormadan beni sevgi; ötekisi de, bir kadının yapabileceği en büyük alçaklığı hiçbir şey söylemeden bağışladı.

O anda, bende bilinmez bir güç kabarıyor gibime geldi. Sanırım, köleler ölüme giderken, kendilerini öyle duyarlardı; sanırım her ezilen, küçümsenen, bir kez olsun böyle baş kaldırırdı. And içerim, o anda bütün alçaklığımı açığa vurmaya

hazırdım. Nerdeyse bayılacaktım, içimden «Yeter, yeter bu alçaklık!» diye geçiriyordum.

Bunu yapınama Cem engel oldu, inanın! O konuşmaya, Sadi de çevirmeye başladı:

«Hükümdarım, onsuz konuştuğumuzdan memnun değil. O da sizin düşüncenizde, madam.»

Sadi bunu böyle söyledi, kalktı ve çıktı. Cem onu sorgulu gözlerle izledi. Hiçbir şey sezinlemiyordu.

O gece, son bir buluşma için Blanşfor'la uğraştığıma yandım Kendimi çok yıkılmış buluyordum. Yatakta, başımı Cem'in omuzuna koymuş, kalbinin kampana gibi güçlü vuruşlarını dinlerken, kişi öleceği ânı kendi seçseydi ne iyi olurdu, diye düşünüyordu. Böyle olsaydı, ben bu ânı seçecektim. Bu ânın dışında ve ötesinde hiçbir şey yoktu.

O gece - eğer ortak dilimiz olsaydı - belki de Cem benim konumda her şeyi, eksiksiz öğrenebilirdi. Çünkü gerçekten çok konuştum. Parmaklarım sürekli Cem'in vücudunda geziniyordu. Dokunmak değil de, bellemek, ansımak için geziniyordu parmaklarım; ve köprücük kemiği ile omuzu arasında o iyi bildiğim çukurcuğa gözyaşlarım birikiyor, birikiyordu. Gerçek bir vedalaşmaydı bu. Tek yönlü.

Cem, bunu, duygusallığın büyük bir kabarışı olarak kabul ediyor, saçlarımı büke büke okşuyordu. Arada bir o anlaşılmaz barbar diliyle konuşuyordu. Galiba beni rahatlatmaya çalışıyordu. Sözleri okşayıcıydı. Aslında, Cem'in de benimle vedalaşmadığına güveniyor muydum?

Şafak sökmeden önce çıkıp gittim; güneşin beni bu yüzle görmesini istemiyordum. Çizgilerimi her nasılsa bir yoluna koymalı ve cuma sabahına kadar öylece korumalıydım. Ondan sonra... hiçbir şey yoktu ondan sonra.

Her zamanki gibi ayrıldık. Ellerimi boynunda daha uzun bırakmaya cesaret edemedim; varsın, her zamanki gibi olsundu. Sessizce karanlığa çıktım. Bunun için de, aralığın sonunda birine çarptığım zaman, birden irkildim.

«Ses çıkarmayın!» diye fısıldadı, - Blanşfor olduğunu anladım. «Arkamdan gelin!»

Küçük kiliseye değil, komandorun odasına girdik (şimdiye kadar hiç de böyle tedbirsizlik yapmış değildi). İçerde bütün mumlar yanıyordu, Blanşfor'un hiç yatmadığı belliydi.

Beni oturmaya çağırmadan, kendisi de oturmadan, dedi ki:

«Madam, plânımızı öğrenmişler! D'Obüson kardeşin önüne nasıl çıkacağım bilmiyorum, Kutsal Papa da bundan böyle kime güvenebilir, onu da bilmiyorum. Artık Krallık bizi üçlü koruyucu kordonu altına alabilir yada Türkü götürüp bir kaleye tıkabilir. Son yeteneğimizi de suya düşürdük, madam!»

«And içerim, aziz peder!» - Ben onu dinlerken usuma saldıran her şeyi, en çok dehşeti uzaklaştırmaya çalışıyordum. «And içerim ki, elimden geleni yaptım!»

«Size inanıyorum!» diye sözümü kesti. «İnanmasaydım, durumunuz çok kötü olacaktı, madam. Ama ihbar asıl sizin karşınızda birilerinin hesaplarına gelmediğiniz anlaşılıyor. Demek, size düşen ödevi yerine getirdiniz. Tanrım, böylesini kim düşünebilirdi!»

Ne olduğunu ve nedenini sormak işime gelmezdi. Cem'in artık her şeyi bildiğini düşünüyordum yalnız. Büyük şaşkınlığını gözönüne getiriyordum, bu şaşkınlık yavaş yavaş nefrete, nefret de korkunç bir kine dönüşüyordu. «Hayır, Cem, Sadi değildir, Cem beni bağışlamıyacaktı, çünkü bir zamanlar beni seviyordu. Bir zamanlar... Bir saat önce.»

«Sabahı Boazlami'de beklemek istemiyorum, aziz peder! dedim. Rica ederim, gereken buyruğu verin!»

Bir hafta sonra, Arl'daki Santa Maria manastırı bana kapılarını açtı. Gördüğüm son tanrıya adanmış kişi dışındaki insan Baron dö Sasenaj'dı. Babam, sayısız sütunlar koridorundan beni içeri götürürlerken, arkamdan bakıyordu. Çok heyecanlı ve mutlu idi. Sasenaj ailesinin lekesi ben ölmeden temizlenmişti.

ŞAİR SADİ'NİN 1487 YILI HAZİRAN - EYLÜL DÖNEMİNE DAİR ONDÖRDÜNCÜ ANLATIMI

Buraya kadar anlattıklarım, size, benim, hükümdarımın eli ve ağzı - dili olan Sadi'nin, bir gün Cem olayına kendi dileğiyle el koyacağını hiç düşündürmedi, değil mi? Doğru, ozanların eyleme geçmesi olağan sayılmaz.

Fakat ben, oldum olası en korkunç şeyin gene de kadından geldiğini düşünme alışkanlığımıza dayanarak karar verdim. Elen'in aramızda belirdiği günden beri sürekli bir kaygı içindeydim. Dünyaya karşı her nekadar güçsüz olsa da, şimdiye kadar hiç olmazsa sağduyu kırıntılarına sahip olduğunu gösteren Cem, yaşantısına bayan Sasenaj gireli, görmez ve işitmez olmuştu. Bundan ötürü de, onun kaderinin sorumlusu olduğumu bir kez daha anladım.

Daha Elen'in, havaya, sağlığa, ava bağlı sorunları bir yana bırakıp Cem'in acısı için döğünmeye başladığı ilk konuşmada ürperdim ve ayağım suya erer gibi oldu: Elen'in bir amacı vardı! Rahip kardeşlerin, burunları dibinde gelişen aşk öyküsüne hoşgörüyle davranıp önlemeyişlerini de gözönünde tutarak bu konuşma, beni, Elenin buraya başkası değil, onlarca getirildiğine inandırdı. Sonra iyice düşündüm, bunun açıklaması çok, ama çok yalındı. Örneğin, rahip kardeşlerin, Elen'in bilinerek gönderilme olduğunu bilmeleri (belki bundan sadece

şüphe etmeleri veya kim tarafından gönderildiğini de kestirmeleri) ve bunun için, en sonunda yardımcılariyle birlikte yakalamak üzere oyununu sonuna kadar oynamasına yetenek vererek onu izlemekte olmaları düşünülemez miydi? Bu türlü yorum, karmaşıklığı ile bana olabilirli göründü. Batı'yı anlamağa başlıyordum!

Cem'i uykusundan uyandırmayı düşünmediğimi söylemiştim. daha önce size. Ben, daha yaşlı ve deneyli olmak kanıtıyla, «Uyu evlâdım! Ama seni uyurken bağlamalarına izin vermeyeceğim!» diye düşünüyordum.

Ve işte, Elen'in biraz önce o kadar yana-yakıla (alaysız söylüyorum bunu, gerçekten çok çekti zavallıcık!) sözünü ettiği akşam, Cem'i uyurken bağlamaya hazırlandığını gözlerimle gördüm. Cem, Elen'i kendisinden ayırmaları düşüncesi karşısında o kadar sinirliydi ki, daha birkaç gün sevişmek için her çılgınlığa hazırdı ve bütün kandırmaları kabul ediyordu. Özgürlüğü konusunda Elen'in düşlerine hiçbir zaman önem vermediğini biliyordum, ama o aşk gecelerinde, kendisini Elen'le birlikte dışarıda, yıldızların altında, kötü rahip ve şövalyelerin kem gözlerinden uzak bir azatlıkta sanmış olması da olanakdı.

O akşam Elen'in de çok sinirli olduğunu gördüm ve şu sonucu çıkardım: Dizginlerini çekmiş olacaklardı, zira Cem'e yaklaşmakta çok ileri gitmişti. Bilirsiniz, kadınların bir özelliği, sağduyuya göre bağdaşmaz karşıt duyguları bir arada ve içtenlikle duymalarıdır. Ben, Elen'in tüm kalbiyle sevdiği Cem için bir yandan ilmek hazırlamasında şaşılacak bir şey görmüyordum. Tarih ve kitaplar bu yönde yeter derecede örneklerle doludur.

Ben yalnız iki âşığı değil, aralarındaki üçüncü kişiyi, yani kendimi de bir yandan seyrediyordum. Şu anlattıklarımın başına «Ozan Sadi» diye de neden yazarsınız sanki? Doğrusu ya, ben artık ozan - mozan değildim. Cem'in yanında uzun zaman vezir, kesedar, suikastçi, sütnine, dadı ve çöpçatan görevlerinde bulundum. Artık yarı yarıya Frenk'e ve yarı yarıya

D'Obüson'a döndüm. Yoksa, canlı kişilere bu amansız bakışın ve hemen hemen gerçeğin kendisi kadar karanlık şüpheleri nereden geliyordu? Hemen hemen diyorum, çünkü ne de olsa, benim yaşam hakkındaki düşüncelerim, yaşamın kendisine tümüyle uymadı; bende Doğunun âlicenaplığı, güzellik aşkı alev alev yanmıyorsa bile, hâlâ daha hafif hafif parıldıyordu. Bu aşk dünyayı sonuna kadar anlamama engel oluyor, ama ona dayanmada yardım ediyordu. Ve sonunda, D'Obüson'la ikimiz arasında hali acınmaya değer olan başrahipti; çünkü ben yaşamı onun gibi - tam ve güvenli - görebilme yeteneğine sahip olsaydım, Rodos dolayında mavi denizde boğulur giderdim.

Özür dilerim, öykümden uzaklaştım, ama oyunun üçüncü kişi üzerindeki, eski ünlü ozan Sadi üzerindeki gözlemlerimi belirtmem gerekiyordu kısaca.

Sizin anlayacağınız, o akşam, Elen'e işini kısa bir süre içinde bitirmesi için baskı yapıldığını açıkça anladım. İlgililerden biri, onun aşk işine gereksiz bir içtenlikle katıldığı sonucuna varmış olmalıydı. Ve Elen buna karşı herhalde çekingensiz davranacaktı. Neden mi? İki cevabı var. Buluyordum. Birincisi, ahlâk bozukluğundan; ahlâk bozukluğu ki, açıklanmaz birçok hareketleri açıklar. İkincisi, Elen birilerinin ipinde oynadığından ve hem de ipini çok kısa tuttuklarından. Ben kişisel olarak, biraz önce andığım nedenle, güzellik sevgisinden ötürü, ikinci açıklamayı kabul ediyordum. Bu aynı zamanda, Elen'in gözlerimin önünde iç açısı çekmesinden ileri geliyordu. Aşağılık, onda herhalde yaratılıştan bir çizgi değildi ve iyileşen yaranın içinde kalmış bir kurşun gibi onu eziyordu. Cem olayında Elen'den kimin yararlandığını henüz bilmiyordum, ama ona içimden küfürler savuruyor ve Elen'e acıyordum (Elen, kendisine karşı duygumu size tam olarak açıkladı). Onu korku ile aşk arasında çırpınmaya zorlamak da olur iş değildi; bunların yalnız biri de onun gibi yavru kekliğe yeterdi.

Evet, onları yürekler acısı gecelerine bıraktım ve gidip kale duvarına çıktım. Daldım düşüncelere. Bura dilinde tek

kelime de bilmeden, Macaristan'a doğru giderken kimbilir nerelerde kaybolan Haydar'ı ansıdım; Rumili'nin mahzeninde gömülü Frenki, o kimsenin olmayan, zehir-zakkum, şüpheci, bağlılık kurbanı Frenk'i ansıdım; Bayazıt tarafından öldürülen, Cem'in sürgün hayatını paylaşmaktansa, Bayazıt'ın gazabına uğramayı yeg bulan Kasım beyi ansıdım; Rodos zindanlarında görüşlerini değiştirmeye zorlanan ve sonra Rodosun tellalları olarak dünyanın her tarafına gönderilen Sinan ve Ayas beyleri ansıdım... Hayır, bize kimbilir kim tarafından kötülük için gönderilen o yavru kekliğe artık hiç acımıyordum; Cem olayında Elen dö Sasenaj'dan çok daha değerli kişiler kurban gitmişti.

Kendi kendime sesle ve hattâ Fransızca olarak «Bağışlayınız, madam! Düşündüğünüz olmayacak!» dedim.

Böylece de karar vermiş oldum.

Bu kararımı gerçekleştirmek kalıyordu. Nasıl? Bunu kendi kendime ilk kez sormuyordum. Onlar içeride sevişirlerken, ben buna çeşitli cevaplar bulmuştum.

Elen'in Cem'i kaçmaya zorladığından rahip kardeşleri haberdar etmeyi pek yerinde bulmuyordum; çünkü işin içinde asıl onların bulunmadığına güvenli değildim. Kraliyet şövalyeleri önünde böyle davranmayı daha çıkarlı saymıyordum. Tarikatın Cem üzerindeki düşü de olsa cansıkıcı sahipliğinden kurtulmak için kişisel olarak kralın böyle bir çıkış hazırlamış olması da çok olanakdı. E, o halde Matiaş Korvin'e mi başvurmalıydım? Ama Boazlami'de Yoanit olmayan herkes kral şövalyesiydi!

Tamam! Gözlerimin önü birden ışıdı. O kadar sevindim ki, şatonun karanlık dehlizlerinde tabanı yanmış gibi koşmaya başladım. Karar dediğin başlı başına bir servet! Solda sıfır bir Sadi'nin bir tek sözünün, papaların, kralların ve ötekilerin hesaplarını nasıl altüst edeceğini düşünerek peşinen seviç duyuyordum.

Kumandanın kapısı önünde beni bir koruyucu durdurdu.

«Uyandırın!» diye bağırdım (olabildiği kadar çok gürültü etmeliydim, yoksa kimse farkına varmadan beni temizleyebilirlerdi). 'Korkunç bir şey keşfettim!»

Koruyucular biraz düşündüler, biri içeri girdi, ötekisi bana göz-kulak olmak için dışarda kaldı. Biraz sonra gömlekçe kumandan göründü. Giyinmeye zaman bulamamıştı, kılıcını elde taşıyordu. Ben yine işi yaygaraya boğdum:

«Zâtıâlilerine yalvarırım, hemen benimle birlikte Blanşfor hazretlerinin yanına gelin! İşitilmedik bir şey öğreneceksiniz.»

Kumandan ayak sürüyerek peşimden yürümeğe başladı. Galiba ayakta uyuyordu. Blanşfor'un kapısı önünde yine yaygarayı bastım; fakat o yatmamıştı, daha ilk bağırıp çağırmamda dışarı fırladı.

Hemen, ciddiyetle yapıştırdım:

«Bir açıklamada bulunmak istiyorum!»

Rahibin benzi attı ve soğuk bir sesle sordu:

«Şimdi? Gece yarısı?» - Ve ben o anda, Elen'in ipini kimin çektiğini şıp diye anladım. O, cennet kuşu!

Karaman'dan bu yana ansıyamadığım bir davranışla rahibin yanından geçtim ve çagrılmadan odasına sokuldum. Kumandan da peşimden. İkisi de ayakta duruyor ve aval aval ağzıma bakıyorlardı. Ama yüzlerinin şekli değişikti: Kral şövalyesi, benim önemli açıklamamla ara yerde parsa toplamak umuduyla uykusundan silkinmeye çalışıyor; Blanşfor da boş yere, korkularını saklamaya çabalıyordu.

Konuşmamı kısa kestim:

«Kimin gönderdiği bilinmeyen madam Sasenaj bu akşam hükümdarımı kaçmaya kandırıyordu. Madam, bu alçak oyununda bütün araçlara başvurdu, çabalarını esirgemedi. Sizlerin, hükümdarının yasasal koruyucuları önünde, Sasenaj'ın saklı amaçlarını açıklamakla sevinç duyuyorum.»

Bu kadar.

Kumandan artık iyice aydı. O kadar ki, Kral şovalyesi,

haberimin rahibi ezdiğini benimle birlikte sezerek, kendine ziyafet çekercesine içtendi ve üzgün bir belirtiyle Blanşfor'un yüzüne baktı. Sonra bana dönerek:

«Size teşekkür ederiz, Sadi!» dedi. «Biz (bu «biz»i basa basa söyledi) Blanşfor kardeşle birlikte, konuğumuzun güvenliğini sağlamak için gereken yetenekleri alacağız.»

Kale duvarına doğru dönerken pek de sakin değildim. Rahipler acaba başka bir denemeye girişmeyecekler miydi? Ama kralın koruyucularına güveniyordum, onlar herhalde rahiplere engel olurlardı. Dehlizden geçerken, Elen'e bir iyilik yaptığımı düşünüyordum: Onu, işinde, olduğundan çok becerikli göstermiştim! «Zararı yok» diye düşündüm. «Cem olayına karışmış bir kişiyi bari neden yaşamda bırakmasınlar?»

1487 yılının 28 mayıdını 29'a bağlayan gecesinin olaylarını size çok eğlenceli biçimde anlatmışım ve o olayların hiç de eğlenceli yanı yokmuş, öyle mi? Biliyorsunuz, ben bir zamanlar yazardım, hem de usta bir yazar. Bana kalırsa, korkunç bir öykü hep aynı korkunç eda ile anlatılmamalıdır. Kişinin ruh durumu ancak değişebildiği zaman, olayları tüm ölçüleriyle kabul eder. Kaldı ki, ben o gece gerçekten çok neşeliydim! Yıllar yılı düşmanlar arasında yaşadıktan sonra, ancak o gece dramımızın iyi bir yönünü bulabildim: Her ne yapsan, düşmanının karşısında yaparsın, dosta zarar getirme yetenekiz. Çünkü dostların yok.

Ne var ki, açıklamamdan sonra olup bitenleri, bütün anlatma ustalığıma karşın, sizlere gerektiği gibi anlatamayacağım, Bu artık Cem'in tutsak durumuna döndürülmesinin son noktasıydı.

Sizler galiba bu noktanın çoktan belli olduğu kanısındasınız; size göre, Cem Rodos'tan beri tutsakdı. Ama o, durumu böyle saymıyordu. Günlük yaşamında sık sık değişiklikler oluyordu; rahip kardeşler kâh Cem'in kelepçelerini, şu veya bu yakınının ölümüyle, bir kaleden başka bir kaleye zorunlu aktarmalarla sıkıyor, kâh da çevresinde açık ve durulmuş bir

hava yaratıyorlardı. Sayfaları geri çevirin, göreceksiniz: 1487 yılı yazına kadar biz Fransız topraklarının konukları gibiydik; bizi her yerde selâmlıyor, eğlendiriyor, Bayazıt'tan koruyorlardı. Bu sonuncusu - korumak yani - hem biraz aşırı çaba, hem de zorlama olarak yorumlanabilecek bir şekil alıyordu; tarikatın gerçek tehlikeye nekadar karşı koyduğunu, nekadarını da kişisel yarattığını bilemiyorduk.

Sözün kısası, göz alında tuttukları, Macaristan'a gitmesine izin vermedikleri için Cem'in sonuçsuz ve yararsız bir öfkeyle ezilmesine, tüm şüphe ve korkularımıza karşın, 1487 yılı yazına kadar aşağı yukarı iyi geçiniyorduk. O zaman, bunun böyle olmasına bizim de katkıda bulunduğumuzu hiç düşünmemiştim. Cem, henüz hiçbir suretle savaşından caydığını göstermiyor, kaderinin her adımını etkilemeye çalışıyordu. Böylece, rahip kardeşler, bizim düşüncemizi gözönünde bulundurmadan edemiyorlardı.

Ama ben, artık size söylediğim gibi, güçlerinin, umutlarının, tüm yaşam gücünün bir sınıra yaklaşmakta olduğunu ayırdedecek kadar yakındım Cem'e. Bu sınırın ötesinde ne olabileceğini düşünmekten korkuyordum, Cem her zaman birden davranır ve tüm umutsuzluğa kapıldığı zaman ne hale gelebileceğini öngörmek olanaksız bir şeydi. Bunun için, Elen'e, bu anı uzaklaştıran her yeniliğe ister istemez seviniyordum.

Ama Elen kayboldu. İyi ki kayboldu. Boazlami'den ne zaman ayrıldığını öğrenmediğimiz için, benim kesin el koymamdan sonra, sabahleyin, Cem bir alışkanlıkla avluya inip onu beklemeye başladı. Elen inmeyince pek üzülmedi. Dün sabah da görünmemişti ya. «Onu da oynatmaya başlıyorlar!» dedi.

Ava ikimiz çıktık. Cem daha çok sustu. Ama ilk kaçış deneylerimizden önce olduğu gibi bir gerginlik duymadım onda. Bu kez Cem özgürlüğe kavuşabileceğine inanmıyordu. Çünkü onu candan istemiyordu.

Öğle üstü Cem'in kaygısının birden çoğaldığını gördüm. Elen öğle yemeğine de inmemişti. Rahipler ve kralın şövalye-

leri her zamankinden daha güvenli davranıyorlardı. Cem yemeğe yanaşmadı; bir an önce kalkmak istiyordu. Masadakilerin dikkatli bakışları altında özür diledik ve kalkıp gitti.

Merdivenleri Cem âdeta koşarak çıkıyordu. Yukarıda, «Sadi, Elen'i herhalde kaçırdılar?» diye korku içinde fısıldadı. Ve bir saldırıdan korkuyormuş gibi içeriden kapıya dayandı. «Ooo, düşünmüştüm, böyle olacağını kestiriyordum! Kimbilir ne korkunç bir kader bekliyor şimdi onu, Sadi? Onlar her şeyi yapabilirler. Sadi, ne yapalım da, hiç olmazsa yaşantısını kurtaralım kadının? Kendim için istemiyorum onu, anla! Ben yalnız mutsuzluk, acı getiriyorum bana yaklaşana, halbuki Elen'in mutlu olmasını isterdim. Elen! Bu kıyıcı, yabancı toprakta sahip olduğum biricik varlık!...»

Cem, sanki şiir söylüyormuş gibi ağlayıp çırpınıyordu. Aslında sanat kişiyi hiçbir zaman bırakmaz. Ama bir yerde esnaflığın gölgesi bile girdi mi kapıdan, samimiyetin bacadan çıkıp gittiğini de herhalde ayırdetmişsinizdir. Bu, ozanın çoklukla hiçbir şey uydurmadıktan başka, içten acısının ancak dörtte birini yansıtabildiğini bilen benim için de böyledir.

Veya belki ben o zaman, indireceğim darbeyi haklı gösterme yolları arıyordum.

«Cem, dedim, boşuna üzme kendini! Elen'i senin yanına getiren aşk değil, görevdi. Elen seni Papalık hesabına kaçırmaya gelmişti. Ama başaramadı, oyunu ortaya çıkardılar ve onu eskimiş bir araç gibi fırlatıp attılar. Ve iyi ki böyle oldu! Elen, senin yaşantında iyiye veya kötüye hiçbir değişiklik yapamadı.»

Bütün bunları bir solukta söyledim, çünkü korkunç bir fırtına bekliyordum. Cem, gerçeğin, kendi görüşlerinden ayrı biçimde açıklanmasına dayanamıyordu. Ama ben konuşurken, fırtına filân kopmayacağını sezdim. Omuzu ile kapıya dayanan Cem, sanki büyük bir şey ağırlığıyla onu eziyormuş gibi, başını gittikçe daha çok eğiyordu. Çok daha önemsiz tatsızlıklar karşısında yaptığı gibi, kendine güvenini bu kez kaybetmedi, hastalığının başladığı o donup kalma durumuna düşmedi.

Anladım ki, sözlerim Elen'le seviştiği sürece taşıdığı şüpheyi basbayağı doğrulamıştı. Demekki, içini şüphe kurdu kemiren yalnız ozan Sadi değildi; ozan Cem de kalbinde şüphe tortusu olduğu halde sevmişti.

Sonunda Cem konuşmaya başladı :

«Buraya, beni sevdiğinden gelmemiş diyorsun...» - Artık kapıya dayanmıyordu, sedire oturmuştu ve alnını öne dayamıştı ki eline, gözleri saklı kalıyordu. - «Sanırım haklısın, bunu ben de düşünmüştüm... Ama aşkla gitti buradan, Sadi, bu konuda kimse düşüncemi değiştiremez. Bunu en güçlü şekilde duyuyorum! Ve başarıya ulaşmadığı, kaçınayı beceremediğimiz rasgele değildir; Elen kendisi caymıştır.»

Ve ara vermeden sürdürdü :

«Başaramadılar!» - Hemen yerinden fırladı, artık insan sevgisinin üstadıymış gibi ateşli bir içtenlikle konuşuyordu. - «Her şeyi büsbütün kirletmeyi başaramadılar. Bir kadının olabileceği kadar zayıf, etkilenebilir ve ürkek bir şey, güçlerinin dışında kaldı. Sadi, çok şeyden yoksun edildim, ama Tanrı bana bol bol armağan verdi : Bana gerçek aşk verdi!»

Cem bu yönde daha uzun uzun konuştu. Dinlemiyordum. Hiç beklenmedik bir sırada Tanrıdan okadar çok yardım görmüştüm ki, şükran duyguları içinde donup kalmıştım. Cem sağlam çıkacağına inanmadığım acıda avuntu bulmuştu. Elen'in nasıl başarısızlığa uğradığını öğrenmek istemedi ve böylece beni yalan söylemekten veya bana çok pahalıya çıkacak bir açıklamada bulunmaktan kurtardı. Cem sanki bu kez de umutlarının sınırının berisinde kalmıştı. Tanrım, acımaklı Tanrım, dilersen hep böyle olur!» diye kendi kendime yineliyordum.

Ama geceleyin Cem'in ağladığını duydum. Sessizce, boğuk boğuk ağlıyordu; yüzünü yastıklara gömmüştü. Belki o avuntu oyununu yalnız benim önümde oynamıştı. Belki de Elen'in yokluğu yavaş yavaş artan bir acıyla içine çökecekti.

Gerçekten, ayrılıştan sonraki ilk günlerin hafif ve hemen hemen sevinçli geçtiğini ayırdetmişimdir. Bu, aşkını, onun gö-

rünür ve bazan düşlerini açıklayıveren yüzü engel olmadan, tümüyle duyma yeteneğine kavuştuğun sıradır. Özlem ve acıdan daha sonra kanının ve derinin susuzluğu ile, geniş yatağın serinliği ile, odanın sessizliği ile gelir. Yani büsbütün o maddi yalnızlıktan gelir; çünkü kişi mânen en ateşli aşkı içinde bile yalnızdır.

Bundan ötürü, Cem'in yalnız bir gece değil, geceler boyunca ağladığını işitiyordum. Erkeklere yakışır şekilde değildi acı çekmesi; bu yanı ile hayvanlara, çocuklara daha yakın buluyordum onu. Ayrılışından suçlu olanları lânetlemiyordu, sanki bu ayrılığın kaçınılmazlığını önceden biliyordu. Buna bir kadınla ayrılma gözüyle bakmıyordu; Sadece onu bir insanın yakınlığından yoksun etmişlerdi, geri vermemek üzere o insanı çalmışlardı.

Bu konuda bana hiçbir şey söylemeyişi garibime gidiyordu. Her akşam, ortalığın kararmasını, yemek masasından ayrılma zamanını nasıl sabırsızlıkla beklediğini görüyordum. Onun acelesi, bir an önce anıları ile başbaşa kalmak içindi. Bu hali, sonraları birçok nöbetlerle yinelenen Roseşinar'daki hastalığı değildi; o boyun eğdiği ve zevkine varabildiği bir acıyı yaşıyordu. Bu acıyı sevip, ona tutsak olacağından çok korkuyordum; kişi acısını sevdiği anda bitiyor.

Onu oyalamağa çalışıyordum. Artık neler neler, çeşitli kaçış yetenekleri ve beklenilmedik mutlu olaylar uyduruyordum. Cem, benim çoğu tutarsız bu uydurmalarımı içtenlikle dinliyordu. Sessiz bir şükrandı sadece gözlerinde okuduğum. Ancak umutsuz hastalar kendi bakıcılarına karşı böyle duygular beslerlerdi. Geceleri, soluması yine düzenini yitiriyordu. Cem ağlıyordu.

Çok ağırdı benim için bu sessiz ve uslu acı. Cem'in döğünüp inlediği, yeminler savurduğu, tehdit ettiği ve karşı koyduğu zamanı ansıyordum. Neden acaba coşkunluk kendi kendini yıpratıp yatışarak bir kedere dönüyordu? Kişi bütün yaşamı boyunca kederli olabilir; keder yormuyor, kedere alışılıyor. Cem'in derdine çare bulabilmek için her şeyi vermeye hazırdım.

Bir gün kendisi buldu. Gözlerime hiç bakmadan :

«Sadi,» dedi. «Sende afyon yok mu, Sadi?»

Vardı. Bir zamanlar, Karaman'da bizimkilerin çoğu afyon içerdi, hatta ben de denemiştim. Cem'i bu konuda kandıramıyorduk; o daha uzun zaman erkek kalmak isteyenlere afyonun çok zararlı olduğuna inanıyordu; afyonun yumuşattığını, gevşettiğini, kemirdiğini söylüyordu. Bizimkilerden bazıları, afyon içtikten sonraki dumanlı düşlerin güzelliğiyle onun usunu çelmek istedikçe, onlara : «Dostlar, yaşamdan güzel düş var mı? Düş görmektense yaşayın!» diye karşılık veriyordu.

Çok haklı değildi bunda; ne de olsa, herkesin düşe de gereği vardı. Eğer Cem'in haşişe gereği yoksa, bu onun uyanıkken düş görebilme yeteneğinden ileri geliyordu. Bunun için de, ricasını ürkek bir sesle söylediği zaman, yüreğim parçalandı. Demek, Cem artık yardımsız düş göremiyordu; onda herhalde artık sonsuz öldürülmüş bir şey vardı.

«Arayacağım, dostum,» dedim.

Buldum da. Biraz, 1484 yılında bizden uzaklaştırılanlardan kalan öte - beri arasında buldum. Keseyi de tanıdım : Karamanlı Lâtif'indi. «Kalıntılar, kalıntılar!...» diye düşündüm. Halbuki bir zamanlar bizim de, her akranımız gibi, bugünümüz, yarınki günlerimiz, yıllarımız vardı. Şimdi Karaman, Likya, Nis anıları, Elen'den kalma kurumuş çiçekler (Cem onları atmama izin vermiyordu), Lâif'in kesesi, Haydar'ın kitapları arasında cansız gibi çalkalanıp duruyordum.

Afyonu getirdim.

Gözlerini benden yine kaçırarak sordu :

«Nasıl hazırlandığını biliyor musun? Sadi?»

Biliyordum. Külrengine çalan tozdan biraz döktüm, Lüleyi tıka - basa doldurdum. Yavaş yavaş çalışıyordum. Sanki bir şeyi erteliyordum.

«Cem,» - dedim sakınarak - «Kendini korumalısın. Afyonun ne demek olduğunu duymuşsundur... Seni savaşın bekliyor, ona güçlü girmelisin!»

Cevabı şu oldu :

«Kişi, bugüne afyonsuz dayanabilirse, yarınlar için kendini korur, Sadi! Halbuki ben, bilinçle yaşadığım her saatin beni öldürdüğünü sanıyorum. Olup bitenler artık gücümün sınırını aştı.»

İnsanın uzanmış açık avucunda, daha doğrusu açıp uzatmasında, belirtisi, yansıtılması çok zor bir şey vardır. Cem bana açık avucunu uzatıyordu, ben yatağı önünde oturuyordum, Cem dileniyordu: «Daha nice günler yaşamama yardım edin! Düşlerden beni yoksun etmeyin! Düşlerimle toprağıma, gençliğime dönmeme, kendime dönmeme izin verin!... Yalvarırım, sınırdan önce dönebileyim...»

Avucuna afyon koymak istemezdim, avucunu yaşantımla doldurmak isterdim. Öyle de olsa, yardım etmeyecekti; Cem, benim yaşantımdan, onun baş kaldırışlarından ötürü sönen yüzlerce yaşamdan çok daha fazla bir şeye, unutmaya gereksiyordu.

«Kül soğuyunca içmeye başlayacaksın!» dedim. «O zaman daha güçlüdür.»

«Teşekkür ederim, Sadi! Beni yalnız bırakacaksın, değil mi?»

Afyon içtiği saatlerden sonra onu dalmış buluyordum. Bu da doğal bir şeydi. Bu bitkin kendinden geçmiş halinde biraz utanç da seziliyordu; tıpkı daha dipdiriyken silâhsızlandırılmasına ses edemeyen bir adamın utancı...

Sonraları Lâtif'in kesesi boşaldı ve ben afyon bulmak için rahiplerin yardımına başvurmak zorunda kaldım. Antoan D'Obüson (Elen'in hezimetinden ancak üç gün sonra Blanşfor'un yerine geldi) «Afyon mu?» diye sordu. «Hemen bulmalarını buyuracağım. Marsilya'da sokaklarda satıyorlar. Biz konuğumuza, madem istiyor, her şeyi sağlamak zorundayız. Her şeyi!»

Aklımdan: «Afyona her şey diyor!» düşüncesi geçti ve o bunun ayrıntısına vardı.

«İşte,» dedi, «Tarikatın hükümdarınız için hazırladığı özel Türk hamamının yapımı sona erdi. Prense bunu bildirin!»

«Nerede?» Anlayamamıştım. «İnşaat filân görmedik.»

«Burganöf'te. Sarasinler inşa ettiler. Bizde, bilirsiniz, ha-

mam yoktur, Prens hazretleri ise galiba hamamsız çok kötü duruyorlar...»

«Evet, ne dersiniz, biz yıkanıyoruz. Belki bundan ötürü bit bizde ancak dervişlerde bulunur.»

Kapıyı olanca gücümle çekerek kapadım. Rahiplerin incelik ve bağışseverliği beni daima pirelendirmiştir. Cem'e esrarı böyle seve seve izin vermelerinin anlamı çok kolaydı: Kişinin hareket ve iradesine esrardan daha büyük bir düşman olamazdı. Cem, rahip kardeşlere düşlerinde bile göremedikleri bir nöbetçi sunuyor kendi başında dikilmesi için, mi dersiniz? Cem, bu kendini uyutma düşüncesine acaba raslantıyla mı varmıştı?

Zihnen gerilere dönüyor, araştırıyordum. Daha Elen'den önce, neden birkaç kez bizim masadakileri ve Cem'i çok garip ve mutlu bir uyuşukluk içinde buluyordum? Neden, afyonun ilk tadımı birkaç kişiyle birlikte olur? Öyle ya, kedinin yemediği ot, başını ağrıtır...

«Tanrı cezasını versin» deyip kestim. «Artık iyiyi ve kötüyü kendim de ayırdedemiyordum. Ayıklık seni çılgınlığa vardırıyorsa, ayık olmanın yararı nedir yani?»

İkincisi kalıyordu: Türk hamamı. D'Obüson kardeş, Pier olmadığı halde, bununla ne demek istiyordu? Batı, bitlerin ısırdığı yerini hiç sıkılmadan kaşırken, Cem zorunlu kirliliğinden ötürü korkunç sinirleniyor ve bu yıllardır böyle sürüyordu. Bizden biri, daha ilk günlerinden hamamı tanıdığı için, bu duruma güç dayanabilirdi. Nis'e kadar, hiç olmazsa denizimiz vardı, fakat kuzeyde sular soğuk ve bulanık. İkimiz yalnız kaldıktan sonra, önüme gelen her rahip kardeşe, çok, pekçok, bütün bir fıçı sıcak suya, hem de her hafta ihtiyacımız olduğunu anlatıyordum, o rahip ise şaşırıyordu. Her birine, «Yıkanıyoruz» diye açıklamada bulunuyordum ve Cem'in çok büyük, kubbeli odasında bizim her haftaki gülünç yıkanmalarımız çok geçmeden Dofine'de ağızdan ağıza dolaşmaya başlamıştı.

Demem o ki, biz yıllar boyunca epeyce pislik içinde yaşa-

mışken, şimdi bu rahipleri bize karşı böylesine dikkatli davranmaya zorunlu kılan şey acaba ne idi?

Temmuzdu, temmuzun sonu. Boazlami'de Blanşfor'un yokluğu ve Cem'in esrar dünyasnna dalması, hem de sık sık dalması dışında hiçbir değişiklik olmamıştı. Böyle saatlerde ben şatoda görevsiz ve hattâ nöbetçisiz, bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordum. Boazlamiye çok ağır bir sıkıntı çökmüştü. Bu bana, artık kendini kabul ettiren ve kesinlikle tümünü kabul ettirecek olan bir şeyi ansıtıyordu. Rahiplerle şövalyelerin arasında artık o eski gerginlik de görülmüyordu; galiba Cem'in koruyucularının iki yarısı da artık hep böyle süreceğini anlamış ve durulmuşlardı. Bazan mutfakta onları beraberce zar atarken görüyordum. Bu sesizlikleri iyi işaret değildi.

Tam eylünün sonunda, Antoan D'Obüson, sözü geçen Burganöf'e gideceğimizi haber verdi.

Tutsak gibi, çevresiz, törensiz götürdüler bizi. Cem'in, Elen'le at koşturduğu dizlerine başını koyduğu yerlerden geçerken vedalaşmak isteyeceğini sanıyordum. «Daha da anılar mı yığayım, Sadi?» diye cevap verdi, «Zaten pek çok...»

Bir hafta hep kuzey - batıya doğru yolculuk ettik.

Bir zamanlar bu Cem'i çılgına çeviriyordu; onu Rumeli'den, savaştan uzaklaştırıyorlardı. Şimdi sâkin, sessiz ve çok dalgındı. Son zamanlarda dışarıya çok seyrek çıktığı için, yaz olmasına karşın, bir hastalıktan yeni kalkmış gibi solgundu. Yol boyundaki korulara ve çayırlara ilgisizlikle bakıyordu. Aslında Cem Sultanın Dofine ile, Overn'le ne ilgisi olabilirdi?

Onu uyarmaya çalışarak:

«Hiç olmazsa manzarayı değiştirmiş olacağız,» dedim. Boazlami'nin üç kel tepesi canıma tak dedi.»

Cevap yerine sadece homurdandı:

«Hm...»

Sürdürdüm:

«Ne de olsa, biz dünya vatandaşlarıyız. Demek Overn'in de

hemşerisi olabiliriz. Overn'de neden Boazlami'dekinden daha iyi olmayalım?»

Cem ansızın canlandı:

«Dünya vatandaşları diye bir şey yoktur!»

Bu, canlanmadan ziyade, öfkelenme idi. Pek hırçın, pek geçimsiz olmuştu artık. Ama ben üsteledim:

«Vardır; Ozanlar!»

«Bu kadar yıldır senin düşüncelerin gerçekten mi gelişmedi, Sadi? Madem ozan vatansızdır, sen neden burada hiçbir şey yaratmadın? Hem sen dillerini konuşuyorsun bunların değil mi? Peki, dilleriyle neye şarkı söyleyemiyorsun? Çünkü ana dilin değil, dünya vatandaşı!»

«Ama sen Nis'te bir çok şey yazdın, Cem. Demek...»

«Yazdım!... Fakat kime? Sana soruyorum, kime? Dinleyicisiz ozan olamaz, ordusuz sultan keza olamaz. Bizimkilerden - gerek dinleyici, gerek asker - ayrıldıktan sonra, ben ozan olmaktan da, sultan olmaktan da çıktım, Sadi!»

Öfkesini alamamıştı. «Bana bak!» diyerek atını benimkine yaklaştırdı. Sanki sıtma nöbeti içindeymiş gibi bağırarak sürdürdü:

«Neler konuştuğumu düşün, çünkü birkaç ay veya yıl sonra, artık bunu söylemeyeceğim, belki düşümeyeceğim bile, genellikle hiçbir şey düşünmeyeceğim belki: Ben, Cem Sultan, Karaman ozanlarının ilham kaynağı, sipahiler önderi değilim artık! Hani nerde benim ozan dolu avlum, nerde Mehmet Han'ın sipahileri? Yoklar, yok!... O halde Cem de yok, Cem öldü...»

Hep yüksek sesle, sanki büyük bir kalabalık önünde konuşuyormuş gibi, sürdürüyordu:

«İnsan nedir biliyor musun, Sadi? Güzellik, yaratıcılık, güç, birçok nitelik, bütün bunlar tümüyle yetenektir. Bu yetenek ancak her hangi bir aşkın güzel olduğuna sevindiği zaman şarkılarını dinlerken ağlayan yığın, kazanımlarını gerçekleştirecek ordu olduğu zaman insan olur. Çok, pek çok in-

di, benim insanlarım yoklar! Ve Cem Sultan, tarihte gerçekleşmemiş bir umut olarak kalacak...»

Cem'in kızgınlığından, bu anlaşılmaz parlamasından ne yapacağımı bilmeyerek, rahipler ne diyecekler diye çevreme bakındım. Bizi gözucuyla izledikleri halde, ilgisiz görünüyorlardı. Türkün zincirleme bir kızgınlık ve acı nöbetine tutulduğunu, tek sözle çileden çıktığı sonucuna varmışlardı anlaşılan. Ama benim de bilemediğim şuydu : Elen'in belirdiği günlerden buyana, Cem benimle bu biçim konuşmamıştı. Bana esrarın dünyası, Cem'de yavaş yavaş bütün dünyanın yerini alıyor gibi geliyordu. Bu çok ateşli ve tümüyle yersiz söylev ise, sanki ölmekte olan bir kişinin son çırpınışı, karanlığın eşiğinde bir parıltı, kendine doğru kısa bir dönüştü.

«Bana bunları neden söylüyorsun, Cem?»

«Çünkü içimde kötü önseziler var, ey dünya vatandaşı! Ve ben vasiyetsiz ölmek istemiyorum.»

Dayanamadım :

«Saçmalama! Vasiyet dediğin de ne?»

«Rica ederim, Sadi, çok rica ederim, yaz! İlkönce, sana şimdi söylediklerimi yaz. Cem'in yaşantısının düpedüz bir kendini aldatma olmadığını bildiği anlaşılsın. Ancak bir yere kadar aldatmaydı, buraya kadar. Sonra artık ötesini yaz...»

«Ne ötesi, Cem?»

«Bensiz olacakları..»

«Yaşamın yarısından çoğu seni bekliyor, Cem! Tanrıya şükür, sağ - salimsiz, gençsin...»

«Öleceğimi söylemiyorum, dostum. Ama burada öte olacaklar artık bensiz olacak.»

IV. BÖLJM

BUNLAR OZAN SADİ'NİN 1487 SONBAHARINDAN 1494 SONBAHARINA KADARKİ SÜREYİ KAPLAYAN ANI DEFTERİNDEN, BU SORUŞTURMA İÇİN YAZILMAMIŞ OLDUĞU HALDE, ONA ÇOK YARARI DOKUNAN PARÇALARDIR

Ekim 1487

Yolculuğumuz iki hafta önce sona erdi. Bunun son yolculuğumuz olabileceğinden korkuyorum. Yeni - ve korkarım sonsığınağımızın adı Burganöv.

Ve işte, Burganöv'deyiz. Bu sefer burasını tanıtacağım çünkü burada kalacağız. Burganöv, belirsiz yolculuğumuzda rasgele bir durak değil.

İlkönce, şatoya doğru gelirken, Blanşfor'un malikânesinin bir kısmı olan köye, daha doğrusu kasabaya girmek için kent kapılarından geçiyorsun. Bura halkı mânen ve maddeten komandora bağlı, Tanrı'dan sonra Blanşfor'u, yani bu her bakımdan karanlık adamı tanırlar. Bunun bizim için büyük önemi var; bunlar Blanşfor'a bağlı kişiler olarak, bizim ücretsiz ek zindancılarımızdır, kendilerinden yakınlık ve acıma bekleyemeyiz.

Burganöv, hemen hemen aynı biçimde, çok temiz, derli - toplu, her biri dükkânlı yüzelli evden ibaret. Hepsi satıcı olduklarına göre, Burganöv'de kimin satın aldığına şaşıyorum. Sokakları dar, kaldırımlı ve oda döşemesi gibi temiz. Bomboş bu sokaklar diye de eklemeliyim, zira buralılar sabahtan akşama kadar çalışır, insan sesi duyulmaz, sadece çalışma gürültüleri duyulur. Akşamları bu sesler diner ve her evde birer pencere aydınlanır; aile akşam yemeğindedir. Sonra yatarlar. On beş - on altı saatlik çalışmadan sonra derin uykulara dalınan bir gece, bir o kadar çalışma saatinin öncesidir.

Burganöv'ün eski duvarları ortasında bir tepe yükseliyor. Evler bu tepe ile duvarlar arasına sıkıştırılmış. Tam eteğinde bir zamanlar hendek varmış, bugün artık orası bataklık. İyi ki, hiç olmazsa kurbağalar sessizliği bozuyor. Tepe çıplak, En yüksek noktasında şato dikiliyor. Dış duvarları çıkılması olanaksız bir kale halini alan yüksek binaların meydana getirdiği halkaya şato diyorlar. Bu halkanın ortasında, ikiyüz yıl önce inşa edilmiş, duvarları resimsiz ve henüz onarılıp boyanmış bir kilise bulunuyor. İçerde, resim yerine, Yoan Baptiseur'ün (vaftizci) omuzlarında kenevirden elbisesiyle balçıktan bir heykeli var.

Yeni sığınağımıza doğru çıkarken, büyücek iki kulesi olduğunu gördüm. Burada şatolar tek kuleli olduğundan, bu beni epey düşündürdü. Başka bir şey de dikkatimi çekti : Daha büyüğü kulenin, yepyeniydi, taşı dün yontulmuş gibi bembeyazdı. Daha sonra kapısı üzerinde yazıları okudum: «Bu Burganöv şatosu büyük kulesinin insasına ve kilisenin restorasyonuna, Overn'in büyük ruhanisi, Kıbrıs ve Borganöv komandörü ve çok saygıdeğer, haşmetli senyör, Rodos büyük magisteri Piyer D'Obüson'un yeğeni Gi dö Blanşfor kardesin eliyle ve 3500 altın duka masrafı dinî cemaat tarafından karşılanarak 1484 yılında başlanmıştır.»

Demek ki, biz bundan üç yıl önce, trubadur şarkılariyle bir şatodan ötekisine geçerken, kutsal tarikat bize özel ha-

pishane yaptırmış; Matiaş veya Kayıtbay Cem'i ele geçirmek için savaşırken, Cem de her günün onu zafer sunan seferine daha da, inanırken, Burganöv'de «Zizim Kulesi» diye bilinen ye çağının bütün istemlerini gözönüde bulunduran bir hapishane, taş üstüne taş konularak yükseliyordu.

Tüyler ürpertici bir gerçek! Yanımızdakiler, bizi sesizce yutkunup düşünmemize bıraktılar. Yazıyı Cem'e çevirdim, cevap bile vermedi. Atını kilise ile sözü geçen kule arasında durdurmuştu, çok sıkıntılı görünüyordu.

Nerdeyse akşam oluyordu. Bir rahip, elinde meşale ile yolumuzu aydınlatıyordu. Yılan gibi kıvrılan merdiven taze kereste kokuyor ve rahibin ayakları altında kulak tırmalayarak gıcırdıyordu. Biz, horosan henüz kurumadığından, hemen duyduğumuz ıslaklık içiden, ardından yürüyorduk.

İlkönce eski kuleye çıktık, sonra kale duvarına ve oradan da dört kat aşağıdaki yenisine geçtik. Tavanlar basıktı. Zifiri karanlıktı. Rahip, tuğladan kanepeleri ve bir kazanı olan küçük bir odayı aydınlattı. Ve sanki bir sır açıklarcasına «Prens hazretlerinin hamamı» diye fısıldadı. Ah, evet! Bütün hafta güya bu hamam için yolculuk ettik ya!

Sonra artık merdivenlerden yukarılara çıkmaya başladık. Birinci katta, kılavuzumuz, duvarı gösterdi ve yine fısıltıyla «Orası mahzen. Ve tavla!» dedi. Acaba bu esrarengiz manastırda biz de mi fısıltıyla konuşmalıydık? İkinci katta, büyük, yuvarlak bir oda: Mutfak! Üçüncüsünde, birkaç küçükçe ve çok basit, döşeme tahtaları rendesiz ve ocaklı «Kraliyet koruyucuları odaları.» İşte bu odalardan akle duvarlarına bir kapı açılıyor; yukarısı ile ilintisi olmayan tavlanın kapısını hesaba katmazsak, kulenin bundan başka çıkış kapısı yok. Bundan sonraki, dördüncü kat, yüceliği ile bizi şaşkına çevirmeliydi. Biri büyük, biri küçük oda olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Büyük olanın alacalı taştan örülmüş bir şöminesi vardı. Şöminenin yanında kubbeli bir yatak, ağır bir masa, iki sandalye, halı, birkaç sandık.. Aydınlık, bu odaya huniye ben-

zer bir şeyden geçer gibi giriyor; odanın tavanını yukarı yukarı topluyor ve yuvarlak bir pencere ile sona eriyordu. «Yağmur yağarken ve kışın kapatıyoruz o pencereyi. Bu, Prens hazretlerinin odasıdır.» (Artık, rahibin sıkılganlıktan fısıldadığını anlıyordum). Küçük bir kapıdan, bitişik odaya, benimkisine geçiliyordu. Yalnız bir yatak ve sandık. Pencere yerine de daracık bir gedik.

Beşinci, altıncı ve yedinci katlara güçlükle çıktık. Ayaklarımız, nutkumuz, sesimiz tutulmuştu. Kalbimin her vuruşu «Hapishane, hapishane!» diyordu. İşler en sonunda varmaması düşünülmez yere varıp dayanmıştı! Cem'in çevresine yani yoanitlere ve şövalyelere ayrılan hücrelere bakmadım bile.

Çatıya çıktık. Çentik pervazlı çepçevre bir sahanlık Rahip yine açıkladı: «Koruyucular burada ve üçüncü katın kapıları önünde bekleyecekler. Eh artık, Burganöv'de yaşantınızda güven duyacaksınız, Prens hazretleri!»

Cem artık gıcırdayan merdivenleri koşarcasına iniyor, hâlâ nemli duvarlara çarpıp duruyordu. Aşağıya doğru, onun ivedili, tutarsız, soluk soluğa, sendelemeler ve sürçmelerle kesilen adımlarını işitiyordum. Kişi ölümden öte bir şey olacağı duygusuna kapılınca böyle koşardı!

Onu elyordamiyle izliyordum. Meşaleli rahip hâlâ yukarıda duruyordu.

Cem'i önce odasında aradım. Boştu. Bir kat daha aşağıda duvara çıkılıyordu. Cem oradaydı. Bir mazgala sokulmuş, avluya doğru sarkmıştı. Kendinde değil gibiydi. Hafifçe dokundum, arı sokmuş gibi sıçrayarak döndü.

«Sadi,» dedi. «Bizi hapsettiler, anlıyor musun?»

Karanlıkta gözlerini göremedim, ama ne kadar korkuyla baktığını çok iyi anlıyordum.

«Sakin ol, Cem! Yeni bir şey yok, biz Kodos'tan beri hapisteyiz...»

Bir hasta gibi koluna girerek onu yukarı çıkardım. Odasında şöminede ateş yakılmıştı, ama kulenin mezar rutubetine

etkisi yoktu. Cem kendini giysileriyle yatağa attı ve yüzünü duvara çevirdi. Ve günlerce, esrarlı esrarsız, hep böyle kaldı.

Günleri, tavandan odaya sızan pis aydınlığa bakarak sayıyorum. Başımın üstünde yuvarlak bir gökyüzü parçası - bulutlu yada yıldızlı - görebilmek için, o huninin altında duruyorum. En çok şömine aydınlık veriyor. Gece gündüz yakıyorlar. Şömine önünde, gözlerimi alevlere dikerek hiç konuşmadan oturuyorum. Sessizliği bozan, yalnız Cem'in iç çekmeleri veya sayıklamalarıdır. Afyon onu sık sık hezeyana sürüklüyor. Ancak tek tük bazı sözlerinden, dostumun ne gibi düşler gördüğünü anlıyorum. Pek doğal olarak Karaman, Likya'nın kızıl dağ çölü, açık mavi çerçevesi içinde gözkamaştıran beyaz Rodos, Savoy sahilinin o çiçek ve renk zenginliği...

«Tanrım,» diyorum kendi kendime, «iyi ki bize afyonu vermişsin!...»

4. XI. 1487

Burada, Burganöv'de ben Cem'den daha hürüm. Cem'e en çok, zaman zaman uğradığı kale duvarına kadar izin veriyorlar. «Kule dışında geziye kesinlikle çıkılamaz!» Rahipler, Bayazıtın kardeşini öldürmek için suikast üstüne suikast düzenlediğini ileri sürüyorlar. Cem duvar üzerinde olduğu zaman her iki tarafında da nöbetçiler duruyor, yukarıdan, kulenin tepesinden de başkaları gözetliyor. Burganöv'de Cem sürekli göz altında; bundan kaçmak istedi mi, günlerini odasında, yatağı üzerinde geçiriyor. Bana da bazan dayanıyor, bazan çıkmamı rica ediyor de ikincisini istiyorum, çünkü saatler boyunca bir tek söz söylemeyen, olmayan birinin yanında nöbette durmak pek canımı sıkıyor.

Ben yalnız Zizim Kulesi'nden değil, kaleden de dışarı çıkabiliyorum. Tepeden yavaş yavaş, yol daha uzun sürsün diye yavaş yavaş iniyorum. Burganöv sokaklarından yürüyorum her biri üç yüzer adımlık beş - altı sokak. Artık bu sokakların her taşını ve her pencerenin ıtır çiçeği saksısını tanıyorum. Burganöv'de çalışan insanların yüzlerini biliyorum. Onlar tez-

gâhlarının arkasından, çeşitli torba ve kavanozlarının arasından, beni dikkatle gözlüyorlar; bakışları beni bir dükkândan diğerine aktarıyor, kent duvarına kadar kısa yolunda beni adım adım izliyorlar. Burada kral koruyucuları beni yine bakışlariyle geri çeviriyorlar. O zaman, çalışan kişilerin aynı bakışları altında yine geri dönüyorum.

Başlangıçta bazı konuşmalara girmeye çalışıyordum. Öyle ya, her gecemi ve gündüzümü, yirmi dört saat hiç konuşmadan yaşayabilir miyim? Herhangi bir dükkânın önünde duruyor, geçimlerini sormaya başlıyorum. Bir sözcükle cevap veriyor, sözü uzatmıyorlar; hepsi çok aceleci, çok çalışkan insanlardı ve benim gibisine zararlı bir ayak gözüyle bakıyorlar. Cevapları kral beslemesi olduğuma göre durumumdan yakınmamam gerektiğini söylüyor. Sözlerinde kırgınlıktan çok düşmanlık seziliyor. Öyle ya, ben sarasinim. Şüpheli kişi!

Şatonun bulunduğu tepeye, yeniden, uzun sürsün diye daha da yavaş çıkıyorum. Kilisenin dışını iki üç defa dolaşıyorum arada bir içeri de giriyorum. Çini camlarından kuzeyin aydınlığı o kadar tunuk görünmüyor, sanki daracık bir gemiye güneş vuruyor. Baptiseur'ün üç renk boyanmış balçık heykelini, kin dolu gözlerle seyrediyorum. Bir kez kendimi ona dilimi çıkarırken yakaladım, D'Obüson'un koruyucusuna bundan çok hakaretim olamazdı.

Yine avluya çıkıyorum, kilisenin çevresini dolaşıyorum. Bu sesiz ve amaçsız gezilerimle herhalde yarasaya benziyorum. Ne de olsa, Zizim Kulesi'nin beni yutacağı anı erteliyorum Ama bu an kaçınılmaz olarak geliyor ve ben merdivenleri çıkmaya başlıyorum. Basamaklar, kereste gittikçe kuruduğundan, her gün daha çok gıcırdıyor. Cem'in yanına giriyorum. Cem, sivri kubbeli tavan ilgisini ve düşüncelerini çekiyormuş gibi, gözlerini yukarıya dikerek yatıyor. Yine düş görüyor ve ben onunla konuşmanın tümüyle gereksiz bir şey olduğunu biliyorum. Artık hiç kimseye gereği yok; aramızdaki köprü çöktü.

Oturup, şöminedeki alevlere bakıyorum. Ateşin ve denizin öyle sonsuz renk oyunları var ki, bakışlarını saatlerce oyalayabilir. Alevlere bakıyorum ve afyon içmediğim için ister istemez düşüncelere dalıyorum. Düşünüyorum: «Tanrim zamanı neden bu kadar uzun yapmışsın!»

10. XI. 1487

Bugün D'Obüson kardeşten sevimli bir armağan aldık. Bir maymun ve papağan. Cem, hayvancıkları getiren rahibe şüpheyle baktı. «Zâtıâlinizi şenlendirmek amacıyla D'Obüson kardeş size şu ufak armağanı sunuyor» diye fısıldadı rahip. İki kafesi bırakıp çıktı.

Yalnızlığımızı bozan bu yeniliği yarım saat kadar gözledikten sonra, Cem yerinden kalktı. Kafesleri dalgın dalgın dolaştı, sonra maymunun kafesi önünde diz çöktü İçim aydınlandı biraz. Cem hayvancıkla konuşacak dil arıyor, elleri ve yüzü ile gülünç hareketler yapıyor, gülünç sesler çıkarıyordu. Maymun da, onu, bundan böyleki oda arkadaşı olarak dikkatle izliyordu. Sonunda, kafesin çubukları arasından elini çıkarıp Cem'in parmağını yakaladığı zaman, artık herhalde bir sonuca varmış olduğunu düşündüm.

Cem, o afyondan sonraki yeni, ama pek anlamlı olmayan gülüşüyle kahkahalar atarak, kafesi açtı, hayvanı ellerine aldı. Hayvancık karşı koymadı, Cem'in düğmeleri ile oynamağa başladı. Sonra ansızın yatağa sıçradı ve bize gerçek bir maymunluk etti!

Hâlâ gülümseyen Cem:

«Sadi,» dedi, «Satranç oynamayı öğretebilecek miyim buna acaba?»

«Neden öğrenmesin?»

Cem'in artık beni o daimi suskunluğu ile sıkılmaktan kurtaracağına seviniyordum.

Bir de ince ve içtenlikle karar verdi:

«Papağan senin olsun, kuş kokusuna dayanamam,» dedi.

Oooh, artık papağanım var, çoktandır bir papağan ge-

rekli bana! Onu, ikimize de yetecek genişlikteki odacığıma götürdüm. Kafesi yere koydum ve hayvancağızı açlıktan nasıl öldüreceğim diye düşünmeye başladım. O zaman belki D'Obüson kardeş bayağı kızardı, değil mi? Neden sonra, odadan çıkarken usuma geldi: «Tanrı birdir!» diye bağırdım.

Bu sözleri her gün tekrarlarsam, öğrenir miydi acaba?

3. XII. 1487

«Tanrı birdir!»

Papağanım, her sabah, yatağımda kımıldanmaya başladım mı, beni bu sözle selâmlıyor. Ben de «Tanrı birdir!» diye cevap veriyorum. Fransa'da dilimi konuşan ve Tanrısına inanan biricik yaratık. Açlıktan ölmesine sebep olsaydım, gerçekten aptallık etmiş olacaktım.

Cem'in arkadaşı benimkinden de iyi. Onları sık sık satranç tahtası önünde buluyorum. Taşları hemen hemen eşit bir uygunlukla kullanıyor ve denilebilir ki aynı bilgi ile davranıyorlar, çünkü zaman zaman ikisinden biri, belki de iyi bir çıkış yapan hemen kalkıyor, odayı anlamsızca bir dolaşıyor ve sonra yeniden dönüp oyun tahtasının başına geçiyor. Gülünç bir şey doğrusu: Hayvan sanki efendisinin yaptığı tüm davranışları yapıyor, sanki onu tamamen taklit ediyor, ama ben onda insancıl bir şey, belki de insanlığa özeniş görüyorum. Halbuki Cem, günden güne daha ölçüsüz davranıyor, insanlığı durmadan bozmağa çalışıyor kural yada göreneği hiç umursamıyor, sanki gittikçe düşmekten ve bir zamanlar kendisini göz kamaştırıcı bir erkek, koskoca imparatorlukta düşünürlerin ve ordunun tapınılacak kişisi haline getiren niteliklerini kaybetmekten sevinç duyuyordu. .

Evet, aslında Cem'in özünü bu meydana getiriyor sanırım. Bütün rollerde hep başarılı bir aktör saydığım Cem'in aslı ruhsal bir aşırı şımarıklıktır. Cem, bunda hoşnutluk bulduğu sürece, güzel ve çekimli, yetenekli, eliaçık, çoşkun ve atılgandı. Artmakta olan umutsuzlukla savaştığı altı yıl da oldukça kolay yıllardı, her şey Cem'e umut aşılıyordu ve Cem

çok geçmeden yığınlar önünde yeniden parlayacağına inandığı güzel niteliklerinden vazgeçmiyordu. Cem, kendi kişiliği için - artık kendisi için, bir araç olarak değil, amaç olarak - savaşmasının gerektiği ilk anda, onu yıkıma bıraktı. Ve bu yıkımdan hasta bir zevk, seni candan seven veya sana gereği olan birini çileden çıkarma zevki duyuyordu.

Cem'i putlaştıran ilkönce bendim. O halde, ilâhımız gitgide düşman karşısında nasıl acı çekmez ve onu kurtarmak için her şeyi nasıl feda etmezdim? Dünya bir yana, o bir yana. Değeri çok yüksek kozlarının kayıbından daha büyük intikam alınabilir miydi D'Obüson'dan veya İnokentiy'den?

Anlaşılan, böyle düşünüyordu Cem. Doğal artık düşünebildiği kadar.

Oysa dostumun hesabı yanlıştı: Kendi kendini mânen yoketmekle zindancılarını korkutamaz, intikam da alamazdı. Bedenen yaşadıkça...

O zaman belki benden öç alacak. Benim ilâhımın hurdahaş yüzünü bana dirençle göstere göstere bunu başaracak. Bu da şüpheli. Neden, Tanrı kahretsin, herkes, başkasına verdiği sevgiye gereğinden çok değer veriyor? Neden en çok onun sürekliliğini ve bozulmazlığını ileri götürüyor?

Doğru, bir zamanlar Cemi her şeyden çok seviyordum. Bunu ölüm döşeğimde bile doğrulayabilirim. Ama ben, içimdeki Cem'i seviyordum ve canlı Cem, içimde yarattığım sima ile savaşmadığı ölçüde. Yaşama tarzımızın görevleri kendimi tümüyle düşüme vermeme engel olmaya başladığı zaman, Sadi, yere indi ve hayal - dışı canlı Cem'le karşılaştı. O zaman aldanma ve aldatmaya yer kalmadı; kişi Cem artık acıma duygusu uyandırıyordu. Bu duygu da benim benliğimi okşuyor, kabartıyordu: Acıyan kişi, daha iyi, daha güçlü, daha canlı olan sensin. Sen yardım ediyorsun.

Bu duygunun sürekliliği de ne kadar olabilirdi? Acımanın demek istiyorum. Bu soruya hâlâ cevap bulamıyorum. Şimdilik benim acıma duygum, görevim ve yardımım zorunlu Ben de tutsağım.

25. XII. 1487

Dün akşam bayramdı, Noel bayramı. Aşağıda, Burganöv'de her heceden daha canlıydı dün gece. Şehir kilisesinin ve şatodaki küçük kilisenin çanları uzun uzun, boğuk boğuk çaldı. Lâpa lâpa yağan kar bu çan seslerini emiyordu. Burganöv'de pencerler, bütün pencereler geç saatlere kadar kızarıktı. En büyük insan sevincini, doğumu belirttiği halde, kulağa hazin gelen bir şarkı duyuyordum. Gocuğumun içinde büzülerek duvarın üzerinde çömelip dururken, bu gece Burganöv'de çalışan insanların, her günkü gibi üzgün ve yabası olmadıklarını duyuyordum. Tek bir Tanrı'ya inançları, bütün çalışanlar için aynı verimli veya kurak bir yıla bağlı umutları onları birleştiriyordu.

Yalnız ben - kimbilir neden, artık Cem'i saymıyorum - hapisanemin duvarı üzerinde, kral parasıyla ödenmiş gocuğumun içinde büzülerek, bu genel sevincin dışında kalıyordum. Ben başka dine inanıyordum, hıristiyanlar arasına düşmüş bir yabancıydım. Fransız gocuğu ve dar Fransız donları giyiyordum, baş sargısından da daha Boazlami'de vazgeçmiştim. Hani ya, parça parça yüzerek derimi de değiştirseler, yine yabancı kalacaktım.

Onlara kin duyuyorum! Bütün ıtır çiçekleri, güney baharatı ve çeşitli katkılar dolu kavanozları ile Burganöv esnaflarından nefret ediyorum. Halbuki onların beni sevmelerini ne kadar isterdim! Bana şüpheli bir yabancı gözüyle bakmasınlar; hiç olmazsa bu akşam ışıklı pencerelerinin perdeleri ötesine beni de kabul etsinler. Öylece, masalarında bir iki saat oturup onlarla birlikte o ender Fransız şarabından içeydim ben de.

Biriyle içmek, konuşmalarına katılmak, beraber olmak.. Bir zamanlar dünya vatandaşı mutluluğumu belirtirken, böyle bir dünya vatandaşı çevresinde dondurucu ve önüne durulmaz bir soğukluk esebileceğini hiç düşünmüş müydüm? «İnsanlar! Üşüyorum!» diye haykırmak istiyordum dün akşam.

Fransa'daki din yoldaşım papağan, beni «Tanrı birdir!» diyerek karşıladı.

4. II. 1488

Çok seyrek oturup yazıyorum, çünkü ne yandan baksan günlerimiz hep aynı. Cem'in, son defa aydığı sırada kendi yaşantısının öyküsünü yazmamı neden istediğini bir türlü anlamıyorum. Acaba neyi yazmamı isterdi? Önemli konuşmalarımızı mı? Biz onunla, «Sadi, hırkam nerde?» «Lülemi uzatıver!» «Biraz daha odun at ocağa, donuyorum, Sadi!» gibi sözler dışında, günlerce konuşmuyoruz. Ben şömine ile sandıklarımız arasında mekik dokuyor, bazan bir kâğıt parçasına uzanıyorum. Önceleri Cem böyle anlarda bana kayguyla bakıyordu; o sırtüstü yatarken veya maymunla satranç oynarken, ben yazacaktım. Gelecek kuşaklara Cem Sultan'ı nasıl tanıtacaktım? Ama artık böyle bir kaygı içinde değil; Cem gelecek kuşaklara da tükürüyor, kalan her şeye tükürdüğü gibi.

Yoo, hayır! Ben bu kadarına dayananam! Sonunda, şunun şurasında ben afyon kullanmadan yaşıyorum. Benim, sayısız insanları, şehirleri, konuşmaları ve yolları ile dünyanın yerini tutacak bir şeyim yok. O halde gidip sık sık koruyucularla konuşuyorum. Gerçi onlar bana süzgeçten geçirilmiş sözlerle cevap verdiklerini, belki de peşinen D'Obüson'un mektuplarından parçalar ezberlediklerini biliyorum, ama Burganöv'de koruyucuların da sıkıntıdan geberdiklerine inanıyorum.

Hem konuşmayı sevmeyen kişiler de değiller. Galiba D' Obüson, arada bir onlarla ulaştırdığı haberlerle Cem'i ayık tutabilmeyi umut ediyor. Böylece, Osmanlılarla Mısır arasındaki savaşın en kızışık aşamasında olduğunu öğreniyorum. Bu münasebetle Batı'ya yeniden elçiler akın etmişler. Korvin ile Kayıtbay, artık Cem'in Mısır'a veya Macaristana hangisine isterse, öyle davranmasına razıymışlar. Yeter ki, Bayazıt'a yakın bir yerde bulunsunmuş. Yoksa, Bayazıt, daha serbest davranırmış.

«Mısır'ın gönderdiği son elçi, Cem'i almak için bir milyon duka sunmuş» diyorlar.

Binbir gece masalı! Artık efsane olan yalnız Cem'in ken-

disi değil, fiyatı da efsaneleşiyor. Dünya, Cem'den pahalı bir kişi biliyor mu acaba? Şu anda darmadağınık yatağında oturup, satranç tahtasında taşların yerlerini değiştirip duran bu adamdan daha pahalısı var mı?

Dayanamadım, odasına girdim. Onu nasıl bulacağımı biliyordum: Dünden beri yıkanmamış, yüzü şiş ve sarı-kara. Sırtında artık bir haftadan beri çıkarmadığı hırka. Ve hayli şişman...

Ah, evet! Bizdeki son yenilik bu: Cem şişmanlıyor. Afyondan başka, şimdi yemeğe de pek düşkün. Artık ipe - sapa gelir konuşmalarımızın ana konusu bu yemek işi. Cem, bugün neler yemek istediğini uzun uzadıya anlatıyor; her sabah ve öğleden sonra özel olarak çağrılan aşçıbaşı, çevirdiklerimi dikkatle dinliyor ve baş sallıyor. Bazan, bir baharatımızın Fransızcasını bulmak için uzun uzun düşünüyorum. Bunlar burada başka. Neyse, yerine bir şey uyduruyorlar. Böyle hallerde, Cem yerken suratını buruşturuyor ve evsahiplerimize en yakası açılmadık küfürler savurmaya başlıyor, artık ne domuzluklarını, ne pisboğaz hergeleliklerini, ne de öküz kafalılıklarını bırakıyor. Ve ben, aşçıya yeni buyruklar iletiyorum, pek doğal ki Cem'in kalaylamalarından söz açmadan...

8. IV. 1488

Dün Cem'i yıkadım. Beş aydır hamama girmeyi iteliyordu. Üşeniyormuş. Karaman ozanlarının tanrısını beş aydır soyunmuş görmediydim.

Buğunun içinde orta yaşlı bir adam oturuyordu. Bunda bana Cem'i ansıtan yalnız bacakları oldu. Çevikliğini kaybetmiş olsa da hâlâ tıkızdı bacakları. Sırtı ve göğsü epeyce yağ bağlamıştı. karnı birkaç kat olmuştu. Ve her yanı kulaya çalan kıllarla kaplı. Ayı postu düpedüz! O çok çirkin şişmanlığı ile Fatih'e mi benzemeye başlıyordu? Hayır, Fatih'te her çizgi capcanlıydı; kısa, tıknaz vücudunu zaptedilmez çoşkular titretiyordu. Bu, daha iri, ama sinir denen şeyden yoksun, vücut sanki uyukluyor. Kışuykusundan istemeye istemeye çıkan uy-

kulu ve gevşek bir hayvan. Ve niçin gözkapağının biri daha ağır kapanıyor ve sanki ötekiyle birlikte açılmıyor? Bu kış, şu afyon, oburluk, at gezisi ve avdan yoksunluk neler yapmadı ki,

Koruyucular bana haberler yağdırıyorlar. Öğrendiğime göre, Korvin ile Kayıtbay hiçbir şey yapamamışlar; buna karşılık, Papalığın bu işi başarma şansı artmış. Kraliyet Konseyi'nde Roma'dan yana bir hava esmeye başlamış. «Elbette esecek» diye düşünüyorum; Papa elçilerinin nasıl sözler verdiklerini, Fransa'nın nasıl kardinallik ve piskoposluklar kazandığını anlıyorum. Hesabı, nasıl olsa çalışan halk ödüyor.

30. IV. 1488

Bayazıt'ın bu yıl göndereceği elçinin karşısına Cem'i gerektiği gibi çıkarmak için çok dil döktüm, pek çok nefes tükettim. Cem, kopçalarını koyvermiş, hiç de toparlanmaya kalkışmıyordu. Ona, Bayazıt, kardeşinin direnme gücünü kaybettiğini öğrenir öğrenmez, hemen fiyatını düşüreceğini ve bize karşı başka türlü, daha da kötü davranacaklarını anlatıyordum. Aylardan beri bu kadar çok konuşmamıştık. Daha doğrusu, ben konuşmamıştım bu kadar. Cem, bir gözkapağının altından bana kinle bakıyor, rahatını bozduğuma kızıyordu. Arada bir «Boş şey hepsi!» diye yineliyordu.

Doğru. Ama ben Bayazıt'ın sevinmesine olanak vermemek için çabalıyordum. Cem'in ne hale geldiğini kimsenin bilmesini istemiyordum. Anlatmaya çalıştım bunları kendisine. «Aman, ne de önemli!» diye homurdandı. Ve biraz sonra, bayramlık kürkünü giydirdiğim sırada:

«Varsın bilsin canım.» dedi. «Varsın, Bayazıt her şeyi öğrensin, o zaman kıracak burunlarını!»

Bu ağır ve lâpa gibi vücutla uğraşmaktan kan ter içinde kalmıştım. Onu cevapsız bırakmamak için, damarına basıverdim:

«Bayazıt'ın zaferlerine mi susadın yoksa?»

O da bana aylardan beri işittiğim ilk düzgün cevabı verdi:

«D'Obüson ve bütün bu katiller güruhu üzerinde zaferlere!»

Elçi, burada kabul salonu olmadığı için, bizi kilisede bekliyordu. Baptiseur'un heykeline, sanki ondan iğrenir gibi, sırtını çevirmişti. Yaşlı, kuru bir adamdı. Anlaşılan, ordudan yetişmişti (rüzgâr yanığı yüzü, bir askeri hatırlatıyordu).

Ve benim kafamdan onun kimliğinin ne olabileceğine dair çeşitli düşünceler geçiyordu; «Bu adam fethedilen topraklarda yıllarca at koşturmuş, yaralar ve ganimetler almış, sonra henüz doğmuş bir çocuğunu göreceği evine dönmüş, para yığmış, çeşitli entrikalar çevirmiş, düşüp sürünmüş, yine kalkıp yolunu sürdürmüş, rüşvet ve cinayetler yolundan yürümüş ve ille amacına ulaşmaya çalışmıştır.»

Bunlar düpedüz bir erkek serüveninin genel çizgileriydi.

Benimkine nekadar da yabancıydı!

Acaba, diyordum yine içimden, bugünkü tedbirli tutumum, bilgin ve canlılığımla ben bu adamın yerinde olamazmıydım? Karaman'da yarı erkekler sarayında, ilham hizmetinde bir çevre adamı, ozan, dünya vatandaşı olmaya beni hangi şeytan itmişti? Neden bu dünyayı bir imparatorluk ve bir hükümdar çerçevesi içine sığdırmadım da, bugün kime ait olduğumu ve kendisine hizmetim karşılığında beni kimin koruyacağını bilemez duruma düştüm? Neden kendime bir kent, bu kentte bir ev ve binlerce kadın arasından her hangi birini seçip edinemedim?...

Böyle olabilseydi... Bugün Antepli bir sipahi derdi ki: «Bu Sadi bizim alayımızdandır.» Bir kadın derdi ki: «Bu Sadi kocamdır; çocuklarımıza birşeyler getirmesi, bana yeni elbiseler yaptırması ve lavanta alıvermesi için onun savaştan dönmesini bekliyorum. Ve Sadi'yi bir yıl, beş yıl değil, yirmi yıl bekleyeceğim, çünkü karısıyım, çünkü çocuklarımın babasıdır!»

Evet, eğer... öyle olsaydı eğer! Günün birinde Sipahi, baba Sadi ölür ölmez, bir yerde - bir alayda, bir evde - boş bir yer kalırdı. Ya burada, Burganöv esnafları ölümümü nasıl karşılayacaklar acaba? Koruyucular, imansız cesedim kutsal topraklarını kirletmesin diye, herhalde şehir surları dışına

gömecekler. Bu sırada, şehir, günlük gürültüleri içinde yaşayacak, papağanım da üç gün sonra susacak ve ortak imanımızın «Tanrı birdir» sözünü unutup gidecek. Şömineye başka biri odun atacak, yine Cem'in vücudunu saran yağ tabakalarını eğup yıkayacak ve bu tabakalar altında Cem, uşağının çehresinin değişmiş olduğunun ayrıntısına bile varmayacak...

Hükümdarımı kiliseye getirmişlerdi. Beyazlar ve altın sarısı, lânet renkler içinde! Cem, gözlerini elçiye dikmiş duruyordu. Bir ara, omuzlarını gerip, karnını içeriye çekti gibime geldi; son anda hükümdarca durmayı düşünmüşe benziyordu.

Ötekisi alıcı gözüyle süzüyordu Cem'i. Bayazıt Han'ın her defasında elçisini soru yağmuruna tutuğu, Cem'de her değişikliğin kendisine en ayrıntılı şekilde anlatılmasında direttiği kesidi. Adamın bakışı, Cem'e azap veriyordu (dünya, düşüşünü epeydir böyle seyretmemişti ve Cem kesinlikle bunun saklı kaldığına, bilinmediğine inanıyordu). Her nasılsa dayandı, ama dönüşte omuzları yorgun ve yıkkındı. Artık kendisi üzerinde en küçük bir güç harcaması bile onu eziyordu.

Anlıyorum, esrar içmediğim için sık sık düşünüp anlıyorum ki, son zamanlarda hükümdarıma karşı acıma duygusundan çok hınç duyuyorum. Biliyorum, son zamanlarda bende unutulmuş bir şey, bencilliğim uyanıyor. Cem'le ortak dâvamız suya düşürüldü. Cem'e karşı sevgim de söndü; yaşantımın bu iki insancıl amacı yok artık ve ben yavaş yavaş hayvanlaşıyorum. Ben, her hayvan gibi, özgürlük ve zevk konusunda yalnız bana ait hayvancıl hakkımı istiyorum. Artık ruhum çıplak ve çorak. Bunu anlıyor ve hiç iç ezikliği duymadan açıklıyorum ki, suç bende değil. Uçarı ve şakıyıp duran ozan, dünya sokaklarında yürüyüp giderken, bir yerlerden çıkıveren hırsızların saldırısına uğramış, ağzını tıkamışlar ve onu çırçıplak bırakmışlardı. Şimdi «Tutun hırsızları!» diye haykırmak istiyorum, «Beni hayvan olmadığım yalanından yoksun eden suçluyu yakalayın!»

İşte böyle, hayvancıl uğraşımın nasıl başladığını anlıyo-

rım. Bomboş saatlerimde - ne de çok boş saatim var! - beni buluyor bu uğraş. Ve bana, bu saatlerin dolu da olabileceğini, davranışla, hoşnutluklar ve başarılarla dolu olabileceğini hatırlatıyor. Olabilirse.

Evet, çıplaklığım üzerindeki son incir yaprağını da atmalıyım, yani boğulmakta olana karşı borç duygusundan da azat olmalıyım. Cem boğuluyor, günden güne daha derinlere batıyor. Biliyorum, onun yanında oluşum bu batışı durdurmuyor; içinde yaşadığımız dünyada kimse kimseye yardım etmiyor. Bir yalanın daha - yardım borcunun - sınırını aştıktan sonra, çırçıplak, tümüyle özgür ve yıldızların altında yapyalnız kalmak işten bile değil.

Özgür! Beni gerçekten göz altında tutmuyorlar. O miskinler (Cem'in anlatımıyla) beni sağlam bir dizginin - birinin bana gerekli olduğu bilincinin - tuttuğuna güveniyorlar ve kaçacağımdan korkmuyorlar. Beni korumuyorlar!... Hem neden korusunlar? Sadi sultan oğlu değil ki! O, hükümdar olarak doğanın üstünlüklerine hiçbir zaman sahip olmadı, öyleyse her hükümdar doğanın lânetini niçin taşısın?

Bunu duygu beraberliğinden ötürü taşıdım, haklısınız. Aynı düşüncelere, aynı zevk ve iradeye sahip olduğumuz kişi ile kaçabilseydim, bağlıydım. Ama artık yok bu adam. E, ben bir anıya hizmet etmek zorunda mıyım?

18.VII.1488.

Evet, galiba hizmet etmek zorundayım. Haberler kötü, Günlerimizin öldürücü aynılığından kaçabilseydim, Cem'in yanında benim bulunmamın yada başka birini bulumasını ayrıntısız olacağını söylemekte haklı olabilirdim.

«Son zamanlarda koruyucular haber üstüne haber getiriyorlar. Blanşfor kardeş, komandor bile beni yanına çağırıyor. «Sadi,» diyor bana, «Prensin bu durumunda size güveniyorum. Her şeye hazır olun, Sadi!»

Duyduğuma göre, ölmekte olanın yakınlarını acı habere böyle hazırlarlar. Ne de olsa, ben açıklama yapmasında direndim:

«Neye hazır olmalıyım örneğin?»

«Artık sizi haberdar ettiğimiz gibi, Papalık sonunda Cem Sultan'a sahip olmak umudundaydı. Bu düşünüş iki hafta öncesine kadar vardı. Ama bu ayın başında, Kral, Bayazıt'ın elçisini kabul etmiş. Elçi, Konsey'e, Cem'le ilgili anlaşmaya hükümdarının ancak Cem Fransadan ayrılmadığı halde uyacağını hatırlatmış... Aksi duruda, Bayazıt Kayıtbay'la barış antlaşması imzalayacak ve bütün hıristiyan âlemine savaş ilân edecekmiş.

Haberi küçümsemeye çalıştım:

«Bu eski ve sürekli bir söylentidir, komandor hazretleri.»

«Tümüyle eski değil. Bayazıt Han(Krala, kim olursa olsun, her düşmanına karşı yardım sunmuş. Yeter ki, Cem Fransa'dan hiç bir zaman ayrılmasın. VIII. Şarl ise, yasasal mirası olan Napoli'yi geri almak için, yıllardan beri güçlü bir dost arıyor. Cem'i Roma'ya vermek için kralın elinden almadığımız an, Fransa ile Osmanlılar arasında kurulacak bir bağlantıya ne dersiniz?»

«Şimdiye kadarki durumumuzda ne gibi bir değişiklik olacak anlamıyorum, monsenyör. Biz nasıl olsa Fransa'dayız, değil mi? Ama yine de sürekli, yerimizin Roma olduğunu işitiyorum.

Blanşfor bu konuşmamızdan sevinmedi. Gerçekte başka ne bekleyebilirdi? Acaba benden yararlar hükümdarımın ölü umutlarını diriltmek mi istiyordu?

O akşam, yemekte şöyle çıtlattım:

«Cem, bize sanırım yine yol bekliyor.»

«Hmm!»

Değişmeyen cevabıydı bu.

«Bizi Roma'ya götürecekler!» (Onu her hangi bir insanî davranışa itmenin olanaklı olup olmadığını anlamak için haberleri bilerek, şişiriyordum.)

«İsterlerse cehenneme götürsünler! Bayazıt er-geç burunlarını kıracak. Fatih'in şan ve şerefi uğruna...»

(Ne sözler, değil mi?)

Gözleri - biri yarı kapalı - but kızartmasından şarap bardağına doğru kayıyor; dişleri arasına bir kıkırdak düştüğü için olacak gözlerinde korku beliriyor; sabırsız parmaklar, sabırsız bir homurtuyla birlikte (artık onda bu türlü sesler hiç eksik olmuyor) bu kıkırdağı şömineye atıyor, sonra yine bu parmaklar kemiği daha sağlam tutabilmek için kayganlığı geçinceye kadar hırkasına sürtünüyor; Cem sık sık boğazında bir gurtlama ile yutkunuyor, dolu bardağı başına dikiyor ve sonra ağzını hırkasının yeniyle siliyor. Sonra anlamsızca elini uzatıyor, bu kez ne aradığını bilmiyor, ama bu eller artık yalnız uzanmak ve bir şeyler almaktan başka bir işe yaramıyor; bir ekmek kabuğu parçası kavrayıp ufalayarak kırıntılara çeviriyor; masa örtüsünü yakalıyor. Cem, bir de parmaklarını çıtlatıyor; bu da dayanılmaz yeni alışkanlıklarından biri. İstese de, elinden fazla bir şey gelmiyor. Bu durumda, biricik işini bitirmiş gibi masayı sanki yanarcasına süzerek, biraz daha duruyor. Sonra sandalye ile birlikte yerini değiştiriyor; bu işi kulak tırmalayan bir sürüklemeyle yapıyor ve bir yandan yemeği çokça kaçıran bir açgözlü olarak ağır ağır soluyor. Ve biri açık, biri de yarı kapalı gözlerini ateşe çeviriyor. Şimdi ne düşünüyor acaba diye merak ediyorum. Neden bilmem, bana hep olurundan da çok ilgisiz görünüyor.

Geğiriyor, bağışlayınız. Burnundan göğsüne kadarki boşluğu dolduran - berberi koğmuştu - pas rengi kıllarını kaşıyor. Bir an eli bana Cem'i ansıtıyor. Nasıl oldu da eli de değişmedi? Cem'in eli bu pis yabancıda ne arıyor?

«Roma...» Pıtraklı bir sesle fısıldıyor. «Ne var yani? Varsın Roma olsun! Yalnız kış basmadan önce, duyuyor musun? Soğuktan nefret ediyorum. Duyuyor musun?»

Cevap vermediğim için, bunu bağıra bağıra soruyor.

Bizim burada diğer yenilik de bu: Bağırıyor. Doğal susmadığı zaman. İlk bağırmaları beni çılgına çeviriyordu. Çığlıkları sevmem. Kişi seni dinlemek isterse, ona fısıldasan da olur; yok dinlemek istemezse, çığlık da yararsız. Bu kadar zaman-

dan beri - yanında hemen hemen on yıllık hizmetin boyunca - bana karşı böyle davrandığını ansımıyorum. Şimdi en küçük nedenden ötürü bağırıp çağırıyor, davranışlarımı, odada olmayışım yada oluşum, havaya ve yiyeceğe dair kısa sözlerim hep sinirine dokunuyor.

Bugün kendi kendime sordum: «Benden kin duyduğunu niçin söylemiyor?» Niçin? Peki, ya ben, bütün felâketlerimin nedeni, yolum üzerine devrilmiş olan bu kütükten kin duyduğuma kendi kendime niçin söylemiyorum? Kin gibi çok yalın bir şey hakkında ne kadar da çok bileşik sözler uydurmuşuz: Acımaklı küçümseme, içten usanç, ruhen yabancılaşma...

Evet, açıklıyorum: Cem'siz, başka yerde, bambaşka bir kişi olabilirdim. Kim ve nerede diye saymak gereksizliğine yer vermeden diyebilirim ki, her insanın yaşamı, eğer sen kendi başına - evet, kendi başına! - bilinmiyen bir tanrıya feda etmezsen, sayısız yetenekler saklıyor. Bu tanrıya istersen sanat, istersen görüşbirliği, istersen aşk diyebilirsin, hepsi bir! Hizmet ettiğimiz tanrılar arasında birleştirici özellik ancak düş olmalarıdır.

Ben otuz ki yaşındayım. Hâlâ geç kalmış değilim belki.

27.XII.1488

Antoan dö Jimel adında bir delikanlı, bir küçük asılzade, birkaç gündür yanımızda. «Kraliyet koruyucularına yeni güç mü gönderiyorlar yoksa?» diye düşünüyorum. Ama bu Antoan kraliyet koruyucularıyla değil, rahip kardeşlerle kaynaştı. Onu sık sık rahiplerin arasında görüyorum. Kendisine karşı çok dikkatli davranıyorlar. Peki, bunun anlamı nedir ki?

Maymun satrancı Cem için ne ise, bunun ne anlama geldiği de benim için odur. Bir gereklilik. Burganöv'de her önemsiz değişiklik benim düşüncelerime haftalarca konu oluyor. İşte bir bulmaca: Dün akşam, âyinden sonra, koruyucuların dışında, tüm rahipler ve şövalyeler kilisede toplandılar. Bundan sonra Blanşfor kardeş benim yanımdan, sanki mezar taşıymışım gibi geçti. «Kahırları var» besbelli.

Hem artık sonun başında olduğumuz düşüncesiyle mi bu kadar sakinim? Yaşantımızın daha çok değişecek nesi kaldı sanki? Mahpusluk, ölümden bir önceki adımdan başka bir şey değil. Şu akşamlardan hangisinde öldürülmemiz kararlaştırılacak, sorun bu. Ve aslında, bir karar mı gerekli mi? Bu gibi işleri en iyisi bir kişi görür. Bizi herhalde hiç içi sızlamadan öldürecek, çünkü zindancılarımızın da canına tak dedik.

Vasiyetnamemi bu akşam mı yazsam acaba? Yazabilirdim, yeterki vasiyet edeceklerimi bileyim. Bende bol olan biricik servet kaçırılan yeteneklerimdir. Ne güzel!

Ben, Isfahan'lı Sadi, Doğu'nun birinci ozanı olmak; yada elli yıl denizlerde dolaştıktan sonra, sıcakkanlı Rum kadınları ve koyu şarap yurdu olan Kıbrıs'a iki çuval altınla dönen bir korsan olmak; yada, örneğin, canını Viyana savaşında veren ve ruhu doğrudan doğruya cennetlik olan Yenişehir alaybeyi-olmak; veya (haydi en yalınından alalım!) eceli kendi kentinde ve evinde, üç karı, sekiz levent oğul ve bir bu kadar da ay parçası kızın gözyaşları arasında karşılayan Edirneli bir bakırcı ustası olmak yeteneklerini vasiyet ediyorum. (Kime? İşte bütün güçlük de bunda ya!)

Evet, bir daha ele geçmeyesiye yitirdiğim bu yeteneklerimi, insanlığa (dünya vatandaşıyım ya!) vasiyet ediyorum. Âmin!

29.XII.1488

Oh, çok şükür! Sağ salimim. Bu gece de, şarap içmediğim, şiir yazmadığım ve güzel sevemediğim sayısız boş gecelerime eklendi. Sabah aydınlığı sonunda duvarın gediğinden süzülerek beni buldu; ben bu aydınlığı uyanık bekledim, zira uykuda ölmeyi istemiyordum. Evet, boş bir sabah daha başladı.

6.II.1489

İnanılmaz bir şey: Vilfranştayız! Kaderin acı bir cilvesi bu: Yedi yıllık bir tutsaklıktan sonra, Fransa'dan, gelişimizde ilk defa ayak bastığımız limandan ayrılıyoruz. Gelirken, bunun çok güzel ve tarihsel önemi büyük kısa bir ziyaret olacağını düşünüyorduk.

Gözlerime inanamıyorum: Artık Bruganöv'de değiliz! Demek, Burganöv dışında da dünya; maymun satrancı, rahip yüzlerinin kederli suskunluğu, bende kin uyandıran Baptiseur'ün üç renkli heykeli, şehir esnaflarının küçümseyen ilgisizliği ve günde üç kez yenilenen «Tanrı birdir!» selâmı dışında da yaşam varmış!

Yola çıkışımız kaçmaya benziyordu (bana öyle geldi ve yasaya tümüyle uygun olduğunu ancak bugün öğrendim). Ama Kraliyet Konseyi, yola çıkmamıza bir ay önce izin verdiği, ancak bir hafta sonra bu yolculuğu yasaklayan bir karar çıkardığı için, Blanşfor kardeş - benlik duygusu zoruyla bize açıkladığı gibi - kraliyet koruyucularına birinci mektubu göstermiş ve ikinci mektubu şövalyelerin kumandanının bilmemesi için ne gerekirse yapmış.

Şüphesiz, başka bir Antoan, Burganöv'e ulaşmadan önce yolda bir hendeği doldurmuş. Blanşfor, Kral'ın izin kararını okumak üzere şövalyeleri çağırmış, ve korkunç bir hazırlığa girişmişler. Şimdi öğrendiğime göre, - artık konuşmak tümüyle tehlikesiz, çünkü Vilfranş korsan kalesidir; korsanlar ve Papa'nın adamları ise âdeta kardeştirler - kaçırılmamız işine, Lionlu iki bankerden başlayıp, Dük dö Burbon'dan geçerek, Roma'nın kendilerine karşı alabildiğine cömert davrandığı Konsey üyelerine varıncaya kadar çok ünlü kişiler katılmışlar. Ve buna karşıt, VIII. Şarl bir hafta sonra sözünü geri alınış, ama neye yarar, artık iş işten geçmiş!

Blanşfor da sevinmekte acele etmiyor mu, bilmem. Çünkü mevsim kış. Deniz, Kap Fera'yı çılgınca döğüp duruyor, bir cehennem gürültüsü liman üzerindeki dik kayalarda yankılanıyor; gök yüzü, sis, soğuk serpintili bir rutubet ve rüzgârın uluması, her şey Vilfranş üzerine sarkmış; Fransa, konuksever kucağından usulcacık sıyrılmamıza sanki izin vermiyor.

Bizi zengin bir eve yerleştirdiler. Cem hemen şömineyi buldu ve ısınmaya sokuldu. «Demedim mi?» diye yakındı, «Beni kışın yolculuğa zorluyacaklarını biliyordum...» Bu kez bağır-

mıyordu, sanki yeniden dünyaya çıkışı ile bana nekadar gerekli olduğunu bir kez daha anlamıştı. «Sadi,» dedi, «söyle de sıcak şarap getirsinler! Biberi ve şekeri fazlaca olsun! Bütün mafsallarım ağrıyor.»

Nasıl ağrımasın! Hemen hemen birbuçuk yıl odasından çıkmamıştı. Ancak otuz adım atmaya olanak veren kale duvarı onu sanki çıldırtıyordu. Havasız bir yerde, per-perişan yatıp çürürken, şimdi birden dünyaya çıkarak fırtınalar içinde günlerce yolculuk yapmak dile kolaydı.

Biberli sıcak şarabı iri iri yudumlarla içmesini seyrediyordum. Sırtı ve omuzlariyle yaşlanmış görünen bu bitkin adam, yalnız ihtiyarların ve kundak bebeklerinin o anlamsız gücüyle bardağa sarılmıştı. Onu elinden aldığım sırada, ansızın ellerime sarıldı: «Sadi, hiç olmazsa yatağını iyice ısıtacaklar mı acaba? Bak, söyle, buyur!»

Çoktandır bana dokunmamıştı, değmesinden kaçınıyordum. Esrar içenlerin elleri, hiç sevmem, nemli, soğuk terden yapış yapış olur. Elimi, hem tiksinti, hem utançla çektim; ancak ölmekte olanın odasından çıkmak için böyle acele ederiz. Cem'in yatağı ile gereğinden fazla ilgilendim, çünkü Vilfranş'ta bir Vatikan karaveli ile belkeyenlerden bir düzine Papa askeri, çok değerli konuklarını memnun etmek için etrafımızda dört dönüyorlardı.

Çok değerli konukları, yatarken soyunma dileğinde bulunmadı. Çarşaflarının kaygan olmasından korkuyormuş.

Az kalsın, «Ya nasıl olmalı?» diye bağıracaktım. İyi ki kendimi tutabildim. Yoksa kavga edecektik.

Sonunda, onu yatırdım, örttüm. Yalnız kalmaya can atıyordum. Bilincimin Burganöv'deki açlığından sonra, şimdi kendimi oburcasına yediğim bir yemekten kalkmış gibi buluyordum. Kafamda bir yığın izlenim, önsezi itişip kakışıyordu. Tanrım, tutsak olarak ölmeyeceğim, bana kaçma fırsatını bahşedeceksin değil mi?

Koruyucuların omuzları arasından sıyrılıp geçiyordum.

Bana engel olmuyorlardı. Vilfranş'tan kuş bile uçamazdı. Gide gide sahilboyu sokağında buldum kendimi. Dalgaları, gökyüzünün kayalara, kayaların gökyüzüne yansıttığı uğultuları dinlemek istiyordum. Burganöv'ün uyutucu sessizliğinden sonra, bu uğultu, yaşayış demek olan bu gümbürtülü çalkantı, bu dinmeyen hareket beni sarhoş etmişti! Yeniden yaşamaya başlıyorum.

Ayak seslerini duymadım, kış fırtınasında kaybolup gitmişti galiba, ama omuzumda duyduğum bir el beni adamakıllı ürküttü.

«Sadi!»

Yabancı bir sesti bu adımı söyleyen. Korsanlar limanında kimlere raslamazdı insan!

«Sadi» diye yineledi, «Tanımıyor musun beni?»

Şapkasını çıkardı. Sahilboyu pencerelerden vuran yarı aydınlıkta Renie duruyordu karşımda. Yani ilk kaçışımızı düzenleyen trubadur. Roşeşinar'dan olacaktı galiba.

«Kardeş!...»

Böyle bağırmamla, dul kalmış bir kadın gibi göğsüne kapanmam da bir oldu. Besbelli, artık ben de oynatmaya başlamıştım, çünkü ağlıyordum.

«Sadi, Tanrı gereğini versin!» - Renie ne yapacağını bilemiyor, şapkasiyle yüzümden gözyaşlarını siliyordu. - «Sağlığınız nasıl, iyi misiniz, Sadi?»

Sanırım «Evet» diye cevap verebildim. Ve yavaş yavaş kendime geldim.

«Roma, ne de olsa, Burganöv'den iyidir, değil mi dostum?»

«Evet, iyidir, Renie.»

Bu kırık-dökük sözler arasında uzun uzun susuyor, ikimiz de heyecanımızdan utanıyorduk. Ama Renie birden cesarete gelerek:

«Sadi,» dedi «bir ay önce şiirleriniz elime geçti. İtalyanca. Şaşakalmıştım. Benim şiirlerim mi?... Ne şiirleri?

Ve Renie, ben sanki karşı koymuşum gibi, heyecanla konuşmasını sürdürdü:

«Evet, gerçi bir çevirinin, orijinalden, Papa'nın Sultan Bayazıt'tan uzaklığı kadar farklı olduğunu biliyorum. Ama, yine de şaştım, Sadi. Bakın... var gücümle ulaşmak istediğim... bizim şiir sanatımızın önündeki yeni... şey, yeni amaçların örneği olan şey sizde var ve siz bunun üstadısınız, Sadi. Hem henüz deney belirtileri ve pürüzleri taşıyan bir yeni değil, işlenmiş, pürüzleri giderilmiş, kristal temizliğinde bir yeni... Sizi kıskandım, Sadi. Sizi gücendirmiyorum herhalde değil mi? Siz bir ustanın daha büyük ustaya asil imrenişini anlarsınız.»

Ağzımı açıp tek bir lâf söylemiyordum. Şaşkınlıktan. Şiirlerim, ustalık, yenilik veya olgun gelişme... Bunlar bilincimin çok derin, çok karanlık bir dönemecinde nasıl da çoktan kaybolup gitmişti! Bir zamanlar yaratan ben miydim? Limanlarda, pazar yerlerinde ve ordugâhlarda türküleri söylenen Sadi ben miydim? Ben mi?...

Vilfranş. Islak bir sokak. Kış denizinin sayısız dalgaları bu sokağı yalayıp duruyordu. Çöken sisin ve soğuğun içinde birkaç donuk aydınlık göze çarpıyor, kraliyet, Papalık ve Rodos temsilcilerinin yığın yığın hükümdarımın başına üşüştükleri ev ışık saçıyordu... Ve beride iki ozan, kendilerini tanımayan ve kendilerinin de tanımak istemedikleri bu küçük dünyanın ortasında anlamsız ve donakalmış duruyor, şiirin yasalarını tartışıyorlardı.

Evet, gereksiz olan yoktur, her şey olabilir. Belki de sağduyudur ve buna dayanan bir düşünce, benim geçen akşam Renie ile karşılaşmamı dilemiştir.

«Sadi,» diye sürdürdü Renie. «Rica ederim beni iyi anlayın: Kaçın buradan, Sadi! Cem Sultan'ın değeri isterse bir milyon değil, üç yüz milyon duka olsun, ama sizin feda ettiğiniz çok daha büyük, Sadi! Cem Sultan'ın adı unutulduktan sonra, yüzyıllar boyunca sizin şiirleriniz okunacak. Ona değil, size hizmet edilmesi gerek. Cem Sultan sizin ayaklarınızı yıka-

malı ve size şarap sunmalıdır! Ve sizin içkiliyken söylediğiniz şiirleri yazmak için okuma-yazma bildiğine şükredip mutlu olmalıdır, Sadi!»

Ürkek bir sesle dedim ki:

«Ben artık yıllardır tek bir mısra bile söylemedim, Renie...»

Renie sanki mahkeme kararı okurcasına:

«İşte dünyanın en büyük günahı!» dedi. «Yeryüzünde gerçek yada kendi kendini ilân etmiş sultanların hepsinden çok daha ender bir varlık olan ozan Sadi'nin yedi yıl susmasından ötürü insanlığın kayıbını kim ödeyecek? Başınızı alıp gidin buradan, Sadi! Her ağacın ve her taşın bir şarkı ilham ettiği, binlerce kulağın bu şarkıyı beklediği evinize, yurdunuza dönün! Yalvarırım size, gidin, Sadi!»

«Bunu düşündüğüm oldu, Renie!... Ama Cem'i nasıl bırakabilirim? O bir biçaredir, hem de nekadar, bilemezsiniz. Günden güne de düşüyor.»

«Size ait olmayan bir şeyi bırakacaksınız, Sadi! Siz sanki Tanrı vergisi dolu bir dağarcıksınız ve vergi dediğimiz bu yeteneği sonuna dek kullanmadan ölmeye hakkınız yok. Türküleriniz insanlığın malıdır; ölümünüz bir uçuş kadar hafif olsun diye, onları sahiplerine dağıtınız. Sadi! Yoksa, ölürken, bu türküler, can çekişmekte olan gebe kadının acısına benzer bir acı verecek size.»

«Siz bende bir şeyler kaldığına inanıyor musunuz, Renie? Artık yedi yıldır yabancı toprağa dikili bir bitki gibi hastayım...»

Reine içini çekti ve bana çok anlamlı gelen bir sesle:

«Ooo, Sadi!» dedi.

Artık dönmeliydim, beni arayabilirlerdi. Renie'nin Vilfanş'a neden geldiğini bile sormadan ondan ayrıldım. Hâlâ kendimde değildim. Renie elimi bırakmadan:

«Sadi.» dedi, «Küçük Şarl dediğiniz Şarl Savoyski dün öldü.»

Birden haykırdım:

«Küçük mü? Niçin? Kim? Şarl bizim burada biricik gerçek dostumuzdu, Renie!...»

«Söylendiğine göre, Şarl, sizin Vilfranş'a yolculuğunuz sırasında Cem'in kaçırılmasını istemiş. Her şey hazırmış. Seksen kadar yeminli şövalye, dün sabah Şamberi'den sahile doğru ilerleyerek Avinön altında koruyucularınıza saldırmak düşüncesindeymişler... Ve... sabahleyin Şarl uyanmamış. Zehirlenmiş, diyorar...»

«Tarikat mı, kralık mı zehirliyen?»

Renie'nin omuzlarını kavramıştım ve sanki, gözlerinde heyecan okunan o çok güzel, ak-pak yüzlü oğlanın ruhunun ve vucudunun katilleri arasındaki pazarlıkta hazır bulunmuşmuş gibi onu sarsıyordum.»

«Hep bir değil mi, Sadi? dedi. Kim olursa olsu, hep aynı ölümcül karanlık güce bağlıdır. Şarl... Fransa'nın trubadurları yetim kaldılar, benim ozan kardeşim, Sadi!»

İnsanın soluğunu kesen fırtınanın içinde haykırıyordum:

«Artık dayanamam, istemiyorum, Renie! Birbirinden değerli pek çok kişi ölüp gitti Cem uğruna... Onları benim bildiğim kadar tanımış olsaydınız!»

Ve sonra, sanki karanlığın kulakları varmış ve ben de bir sır açıklıyormuşum gibi, fısıldamaya başladım:

«Şu da var ki, birkaç yıl önce bu kurbanların yaptıklarını yerinde buluyordum: Bir dâva uğruna yüzlerce kişi hayatını verirken, bugünedek bilinmeyen, ozanların ve ileri düşüncenin üstadı olan bir hükümdarın zaferleri sözkonusu olurke, kurbalara neden acıyacaktık? Halbuki bugün... Renie, siz Cem'i şimdi görmediniz, değil mi?»

«Hayır.»

«Şimdi de ben sizi kıskanıyorum. Daha bu gece çekilip gidin, Renie, çünkü yarın sanırım Cem'i İtalya'ya göndermek üzere gemiye bindirecekler ve gündüz gözüyle gösterecekler. İyisi mi, onu görmeden buradan uzaklaşın, dostum! Şarl Sa-

voyski için, acı çektiğimizi değil, hizmet ettiğimizi düşüneri bizler için, böyle hareket edin ki, ağırınıza gitmesin...»

Rene ancak «Peki!» diyebildi. Ve biraz sonra ekledi:

«Madem öyle, özellikle siz, Sadi, buradan gitmelisiniz!»

Renie sis talazı içinde kaybolup giderken, ben kaldığım yerde düşünüyordum: «Teşekkür ederim, Renie. Buradan defolup gitmemi doğru bulduğundan ötürü teşekkür ederim sana...»

28.III.1489

Bu son ay içinde öyle bir olaylar anaforuna kapıldım ki, bir an bile özgür kalamadım. Kısacası: Artık dünyaya çıktık, ve dünya işlerinin ortasındayız. Batı'nın kalbi Vatikan'da, kral-lara ayrılan odalarda oturuyoruz. Dofine ve Overn'in taşra şatoları artık kötü bir rüya; Bürganövdeki tabuta benzer hücrem de bir düş.»

Bir aydır, Cem'in bir zamanki düşlerinin gerçekleşmesine tanık oluyorum. VIII. İnokentiy, büyük seferin büyük hazırlığı içinde; elçileri Cem'in imzasını taşıyan mektuplarla Avrupa saraylarını dolaşıyorlar; Cem hemen hemen her gün, şu veya bu kral, ya da dükün temsilcisiyle görüşmede hazır bulunuyor, bu temsilciler kendisine destek sözü veriyorlar, karşılıklı yazar formülleri sunuyorlar. Siyasetin büyük kazanı içinde kaynıyoruz.

Olur iş mi? Hani biz Yoanitler Tarikatı'nın veya Fransız Kralının - tüm kimin, sonuna kadar anlayamadık - malıydık ya! Ben artık yüksek seviyede ilişkiler düzenlemekten, çevirmenlik etmekten, hükümdarımın adına ve sık sık onun haberi bile olmadan görüşmelerde bulunmaktan yorgun düşüyorum. Nasıl bir kasırgaya tutulduk ve bu kasırga bizi ne zamana kadar sürükleyecek, bilmem.

İlk günlerde korkunç bir bitkinlik duyuyordum; sesleri, gürültüleri, gerginlikleri unutmuştum. Bütün Roma (gerçi Roma'yı hâlâ gezip görmüş değilim, işten başımı alamıyorum), o mermerleri, goblenleri, altın kaplamaları ve heykelleri ile bütün Vatikan, önümde, göz dayanmayacak kadar aydınlık bir

lekeye dönüşerek parıldıyordu. Sonra her şey yerli yerine gitti ve ben de - ben, Sadi, Cem Sultan'ın biricik soylu yakını, Vatikan'ın onur konuğu - bunların ortasında kendi yerimi buldum.

Roma'da karşılanışımızı ve yerleştirilmemizi şöyle derli - toplu anlatmak gerekirse, öyküme gemimizin demir attığı Çivita Vekia'dan başlamalıyım. Gemi, denizde haftalarca süren fırtınadan sonra, 13 mart günü gelip demirledi. Rahip kardeşler Fransa'dan bir an önce uzaklaşmamız için ne gerekirse yapmışlardı, çünkü sonraları öğrendiğime göre, Kral, Burganöv'ün boşaltıldığını öğrenir öğrenmez peşimizden iki bin kişilik bir ordu göndermiş. Bu ordu soluk soluğa Vilfranş'a indiği zaman, bizim artık denize açıldığımızı anlayınca, ellerini elden gelmezlikle çırparak bakakalmış. Ne var ki, deniz bunun öcünü bizden aldı: Fırtına bizi oradan oraya atıp savurdu, gemimizi eşlik eden gemilerinden ayırdı ve biz, Çivita Vikia'ya yalnız başımıza, tıpkı kuytu yer arayan pişman korsanlar örneği sığındık.

Gemi bizi Çivita Vekia'dan Ostia'ya götürdü ve oradan Tiber nehrine girdi. Böylece, İtalya topraklarına ta Roma önlerinde, Porta Porteze'de ayak bastık. Kendimizi birden ortasında bulduğumuz rengârenk çevre ve suların çok gürültülü çalkantısı beni öyle şaşkına çevirmişti ki, karşılanışımızı anlatacak söz bulamıyorum. Yalnız, bayramlıklar giyinip süslenmiş bir atlılar kalabalığının törenle bize doğru geldiğini ansıyorum. Sonradan öğrendim ki, bunlar, Vatikan senatörlerinin, yabancı heraldlerin, seremoni - mayster'lerinin ve daha bizim bilmediğimiz bir sürü rütbe ve isimler taşıyan kişilerin öncülüğündeki kardinal ve Papa koruyucu birliğiymiş.

Dikkat kesilmiştim. Gözlerimi bu görüntüden ayıramıyordum. Batı ile ancak şimdi yüzyüze geldiğimi seziyordum. Buraya kadar gördüklerimiz, taşra şatoları, küçük çapta soylular, Güney Fransa'nın yoksul köylüleriydi. Bunlara, Konstantinopol, Nicea, Bursa ve İzmir'in seviyesinden bakarak değer biç-

mek kolaydı; ama burada, İtalya'da her şey bambaşka: Burası Batı mimarisinin doruğu. Ve benim daha bu mimariyi değerlendirmek için ölçüm yok.

Biraz sonra bu düşten uyanacağını bile bile, böylesine beklenmedik bir görkem önünde hayranlıktan şaşıp kaldığımız sırada, bizi karşılamaya gelenler arasında bir kargaşalık oldu. Yayalardan bazıları atlılar arasına karışıyordu, atlılar da onları bir hayli kabalıkla durduruyorlardı. İtalyanca konuşmaları, bana devamlı bir kavga gibi geldi.

O zaman son derece parlak giyimli bir soylu (sonradan, VIII. İnokenti'nin kanuni olmayan oğlu Françesko Tsibo olduğunu söylediler) araya girip, birilerine yol açtı. Şaştım. Bunlar bizimkilerdendi! Roma aristokrasisi arasında, şaşkın ve dargın, hergünkü giysileriyle on mümin duruyordu.

Çevirici, Tsibo'nun buyruğunu bildirdi onlara:

«Hayır, Cem Sultan'la konuşmayacaksınız!»

Bizimkiler duymamış gibiydiler. Cem'e bakıyor ve sanki onu hayran gözleriyle içiyorlardı; beyazlara ve altınlara bürünmüş Cem'in kişiliğinde Fatih'in oğlunu görüyorlardı. Cem'in yedi yıl önceki halini bilmedikleri için, şimdiki görünüşü onları hiç üzmüyordu.

Cem, ancak o anda usuma geldi. Bizimkilerden on kişinin Roma'nın yüceliği ortasında aşağılanması bile Cem'de bir tepki yaratmamıştı. Müminlerinin coşkun heyecanı ve acıları kendisini hiç ilgilendirmiyormuş gibi onlara yorgun ve alık alık bakıyordu. Derken, o tanımadık müslümanlardan biri, üç kez secdeye gelip Roma kaldırımını öperek bize doğru, hükümdarımızın atına yaklaştı, yüzünü önce atın sağ ayağına, sonra üzengiye sürerek Cem'in çizmesine yapıştırdı. Bu gelenek bizim olamazdı. Kimindi?

Cem hırıltılı bir sesle:

«Kalk!» dedi.

Kayıtbay Sultan'ın elçisine söylediği ve söyleyebileceği biricik sözü buydu.

Elçi sonra benim omuzuma yaslandı. Yaşadığı heyecanların ve uğradığı hakaretlerin parça parça ettiği bu zavallı, bana üç aydır çektiği çileyi anlatmaya çalışıyordu. Halifeyi belki mali bakımdan çökertecek, ama Osmanlı baskısından belki de kurtaracak olan büyük bir para karşılığında Cem'i almak için Kutsal Taht önündeki boşuna çabalarını sayıp döküyordu. Roma'da üç ay kalmış ve üç ay boyunca, çeşitli kardinaller yarı söz vermeler ve resmî sözlerle ona zaman kaybettirmişlerdi. Artık dayanağı kalmamıştı. Vatikan'a kadar yolumuz boyunca, bana «Cem Sultan'ı almalıyım!» sözünü yineleyip durdu (bunun için yolu nasıl geçtiğimizin ayrıntısına varamadım, gözlerimin önünde her şey fırıldak gibi dönüyordu). Ve bu elçi sonunda dedi ki: «Bayazıt'ın gemileri Akdeniz'dedir, Rodos'u, İtalya sahillerini baskı altında tutmaktaydı. Öyle görülüyor ki, Papa, İtalyayı, yalnız İtalya'yı koruyabilmek için Cem'i buraya alıyor. Bayazıt, kardeşinin Roma'da bulunduğunu öğrenince, İtalyanlara karşı dikkatli davranacak. Ya bizler? Ya Korvin? Batı, sorunun yalnız şu veya bu toprak parçasının Osmanlılarca alınmasını önlemesinden ibaret olmadığını nasıl da anlamıyor? Osmanlılara karşı saldırı, ölüm-kalım savaşı gerekli bize! Cemin bir seferi. Mehmet'in imparatorluğunu içten çökertebilir, yoksa her şey biter!»

Yolumuzun iki yanına binlerce insan yığılmıştı. Roma, Cem efsanesini görmek için yollara dökülmüştü. Bu efsane ise, beni çıldırtan bir ilgisizlikle eyerin üstünden boyuna baş sallıyordu. Yani bu Cem artık kendi üzerinde en küçük bir çaba yeteneğini de mi yitirmişti? Şimdi, olayların ortasındayken ve her şey bu olaylara bağlıyken, yedi yıldır kakılıp kaldığımız çıkmaz sokaktan kurtulabilmek için bütün güç, düşünce ve her şeyimizi ortaya koymayı boyun borcu bileceğimiz zamandı!

Kanını esrardan arındırmak, onu bu dalgınlığından kurtarmak için yakasına yapışıp iyice sarsmak geliyordu içimden. «Cem! Cem! Bizim de günümüz geldi. Umutlarımız bu gündedir! İşte bu gün, Cem!» diye haykırmak istiyordum.

Ama ne çare, bunları bir anda da söylemiş olsam, aynı sonucu alacağımı biliyordum.

İşte böyle, Roma'ya varışımızdan, Papa'nın kentindeki en özenli odalara yerleştirildikten, nice elçiler ve haberciler kabul ettikten birkaç hafta sonra da, Cem Burganöv'deki tutumunu nokta kadar değiştirmiyor. Sabah geç saatlere kadar yataktan kalkmıyor ve onu insan önüne çıkabilecek şekilde giydirmeye kalkışan herkesi (artık ona hizmet eden yalnız ben değilim, çevresinde sanki bir uşaklar ordusu koşuşuyor) en çirkin sözlerle kovuyor. Nihayet, ben de, usu noksan birine karşı başvurulan yollarla, yani çocukça aldatmalar, oyalamalar ve suçsuz yalanlarla, onu her nasılsa hazırlıyorum. O zaman artık ağzını bir daha açmayasıya kilitliyor ve benim günlük çilem de böylece başlıyor.

Biri, diyelim ki Venedik'in elçisi geliyor. Hükümdarıma bir şeye dair haberler veriyor, kabulünü yada diyeceğini bekliyor. Evet, bütün bunların İzmir veya Nis alanlarında gördüklerimden daha gerçek olmayan temsillerden ayrıntısız bulunduğunu, bizi enayi yerine koyduklarını, olayların Cem'in dileği ve isteği filân gözönünde tutulmadan çözümleneceğini, dünyanın kendi seyrini, kendi yasalarını izlediğini ben de biliyorum. Peki! Ama her oyunun da kuralları var. Madem yıllarca önce biz bu oyuna gözümüz kapalı girmişiz, öylcyse sonuna kadar oynamak zorundayız, yoksa doğrudan doğruya zehirlenelim, daha iyi... İşte böyle bir durumda Cem'in ilgisiz ve suskun tutumu beni deli ediyor.

Artık anlamaya başlıyorum ki, o artık çığlıkları yada sesizliği ile, dalgın tembelliği yada taşkınlığı ile oyundan çıktığını ve biz hepimiz sıkıntıdan çatlasak da, kendisinin artık asla oyuna katılmayacağını kesinlikle bildiriyor!

E öyle ya, ben de ne diye şaşıyorum? Cem bana bunu daha Burganöv'e gittiğimiz sırada bildirmiş ve «Bundan sonra ne olursa olsun bensiz olacak!» demişti. Cem'in davranışlarının ilk bütün bu yıllar boyunca bir çarktan başka bir çarka geç-

miş, böylece aktarılan bu itici güç, orda çok ağır ve karmaşık bir şeyi davranışa getirmiş ve biz ancak bugün o unutulan başlangıç hamlesinin sonuçlarına tanık oluyoruz. Ne tuhaf şey! Taptığım Cem'in doğradığı aşı kaşıklamak üzere bütün usumla yanında kalmak mı kısmetti bana? Çünkü gerçekte ben, tüm dünyadaki kaynaşma ile Cem'in çılgınlığı (neden çılgınlık diyorum, Cem'in oyundan cayışının belki bir anlamı, hem de derin bir anlamı var) arasında bir perde gibi duruyorum. Beriden ve öteden gelen amansız baskıya artık pek az dayanabilecek bir perde. Bu baskı da her yandan o kadar güçlü geliyor ki!

Papa'nın en yüksek rütbeli adamları her saat gelip, Cem Sultan'ın, Kayıtbay'a veya Bursa'da satın alınmış bir yeniçeri ağasına yazılmış bir mektubu imzalayıp imzalamayacağını öğrenmek istiyorlar; Venedikli elçi Napoli'nin ihanetinin yapılması düşünülen sefer için çözümleyici olacağını Cem Sultan'a en ince sözlerle bildirmek istiyor, Fransız heraldı, kralla kişisel görüşmeden (böyle bir görüşmeyi hazırlamak için yedi yıl az gelmişti galiba krala!) Fransa'dan ayrıldığımızdan ötürü derin teessüflerini bildirmek üzere Cem Sultan'ı ziyaret ediyor. İnsanlar, insanlar ve konuşmalar! Ve ben, Sadi, Renie'nin birkaç hafta önce açıkladığı gibi, Tanrı vergisi ürünlerini halk arasına yaymak için yaratılmış olan ben, bütün bu efendiler arasında çarkları gevşemiş bir saraylı gibi dönüp duruyor, onlara sanki hükümdarımın görüşünü iletiyor, mektuplarının şimdicik imzalanacağına kendilerini kandırıyor, çok ince davranıyor ve sıkıntıdan geberiyorum.

Aman! Saydığım bu ivedili devlet adamları, akşamları, o gün dünyanın kaderiyle çok ilgili bir iş yaptıkları düşüncesiyle saraylarına dönüp, şölen masasında içki ve işrete daldıkları zaman, ben odamda oturuyorum. Biraz ötede, pırıl pırıl altın yaldızlı bir kapının ardında Cem uyuyor, hem de daha ortalık kararmadan uykuya dalmış bulunuyor. Horladığını duyuyorum; esrar yüzünden yada yağ bağladığından ötürü çok

horluyor belki. Nihayet, perde inmiştir. Ertesi sabaha kadar. Yarın «Cem olayı» adı verilen güldürünün yeni bir perdesi başlayacaktır.

Bu ilk perdeler arasında, Vatikan,da geçirdiğim ilk gece, nerdeyse hüngür hüngür ağlamaya başlayacaktım; çünkü tüm bunlara dayanabilecek durumda değildim. İkinci gece gülüyordum artık. Evet, öyle. Sırtımı kapıya dayadım ve bir kaçık gibi gülmeye başladım. Kendi kendime : «Nekadar haklısın Cem!» diyordum. «Dünyanın lâyık olduğu tek şekilde davrandığının yani onun yüzüne tükürdüğünün kendin bile ayrıntısına varmıyorsun!»

Bu, o beşinci akşam, on beşinci perdeden sonra ise, ne ağlıyor, ne de gülüyorum. Alıştım sanırım.

20. IV. 1489

Papa'yı ancak dün gördük. Bizim için yaşam o kadar zincirleme törenlerle çevrilmiş, o kadar çok ziyaretcimiz oluyor yada bilmem kimleri ziyaret ediyoruz ki, hani bir sabah gelip de «Sadi, sizi bugün hazreti Tanrıya takdim edecekler!» deseler hiç hayret etmeyeceğim.

Vatikan koridorlarında Cem'in peşinden yürüyorum. Yürüyor ve Minotavır'ın tam burada yaşaması gerektiğini düşünüyorum. Yürüyor ve çeşitli işlerimi düşünüyorum. Bir zamanlar Cem olan bu varlığın çevresinde dünya hükümdarlarının örmekte oldukları ilişkilerin, ilişkiler oranının, davranış ve karşı davranışlarının bileşikliğini kavrayabilecek durumda olmadığımdan güvenim var artık. Aynı varlık, yine beyazlara ve altınlara bürünmüş olarak, bir sarhoş güveniyle, evet, ancak bir sarhoşun gülünç yüceliğiyle önümden yürüyor. Papa'nın yanına gidiyoruz.

Doğal, göz kamaştırıcı bir görken (bunu artık ekmekmiş, tuzmuş gibi bir kanıksama ile kabul ediyorum! Öyle ya, sonunda biz Konstantinopol'ü görmüşüz). Kutsal Papa, kanıtsız D'Obüson'a da; Blanşfora da, sevgilisi, çocukları ve torunlarıyla bütün rahipler tayfasına da benziyor. VIII. İnoken-

tiy, bize, eğer daha Rodos'tan çok iyi tanımasaydık, taşları bile ağlatabilecek olan içten iyilik dileklerini ve sempatilerini sunuyorlar!

Bu kez artık Cem'in deliliği ile toplum arasında perde gibi durmayacağım. Burada Cem konuşmalı. Hele dinleyelim.

İnokentiy, ona sefer hakkındaki tam plânını açıklıyor. Dediğine göre, hıristiyan hükümdarlar arasındaki bütün anlaşmazlıklar neredeyse ortadan kalkıyormuş. Yine Papa'nın sözlerine göre, bunlar çocuk oyuncağından ayrıntısızmış, Önümüzdeki bahar, Roma'da, bütün Avrupa güçlerinin bu yüce dâvaya ne kadar ordu ve para ayıracaklarını bildirecekleri özel bir kurultay toplanacakmış. Ve kurultaydan hemen sonra da sefere girişilecekmiş. Ve bu, şimdiye kadarki haçlı seferlerinden hiçbirine benzemiyecek, üstün bir sefer olacakmış!

Deneyli ve bilge bir adam olduğunu işittiğim VIII. İnokentiy'in açıklamasını dinliyordum. Şimdi Cem'i ne diye deli saydığımı düşünmekten kendimi alamıyorum. Çünkü Papa'nın sayıklaması Cem'inkinden ayrı görünmüyor! Antlaşmalar, kurultay, sefer! Siyaset denizine açılan küçücük körfezimden (Vatikandaki odacığımdan) ve yalnız bir ay içinde, ben, hıristiyan Avrupa'nın sözkonusu görüşbirliği hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olabildim. Benim çevremde, bir canlı cesedin hizmetkârı olan Sadi'nin çevresinde, on devletin curnalcıları ve hafiyeleri pervane gibi dönüyor, bir şeyler açıklayayım, bildireyim, etki yapayım diye bana bir ay içinde sekiz defa rüşvet sunuyorlar; Cem'in odasını hiç terketmediğim halde, - bilmem ki ne zaman - en az on çift el odayı arayıp tarıyor ve ben bunu darmadağın bıraktıkları şeylerden anlıyorum. Evet, hıristiyan Avrupa'nın korkunç, acımaksız, utanmaz, aldatıcı görüşbirliği bu!

Cem'in duvar gibi anlamsız yüzüne bakarak umutsuzluğa kapılan VIII. İnokentiy bana döndü:

«Hükümdarınız buna ne diyecekler?»

Cem'e sordum. «Hım» cevabını bekliyordum yine. Ama

(oo, Cem'i canlı ceset ve yağlı bir hayvan olarak tanımladığım sözlerimi nasıl geri alsam!) Kutsal Papaya gözlerini öyle bir dikti ki, o kepengi yarı inik gözünü bile açtı. Ve mutlulukla çevirdiğim şu sözü (Cem'in deliliği belki beni de sarıyordu) açıkça söyledi:

«Ben haçlı seferine katılmayacağım, Papa hazretleri!»

«Ne?!»

Eğer kişiliğine sahip olabilme din adamlarında aranan bir nitelikse, Kutsal Papa buna başdöndürücü derecede yetenekli olmalıydı. Ama VIII. İnokentiy herşeyini o an kaybetmiş bir bankere benziyordu. Bu «Ne?!» yi bitkin bir sesle yineledi. Ve neden sonra yine bana dönerek şöyle dedi:

«Hükümdarınız galiba iyi değil.»

«İyidir,» dedim, «tamamen aklı başındadır.»

«Ama... neden? Nasıl?»

Kutsal ihtiyar hep aynı şaşkınlık çıkmazı içinde dönüp duruyordu.

Çevirdim.

«Çünkü müminlere karşı kâfirlerden yana savaşmak istemiyorum!» (Kısa ve açık.)

«Peki, ya sekiz yıl önce kimlere teslim oldunuz? Bizim yanımızda işiniz neydi? Bize neden birlik ve destek, karşılıklı yarar ileri sürdünüz?»

İnokentiy kendinde değildi ve bu çığlıklar onu inanırım ölüm saatinde de izleyecek, topyekûn hıristiyan vicdanının hükümdarı olan Papa'yı bir insan eskisinin böyle en yalın, âdi diyebileceğim, öfkeli bir kızgınlığa nasıl sürükleyebildiğini ansıyacaktı.

Papa hazretleri sesini daha da yükselterek sürdürdü:

«Siz ne konuştuğunuzu biliyor musunuz? Ne zannediyorsunuz, kralları, prensleri ve kardinalleri istediğiniz gibi oynatacağınızı mı düşünüyorsunuz yoksa? Ben bu sefere yıllarca emek verdim, yüzsuyu döktüm; bu sefer benim hükümranlığımın çelengi olacak! E onu siz mi suya düşüreceksiniz?»

Papa iyi ki, çenesini tuttu, yoksa nerdeyse sokak küfürleri bile savurabilecek durumdaydı.

Ben gene çevirdim. Oturduğu yerde iyice arkaya yaslanmış olan Cem aynı ilgisizlikle bakınıyordu. Hayır, durun, bu «oh olsun» diyen alaylı bir tebessüm, Cem'de iki yıldan beri görebildiğim ilk duygu idi.

«Küfredin, ağzınıza geleni söyleyin, Papa hazretleri! Lütfen, sıkılmayın! Ve siz nekadar küfretseniz, yine de, kendini düşmanına tutsak eden kişi için yeteri kadar aşağılayıcı bir hakaret deyimi bulamayacaksınız. Bulamıyorsunuz, değil mi? Yoktur. Henüz bu bulunmamıştır.»

Ve gene çevirdim. Artık kime bakacağımı bilemiyordum. İnokentiy'e mi (Papa, bu adı büyük kuklanın birden adam olup çıkıvermesinden alabildiğine şaşkına düşmüş, donakalmıştı), yoksa Cem'e mi?

Tanrım, yeter! Ben defolup gitmeliyim, ama gidemiyorum! Cem ölmemiş daha; esrar ve tiksintiden zehirlenmiş tulumunun bir köşeciğinde hâlâ bir parçacık Cem yaşıyor. Bu Cem gitgide daha ender anlarda ortaya çıkıyor; ama bu ananlar, benim için, kendini adamış kurban için Tanrı bağışı anlarıdır. Cem ölmedi, bugün ben o horlayan, küfürler savuran, kendini salıvermiş olan tembeli değil, Cem'i gördüm. Cem unutulan bütün onurunu tek bir cümle ile korudu. Cem, kendisinin ve benim, Rodostaki mahpuslarımızın, uğruna ölenlerin öcünü aldı.

İnokentiy, öfkesini benden alırcasına bağırdı:

«Tanrı aşkına dışarı çıkarın şunu! Biz Cem'in adıyla Cem'siz de durumu idare ederiz. Adını bari geri almayacak, değil mi?»

Cem, yüreğimi paramparça eden sonsuz bir bitkinlikle: «Hayır,» dedi. «Onu geri alamam...»

22. IX. 1489

Burada geçirdiğimiz ilk günlerde tören, resmi - kabul ve önemli görüşmeler yağmuruna tutulduğumuzdan yakındığını

düşünüyorum şimdi. Roma'daki yaşantımızı belirleyen Cem - İnokentiy görüşmesine kadar sürmüştü o günler. Artık çevremizi yeniden sessizlik sarıyor. Yine sadece nöbetçiler dolaşıyor. Onlardan biriyle, Antoan dö Jimel'le yine dost oluyorum. Çünkü Fransız Kralı, koruyucular arasında kendi koruyucularını bulundurma hakkını koruyor. Cem olayında bu kez aldatılan ülke olan Fransa, ödeşme çabasında. Antoan bana son haberleri ulaştırıyor; Fransa'da bulunduğumuz yedi yıl boyunca, Cem Sultan'la VIII. Şarl arasında bir buluşmaya olanak vermemek uğruna tarikatın çevirdiği dolapları anlatıyor. Rahip kardeşler, Cemin her yabancı hıristiyanın üzerine çığlıklar ve yumruklarla atıldığını tam Mağribi olduğunu gösterdiğini söyliyerek küçük Şarl'ı aldatıyorlarmış. Antoan bütün bunları bana sır ortağı olarak bildiriyor, gönlümü kazanacağını sanıyor. Benim de, «Böyle boş masallara inandıktan sonra, senin kralına ne demeli?» diyesim geliyor.

Çok konuşkan, canlı, becerikli ve kötü bakışlı bir delikanlı olan Antoan, bundan başka, bana, Roma'da hemen hemen gün aşırı, kardeşini zehirletmek için Bayazıt tarafından gönderilen birinin kellesini uçurduklarını bildiriyor, Seyredilmeye değer bir görüntüymüş. Örneğin dün Ankonalı Kristofano'yu ibret için öldürmüşler. Gerçekte, birkaç ay önce teslim olarak kötü niyetlerini açıklamış ve eğer Papa başka birinin - Conbatista Centile - de aynı görevle Roma'ya gönderilmiş olduğunu öğrenmeseymiş, canını kurtaracakmış. Ve o zaman bu ikincisini ele geçiremediklerinden, dün birincisini hapisten çıkarmışlar, bir arabaya bindirmişler ve cellât arada bir etinden parçalar keserekten, Roma sokaklarında çırılçıplak gezdirmişler. Sonunda, orası - burası kesile kesile kütüğe dönen vücudu Kapitolya'da arabadan indirmişler, mengeneler, ateşte kızdırılmış kıskaçlar vesaire ile eziyet etmişler, bundan sonra dokuz yerinden şişleyip dörde bölmüşler ve dört parçasını şehrin dört kapısına asmışlar. Antoan şöyle tamamladı: «Ne yazık, göremeyeceksiniz, Sadi!»

Evet, ne yazık. Cem olayında gönüllü kurbanlar yetmezmiş gibi, şimdi de zehirleyiciler uyduruyorlar! Acaba bunlardan kaçı gerçekten zehirleyici, kaçı uydurma? Ama şu kötü bakışlı konuşkan Antoan'a bakıyorum da, bunun da Cem'le ikimizi elli duka karşılığında zehirlemeyeceğine inanamıyorum. Çevremizde dolaşan irili - ufaklı ötekilerden söz etmiyorum. Ve biricik inanılabilir sonuca varıyorum: Bayazıt ölümümüzü dilememiştir. Henüz istememiştir.

17. XII. 1489

Bugün Antoan, Cem'e bir türlü bildirmek cesaretinde bulunamadığım bir haber getirdi bana. Cem son zamanlarda yine devamlı bir taşlaşma durumunda. Bunun için bildiremiyorum kendisine kaygı içindeyim. Sizin anlayacağınız, Antoan, Mısır elçilerinin bir hafta önce Venedik'e geldiklerini bildirdi. Fatih'in dul eşinin, oğlu ile görüşebilmesi için, Roma nezdinde aracılık yapması ricasıyla Konsey'e başvurmuşlar. Bu gibi işlerde Batı'nın çalımlarına artık alışmış olduğu anlaşılan kadın, bu görüşme için yirmi bin duka sunuyormuş.

Ana.. Ya oğlunun acıklı durumuna dair haberler Kahire'ye kadar varmış, ya da Kayıtbay Cem'i alma umudunu kaybetmiş olmalıydı. Ve ana, yalvarıyor, çocuğunu görmek istiyordu. Şimdiden bahse girerim ki, izin vermeyecekler. Cem olayında anaya yer yoktur. Ona burada herkes Kayıtbay'ın veya Korvin'in, tek sözle karşı tarafın bir casusu gözüyle bakıyor.

Evet, bu haberi Cem'e bildirmeyeceğim.

26. III. 1490

İnokentiy'in, bir yıldır hazırladığı kurultay dün açıldı. Hiç olmazsa bir yıl süreceğe benziyen kurultayın daha açılış günü, sefer etrafındaki işlerin adamakıllı karıştığı açığa çıktı.

Sefere katılacağı ilân edilen Cem'i de, beni de oturumlara almıyorlar. Bunun pek önemi yok, çünkü neler görüşüldüğünü bize bildirmeyi yararlı bulanlar istemediğimiz kadar çok. Bu yolla, oturumlara katılmış gibi olduktan başka, Avrupa temsilcilerinin düşüncelerini de izliyorum. Onların görüşlerini

genelleştirmek gerekirse, şöyle diyebilirim : Her kral, yardımına karşılık Cem kendisine verilirse, seferi desteklemeye hazır. Hükümdarlar, artık Cem'in eşsiz güce sahip bir koz olduğunu da, Cem'in sonsuz bir altın kaynağı olduğunu da iyi biliyorlar. Fransa Kralı, Alman İmparatoru, Korvin, Napoli Kralı, Venedik istiyorlar Cem'i. Bunlar, Cem'i içtenlikle isteyen kalburüstü büyükler. Kalburaltı - hükümdarlar ise, sadece itişip kakışıyorlar, kazanma şansları yok. Acaba büyüklerden hangisi Cem'i ele geçirebilecek? Çünkü onlar, tarihin şaşıp kalacağı eşdeğerler ileri sürüyorlar. Örneğin, VIII. Şarl İtalya'daki mirası olan Napoli Krallığı üzerindeki haklarından vazgeçmeye hazır; Venedik Papalık ile savaş anlaşması, Napoli ise, artık yirmi yıldır savaş durumunda bulunduğu Papalık ile barış ileri sürüyordu. Ve daha böyle neler, neler! İnokentiy eğer Cem'i on parçaya bölebilir ve bunları şuna - buna dağıtırsa, Roma'nın mutlak üstünlüğünü sağlayacak.

Oyun, herşeye karşıt sürüyor. Cem'in on parçaya bölünemeyeceği ve dolayısiyle, sefere katılma yanı olarak Cem'e sahip olmayı ileri süren dokuz hükümdarın böyle bir seferden cayacağı (Cem'i almayacakları için) apaçık belli olduğu halde, kurultayda Osmanlılara karşı savaşın plânı görüşülmüş. Üç büyük ordu kurulması kararlaştırılmış. Birincisi Alman devletlerinin, Macarların ordularını ve Güney Doğu Avrupa'dan gelecek gönüllüleri içine alacak. İkincisi Fransız, üçüncüsü İtalyan ordularını. Papalığa, tutsak Balkan halkları ile ilişki kurup, savaşa onların nasıl katılacakları sorununu çözümleme görevi de verilmiş.

Öğrendiğime göre ,biricik tartışma, seferin generali sıması etrafında belirmiş. İki temel öneri varmış : Papa ve Kutsal Germen İmparatorluğunun imparatoru Maksimillian. Karar alınmamış. Maksimillian'ın temsilcisi, hükümdarının, Cem Sultan'ı almadan parmağını bile kıpırdatmayacağını söylemiş. Tartışmalar devam ediyor.

Bana kalırsa, dün kurultayda başka bir soru, en önemli

soru, yani ortak çabalarla kurtulacak toprakların kimin olacağı sorusu ileri sürülmüş olsaydı, tartışma değil, doğrudan doğruya çatışım patlak verirdi. Öyle ya, bu eşine raslanmadık seferin amacı belirli toprakları Osmanlı hükümdarlığından kurtarmaktı. Peki, kurtuluştan sonra bu topraklara kim sahip olacaktı? Burası belli değil. O halde karşılığında ne alacağını bilmeden ortaya ordu ve para koyacak ahmağı nerden bumalı? Bunun için bugün ben, Sadi, sefer olmayacağına dair bahse tutuşurum. Yüzde yüz olmayacak.

8. IV. 1490

Cem olayında Tanrının parmağı olduğuna artık inanmaya başlıyorum. Yahut onun görevini gerektiği gibi yerine getirenler var. Evvelki gün, 6 nisan günü yani, kurultayın açılışından on gün sonra, Kral Matiaş Korvin ölmüş.

Cem'le ilgili her şeyde raslantıyı da artık kabul etmiyorum; bunun için,, biricik doğal dostumuz, Türk tehlikesine karşı savaşın öncüsü Kral Matiaş'ın eceliyle öldüğüne de inanmıyorum; kırk yedi henüz ölünecek yaş değildir.

Bu ölüm, birisi için tümüyle beklenmedik ve tümüyle zamanında oldu. İnokentiy'in, Cem'i kendisine değil, Kral Matiaş'a vermeye daha çok yatkın olduğunu (dokuz yıllık pazarlıktan sonra, değil mi?) henüz öğrenen Alman imparatoru için örneğin. Kutsal Papanın bunu üç nisan günü kurultayda ileri sürdüğünü belirtmeliyim. Ayın altısında Kral Matiaş artık ölüdür; dünyanın eli çabuktur!

Cem darbelere karşı hâlâ duygulu olsaydı, biricik dostumuzun yaşamakta olmayan Şarl Savoyski'yi de saymazsak) artık öteki dünyaya göçtüğü haberinin onu nasıl altüst edebileceğini düşünmek zor değil. Bilincine güç varabileceğini bildiğim halde, Cem'e bunu da söylemiyorum. Cem hep öyle dalgın, kendi içinde yaşıyor. Artık yalnız afyon değil, sonuçları da meydanda: İradenin çökmesi, bilincin dağılıp çürümesi, bedenin bütün bölümlerinin durgunluğa uğraması. Bu ezik vücut, yarı - yaşama acaba nekadar dayanabilecek? Çok da genç

bu vücut, işin kötüsü, acı yönü de bu. Cem, bu vücudu bir köşeden ötekine güçlükle sürüklüyor (aylardır Vatikan'ın bahçelerine bile çıkmamıza izin vermiyorlar; Cem'e suikast tehlikesi o kadar büyükmüş); ona güçlükle yer buluyor, yüzü sancı çekiyormuş gibi kırışıyor, ve ben Cem'in bir yeri mi ağrıdığını, yoksa bunun hâlâ yaşamaktan tiksinmenin belirtisi mi olduğunu bilemiyorum. Evet, Cem, sabahtan akşama kadar oturumdan boşalamayan, arttırma yapan, tehdit eden ve sunan o yirmi devlet adamının çalışacak şeyi olsun diye yaşıyor.

Hayır, yaşamdan daha korkunç bir alay icat edilemez!

21. VI. 1490

İşi ilerlettik. Dün, Bayazıt'ın elçisi, kurultaya katılmak üzere Roma'ya gelmiş. Vatikan'da bir müslüman temsilci! Hıristiyanların Tanrısı, buna ne dersin?

Anlaşıldığına göre, Papa, rezilliğin bu kadarı karşısında ne yapacağını bilememiş; ama Fransa, İskoçya, Napoli ve Venedik elçileri bizimkisini Ankonada karşılamışlar. Onu Vatikan'a öyle büyük bir tören ve saygıyla sokmuşlar ki, İnokentiy gık bile diyememiş. Olağan, delikanlı Antoan bana bu masalları yutturamaz! Aslında İnokentiy Türkle konuşmak istiyormuş, ama şaştığını ve onurunun rencide edildiğini belirtmek için maşalar kullanmayı uygun bulmuş.

Bizim temsilci açık ve kısa konuşmuş: Sultan Bayazıt, Cem yaşantısının sonuna kadar Vatikan'da kaldığı an, kendisi de yaşantısının sonuna kadar birleşik hıristiyan dünyasını rahat, ama tümüyle rahat bırakacak!

Bayazıt'ın teklifleri, şehirde aslında son zamanlarda güreş alanına döndürüldüğü konuşulan kurultayı iyice sarsmış. Genel kanıya göre, Bayazıt durumu olduğu gibi korumaya hazır olduktan sonra, sefere gerek yok. Sanki Bayazıt Batı'ya doğru ilerleseydi, sefer olacakmış gibi!

Dün akşam Antoan beni başka bir haberle sevindirdi. Haler o kadar çok ki, yaşamaya zaman bulamıyorum. Türk, kurultayda konuştuktan sonra, İnokentiy'le ayrıca dört göz ara-

sında bir görüşme yapmak istemiş. Bu gibi görüşmeler, genellikle en azından on çift göz tarafından saklıca izlendiği için, ben daha aynı akşam bizim adamla Papa arasındaki görüşmede hazır bulunmuş gibiydim. Türk, Papa hazretlerine, D'Obüson kardeşin büyük bir dalaveracı olduğunu söylemiş; bu D'Obüson şimdiye kadar, armağanlar bir yana, her yıl 45 er değil, 60 ar bin duka almış ve farkı kendisi ceplemiş. Papa hazretleri buna ne buyururlar?

Papa buna ne diyeceğini düşüne dursun, Türk ona bir ilginç açıklama daha yapmış. Kurultay önündeki masallar kurultaya aitti, demiş Aslında, Bayazıt Han, Cem'in Vatikan'da alakonmasına karşılık bütün hıristiyan âlemine barış sunmak isteğinde değilmiş; bu kadarı çok gelirmiş. Ama, İtalya'ya saldırmayacağına dair Papa ile saklı bir antlaşma imzalayabilirmiş. Ama yalnız İtalya'ya, diye ayrıca belirtmiş. Tek sözle, İnokentiy, aslında yapılmayacak olan seferden usulca cayarsa, Bayazıt İtalya'yı hiç rahatsız etmeyecekmiş.

Pek olağan, İnokentiy usa yakın bir öfkeyle parlamış, epeyce döğünmüş, sefer hazırlığını yine de sürdüreceğini bildirerek, bütün azizleri yardıma çağırmış. Aslında bizimkinin beklediği de bu. Bayazıt'la antlaşmasını saklı tutmasını İnokentiy'e kişisel sunmuş ya! Ve işte, İnokentiy bunu kimseye bildirmiyor. Yani bu saklı görüşmeye Venedik'in de, Fransa'nın da ve hiç olmazsa Napoli'nin de katıldıklarını bildiği için, oyunu sürdürüyor İnokentiy.

Dün akşam Antoan hoşnutsuzlukla mırıldanıyordu. Dediğine göre, onun kralı olayların böyle gelişmesine dayanamazmış. Cem, her şeyden önce kralın malı olduğuna göre, Papalık nerden nereye kalkıp da Bayazıtla tek başına görüşüyormuş? Haydi, şimdi Papa ile VIII. Şarl arasında dolaplar dönmeye başlayacak!

Bütün bunlar beni artık nekadar az ilgilendiriyor! Bugün Cem'in de Cem olayı ile hiçbir ilgisi yoktur, hiç! Artık Roma'dan kaçmayı sık sık düşünüyorum. Şimdiyedek neden mi

denemedim? Anlaşılan, her şeye karşın, hükümdarımın yol açtığı oyunun nasıl biteceğini görmek istiyorum.

4. II. 1491

Kurultay yavaş yavaş tavsadı Temsilciler Yeniyıla kadar Roma'dan birer birer ayrıldılar. Kendimle tutuştuğum bahsi kazandım: Sefer olmayacak! Olmayacağı aslında belliydi. Hele Bayazıt İtalya'ya barış sunduktan sonra.

Şimdi hıristiyan dünyası, kendi içinde kıyasıya savaşıyor Kral Matiaş'ın vârisleri anlaşmazlık içindeler. Bu durumdan şüphesiz Maksimillian kârlı çıkacak. Macaristan'ın sonu yaklaşıyor gibime geliyor. Yarısı Osmanlıların, yarısı Habsburg'ların eline geçecek. Halbuki Matiaş, kaybolan tüm toprağını geri alabilirdi. Yeter ki Cem'i ona verselerdi..

Papalığın yeni dertleri var. Feran Neapolski her zamankinden daha dirençli dayatıyor. Fransızlar Britanya'lılarla savaşıyor.. Bir tek İspanya'da hıristiyanlar müslümanlarla savaşıyor; İspanyollar Mağribileri Afrika'ya doğru itiyorlar.

Bizi sorarsanız, Vatikan'da oturup duruyoruz Cem artık birbuçuk yıldır odasından dışarı adım atmadı. Burganöv'deki durum yineleniyor. Burada hiç olmazsa koşullarımız daha iyi.

28. I. 1492

Roma'da kış, bizim oraların kışını andırıyor. Kar değil, erimiş, çamurlu kar, sıcak kurşunî gökyüzü ve ıslaklıktan kararmış ağaçlar.. Vatikan'ın yüce hapishanesinde bizim için değişen biricik şey bu kadar. Hayır, kesinlikle bir şeyler olacak vakti saati gelip, üzerimdeki gözetleme nasıl olsa biraz gevşeyecek ve o zaman artık beni arasınlar da bulsunlar! Karar verdim, çoktan karar verdim, ama başarısız bir kaçma denemesiyle mimlenmekten çekiniyorum. Ne de olsa, bana, hüküdarı çevresinde son nefesine kadar pervane gibi dönecek olan alabildiğine sadık bir hizmetkâr gözüyle bakıyorlar. Varsın baksınlar!

Hiç vicdan azabı çekmeden yapacağım düşündüğümü, Cem, yanında olmadığımın ayrıntısına bile varmayacak galiba.

Aylardır hiç konuşmuyoruz. Bütün gerek ve isteklerini o kadar iyi seziyor ve biliyorum ki, buyruksuz yerine getiriyorum. Cem kendini bana bırakmış; buyruk vermiyor, teşekkür de etmiyor. Ben Cem için bir eşyadan başka bir şey değilim. O da benim için öyle. Bazan, kendisiyle beraber olmaktan kaçındığım için çekildiğim odamdan, nasıl bağırıp çağırdığını ve şunu - bunu itip kaktığını işitiyorum. Cem artık, benimle değil, sözgelişi kapı ile,ağır koltuklar veya sadıkla haşır - neşir olmaktan sevinç duyuyor. Örneğin, döşekte beliren bir sertlikten dolayı yatağına küfrediyor; anahtarı güç dönüyor diye kapıyı tekmeliyor; bayağı iş edinip keltuğu devriyor, itiyor, sesi kısılana kadar bağırıyor. Ben ötede oturup duruyorum. Öyle ya, aptallaşan bir insanla abanoz koltuk arasındaki ilişkiden bana ne?

Dün Roma için büyük bir olay açıklandı : Napoli ile barış. Feran Neapolski, karşılığında Cem'i almak umuduyla antlaşmayı tam altı ay geciktirdi. Çocuksu umutlar! İnokentiy daha yirmi yıl savaşır, ama bu servetini, yani Cem'i hiç kimseye vermez. Sonra, şu da var ki, Feran bundan dokuz yıl önce Cem'i Bayazıt'a verme sözünde bulunduğu biliniyordu ve şimdiyedek yeraltı dünyasının çeşitli ustaları yoluyla Cem'i kaçırmak için altı denemede bulunmuştu.

Uzun süreden beri beklenen barış, Papanın kanunsuz kızı ile Feran'ın kanunsuz oğlu arasında bir nikâhla da sağlama bağlandı. Roma bu iki kopilin düğününü bir bayram gibi kutladı. Usumun bir türlü ermediği bu ahlâk üzerinde daha ne zamana kadar düşünüp kafa yoracağım? Tanrım evime ne zaman döneceğim?

I. II. 1492

Roma artık dört gündür çılgınca eğleniyor. Ah, seyretmeme bir izin verselerdi! Hıristiyanların müslümanlar üzerinde yüzyıllardan buyana kazandıkları ilk zaferi, Granada ile Santa Fe,nin İspanyollar tarafından ele geçirilmesini kutluyorlar Bundan ötürü, Kral Ferdinand ile Kraliçe İzabelle Roma'da

çok para harcadılar. Paralarını nasıl olsa, Granada'nın Mağribi hazinelerinden geri alacaklardı. İspanya elçisi, Roma'nın iki yerinde ahşap kaleler yapılmasını buyurmuş. Bir sürü yoksulu tutup, yarısını İspanyol kıyafetine sokmuşlar, yarısını da Mağribi gibi boyamışlar, bunlar iki taraf arasındaki savaşları canlandırıyorlarmış. O oyuncak ahşap kaleleri ateşe vermişler, halk sevinçten çıldırmış, ulumuş, ölüler ve yananlar varmış.

Bugün vahşice bir eğenceye tanık olduk. Bir saat boyunca, Vatikan da dahil olmak üzere bütün kentten, bir tören alayı geçti. En önde, altın yaldızlı bir saltanat arabası içinde Ferdinand ile İzabelle'i daha doğrusu onlar gibi giydirilmiş soytarıları gördük. Arabaya kaftanı yırtık - pırtık, kirli sarıklı ve eli - yüzü koyuca boyanmış bir adam bağlıydı; bu da Mağribiler Emîri Abu Abdala'yı gösteriyordu. Daha arkadan, ganimet silâhları yüklü arabalar ve birbirinden daha zavallı, kana bulanmış, yarı çıplak sözümona Mağribiler geliyorlardı. Bunları da, pek tabii, güya İspanyol ordusu izliyordu. Yollarda binlerce ağzından su akan seyirci. Haykırışlar. Küfürler. Romalılar, akşamleyin İspanya elçisinden beş - on para alacak olan bu boyalı yoksulları habire yumruklayarak müslümanlığa karşı kinlerini belirtiyorlar. Ekmek parası derdindeki bu zavalıların etlerindeki çürükler ve bereler bir ayda zor geçer.

Alay pencerelerimizin altından geçti. Bu bir rastlantı mıydı, bilmem. Aylardan beri ilk kez olarak, bir şeyin Cem'in dikkatini çektiğini gördüm. Koltuğunu sürükleyerek pencereye yaklaştı, çenesini eşiğe dayadı. Böylece alayı seyrettiği tek gözünde önce hayranlık, arkasından anlamsız bir sevinç ve sonunda bir öfke belirtisi sezdim. Yanıbaşında ben de seyrettiğimden alt dudağını ısırmış bu eğri - büğrü yüze, onu son insanlık izinden de yoksun eden hayvancıl öfkeye yakından bakmak dayanılır bir şey değildi. Ve her şeye karşın, tüm bu dediklerimin altında, çok derinlerinde insancıl bir acı, daha doğrusu iç kırıklığı duygusu yattığını anladım.

Aynı duygu bende de vardı. Yengiye böylesine susamış Romalılar şu sonsuz cesaretlerini neden Macaristan'da ve Bosna'da göstermemişlerdi? Boyalı yoksulları taş veya çerçöp yağmuruna tutmaktan kolay ne vardı sanki? Bu Romalılara, pencereden «Hadi bakalım! Hadi sizi bir de savaşta görelim!» diye bağırasım geliyordu.

Öyle dalmışım ki, seyre, Cem'in ayağa kalktığını anlayamamışdım. İki eliyle ve bütün vücuduyla pencereye yüklenmişti nerdeyse camı kırıp dışarı çıkmak istiyordu ve ben son anda onu çekebildim. Benimle de beceriksizce dalaşıyor, avuçları ve kafasıyle itiyordu. Tıpkı körkütük sarhoşların dövüştüğü gibi. Çürük ve ter kokusu, kısık hırıltıları, soğuk ve yapışkan ellerinin değmesi beni öyle tiksindirdi ki, onu bir itişte devirdim Düştüğü yerden bana şaşkınlıkla bakıyordu. Şimdiyedek ona karşı hiçbir zaman güç kullanmamıştım. «Ha! Sen, ha?» diye homurdandı. Öte yanını anlayamadım. Arkamı dönüp çıktım. Başıma gelenler yetmiyormuş gibi bir de kendimden tiksinmem eksikti sanki!

Cem peşimden geliyormuş gibi kapıyı sürgüledim. Biraz sonra kapıyı açmak istediğini işittim. Susuyorum. Cem kızgınlıkla değil, rica edercesine, acı acı mırıldanıyor: «Bayazıt onların hakkından gelecek, Sadi, bunu söylemek istiyorum. Benim kardeşim, ağabeyim Bayazıt, hepsini itin kıçına sokup çıkaracak! İlkönce İnokentiy'i, Sonra Korvin ile Kayıtbay'ı yenecek, sonunda hep - si - ni ezecek! Eli - kolu bağlı müminleri sokaklarda gezdirmek nasıl olurmuş, görecek onlar! Ağabeyim Bayazıt...»

Cem bunları, uzun zamandır bana yönelttiği bu biricik sözleri, anahtar deliğinden bağırarak söylüyor. Ben susuyorum. Tiksiniyorum. Tanrım şair Sadi'ni yazgısını neden bu kadar kötü yazdın?

4 III 1492

Hayır, Cem büsbütün divane değil. ağabeyinin saldırıya geçtiğini, Roma'da herkesten önce sezdi. Saldırıya geçmenin

gerçekten zamanıydı, ama hıristiyan dünyası, Türk tehlikesine karşı yüce bir sihirli yoncaya sahip olduğu kanısındaydı.

Hayır, Cem büsbütün divane değil. ağabeyinin saldırıya gerçekten zamanıydı, ama hıristiyan dünyası, Türk tehlikesi-Hıristiyan hükümdarlar, Osmanlılar bakımından kendilerini hiç bir zaman, şu son üç yıldaki, yani Cem'in Roma'da bulunduğu zamanki kadar rahat içinde bulmamışlardır. Bayazıt'ı her an, Cem'in baş olacağı bir haçlı seferiyle baskı altında tutmak yetiyordu!

E, evet. Bizim günde birkaç para karşılığında taşa tutukları boyalı yoksul Romalılar olduğumuzu sanmışlardı. Yoo, bilemediniz efendiler! Güçten başka usumuz da olmasaydı ve eğer çok basiretsiz bir düşmanla savaşmış olmasaydık, biz böyle Avrupa'nın ortasına kadar varmazdık. Ne sanıyordunuz siz? Tek bir kişi (Cem kendisini sığıra çevirecek özel kaygılarınız altında kalmış olsa bile) bütün bir yüzyıl boyunca bizim gücümüzü geriletebilecek, öyle mi? Siz şu on yıllık barışı, ancak Bayazıt'a sizde sağduyu düşündürmeye kalkan o belli görüşlü, o ürkek, o çelimsiz ufak Bayazıt'a borçlusunuz. Ve küçük ruhla her kötü gibi, Bayazıt'da işini sağlama bağlamadan adım atmıyor. O, hem görüşbirliğinizin hem güçbirliğinizin, apaçık ortaya çıktığı kurultayınız Bayazıt'ın ellerini çözmüş bulunuyor.

Osmanlı donanması birkaç haftadır Adriyatik'te yelken açıyor, Venedik korkudan tirtir titriyor, Dubrovnik üzerine tehlike bulutları sarkıyor. Bayazıt, ordularının başında Macaristan'a doğru ilerliyor, Hırvat topraklarına giriyor. Bu topraklar ise, Habsburg'larındır. Ey sevimli evsahiplerimiz, bıçak kemiğe dayanıyor, hadi gösterin kendinizi bakalım! Cem'le Bayazıt'ın altınları üstüne pazarlık sizin için yarı Avrupa'nın tutsaklığından daha önemliydi ya (çünkü siz kalan yarısına servet yığıyorsunuz bakalım şimdi ne yapacaksınız! Yunan, Bulgar, Sırp, Boşnak, Macarların çilesini şimdi bir de

kendi sırtınızda deneyin; yılda kırk beş bin dukadan daha hafif olduğunu sandığınız bu çileyi bir te siz tadın bakalım!

«Cem»» - ona ne zamandan beri böyle seslenmediğimi ansıyorum. «Cem, bizimkiler sefere çıktılar!»

Esrar dumanları içinden çıkıp gelerek beni görebilmesi için biraz zaman gerekti. Kendisine acı verdiği anlaşılan bir sıkıntı belirtisiyle yüzüme baktı. Ondan ne istediğimi sorar gibiydi.

«Cem! - Yumuşak omuzlarını içtenlikle kavradım (çünkü onun bir zamanlar inci avcısına çok benziyen geniş ve yay gibi gergin omuzları vardı.) «Duyuyor musun beni? Bizimkiler üstün geliyor! Ağabeyin öcünü alıyor, Cem!»

Ağlıyorum. Yllıardan beri ağlamamıştım. Gözyaşlarım yüzümü yakıyor. Cem, ellerimin arasında hiç kımıldamıyor. Sanki bir mezar başında ağlıyorum.

Odamda çıt yok. Cem beni yumuşatmaya filan kalkmadı. Soru da sormuyor. Akşam yemeğini götürmek için içeri girince, onu aynı durumda, koltukta buluyorum. Çekildiği köşesinden bakan tek gözünü, pencereden, tül gibi ince, yeşilimsi bir Roma akşamının alacakaranlığından ayırmıyor.

10 III. 1492

Dün akşam Antoan beni güldürdü. Bayazıt'ın Macarlara karşı seferini ve Adriyatik'teki kıpırtısını hemen durdurmasını istemek, aksi takdirde İnokentiy'in Cem'i serbest bırakacağını bildirmek üzere, Vatikanın Osmanlı Sultanı'na bir adam gönderdiğini söyledi. Cidden gülünç, değil mi?

21. III. 1492

Vatikan, Bayazıt'a aynı baskıyı iletmek üzere ikinci bir elçi çıkarmış yola. Birincisi izi - tozu belirsiz, kaybolmuş. Osmanlı orduları, Venedik'ten iki günlük yerde Hırvat topraklarını ateşe veriyor. Ha bakalım, Venedik! Cem olayında en ince oyunu oynayan Venedik değil miydi? Cem Sultan'ın seferinin düpedüz uydurma olduğuna, gerek Fransa'nın, gerekse Papalığın - al birini, vur ötekine - ancak nafakasını ceple-

mek için Cem'i ele geçirme çabasında olduklarına dair Bayazıt'a güven vererek on yıldır Batıya ihanet eden aynı Venedik değil miydi? Ve Bayazıtı, kardeşinin kesin ilgisizliğinden güven duyabileceğine inandıran Venedik değil de kimdi? İşte bu güven şimdi Bayazıt'ı Venedik'ten iki günlük yere kadar getirdi. Hem orada durursa, iyi.

25. III. 1492

Aferin, yada burada dedikleri gibi bravo! Bayazıta bravo! Bugün öğrendiğimize göre (İnokentiy'in gönderdiği ikinci elçiden de hiç söz açılmıyor), Kutsal Papa'ya karşı beslediği derin sempatinin bir belirtisi olarak, Bayazıt kendisine eşsiz armağanlar gönderiyor: İsanın kalbine çarmıhta saplanan mızrak ve Meryem'in doğum yaparken üzerine çektiği örtü.

Roma'da görülmemiş bir kargaşalık: Yapılan yoklamalara göre, adı geçen mızrak iki yüzyıldan beri Nürnberg katedralinde saklanıyormuş. İkisinden acaba hangisi sahte değil? Papa bir sahtekârlığı nasıl kabul etsin?

28. III. 1492

Bugün, adı geçen mızrağın Pariste saklandığını öğreniyoruz. Artık üç oldu. Bu şans getiren bir rakamdır. Bayazıt'a şans getiriyor. Papa, Bayazıt'ın dostça ilgisi karşısında duygulanmak zorunluğunda ve sultana baskı yapmak için ona üçüncü bir elçiyi artık zor gönderebilirdi. İşte, üç rakamının İnokentiy'e şans getirmediği bir olay.

31. III. 1492

Sabahleyin Vatikan'dan büyük bir tören kafilesi çıktı. Türk gemisi, üzerinde - anlatılanlara göre - İsa'nın kanının hâlâ belli olduğu değerli mızrağı getiren gemi, Tiber nehrine girmiş. Kafilenin başında bizzat VIII. İnokentiy yürüyor. İnokentiy, bunun gerçek mızrak olmadığını bildiği halde, hıristiyanların kutsal mızrağını kendi elleriyle taşıyacak!

Bugün Antoan benden sanki kaçıyor, somurtuyor. Böyle yapması gururumu okşuyor. Antoan, bütün hıristiyanlığın kızgınlığını benim üzerime de yığıyor. Öyle ya, Bayazıt bütün hı-

ristiyanlıkla alay ediyor, hıristiyanlık da bunu anlamamazlıktan gelmek zorunda kalıyor. Bugün, Vatikan'ın benim kişiliğimde Sultan Bayazıt'a kin duymasından kıvanç duyuyorum.

2. IV. 1492

Söz yok, Tanrısal belirtinin (bundan söz açmıştım) ta kendisi Cem olayına karışıyor; yoksa yıllardır bize eşlik eden çözümleyici raslantılar nasıl açıklanabilir? Sözkonusu mızraka ilgili törenlerden dönerken, İnokentiy bir baygınlık geçirmiş; Bugüne dek de kendine gelememiş. Bu, Osmanlılara karşı haçlı seferini yaşantısının amacı olarak sayan ve yeteri kadar ayrıntılı biçimde a;ıkladığımı nedenlerle bu seferden saklıca caymak İnokentiy'in sonu olacak.

16. VII. 1492

Papa hazretleri hâlâ can çekişiyor. Bu durum, sonsuz kentin yaşam düzenini son derece bozuyor. Papalıkta değişim aralarından yararlanmaya kalkışanlar olabileceğinden korkan kardinaller, Cem'i Sen Ancelo kaesine göndermeyi kararlaştırdılar. Yeni hapishanenin de üstüne yok doğrusu! Bütün hıristiyan dünyası yerin dibine batsa bile, bu Sen Ancelo'nun dimdik ayakta kalacağını sanırım. Derin çevre hendekleri ve üç başlık bileziği kalınlığında duvarlariyle muazzam bir kaya parçası bu. Gerçekten ele geçmez bir kale.

Hapishane olarak inşa edilmiş bir yerde ilk kez bulunuyoruz. Sen Ancelo'da katillere işkence yapıyorlar; mahzenlerinde işlerine gelmeyen yüzlerce kişi unutulmuşluğa bırakılıyor. Burada bir kemikler tabakası, hem de çok kalın bir kemikler tabakası üstünde yaşıyoruz. Kafamdan kovmaya çalışıyorum bu düşünceyi!

30. VII. 1492

Yeniden Vatikan'a dönmek üzere San Ancelo'dan ayrılıyoruz. Yeni Papa seçildi. VI. Aleksandır, yani Rodrigo Borgia. Dün Antoan, yeni Papa hakkında o kadar pis şeyler anlattı ki, on yıldır bu din adamları arasında yaşamış olmasaydım, şaşkınlıktan donup kalabilirdim. Çocuklarının yarısının a-

naları beli değimiş, öteki yarısının anaları ise, kibarca bir Romalı kadınmış. Papa, çocukları uğruna korkunç bir servet harcıyor, onlara durum ve rahatlık sağlamak için hiçbir şeyi esirgemiyormuş. (Yani pek o kadar kızmaya değer bir şey değil» diye düşündüm. Yeni Papa'nın hiç olmazsa bir insanî duygusu, babalık duygusu var.)

İtalya'da zamanın bütün alçakça işlerinde parmağı varmış, şeytanla bile alış - verişi olabilecek, anlaşabilecek kişi-erdenmiş. (Ötekilerden ayrı mı? diye düşündüm. Çünkü belleğimdekiler arasında bu sözlerin kapsamına girmeyecek bir tek Avrupa hükümdarı bulamıyorum!) Antoan'a göre, dünyada, bu Borgia ve genellikle Borgialar yüzünden nerdeyse kıyamet günü gelip çatacaktı. Bana gelince, ben VI. Aleksandır'ı Cem'le karşılaşması sırasında biraz ayrı buldum. Antoan'ın anlattığı nitelikler dışında, Aleksandır Borgia cesur, atik, akılı, çekici, azimli ve eliçabuk bir adam göründü bana. Onun papalığının kıyamete yol açabileceğine inanmıyorum.

Bilmem neden, ama Cem olayını sonuna kadar Borgia'nın çözümleyeceğini seziyorum.

15. IX. 1492

Bize karşı çok iyi davranıyor. Cem, üçbuçuk yıldan beri ilk kez olarak Vatikan'dan çıkıyor, at üzerinde Roma'yı geziyor. Hemen her zaman, Papanın kendisiyle ve oğullarından biriyle - Valensiya kardinali Sezar veya artık Ganriya dükü olan on dört yaşındaki tekne kazıntısiyle - beraber geziniyor. Onlar Cem'e ünlü kiliseleri gösteriyor, hıristiyanlığın kutsal bellediği yerler hakkında bilgi veriyorlar. Cem hep susuyor, onu ata bindirip indirmelerine izin veriyor, kiliseleri güçlükle dolaşıyor ve güneşli havada ağrıyormuş gibi gözlerini kırpıştırıp yumuyor. Aleksandır Borgia veya oğulları umutsuzluğa kapılmıyorlar; Cem'e aralıksız eşik ediyor, yığınlar önünde, elçiler ve temsilciler karşısında onunla beraber görünüyorlar.

Antoan de Jimel bu konudaki düşüncelerini açıkça ortaya koydu: VI Aleksandır, Bayazıt'a kardeşinin yaşamakta

olduğunu, eyleme geçebilecek güçte ve Papa'ya çok yakın olduğunu kanıtlıyor ve bu defa Aleksandır, Bayazıt'ı seferle baskı yapıyormuş. Son zamanlarda zaten kaygılı olan Antoan'a «Geçti onun zamanı!» diye cevap verebilirdim. Antoan kaygılı, çünkü yeni Papa seçiminden sonra, Fransızlar Cem'i almakta çok direniyorlar.

Doğrusu ya, bu konudaki konuşmalar artık beni hiç ilgilendirmeden, bir kulağımdan girip ötekisinden çıkıyor. Nerde o en küçük bir sözü yakalayabilmek için kulak kesildiğim, nöbetçilerin ve rahiplerin haraketlerini yorumlamaya çalıştığım kaçma denemeleri düzenlediğim Boazlami veya Burganöv'deki günler! Artık hiç umurumda değil, hiç! Cem'i varsın bir hükümdardan diğerine aktarsınlar. Yalnız ben paçamı bir kurtarabilsem!

8. IV. 1493

Paçayı kurtacaksın! Bayazıt'ın, hıristiyan âlemine karşı yeniden büyük bir saldırıya geçtiği, onu durduracak kimse olmadığı (nerde Korvin, Kayıtbay kaç para eder?) belli olduktan sonra, bizi artık odalarımızda da yalnız bırakmayacak kadar koruyorlar. Öğle yemeğinde ve uyurken bile, odamda bir yabancıya dayanmak zorundayım. Artık onları giysileriyle de ayırdedemez oldum; bütün dünya saraylarından, Vatikan'dan, tarikattan koruyucularımız var. Nöbetçi, ben lokmamı çiğnerken, soyunurken veya yatarken, kapıya dayanarak, hiç göz kırpmadan, öylece duruyor. Başka biri de Cem'in yanında duruyor.

Geçen gün beni koruma nöbetine Antoan geldi. Onun sırasıymış. Antoan, gözlerini o kötü bakışları daha yakın olsa da, hiç neşeli değil. Olaylar gelişecek diyor. Fransa Kralı, Papalığın alçaklığına çok kızmış. Papa bütün hıristiyanların çıkarlarını değil, ancak Kutsal Taht'ın çıkarını gözetiyormuş! «Doğal!» diye düşünüyorum. «Cem artık ağabeyi için, bu kadar büyük bir barış sağlamaya yeter derecede tehlikesizdir.

Cem'e karşılık bir küçücük barışı elde etmek hâlâ olabilir. Örneğin, Bayazıt ile Vatikan arasında.»

Antoan, çok çekimli olarak :

«Benim kralım» diyor, «Sultan'ın yaşantısından kaygı duyuyor.»

Bir yandan dikkatle yüzümü inceliyor ve korkuyla kendimi kaybetmediğime şaşıyor.

«Cem Sultan'ın yaşamı Rodos'tan beri hep tehlikededir. Kralınız kaygılanmasın!»

«Peki,» diyor, «Bayazıtın Kutsal Papa'ya Cem'in kellesine karşılık üç yüz bin duka sunması karşısında sizi nasıl yatıştırayım, Sadi?»

«Hayır, Antoan! Cem çoktan bunun yarısı bile etmez. Papa, onun için hâlâ nafaka aldığına sevinsin, nafaka da armağandır.»

«Hükümdarınızın durumu yüzünden, olayları yanlış değerlendiriyorsunuz, Sadi. Hükümdarınızın bu durumunun dünya siyaseti bakımından önemi yok. Cem Sultan şimdiden sonra rol oynamaya başlayacak.»

«Rol! Adam göğsüne akıtıp ıslatmadan içki bile içemiyor. Ama sorun orda değil, haklısınız. Sizin için kötü olan, Bayazıtın artık Cem seferi diye bir şey olmayacağına inanmasıdır. Bu inanç olduktan sonra, üç yüz bini kim verir boşu boşuna?»

Aslında, kendimi olduğumdan çok yürekli göstermeye çalışsam da, ben korkuyorum. Buradakiler bön denecek kadar basiretsizseler, Bayazıt da budala denecek kadar korkaksa, bir hayaletten sonunda kurtulmak için kardeşinin ölümüne karşılık büyük paralar ödeme aptallığına düşebilir. Bana anlattıkları gibi, müneccim olduğuna, hurafelere inandığına, gölgesinden bile ürktüğüne göre, hayaletlerden de korkmalı değil mi?

I. I. 1494

Hiç olmazsa Yeniyılı birkaç sözle kaydedelim. Basımdan hiç eksik olmayan bu koruyuculardan, her şeyi gözetleme ve her yeri kurcalamalarından olacak, aylardır yazmaktan bile tiksiniyorum. Ancak Cem'in durumuna düşmekten korktuğum için yazıyor, sorup soruşturuyor, düşünüp taşınıyorum; onun gibi tükenmekten korkuyorum. Dayanmalıyım, dişimi sıkmalıyım, özgürlüğe kavuşacağım gün belki o kadar uzak değil. Bayazıt gerçekten üç yüz bin sunmuşsa ve Cem'i öldürürlerse, ben özgürlüğe kavuşacağım, ha? Bunun için, eriyip tükenmeyeyim diye kendimle savaşıyorum.

Yazdıklarımı okuyorum, her satırında tüylerim ürperiyor. Demek, ben Cem'in ölmesini istiyorum? Peki, artık hiç olmazsa kendi önümde ikiyüzlü olmamalıyım : Eğer Cem'in ölümü benim için biricik çıkar yolsa, ben bu ölümü diliyorum. Cem zaten yıllardır ölü; beni kurtarmak için tümüyle ölse, ne çıkar sanki? Uğruna yok ettiğim en parlak, en canlı ve verimli on üç yılıma karşılık, böyle davranması da gerekir.

Olaylardan söz açmak istemiyorum. Her yeni haber beni sanki çıldırtıyor. Ve sorasım geliyor: Dünya daha ne zamana kadar Cemle uğraşacak ve hapishanesini nekadar daraltacak? Şimdi VI. Aleksandır da haçlı seferinden söz ediyor; Bayazıt bunu pek umursamıyor ve Macaristan, Tarnsilvanya, Hırvat topraklarına saldırılarını sürdürüyor; Venedik uzun zaman ve en kirli yollarla yığdığı paraların hepsini Cem'i almak için yatırmaya hazır ve herhalde artık civar bataklıkları harmana çeviren Osmanlılara kale duvarlarından Cem'i göstermeyi düşünüyor!

Hoş olur yani: Cem altın yaldızlı bembeyaz giysilerine bürünmüş olarak beş - on kişi tarafından güçlükle kalenin burçlarına çıkarılacak. Acaba «İşte, ben buradayım!» diye bağırmasını da isteyecekler mi?

10. IX. 1494

Antoan'ın birkaç ay önceden kestirdiği olaylara tanık o-

luyorum : Kral VIII. Şarl, otuz binlik bir ordu ile İtalya'ya hücum etti. Hiç de kötü düşünülmüş değil, Türkler İtalya'nın Doğu sınırındayken, Napoli mirasından haksız yere yoksun edildiği Fransa'nın aklına geliyor ve savaşa başlıyor. Bu savaşın öncesinde, Aleksandır Borgia, Fransa'ya karşı tezelden bir Papalık, Venedik ve Milâno bağlantısı kurmuş bulunuyor. Bağlantıya Napoli de eklenirse, İtalya, saldırıcıya karşı koyabilecek güce ulaşabilir. Ama Şarl'ın yarımadada dostları var, Roma Senatosu içinde bile dostları var, Vatikan'da kendine bağlı veya satın aldığı kardinalleri var. Fransızların İtalya'daki başarılı ilerleyişi bunu yeteri kadar kanıtlıyor.

VIII. Şarl, Roma'ya doğru ilerliyor! Burada onu yanlıları ve yardımcıları bekliyorlar; Fransız gemileri Tiber nehri ağzını kapadıklarından ötürü, Roma açlıktan kıvranıyor; Feran Neapolski tahttan ayrılıyor ve tahtı oğlu Alfonso'ya bırakıyor. Cem olayına katılanlar birer birer gidiyorlar : Korvin, Şarl Savoyski, VIII. İnokentiy, Feran Neapolski. Bir hafta önce de Lorenso Mediçi'nin ölüm haberini almış bulunuyoruz. Peki, kim kalıyor? D'Obüson ile Kayıtbay. Ve, eğer tarihte bir sabık ozan bir sultan hizmetkârına da yer varsa, ben.

29. XI. 1494

Dün, VIII. Şarl, Floransa'dan çıkarak Roma yolunu tutmuş. Şehirde, gece - gündüz insanlar öldürülüyor, kaçırılıyor, ortalık ateşe veriliyor, yağma talan gırla gidiyor, açlık ve korku kol geziyor. Fransa'dan yana olanlar, düşmanlarından intikam alıyorlar, ufak eşkiyalar da kargaşalıktan yararlanıyorlar. Dün akşam penceremizden altı yangın gördüm.

Vatikan'da öyle bir korku var ki, kimsenin gitmesine ve yaklaşmasına izin vermiyorlar. Şarl'ın, Vatikan'ı güce baş vurarak ele geçirmek için elinden geleni yapacağı bilindiğinden, Vatikanda oturanların Sen Ancelo kalesine aktarılması için her şey hazır. Cem'le ikimizi güçlü bir birlik koruyor. Bir kurşun menzili yere giderken de bize dört yüz koruyucu eşlik edecek!

Sabahleyin Antoan vedalaşmaya geldi. Yokluğunu pek duymayacağım, çevremizde bir curnalcı daha az olacak.

«Yine görüşmek üzere, Sadi!» dedi.

«Niçin yine?»

«Bahse girerim ki, en geç üç gün sonra, Antoan de Jimel Cem Sultan'ın yanında koruyucu birliği kumandanı olacak! Kral Şarl Roma'yı alır almaz.»

«İnşallah bizi sağ - sağlıklı bulursun, Antoan!»

«Güven duy, Sadi! Dün benim kralım Papa'ya bir mesaj göndermiş: Cem Sultan'ı Fransız Krallığına gönül isteğiyle verirse, bütün iğrenç cinayetlerine karşıt, VI. Aleksandır Papa tahtında kalacak, Romada hiçbir şey yıkılmayacak!»

«Demek, büyük oyunda Cem, hâlâ bir koz, öyle mi, Antoan?»

«Bundan şüphe ettikçe beni hep güldürüyordunuz, Sadi. Demek artık, Cem Sultan asıl şimdiden sonra rol oynamaya başlayacak Kralımız, VI. Aleksandır'ın suya düşürdüğü seferi Rodos ve Kayıtbay'la birlik olarak gerçekleştirmekte kararlıdır. Evet bu bir sır, ama siz nasıl olsa kimseye söyleyemezsiniz. Bu geceden sonra, Sadi, size, uykuda bile konuşmayı yasaklayacaklar.»

Antoanla böyle ayrıldık. Alaca - bulaca koruyucularımız gitti, bizi artık yalnız Papa'nın ücreti askerleri koruyor On üç yıldan beri ilk kez, Yoanitlerin cüppelerini görmüyorum. Şükür Tanrıya, onların da hesaplarını gördüler! Cem Sultan'ın sonsuz tarihinde bir sayfa daha çevrildi. Cem'e ortaklaşa sahip olmaktan eser bile kalmadı artık; bu gece tümüyle VI. Aleksandır'ın olacağız. Bu gece diyorum, çünkü yaşantımızda umulmadık değişimler hemen hemen günlük olaylar haline geldi. Yarın sabahtan başayıp sınırsız bir şekilde VIII. Şarl'ın malı olacağımıza inanıyorum.

Cem'in eşyalarını toplamamı buyurdular. Bizi yeniden Sen Ancelo'ya götüreceğiz. Toplanacak şeyimiz çok değil. Cem

aylardır çamaşır değiştirmedi; hep eski vişne çürüğü hırkasiyle oturup kalkıyor, onunla da yatıyor.

Hırkasının yakasında ve göğsünde öğle ve akşam yemeklerinden damlamalar göze çarpıyor, yenleri ve dirsekleri de abanoz koltuktan yıpranmış. Kutsal Papa, bu beslemesine günde üç duka ayırıyor, ama onun için günde ikiyüz duka alıyor. Bu üç dukayla biz (istemediğimiz halde) koruyucularımızı da kendimizi de besliyoruz; yine bu üç dukayla odalarımızı ısıtıyoruz ve içiyoruz. Galiba bu üç dukadan da çalıyorlar, çünkü Cem artık üç yıldır hep bu vişne çürüğü hırkayla geziyor.

Kitaplarımı, Cem'in yorgan ve döşeğini iki sandığa yerleştiriyorum. Kalanını bırakıyorum; kahrolsun o altın sırmalı beyaz giysiler, o arşınlarla bayramlık ipek sarıklar! İnşallah geceyarısı bir çarpışma olur da, çıkan yangın onları da, Papa'nın sarayını da tutuşturur; inşallah bu gece dünya kül olur, Tanrım!

Anı defterimi yanıma alacağım. Tehlikeli olduğunu biliyorum, ama bu gece bir deneyeceğim. İki hapishanemiz arası bir kurşun atımlık, yerde, savaş silindirinin önünde, birkaç saatlik iktidar değişikliği sırasında. Yıldızların altında tek başıma ve özgür olabilmek için hayvancıl çıplaklığımdan son incir yaprağını - acı çekene karşı borcumu - da atıyorum.

Koruyucular gelmeden önce Cem'in yanına girmeyeceğim. Koruyucuları her an bekliyorum. Bizi Sen Ancelo'ya götürecekler. O bir gözkapağı yarı inik, şiş, sarı - kara yüzü, o yumuşak omuzları, o zavallı kamburu, saatlerdir kımıldamayan o elleri bir daha görmek istemiyorum. İçimde uyanacak acıma duygusundan korkuyorum; bu duygu ileri adımlar atmamı bir çok kez engelledi.

Hükümlü gibi oturuyorum. Ben, Sadi, yaşamı gerektiği gibi tanıdım; kendi kendimi aldatmıyorum. Bu geceden sonra ne olursa olsun, ben aslında yok olmuşum. Ya kaçmaya çalışırken beni öldürecekler, ya da tüm düşlerimde, her türküde,

kadehte, gülüşte ve başarıda o sarı - kara yüz beni izleyecek; Cem'in korkunç yalnızlığı ardımı bırakmayacak.

Hayır, artık karar yenileyecek değilim, kararım uzun zamandan beri olgunlaştı: Bu gece seni bırakacağım Cem. En güzel yıllarımı sana adadığımdan ötürü benden bağış dilemeni istemediğim gibi, ben de senden bağış dilemeyeceğim, Birbirimiz için ne yaptıysak, içten ve gönülden yaptık. Şimdi ben gideceğim, Cem. Anlayabilseydin, anlardın: İnsan insana çok, pek çok, inanılmayacak ve ölçülemeyecek kadar çok şey verebilir. Ama tümüyle her şeyi veremez. Böyle şey yok, Cem. Allahaısmarladık.

24. XII. 1494

Tanrım, ne güzel şey, hafif hafif sallıyor beni! Anammış gibi, evren, beni denizin büyük salıncağında sallıyor. On üç yıllık çileden sonra dinleneyim diye anam uyumamı istiyor.

Yorgunluğumun koyuluğunu ancak şimdi duyuyorum. Vücudumun son parçasına kadar sinmiş. Şimdi beni denizin ninnisiyle uyutarak, gece - gündüz gemi ambarındaki ranzalar üzerinde yatmak zorunda bırakıyor. Sanki otuz yedi değil, tam tersi, yetmiş üç yaşındayım. Şöyle uzun denebilecek bir yaşam sürdükten sonra, kişinin kendini neden hiç düşünmeden iç rahatlığı ile ölümün pençesine bıraktığını anlamaya başlıyorum. Neden olacak, yorgunluktan. Bu bakımdan «Sonsuz dinleme kavuşmuş» sözü ne kadar yerinde!

Kaçışımı anlatabilmek için günlerdir güç topluyorum. Bu kaçışı anımsamak bile yoruyor ve eziyor. Kısaca söyleyeyim: Sen Ancelo'ya varmadan önce, Vatikan'ın bahçelerinde ellerinden sıyrılabildim. İki gün bahçelerde gizlendim. Zor olmadı, çünkü Roma korkunç bir kargaşalık içindeydi. VIII. Şarl'ın Borgia'lara amansız düşman olan Savunarola'nın kızıştırdığı yığınların eşliğinde Floransa'dan Roma'ya doğru yöneldiği biliniyordu. Papa ve kardinallerin edepsizliklerine uzun zaman katlanan halk da, Roma'ya doğru ilerleyen VIII. Şarl'ın gücüne o korkunç öfkesini katıyordu. Ama aynı anda Kalabriya Dükü,

Feran Neapolski'nin kardeşi, Sonsuz Kenti yabancı alımından korumak amacıyle Roma'ya kalabalık bir ordu gönderiyordu. Bundan güç alan VI. Aleksandır Fransızların dileklerini iteledi.

Bunları Roma sokaklarında öğreniyordum (akşamları ortahalli bir frenk vatandaş gibi giyinerek çıkıyordum); Romalıların durumu görüştükleri, iki - üç kanata ucuz şarap içtikleri ve sonra geceden, iktidar değişimi arasından ve Papa askerlerinin korkusundan yararlanmak üzere çıkıp karanlığa karıştıkları meyhanelerde işitiyordum. 1494 yılı kasımında Roma yasasız bir kentti.

Tıpkı katilin her zaman cinayeti işlediği yere döndüğü gibi ben de, kent henüz huzura kavuşmadan Roma'yı bırakamazdım. Bilmediğim viran kulübelerde geceliyor, rasladığım insanlarla konuşuyor, Sonsuz Kent'i sürükleyen anafora ben de katılıyordum.

O günlerde Kalabriya Dük'ünün (askerleri, şehirde en tehlikeli eşkiyalardı) Cem Sultan kendisine verilirse Roma'yı Fransızlardan koruyacağına söz verdiğini öğrendim. Şüphesiz, Borgia bunu iteledi, Dük de birden askerlerini geri çekti. Ama askerler de giderayak, Roma'yı, bin yıl önce barbarların bile başaramadığı şekilde, yağma ettiler. Ne var ki, bu da Papa'nın pek umurunda değidi, Roma yine Roma olarak kalıyor, Cem Sultan da her şeye karşıt Borgia'nın elinde bulunuyordu.

Roma'nın kime ait olduğu belirsiz günler gelip çattı. Bu günlerden her biri, şehre yeni bir Fransız elçisi getiriyordu. Şarl zaferlerinin artık yeterli olduğuna, şehre kurtarıcı olarak girebilmek için Roma'daki yanlarının çok güçlü bulunduğuna adamakıllı inandığından, Kutsal Papa'yı zorlamamayı yeğ buluyordu. VI. Aleksadır ise boyuna erteliyor, Cem'i başkasına vermeyi bir türlü kabul etmiyordu.

Roma'dan tam bu sıralarda ayrıldım. Bütün bu işlerin nasıl sona ereceğini çok merak ettiğim halde, Şarl'ın kentte çok sıkı düzen uygulayacağından ve böylece kaçınamı suya düşü-

receğinden korkuyordum. Aralık ayının ortalarına doğru, bir akşamüstü, bir grup sarhoş çapulcuya katılıverdim; onlara tümüyle benzemek için, ben de onların her yaptığını yaptım; sonra Porta Porteze'deki nöbetçilerle çatıştık ve onları kolay atlatarak, kazanımlarımızı bölüşmek üzere şehir dışına çıktık. Ben de yağma ettiklerimizden başka bir şey düşünmeyen bu çapulcuları kolay atlattım, karanlıkta yavaş yavaş geri kaldım, çalılıklar ardına saklandım ve ordan başımı alıp gittim. Uzun yıllar boyunca düşündüğüm kaçışın buydu işte. Aslında bir şey üzerinde usunu çok yordun mu, senin hiç düşünmediğin şekilde olur.

Hep Tiber nehri boyunca yürüyor, denize inmeye çalışıyordum. Denize varınca da limandan limana geçmeye başladım. Yeterli derecede güvenli (yani korsan dolu) bir gemi bulana kadar, iki hafta daha geçti. Sonunda geçen gün, Napoli yakınında tatlı su almakta olan bandırasız bir gemi buldum.

Sahipleri Levanta'lı. Söylediklerine göre sedir ağaçları taşıyorlarmış; bu kadar küçük gemi böyle yük taşıyamaz ama, neme gerek! Güya Napoli'ye indirmişler yükü. Fransızların eline düşme tehlikesiyle gözgöze gelen Napoli'nin başka işi yok da, ticaret yapacak sanki! Beyruta gideceklermiş. Bakın, bunun aksini ileri süremem, çünkü koynumdaki altınlarla, yani hepsi - topu topu onbeş dukaya karşılık beni de aldıkları bu geminin nereye yöneleceğini bir Tanrı bilir. Evet, yola çıkarken elimde bu kadar para vardı. Yılda bir duka hesabiyle, Cem Sultan'ın yanında çalıştığım onbeş yılın bedeli!

Paraları hemen elebaşıya verdim ve yanımda başka para bulunmadığına güven duyması için de üstümü aramasını diledim. Gemideki katilleri, üzerimde bir tek aspra bile bulunmadığına inandırmak istiyordum, zira bir aspra için beni öldürebilirlerdi. Paralara karşılık, bana artık herhalde ahreti boylamış en az iki kişi tarafından giyildiği anlaşılan bizim giysilerden bir takım verdiler ve yolculuk boyunca da aç bırakmayacaklarına söz verdiler.

İşte Levanta'lı kıyafetindeyim. Evet, epeyce pis bir sarığım var. Frenk tipi dar donları atıp, paçaları baldırlarımın üstünde sıkılmış çakşırı giydim. Ayaklarım çıplak. Sıcak yerlere gidiyoruz ya! Sırtımda önceleri mavi olduğu anlaşılan bir yeleğim var. Sonuç olarak Avrupalı kılığında değilim artık. Bu giysilerle kendimi evdeymişim gibi buluyorum.

İki akşam önce, denizciler bulgur pilâvı yerken - son derece içten davranarak, bu pilâvdan bana iki kat koydular - ranzaların üstünde asılı sazı elime aldım. Vaktiyle dinleyiciler önünde ilk şarkımı söylerken bile duymadığım bir titreyiş vardı içimde; on üç yıldır insan önünde şarkı söylememiştim. Yalın, iyice rendelenmemiş ve hiç de süsü olmayan sazı tutuyor, ses vermemek için tellerini hafifçe okşuyordum. Belki akordsuz diye korkuyordum. Belleğimde şarkının sözlerini arıyordum, kimini ele geçiremiyordum, boğazıma gelip oturan bir düğüm bir türlü yumuşamıyordu. Yalvarıyordum içimden: «Sözlerim, benim sözcülerim! Benim şarkım, düşüncelerim, sevincim ve kederim! Sizinle beraber insanların yanına dönebilmem için bana dönün!»

Ötekiler bulguru kaşıklıyorlardı. Zeytinyağı kandilin fitili, aydınıktan çok duman saçıyordu. Ben, sağlam, yarı çıplak, kirli sırtlarını gördüğüm bu çalışkan, iştahla atıştıran ve bir yerlere giden adamların arkasında ve dışında herhalde pek gülünç görünüyordum. Yeniden çevrenin dnşındaydım. Hattâ, yalnız bulgurdan içim bulandığı için.

Sazı okşuyordum. Hayır, saz beni itelemiyecekti. Ben artık insanları bıraktığımdan ötürü cezamı doldurmuştum, ve intikam Tanrıçası çektiğim çile ile artık doymuş olmalıydı. Biz, incittiğim insanlık ve onu bir ozandan yoksun eden ben, ödeşmiştik artık. Ve «Bismillâh...» diye mırıldandım, her mümin zaten bu sözlerle işe başlardı.

Saz, sanki benim olmayan parmaklarımın altında, yıllarca önceki sesle değil, yabancı bir sesle, biraz ayarsız, oldukça yüksek ve şarkıma göre katı düşen bir sesle dile geldi:

«Bir zamanlar, bir kadına çılgınca vurulmuş bir sofuya rasladım. Dayanma gücü tükenmişti, sevdiğine aşkını söylemek yürekliliğinden de yoksundu. Onu her nekadar azarladımsa da, çılgın duygusundan caymadı; bu ihtiras benliğini sarmıştı. Dedi ki bana:

Beni keskin kılıçla doğrasa bile
Eteğinden el çekecek değilim,
Dünyada evim yok, o beni kovsa bile
Yine hor bakışında sığınak arayacağım...»

Sesim yavaş yavaş denizcilere vardı. Belki delici olmadığı için yavaş yavaş işledi yüreklerine. Bütün ürkekliğim artık içten bir dileyişe dönüştü; ben şarkı söylemiyor, sanki inliyordum: «Beni işitmeyecek misiniz yoksa? İnsanlar, kardeşlerim! Bırakın, yanınıza geleyim! Aranıza dönmek istiyorum!»

Birer birer başlarını bulgurdan kaldırdılar. Kaşıkları birer birer baktılar ve ben solukların da kesildiği sessizlikte bırakılan kaşıkların tıkırtısını birer birer duydum. Deniz adamları bana dikkatle bakıyorlardı; bütün eşkiyalar gibi onlar da işin içinde bir yapmacıklık olabileceğinden korkuyorlardı. Oysa gerçek olmayan bir ozandan daha yakışıksız ve ayıplanmaya değer bir yapmacıklık olabilir miydi?

Elebaşıları kısık bir sesle:

«Sen ozan mısın?» diye sordu.

«Ozandım..»

İçtenliğim çekingenliklerini dağıtır gibi olmuştu.

«Ozanlığın idim'i olmaz; madem ozanmışsın, yine ozansın. Ama bunu bize neden söylemedin?»

«Önemli bir şey mi yani?»

Elebaşı elcep ederek, on altın saydı.

«Al şunları!» dedi. «Yolun beş altın eder, daha çok değil Ozan olduğunu söyleseydin...»

«İstemiyorum bu altınları uğursuzdur!»

«Altının uğursuzu olmaz!»

«Bu altınlarla Bayazıt Han, kardeşi Cem'in çilesini ödüyor.»

Bir düzine eşkiyanın güveni, bana tüm insanlara güvenimi tekrar kazandırmıştı. Ve korkunç sırrımı ihanetten hiç korkmadan böylece söyleyivermiştim.

Elebaşının alnı kırışıvermişti.

«Cem mi?» dedi. «Geçmiş iş o, geçen yılın karı. Bizim oralarda pek az kişinin anısında artık. Al şu paralarını!»

Yine direneceğimi anlayınca, buyurdu:

«Leylâ ile Mecnun şarkısına karşılık al! En sevdiğim şarkıdır.»

Böylece, Leylâ ile Mecnun'un şarkısını söylemeye başladım. Bazı dizilerini atlıyordum; Karaman'dan Burganöv'e kadarki uzun yolumuz boyunca unutmuştum. Korsan para ödemiş olmanın güveniyle «Aa, o ceylân şeyini unuttun!» diye ansıtıyordu. Ötekiler dinliyorlardı. Ne kadar okursam, o kadar, karşı koymaksız. Kimi sırtüstü, kimi yangelmiş, ranzalardan ışıl ışıl gözlerle bana bakıyorlardı. Sanat onları durultuyor, büyük aşk öyküsü gönüllerini arıtıyordu.

O akşamdan beri bana bugurla birlikte kuru balık da veriyorlar; tatlı su almaya indiğimiz zaman da beni fıçıları yuvarlama zoruna yanaştırmıyorlar. Her akşam şarkı söylüyorum, ama bazan itelesem bile, diretmiyeceklerini biliyorum, ilham nedir anlıyorlar. Saz parmaklarının altında yeniden uysallaştı. Acıklı yerlerde onu fısıldamaya, yoruduğum zaman da sesimi tamamlamaya zorluyordum. Artık yeniden sahibiyim. Doğrusu ya, bunu umut edemiyordum.

Şarkıyı bitirdikten ve hepsi de - esrarla uyutmuşum gibi - uykuya daldıktan sonra, dışarıya çıkıyorum. Geceler serin, gökyüzü kapkaranlık. Yalnız üçümüz, deniz gemi çarkçısı ve ben uyumuyoruz. İkisi işlerine bakıyor, bense karanlığa dikiyorum gözlerimi. Güneşin doğacağı yanı tanır gibi oluyorum. Doğu... Evim... Son zamanlarda mucizelere o kadar alıştım ki, artık evime döneceğime bile inanmaya başladım!

Alanlarda ve limanlarda neler okuyacağımı henüz bilmiyorum. Leylâ ve Mecnun şarkıları, Hâfız'ın tartışmalı gazelleri. Bir türkücünün ömrü boyunca günlerini doldurabilecek kadar zengin Şahnâme ve bir zamanlar Karaman'da söylediğim şiirlerim yetecek mi, bilmem... O ilhamı, o sözü ve kendimde o gücü bulabilecek miyim bilmiyorum ama, yeni bir şiiir yazak geliyor içimden.

Ben, yurdum olmadığını, ama dünyanın benim olduğunu, sürgünün boşlukta bir değişiklik, uzaklık içinde bir yolculuk olduğunu düşünen garip kişi, yurt ve sürgün üstüne bir şiir yazmak istiyorum. On üç yıl kaybederek elbet bir bilgi edindim; işte bu bilgiyi insanlara bırakmak istiyorum. Onlara anlatmak, kendilerini uyarmak istiyorum.

Bakın, nasıl diyeceğim sözlerimi: Dünya yalnız büyük değil, bize düşmandır da. Bir yurtta, bir kentte, bir evde gizlenin dünyadan; benimsemek ve içinde ısınmak için bu büyük bir dünyanın küçücük bir parçasını kendinize ayırın; bir zanaat, bir sipahi alayı, bir iş edinin kendinize; ve çocuklar dünyaya getirin. Zamanın sonsuz akışında, evrenin sonsuzluğu içinde bir şeye tutunun. Bir gerçeği öz gerçek bilin kendinize...»

Söz bulabilseydim ve ozanca dizebilseydim, insanlara işte böyle bir şey söylerdim. O zaman Cem de korkunç yalnızlığıyla beni izlemez olur belki. Böyle bir şiirin bana on üç yıla mal olduğunu söylemekle belki biraz haksızlık ettim. Aslında, bu şiiri Cem, bütün hayatıyla ödedi.

MESLEĞİ BELİRSİZ LEFKOŞE'Lİ NİKOLA'NIN 1495 YILI OCAK AYINDA ANTALYA'DA OLUP BİTENLERLE İLGİLİ ANLATIMI

Benim belirsiz mesleğim, sadece büyük ve her şeyden önce iyi para ödeyen efendilere hizmetti Kendi hakkımda önce bunu söyleyebilirim. Kıbrıs'ta doğdum, ama ona yurdum gözüle bakmıyorum; benim yurdum cebimin içi gibi tanıdığım bütün Levanta'dır. Bu niteliğimle beni arayan çoktu, nedenini söylemek gereksiz sanırım. Zengin ölmeme rağmen, kazancını benden fazla emek harcayarak ve tehlikelere katlanarak çıkaranın zor bulunacağını önce sürebilirim.

Cem olayında adıma bir kere rasladınız; 1482'de Kayıtbay'dan Cem Sultan'a mektup götürürken beni Venedik'te yakaladılar. Belki beni öldürmedikleri dikkatinizi çekmiş ve bunu kendinize göre de açıklamışsınızdır. Yine de düşüncelerinizi doğrulayacağım: Ben, Kayıtbayın yanında hizmeti sürdürerek, Venedik'e de hizmet edeceğime and içmek suretiyle paçayı kurtardım. Bununla ilgili olarak, Levanta'daki Osmanlı makamlarına sık sık başvurmam gerekiyordu. Venedik, Bayazıt'la ilişkilerini benim gibilerle sürdürüyor, hıristiyanlık dünyasınca iyi bilinen işlerinin, yani yalnız Cem olayında değil, hıristiyanların genellikle Osmanlılara karşı savaşında yaptığı hainliklerin tümünün sır olarak kalmasında diretiyordu.

İki efendiye hizmet edenin ne gibi güçüklerle boğuştuğunu anlatacak değilim; yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, birçok kez ölümle gözgöze geldim. Ama tehlikenin de, her şey gibi, değeri ve fiyatı vardır: Bana iyi para ödüyorardı.

1494 yılı aralık ayında, Kıbrıs'ın karşısında, bir Küçük Asya limanı olan Antalya'da bulunduğum sırada, gizli bir elçi gelip beni buldu. Ha, önce mart, temmuz, eylül ve aralık aylarını hep Venedik'ten siparişler aldığım Antalya'da geçirdiğimi söylemeliyim. Yoksa elbette beni güç bulabilirlerdi. İşlerim beni hiç umulmadık yanlara atıyordu.

Yabancı, beni Antalya'lı evsahibim Abu Bekir'in yanında buldu. Levanta'lı kılığında dolaşsa da, yüzde yüz Frenk olduğunu anladım. Odaya girer girmez, silâhımı çıkarıp masaya koymamı istedi. Üstümü arayacağını bildiğimden, dediğini hemen yaptım.

Yabancı doğrudan doğruya konuya girdi:

«Bu ay Cumhuriyetten sipariş beklemeyeceksiniz. Bayazıt, Venedik kapıları önünde. Ama siz şimdi Venedikten daha büyük bir güce hizmet edebilirsiniz.»

Hangi güç olduğunu sormadım, böyle şeyler sorulmaz aslında. Biraz çekingenlik gösterdim yalnız, düşünüp taşınacağımı belirtmek istedim.

Olagan, beni derhal anladı.

«Fiyatı sonra kararlaştıracağız,» dedi. «Önceden söylüyorum ki, fiyat pek yüksek değil, çünkü göreviniz de okadar tehlikeli olmayacak.»

«Mı dersin?» diye dişlerimin arasından mırıldandım. «Nedense, parayı ödeyene göre, bütün işler tehlikesizdir.»

Ve başladı anlatmaya:

«Beş hafta önce, Cem Sultan'ın yakınlarından Sadi adında biri Vatikan'dan kaçmış. Kaçtığı daha ilk akşam anlaşıldığı halde, Roma'nın o günlerdeki kargaşalıkları içinde, kimse-

nin Sadi ile uğraşacak vakti olmamış. Ama şimdi VI. Aleksandır'ın durumunun Fransızlarla bağlanan antlaşmayla belirmesinden sonra, bu Sadi'nin bulunması gerekiyor. Onun bir buyrukla yola çıktığı düşünülüyor. Cem Sultan'ın son yıllarda hıristiyan dünyası güçleriyle uzlaşmayı kesinlikle istediği ve yakın geçmişte Bayazıt'ın zaferlerinden sevinç duyduğu ve bunu saklamadığı biliniyor. Tek sözle, iki kardeş arasındaki ilişkilerde bir değişiklik olduğunu sanıyoruz. Buna acaba yalnız Cem'in iç dünyasının değişimi deyip geçebi'ir miyiz, yoksa sıkı kontrole karşın, Bayazıt Han'la bağ kurmayı başarmış mıdır? Bunlar cevap bekleyen sorular.»

Yabancı sürdürdü.

«Ve işte Sadi Roma'dan kaçtı. Sadi ki, Cem'den ayrı olarak, bilinci tamamen yerinde. Eğer Bayazıt'a bir ödevle gidiyorsa, bunun, İtalya için zaten ağır durumu daha da karmaşık hale getirebileceğinden çekiniyoruz. Sadi'nin Bayazıt'a varmasına, hattâ Levanta'da Osmanlı makamlariyle ilişki kurmasına asla yetenek vermemeliyiz.»

Artık benim sıram gelmişti:

«Söylemesi kolay!» dedim. «Sadi ne zaman ve nerede sahile çıkacak? Onu nasıl, nesinden tanıyacağız? Bir tınaz samanın içinde iğne mi aratacaksınız bana?»

«Ben bunları bilebilseydim, sizi aramazdım. Levanta limanlarının en karanlık köşelerini bile tanıdığınızı söylüyorlar sizin. Şu Sadi'yi olabildiği kadar çabuk bulun!»

«Sadi'yi bulup temizlemek kolay ama, ben yirmi limanda birden bulunamam ki!»

«İşi kendiniz zorlaştırmayın, Nikola! Kış aylarındayız, bu mevsimde sefere çıkan gemiler az olur. Sadi'nin bir korsan gemisine bindiğini de sanırız; çünkü; Türk'ün, Rodos veya İtalyan gemisine binmeye cesaret edemeyeceği belli. Korsanlar ise Antalya'yı severler. Ve Antalya'da - benden iyi bilirsiniz - yönetim diye bir şey yok gibidir. İşte bundan ötürü, Antalya'yı

size veriyoruz. Öteki limanlara adamlarınızı gönderirsiniz. Benden alacağınız buyruga göre...»

«Peki, Antalya'yı ben üzerime alıyorum. Ya sonra?»

«İşin asıl zoru burada bize göre ve Sadi'nin epeyce para ile kaçtığını, daha da para almayı umduğunu ve bundan ötürü yanında koruyucuları da olacağına inanarak, işin içinden yalız başınıza çıkamayacağınızı sanıyoruz. En iyisi, Osmanlı makamlarına gidip, bildiklerinizi açıklayın. Buralı her ağa, şüphesiz, Cem'in adamını yakalayarak göze girmek ister. Verin bu yeteneği onlara!

«Peki ama, iki kardeş arasında bir uzlaşmanın olabileceğini, Sadi'nin buraya, Sultan Bayazıt tarafından istenilen bir kişi olarak geldiğini kendiniz ileri sürmediniz mi biraz öce?»

«Bundan biz şüpheleniyoruz ve size de söylüyoruz. Antalya'nın beyi, iki kardeş arasındaki ilişkilerde böyle bir değişiklik olduğunu nerden bilsin? Bütün dünya Bayazıt ile Cem arasında kıyasıya bir düşmanlık olduğunu sanıyor. Siz buna tutunun.»

Konuşmaya son vermeyi kararlaştırdım:

«Saygıdeğer efendim,» dedim, «Birbirimizi aldatmaya kalkmayalım. Siz bana, kelleme yol açabilecek bir iş havale ediyorsunuz. Yanıma Osmanlı askerleri de alarak, şehrin her meyhanesini ve kovuğunu haftalarca dolaşacağım. Demek, aklı başında her korsan, bana Osmanlıların maşası gözüyle bakacak. Osmanlıların Antalya'da pek sevilmediğini biliyorsunuz! Zaten şu Sadi'yi bulsam bile, üç gün sonra korsanın biri, Antalya'da bir curnalcı daha az olsun diye benim hesabımı görecek. Eğer Sadiyi bulamazsam (ki bu daha olanak), yöneticiler yine de benim yakama yapışacak, madem Sadi'nin burada olduğunu biliyormuş, Antalya'ya niçin geldiğini de biliyormuş, yakalayın şu Lefkoşeli Nikola'yı, vurun üç yüz değnek, ötesini artık kendisi söyler, diyecekler (çünkü daha ötesini bildiğimi sanacaklar). E, tehlikesiz iş dediğiniz bu mu? Benim Kıbrıs'ta

bir karım ve üç çocuğum, burda da bir karım ve iki çocuğum daha var. Hepsi de yetim kalıp açlıktan ölsünler, öyle mi?»

Yabancı beni yumuşatmaya kalktı:

«Adam sen de, sonunda herkes yetim kalacak. Sorun alacağı mirasta.»

«Saygıdeğer efendim, gel de yetimlerimin mirası üzerinde bir anlaşmaya varalım.»

Anlaşmaya vardık. Doğrusu ya, koparınayı başardığımın yarısını bile umut etmiyordum. İki değil, bir karım bile olmadığı (mesleğim buna yetenek vermiyor) ve çocuklarımın - varsa bile - Levanta'nın dört bucağında yabancı isimler altında yaşadıkları gözönüne alınırsa, kazancım yüzde yüz olacaktı. Yeter ki sağ kalayım. «Kalacağım olagan, başımızdan daha korkunç şeyler geçti!» diye düşündüm. Bu işi becerikten sonra Antalya'yı sonsuza kadar bırakmak kararındayım.

Bana sorarsanız, bu paraları Papalık ödedi sanıyorum.

Akşama kadar yolunu bulup, Osmanlı beyinin yanına çıktım. Bu bey dışarıda pek görünmüyordu, aslında Türkler Antalya'ya yeni gelmişlerdi ve elbette henüz kendilerini güvende bulmuyorlardı. Ona, bağlılık belirtirken birsürü dil döktükten sonra, haberimi ve bu işi sonuna vardırma dileğimi bildirdim. Bey bir an şüphelenmedi; çünkü bir kere Sultan'ın gözüne girmeye can atıyordu, ikincisi de Türk dediğin sâf millet kolay inanıyordu. Bey bana altı asker verdi. Ben bunların kılık değiştirip gezmelerini istedim. Öyle ya, askerler geliyor diye herkesi daha uzaktan ürkütmenin gereği yoktu.

İlkönce, o günlerde Antalya'ya yada öteki yakın limanlara gemi gelip gelmediğini soruşturdum. Gelmemiş. Aralık fırtınaları, yüksek dalgalar ve sahilboyu kayalıklarla denizcileri korkutuyordu, gemiler denizin yatışmasını açıklarda bekliyorlardı.

Bu iyiydi. Hesabıma göre, Sadi Ön Asya'ya henüz ayak basmamıştı.

O günlerde korktuğum biricik şey, askerlerin artan sabırsızlığıydı. Onları, kışı geçirdikleri sıcacık kışlalarından çıkarmışlardı, ve kendilerini her gün limanlara gönderdiğime çok kızıyorlardı. Buna son vermek için, bir akşam beni tepeleyip, sonra ona göre bir şeyler uyduracaklarından ödüm kopuyordu.

Ve sonunda, 26 aralık günü, yani buyrugum altındakilerin beni temizleyecekleri tarihten iki üç gün önce, bunlardan biri, bandırasız bir geminin Antalya'nın kuzeyinde demir attığı haberini getirdi. Gemiden yalnız sekiz kişi karaya çıkmış, ötekiler gemiyi kendileri gibilerinden korumak için kalmışlar. Olagan şehre yollanmışlar inenler. Benimki izlerini kaybetmiş. Öyle ya, asker kafasına göre iş mi bu bizimki?

Zararı yok. Yerin dibine batacak değiller ya! Akşamüstü meyhaneleri, esrar içilen yerleri şöyle bir kolaçan ettik. Bunun öyle yalın, anlattığım kadar kolay bir iş olduğunu sanmayın. Korkunç eşkiyaların esrar içtikleri bir mahzene geceyarısı girebilmek için, düpedüz kelleyi koltuğa almak gerek; öyle herifler ki, onlarla ayık oldukları zaman da karşılaşmaya gelmez..

O ilk gece, Sadi olabilecek bir kimse göremedim. Aslında onu bana pek az tanımlamışlar, sadece pek iri sayılamıyacağını, orta boylu, beyaz yüzlü, gözleri ve saçları siyah ve sakalsız bıyıksız biri olduğunu söylemişlerdi. O-ho, buralarda her üç erkeğin biri böyle görünürdü; hepsini yakalayacak değilim ya! Hem neye güveniyordum ben? Bu, Sadi'nin bir denizci, asker veya dilenci kılığına girmeyeceğine, gerekli her güvenliği alınayıp da kendini kolayca ele vereceğine mi?

Bu işe tutunmakla ahmaklık ettiğime kahırlanmaya başlıyordum. Hem canım, bu Sadi niçin hemen meyhaneye veya afyon içilen yere gitsin? Onun için en iyisi, İstanbul'a gidecek

bir gemi ya da at bulana kadar gerekirse yerin altında gizlenmekti. Ben de kalkıp Antalya'nın bütün evlerini tarayacak değildim ya!

Pek olagan, işin kafamı kurcalayan bu yanlarını bey'e açmadım, yalnız aradığımızın izinde olduğumu söyledim. Aman ne iz, Tanrım! Belki bir şey çıkar umuduyla Antalya'nın kerhanelerini de her akşam dolaşıyordum. Çıkmadı. İyi ki, hava bari çok kötüydü de, ötekinin demir alıp gidemeyeceğine inanıyordum. Bekleyecekti. Bu arada yeni gemi de gelmedi. Demek ki, ya bu bulduğumuz gemi ile gelmişti ya da daha buraya ayak basmış değildi.

Her yalnız adam gibi ben de öğle yemeğini dışarıda, çeşitli aşçı dükkânlarında yiyordum. Sonra başka bir yerde kahvemi içiyordum. Evde ocağım olmadığından, soğuktan donmamak için karanlığın basmasını kahvehanelerde bekliyordum.

Ve bir gün - Tanrı bu günden razı olsun! - mangal etrafında ipsiz sapsız yirmi kadar adamın ısındığı bir kahvehanede ozanın biri türkü söylüyordu. Kışlığa pek benzemeyen eski giysileri vardı; beyaz yüzlü, kara kaşlı ve kara gözlüydü. Ozan, ödedikleri paraya göre türkü söyledi. Uzun sürdü söylemesi. O ipsiz - sapsız herifler, onu - yalnız Levanta'da görebileceğin biçimde - taparcasına dinliyorlardı; aslında müslümanlar, söylenilen veya okunan her söze büyük bir saygıyla kulak verirlerdi.

Dinliyordum. Daha doğrusu, dinlemiyor, aradığının bu olup olamayacağını kestirmeye çalışıyordum. Biri, saklı iş görmek için ozana başvurmuş olsa, o hiç ozan gibi hareket eder mi? Bu bir. İkincisi, şarkı söylemek için gider de Ulu Cami meydanındaki kahvehaneyi mi seçer Hayır, galiba ben ecinniler görmeye başlıyordum. Bizim saklı işlerimizde en önemli şey kendine benzememektir, ya da tebdil olaraktan gezme sanatına pek güvenmiyorsan, sıçan deliğine girmektir.

Kalkıp çıkmaya hazırlanıyordum. Hava kararıyordu. Ve ben artık o akşamki taramaya başlamak için adamlarımı ara-

malıydım. Pek acele etmiyordum, çünkü dışarıda, deniz rüzgârıyla adamın gözlerine gire gire yağmurla kar arası bir şey yağıyordu. Doğrusu ya, şimdi bütün akşam burda masallar dinleyerek mangal etrafında ısınacak şu yirmi kişiye kıskanarak: «Benimki de zanaat mı ya!» diye düşünüyordum.

Tam kapının yanında durup da ne tarafa gideceğimi kararlaştırdığım sırada ozan konuşmağa başladı:

«Bu akşam Rüstem türküsünü söylemeyeceğim dostlar! Rüstem'i çok dinlediniz. Bitmemiş bir türküye kulak verir misiniz?»

Biri şakalaştı:
«Bitmemişe para ödenmez.»
Sâir yavaşça:
«Onu ödeyen ödedi,» dedi.

«Oku bakalım! Okuyana kadar sonunu da uydurursun!»

«Hayır. Uydurmak olmuyor, kolay değil, dostlar. Ayrıntısına vardınız mı bilmem, uydurmalardan ve süsten kaçınarak, içtenlikle konuşmak her zaman güçtür. Sanki sözler kalbimizi açmak için değil, saklamak için yaratılmış... Her neyse, dinleyin!»

Doğrusunu söyleyeyim, türküsü bir şeye benzemiyordu. Ozan, burada bulunduğuna, en sonunda evinde olduğuna çok sevindiği, çünkü sürgünün dünyada en kötü şey olduğu, bir kere sürgüne gidenden artık adam olmadığı filân gibi şeyleri çeşitli seslerle yineleyip duruyordu.

Kahvedekilerin hepsinin de hoşuna gitmediğini sezdim. Bilmem kimin gönlündeki elem ve özlemden, pişmanlıklardan filân bize neydi yani? İnsanlar içinde olayı bol türküleri seviyorlardı. Ama parasızdı ya, üstelik ozan bunu henüz bitirmediğini, üzerinde çalışması gerektiğini namusluca söylemişti, dinliyorlardı işte. Ben de beri yanda hâlâ düşünüp duruyordum.

Bunun aradığımız Sadi olmadığından artık tümüyle güvenliydim. Ama bu kadar da açık benzerlikler beni düşündürüyordu. Şüphelenmemek elde değildi. Ozan, bu zanaatını açıkdıktan başka, bir de sürgün üstüne türküler söylüyordu. Tek sözle, işte bakın, ben sürgünden geliyorum, sürgünün ne korkunç ve acı bir şey olduğu hakkında sizinle dertleşmeye can atıyorum demeye getiriyordu.

«Ha! İşin içinde iş, var!» diye düşündüm. Galiba, Osmanlı makamlarına gayretkeşlik göstereyim ve böylelikle yabancılara hizmet ettiğimi kendim açığa vurayım diye, buraya Cem'in buyruguyla bir ozan geleceğini söyleyerek beni aldatmışlardı. Yöneticiler beni öldürecek; böylece de, birileri, benim gibi çok şeyler bilen ve - doğrusu ya - iki ve daha çok hükümdara hizmet eden bir belâdan kurtulacak.

Öfke ve korkuyla, «ulan, banamı bu oyunlar!» diye düşündüm. Durum gerçekten tehlikeli oluyordu. Oyunu düşünenler daha onu sonuna vardırmadan önce, nasıl edip de kaçacağımı düşünüyordum artık.

Kimse farkına varmadan sıyrılıp çıkmak için kapıyı yavaşça araladığım sırada, arkamdan ozanın seslendiğini duydum :

«Niye bırakıp gidiyorsun, dostum? Şarkım o kadar mı kötü?»

«Yoo, hiç de değil!» Birden bocaladım. (Demek bu ozan kim olduğumu ve ne aradığımı biliyor ve beni tatlı dille oyalamaya çalışıyor) - Çok güzel şarkıydı hattâ ama benim işim var.»

«Bu dünyada herkesin işi var. (Ozan kalkıp yanıma gelmişti. Bense korkudan ne yapacağımı bilmiyordum. Şimdi kapıyı kapayıp, birini çağıracaktı herhalde!) - Herkesin, evet, yalnız ozan Sadi'nin işi yok...»

«O da kim? diye aptalca sordum.» (Besbelli, yakayı ele vermiştim!)

«Kim mi?» dedi «Ben. Niçin yalnız beni kimse aramıyor, niçin yalnız benim hiçbir acelem yok? İşte sürgün budur, dostum! Ben onu şarkımda iyi anlatamadım. Ama biliyorum ki, sürgün, seninle insanlar arasıdaki ilintilerini tümüyle koparıyor...»

Beyimden vurulmuş gibi duruyordum. Sadi!... Hiç dayak yemeden kimliğini açıklaması, ve içtenlikle ölüme koşması mümkün müydü onun? Hay Tanrı cezalarını versin, benden ne istiyorlardı ötekiler acaba?

Hâlâ kendime gelemediğim için, yararsız bir oyuna başvurarak:

«Sen Sadi misin?» diye sordum. «Adını işitmiştim ama... Nerede, hatırlayamıyorum.»

«Cem Sultan'a dair hikâyelerde işitmişsindir, değil mi? Evet, hükümdarı ile sürgünde on üç yıl geçiren Sadi benim. Ben, canlı bir insanın dayanamayacağı kadar acılara katlandım ve işte yine yurttaşlarım arasındayım. Şükür kavuşturana!»

Nasıl anlamalıydım bunu, ha? Artık yakalanmış canavar gibi etrafıma bakınıyordum. Kuru sedirleriyle basık tavanlı, dumanlı, çıplak oda; kış gecesinin koyu kurşuni karanlığına hafif bir kızartı veren mangal; o ipsiz-sapsız yirmi kadar erkeğin avurtları çökük, sakallı suratları ve bir de şu adam!... Nasıl anlamalıydım? Tüm belirtileriyle karşımda duruyor, adını, mesleğini bildiriyor ve on üç yıllık sürgünden döndüğünü söyüyordu...

Korkudan ter içinde:

«Eh,» dedim, «O Sadi olduğunu nasıl kanıtlarsın?»

«Kanıta ne gerek, dostum? Başımdan geçenlere karşılık ne armagan, ne de şan-şeref istiyorum. Seni durdurdum, bağışla. Bilirsin, dert söyletir. Benim büyük öğüdüme senin yaptığın gibi sırt çevirenler olabilir diye korkuyorum...»

Düşünceliydi. Her şeyi çözümleyecek olan o an içinde ben de düşünüyordum: Peki, ya gerçekten Sadi'yse bu? Ne var sanki, ozanlar biraz kaçık olur, kendisini dinleyecek birini buldu mu, övünür de, döğünür de... Öyle ya!

Tanrım, kısmet ayağıma mı gelmişti! O muydu? Ya değilse? Değilse, ne var sanki? Sadi olduğunu kendisi açıkladı, bana da tam Sadi'yi temizleme buyruğu verilmişti, işte temizledim, buyurun, vesselâm! Değilse eğer, kendini Sadi diye tanıtmasaydı.

Bu bir an içinde çok cesur bir karara vararak, şöyle bir öneride bulundum.

«Hazret, şarkını başkaları da dinlesin, ha? İki sokak ötede, yakıncacık. Gelir misin?»

Dalgınlığından sıyrılarak, bana dikkatle baktı. Gözleri parladı, tam buna tanıtılana uygun çizgileriyle yüzü aydınlanıverdi. Ve kendini Sadi diye tanıtan (vallahi, ben bu ozanın Sadi olduğuna yalnız o gece değil, genellikle inanmadım) mangala doğru gitti, o ipsizlerle vedalaştı ve sazını alıp döndü.

«Elbisen ince, üşümeyecek misin?» dedim. (Bizim meslekte de insaniyet var!)

«Hayır,» diye cevap verdi, «Yürüyelim!»

Sabırsızdı. Benim de üzerimde, iş icabı çıkmadığım için, silâh yoktu. Bundan ötürü, tenha sokağa sapar sapmaz, onun işini yumrukla bitirmeliydim. Olanca gücümü topladım (şair bir adım önde yürüyordu) ve gülle gibi yumruğumu ense köküne indirdim. Hemen düştü. Birkaç kere de uzun zaman kendine gelmeyeceğini bildiğim yerine vurdum. Sonra omuzladım, ağır değildi (bu ta da tanıtıma uygun çıktı).

Antalya'da böyle görüntülere sık sık raslandığından, pek saklanmıyordum. limana götürüyordum onu. Orada her zaman

koruyucular bulunurdu. Bana iki tanık gerekti. Ozanı onlarla birlikte bir çuvala tıktık, içine irice bir taş da koyduk.

Hava sıcak veya sabah vakti olsaydı, gerektiği gibi, kayıkla açılıp da denize atardık onu. Gerçi bunun önemi yok, iki arşın su yeter adama. Kış gecelerinde ise, deneyimle biliyorum, insan her şeyi isteksiz yapıyor, üşeniyor. Neyse,çuvalı iskelenin kenarına sürükledik ve tepetaklak yuvarlayıverdik.

Onu, tanıması ve ayılıp sorguya çekmesi için ilkönce neden bey'e götürmediğimi mi soruyorsunuz? Ama ben güveniyorum ki - böyle işlerde güven duymaktan söz edilebilirse eğer - bu ozan kendine sadece «Sadi» diyordu.

Evet, haklısınız: Ozan Sadi'nin çok uzun dönüşü böyle sona erdi.

FRANSIZ KRALI'NIN CEM SULTAN'I KORUMAKLA GÖREVLİ KORUYUCU BİRLİĞİNİN KUMANDANI ANTOAN DE JİMEL'İN KASIM 1494 ŞUBAT 1495 OLAYLARIYLA İLGİLİ ANLATIMI

Siz, Cem Sultan'ı VI. Aleksandır Borgia'nın elinden hükümdarım alır almaz, benim bu göreve getirileceğimi önceden söylediğimi duymuştunuz değil mi? Yengiden hiç şüphem yoktu. Kral VIII. Şarl'ın üstün gelmemesi düşünülemezdi. İtalya, iç savaşlardan çok yıpranmıştı, yöneticileri arasında pek çoğuyla satılmış kişiler vardı, halkının durumu kötüydü. Cem olayına halk sözünü ne hakla mı katıyorum? Bağışlayınız ama daha aşalık olaylara da karıştırıldığı olmuştur.

Kralım, Roma'ya, 31 aralık 1494 günü geceyarısından bir saat önce girdi. Yıldızlar bu yıl içinde ona büyük başarılar sunmuştu. Ve son, en büyük başarısını, Cem'i de bu yıl içinde elde etmek için elinden geleni yapmıştı.

VI. Aleksandır, o eski tilki, istediğine ulaştı. Kralımı Roma'yı güce başvurarak almak zorunda bıraktı. Bu nedenle bütün Batı hıristiyanlığının kralımı yereceğine belbağlıyordu. Onu bir şey daha yapmaya, başkent üzerinde güç kullandıktan sonra kişisel olarak Papa'ya çok ince davranmaya zorluyordu.

Kral Şarl, tüm bu ince hesapları gözden kaçırmıyordu. Bundan ötürü, yerleştiğimiz San Marko sarayındaki odasından tam iki hafta bilerek dışarı çıkmadı. Aleksandır'dan elçiler bekliyordu. Ama Papa da surat asıyor, kendisinden özür dilemesini bekliyordu. En sonunda biz elçiler gönderdik.

Aleksandır Borgia ile Kral arasındaki görüşmeler iki haftadan fazla sürdü. Antlaşmanın öteki tüm koşulları (Şarl'ın Napoli'ye yasasal sahip olması, Papalığın altı şatosuna askerlerini yerleştirmesi ve Osmanlılara karşı açılacak sefere basolması) üzerinde iki saatte anlaşıldılar. Ama yalnız Cem sorununda kolay anlaşmadılar. Cem, kardinallerimize ve soylularımıza çok işler açtı!

Evet, doğru, işi açan Cem değil. VIII. Şarl onu daha görmemişti bile. Aslında, başımıza iş açan Papa idi. Cem Sultan'a karşılık bakın neler istedi: Birincisi, karşılık olarak beş yüz bin duka. İkincisi, yine rehin olarak altmış kadar Fransız soylusu. Üçüncüsü, Cem'in Fransız koruyucularının kontrolü altında da olsa, Papalık sınırları içinde kalması. Ve sonuncusu, altı ay sora Cem'in Papa'ya geri veri'mesi... (Evet, Cem'i geri verdikten sonra, paralarımızı, rehindeki soylularımızı, biraz da hava-cıva eklenmesi ile yeniden alacakmışız!)

Fransızların ve İtalyadaki Fransız yanlılarının kanısına göre, Kral, parlak başarılarımızdan sonra bu koşulları kabul etmek için en azından hasta olmalıydı. Ama düşünün ki, VIII. Şarl bu koşulları kabul etti!

Ve Konsey önünde dedi ki:

«Cem Sultan hâlâ Sen Ancelo kalesinde. Yani Papa'nın elinde. Biz, Cem'le ilgili görüşmeleri daha da sıkar, gerginleştirirsek ve Aleksandır Cem karşılığında bir çıkar sağlayamıyacağını anlarsa, kalkıp Türk'ü öldürebilir ve böylece bizim yengimizin anlamını hiçe indirir. Ne pahasına - yineliyorum! - ne pahasına olursa olsun, Cem'i sağ olarak ele geçirmeliyiz.

Görüyorsunuz, yayılışımız Avrupa'yı şaşkına çevirdi; belki bir hafta sonra Almanya ve Britanya ensemize çullanırlar. Karşılığında Cem'e sahip olamazsak, kendimizi nasıl elverişli bir barış imzalamış sayabiliriz?

Kralın «ne pahasına olursa olsun» demesi karşı koymalara yol açtı. Karşı çıkanlara göre, biraz daha beklenebilirdi. Ama Kral kararlıydı; bir canlı ceset alacağı yerde, ölüsüne mum olmaktan çok korkuyordu.

Bazıları şunu da belirttiler:

«Haşmetli efendimiz, Cem artık 13 yıldır Batı'da oturuyor. Sizi tam da şimdi onun yaşantısından kaygıya düşüren nedir?»

Bunun üzerine VIII. Şarl, Konsey'e, Hüseyin bey denilen birinin üzerinde tutulan mektupları sundu. «Cem olayının kökünden çözümlenmesi» konusunda VI. Aleksandır ile Bayazıt arasındaki yazışmanın tümü olarak oniki mektup!

«Kökünden çözüm»ün ne demek olduğunu, herhalde benim yardımım olmadan da anlıyorsunuz. Yazışma, Kral Şarl'ın, İtalya'ya, Cem'i Papalığın elinden almak ve büyük bir seferin başına geçirmek amacıyla gelmekte olduğu haberiyle başlıyordu, (bu ilk mektubu bizzat Borgia yazmıştı). Papa, Bayazıt'a karşı yükümlerini şimdiyedek yerine getirmis, ama Fransızlar bunlara uymak isteğinde değillermiş ve sonunda, on yıllık bir düşün, yani büyük haçlı seferinin gerçek olacağı zaman yaklaşıyormuş. (Bu mektubuda, Kutsal Papa, kendisi sanki katıksız bir müslümanmış gibi, olayların böyle bir seyrinden korkunç kaygılı görünüyordu.) Sonra, Borgia, Papalığın Fransa'ya karşı koymasının görülmemiş para gerektirdiğini belirtiyor ve Cem'in beş yıllık nafakasının peşinen verilmesinde diretiyordu. Bu paralarla, önce Roma güvenlik altına alındıktan sonra Cem'in de Roma'da kalması sağlanacaktı.

Bayazıt'ın cevabı çekimserdi. Sultan, Cem olayı ile ilgili olarak Osmanlılara paha biçilmez hizmetlerde bulunduğundan bahsettiği Nikolo Tsiboyu (demek ki, Papa'lığın burnu dibinde bazı din adamları Osmanlılar hesabına çalışıyorlardı!) Papa'lığın derhal Arl Piskoposu ataması sanki buyruluyordu. (Anlıyormusunuz ki, Bayazıt artık hıristiyan piskoposlarını atamaya başlıyordu!) Bayazıt beş yıllık nafakadan söz açmıyor, ancak kardeşinin Roma'dan ayrılmamasını istediğini belirtiyordu.

Buna karşılık, VI. Aleksandır'ın ikinci mektubu (bunu kralımın Floransa'da oturduğu sırada yazdığı anlaşılıyor) umutsuzlukla doluydu. Papa, Fransızların Roma kapıları önünde olduğunu, bir mucize olmazsa, Papalık ile Osmanlılığı hiçbir şeyin kurtaramayacağını yana - yakıla anlatıyordu. (Rica ederim, Vatikan ile Bâbıali arasındaki şu görüş ve eylem birliğine bakın!) VI. Aleksandır, ya Cem'in beş yıllık nafakası peşin verilecek, diye hıçkırıklarla avuç açıyor, ya da haçlı seferi olacağına değiniyordu!

Bayazıt Han'ın bu mektuba cevabı Lâtince yazılmıştı. Hem de çok güzel bir Lâtince, Tutsak edilen elçisinin belirttiğine göre, Sultan, barbar olmadığını kanıtlamak için bu mektubu kişisel olarak kendi yazmıştı. Bayazıt, bu açık Lâtincesi ile artık bıkıp usandığı bir oyunda kukla olmaktan caydığını bildiriyordu. Dediğine göre, orduları zaferden zafere koşuyor, ve bir haçlı seferi olabilirliği onu artık asla kaygılandırmıyormus. Hem de zamanı çoktan gelmiş ve geçmiş ve geçmekte olan bu seferi nerdeyse sabırsızlıkla bekliyormuş, çünkü bütün bu söz vermeler ve yalanlar dünyayı bıktırıp usandırmış!

Bayazıt Han, Aleksandır Borgia'ya son bir yetenek veriyor, tümüyle eliboş çıkmaması için daha bir parça altın kazanabilmesi için şunları ileri sürüyordu: «Kardeşim ergeç öleceğine göre, kâfirler arasındaki yaşamı cehennemi bir acı olduğuna göre, Papa hazretleri onu bu yıllanmış çileden kurtarıp, daha iyi, daha adaletli bir dünyaya geçmesini sağlayabilirler.

Zâtialileri, benim kötü kaderli kardeşime acınaklı davranarak, cesedini Osmanlı iktidarı altındaki her hangi bir limana ulaştırdıkları zaman, cesedi getirenlere elden üç yüz bin duka verilecek ve yüksek şükranlarıma erişeceklerdir.»

Ben bu mektupların okunuşunu izleyen sessizlikten daha tüyler ürpertici bir sessizliğe tanık olmamıştım.

Hem size bir şey söyleyeyim mi, bu Konsey, her biri Cem olayına az çok karışmış otuz kadar soyludan kuruluydu. Bu olay, olabilir tüm gelişimi, sağlayabileceği çıkarlar yada tehlikeleriyle çevremizde on üç yıl boyunca tartışılmıştı. Bu otuza yakın soyludan her birinin hesabında veya isterseniz vicdanında deyin, epey suç yazılıydı. Onbeşinci yüzyıldı bu, bâkireler manastırına benzemezdi. Fakat şu biraz önce işittiklerimiz, Borgia'lar, Mediçiler, Savanarola, Engizisyon, ve Makyaveliler onbeşinci yüzyılını bile geride bırakıyor, insan düşüncelerini de aşıyordu! En büyük imparatorluğun sultanı, İsa'nın yeryüzündeki vekiline, cinayete karşılık bahşiş sunuyordu.

Hayır, çok silik ve eksik söyledim. Batı uygarlığı için en büyük tehlike olan müslümanlık, Batı'ya, din önderinin kişiliğinde, üç yüz bin duka karşılığında silâhını kendi eliyle kırmasını ileri sürüyordu.

Hayır, bu da silik çıktı. Artık uygun söz bulabilirseniz, bunu kendiniz belirtin.

Biz, sanki gözümüze cehennem görünmüş sanki tüm bir dünyanın intiharına tanık oluyormuşuz gibi susuyorduk.

«Bütün bu işittiklerinizden sonra, sizleri, Aleksandır Borgia'nın, Bayazıt'ın isteğini kabul ettiğine inandırmaya çalışmak gereksizdir sanıyorum. (Kralın, bu sözleri ne kadar büyük bir tiksintiyle söylediğini belirtecek söz bulamıyorum.)

Böylece, Cem Sultan'ı hemen almadık mı, iyice tuzlanmış bir ceset halinde her hangi bir Levanta limanına yüzeceği

apaçıktı. Papa'nın koşullarını kabul ettik. Gerçi bu koşullara uymayı düşünmüyorduk; zaten Borgia'nın da bizimkilere uymayacağını biliyorduk. Yani, beş yüz bin altını ve altmış Fransızı gözden çıkardık. Bütün Avrupa'ya karşı yararlı bir barış uğruna.

16 ocakta, yani biz altınları verip rehinlerimizi de sunduktan sonra, Cem Sultan'ın koruyucuları değiştirildi. İki yüz şövalyenin başında San Ancelo kalesine ben girdim. Vatikan'da Cem olayı ile ilgili olarak Fransızların yararını korumaktaki sürekli ve tehlikeli görevim, bana bu hakkı veriyordu.

Papa askerleri köprüyü indirdiler. Biz de delikanlılarımızla beraber demirli kalaslar üzerinden geçtik. Hem yürüyor, hem de kendi kendime: «Girdiğimiz iyi, ama çıkarsak daha iyi olacak!» diye düşünüyordum. Çünkü ardımızda köprü yine kalktı. Biz, Cem'in odasına koruyucu götürüyorduk; Papa'nın koruyucuları ise tüm kaleyi koruyordu. Bu kuruluşun kapana benzeyen yönleri çoktu. Ama Papa askerlerinin ötesinde yine bizimkilerin bulunmakta oluşu beni bir dereceye kadar yüreklendiriyordu. Roma Fransızların elindeydi.

Cem'i iki ay önce bıraktığım gibi buldum. Şöminenin önünde, mum filân yakmadan, oturmuş, uyukluyordu. Günlerimi onunla geçireceğimi düşündükçe, içim bulanıyordu; ben böyle bir görüntüden tiksinmemek için bir sarasin veya bir Sadi değildim. Bütün öğle ve akşam yemeklerinde hazır bulunuyor, zehirden korktuğumuz için yiyecekleri yoklayan çeşniçinin işini izliyordum. Bazı kez Türk bana sesleniyordu; «Sadi» dışında bir tek sözünü bile anlamıyordum. Beni kendine çok bağlı hizmetkârı olduğumu sanıyordu. Sadi'nin işini biliyordum, birlikte altı yıl geçirmiştik ya, durumu sözlerini anlamadan da çıkarabiliyordum. Cem, ya lülesini istiyor, ya da uyusun diye üstünü örtmemi bekliyordu. Üçüncü bir dileği yoktu.

Sen Ancelo'da Cem'in yanındaki görevim ancak on gün sürdü. Sizi inandırmak istiyorum eğer sarasinler genellikle duygu sahibi kişilerse, Sadi'yi sarsabilecek bütün duyguları ben de duydum: Sonsuz bir cansıkıntısı, bir yerlerde gerçek yaşamın akıp durduğu, bunun dışında senin yaşam dışında olduğun korkusu, ve her şeyden önce tiksinti. Ben iyi bir ailenin yirmi sekiz yaşındaki oğlu, geleceğe ve yeteneklere sahip genç adam, bir yarı-hayvanın yanında görev alarak kendimi sanki öldürüyordum! Cem Sultan'ın ölümünün bana pahalıya çıkacağını unutarak, sık sık «inşallah zehirlerler!» diye düşündüğüm oluyordu. Onu yalnız kinle düşünmüyordum. Gerçekten, Bayazıt, kardesinin bu yaşamdan kurtulmasını dilediğini ileri sürerken tümüyle yalan mı söylüyordu?

İyi ki, pek çok düşünmeme zaman bırakmadılar. Kralım, Napoli'yi alma olanağını sürdürme için 6 şubat günü Roma'dan ayrıldı. Aleksandır Borgia'nın yengilerimizin sonucuna yani Cem'e derhal el atacağından korktuğundan, VIII. Şarl, onu her yere beraberinde götürmeyi kararlaştırmıştı. Doğal olarak çok güçlü koruma altında.

Türk'ü yola hazırlarken, bizi bir kenardan seyretmeliydiniz. Cem artık bir kaç yıldır odasından çıkmamış temiz bir çamaşır ve elbise de giymemişti. Çizmeleri ayaklarına zoru zoruna geçirdik; ayakları o kadar şişti ki, hizmetkârlar tam dört çift çizme değiştirdiler. Sırtına serpuşlu bir kurt kürkü geçirdiler. (O kadar gevşek ve dayanaksızdı ki, soğuk alır diye ödümüz kopuyordu.) Sonradan, belki bu kürkün de yeterli olmadığını düşündüm. Çevreme bakındım, başka bir şey yoktu. Hemen yatak örtüsünü çekip üzerine attım.

Odadan dısarı çıkardık. Kalenin uzun deh'izlerinde ayak seslerimiz - asker adımları - rap rap diye çınlıyor ve arada bir de sürüklenen bir tupurtu duyu'uyordu: Türk, yeni, çok büyük ve ağır çizmelerini güçlükle sürüklüyordu.

Dışarıda bizimkiler çoktu. Sıraya girdik. Kralı bekliyorduk. VIII. Şarl'ın, konuğuna büyük bir saygı gösterisi yapmak istediği her şeyden belliydi. Kralı beklerken, Cem Sultan'ı seyrediyordum.

Çenesini göğsüne dayamış, öylece duruyordu. Sanki hiç kimseyi ve hiçbir şeyi ayırdetmiyordu. Yünlü yatak örtüsü bir omuzundan kaymış, ucu çamurlu su birikintisine değiyordu. Varıp düzeltim ve Cem'i iyice sardım. Tiksindiğim halde, sağlığından kendimi sorumlu buluyordum. Bu arada parmaklarımın değişim duyan Türk, hafifçe başını kaldırdı. O göz, yorgun, donuk ve şaşkınlıkla bana bakıyordu yada yalnızca «A?» diye bir ses çıkarıyordu.

«Sefere çıkıyoruz, Prens hazretleri, sefere, savaşa! Fransa Kralı ile birlikte ordularımızı yöneteceksiniz!»

Gereğinden çok yüksek, belki de - sağırlarla konuşulduğu gibi - el işaretleriyle konuşuyordum. Cem başını sadstı, beni anlamadığını, hiçbir şeye önem vermediğini söylemek istiyordu. Ve yine, ağır ağır soluyarak, başını göğsüne sarkıttı.

Bu sırada boru sesleri çevreyi çınlattı. Herkes armalı bir bayrak dalgalandırıyor, Fransız soyluları krallarını selâmlıyorlardı. Derken, iner-kalkar köprüde duran borazanlar arasından VIII. Şarl görünüverdi. O sıralarda hükümdarımız çok genç, yirmi yaşlarındaydı; İtalya'daki savaş yaşamı o biraz hastalıklı, sarı yüzünü canlandırır gibi olmuştu. Kral Şarl, sanına yakışır bir olgunluk ve Cem'e karşı ilgisini saklamadan, bize doğru yöneldi.

Şövalyeler bir ağızdan:

«Yaşasın kral!» diye bağırdılar.

Şarl selâm verdi, miğferindeki al tuğlar demeti, şubat havasının külrengi fonu üzerinde bir alev parçası gibi sağa-sola sallanıyordu. Fransız yanı kardinaller çevreleriyle birlikte onu izliyorlardı. çünkü şaka değildi, Şarl Roma'nın kurtarıcısı sayılıyordu!

Dostunun garip durumunu görünce biraz şaşıran Kral, iki yana bakınarak sanki bir açıklama aradı. Kardinal Sen Deni (Cem'den sorumlu olan) Kral'a bir şeyler fısıldadı ve Şarl atından atladı. Çevirmen çağırdılar.

«Sizi Kutsal Şehir'de karşılamakla mutluyum, kardeşim!» sözü çevrildi - «Yüce dâvamızda Tanrı yardımcımız olsun! Bugün yengin Fransız ordusu, benim ve sizin, ortak kumandamız altında Napoliye gidiyoruz!»

Cem, Kral'a, kovuğundan yeni çıkarılmış ürkek bir hayvan gibi kaş altından bakıyordu. Gerilemek istediğini gördüm, ama bu çabadan caydı ve hantal vücudu tümüyle sallandı. Düşeceğinden kaygılanarak hemen tuttum. Cem bir şeyler mırıldanıyordu. Çevirici, kolayca anladı ve çevirdi:

«Prens hazretleri, bir tutsak, sadece bir tutsak olduğunu söylüyor. Kendisini istediğiniz yere götürebileceğinizi, buna engel olamayacağını söylüyor.»

Adam düpedüz aptallık etmişti. Kral'ın yüzünün kızarmaya başladığını görüyorduk. Gücenmişti. Öyle ya, kralla, hem de savaş kazanmış bir kralla böyle mi konuşulurdu? VIII. Şarl topukları üzerinde döndü ve çeşitli buyruklar verdi. Cem Sultan arkasında duruyordu hâlâ. Örtüsü yine omuzlarından sıyrılmıştı.

Bence en iyisi onu lüks arabaya yüklemekti. Fakat Kral, ille de Cem'in seferin başında gitmesini istiyordu. İtalya, dünya, haçlı seferi konusunda o kadar çok şey işitmişlerdi ki, Şarl, sonunda bunun bir başlangıcını göstermek istiyordu. Hem de başlangıçta kalacağımızı bile bile (anlaşılmaz, inşallah başlangıç olurdu!). Çünkü Aleksandır Borgia'nın kışkırttığı Avrupa güçlerinin krallık karşısında bir bağlılık olanağı aradıklarından sürekli söz ediliyordu. Tek değişle, Napoli'yi acele almalı ve Fransa'yı korumak için geri dönmeliydik.

İşte böylece, Cem ata bindirilerek VIII. Şarl'ın sağ yanına geçirildi. Soğuktan ve rutubetten iyice büzülüyor, örtüleri-

ne daha sıkı sarılıyordu (yatak örtüsünden başka, daha birçok şeyler atmışlardı üstüne). Bana Cem eyerden kayıp düşmesin diye atımı onun yanısıra sürmemi buyurdular. İyi ki düşmedi. Engel olamazdım, çok ağırdı.

Kral, açlara yemek dağıttığından olacak, Roma sokaklarında bizi epey kalabalık yığınlar uğurladı. Biz Tiber'in akıntısı yönünde ilerledikçe, yığınlar azaldı, görüntü artık sona eriyor, herkes tekrar sıcak köşesine koşuyordu. Biz ise bütün gün attan inmedik. Ertesi gün de, üçüncü gün de yolu sürdürdük. Valmontone, Kastel Fiorentino, Veroli gibi ve daha kim bilir hangi küçük kalelerde geceliyorduk. Daha ilk gece, imzalaması için bazı belgeleri Cem'e götürmem gerektiğini söylediler. Bir göz attım. Bunlar, Dalmaçya piskoposlarına, Yunan ve İslâv topraklarında bazı metropolitlere yazılmış mektuplardı. Cem Sultan, bu mektuplarla, büyük bir seferin başında oralara geldiğini bildiriyor, onları da ayaklanmaya çağırıyordu. Mektuplara göre, birleşik hıristiyan orduları mart başlarında karşı yanda olacaklardı. Tutsak olan tüm hıristiyanlar onları kurtarıcı sayarak karşılamalı ve hepsi de müslüman yönetime karşı ayaklanmalıydılar!

«Bir ay sonra Fransa'da olacağız.» diye düşündüm. «Kral, Bayazıt'ın Borgia ile birlik olduğundan şüphelenerek, onun başına bazı ufak dertler açmak denemesinde bulunuyor. İyi de ediyor.»

Kâğıtları Cem'e uzattım. Bir odada, şömine önünde hiç kımıldamadan oturuyordu yine. Yanılmıyorsam, Valmontone kalesindeydik. Kağıtları dizlerine koydum. Cem kımıldamadı, kötü bir hırıltıyla nefes alıyordu. Nasıl açıklayacağımı bilemiyordum. Elini elime aldım ve mürekkepli kalemi parmakarı arasına sıkıştırdım. Ve kâğıdın beyaz yerine göstererek:

«Buraya, Prens hazretleri! dedim. İm-za-la-yın rica ederim! İşte şöyle...» (Sanki yazıyormuşum gibi de gösterdim.)

İkimizin de anladığı tek söz çıktı ağzından: «Sadi»

Artık bağırıyordum:

«Sadi'niz yok! Sadi'yi de, sizide başına saranaın Tanrı cezasını versin! Mağribî, ahmak! İm-za-la!»

Şaştım! Anladı! Birinci, ikinci kâğıda, şarhoş yazısı gibi kargacık - burgacık bir şeyler çizdi. Sonra kalemi elinden düşürdü. Bir şeyler söylüyordu, çok heyecanlıydı, sıtma nöbeti geçirir gibiydi.

Elini yine kaptım, parmaklarını büktüm, kalemi parmakları arasına yerleştirmeye çalıştım. Ve ansızın titredim: Bu el korkunç bir şekilde yanıyordu!

İçim birden cızz etti: Türkün durumu kötü! Ya geberirse, benim halim ne olur? Soğuk terli alnını tuttum, hatta tiksintiyi filân unutarak elimi göğsüne soktum, yanıyordu. Parmaklarımın altında böyle tutarsız, bir an umutsuz bir çılgınlık, bir anda boğuk bir durgunlukla atıp duran neydi? Cem'in kalbi.

«Bilmediğim kalenin dehlizlerinde koşarken ve kimbi'ir kimlere çarpıp geçerken, bir yandan «Nöbetçi! Alârm! Cem Sultan hasta!» diye haykırıyordum.

İnsanların toplanmaya başladıklarını hayal - meyal görüyordum. Kral da gelir diye korkudaydım. Sonradan, artık uyumuş olduğunu öğrendim. Birkaç kişi, daha da ağırlaşan Cem'i kaldırıp yatağa uzattılar. Yüzü tanınmayacak derecede değişmişti. Alı alma, moru moruna yanıyor, terden parlıyordu. Havayı, su gibi yudumlarcasına nefes alıyordu.

«Doktor! Çabuk, Doktor!»

Kaygılı sesler bunu yiniliyordu, kimi dışarıya çıkıyor, kimi içeri giriyordu. Ben, dünyanın en pahalı insanını koruyamadığımdan ötürü başıma neler geleceğini düşünüyordum.

Doktor bir saat sonra geldi. Kentten getirtmişlerdi. Benden başka hepsini kovdum. Doktor, hastalığın belirtilerini anlatmamı istiyordu. Bir şeyler söylediğimi ansıyorum. Gözle-

rimin önünde her şey dönüyordu. Sonunda, doktorun sesini uzaktan işitir gibi oldum:

«Zehirlenmişe benziyor. Çok yavaş bir zehirlenme. Kim vermişse, büyük paralar harcamış, bu zehir çok güç bulunur, ta Uzak - Doğu'dan getirtilir. Bundan ötürü de ateş pahasınadır.»

Doktorun, bu buluş ve bilgisinden mutlu bir yönü vardı.

«O -ho,» dedim «Ne kadar pahalı da olsa, kaygı duymayın, ödeyecek adam var!»

Doktorla ikimizin, bilinmez bir cinayetin birbirine tümüyle yabancı iki tanığı olarak herhalde ilginç bir görünüşümüz vardı. Başlangıçta kederle, sonra daha rahat ve anlayışlı bir durumda konuştuk. Doktor, bilinmez caninin gazabına uğramak korkusuyla, adının saklı tutulmasını diliyordu, çünkü bu bilinmez kişi sanırız ipsiz - sapsızın biri olamazdı. Ben kendisine buna söz veriyor, ama bir yandan, Kral, Cem'in hastalığını, daha doğrusu ölümünü kesinlikle saklayacağı için (Fransızların işine uygun bir zaman seçmemişti ki) doktoru öldürmesek bile alıkoymanın daha iyi olacağını düşünüyordum. Kendisine para vermem için beni beklemesini söyledim. Dışarı çıkıp nöbetçileri çağırdım. Ama dönesiye kadar, hekim tüymüştü. Kaleyi benden iyi biliyordu şüphesiz. «İşler gittikçe kötüleşiyor!» dedim içimden. Yarın, doktorun nerde olduğunu soracaklardı.

O geceyi Cem Sultan'ın yanında geçirdim. Korkmama karşın içimde bir hafiflik duyuyordum: Cem Sultan sonunda yaşamdan defolup gidecek ve dünyayı da büyük hesaplardan, büyük dağdağa, açgözlülük ve iç sıkıntılarından kurtaracaktı. Kral da, artık düşmanlarını aldatacak ve korkutacak bir şeyi kalmıyacağı için, hemen Fransa'ya dönecekti. Ben Antoan da, altı yıl sonra, belki artık unutulduğum Bretan'a dönecektim. Bütün bu yalanlar, çekişmeler, arttırmalar ve yarışmalar niçin ve kime gerekti? Aslında, şu Cem olayından kim kazanmış ve kim kaybetmişti?

Kimse, diyebilirim. Bayazıt Han, çılgınca paralar harcamadan da sultan olabileceği gibi, saltanatını sürdürdü. Kayıtbay onunla savaşta, Cem'i desteklemese bile kaybedeceği kadar toprak kaybetti; Türkler, Cem'le korkutulmadıkları zaman içinde elde edecekleri kadar toprağı aldılar. Balkanlarda ve Macaristan'da; kralım da onur meselesi yaptığı umutlarını bir yana bırakarak, yola çıktığı yere ,Fransa'ya dönmek zorunda kaldı. Ya Borgia, D'Obüson? Onlar, soylulara, piskopos ve kardinallere, curnalcı ve koruyucularına Cem'in tutsaklığına karşılık Bayazıt'tan kopardıklarının belki de daha çoğunu rüşvet olarak dağıttılar.

«Bu hırs, bu benlik nedir, kime gerekli, Tanrım?» diye düşünüyordum. «Bu hırs olmasaydı, ben de şimdi evimde, Bretan'da olacaktım. Artık yürümeğe başlayan çocukların ve bir yaşam yolum olacaktı... Başkasını üzmek, bununla mutluluğumuz artmadığı halde, niye?»

Cem, Valmontone'de de, Kastel Fiorentino'da da, hattâ Veroli'de bile ölmedi. Artık gerçekten basit bir arabada yatıyordu, çünkü saltanat arabası pek elverişsizdi, Cem de bacaklarını bükemiyordu Günden güne daha da ağırlaşıyordu. Zehire karşı ilâç vermek için kilitli çenesini birtürlü açıp da kaşığı sokamıyor, su veremiyordum. Dört gün içinde Türk öyle eridi ki ,ondan artık ter değil, yağ sızdığını sanıyordum. Nöbet ateşi altında topraksı - sarı derisi âdeta çizim çizim buruştu. Artık Cem en az elli yaşında görünüyordu. Oysa, otuz beş diyorlardı.

Geceleri, kafam ağırlaşmış ve gözlerimden uyku akarak, başında ben nöbet bekliyordum. (Kral onun hastalığını çok saklı tutuyor ve yanında başkasının bulunmasına izi vermiyordu.) Bir ay önce işittiğimde tüylerimi diken diken eden «İnşallah kardeşim bu yaşamdan kurtulur ve daha iyi, daha adaletli bir dünyaya geçer!» sözlerini şimdi sık sık ansıyor ve «İnşallah dilerim ki daha çabuk!» diye yineliyordum.

Cem, İtaya'da son yengiyi sağladığımız Napoli'de, Feran'ın oğlu Alfonso'nun bir gün önce bıraktığı sarayda öldü. Acı bir zaferdi bu. VIII. Şarl, bunun kendisine hiçbir şey getirmeyeceğini biliyordu. Kuzeyde kara bulutlar yoğunlaşıyordu; Almanların her an Fransa'ya saldırıp, onu, kolayca ele geçirdiği topraklardan caymakta zorunlu bırakacağını biliyor ve bekliyorduk. Kralım, Napoli Kralı olarak da ilân edilmesinde direttı ama, VI. Aleksandır bunu yapmadı; Papa çok yakın bir şeyler bekliyordu.

Ne beklediğini belki yalnız ben biliyordum: Cem'in ölümünü! Cem'in ölümü, Napoli sokaklarında sırılsıklam yığınlar yeni hükümdarını selâmladığı, hükümdarın ise, yolumuzu kesmelerini istemezsek, en geç bir hafta sonra Napoli'yi boşaltmamız gerekeceği düşüncesiyle çok sinirli olduğu bir sırada, 25 şubat akşamı gelip çattı.

Cem okadar sessizce öldü ki, anlayamadım bile, Pencerenin önünde, fener alayı ateşlerini görmek ve çalgıcıları dinlemek için dikiliyordum. Aşağıda, saray bahçelerinde, rengârenk alevler parlıyor, bunlar, çok güzel kıvılcımı daireer, çizgiler zigzaklar halinde yüseliyor ve çok geçmeden kış göğünde acıklı bir şekilde sönüveriyorlardı.

Ve ben tiksintiyle düşünüyordum: «Yasantımız bu iste. Tüm yaşantımız bu yapma ateşler ve çalgılar curcunasıdır; sona erdikten sonra gerilemenin geleceğini bildiğin tören; verilen emeklere değmeyen çileler...»

Mumları yaktım. Elimde şamdanla Cem'e yaklaştım. Ateş nöbeti geçmisti, yüzü büsbütün toprağa benziyordu. İhtiyar, her şeye karşı ilgisiz bir yüz. Belki tümüyle değil; ölüm, yaşamının son yıllarda verdiğinden daha çok bir belirlilik vermişti yüzüne. Ağzı etrafındaki kırışıklarda tümüyle insancıl bir yorgunluk ve acı; yorgunluğun ötesinde de bir rahatlık seziliyordu.

Cem'in soğuk gözkapaklarını kapamaya çalışırken, yine

o «İnşallah kardeşim bu yaşamdan kurtulur...» sözlerini anımdım.

Sonraki sabah, Kral, Cem Sultan'ı kimse görmeden tabuta koyup, kurşun kaplamalarını buyurdu. Ölümünü hâlâ saklı tutuyorduk; bu bir bakıma, ölümünü bilmeleri gerekenler artık haberdar olmuşlar demekti. Akşamüstü - şiddetli yağmur yağıyor ve şehir korkunç ölgün görünüyordu - tabutu arabaya yükleyip, Gaete şatosuna götürdük. Orada mahzene bıraktık. Müslümanların gömü töreninden haberimiz bile yoktu; kutsal toprağımıza bir müslüman gömmeye cesaret edemiyorduk; onu bizimle birlikte taşımak da istemiyorduk, zira bizim Kral hurafelere inanıyor, askerleri arasında bir ölünün bulunmasını iyi bir şey saymıyordu.

Evet, Cem'i oraya bırakıp çıktık. Kilitlemek için en son ben çıktım. Bilmem neden, ama onu böylece, unutulan bir eşya gibi bırakmam bende bir korku uyandırdı.

Mahzen kapısının anahtarını iki kere çevirdim ve yürüdüm. Sonra arkadaşlarıma koşa koşa yetiştim. Ne de olsa, içime korku düştü dedim ya...

Şövalyeler ,her askerin güneş altında ister istemez yaptığı gibi, uygun adım yürüyorlardı. Susmuyor, ama konuşmuyor sadece yürüyorlardı. Ben de ayak uydurdum, böylece tekrar aralarına girdim. Artık zindancı değildim, hastabakıcı da değildim.

Son aylar içinde, hep gelip çatmasını beklediğim bu saatte korkunç bir şey olacağından kuşkulanıyor, bir ateş yağmuru, deprem, sel baskını bekliyor, tek sözle kıyamet kopacağını sanıyordum. Ama dünya tarihinin uzunca bir sayfasının sona erdiği bu güç hiç, ama hiçbir şey olmadı.

AYAS BEY'İN 1499 YILI OCAK-MAYIS OLAYLARIYLA İLGİLİ ANLATIMI

Bu anlatım artık herkese gereksiz görünecektir; çünkü ölüm her şeyin sonudur ve Cem de artık ölüdür! Ama Tanrı, hükümdarımın yaşamdayken çektikleri yetmemiş gibi ölümünden sonra da çilesinin sürmesini dilemişti. Cem'in vücudu daha dört yıl boyunca huzura kavuşamadı. Sanki ülkeden ülkeye yolculuğu sürüyordu.

Sultan Bayazıt'ın mutlu olayı kimden öğrendiğini bildirmem belki gereksizdir. Anladığınız gibi, Venedik'ten. Anlaşılan Venedikliler çok korkmuşlardı; ne de olsa, biz onların kale duvarları önündeydik. Evet, Venedikliler, Bayazıt Han'ın hoşuna gitmek ve aralarında bazı anlaşmazlıkların raslantı dostluğun ise sonsuz olduğunu belirtmek üzere, hemen Stambul'a hızlı bir gemi gönderdiler. Gemiden, yanlız en önemli haberi değil, diğer bazı ufak - tefek haberleri de öğrendik. Örneğin, Balkanların ayaklanma hazırlığını; Fransa ile ilişkileri açıklanan hıristiyan din adamlarının adlarını...

Bayazıt Han, hemencecik inansaydı, gerçek Bayazıt Han olmazdı. Şüphelendi ve şüphesini üç ay boyunca yineledi. VIII. Şarl'ın ülkesine dönüp İtalyan topraklarından caymasıyla bu şüphe de eridi, çünkü böylece Cem'in artık oyuna katılmadığı belli olmuştu.

O zaman Bayazıt Han «Tanrı büyüktür!» diyerek, dünyanın bütün yönlerine doğru durup, durup secdeye vardı. Ve «Olayların bukadar elverişli bir yönde gelişeceğine inanmak cesaretinde bulunmamıştık» diye de ekledi.

Sonra kendisine siyahlar giydirmelerini buyurdu, üç gün siyahlara bürünmüş olarak dolaştı. Ve ancak bundan sonra, sevincini kutlamaya gelen vezirlerini kabul etti. Böylelikle, Bayazıt, 1495'te, yani taht'a çıkmasından ondört yıl sonra kendini tüm anlamıyla sultan duyabiliyordu. Ve çok geçmeden 1506'da, biliyorsunuz, oğlu Yavuz Selim tarafından tahttan indirildi ve öldürüldü. Selim'in de, «Varsın, babam bu yaşamdan kurtulsun ve daha iyi, daha adaletli bir dünyaya göçetsin!» dileğinde bulunmadığı belli değil.

Tarikatın isteğiyle Fransa gezim başarısızlığa uğradıktan ve Rodos'a döndürülüp tekrar zindana, bizden sağ kalanların yanına atıldıktan sonra, Cem olayında daha ne gibi rolüm olduğunu soruyorsunuz. Cem öldükten sonra D'Obüson hepimizi Bayazıt'a verdi. Bayazıt Han, sofu ve erdemli davranışlarla kendini göstermeye bayılırdı. Kardeşine sadık kalanları geri almak için çok paralar ödedi. Onlara sanlar, evler, paralar dağıttı. Ben de böylece, Rodos hapishanelerinde 14 yıl geçirdikten sonra, elli dört yaşımda yurduma döndüm.

Kardeşinin ölüm haberini alınca, Bayazıt'ın andiçtiği başka bir erdemli dâva da, gereken bütün ilgiyi göstererek Cem'i Osmanlıların aile mezarlığına gömmekti. Bu andını saklı tutmuş olsaydı, Cem'in cesedinin değerini artırmamak için, sanırım daha iyi olacaktı.

Cesedi Fransızlardan miras alan Napoli Kralı beş bin duka istedi. Ama, Bayazıt'ın da gülme zamanı gelmişti; ve son güldüğü için bunu çok da gürültülü yaptı. Sultan, Cem'in kalıntısına karşılık para vermeyi iteledi. Onun İstanbula gelişimsenin ancak halklar arasında dostluğun sağlamlaşmasına katkıda bulunacağını söyledi. Yani, canınız isterse verin demeye getirdi.

Ama Batı, Cem'den ötürü o kadar çok alışmıştı ki, kulaklarına inanası gelmedi ve cesedi, fiyatı yükselene kadar korumayı kararlaştırdı. Kaldı ki, beş bin duka, Cem'in eski sahiplerinin alacaklı oldukları üçyüz binin - Cem'in öldürülmesinin armağanı yanında bir hiçti. Hem o üçyüz bini Bayazıt ileri sürmüştü! Ve işte, Aleksandır Borgia, anlaşma gereğince bu parayı istedi.

Bayazıt, Papa'nın mektubuna karşılık vermedi. Borgia ikinci, üçüncü ve hattâ yanılmıyorsam, dördüncü bir mektup gönderdi. Hep aynı sonuç. Bayazıt Han, bundan öncekileri çok pahalı bulduğundan, sanki eski kayıbına saymak üzere Batı'ya bu son hizmeti ödememenin doğru olacağı kanısındaydı.

Cem olayı ile ilgili bir araştırmanın sonunda şu kadarcık bir ödeşme mutluluğu duymak istiyorsanız, Papa VI. Aleksandır'ı, Bayazıt'ın sessiz itişini anladığı andaki durumuyla şöyle bir gözlerinizin önüne getirin. Çok ilginç bir şey, değil mi? Ölümü anında son kez ve artık altın değil, elmas bir yumurta yumurtlayacak umuduyla beklediğin altın tavuğu, birden, hiç, hiçbir şey yumurtlamıyor diye kendi ellerinle kesmek! Son bir acı bedeli olarak, bu tavuğu artık yalın bir kümes hayvanı değerinde her hangi birine satmak kalıyordu. Papa ve Napoli Kralı işte artık bunun çaresini arıyorlardı; Bayazıt'tan, her zengin kişinin kardesinin cesedi için verebileceğini istiyorlardı. Beş bin değilse, hiç olmazsa üç bin, hadi hatırın için bin olsun!

Bayazıt hep «Hayır!» diye karşılık veriyordu. O da, cevap verme gereği duyduğu zaman.

Ben Bayazıt Han'ı sevmiyordum ve bunun için de Bayazıt'ın bunu cimrilikten yapmadığını söylersem, beni yan tutmakla suçlamayın. Cem uğruna verdiği altın dağa, bin duka daha eklemekle pek bir şey kaybetmiş olmayacaktı. Biz burada artık bilmeceli bir şeyle, Bayazıt Han'ın, kardeşinin ölümünden sonraki tutumuyla karşılaşıyorduk.

Bunu, Cem'in ölümü dolayısiyle Sultan'ın önünde beliren güçlüklerle açıklamak kolaydı. Gerçekten, ülkede iktidara karşı olanların hepsi (sayıca hâlâ az değildiler, hiç azalmadılar ve Bayazıt'ın oğlu Yavuz Selim, başkaldırışını onların eliyle gerçekleştirdi), sultanlarının, gâvurlarla ve onların başı Papa ile yüzkızartıcı görüşmelerde bulunarak rezil oduğunu ileri sürüyorlardı. Bayazıt Han'ı Cem Sultan'ın öldürülmesiyle kâfirlere Osmanlıların iç işlerini çözümeme yeteneği vererek Osmanoğullarının namusunu lekelemekle suçluyorardı. Ve Bayazıt, şimdi kendisini kınayanlara kanıt vermek üzere, bu namusu korumak, savunmak zorunda bırakılmıştı.

Ama bu, işlerin bir yönüydü. Hak gözetmek için hemen belirtmeliyiz ki, sözkonusu tatsızlıklar sultan için uzaklaştırılmaz şeyler değildi; her zaman ve her yerde mutlu olmayanlar bulunur, ve iktidar onları ancak kendini zayıf bulduğu zamanlar gözönüne alır. 1495 - 1499 yılları döneminde Bayazıt Han kendini artık zayıf saymıyordu. Onun o sıralardaki tutumunun nedenlerini başka yerde aramak gerek.

Cem'in olabilir bir yengisini düşünerek uzun zaman titremişti Bayazıt; onu Cem'le uzun süre baskı altında tutmuşlar ve para koparmışlardı. Ve tıpkı, günlerce ne yemeye, ne de uykuya yetenek veren bir dişi çıkarttıktan sonra bile, onu hep aynı yerde (artık olmadığı yerde) ağrır duyduğunuz gibi, Bayazıt da artık baskıdan kurtulmuş olduğu düşüncesini bir türlü benimseyemiyordu. İnanılmaz şey ama, Cem'in yokluğunu duyuyor, onu arıyordu.

Bu duyguya biraz da iç acısı ve gocunma ekleniyordu sanırım. Hem öç alma dileği de vardı; çünkü karşıdakiler bir Osmanlıya gerçekten işkence etmişler, onu öldürmüşlerdi. Pek güvenli değilim ama, artık ölü biricik kardeşi yitirmenin kederi de ekleniyordu belki. Ne de olsa, kardeşti. Bayazıt Han, tam iktidarının sağlamlaştığını öğrendiği gün, yalnız kalmıştı. Ne yandan baksan, yapyalnız.

Belirttiğimiz, dış ve iç diye de ayırabileceğimiz nedenlerden ötürü, Bayazıt dünya önünde şu görüntü ile çıktı: «Ben kardeşime bakmaları için şantajcılara para ödüyordum, ama katillerle hiçbir ilgim yoktur. Dahası var: Ben onları cezalandıracağım!» Evet, Bayazıt Han, Cem olayı ile ilgili 1495 sonrası bütün görüşmelerde sert, hattâ buyurucu bir dil kullanıyordu. Onbeşinci yüzyılın son yılı olan 1499'a kadar bu böyle geçti.

Sanki yüzyılın son yılını kutlamak istercesine, Bayazıt Han, yılın daha ilk günlerinde tarihte eşine raslanmadık bir karar vererek, Cem'in cesedi için Napoli'ye savaş ilân etti. Yani, Tanrı için, çürümüş bir kalıntı (daha doğrusu yokolup gitmiş bir şey) için de iki devlet arasında savaş olur muydu?

Dünya şaşkınlıktan donakaldı; işler beklenmedik bir gelişme yönü tutmuştu. Ve Bayazıt Han, artık ilk kadırgaları Boğazlardan çıkartıp Napoli'ye yöneltmişti.

«Tanrı aşkına» diyordu dünya, «bir Sultan, kendi buyruğu üzerine öldürülen kardeşinin ölüsü için savaş ilân edebilir mi?» Eh, tarihte o kadar çok sağduyu aramaya gelmez; tarihi yapanlar da sonunda insanlardır. İşte, kılı kırk yaran hesapçılığı, korkaklığı ve acımasızlığı, düşünceli ve soğukkanlı oluşuyla ünlü Bayazıt da, güzel de denebilecek duyguların dürtüsüyle bir savaşa girişiyordu. (Burada size bir de dilekte bulunmak istiyorum; başımdan çok şeyler gelip geçmiş, çok şeyler görmüş olduğum için, bir tavsiyede de bulunabilirim kanısındayım: Tarihi açıklarken, küçük, ama zorunlu bir bölümünü açıklanmadık bırakın. Açıklanamaz aslında, bunu siz de kabul edin.)

Ben Cem olayının son perdesinde kişisel olarak hazır bulundum ve sizi inandırmak isterim ki, son perdede delicesine bir şey de vardı. Bizim ağır silâhlarla donatılmış, güçlü ve dopdolu kalyonlarımız, ansızın yan yelkenleri boşalttılar. Ge-

mi sereninden Napoli görünüyordu artık. Neden mi böyle ansızın duruyorduk? Çünkü karşımızdan gelmekte olanlar savaş gemileri değil, görülmemiş derecede güzel, altın yaldızlı rengârenk yelkenli ve alaca bayraklarla süslü tek kasaralı üç gemiydi. Kendi kendime, herhalde bir kral kızı başka bir kralın ülkesine gelin olarak böyle gönderilir, diye düşündüm. Evet Cem Sultan'la ilgili her şey gibi, bu da çok yersizdi; düşmanımız bize cesedi törenle, hatta sevinçle sunuyordu!

Cesedi alma görevi bana verilmişti. Onu hiç değilse Napoli'ye top ateşi açtıktan sonra alabileceğimize inanıyorduk. Şimdi ise görüşme gereği doğuyordu; Cem, konusunda yine görüşmeci olacaktım

Napoli'liler gayet ince ve kararlıydı: Osmanlılara karşı sıcak dostluklarının bir belirtisi olarak, cesedi bir limanımıza ille kendileri iletecekermiş. «Peki, bunu beirttiniz..» diye cevap verdim. Hep bizi bu sefer de aldatacaklar diye ödüm kopuyordu. «Hayır, hayır, size daha çok sıkıntı yüklemek istemiyoruz!» demesinler mi? Adamlar incelikten nerdeyse dört kat oluyorlardı.

Ve biz, her hangi bir gemimize (on iki dökme demir topun, gülle sandıklarının, seksen kürekçinin ve ikiyüz askerin yük teşkil etmediği kalyona) bir kurşun sandık daha yüklememek için, o şenlik alayı Napoli gemileriyle birlikte Adriyatik kıyısındaki Valona limanına doğru yöneldik.

İtalya sahilleri boyunca yüzüyorduk. Vaktiyle, sanırım on sekiz yıl önce Cem Sultan Nis'e ayak basmak için buralardan geçmişti; o zaman ben de yanındaydım. Hükümdarımın bu sahillere o zaman nasıl hayran olduğunu ansıyordum; buraları o zamanlar bana da pek bulunmaz görünmüştü. Ama o güzellikle şimdi nerdeydi? «Evet, güzellik, güzellik için var değildir. Sevindireceği ve doyuracağı bir kişi belirene kadar, güzellik uyur...» diye düşünüyordum. Evet, Ozan Cem yoktu

artık; biz denizciler, askerler, devlet adamları güzelik olmadan da yaşayabilirdik.

O akşam kitaplarını karıştırıyordum. Napoli, Cem'in tüm kalıntılarını da bize sunmuştu (epey eskimiş giysiler, tek başına tutsaklıktan yabanileşmiş bir maymun, bir papağan, bir bardak pek çok kitap). Arada bir bazı şiirlere göz atıyordum; nur içinde yatsın, Sadi geçirirdi bunları tertemiz sayfalara. «Taç - tahtı bırakın şu Bayazıt'a; dünya tümüyle bizim!» dizisini okudum. 1482 yılından. «Efendim Cem.» diye düşünüyordum, «sürgün yaşantının sonuna erebilseydin, bu sözleri yineler miydin acaba?»

Valona'ya yaklaşırken bizi durdurdular. Bir - iki değil, yirmi gemiden fazlaydı: Venedik, Papalık, Fransız gemileri! Neden mi? Bu durdurma da, tarihin açıklanamaz belirtilerinden biridir. Belki de Avrupa Cem'in kişiliğinde kendi sürekli ve varlıklı rahatlığının güvenini görüyor, onu Türk korkusuna karşı boynunda bir muska sayıyor ve cesediyle ayrılmaktan korkuyordu. Doğrusu ya, özel gemileriyle oraya gelen büyüklerin hiçbiri, doğru ve anlamlı bir cevap veremedi. Bizden ne para, ne savaş, hiçbir şey istemiyorlardı. Yalnız «Biraz bekleyin» diyorlardı. «Peki, niçin?» Bu sefer de soruyorlardı· «Yoksa Cem bizi sonsuz olarak mı bırakıyor?»

İster inanın, ister inanmayın, bu küçük gemiler kentin tüm üç ay sahil açığında sallandı durdu. Bu düş gibi açıklanmaz kararsızlığımız, bu her birimizin diğerine bir şeyler borçlu olduğu, kovalanan hırsız gibi kaçma veya soyulan esnaf gibi sokulacak yer arama duygusu nerden geliyordu?

Sabahları, artık altmışa yakın gemide hemen hemen bin erkek uyanıyordu. Bunlar hemen günlük işlerine başlıyorlar, bir kısmı yiyecek ve su almak için kayıklarla kıyıya yöneliyor, bir kısmı gemilerin şurasını burasını onarıyordu. Kimileri de hiçbir şey yapmıyordu. Sanki denizde bilinmez bir ruh, bedelini alana kadar, bizi tutsak etmişti.

Hıristiyanlarda, değerli bir ölünün anısı için bir an susarak saygı duruşu geleneği olduğunu işittiğim var. İşte biz üç ay boyunca sustuk ve bence bu Cem Sultan'ın cenaze töreniydi. Değerdi. Bir insan değil, insandan çok daha fazla bir şey, bir efsane ölmüştü.

Bir sabah, bitkin bir halde, bu bekleyişin ne olduğunu ve nedenini en sonunda bilmemiz gerektiğini bilmem kaçıncı defa araştırdığımı ve hep aynı «Biraz beklesenize! Gerçekten gitmeniz mi gerek?» cevabını aldığımı düşünürken, bizim rengârenk gemiler kentimize bir kayık yanaştı. Valona beyi göndermiş. Bayazıt Han'ın mektubunu getiriyordu bize: Cem'i daha da geciktirecek olanın kellesi uçurulacak!

Bu rüzgâr derhal yelkenlerimizi şişirdi. Hepimizin. Pişmanlık ve suçluluk duygusuyla yüklü altmış gemi çabucak Valona'ya vardık. Bizi bekliyorlardı. Yöneticiler, basit kurşun tabutu, sultanlara gösterilen saygıyla ellerine aldı. Müminler ve reya, her yerden töreni görmeye gelmişlerdi.

Sonraki günü, Stambul'a hareket ettik. Cem Sultan'a, başkentine kadar, yine hepimiz - aramızda çeşitli dillerden Frenkler vardı - eşlik ettik. Onları kim çağırmıştı, niçin geliyorlardı? Cahil köylüleri, hıristiyan papazlarını yalınayak askerleri yolumuza çıkaran neydi?

Sadi yaşasaydı, bunu sanırım şöyle açıklayacaktı: Cem bir efsaneydi, efsanelerin ise, çekim gücü korkunç büyüktür! Bense, sürgün yaşamını Cem'in bütün çilelerinin en ağırı bildiğim için, bunu başka türlü açıklıyamıyordum. Binlerce kişi sürgün yaşamına sürükleniyor, düpedüz yalın bir düşüncesizlik adımının dönüşsüz bir sürgüne çevrilmesi için binlerce istek katkıda bulunuyordu. Cem'in yaşadığı sürgün, dünyanın bir bölümünün çıkarlarına çok uygun gelmişti; bu dünya bölümünü şimdi Cem'in son yolculuğuna eşlik eden yüzlerce Frenk tanımlıyordu. Onların daha çeki - düzen verilmiş rahat dün-

yalarını yokolmaktan kurtardığından ötürü Cem Sultan'a sanki teşekkür ediyorlardı. Bu frenklerin yanıbaşında, haklı olarak Bayazıt'ın yöneticileri yürümeliydi çünkü Cem Sultan'ın çilesi, Osmanlılarla Avrupa arasında ilk gerçek birliği (yalnız kâğıt üzerinde değil, karşılıklı yarara uygun birliği) sağlamıştı.

İçi - dışı yaslı halkı Cem'in tabutu başına neyin getirdiğini soracaksınız. Bunun tam anlaşılması güç... Halk, bir tüm olarak, genellikle şu veya bu kişinin belirtemediği duygulara sahiptir. Bu insanları, bambaşka, çok daha eski ve sağlam bir birlik, tarihte yenik düşenlerin arasındaki birlik koşturuyordu Cem'e doğru diyebilirim. Bu insanlara göre, Cem, en büyük insancıl kedere, yani sürgüne dayanmış, katlanmıştı. Onlar büyük keder önünde saygıyla eğilmeye geliyorlardı. Cem'in ruhunu, gerçekten artık kendi insanları arasına döndüğüne vücutlarıyle inandırarak rahat etmek istiyorlardı.

Mehmet Han'ın dileği, Osmanlıların kendisinden sonra Stambul'da gömülmelerini gerektiriyordu. Buna rağmen, Cem'i Bursa'ya götürüp gömdüler.

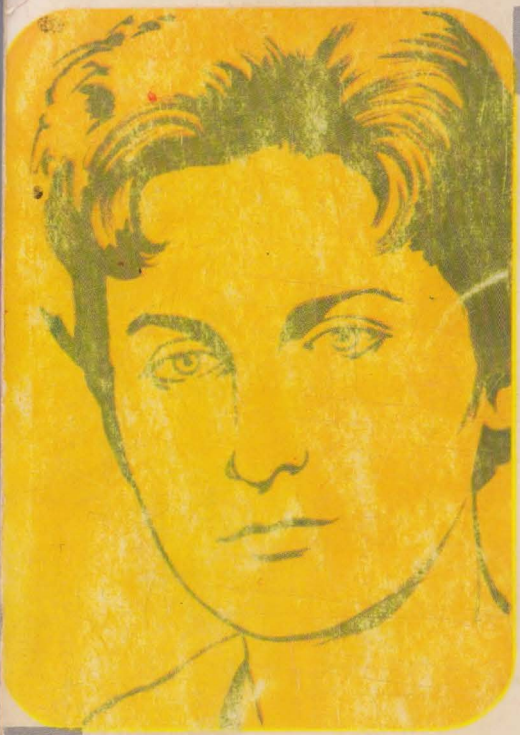
Valonadan Bursa'ya kadar, yönetmeyi düşlediği bütün imparatorluk boyunca, geçip gitti Cem Sultan. O artık, ancak on sekiz bahar günü boyunca hükümdar olduğu Bursa'da yatıyor.

Cem'in - Mehmet Han'ın sevgili oğlunun - mezarı, devlette kargaşalıklar olmasın diye Mehmet Han'ın buyruguyla boğdurulan kardeşi Şehzade Hasan'ın mezarı yanındadır. Kişi yasa yaratırken, kimi vuracağını bilmez.

«Cem Sultan, ibn- Fatih Mehmet» tuğrası, Cem'in boş imzaladığı, D'Obüson kardeşin de onun sürgün hükmünü yazdığı o kâğıttan aktarılmıştır sanıyorum. Böylece, D'Obüson'un eli, Cem'in cesedini, kabrini örten mermerle birlikte bastırıyor.

Bu mermerin üzerinde, çoğu zaman, Osman Hanın kabri üzerindekinden de çok, armaganlar görürsünüz. Yaşamdayken Cem her yerde yabancıydı; bizde Sırp yada kâfir, hıristiyanlarda sarasin veya Mağribi dediler ona. Kimbilir neden, ölümüyle Cem herkesin oldu. Herhalde, bütün insanları kapsayan, acıdan daha ortak bir duygu bulunamayacağı için.

Sofya, 1966 - 1967.

1929 yılında Sofya'da dünyaya gelen Bulgar yazarı Vera Mutafçiyeva, Tarih Fakültesini bitirdikten sonra Osmanlı tarihi bölümünde uzman olmuştur.

Bundan sonra bu alanda derin araştırmalar yapan Vera Mutafçiyeva 1965 de Üçüncü Selim devrine ait, büyük ün kazanan ilk belgesel romanını yazmıştır.

Ikinci romanı olan «Cem Sultan Olayı» adlı yapıtı onu daha ünlü bir kişi yapmış ve beş dile çevrilmiştir.

Bilimsel araştırmalara ara vermeden, belgesel tarihi roman alanında da çalışmalarını sürdüren Vera Mutafçiyeva'nın yapıtları şunlardır: «Son Şişmanov'lar», «Şövalye», «Klio veMuza»

Vera Mutafçiyeva, son yıllarda dramatolojiye yönelmiştir.

Fiatı 20 Lira